

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟΝ ΠΡΟΕΔΡΙΑΣ ΤΗΣ ΚΥΒΕΡΝΗΣΕΩΣ
ΓΕΝΙΚΗ ΔΙΕΥΘΥΝΣΙΣ ΑΡΧΑΙΟΤΗΤΩΝ ΚΑΙ ΑΝΑΣΤΗΛΩΣΕΩΣ

ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΟΝ
ΔΕΛΤΙΟΝ

ΤΟΜΟΣ 24 (1969)

ΜΕΡΟΣ Β' 1 — ΧΡΟΝΙΚΑ

ΑΘΗΝΑΙ, 1970

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟΝ ΠΡΟΕΔΡΙΑΣ ΤΗΣ ΚΥΒΕΡΝΗΣΕΩΣ
ΓΕΝΙΚΗ ΔΙΕΥΘΥΝΣΙΣ ΑΡΧΑΙΟΤΗΤΩΝ ΚΑΙ ΑΝΑΣΤΗΛΩΣΕΩΣ

ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΟΝ
ΔΕΛΤΙΟΝ

ΤΟΜΟΣ 24 (1969)

ΜΕΡΟΣ Β' 1 — ΧΡΟΝΙΚΑ

ΑΘΗΝΑΙ, 1970

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ ΧΡΟΝΙΚΩΝ

ΤΕΥΧΟΣ 1.

Ἐκθεσις τῆς Κεντρικῆς Ὑπηρεσίας	Σελ.	3-4
ΕΘΝΙΚΟΝ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΟΝ ΜΟΥΣΕΙΟΝ (Πί ν. 1-2).....	»	5-6
Νομισματικὴ Συλλογὴ Ἀθηνῶν : Α'. Ἐξ ἀνασκαφῶν, Β'. Εὐρήματα, Γ'. Διαφόρων προελεύσεων, Δ'. Ἐκ δωρεῶν (Πί ν. 3-4)	»	7-10
Ἐπιγραφικὴ Συλλογὴ Ἀθηνῶν (Πί ν. 5-6)	»	11

ΒΥΖΑΝΤΙΝΟΝ ΚΑΙ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΟΝ ΜΟΥΣΕΙΟΝ

Προσκτήματα, Κεντρικὸν Ἐργαστήριον Συντηρήσεως : Ἔργασια ἐντὸς τοῦ ἐργαστηρίου τοῦ Βυζαντινοῦ Μουσείου, ἐργασια ἐκτὸς τοῦ Μουσείου (I. Ψηφιδωτά : Ἀθῆναι, Μέγαρα, Αἴγινα, Θῆβαι, Εὐβοία, Ν. Ἀγχιάλος, Λάρισα, Θεσσαλονίκη, Κυκλάδες - Δῆλος, II. Τοιχογραφία : Ἀττικὴ (Πεντέλη), Κύθηρα Κάστρον, Βούργου, Φριλιγγιάνικα, Λογοθετιάνικα - Φοινικίς), Πελοπόννησος (Κρανίδιον Ἀργολίδος, Μυστράς, Μάνη, Σαμαρίνα Μεσσηνίας, Θαλάμαι Μεσσηνίας), Φωκίς (Γραβιά), Αἰτωλία (Καστράκι), Μακεδονία (Θεσσαλονίκη, Βέροια), Ἡπειρος - Ἴόνιοι Νῆσοι (Ἰωάννινα, Κεφαλληνία, Ζάκυνθος, Λευκάς), Εὐβοία, Θῆρα, Κρήτη (Νομὸς Ρεθύμνης, Νομὸς Ἡρακλείου, Νομὸς Λασηθίου) (Πί ν. 7-24)	»	12-18
--	---	-------

ΑΡΧΑΙΟΤΗΤΕΣ ΚΑΙ ΜΝΗΜΕΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Α' Ἐφορεία Κλασσικῶν Ἀρχαιοτήτων :

Μουσειακά ἐργασια, Ἀνασθηλωτικά ἐργασια - Συντήρησις μνημείων (1. Προπύλαια, 2. Παρθενῶν, 3. Ἐρέχθειον), Εὐρήματα (1. Περιοχὴ δυτικῶς Ὠδείου Ἡρώδου Ἀττικοῦ, 2. Ἐξ Ἀκροπόλεως, 3. Περιοχὴ Πλάκας), Κατὰ περίστασιν ἀνασκαφαί (1. Οἰκόπεδον ἀδελφῶν Ψαρίδη ἐπὶ τῆς ὁδοῦ Ἀδριανοῦ 78, 2. Οἰκόπεδον Ε. Λογοθέτη ἐπὶ τῆς ὁδοῦ Πνυκὸς 10) (Σχ ἐ δ. 1-3· Πί ν. 25-36)	»	19-24
---	---	-------

Γ' Ἐφορεία Κλασσικῶν Ἀρχαιοτήτων :

Ἀθῆναι (1. Ἀγνισιλάου - Κεραμικοῦ - Μαραθῶνος - Μυλλέρου, 2. Ἀγίας Φιλοθέης 2, 3. Ἀγίου Γεωργίου Καρύτση καὶ Πραξιτέλους, 4. Ἀγίου Δημητρίου 5-7, 5. Ἄστιγγος (ἔργα ΔΕΗ), 6. Βεῖκου 39 καὶ Στρατηγοῦ Κοντούλη, 7. Βιργινίας Μπενάκη 13 (χάνδαξ ΔΕΗ), 8. Βορείου Ἡπείρου 49, 9. Βουλῆς (ἔργα ΥΔΡΕΞ), 10. Βούρβαχη 3, 11. Βούρβαχη - Ἰλισοῦ - Νέζερ, 12. Βύρωνος 27, 13. Διονυσίου Ἀρεοπαγίτου καὶ Προπυλαίων, 14. Δεινοχάρους 15, 15. Δημοφῶντος 5, 16. Διπύλου 8, 17. Διπύλου 11, 18. Διπύλου καὶ Ἀγίων Ἀσωμάτων (ἔργα ΔΕΗ), 19. Ἐθνικὸς Κήπος (ἔργα ΔΕΗ), 20. Εὐριπίδου καὶ Ἀγίων Θεοδώρων, 21. Εὐριπίδου 64, 22. Εὐριπίδου 75, 23. Ἡβης καὶ Ναυάρχου Ἀποστόλη, 24. Θεοφιλοπούλου καὶ Κοκκίνη, 25. Ἰωσήφ τῶν Ραγῶν 17, 26. Κέκροπος 7-9, 27. Λαμάχου 3, 28. Λαμάχου, ἐναντι ἀριθ. 5, 29. Λεωκορίου (ἔργα ΔΕΗ), 30. Μακρυγιάννη 19-21, 31. Μαραθῶνος 61, 32. Μεγάλου Ἀλεξάνδρου 135, 33. Μειντάνη 11, 34. Μενάνδρου 19, 35. Μιαούλη 9, 36. Μιαούλη 12-14 καὶ Ἀγίας Ἐλεούσης, 37. Μιαούλη 23, 38. Μιλτιάδου 17, 39. Μοναστηρίου 90, 40. Μουσῶν 13, 41. Μύσωνος, ἐναντι ἀριθ. 39 (ἔργα Δήμου), 42. Νίκης 23, 43. Πλαταιῶν - Πειραιῶς (ἔργα ΥΔΡΕΞ),

44. Πλατεία Ἐλευθερίας 7, 45. Πουλοπούλου 18, 46 - 47. Πουλοπούλου 45 - 47, 48. Πραξιτέλους 26, 49. Προμάχου 2 καὶ Παρθενῶνος, 50. Προφήτου Δανιήλ (χάνδαξ Ε.Ε.Υ.), 51. Πρωτογένους 13, 52. Πυλάρου (ἔργα ΥΔΡΕΞ), 53. Σαπφούς 5, 54. Σαρρή 4, 55. Σαρρή 9, 56. Συγγροῦ, 57. Σωκράτους καὶ Χαλκοκονδύλη, 58. Φαβιέρου 17, 59. Φαλήρου (ἔργα ΥΔΡΕΞ), 60. Φαρμάκη 2 καὶ Ἄφροδίτης, 61. Φαρμάκη 4, 62. Φθιώτιδος (ἔργα ΥΔΡΕΞ), 63. Χρυσοστόμου 6, 64. Ψαρομηλίγγου (ἔργα ΔΕΗ).
- Ἐλευσίς (1. Ὀδὸς Ἀγάθου (Ο.Τ. 506α), 2. Ἱερά Ὀδὸς καὶ Θηβῶν 1, 3. Παγκάλου 2 (Ο.Τ. 90).
- Μέγαρα (1. Ἀδριανοῦ 1 καὶ Γ. Μαυρουκάκη (Ο.Τ. 121), 2. Μαυρουκάκη 36 (Ο.Τ. 130), 3. Θεσσαλονίκης (ἔργα Δήμου), 4. Μενελάου 10 (Ο.Τ. 159), 5. Μισαούλη (ἔργα Δήμου), 6. Μινώας 3 (Ο.Τ. 110), 7. Μινώας 40 (Ο.Τ. 45), 8. Μπερδελη καὶ Φιλικῶν (ἔργα Δήμου), 9. 28ης Ὀκτωβρίου 238 (Ο.Τ. 78), 10. 28ης Ὀκτωβρίου 44 καὶ Μαρκέλλου (Ο.Τ. 127), 11. Περεσιάδου 17 (Ο.Τ. 193), 12. Πλατεία Βασιλ. Φρειδερίκης (ἔργα Δήμου - ΥΔΡΕΞ), 13. Σπ. Μιχοπούλου 42 (Ο.Τ. 153), 14. Τζαβέλα καὶ Μπερναρδῆ (Ο.Τ. 186), 15. Περιοχὴ Χοιρομάνδρας παρὰ τὴν ὁδὸν Θηβῶν (Σ χ έ δ. 1 - 42· Π ί ν. 37 - 66)... Σελ. 25-88

ΑΡΧΑΙΟΤΗΤΕΣ ΚΑΙ ΜΝΗΜΕΙΑ ΑΤΤΙΚΗΣ

- Ἄνασκαφαὶ καὶ περιοδεῖαι εἰς Ἄνω Βούλαν, Σούνιον, Καμάριζαν Λαυρίου, Κάτω Ἀχαρνάς (Σ χ έ δ. 1 - 3· Π ί ν. 67 - 69) » 89-92
- Aigina, Naos Arhaias (Π ί ν. 70 - 71) » 93-94

ΒΥΖΑΝΤΙΝΑ ΚΑΙ ΜΕΣΑΙΩΝΙΚΑ ΜΝΗΜΕΙΑ ΑΘΗΝΩΝ - ΑΤΤΙΚΗΣ

- Ἀθήναι (1. Ἐρείπια τοῦ ναοῦ τοῦ Ἁγίου Θωμᾶ, 2. Ἄγιος Ἀνδρέας (ὁδοῦ Λευκωσίας), 3. Σατεῖρα Λυκοδήμου (Ρωσικὴ ἐκκλησία), 4. Ναὸς Ἁγίου Δημητρίου Νέας Ἐλβετίας, 5. Μονὴ Καρέα), Πεντέλη (ἐξωκκλήσιον Ἁγίας Τριάδος), Κάλαμος (Μονὴ Μεταμορφώσεως), Μαραθῶν, Μαρκόπουλον (ναῖσκοι τῆς Ἁγίας Παρασκευῆς καὶ τῆς Ἁγίας Θεῆκης), Μερέντα (ναὸς Παναγίας), Καλύβια Κουβαρᾶ (Ἁγία Κυριακή), Ἐλευσίς (1. Ναῖσκος Ἁγίου Ζαχαρίου, 2. Ναῖσκος Παναγίτσας), Αἴγινα (Ψηφιδωτὸν δάπεδον ὁδοῦ Παύλου Αἰγινήτου) (Σ χ έ δ. 1 - 2· Π ί ν. 72 - 77) » 95-101

ΑΡΧΑΙΟΤΗΤΕΣ ΚΑΙ ΜΝΗΜΕΙΑ ΑΡΓΟΛΙΔΟΚΟΡΙΝΘΙΑΣ

- Ἄνασκαφαὶ - Εἰρήματα : Κορινθία (1. Παλαιὰ Κόρινθος, Κρητικά, 2. Μαῦρα Λιθάρια Δερβενίου, 3. Μούλκι Ἁγίων Θεοδώρων, 4. Ἀρχαία Νεμέα, 5. Πετρί Νεμέας, 6. Χιλιόμοδι), Ἄργολις (1. Μυκῆναι, 2. Τίρυνς, 3. Ναύπλιον, 4. Καζάρμα, 5. Ἄργος (1. Οἰκόπ. Κυμποροπούλου, 2. Πλατεία Στρατῶνος, 3. Οἰκόπ. Καράμπελα, 4. Οἰκόπ. Μπελερῆ, 5. Οἰκόπ. Μπιτσιαρᾶ, 6. Οἰκόπ. Βλάχου, 7. Οἰκόπ. Νίκα, 8. Οἰκόπ. Σκλήρη, 9. Κτήμα Δημ. Φράγκου), 6. Περιοχὴ Ἄργους (Σχινοχώρι, θέσις Μακρινάκι), Στερέωσις καὶ λοιπαὶ ἐργασίαι ἐπὶ μνημείων καὶ ἀρχαιολογικῶν χώρων (1. Φρούριον Παλαμηδίου, 2. Τεῖχη Ἀκροναυπλίας, 3. Ναῦδριον Κοιμήσεως Θεοτόκου εἰς Κορώνι Ἐπιδαύρου, 4. Μυκῆναι) (Σ χ έ δ. 1 - 6· Π ί ν. 78 - 91) » 102-111
- Excavation at Corinth (Σ χ έ δ. 1· Π ί ν. 92 - 94) » 112-116
- Isthmia (Tower 2, Tower 15, Lambrou Cemetery) (Σ χ έ δ. 1· Π ί ν. 95 - 110) » 116-119
- Corinthian Kenchreai » 119-121
- Argos (I. Secteur α, II. Secteur δ) (Σ χ έ δ. 1· Π ί ν. 111 - 113) » 121-124
- Investigations at Porto Cheli (Σ χ έ δ. 1 - 2· Π ί ν. 114 - 116) » 124-129

ΑΡΧΑΙΟΤΗΤΕΣ ΚΑΙ ΜΝΗΜΕΙΑ ΑΡΚΑΔΙΑΣ - ΛΑΚΩΝΙΑΣ

- I. Ἄρκαδιὰ : Μουσειακὰ ἐργασίαι (α. Μουσεῖον Τεγέας, β. Ἀρχαιολογικὴ Συλλογὴ Δημοτησάνης), II. Λακωνία : 1. Σπάρτη (Α'. Μουσειακὰ ἐργασίαι, Β'. Ἄνασκαφικὰ ἔρευνα (1. Οἰκόπ. Νικ. Σταυροπούλου, 2. Ἄνασκαφικὴ διερεύνησις ἐντὸς οἰκοπ. ἰδιοκτησίας Δήμου Σπαρτιατῶν - Δημοτικὴ Λαχαναγορά, 3. Παρατηρήσεις ἐπὶ πορισμάτων παλαιο-

τέρων άνασκαφών), 2. Φοινίκιον, 3. 'Αρχαιολογική Συλλογή Νεαπόλεως Βοιωτών, 4. Δί- χοβα Γυθείου (Σ χ έ δ. 1 - 5· Π ί ν. 117 - 139)	Σελ. 130-141
Underwater Survey in South Laconia	» 141

ΑΡΧΑΙΟΤΗΤΕΣ ΚΑΙ ΜΝΗΜΕΙΑ ΜΕΣΣΗΝΙΑΣ

Α'. Μουσεία (Μουσείον Πύλου, Μουσειακή Συλλογή Καρδαμύλης, Μουσειακή Συλ- λογή Κορώνης, Μπενάκειον Μουσείον Καλαμάτας, Μουσείον Χώρας, Μουσείον Πύ- λου, Συλλογή 'Αρχαίας Μεσσήνης), Β'. 'Επισήμανσις άρχαίων ('Ελαφίνα Χώρας Τριφυ- λίας, Θέσις 'Αφανόλαξ Παπουλιών, Χρυσοκελαριά Πυλίας, 'Ακρωτήριο 'Ακρίτας, Χώρα Τριφυλίας), Γ'. 'Ανασκαφαί (Νησακούλι Μεθώνης, Πλατανόβρυση Πυλίας) (Π ί ν. 140 - 142)	» 142-145
--	-----------

ΑΡΧΑΙΟΤΗΤΕΣ ΚΑΙ ΜΝΗΜΕΙΑ ΗΛΕΙΑΣ

I. Μουσείον 'Ολυμπίας (Α'. Μουσειακαί έργασιαί, Β'. Νέα προσκτήματα), II. 'Επι- σήμανσις άρχαίων ('Αρχαία 'Ολυμπία, Σκιλλουντία, 'Αγιος 'Ηλίας Πύργου, Μάγαιρα 'Ολυμπίας, Τραγανόν 'Ηλείας), III. 'Ανασκαφαί (Μανωλάδα, 'Αγιος 'Ηλίας Μακρυσίων, Στρέφι, 'Αρχαία 'Ηλις) (Σ χ έ δ. 1 - 2· Π ί ν. 143 - 157)	» 146-154
Excavations of a site near Agrapidochori (Σ χ έ δ. 1 - 6· Π ί ν. 158 - 161)	» 155-161

ΒΥΖΑΝΤΙΝΑ ΚΑΙ ΜΕΣΑΙΩΝΙΚΑ ΜΝΗΜΕΙΑ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΥ

Α'. Στερέωσις μνημείων και συντήρησις τοιχογραφιών, Β'. 'Ανασκαφαί, Γ'. Καθαρισμοί άρχαιολογικών χώρων (Π ί ν. 162 - 165)	» 162-164
1. Κορινθία ('Αρχαία Κόρινθος), 2. 'Αργολίς (άνασκαφή άγρου Σταθοπούλου εις Πα- λιόπυργαν 'Αργους), 3. 'Αρκαδία (Δημητσάνα) (Π ί ν. 166 - 167)	» 164-165
Τροιζηνία (Δαμαλάς), Κύθηρα (Χώρα, Ποῦρκος, Ποταμός, Λογοθετιάνικα, Περλεγ- γιάνικα, Λουραντιάνικα, Φριλιγγιάνικα, Παλαιόκαστρον, Μυλοπόταμος) (Π ί ν. 168 - 170)	» 165-168
Α'. Μυστράς (1. Μητρόπολις - 'Αγιος Δημήτριος, 2. Μονή Βροντοχίου, 3. Περιβλεπτος, 4. 'Αγία Σοφία, 5. 'Αγιος Χριστόφορος, Κοσμικά κτήρια, Σπίτια, Τείχη), Β'. Μονεμβα- σία, Γ'. Μάνη, Περιοδεΐαι (Π ί ν. 171 - 186)	» 168-172

ΑΡΧΑΙΟΤΗΤΕΣ ΚΑΙ ΜΝΗΜΕΙΑ ΒΟΙΩΤΙΑΣ

Α'. Μουσειακαί έργασιαί, Β'. 'Ανασκαφαί: 1. Παραλίμνη, 2. Λόφος Προφήτου 'Ηλιού Λεβαδείας, 3. 'Αταλάντη, 4. Πυρί Θηβών, 5. Θήβαι (1. Ν. 'Ιωάννου παρά τὸ 'Ισμήνιον, 2. Ξηροτύρη, ὁδὸς Πινδάρου, 3. Λιανού, ὁδὸς 'Ετεοκλέους, 4. Χρ. Πανάγαινα, ὁδὸς Χαλκίδος, 5. Ν. Κοκοντίνη, ὁδὸς 'Αγίας Τριάδος, 6. Δ. Βάθη εις θέσιν Πολυγύρα, 7. Εὔ. Κονσολάκη, 8. Ν. Τρικαλλίτη, 9. Στ. Λυμπερίου), Γ'. Περιοδεΐαι - Παρατηρήσεις (Σ χ έ δ. 1 - 3)	» 173-179
'Ανασκαφαί: Θήβαι (1. Οικόπ. Κωνστ. Δούρου, 2. Οικόπ. ἀδελφῶν Δαγδελένη, 3. Οικόπ. Αϊκ. Λαλιώτη, 4. Οικόπ. Π. Λεοντάρη, 5. Οικόπ. Δημ. 'Αδριανού, 6. Οικόπ. Στίνη, 7. Οικόπ. ἀδελφῶν Σκουρλή), Λιθαρές Θηβῶν, Τανάγρα Θηβῶν, Φθιώτις ('Εχίνος), Περισυλλογαί (1. Λεοντάριον Θεσπιῶν, 2. Λεῦκτρα Θηβῶν, 3. 'Αλίαρτος, 4. Δίστομον, 5. 'Αντίκυρα, 6. Καζί Θηβῶν, 7. 'Ανθηδών, 8. Κῶπαι Θηβῶν, 9. Στείριον Λεβαδείας, 10. Πλαταιαί), Περιοδεΐαι (Κρεῦσις, Πλαταιαί, Τανάγρα) (Σ χ έ δ. 1 - 2· Π ί ν. 187 - 194)	» 180-187

ΒΥΖΑΝΤΙΝΑ ΚΑΙ ΜΕΣΑΙΩΝΙΚΑ ΜΝΗΜΕΙΑ ΒΟΙΩΤΙΑΣ

'Ορχομενός (Μονή Σκριπούς), Θήβαι (Π ί ν. 195 - 197)	» 188
--	-------

ΑΡΧΑΙΟΤΗΤΕΣ ΚΑΙ ΜΝΗΜΕΙΑ ΕΥΒΟΙΑΣ

Α'. 'Ανασκαφαί: I. 'Ερέτρια (1. 321 (Β/9), 2. 259 (Γ/10), 3. 107 (Β/12), 4. 107 (Β/12 (2), 5. 655 (C/8), 6. 691 (Γ/9), 7. 719 (Γ/7), 8. 760 (Γ/6), 9. 817 (Γ/6), 10. Αἶθριον Μου-	
--	--

σειού, 11. Θόλος Ἀγορᾶς, 12. Γυμνάσιον), II. Χαλκίς (1. Μάνικα Χαλκίδος, 2. Οἰκόπ. Κ. Στυλιάρᾳ, 3. Οἰκόπ. Γρ. Καρκαλή, 4. Οἰκόπ. Πνευματικοῦ, 5. Οἰκόπ. Γ. Σπανοῦ), Β'. Τυχαῖα εὑρήματα (Σ χ έ δ. 1 - 11· Π ί ν. 198 - 213)	Σελ. 189-204
ERETRIA 1968 (Σ χ έ δ. 1 - 2)	» 205-209

ΒΥΖΑΝΤΙΝΑ ΚΑΙ ΜΕΣΑΙΩΝΙΚΑ ΜΝΗΜΕΙΑ ΕΥΒΟΙΑΣ

Χαλκίς, Φύλλα, Κάδδι, Μονόδρι - Κοῖλι, Βατώντας, Κάρυστος, Δοκός (Π ί ν. 214 - 219)	» 210-212
---	-----------

ΑΡΧΑΙΟΤΗΤΕΣ ΚΑΙ ΜΝΗΜΕΙΑ ΦΩΚΙΔΟΣ

Δελφοί (Μουσειακαὶ ἐργασίαι, ἐργασίαι εἰς τὸ τέμενος τῆς Προναίας Ἀθηνᾶς), Κίρρα (οἰκόπ. Ἀργυροπούλου), Γαλαξειδίον, Σπήλαιον Ἀγκώνα, Ἀμφισσα (ἀνασκαφὴ εἰς Παιδικὴν Χαράν, οἰκόπ. Κεφαλᾶ), Κάλλιον, Σουβάλα - Λιλαία, Περιοχὴ Δωρίδος (Σ χ έ δ. 1 - 3· Π ί ν. 220 - 222)	» 213-217
---	-----------

ΒΥΖΑΝΤΙΝΑ ΚΑΙ ΜΕΣΑΙΩΝΙΚΑ ΜΝΗΜΕΙΑ ΦΘΙΩΤΙΔΟΣ - ΦΩΚΙΔΟΣ

Α'. Φθιώτις: Λάρυμνα (Ἅγιος Νικόλαος), Καμένα Βοθρίλα (Μονὴ Μεταμορφώσεως - Ἀγιά), Νεράϊδα Στυλίδος (Μονὴ Ἀγίου Βλασίου), Δαφνούσια Λοκρίδος, Ἅγιος Κωνσταντῖνος Λοκρίδος, Β'. Φωκίς: Γραβιά (Μονὴ Παντανάσεως ἢ Πανάσσαρη) (Π ί ν. 223 - 224)	» 218-219
--	-----------

ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΟΝ ΔΕΛΤΙΟΝ

ΜΕΡΟΣ Β'

ΧΡΟΝΙΚΑ

ΧΡΟΝΙΚΑ

Τῶν ἐν Ἑλλάδι ἀρχαιολογικῶν ἐργασιῶν

κατὰ τὸ ἔτος 1968

ΕΚΘΕΣΙΣ ΤΗΣ ΚΕΝΤΡΙΚΗΣ ΥΠΗΡΕΣΙΑΣ

Κατὰ τὸ ἔτος 1968 ὑπὸ τῆς Κεντρικῆς Ὑπηρεσίας ἐπετεύχθησαν κατὰ τοὺς διαφόρους τομείς αὐτῆς τὰ κάτωθι :

Διεύθυνσις Διοικητικῶν

Διωρίσθησαν 354 φύλακες Ἀρχαιοτήτων, 47 νυκτοφύλακες καὶ 3 ἐργάται. Ἐχορηγήθη ἔτησις ἐκπαιδευτικὴ ἀδεια εἰς τὸ ἐξωτερικὸν εἰς τοὺς Ἐπιμελητὰς Ἀρχαιοτήτων Ἀγγελον Λιάγκουραν καὶ Ἰωάννην Παπαποστόλου.

Διεύθυνσις Ἀρχαιοτήτων

Ὑπὸ τοῦ Τμήματος Μουσείων ἐνεκρίθησαν δι' ἐργασίας ἐπανεκθέσεως τῶν Μουσείων πιστώσεις ὕψους 6.000.000 δραχμῶν περίπου ἐκ τοῦ προϋπολογισμοῦ τῶν Δημοσίων Ἐπενδύσεων. Τὰ σημαντικώτερα ποσὰ διετέθησαν διὰ τὸ Μουσεῖον Θεσσαλονίκης (922.000), διὰ τὸ Ἐθνικὸν Ἀρχαιολογικὸν Μουσεῖον (783.000), διὰ τὸ Μουσεῖον Ὀλυμπίας (690.000), διὰ τὸ Μουσεῖον Ἡρακλείου (630.000), διὰ τὸ Μουσεῖον Ρόδου (538.000), διὰ τὸ Μουσεῖον Κερκύρας (450.000). Ἐκ τοῦ Κρατικοῦ προϋπολογισμοῦ ἐνεκρίθησαν δαπάναι 330.000 δραχμῶν περίπου διὰ μεταφορὰν, καθαρισμόν καὶ φωτογράφησιν ἀρχαίων, ἐκ δὲ τοῦ Ταμείου Ἀρχαιολογικῶν Πόρων ποσὸν 323.000 δραχμῶν δι' ἀμοιβὰς πολιτῶν παραδωσάντων ἀρχαία.

Διὰ τοῦ Τμήματος Ἀρχαιολογικῶν Χώρων διεξεπεραιώθησαν περὶ τὰς 1.500 ὑποθέσεις οἰκοδομήσεων καὶ ἐνεκρίθησαν πιστώσεις δι' ἀνασκαφὰς μὲν συνολικοῦ ὕψους 4.677.374 δραχμ. (1.025.500 ἐκ τοῦ Κρατικοῦ προϋπολογισμοῦ καὶ 3.651.874 ἐκ τῶν Δημοσίων Ἐπενδύσεων), δι' ἐργασίας δὲ καθαρισμοῦ καὶ διαμορφώσεως ἀρχαιολογικῶν χώρων 838.000 δραχμ. Ἐρρυθμίσθησαν θέματα γενικωτέρου ἐνδιαφέροντος, ὡς

τὸ νέον ρυμοτομικὸν σχέδιον τῆς Βεροίας, τὰ ὕψη τῶν οἰκοδομῶν τῆς Θεσσαλονίκης καὶ τὸ θέμα τῶν οἰκοδομήσεων τῶν ἀρχαιολογικῶν χώρων Ὁρχομενοῦ, Μακρυτοίχου Κνωσοῦ καὶ Παλαιᾶς Κορίνθου καὶ ἐκηρύχθησαν 40 ἀρχαιολογικοὶ χώροι καὶ ἱστορικὰ διατηρητέα μνημεῖα.

Διὰ τοῦ Τμήματος Ἀπαλλοτριώσεων ἐκηρύχθησαν ἀπαλλοτριωτέα δι' ἀρχαιολογικοὺς σκοποὺς ἀκίνητα ἐν Ἀθήναις ἐπὶ τῆς ὁδοῦ Ἀδριανοῦ, ἐν Κορίνθῳ παρὰ τὸν λιμένα τοῦ Λεχαίου, ἐν Λαρίσῃ ἐπὶ τῆς ὁδοῦ Βασ. Σοφίας. Διετέθη ποσὸν 19.123.380 δραχμ. ἐκ τοῦ Ταμείου Ἀρχαιολογικῶν Πόρων καὶ ἐγένετο ἐπιχορήγησις 20.000.000 δραχμ. ὑπὸ τοῦ Ὑπουργείου Οἰκονομικῶν διὰ τὴν ἀπαλλοτριώσιν σημαντικοῦ ἀριθμοῦ ἀκινήτων ἐπὶ τῆς ὁδοῦ Ἀδριανοῦ ἐν Ἀθήναις, ἐνθα θὰ συνεχισθῶσιν αἱ ἀνασκαφαὶ πρὸς ἀποκάλυψιν τοῦ χώρου τῆς Ἀρχαίας Ἀγορᾶς. Ἀπηλλοτριώθησαν ἀκίνητα περὶ τὸν τύμβον τῶν Μαραθωνομάχων (6.446.340 δραχμ.), περὶ τὸ Καδμεῖον τῶν Θηβῶν (1.770.889 δραχμ.) καὶ ἐν Βεροίᾳ (1.468.103 δραχμ.).

Διεύθυνσις Ἀναστηλώσεως

Ἡ Διεύθυνσις Ἀναστηλώσεως προέβη εἰς τὴν σύνταξιν 56 μελετῶν ἀναστηλώσεως καὶ στερεώσεως μνημείων καὶ ἀνεγέρσεως ἢ ἐπισκευῆς μουσείων. Αἱ σημαντικώτεραι τῶν ἐγκριθεισῶν μελετῶν εἶναι αἱ κάτωθι : Ἀναστηλώσεως μονῆς Ἀρκαδίου, ἀξιοποιήσεως ἀρχαίων τειχῶν Πειραιῶς, ἀναστηλώσεως ἀνακτόρου Justiniani ἐν Χίῳ, στερεώσεως ναοῦ Ἁγίου Ἰωάννου Ἐπισκοπῆς Μυλοποτάμου Ρεθύμνης, Ἐπισκοπῆς Μάστρου Αἰτωλίας, ἀρχοντικοῦ Ἀντωνοπούλου ἐν Δημητσάνῃ, μνημείων Ρεθύμνης, τειχῶν λιμένος Χανίων, τμημάτων τοῦ φρουρίου Ζακύν-

θου, τμημάτων τοῦ φρουρίου Πλαταμῶνος.

Ἐκ τῶν διατεθεισῶν πιστώσεων ἔδαπανήθη ποσὸν ἐκ 14.888.195 δρχμ. διὰ τὴν ἐκτέλεσιν ἀναστηλωτικῶν καὶ στερεωτικῶν ἐργασιῶν, ὡς αἱ καθαρισμοῦ καὶ συντηρήσεως τῶν ἀρχαίων τειχῶν Πειραιῶς, στερεώσεως τῶν μνημείων τῆς Ἀκροπόλεως, ἀναστηλώσεως τοῦ ἀναλημματικοῦ τοίχου Προναίας Ἀθηνᾶς εἰς Δελφούς, στερεώσεως τῶν μνημείων καὶ τοιχογραφιῶν τοῦ Μυστρά, στερεώσεως τῶν μνημείων Κυθήρων, ἀνακατασκευῆς μολυβδίνης ἐπικαλύψεως Νέας Μονῆς Χίου, στερεώσεως Παναγίας Σκριποῦς Βοιωτίας, στερεώσεως ναοῦ Κοσμοσωτήρας Φερρών, ἀναστηλώσεως καὶ στερεώσεως τῶν φρουρίων Πάργας, Καρύστου (Καστέλλο Ρόσσο), Μονεμβασίας, Παλαμηδίου, Καστοριάς κλπ.

Διὰ δαπάνης 17.096.562 δρχμ. ἐξετελέσθησαν ἐργασίαι ἀνεγέρσεως καὶ ἐπισκευῆς τῶν Μουσείων Πειραιῶς, Χίου, Πολυγύρου, Κιλκίς, Μυκόνου, Πάρου, Χαλκίδος.

Διὰ τοῦ τοπογραφικοῦ συνεργείου, ἐν τέλει, ἐγένετο ἡ σύνταξις 136 τοπογραφικῶν καὶ κτηματολογικῶν σχεδίων διὰ τὴν ἀπαλοτριῶσιν ἀκινήτων.

Κατὰ τὸ ἔτος 1968 διετεθήσαν ὑπὸ τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἐταιρείας, δι' ἔργα ἐκτελεσθέντα κυρίως δι' ὑπαλλήλων τῆς Ὑπηρεσίας, δι' ἀνασκαφὰς δρχμ. 1.151.577 καὶ δι' ἀναστηλώσεις δρχμ. 237.345.

Ταμεῖον Ἀρχαιολογικῶν Πόρων καὶ Ἀπαλοτριώσεων

Ἐκ τῶν ἐσόδων τοῦ Ταμείου Ἀρχαιολογικῶν Πόρων καὶ Ἀπαλοτριώσεων τοῦ ἔτους 1968 ἔδαπανήθησαν συνολικῶς 49.754.136,55 δρχμ., ἐξ ὧν τὰ σημαντικώτερα δαπανηθέντα ποσὰ εἶναι τὰ ἀκόλουθα : Δραχμαὶ 21.883.297,05 πρὸς ἀπαλοτριῶσιν ἀκινήτων δι' ἀρχαιολογικοὺς σκοποὺς, 131.000 δι' ἀποζημιώσιν μισθωτῶν ἀπαλοτριωθέντων ἢ ἀγορασθέντων ἀκινήτων δι' ἀρχαιολογικοὺς σκοποὺς, 3.426.558 πρὸς διαμόρφωσιν καὶ περιφραξίν ἀρχαιολογικῶν

χώρων, συντήρησιν μνημείων, κατασκευὴν καὶ συντήρησιν κτηρίων μουσείων καὶ ἀρχαιολογικῶν συλλογῶν, 15.272.180 πρὸς ἐνίσχυσιν τοῦ προσωπικοῦ φυλάξεως καὶ συντηρήσεως τῶν μουσείων καὶ ἀρχαιολογικῶν χώρων δι' ἡμερομισθίων φυλάκων καὶ λοιποῦ προσωπικοῦ, 594.060 πρὸς ἀγορὰν συγγραμμάτων πρὸς πλουτισμὸν τῶν βιβλιοθηκῶν τῶν ἀρχαιολογικῶν ὑπηρεσιῶν, 355.021,70 πρὸς ἀγορὰν ὀργάνων, μηχανῶν, σκευῶν καὶ ὑλικῶν ἀπαραιτήτων διὰ τὴν λειτουργίαν τῶν ὡς ἄνω ὑπηρεσιῶν καὶ τῶν ἐργαστηρίων τῶν μουσείων καὶ τοῦ Τ.Α.Π., 2.500.000 πρὸς ἐκτύπωσιν ἀρχαιολογικῶν συγγραμμάτων.

Ὑπὸ τοῦ Γραφείου Δημοσιευμάτων ἐξεδόθησαν τὰ κάτωθι δημοσιεύματα :

1. Ἀρχαιολογικὸν Δελτίον 20 (1965) : Μέρος Β', Χρονικά, τ. Β3.

2. Ἀρχαιολογικὸν Δελτίον 21 (1966) : Μέρος Β', Χρονικά, τ. Β1 καὶ Β2.

3. Ἀρχαιολογικὸν Δελτίον 22 (1967) : Μέρος Β', Χρονικά, τ. Β1.

4. Ἀρχαιολογικὸν Δελτίον 23 (1968) : Μέρος Α', Μελέται.

5. S. Karouzou, National Archaeological Museum : Collection of Sculpture.

6. S. Carouzou, Musée Archéologique National : Collection des Sculptures.

7. Στ. Ἀλεξίου, Ὁδηγὸς τοῦ Μουσείου Ἡρακλείου.

8. St. Alexiou, Guide to the Archaeological Museum of Heraclion.

9. Guide Sommaire du Musée de l'Acropole (β' ἔκδοσις).

Ἐπίσης, κατόπιν εἰσηγήσεως τοῦ Γενικοῦ Ἐπιθεωρητοῦ πρὸς τὸ Διοικητικὸν Συμβούλιον τοῦ Τ.Α.Π. καὶ ἐντολῇ αὐτοῦ, ἐκυκλοφόρησε καὶ δεύτερον τετραμηνιαῖον ἐπιστημονικὸν περιοδικὸν ταχείας ἀνακοινώσεως τῶν εἰδήσεων, ὑπὸ τὸν τίτλον « Ἀρχαιολογικὰ Ἀνάλεκτα ἐξ Ἀθηνῶν », τοῦ ὁποῦ ἐξετυπώθησαν μέχρι τέλους τοῦ 1968 τρία τεύχη κανονικῶς.

ΕΘΝΙΚΟΝ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΟΝ ΜΟΥΣΕΙΟΝ

Κατά τὸ διαρρεῦσαν ἔτος, τέσσαρες νέαι αἰθουσαι ἠνοίχθησαν διὰ τὸ κοινόν, εἰς τὰς ὁποίας ἐξετέθησαν κυρίως ἀναθηματικά ἀνάγλυφα ἐκ τοῦ Ἀσκληπιείου Ἀθηνῶν, ἐξ Ἐπιδαύρου καὶ ἐξ ἄλλων ἱερῶν, ὡς καὶ αἱ μετ' ἀναγλύφων παραστάσεων ἀθηναϊκαὶ στήλαι, αἱ ἀναγράφουσαι ἀκριβῶς χρονολογούμενα ψηφίσματα συνθηκῶν ἢ τιμητικὰ τοιαῦτα.

Μεταξὺ τῶν ἀναθηματικῶν ἀναγλύφων, ἰδιαιτέραν σπουδαιότητα προσλαμβάνει τὸ ὑπ' ἀριθ. 2477 ἀμφίγλυφον, τὸ ὁποῖον ἀπεδείχθη διὰ τῆς μελέτης τοῦ ἀρχαιολόγου κ. Beschi ὅτι συνανήκει πρὸς συγκολληθὲν ἀπότμημα ἐπιγραφῆς, φυλασσομένης εἰς τὸ Ἐπιγραφικὸν Μουσεῖον καὶ ἀναφερομένης εἰς τὴν ἰδρυσιν τοῦ Ἀσκληπιείου Ἀθηνῶν ὑπὸ τοῦ Τηλεμάχου (Πί ν. 1 α). Ἡ σημασία τοῦ μνημείου ἐμφαίνεται καὶ ἐκ τῆς ὑπάρξεως συγχρόνου ἀντιγράφου εὑρισκομένου νῦν εἰς τὸ Μουσεῖον τῆς Παδοῦης, ἀφοῦ μετεφέρθη ἐξ Ἀθηνῶν εἰς Ἰταλίαν, ἴσως κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς ἐκστρατείας τοῦ Μοροζίνη (1687).

Σημαντικὸν ἐπίτευγμα ἀπετέλεσεν ἡ ἀνασυγκρότησις καὶ συμπλήρωσις δύο ἐπιτομβίων ἀναγλύφων τοῦ 4ου π.Χ. αἰ., ἐκ διεσπαρμένων τμημάτων: τῆς στήλης τοῦ Λέοντος καὶ Λεοντίου, ἀριθ. 3378 (Πί ν. 1 β), συγκολληθείσης πρὸς ἀπότμημα τοῦ Μουσείου Πειραιῶς, καὶ τῆς ἐκ Ραμνοῦντος στήλης, ἀριθ. 4796, ἀνασυγκροτηθείσης ἐκ μεγάλου τμήματος μεταφερθέντος ἐκ Ραμνοῦντος καὶ τεσσάρων ἄλλων ἀποκειμένων εἰς τὸ Ἐθνικὸν Ἀρχαιολογικὸν Μουσεῖον ἀπὸ τοῦ 1879. Περὶ τῆς ἐργασίας αὐτῆς βλ. ΑΑΑ ΙΙ (1969), σ. 75 - 79. Ἐπίσης διεπιστώθη, ὅτι τὸ ὑπ' ἀριθ. 1174 τμήμα ἀναγλύφου μὲ παράστασιν γυναικείας κεφαλῆς, προσαρμόζεται εἰς τὴν ὑπ' ἀριθ. 768 στήλην (Conze, 448) ἐκ τοῦ Κεραμικοῦ, τοῦ τέλους τοῦ 4ου π.Χ. αἰ. (Πί ν. 2 α).

Ἦρχισαν παραλλήλως, καὶ ἔχουν ἀρκούντως προχωρήσει, αἱ ἐργασίαι ἐπανεκθέσεως εἰς δύο μεγάλας αἰθούσας μαρμαρίνων γλυπτῶν, χρονολογουμένων ἀπὸ τοῦ 1ου π.Χ. αἰ. μέχρι καὶ τῆς ἐποχῆς τῶν Ἀντωνίων. Εἰς τὰ γλυπτὰ αὐτὰ περιλαμβάνονται εἰκονιστικαὶ κεφαλαί, προτομαί, ἀνδριάντες καὶ αἱ ἔρμαϊ τῶν Κοσμητῶν, χαρακτηριστικοὶ τύποι ἀγαλμάτων καὶ ἀναγλύφων τῆς Ρωμαϊκοκρατίας, ἀρχαϊστικά καὶ κλαστικιστικά γλυπτὰ, ἀντιπροσωπευτικά δηλ. ἔργα τῆς ἐποχῆς. Τὸ συνεργεῖον ἐπανεκθέσεως τῶν γλυπτῶν διευθύνει ὁ μουσειακὸς καλλιτέχνης κ. Στ. Τριάντης.

Κατὰ τὸ 1968 εἰσῆχθησαν εἰς τὸ Μουσεῖον περὶ τὰ τριακόσια ἀρχαῖα μικρὰ ἀντικείμενα, προερχόμενα ἐκ κατασχέσεως ἐνεργηθείσης ὑπὸ τῆς ἀρμοδίας Ἐφορείας διὰ τὴν ἐποπτεῖαν τῶν ἀρχαιοπωλῶν. Ὡσαύτως, ἐκ καταθέσεως ὑπὸ ἰδιωτῶν, περὶ τὰ ἑβδομήκοντα πῆλινα ἀγγεῖα καὶ εἰδῶλια καὶ τεσσαράκοντα κοσμήματα καὶ χαλκᾶ εἰδῶλια δωρηθέντα ὑπὸ τῆς κ. Ἐλ. Σταθάτου, ἡ ὁποία συνεχίζει νὰ πλουτίζει τὴν δωρηθεῖσαν συλλογὴν, ἥτις εἶναι ἐκτεθειμένη εἰς εἰδικὴν αἴθουσαν. Τὰ νέα ταῦτα προσκείμενα θὰ δημοσιευθοῦν εἰς τόμον, τὸν ὁποῖον προετοιμάζει πρὸς ἔκδοσιν ἡ δωρήτρια. Εἰσῆχθησαν, ἐπίσης, εἰς τὸ Μουσεῖον τὰ μαρμάρινα γλυπτὰ, τὰ ὁποῖα εὑρέθησαν εἰς Μαραθῶνα (βλ. ΑΑΑ Ι (1968), σ. 230 - 234), καθὼς καὶ σημαντικὸν ἀρχαῖκὸν αἰολικὸν κιονόκρανον ἐκ τῆς βάσεως ἀναθήματος, ἴσως μαρμαρίνης σφιγγός, μεταφερθὲν ἐξ Ὠρωποῦ (ἀριθ. Εὔρ. 4797).

Ὁ καθαρισμὸς καὶ ἡ ἐργασία συντηρήσεως τῶν χαλκῶν ἀγαλμάτων ἐξ Ἀμπελοκήπων (ΑΔ 23 (1968): Χρονικά, σ. 10) ἔχουν σχεδὸν περατωθῆ. Ἐπειδὴ εἰς τὰ περισσότερα ἐξ αὐτῶν τὸ ἐσωτερικόν εἶναι πεπληρωμένον διὰ μολύβδου, ὁ καθαρισμὸς δι' ἐμβαπτίσεως εἶναι ἀδύνατος· διὰ τοῦτο ἡ ἐπέμβασις διὰ χημικῶν μέσων, μὲ διοξειδίου τοῦ ἀργύρου, ἐγένετο εἰς ὅσα μόνον σημεῖα τῆς ἐπιφανείας ἐπεβάλλετο ἀπολύτως. Ἐν συνεχείᾳ, τὰ καθαρισθέντα (πρβλ. ΑΔ 20 (1965): Χρονικά, Πίν. 58 - 64) ἐποποθετήθησαν ἐντὸς στεγανῆς προθήκης διὰ νὰ προφυλαχθοῦν ἀπὸ τὴν ὑγρασίαν, μέτρον τὸ ὁποῖον πρέπει νὰ ληφθῆ καὶ κατὰ τὴν ὀριστικὴν τοποθέτησίν των εἰς τὴν ἔκθεσιν. Ὡς δῆγμα τοῦ γενομένου καθαρισμοῦ εἰκονίζεται ἀγαλμάτιον Ἡρακλέους (Πί ν. 2 β) (βλ. καὶ ΑΔ 20 (1965): Χρονικά, Πίν. 69 β - γ).

Ἐργασία καθαρισμοῦ καὶ συντηρήσεως χαλκῶν συνετελέσθη εἰς τὸ ἐργαστήριον τοῦ Μουσείου καὶ ἐπὶ ἀρχαίων προσκομισθέντων ἐκ τῶν Ἐφορειῶν Καβάλας, Κομοτηνῆς, Δωδεκανήσου, Κερκύρας καὶ Κυκλάδων, ὡς καὶ ἐπὶ πολλῶν παλαιῶν προσκτημάτων τοῦ Μουσείου, τὰ ὁποῖα παρουσίασαν φθοράς, ὅπως τὸ τραγικὸν προσωπεῖον ἐκ Πειραιῶς, χαλκᾶ ἐκ τῆς Ἀκροπόλεως, χαλκᾶ τῆς συλλογῆς Καραπάνου. Ἀπασαί αἱ ἐργασίαι ἐγένοντο ὑπὸ τὴν ἐποπτεῖαν τῆς Ἐπιμελητρίας κ. Παρ. Τουλούπα. Τὸ ἐργαστήριον ἐστερήθη τῶν ὑπηρεσιῶν τοῦ ἀρίστου τεχνίτου - συντηρητοῦ κ. Χρ. Χατζηλιοῦ, ἀποχωρήσαντος. Ἡ κ. Δ. Χατζηλαζάρου - Τίμμε, εἰδικευθεῖσα εἰς τὸ Ἀρχαιολογικὸν Ἰνστιτούτον τοῦ Λονδίνου, εἰργάσθη εἰς τὴν συντήρησιν

των χαλκῶν, τόσον τῶν ἑλληνικῶν, ὅσον καὶ τῶν αἰγυπτιακῶν συλλογῶν, τῶν ὁποίων προετοιμάζεται ἡ ἔκθεσις.

Ἐκ τῶν συλλογῶν αὐτῶν, περὶ τὰ ὀγδοήκοντα ξύλινα ἀντικείμενα ὑπεβλήθησαν εἰς θεραπείαν παρὰ τοῦ ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν τοῦ ζωγράφου - συντηρητοῦ κ. Σ. Μπαλτογιάννη εἰδικῶς συσταθέντος συνεργείου. Εἰς τὸ ΑΔ 23 (1968) : Χρονικά, σ. 10, εἶχομεν ἑκθέσει συντόμως τὴν μέθοδον θεραπείας, ἡ ὁποία συνίσταται εἰς τὴν μηχανικὴν ἀφαίρεσιν τῶν μυκήτων καὶ τῶν τεμαχίων χάρτου, τῶν ἐπικολληθέντων ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τῆς ἀποκρύψεως τῶν ἀντικειμένων κατὰ τὸν τελευταῖον πόλεμον. Διὰ τὴν ἀποκατάστασιν αὐτῶν ἐχρησιμοποιήθη τὸ σουηδικὸν παρασκευάσμα Polyglycol, δι' ἔμβαιτισμοῦ. Εἰδικῶς ἐπὶ τῆς σαρκοφάγου ὑπ' ἀριθ. Δ. 3409 (συλλογὴ Δημητρίου) ἐγένετο στερέωσις τοῦ ὑποστρώματος τῆς ζωγραφικῆς καὶ ἐπικόλλησις ἐπὶ τῆς ξυλίνης ἐπιφανείας. Ἡ συναρμολόγησις τῶν τεμαχίων ἀπαιτεῖ εἰσέτι λεπτὴν ξυλουργικὴν ἐργασίαν. Ὁμοίως ἐγένετο συντήρησις καὶ μερική ἀποκατάστασις εἰς τὸ ὑπ' ἀριθ. Δ. 3419 περίβλημα μομίας, εἰς τὴν ὑπ' ἀριθ. Ρ. 149 χρωματοθήκην, εἰς τὰς σαρκοφάγους Δ. 3340 καὶ Δ. 3421. Ἀγαλμάτιον ἐκ πορσελάνης (Δ. 146) συντηρήθη δι' ἀφαιρέσεως τοῦ πυρήνος, δι' ἔμβαιτισμοῦ ἐντὸς ἀπεσταγμένου ὕδατος καὶ διὰ σταθεροποιήσεως τῆς ἐπιφανείας. Ἀκρικὸν γαλάκτωμα ἐχρησιμοποιήθη ἐπιτυχῶς πρὸς καθαρισμὸν καὶ συντήρησιν πηλίνων ἀντικειμένων, τῶν ὁποίων ἡ ἐπιφάνεια εἶχεν ἀρχίσει νὰ ἀπολεπιζήται. Εἰδῶλιον ἐκ γυψολίθου, φιάλη ἐκ σχιστολίθου καὶ πυραμιδοειδὲς βαρίδιον ἐκ πάρου, συντηρήθησαν ἐπιτυχῶς.

Ὡς ἔφορος τῆς συλλογῆς τῶν ἀγγείων καὶ μικροτεχνίας ἐτοποθετήθη ἡ δ. Βαρβ. Φιλιππάκη, ἡ ὁποία καὶ ἐπάυτεσε τὰς ἐργασίας συγκολλήσεως τοῦ οἰκείου ἐργαστηρίου, ἀσχοληθεῖσα ἐπίσης μὲ τὴν ταξινόμησιν τῶν εὐρημάτων ἐκ τῆς ἀνασκαφῆς τοῦ Ὀλυμπίου καὶ ἐκ τῆς Ἀκροπόλεως. Ὁ ἀρχιτεχνίτης κ. Τρ. Κοντογεώργης, βοηθούμενος ὑπὸ τοῦ κ. Στ. Γιαπιτζοπούλου, εἰργάσθη εἰς τὸν καθαρισμὸν καὶ συγκόλλησιν τῶν πηλίνων ἐκ τῆς προαναφερθείσης κατασκέσεως, εἰς τὴν συγκόλλησιν τῶν εὐρημάτων τοῦ Ὀλυμπίου, εἰς τὸν καθαρισμὸν τῶν τεμαχίων μυκηναϊκῶν τοιχογραφιῶν τῆς Τίρυνθος, ἐκ τῶν παλαιῶν ἀνασκαφῶν, τὰ ὁποία θὰ δημοσιευθῶσιν ὑπὸ τῆς κ. Ξενάκη - Σακελλαρίου. Τὸ ἐργαστήριον πηλίνων τοῦ Μουσείου ἐξυπηρέτησε πολλὰς ἀρχαιολογικὰς περιφερείας εἰς τὰς ἀνάγκας τῶν. Ὁ κ. Τρ. Κοντογεώργης εἰρ-

γάσθη εἰς τὴν ἐπανεκθέσιν τοῦ Μουσείου τῆς Βραυρῶνος καὶ εἰς τὴν συγκόλλησιν τῶν εὐρημάτων τῆς ἐν Σαμοθράκῃ ἀνασκαφῆς.

Σκληρὸν πλῆγμα ὑπῆρξεν ὁ θάνατος τοῦ μουσειακοῦ καλλιτέχνου - ζωγράφου Π. Σαραφιανοῦ, εἰς τὸν ὁποῖον ὀφείλονται πλείστα ὄσα ἐπιτυχῆ σχεδιογραφήματα, δημοσιευθέντα εἰς ἐπιστημονικὰς πραγματείας. Ἡ βοηθὸς - σχεδιάστρια δ. Αἰκ. Μαυραγάνη ἐφιλοτέχνησεν ἐπεξηγηματικὰς πινακίδας εἰς τρεῖς γλώσσας, πλὴν ἐκείνων τοῦ Ἐθνικοῦ Μουσείου, διὰ τὰ Μουσεία Θεσσαλονίκης, Καβάλας, Θάσου, Θηβῶν καὶ Πατρῶν. Τὸ σχεδιαστήριον τοῦ Μουσείου παρέδωκεν, ὡσαύτως, πολλὰ σχέδια κατόψεων καὶ ἀναπαραστάσεων μνημείων καὶ ἔργων τέχνης εἰς τὰς ἀρχαιολογικὰς περιφερείας Ὀλυμπίας, Σπάρτης, Ἰωαννίνων, Θηβῶν, Ἀττικῆς, εἰς τὸ Γραφεῖον Δημοσιευμάτων καὶ εἰς τὴν Νομισματικὴν Συλλογὴν. Ἔργον τοῦ ἀποθανόντος καλλιτέχνου Π. Σαραφιανοῦ εἶναι ἡ ὑπὸ μεγάλην κλίμακα σχεδιάσις νέας ἀναπαραστάσεως τῶν ἀετωμάτων τοῦ ναοῦ τοῦ Ἀσκληπιοῦ τῆς Ἐπιδαύρου, τῶν ὁποίων τὴν μελέτην ἔχει ἀναλάβει ὁ κ. Ν. Γιαλούρης, καὶ τὰ σχέδια εἰς φυσικὸν μέγεθος τῶν ἐγχαράκτων βοιωτικῶν στηλῶν, τὰς ὁποίας μελετᾷ ἡ κ. Ἀ. Καλογεροπούλου.

Κατὰ τὸ διαρρῆσαν ἔτος παρεσχέθη ἀμέριστος βοήθεια ὑπὸ τῶν τριῶν ἐν συνόλῳ ἐπιστημόνων, συμπεριλαμβανομένου καὶ τοῦ διευθυντοῦ, οἵτινες ὑπηρετοῦν εἰς τὸ Μουσεῖον, εἰς ἑκατοντάδας ξένων καὶ ἡμετέρων ἐρευνητῶν, ἐπιθυμούντων νὰ μελετήσουν ἔργα ἢ ομάδας ἀντικειμένων, κυρίως μὴ ἐκτεθειμένων ἀλλὰ φυλασσομένων εἰς τὰς δυσχερῆς προσιτὰς ἀποθήκας. Ὑπάρχει ἐλπίς νὰ γίνῃ ἡ ἐγκατάστασις εἰς τὰς ἐκτεταμένας ἀποθήκας τῶν ὑπογείων τοῦ Ἐθνικοῦ Μουσείου μεταλλικῶν ραφίων ντέξιον, ὅποτε θὰ γίνῃ δυνατὴ ἡ ταξινόμησις τῶν ἐναποθηκευμένων ἀντικειμένων, ἰδίως τῶν πηλίνων καὶ τῶν μαρμαρίνων, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον θὰ διευκολύνῃ τὴν μελέτην τῶν ἐρευνητῶν.

Ἡ βιβλιοθήκη τοῦ Μουσείου ἐπλουτίσθη μὲ 160 τόμους ἐπιστημονικῶν δημοσιευμάτων καὶ περιοδικῶν. Οὐσιώδης ὑπῆρξε καὶ ἡ αὔξησις τῶν φωτογραφικῶν πλακῶν τοῦ Ἀρχείου.

Ὁ Σύλλογος τῶν Φίλων τοῦ Ἐθνικοῦ Μουσείου ἤλθε καὶ πάλιν ἀρωγὸς εἰς τὰς ἀνάγκας τοῦ Μουσείου καὶ προσέφερε κινούμενον ἀνυψωτικὸν γερανὸν, ἀξίας δρχμ. 13.000, διὰ τὴν μεταφορὰν καὶ ἀνύψωσιν βαρέων μαρμάρων. Ὁ γερανὸς χρησιμοποιεῖται ἤδη ἐντατικῶς ὑπὸ τοῦ συνεργείου ἐπανεκθέσεως.

Β. Γ. ΚΑΛΙΠΟΛΙΤΗΣ

ΝΟΜΙΣΜΑΤΙΚΗ ΣΥΛΛΟΓΗ ΑΘΗΝΩΝ

Κατά τὸ ἔτος 1968 ἐπραγματοποιήθη ἡ συν-τῆρησις καὶ ὁ καθαρισμὸς 1400 μολυβδοβούλων καὶ πλέον τῶν 3000 ἀργυρῶν καὶ χαλκῶν νομισμάτων εἰς τὸ ἐργαστήριον τῆς Νομισματικῆς Συλλογῆς ὑπὸ τοῦ εἰδικευμένου τεχνίτου κ. Σπύρου Σπυροπούλου.

Εἰς τὴν προετοιμαζομένην δυτικὴν αἴθουσαν ἐξετέθησαν ἡ δωρεὰ τῶν βυζαντινῶν νομισμάτων ἐκ τῆς συλλογῆς τοῦ πρεσβευτοῦ Ἰωάννου Κινδύνη, τὸ εἶρημα τῶν 28 ἀργυρῶν τετραδράχμων τῆς Μαρωνείας ἐκ τῆς ἀνασκαφῆς Στρώμης (1958), τὸ 4ον εἶρημα ἐκ τῶν ἀνασκαφῶν τῆς Ὀλύμπου (1931), ἀποτελούμενον ἐκ 33 ἀργυρῶν τετραδράχμων Χαλκιδέων καὶ 1 Ἀκάνθου. Εἰς εἰδικὰς προθήκας τοῦ τοίχου ἐποθετήθησαν ὁ μοναδικὸς ὑπατικὸς σόλιδος τοῦ Ἰουστινιανοῦ Α', ἐκ δωρεᾶς τῆς οἰκογενείας Ἡλία Καντᾶ, ὁ μικρὸς θησαυρὸς τῶν 13 ἀργυρῶν ἀθηναϊκῶν νομισμάτων ἀπὸ τὸν Ἅγιον Ἰωάννην Ρέντην (Ἄττικῆς) καὶ ὁ λύχνος, ἐντὸς τοῦ ὁποίου εὐρέθησαν ταῦτα (πρβλ. ΑΔ 18 (1963) : Χρονικά, σ. 50, Πίν. 56). Ὡσαύτως, τὸ σπανιώτατον χαλκοῦν νόμισμα τῆς Μεγαλοπόλεως, ἐποχῆς Ἰουλίας Δόμνας, εἰς τὴν ὀπισθίαν πλευρὰν τοῦ ὁποίου εἰκονίζεται τὸ ἐν Λυκοσοῦρα σύμπλεγμα τῶν τεσσάρων ἀγαλμάτων τοῦ Δαμοφάντος (πρβλ. ΔΕΝΑ 14 (1912), σ. 45 - 48) καὶ, τέλος, τὸ ἐνετικὸν εἶρημα τῶν 22 χρυσῶν τσεκινίων τοῦ 17ου καὶ 18ου αἰ., προερχόμενον ἀπὸ Σφάκαν Ἐλατείας (1961), μετὰ τοῦ μικροῦ χαλκοῦ ἀγγείου, ἐντὸς τοῦ ὁποίου εὐρέθησαν ταῦτα.

Τὰ εἰσαχθέντα κατὰ τὸ ὥς ἄνω ἔτος νομίσματα καὶ μετάλλια προέρχονται ἐξ ἀνασκαφῶν, τυχαίων εὐρημάτων, δωρεῶν καὶ ἀπὸ ἀγορᾶς διὰ χρημάτων τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ὑπηρεσίας καὶ τοῦ κληροδοτήματος Ἀλεξάνδρου Σούτζου.

Ἡ ταῦτασις αὐτῶν ἔχει ὡς ἀκολούθως¹ :

Α'. Ἐξ ἀνασκαφῶν

α) Ἐκ τῆς ἀνασκαφῆς τῆς βασιλικῆς τῆς Ἀμφιπόλεως κατὰ τὸ ἔτος 1967, 11 χαλκᾶ καὶ 1 ἀργυροῦν², ἦτοι :

1 - 2) Φιλίππου Ε', πρβλ. Gaebler, πίν. XXXIV, ἀριθ. 21 καὶ πίν. XXXV, ἀριθ. 19, 3) Ἀμφιπόλεως (2ου - 1ου αἰ. π.Χ.). Ἔμ. Κεφαλή Ἡρακλέους μετὰ λεοντῆς πρὸς δεξ. Ὀπ. βοῦς πρὸς

1. Ὅπου κρίνεται ἀπαραίτητον, ἡ διατήρησις σημειοῦται ὡς ἐξῆς : ΔΑ = διατήρησις ἀρίστη, ΔΚ = διατήρησις καλή, ΔΜ = διατήρησις μετρία, Δμ = διατήρησις μετριασάτη, ἐφθ. = ἐφθαρμένον.

2. Παρέδωκεν ὁ κ. Εὐστ. Στίκας.

δεξ., 4) Ἀμφιπόλεως (αὐτοκρατορικῶν χρόνων), πρβλ. ἔ.ἀ., πίν. X, ἀριθ. 7, 5) Φιλίππων (αὐτοκρατορικῶν χρόνων), πρβλ. ἔ.ἀ., πίν. XX, ἀριθ. 10, 6) ἐφθαρμένον ἀρχαῖον ἐλληνικόν, 7 - 8) ἀσσάρια Ἀρκαδίου, 9 - 10) ὑστερορωμαϊκὰ ἐφθαρμένα, 11) πεντανούμιον Ἀναστασίου Α', καὶ 12) ἀργυροῦν τουρκικόν ἐφθαρμένον.

β) Ἐκ τῆς ἀνασκαφῆς τοῦ Ὠδείου Δίου, 30 χαλκᾶ ρωμαϊκὰ ἀσσάρια³, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἐφθαρμένα, τοῦ 4ου αἰ. μ.Χ., ἦτοι :

1 - 2) Βαλεντινιανοῦ Α' (;), 3 - 5) Οὐάλεντος, 6) Οὐάλεντος (;), 7 - 8) Γρατιανοῦ (;), 9) Βαλεντινιανοῦ Β', 10 - 11) Θεοδοσίου Α', ἐκ τῶν ὁποίων τὸ ἐν, τύπος RIC τόμ. IX, σ. 233. ἀριθ. 83 (b), 12 - 13) Φλακίλλας, τύπος ἔ.ἀ., σ. 260, ἀριθ. 42 (;), χρονολογία κοπῆς 383 - 388 μ.Χ. καὶ ἔ.ἀ. σ. 291, ἀριθ. 62, νομισματοκοπείου Ἀντιοχείας, χρονολογία κοπῆς 383 - 388 μ.Χ., 14 - 15) δύο ἀσσάρια Ἀρκαδίου, ἐκ τῶν ὁποίων τὸ ἐν, τύπος ἔ.ἀ., σ. 233, ἀριθ. 83 (c) καὶ τὸ ἕτερον ἐφθαρμένον, 16 - 30) ἐφθαρμένα ἀσσάρια 4ου αἰ. μ.Χ.

γ) Ἐκ τῆς ἀνασκαφῆς Νικοπόλεως τοῦ ἔτους 1964⁴, 13 χαλκᾶ (Φιλίππου Α', Κωνσταντίνου Β', Ἰουστίνου Α', Φωκᾶ, Ἰωάννου Α' Ἀγγέλου Κομνηνοῦ, Μιχαῆλ Δεσπότη τοῦ Ἡπείρου, ἐν φραγκικόν καὶ ἐν ἐνετικόν, πρβλ. ΑΔ 20 (1965) : Χρονικά, σ. 377).

δ) Ἐκ τῆς Α' Ἀρχαιολογικῆς Περιφερείας⁵, τὸ σύνολον τῶν νομισμάτων ἐκ τῶν ἀνασκαφῶν νοτίως τῆς Ἀκροπόλεως κατὰ τὰ ἔτη 1955 - 1960⁶.

ε) Ἐκ τῆς Α' Ἀρχαιολογικῆς Περιφερείας, 23 χαλκᾶ νομίσματα, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἐφθαρμένα, προερχόμενα ἐκ τῆς ἀνασκαφῆς τοῦ οἰκοπέδου Ψαρίδη (Ἀθηνῶν 3ου αἰ. π.Χ., ἐποχῆς Ἀρχόντων καὶ αὐτοκρατορικῶν χρόνων, ὡς καὶ ἐν δηνᾶριον τορνήσιον τοῦ Guy II de la Roche, κοπὴν μετὰ τοῦ 1294 - 1308, πρβλ. Schlumberger, σ. 340).

Β'. Εὐρήματα

Ἑλληνικά

α) Ἐξ Ἀργους 4 ἀργυρᾶ τετράδραχμα⁷, ἦτοι :

3. Παρέδθησαν παρὰ τοῦ καθηγητοῦ κ. Γ. Μπακαλάκη.

4. Παρέδθησαν παρὰ τοῦ ἀκαδημαϊκοῦ κ. Ἀναστ. Ὀρλάνδου.

5. Παρέδθησαν παρὰ τοῦ Ἐφόρου κ. Γ. Δοντᾶ, ὡς καὶ τὰ εἰς τὴν παράγραφον ε' ἀναφερόμενα νομίσματα.

6. Πρόκειται νὰ δημοσιευθοῦν προσεχῶς λεπτομερῶς.

7. Τμῆμα παλαιότερου διασκορπισθέντος εὐρηματος· πιθανῶς πρόκειται περὶ τοῦ ἰδίου θησαυροῦ, ἀπὸ τὸν ὅποιον προήρχοντο καὶ δύο τετράδραχμα Ἀλεξάνδρου Γ', δημοσιευθέντα εἰς ΑΔ 23 (1968) : Χρονικά, σ. 12, ζ'.

1) Ἀλεξάνδρου Γ', 17.01 γρ. Ἐν τῷ πεδίῳ ἀρ. στέφανος καὶ Α, κάτωθεν τοῦ θρόνου Θ. Νομισματοκοπεῖον Πέλλης⁸, ΔΑ (Πί ν. 3, ἀριθ. 1).

2) Ἀλεξάνδρου Γ', ρ, 16.89 γρ. Νομισματοκοπείου Ἄκης Φοινίκης, πρβλ. E.T. Newell «The Dated Alexander Coinage of Sidon and Ake». Yale Oriental Series, τόμ. II, New Haven 1916, ἀριθ. 42 (Πί ν. 3, ἀριθ. 2).

3-4) Δύο ἀθηναϊκά, 4ου αἰ. π.Χ., ←, 17.08 γρ. καὶ 16.89 γρ., πρβλ. Σβορώνος, πίν. 20, ΔΚ (Πί ν. 3, ἀριθ. 3, 4).

β) Ἀπὸ χωρίον Μαυρίκι, τῆς ἐπαρχίας Μαντινείας, 3 ἀργυρᾶ⁹, ἦτοι:

1) Τριώβολον Φωκίδος, 5ου αἰ. π.Χ., ς, 2.86 γρ., πρβλ. BMC, ἀριθ. 23, πίν. III, ἀριθ. 8 (ἴδια σφραγίς ὀπισθίας ὄψεως), ΔΚ (Πί ν. 3, ἀριθ. 5). 2) Δραχμὴ Βοιωτῶν, α' ἡμισυ 4ου αἰ. π.Χ., †, 5.625 γρ., πρβλ. BMC, ἀριθ. 17, ΔΑ (Πί ν. 3, ἀριθ. 6). 3) Δραχμὴ Σικυῶνος, 4ου αἰ. π.Χ., ↓, 5.43 γρ., πρβλ. SNG Cop. ἀριθ. 55, ΔΚ (Πί ν. 3, ἀριθ. 7).

γ) Ἐκ Κρήτης, ἐν δίδραχμον Κυθωνίας, ↓, 11.34 γρ. ΔΜ, πρβλ. G. Le Rider «Monnaies crétoises du Ve au Ier s. av. J.-C.» σ. 37, ἀριθ. 285-291, πίν. IX, ἀριθ. 23, 24 καὶ πίν. X, ἀριθ. 1-5 (ἴδια σφραγίς ἐμπροσθίας πλευρᾶς). Ἡ ἐπιγραφή τῆς ὀπισθίας πλευρᾶς ἀρ. (Πί ν. 3, ἀριθ. 8)¹⁰.

Βυζαντινὰ

Ἐκ τῆς Γ' Ἀρχαιολογικῆς Περιφερείας¹¹, κατὰ τὴν σκαφήν χώρου, κειμένου πρὸς Β. νεκροταφείου Μαγούλας (Ἄνω Ἐλευσίς), 230 χαλκᾶ, εὐρεθέντα ἐντὸς πηλίνου ἀγγείου:

α) 1 ἀσσάριον Κωνσταντίου Γάλλου¹², β) 1 Ἰωάννου Β' Κομνηνοῦ, πρβλ. BMC II, ἀριθ. 70-71 (Type 3), γ) 228 Μανουὴλ Α' Κομνηνοῦ, πρβλ. ἔ.ἀ., ἀριθ. 64-69 (Type 3), ἀριθ. 70

8. Κατὰ τὸν κ. J. Price, ὅστις συντάσσει τὸν κατάλογον τῶν νομισμάτων τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου τῆς Συλλογῆς τοῦ Βρετανικοῦ Μουσείου. Ὑπάρχει σύνδεσμος σφραγίδων τῆς ἐμπροσθίας ὄψεως μὲ τὰς κοπὰς, αἰτίνες ἔχουσιν ὡς σύμβολα τὴν τριάνταν μετὰ Σ καὶ τέττιγα μετὰ Α.

Ἐπίσης, διὰ τὰ ὡς ἄνω νομίσματα βλ. T. Hackens, A propos de la circulation monétaire dans le Péloponnèse au IIIème siècle av. J.-C., Antidoron W. Peremans Sexagenario ab Abrennis Oblatum, σ. 95.

9. Πρόκειται περὶ μικροῦ τμήματος παλαιότερου διασκορπισθέντος εὐρήματος, τοῦ ὁποίου ἐν μεγαλύτερον τμήμα ἐδημοσιεύθη εἰς ΑΔ 18 (1963): Χρονικά, σ. 6, VI.

10. Πιθανῶς τεμάχιον ἐκ διασκορπισθέντος παλαιότερου εὐρήματος (θησαυρὸς 1953;), πρβλ. Le Rider, ἔ.ἀ., σ. 37.

11. Παρέδωσαν ἡ Ἐπιμελήτρια δ. Ὀλγα Ἀλεξάνδρη.

12. Προφανῶς δὲν ἀνήκει εἰς τὸ εὐρημα.

(Type 4), ἀριθ. 75-78 (Type 6), ἀριθ. 79-82 καὶ 83-85 (Type 7)¹³.

Γ'. Διαφόρων προελεύσεων

α) Ἀπὸ Θράκη¹⁴, 2 χαλκᾶ νομίσματα Μαρωνείας, πρβλ. Lischine, σ. 59, ἀριθ. 536, 537 καὶ SNG Cop. ἀριθ. 634.

β) Ἀπὸ Ἀβδηρά¹⁵, ἐν χαλκοῦν Ἀβδήρων, περὶ τὰ 352-323 π.Χ. Πρβλ. SNG Cop. ἀριθ. 376.

γ) Ἐκ Δράμας, εἰς θέσιν «Προάστειον», 2 χαλκᾶ Φιλίππου Ε', πρβλ. Gaebler, πίν. XXXV, ἀριθ. 12.

δ) Ἐκ Μακεδονίας (;), ἐν τετράδραχμον Φιλίππου Β', ς, 13.455 γρ., πρβλ. Müller, ἀριθ. 43, ΔΚ (Πί ν. 3, ἀριθ. 9).

ε) Ἀπὸ Θεσσαλονίκης¹⁶, 2 χαλκᾶ βυζαντινά: 1) δεκανοῦμιον 6ου αἰ. μ.Χ., ἐφθαρμένον καὶ 2) Βασιλείου Α', πρβλ. BMC II, πίν. L, ἀριθ. 16.

ς) Ἀπὸ Μακρονίτσαν Πηλίου, εἰς ἀργυροῦς στατήρ Σικυῶνος 4ου αἰ. π.Χ., ς, 12.12 γρ. Ἐν τῷ πεδίῳ ἀρ. I, πρβλ. SNG Cop. ἀριθ. 48, ΔΑ (Πί ν. 3, ἀριθ. 10).

ζ) Ἐκ τῆς Α' Ἀρχαιολογικῆς Περιφερείας¹⁷, ἐν χαλκοῦν Κληρούχων Δήλου, πρβλ. Σβορώνος πίν. 107, ἀριθ. 65 κ.έ., εὐρεθὲν τυχαίως ἐπὶ τῆς Ἀκροπόλεως.

η) Παρὰ τὴν ἀκτὴν τοῦ Νέου Φαλήρου, 2 ἀργυρᾶ δηνάρια, Ρωμαϊκῆς Δημοκρατίας: 1) M. Lucilius Rufus, περὶ τὰ 93-91 π.Χ. (;) ς, 3.783 γρ., πρβλ. Sydenham, ἀριθ. 599, ΔΚ, καὶ 2) Lucius Scribonius Libo, 55 π.Χ., ς, 3.888 γρ., πρβλ. ἔ.ἀ. ἀριθ. 928.

θ) Ἀπὸ Ἄνω Ἠλιούπολιν (Ἄττικῆς)¹⁸, 2 χαλκᾶ ἐφθαρμένα, ἐκ τῶν ὁποίων τὸ ἐν Ἐλευσίος.

ι) Ἀπὸ τὴν περιοχὴν τοῦ συνοικισμοῦ Ταύρου Ἀθηνῶν, 3 χαλκᾶ μετρωτάτης διατηρήσεως: 1) Ἀθηνῶν, ἐποχῆς Ἀρχόντων, πρβλ. Σβορώνος, πίν. 80, ἀριθ. 29 κ.έ., 2) Ἀθηνῶν, ἐποχῆς Αὐγούστου καὶ 3) τουρκικόν.

ια) Ἀπὸ Μαρκόπουλον Ἀττικῆς, εἰς χαλκοῦς δακτύλιος μὲ παράστασιν ἀνδρικής κεφαλῆς δαφνοστεφοῦς πρὸς ἀρ., ρωμαϊκῶν χρόνων, καὶ

13. Διὰ παρομοίας συνθέσεως εὐρήματα βλ. M. Metcalf, The Brauron Hoard and the Petty Currency of Central Greece, 1143-1204, Num. Chron. 1964, σ. 251-259, πίν. XIX.

14. Παρέδωσαν ὁ Ἐπιμελητὴς κ. Εὐ. Πεντάζος.

15. Παρέδωσαν ἡ Ἐπιμελήτρια κ. Χ. Κουκούλη.

16. Εὐρέθησαν τυχαίως καὶ παρεδόθησαν παρὰ τοῦ καθηγητοῦ κ. Νικ. Μουτσοπούλου.

17. Παρέδθη παρὰ τοῦ Ἐφόρου κ. Γ. Δοντά.

18. Παρέδωσαν ὁ φύλαξ κ. Ἡ. Παπαγεωργίου.

6 χαλκᾶ νομίσματα (1 Λοκρῶν, περί τὰ 338 - 300 π.Χ., πρβλ. SNG Cop. ἀριθ. 65 κ.έ., 1 εικοσανούμιον Ἰουστίνου Α', 1 τεσσαρακοντανούμιον Ἰουστινιανοῦ Α', 1 εικοσανούμιον Μαυρικίου Τιβερίου, 1 Νικηφόρου Γ' Βοτανειάτου καὶ 1 ἐφαρμένον βυζαντινόν).

ιβ) Ἐκ Μελισσιῶν Ἀττικῆς, ἐν χαλκοῦν Πτολεμαίου Γ', ↑, 36.62 γρ., πρβλ. Σβορώνος, ἀριθ. 965, ΔΑ.

ιγ) Ἐκ Ζακύνθου, 3 ἀργυρᾶ νεωτερικᾶ Ἰσπανίας, 17ου αἰῶνος.

ιδ) Ἐκ Βοριζῆς Ἡρακλείου (Κρήτης), 1 χαλκοῦν Γόρτυνος, πρβλ. Σβορώνος, πίν. XVI, ἀριθ. 28, ΔΜ.

ιε) Ἐκ Μικρᾶς Ἀσίας, ἕκτη ἐξ ἠλέκτρον, Λέσβου, περί τὰ 480 - 440 π.Χ., ↓, 2.485 γρ., πρβλ. BMC, ἀριθ. 10, πίν. XXXI, ἀριθ. 13, ΔΑ (Πί ν. 3, ἀριθ. 11).

ις) Ἀγνώστου προελεύσεως, ἐν χρυσοῦν νόμισμα Φιλίππου Β', ↙, 1/4 στατήρος, 2.05 γρ., πρβλ. SNG Cop. ἀριθ. 537, 538, ΔΚ (Πί ν. 3, ἀριθ. 12).

ιζ) Ἀγνώστου προελεύσεως, ἐν ἀργυροῦν ὀκτώβολον Χαλκίδος, σπάνιον, ↘, 4.82 γρ., περί τὰ 197 - 146 π.Χ., πρβλ. SNG Cop. ἀριθ. 447, ΔΚ (Πί ν. 3, ἀριθ. 13).

ιη) Ἀγνώστου προελεύσεως, 5 χαλκᾶ, ἦτοι: 1) ἀθηναϊκὸν 3ου αἰ. π.Χ., 2) ἐφαρμένον ἀρχαῖον ἑλληνικόν, 3) τεσσαρακοντανούμιον Ἡρακλείου, 4) δεκανούμιον Κωνσταντίνου Δ' Παυγανάτου, πρβλ. H. Goodacre, A Handbook of the Coinage of the Byzantine Empire, σ. 113, 5) ἀνώνυμον ἐνετικόν, 17ου αἰ.

ιθ) Παρὰ τῆς Διευθύνσεως Ἀσφαλείας Προαστείων Πρωτευούσης, 5 χαλκᾶ βυζαντινά (1 Ἡρακλείου, 3 ἀνώνυμα καὶ 1 Μανουῆλ Α' Κομνηνοῦ).

κ) Ἐκ κατασχέσεως παρὰ τοῦ ΣΤ' Παραρτήματος Ἀσφαλείας Ἀθηνῶν, 1 ἀργυροῦν νεωτερικόν καὶ 2 χαλκᾶ βυζαντινά (Ἰουστίνου Β' καὶ Σοφίας καὶ ἀνώνυμον, 969 - 989 μ.Χ.).

κα) Παρὰ τῆς Ἐφορείας Κληρονομιῶν Ἀθηνῶν (σχολάζουσα κληρονομία Γεωργίου Μηλιῶνη), 49 νομίσματα, ἦτοι: α) 9 ἀρχαῖα ἑλληνικά, ἐκ τῶν ὁποίων 3 ἀργυρᾶ (1 δραχμὴ καὶ 1 τριώβολον Ἀθηνῶν, α' ἡμίσεος 4ου αἰ. π.Χ., 1 ἀδιάγνωστον) καὶ τὰ ὑπόλοιπα 6 χαλκᾶ (Ἐτρουρίας, πρβλ. SNG Cop. ἀριθ. 34, βασιλέων Μακεδονίας, Ἡρακλείας Βιθυνίας, πρβλ. BMC, ἀριθ. 41, Ἐρυθρῶν Ἰωνίας, πρβλ. SNG Cop. ἀριθ. 606 καὶ 694, ἐν ἀδιάγνωστον), β) 1 ἐκ κράματος καὶ 41 χαλκᾶ ρωμαϊκᾶ μετριάς διατηρήσεως, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον 4ου αἰ. μ.Χ.,

καὶ γ) 26 χαλκᾶ βυζαντινά μετριάς διατηρήσεως (Ἰουστίνου Α' (;), Ἰουστινιανοῦ Α', Μαυρικίου Τιβερίου, Φωκᾶ, Ἡρακλείου, Βασιλείου Α', Λέοντος ΣΤ' τοῦ Σοφοῦ, ἀνώνυμα βυζαντινά, ἐποχῆς Κομνηνῶν).

Δ'. Ἐκ δωρεῶν

α) Παρὰ τῶν κκ. Γεωργίας καὶ Ἐλένης Κινδύνη καὶ Εἰρήνης Ἀλιβιζάτου, 186 βυζαντινά νομίσματα (101 χρυσᾶ, 28 ἀργυρᾶ καὶ 57 χαλκᾶ), προερχόμενα ἐκ τῆς συλλογῆς τοῦ ἀποθανόντος ἀδελφοῦ τῶν πρεσβευτοῦ Ἰ. Κινδύνη, πρβλ. AAA I (1968), σ. 270 - 275 (Πί ν. 4, ἀριθ. 14 - 17)¹⁹.

β) Παρὰ τοῦ κ. Γεωργ. Ζάκου, 3 χρυσᾶ βυζαντινά: 1) σόλιδος Εἰρήνης Ἀθηναίας, 4.415 γρ., πρβλ. Ratto ἀριθ. 1780, 2) σόλιδος Νικηφόρου Α' Λογοθέτου, 4.37 γρ., πρβλ. BMC II, σ. 401, ἀριθ. 1, 3) σόλιδος Θεοδώρας, 3.94 γρ., πρβλ. ἔ.α., σ. 505, ἀριθ. 1-3 (Πί ν. 4, ἀριθ. 18 - 20).

γ) Παρὰ τῆς οἰκογενείας Ἡλία Καντᾶ, εἰς χρυσοῦς ὑπατικὸς σόλιδος Ἰουστινιανοῦ Α', πρβλ. M. Oeconomides, An unpublished consular solidus of Justinian I, MN XII (1966), σ. 75 - 77, πίν. XXVII, ἀριθ. 1 (Πί ν. 4, ἀριθ. 21, 21 α)²⁰.

δ) Παρὰ τοῦ τεχνίτου κ. Σπ. Στυροπούλου, 1 φόλλις Κωνσταντίνου Α' τοῦ Χλωροῦ ἐκ Μακροκόμης Λαμίας καὶ 2 φόλλεις ἐκ τῆς περιοχῆς Ἀκροπόλεως: 1) Κωνσταντίνου Β', νομισματοκ. Κωνσταντινουπόλεως, χρονολογία κοπῆς 337 - 341 μ.Χ., πρβλ. Carson - Hill - Kent, ἀριθ. 1051, καὶ 2) τοῦ τύπου Constantinopolii, νομισματοκ. Ἡρακλείας, χρον. κοπῆς 336/7 μ.Χ., πρβλ. RIC VII, σ. 561, ἀριθ. 157.

ε) Παρὰ τῆς κ. Μαρ. Βελουδίου, ἐν σύγχρονον μετάλλιον τοῦ Φερδινάνδου Graf von Zerpelin.

ς') Παρὰ τῆς κ. Αἰκ. Οἰκονομίδου, 201 χαλκᾶ, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἀρχαῖα ἑλληνικά (βασιλέων Μακεδονίας, θεσσαλικῶν πόλεων, Αἰτωλῶν, Λοκρῶν, βοιωτικᾶ, Εὐβοίας, Ἀθηνῶν, Αἰγίνης, Σαλαμίνος, Κορίνθου, πόλεων Πελοποννήσου, Κρήτης καὶ Μ. Ἀσίας).

19. Οἱ ἀπεικονισθέντες τόποι εἶναι οἱ ἑξῆς: α) Πί ν. 4, ἀριθ. 14, σόλιδος Ἰουστινιανοῦ Β' (Α' περίοδος: 685-695), πρβλ. Μ. Οἰκονομίδου, Δωρεᾶ Βυζαντινῶν Νομισμάτων ἐκ τῆς Συλλογῆς Ἰωάννου Κινδύνη, AAA, ἔ.α., σ. 271, ἀριθ. 45, β) Πί ν. 4, ἀριθ. 15, σόλιδος Τιβερίου Γ' Ἀψιμάρου, πρβλ. ἔ.α., ἀριθ. 47, γ) Πί ν. 4, ἀριθ. 16, χρυσοῦν σκυφοτῶν νόμισμα Ρωμανοῦ Δ' Διογένους, πρβλ. ἔ.α., ἀριθ. 122 καὶ δ) Πί ν. 4, ἀριθ. 17, χρυσοῦν σκυφοτῶν Ἰωάννου Βατάτζη, πρβλ. ἔ.α., ἀριθ. 177.

20. Πί ν. 4, ἀριθ. 21α, μεγέθους εἰς διπλοῦν.

ζ) Παρά τοῦ κ. Εὐαγγ. Φωτιαδάκη, 1 χαλκοῦν Φιλίππου Β', πρβλ. SNG Cop. ἀριθ. 581 κ.έ

η) Παρά τοῦ κ. Χρ. Φουσέκη, 1 χαλκοῦν ἀθηναϊκόν, α' ἡμίσεος 3ου αἰ. π.Χ., εὑρεθὲν εἰς Προφήτην Ἑλίαν Πειραιῶς.

θ) Παρά τοῦ κ. Umberto Rimondini, ἓν χαλκοῦν μετάλλιον ἀναμνηστικόν τοῦ Μιχαήλ Ἀγγέλου, ἔργον τοῦ ἰδίου.

ι) Παρά τῆς Food Agriculture Organization of the United Nations, ἓν ἀναμνηστικόν μετάλλιον ἐκ κράματος.

ια) Παρά τοῦ κ. Χρ. Τζομάλου, ἓν χαλκοῦν ἀνάμνημον βυζαντινόν, 1071 - 1078 μ.Χ., Thompson, Class H, εὑρεθὲν εἰς τὸ χωρίον Ἐμμανουήλ Παπᾶ Σερρών.

ιβ) Παρά τοῦ κ. Μελετίου Στάμου, 2 χαλκᾶ, εὑρεθέντα εἰς Παγὰς Μεγαρίδος (Ἀλεποχώρι): 1) Νικοπόλεως (Ἑπίρου) ἐποχῆς Αὐγούστου. Ἔμ. ΚΤΙΣΜΑ ΣΕΒΑΣΤΟΥ. Προτομή Αὐγούστου δαφνοστεφῆς, πρὸς δεξ. Ὅπ. ΝΙΚΟΠΟΛΕΩΣ ΙΕΡΑΣ. Ἀθηναῖς ἱσταμένη πρὸς ἀρ., κρατούσα Νίκην διὰ τῆς δεξιᾶς καὶ ἀσπίδα καὶ δόρυ

διὰ τῆς ἀριστερᾶς. ↓, 11.98 γρ., ΔΚ. 2) Πύλου, ἐποχῆς Σεπτιμίου Σευήρου. Ἔμ. ...*ΣΕΠΤΙΣΕ ΟΥΗΡΟΣ*. Προτομή δαφνοστεφῆς καὶ πωγωνοφόρος τοῦ Σεπτιμίου Σευήρου πρὸς δεξ. Ὅπ. ΠΥΛΙΩΝ. Ἀθηναῖς ἱσταμένη πρὸς δεξ., κρατούσα ἀσπίδα καὶ δόρυ, ↓, 5.80 γρ., ΔΚ.

ιγ) Παρά τοῦ κ. Γεωργίου Τζαβελάκου, 5 χαλκᾶ (Ἑλιδος) 2ου αἰ. π.Χ., ἀσσάριον ἐποχῆς Μεγάλου Κωνσταντίνου καὶ Διαδόχων καὶ 3 ἐφαρμένα, εὑρεθέντα εἰς Σπάρτην.

ιδ) Παρά τοῦ κ. Horacio A. Sanchez Caballero, 2 νεώτερα ἀναμνηστικά νομίσματα ἐκ νικελ, Ἀργεντινῆς.

ιε) Παρά τοῦ κ. Πέτρου Πρωτονοταρίου, ἓν χαλκοῦν σκυφωτὸν Μανουήλ Ἀγγέλου Κομνηνοῦ (αὐτοκρατορίας Θεσσαλονίκης), ↓, 2.70 γρ., πρβλ. Tom. Bertelé, *L'imperatore con una palma su una bulla e monete bizantine del sec. XIII*, Polychronion, Festschrift Franz Dölger, Heidelberg 1966, πίν. I, ἀριθ. 3 (Πίν. 4, ἀριθ. 22).

ΜΑΝΤΩ ΚΑΡΑΜΕΣΙΝΗ - ΟΙΚΟΝΟΜΙΔΟΥ

*

ΕΠΙΓΡΑΦΙΚΗ ΣΥΛΛΟΓΗ ΑΘΗΝΩΝ

Κατά τὸ ἔτος 1968 συνεχίσθησαν αἱ ἐργασίαι ἐπανεκθέσεως ἐν τῇ Ἐπιγραφικῇ Συλλογῇ. Ὡλοκληρώθη κατὰ τὸ δυνατόν ἡ ἐκτέλεσις συγκολλήσεων τῶν ἐκ τῆς Ἀκροπόλεως προερχομένων περιρραντηρίων καὶ κατεσκευάσθη κλιμακωτὸν βᾶθρον πρὸς τοποθέτησιν τῶν ὀγκωδестέρων ἐξ αὐτῶν (Πί ν. 5 α).

Ἐκ τοῦ Μουσείου τῆς Στοᾶς Ἀττάλου μετεφέρθησαν ἐνεπίγραφοι στήλαι πεσόντων ἐν πολέμῳ, ἐκ τῶν ὁποίων ἡ μὲν I 4031 (EM 13376) συνεκολλήθη εἰς τὸ κάτω μέρος τῆς EM 10231 (IG I², 951), ἡ δὲ I 1207 (EM 13377) ἐπὶ τῆς EM 10235 (IG I², 851), συμφῶνως πρὸς τὰ δημοσιευθέντα ὑπὸ D. Bradeen εἰς Hesperia 33 (1964), σ. 42 - 43 καὶ σ. 20. Ἀκολούθως αἱ EM 10231 καὶ EM 13375 ἐξετέθησαν μετὰ τῆς EM 10230 εἰς τὴν 11ην αἴθουσαν τῆς Συλλογῆς (Πί ν. 5 β) ὑπὸ τὸ εἰς τὸν τοῖχον ἀνηρτημένον ἐπιτύμβιον τῶν Κορινθίων (IG I², 997, EM 22).

Μετὰ τρίμηνον ἀπασχόλησιν τοῦ μικροῦ συνεργείου ἐργατοτεχνιτῶν τῆς Συλλογῆς ἀπῆρτίσθη εἰς στήλην, ὕψ. 2.40 μ., ἡ EM 13366 καὶ ἐξετέθη εἰς τὴν 9ην αἴθουσαν ἐκθέσεως (Πί ν. 6 α). Αὕτη ἀνευρέθη εἰς τὴν Ρωμαϊκὴν Ἀγορὰν τεθραυσμένη εἰς πλῆθος μικρῶν τεμαχίων, πᾶχ. 0,02 μ. (ΑΔ 22 (1967): Χρονικά, σ. 36) καὶ διὰ τὰς δυσκολίας συγκολλήσεως μετεφέρθη εἰς τὴν Ἐπιγραφικὴν Συλλογὴν, ἐνῶ ἡ δημοσίευσίς της εἶχε πρὸ πολλοῦ παραχωρηθῆ εἰς τὸν καθηγητὴν J. Oliver. Κατὰ τὴν ἐπεξεργασίαν τῆς στήλης πολλὰ ἄλλα τεμάχια ἀνεγνωρίσθησαν καὶ συνεκολλήθησαν, ὥστε αὕτη τελικῶς ἀπετελέσθη ἐκ 210 ἐνεπιγράφων καὶ 107 ἀνεπιγράφων τεμαχίων καὶ εἶναι σήμερον σχεδὸν ἀκεραία.

Κατὰ μῆκος τοῦ βορείου τοῖχου τοῦ δυτικοῦ ὑποστύλου τῆς Συλλογῆς ἦσαν ἐκτεθειμένοι, ὡς γνωστὸν (ΑΔ 18 (1963): Χρονικά, σ. 8, Πίν. 3 α), αἱ ἐνεπίγραφοι στήλαι, αἱ περιέχουσαι τοὺς «καταλόγους τῶν ἐπιμελητῶν τῶν νεωρίων». Τῆς ἐκθέσεως τῶν στηλῶν τούτων κατέστη ἀπαραίτητος ἡ ἀνασύνταξις βάσει τῶν νέων ἐπιστημονικῶν δεδομένων ἐκ τῆς διατριβῆς τοῦ ἐπιγραφολόγου D.R. Laiing, ὡς ταῦτα ἐξηκριβώθησαν καὶ συνεπληρώθησαν μετὰ πολὺμηνον ἐπὶ τόπου μελέτην. Πολλοὶ ἀνασυγκολλήσεις τῶν στηλῶν καὶ νέαι συγκολλήσεις τεμαχίων ἐγένοντο (βλ. Hesperia 37 (1968), σ. 245 - 254), ὥστε μετεβλήθη καὶ ἡ σειρὰ ἀκόμη τοποθετήσεώς των (Πί ν. 6 β).

Ὡσαύτως, μετεφέρθησαν εἰς τὴν Ἐπιγραφικὴν Συλλογὴν ἐκ τῶν ἀνασκαφῶν Ἀλιφείρας τοῦ καθηγητοῦ Ἄν. Ὀρλάνδου τρεῖς ἐνεπίγραφοι λίθοι EM 13380 - 13382 (δημοσ. εἰς Ἄ. Ὀρλάνδου, Ἡ Ἀρκαδικὴ Ἀλιφείρα, 1967 - 68, σ. 135 - 167). Κατόπιν ἀποφάσεως τοῦ Ἀρχαιολογικοῦ Συμβουλίου μετεφέρθη ἐκ τοῦ βυζαντινοῦ ναοῦ Παναγίας Μερέντας ἡ ἐπιγραφή τῆς Φρασικλείας (IG, I², 1014) καὶ ἐξετέθη εἰς τὴν Ἐπιγραφικὴν Συλλογὴν ὑπ' ἀριθ. EM 13383.

Ὡρισμέναι συγκολλήσεις ἐνεπιγράφων λίθων καὶ στηλῶν τοῦ 5ου αἰ. π.Χ. ἐγένοντο, ὀφειλόμεναι εἰς τὰ πορίσματα τῆς καθημερινῆς καὶ δι' ὄλου τοῦ ἔτους μελέτης ἐν τῇ Ἐπιγραφικῇ Συλλογῇ τῶν καθηγητῶν κκ. M. F. Mc Gregor καὶ D. W. Bradeen.

Ἐξ ἄλλου, πολλοὶ ταυτίσεις ἀδημοσιεύτων μικρῶν τεμαχίων καὶ ἄγνωστοι συγκολλήσεις προέκυψαν ἐκ τῆς μελέτης τῆς ὑπογραφομένης Ἐπιμελητρίας τῆς Συλλογῆς. Ἡ δημοσίευσίς των θὰ γίνῃ εἰς τὸν τόμον ΑΔ 25 (1970): Μελέται (πρὸς ἐκτύπωσιν).

ΝΤ. ΠΕΠΠΑ - ΔΕΛΜΟΥΖΟΥ

BYZANTINON ΚΑΙ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΟΝ ΜΟΥΣΕΙΟΝ

ΠΡΟΣΚΤΗΜΑΤΑ

Α'. Δεκαπέντε φορηταί εικόνες προερχόμεναι ἐκ κληροδοσίας τοῦ Ἀκαδημαϊκοῦ Διονυσίου Κοκκίνου.

Β'. Φορηταί εικόνες προερχόμεναι ἐξ ἀγορῶν :

1. Εἰκὼν Ἀγ. Γεωργίου τοῦ Νέου (0,235 × 0,38 μ.) (B. M. 7145).
2. Εἰκὼν Χριστοῦ ἐνθρόνου (0,375 × 0,44 μ.) (B. M. 7148).
3. Πέντε εἰκόνες ἀπὸ Μεγάλῃν Δέησιν (B. M. 7149). Διαστάσεις: Χριστὸς 0,27 × 0,33 μ., αἱ ἄλλαι τέσσαρες 0,23 × 0,33 μ.
4. Εἰκὼν Ἀγ. Ἀνδρέου (0,315 × 0,235 μ.).
5. Εἰκὼν Ἀγ. Ἰωάννου (0,29 × 0,235 μ.) (B. M. 7147).
6. Εἰκὼν Ἀγ. Ἀνδρέου (0,20 × 0,29 μ.) (B. M. 7144).
7. Εἰκὼν Σταυρώσεως (0,485 × 0,345 μ.) (B. M. 7181).

Γ'. Τριάκοντα ἐννέα φορηταί εἰκόνες προερχόμεναι ἐκ δημεύσεως κατ' ἀπόφασιν τοῦ Τριμελοῦς Πλημμελειοδικείου Ἐβρου, περιγραφόμεναι ἐν τῷ ἀπὸ 18-3-68 πρωτοκόλλῳ παραλαβῆς καὶ παραδόσεως.

ΚΕΝΤΡΙΚΟΝ ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟΝ ΣΥΝΤΗΡΗΣΕΩΣ

ΕΡΓΑΣΙΑΙ ΕΝΤΟΣ ΤΟΥ ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟΥ ΤΟΥ ΒΥΖΑΝΤΙΝΟΥ ΜΟΥΣΕΙΟΥ

α'. Εἰκόνες

Μερικὴ καὶ ὀλικὴ συντήρησις τεσσάρων εἰκόνων, ἐν αἷς εἰκὼν ἐνθρόνου Ἰησοῦ Χριστοῦ, τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν, ὡς καὶ τοῦ Ἀγ. Ἰωάννου τοῦ Προδρόμου μετὰ σκηνῶν ἐκ τοῦ βίου του, τοῦ Βυζαντινοῦ Μουσείου (Πί ν. 6). Συντηρητὴς Ἀν. Μαργαριτώφ.

β'. Λοιπαί ἐργασίαι

Συντήρησις τοῦ νεοαποκαλυφθέντος ἑλληνιστικοῦ βωμοῦ Δήλου ὑπὸ Ἀν. Μαργαριτώφ.

Μελέτη ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ συντηρητοῦ τῶν κλιματολογικῶν συνθηκῶν τοῦ Βυζαντινοῦ Μουσείου.

ΕΡΓΑΣΙΑΙ ΕΚΤΟΣ ΤΟΥ ΜΟΥΣΕΙΟΥ

1. Ψηφιδωτὰ (Συντηρητὴς Ἰ. Κολέφας)

Ἀθήναι

1. Ψηφιδωτὸν δάπεδον ἐξ οἰκοπέδου ἐπὶ τῆς ὁδοῦ Διονυσίου Ἀρεοπαγίτου

Ἀπεκαλύφθη κατὰ τὴν ἐκσκαφὴν τοῦ χώρου. Φέρει γεωμετρικὸν διάκοσμον ἐντὸς τῶν ὑπὸ εὐθυγράμμων χρωματιστῶν ταινιῶν καὶ εὐθυ-

γράμμου μαιάνδρου σχηματιζομένων διαχώρων. Εἰς τὸ ἐν τούτων σχηματίζονται συνεχεῖς βαθμιδωτοὶ ρόμβοι ἐναλλάξ βαθέος καὶ ἀνοικτοῦ χρώματος (Πί ν. 7 α - β). Τὸ ἄλλο διάχωρον περιέχει ἐξάπλευρα ἐναλλασσόμενα πρὸς τετρακτίνοὺς ἀστέρας ἀφ' ἑνὸς καὶ τετράγωνα ἀφ' ἑτέρου. Τὰ σχήματα ταῦτα πληροῦνται δι' ἀντιθέτου χρώματος ψηφίδων ὑπὸ τὴν μορφήν ἀγκυλωτοῦ σταυροῦ (Swastika), βαθμιδωτοῦ ρόμβου, σταυροῦ κ.ἄ. (Πί ν. 8 α - β). Ἐγένετο καθαρισμὸς τοῦ δαπέδου, ἀνερχομένου εἰς 150 μ.², ἀποκόλλησις καὶ μεταφορὰ του εἰς τὴν ἀποθήκην τῆς Ἐφορείας Ἀρχαιοτήτων Γ' Περιφέρειας. Οὕτω κατέστη δυνατὴ ἡ παράδοσις τοῦ οἰκοπέδου εἰς τὸν ἰδιοκτήτην.

2. Τμήμα ψηφιδωτοῦ δαπέδου ἐξ οἰκοπέδου ἐπὶ τῆς ὁδοῦ Ἐδρηπίδου

Ἐγένετο καθαρισμὸς, ἀποκόλλησις καὶ τοποθέτησις εἰς πλαίσιον περίπου 5 μ.² τοῦ ψηφιδωτοῦ, ὡς καὶ ἡ μεταφορὰ του πρὸς φύλαξιν εἰς τὰς ἀποθήκας τοῦ Βυζαντινοῦ Μουσείου. Τὸ ψηφιδωτὸν φέρει διάκοσμον ἐντὸς ἐξαγώνων πλαισίων ἐξ ὀκταφύλλων ἀνθέων, φυτοῦ, κόμβου, ἐπαλλήλων ἡμικυκλίων ἐν εἶδει φολίδων, φύλλων σταυροειδῶς διατεταγμένων. Τὰ πλαίσιον ἐναλλάσσονται πρὸς τετράγωνα περιβαλλόμενα ὑπὸ σπειρομαϊάνδρου (Πί ν. 9 α - γ).

3. Ψηφιδωτὸν δάπεδον ἐξ οἰκοπέδου ἐπὶ τῆς ὁδοῦ Σαρρῆ 9 (τῆς Πυροσβεστικῆς Ἰ. Υπηρεσίας)

Ἐγένετο καθαρισμὸς, σταθεροποίησις τῶν ψηφίδων, ἀποκόλλησις καὶ συντήρησις 12 τεμαχίων, διαστάσεων 1.50 × 1.20 μ. Μετεφέρθη εἰς τὴν ἀποθήκην τῆς Ἐφορείας Ἀρχαιοτήτων Γ' Περιφέρειας, ἵνα παραδοθῇ τὸ οἰκοπέδον εἰς τὴν Πυροσβεστικὴν Ἰ. Υπηρεσίαν.

Μέγαρα

Ψηφιδωτὸν δάπεδον ἐκ τῆς ἀνασκαφῆς¹ εἰς οἰκοπέδον ἐπὶ τῆς ὁδοῦ Βασ. Γεωργίου Β', ἀριθ. 16

Εὐρέθη εἰς βάθος 0,75 μ. ἀπὸ τῆς ὁδοῦ εἰς τὸν χάρον, ὅπου ἀνασκαφικὴ ἔρευνα ἀπεκάλυψε λείψανα κτηρίων ἀπὸ τῶν ἑλληνιστικῶν μέχρι τῶν βυζαντινῶν χρόνων. Τὸ συντηρηθὲν τμήμα ψηφιδωτοῦ φέρει διακόσμησιν ἐκ σταυρῶν, ἀστραγάλου καὶ ἄλυσσοειδοῦς πλοχμοῦ, ἀνήκει δὲ εἰς κτήριον ρωμαϊκῶν χρόνων.

Αἶγνια

Δάπεδον ἐξ οἰκοπέδου ἐπὶ τῆς ὁδοῦ Π. Αἰγινήτου

Εὐρέθη κατὰ τὴν διάρκειαν ἐργασιῶν τῆς

1. Βλ. ΑΔ 23 (1968): Χρονικά, σ. 101-102.

ΥΔΡΕΞ. Ἐγένετο καθαρισμός, ἀποκόλλησις, τοποθέτησις εἰς ξύλινα πλαίσια καὶ μεταφορά τῶν 15 μ.² περίπου τοῦ ψηφιδωτοῦ εἰς τὰς ἀποθήκας τοῦ Κεντρικοῦ Ἐργαστηρίου Συντηρήσεως παρὰ τῷ Βυζαντινῷ Μουσείῳ. Κατέστη οὕτω δυνατὴ ἡ παράδοσις τοῦ οἰκοπέδου. Τὸ ψηφιδωτὸν δάπεδον ἀνάγεται εἰς τὴν παλαιοχριστιανικὴν ἐποχὴν.

Θήβαι

1. Ψηφιδωτὸν δάπεδον ἐξ οἰκοπέδου ἰδιοκτησίας Στ. Σταμάτη²

Τὸ δάπεδον αὐτό, ἀνήκον εἰς τὴν παλαιοχριστιανικὴν ἐποχὴν, ἀποτελεῖ τμῆμα ψηφιδωτῶν μεγάλῃς ἐκτάσεως, τὰ ὅποια ὁμως ἔχουν καταστραφῆ εἰς πλείστα σημεῖα. Ἀπὸ τοῦ ἔτους 1965 τὸ ψηφιδωτὸν εἶχεν ἀποκολληθῆ καὶ μεταφερθῆ εἰς τὸ Μουσεῖον Θηβῶν ὑπὸ ἄλλου συνεργείου. Κατὰ τὸ 1968 ἐγένετο ἐκ νέου καθαρισμός, σταθεροποίησις τῶν ψηφίδων, τοποθέτησις ἐντὸς μεταλλικῶν πλαισίων (ντέξιον) μετὰ πλέγματος ἀνοξειδώτου. Τέλος, τὸ ὅλον ψηφιδωτόν, ἐκτάσεως περίπου 65 μ.², ἐπανετοποθετήθη εἰς τὸν περίβολον τοῦ Μουσείου.

2. Τμῆμα ψηφιδωτοῦ δαπέδου ἐξ οἰκοπέδου ἰδιοκτησίας Παρασκευοπούλου

Εὑρίσκετο εἰς τὸν περίβολον τοῦ Μουσείου Θηβῶν. Ἐγένετο καθαρισμός, σταθεροποίησις τῶν ψηφίδων καὶ ἐπανετοποθετήσις του εἰς τὸν περίβολον (διαστ. 1.50 × 1.50 μ.²).

Εὔβοια

Ψηφιδωτὸν δάπεδον ἐκ τοῦ χώρου τῆς παλαιοχριστιανικῆς βασιλικῆς Λίμνης (5ου - 6ου αἰ.)³

Τὸ δάπεδον κατελάμβανε τὸν χώρον τετραγώνου διαμερίσματος ἀριστερῆ τοῦ ναῖσκου τῆς Ζωοδόχου Πηγῆς. Ἀπὸ τοῦ ἔτους 1965 ἐγένετο ἡ ἀποκόλλησις του (15 - 20 μ.²) πρὸς μεταφορὰν του εἰς τὰς ἀποθήκας τοῦ Δήμου Λίμνης. Λόγω διαλύσεως τοῦ ψηφιδωτοῦ ἐγένετο περισυλλογὴ τῶν ψηφίδων, σταθεροποίησις των, καθαρισμός των καὶ τέλος τοποθέτησις τοῦ ψηφιδωτοῦ εἰς μεταλλικὰ πλαίσια (ντέξιον) μετὰ πλέγματος ἀνοξειδώτου. Μετεφέρθη πρὸς διαφύλαξιν εἰς ἐσωτερικὸν χώρον τῶν ἀποθηκῶν τοῦ Δήμου Λίμνης.

Ν. Ἀγχιάλος

Βασιλικὴ Α' ⁴

Ἐγένετο καθαρισμός τῶν μαρμαροθετημάτων

2. Βλ. ΑΔ 20 (1965) : Χρονικά, σ. 237 καὶ ΑΔ 21 (1966) : Χρονικά, σ. 189.

3. Βλ. ΑΔ 21 (1966) : Χρονικά, σ. 238.

4. Γ. Α. Σωτηρίου, ΑΕ 1929, σ. 19 κ.έ.

καὶ τῶν ψηφίδων τοῦ δαπέδου τοῦ βορείου κλίτους τῆς βασιλικῆς Α'. Τὸ δάπεδον ἀπεκολλήθη, δλόκληρος ἢ κάτωθεν ἐπιφάνειά του ἐνισχύθη διὰ τῆς τοποθετήσεως στρώματος ὑποδομῆς καὶ τέλος μετεφέρθη εἰς δωμάτιον τοῦ Μουσείου Ν. Ἀγχιάλου (20 μ.²).

Λάρισα

Ψηφιδωτὸν δάπεδον εὑρεθὲν ἐντὸς ἀγροῦ εἰς τὴν περιοχὴν Καλοῦ Νεροῦ

Τὸ ψηφιδωτόν, ἀρίστης τέχνης καὶ μὲ ἀξιολόγους συνθέσεις, εἶχε καταστραφῆ ἀπὸ τὸν μηχανικὸν προωθητήρα κυρίως εἰς τὸν κάμπον του (φόντο). Ἐγένετο καθαρισμός καὶ σταθεροποίησις τῶν ψηφίδων, ἀποκόλλησις τῆς κεντρικῆς παραστάσεως καὶ τοποθέτησις ἐντὸς πλαισίου μὲ ἀνοξειδωτὸν πλέγμα, ὡς καὶ ἡ μεταφορὰ του εἰς τὸ Ἀρχαιολογικὸν Μουσεῖον Λαρίσης (2 μ.²).

Θεσσαλονίκη

1. Πλατεῖα Ναυαρίνου⁵

Ἐπανετοποθετήθησαν περὶ τὰ 40 μ.² ἐκ τῶν ψηφιδωτῶν δαπέδων τοῦ ἀνακτόρου τοῦ Γαλερίου, τὰ ὅποια εἶχον ἀποκολληθῆ καὶ μεταφερθῆ εἰς τὰς ἀποθήκας τοῦ Μουσείου πρὸς καθαρισμὸν καὶ σταθεροποίησιν τῶν ψηφίδων.

2. Ρωμαϊκὴ Ἀγορὰ (πλατεῖα Δικαστηρίων)⁶

Συνεχίσθη ὁ καθαρισμός, ὡς καὶ ἡ σταθεροποίησις τῶν ψηφίδων τῶν δαπέδων, ἅτινα ἀπεκολλήθησαν καὶ ἐπανετοποθετήθησαν ἐπὶ στερεοῦ ὑποστρώματος (περίπου 45 μ.²).

3. Οἰκόπεδον Σ. Γεωργιάδου⁷ (ἀνατολικῶς τῆς ἀψίδος τοῦ ναοῦ τῆς Ἀχειροποιήτου)

Κατὰ τὴν ἐκσκαφὴν του καὶ ἐντὸς τῶν λειψάνων ρωμαϊκῶν κτηρίων, ἅτινα ἀπεκαλύφθησαν, εὑρέθη τμῆμα ψηφιδωτοῦ δαπέδου μὲ γεωμετρικὸν διάκοσμον. Ἐγένετο ὁ καθαρισμός του, εἶτα δὲ ἀπεκολλήθη καὶ ἐτοποθετήθη ἐντὸς πλαισίου (4 μ.²).

4. Οἰκόπεδον ἰδιοκτησίας Ἐλιοπούλου ἐπὶ τῆς ὁδοῦ Ἀθηνᾶς (Κουλέ - καφέ)

Τὸ ἀποκαλυφθὲν ψηφιδωτὸν δάπεδον, καταστραφὲν εἰς πολλὰ σημεῖα, παρουσιάζει πλούσιον διάκοσμον ἐκ γεωμετρικῶν σχεδίων (Π ἢ ν. 10 α - β) : Εὐρεῖα ταινία, πληρουμένη διὰ τετρακτίων ἀστέρων, ρόμβων, τετραγώνων καὶ τριγώνων, περιορίζει τετράγωνον διάχωρον, ἔνθα στρο-

5. Βλ. ΑΔ 22 (1967) : Χρονικά, σ. 21 καὶ 391.

6. Βλ. ΑΔ 22 (1967) : Χρονικά, σ. 21.

7. Βλ. ΑΔ 22 (1967) : Χρονικά, σ. 395.

βιλιζόμενον γεωμετρικόν σχέδιον μετ' ἀμφορέων εἰς τὰς γωνίας τοῦ τετραγώνου. Ἐτερον διάχωρον φέρει ἐν τῷ κέντρῳ ἀστεροειδῆ κυκλικὸν ρόδακα, περιβαλλόμενον ὑπὸ σπειρομαϊάνδρου καὶ τρεχούσης σπείρας μετ' ἀμφορέων εἰς τὰς γωνίας. Τέλος, ἐντὸς πλαισίου ἐκ σπείρας σώζεται ἐπιγραφή (Πί ν. 10 γ). Ἐγένετο ὁ καθαρισμὸς τοῦ ψηφιδωτοῦ, ὡς καὶ ἡ ἀποκόλλησις αὐτοῦ, ἵνα παραδοθῆ τὸ οἰκόπεδον εἰς τὸν ἰδιοκτήτην. Ὑπολείπεται εἰσέτι ἡ τοποθέτησις τοῦ ψηφιδωτοῦ εἰς πλαίσια διὰ τὴν συγκράτησιν τῶν ψηφίδων καὶ τὴν συντήρησιν.

Κυκλάδες - Δῆλος

Περιοχὴ Σκαρδανᾶ⁸

Συνεχίσθησαν αἱ ἐργασίαι συντηρήσεως τοῦ ἀπὸ τοῦ 1965 ἀποκαλυφθέντος ψηφιδωτοῦ τοῦ καταλαμβάνοντος τὸ δάπεδον τοῦ καλουμένου *oecus maior* (AL) τῆς οἰκίας V. Τὸ ψηφιδωτόν, ἀρίστης τέχνης, περιβαλλόμενον ὑπὸ μαρμαρίνου πλαισίου, φέρει ἐν τῷ κέντρῳ παράστασιν (περίπου $2 \times 1.80 \mu.^2$, *opus vermiculatum*) πλαισιουμένην ὑπὸ ταινίας ἐξ ῥῶν καὶ ἀστραγάλων. Ἡ παράστασις ἀποτελεῖ μέρος μυθολογικῆς συνθέσεως, τῆς μεγαλυτέρας μέχρι τοῦδε εὑρεθείσης ἐν Δήλῳ : ἀριστερῇ ἴσταται ἡ Ἀθηνᾶ, φέρουσα κράνος καὶ κρατοῦσα δόρυ. Ἡ ἀσπίς τῆς εἶναι τοποθετημένη παρὰ τοὺς πόδας τῆς. Δεξιᾷ διακρίνονται οἱ γυμνοὶ πόδες μορφῆς, περωτὰ ὑποδήματα καὶ πέτασος, στοιχεῖα ὀδηγοῦντα εἰς τὴν ὑπόθεσιν ὅτι πρόκειται περὶ τοῦ Ἑρμοῦ. Αἱ μεταξὺ μορφῆς εἶναι ἀδιάγνωστοι. Ἐξ ἄλλου, εὑρεῖα ταινία εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τοῦ μαρμαρίνου πλαισίου φέρει εἰς τὰς γωνίας κεφαλὰς ταύρων (Πί ν. 11 α) καὶ εἰς τὸν μεταξὺ χῶρον ἑλικοειδεῖς βλαστοὺς, κεφαλὰς ταύρων, προσωπεῖα. Τὸ ἐκ ψηφίδων ὑαλομάζης συγκείμενον ψηφιδωτὸν ἐκαθαρίσθη καὶ ἀπεκολλήθη διὰ νὰ προστατευθῆ ἐκ τῆς ἀφθόνου ὑπαρχούσης εἰς Δῆλον ὑγρασίας τοῦ ἐδάφους. Ἐποθετήθη δὲ εἰς μεταλλικὰ πλαίσια μετὰ πλέγματος καὶ μετεφέρθη εἰς τὸ Μουσεῖον τῆς Δήλου ($10 \mu.^2$).

II. Τοιχογραφία

ΑΤΤΙΚΗ

Πεντέλη

Ναὸς Ἀγίας Τριάδος⁹ τῆς Μονῆς Πεντέλης

Ἐγένετο συντήρησις τῶν τοιχογραφιῶν, ὡς καὶ

8. Βλ. ΑΔ 22 (1967) : Χρονικά, σ. 21 καὶ 467 καὶ BCH 90 (1966) : Chronique des Fouilles 1965, σ. 996.

9. Βλ. ΕΜΜΕ, τεύχος Γ', Ἀ. Ὁρλάνδου, Μεσαιωνικά Μνημεῖα τῆς πεδιάδος τῶν Ἀθηνῶν καὶ τῶν πέριξ κλιτύων, ἐν Ἀθήναις 1933, σ. 193.

μερικὸς καθαρισμὸς αὐτῶν. Ἐπίσης εἰς ἀρκετὰ ἐφθαρμένα τμήματα ἐπετεύχθη ἡ αἰσθητικὴ παρυσίασις τῶν. Ἡ ἐργασία δὲν ἐπερατώθη, ἐλλεῖπει πιστώσεων ἐκ μέρους τῆς Ἱερᾶς Μονῆς (Πί ν. 12 α - β). Συνεργεῖον Ἀν. Μαργαριτώφ.

ΚΥΘΗΡΑ

Κάστρον

Ναὸς Παναγίας τῆς Ὁρφανῆς¹⁰

Συνεχίσθησαν αἱ ἐργασίαι στερεώσεως καὶ συντηρήσεως τῶν εἰς 4 στρώματα σωζομένων τοιχογραφιῶν τοῦ καμαροσκεποῦς τούτου ναῖσκου. Ἐγένοντο ἐπίσης συμπληρωματικαὶ ἐργασίαι στερεώσεως καὶ εἰς ἄλλους ναοὺς τοῦ Κάστρου. Συνεργεῖον Ἀν. Μαργαριτώφ.

Βούργο (Χώρα)

Ναὸς Ἀγίου Δημητρίου εἰς Ποῦρκο¹¹

Ἐγένοντο συμπληρωματικαὶ ἐργασίαι στερεώσεως καὶ μερικὸς καθαρισμὸς τῶν τοιχογραφιῶν, ἰδίᾳ εἰς τὸ παρεκκλήσιον τοῦ Ἀγίου Βασιλείου (Πί ν. 13 α - β). Ἡ ἐργασία θὰ συνεχισθῆ. Συνεργεῖον Ἀν. Μαργαριτώφ.

Φριλιγγιάνικα (Πέντε Πηγᾶδια)

Ναὸς Ἀγίου Βλασίου¹²

Τὸ συνεργεῖον τοῦ Ἀν. Μαργαριτώφ προέβη εἰς τὴν προληπτικὴν συγκράτησιν τῶν κινδυνευουσῶν τοιχογραφιῶν τοῦ διδύμου τούτου ναῖσκου.

Λογοθετιάνικα - Φοινικεῖς

Ναὸς Ἀγίου Πολυκάρπου

Προληπτικὴ συγκράτησις τῶν κινδυνευόντων τμημάτων τοιχογραφιῶν πρὸς διευκόλυνσιν τῶν ὑπὸ τοῦ συνεργεῖου Ἀναστηλώσεως ἐργασιῶν συντηρήσεως τοῦ νεοαποκαλυφθέντος μνημείου.

ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΣ

Κρανίδιον Ἀργολίδος

Ναὸς Ἀγίας Τριάδος¹³

Συνεχίσθησαν αἱ ἐργασίαι στερεώσεως τῶν εἰς τὸν 13ον αἰ. (1244 μ.Χ.) ἀνηκουσῶν τοιχογραφιῶν τοῦ ναοῦ. Ἡ ἐργασία δὲν ἐπερατώθη εἰσέτι.

10. Βλ. ΑΔ 21 (1966) : Χρονικά, σ. 22 καὶ ΑΔ 22 (1967) : Χρονικά, σ. 204.

11. Βλ. ΑΔ 20 (1965) : Χρονικά, σ. 186 - 187, Πίν. 173 - 176 α. ΑΔ 21 (1966) : Χρονικά, σ. 22. ΑΔ 22 (1967) : Χρονικά, σ. 204.

12. Βλ. ΑΔ 20 (1965) : Χρονικά, σ. 195, Πίν. 194 α - β. ΑΔ 21 (1966) : Χρονικά, σ. 24 - 25, Πίν. 21, 22. ΑΔ 22 (1967) : Χρονικά, σ. 205.

13. Βλ. ΑΔ 22 (1967) : Χρονικά, σ. 23 - 24, Πίν. 29 β, 32 α - β καὶ σ. 222.

Μυστράς*1. Ναός Ἁγίου Δημητρίου (Μητρόπολις)*¹⁴

Συνεχίσθησαν αἱ ἀπὸ ἐτῶν¹⁵ ἀρξάμεναι ἐργασίαι στερεώσεως τῶν τοιχογραφιῶν. Ἐγένετο χημικός καθαρισμός τῶν ἀλάτων καὶ τῆς αἰθάλης, ἀπόξεσις τῶν ἐπιζωγραφίσεων καὶ συμπληρώσεις διὰ διακρινομένου γραμμικοῦ τρόπου (Πί ν. 14 α - β, 15 α - β). Τὸ σύνολον τῆς ἐπιφανείας τῶν συντηρηθεισῶν τοιχογραφιῶν ἀνῆλθεν εἰς 250 μ.². Αἱ ἐργασίαι θεωροῦνται λήξασαι. Συνεργεῖον Φ. Ζαχαρίου.

2. Ναός Ὁδηγητρίας (Ἄφεντικὸ)

Ἦρχισεν ὁ καθαρισμός τῶν τοιχογραφιῶν τοῦ παρεκκλησίου τοῦ νοτίου κλίτους. Συνεργεῖον Φ. Ζαχαρίου.

Μάνη

Συνετάγη ὑπὸ τοῦ συντηρητοῦ Ἄν. Μαργαριτώφ προμελέτη διὰ τὰς ἐργασίας συντηρήσεως καὶ στερεώσεως τῶν τοιχογραφιῶν τῶν βυζαντινῶν ναῶν εἰς τὰ χωρία Λαγκάδα καὶ Πλάτσα.

Σαμαρίνα Μεσσηνίας*Ναός Ζωοδόχου Πηγῆς (12ου αἰ.)*

Ἦδη ἀπὸ τοῦ ἔτους 1962¹⁶ ἐγένοντο ἐργασίαι στερεώσεως τοῦ μνημείου καὶ ἐκρίθη ἔκτοτε ἀναγκαία ἡ στερέωσις καὶ συντήρησις τῶν τοιχογραφιῶν. Ἦρχισαν αἱ ἐργασίαι αὐταὶ ὡς καὶ ὁ καθαρισμός των. Ἐπ' εὐκαιρίᾳ ἐκαθαρίσθη καὶ ὁ περίξ τοῦ ναοῦ χώρος. Συνεργεῖον Ἄν. Μαργαριτώφ.

Θαλάμια Μεσσηνίας*Ναός Ἁγίου Βασιλείου*

Ἐγένετο στερέωσις τοῦ τρούλλου τοῦ ναοῦ, ὡς καὶ τῶν τοιχογραφιῶν αὐτοῦ. Ἡ ἐργασία συνεχίζεται. Συνεργεῖον Ἄν. Μαργαριτώφ.

Φακίε**Γραβιά***Μονὴ Παναγίας Παντανάσσης (Πανάσσαρη)*¹⁷

Ἦρχισαν αἱ ἐργασίαι στερεώσεως καὶ συντηρήσεως τῶν τοιχογραφιῶν τοῦ καθολικοῦ τῆς Μονῆς, ὡς καὶ μερικὸς καθαρισμός αὐτῶν. Ἡ ὀλοκλήρωσις τῶν ἐργασιῶν δὲν ἐπετεύχθη ἐλλείψει πιστώσεων. Συνεργεῖον Ἄν. Μαργαριτώφ.

14. Βλ. ΑΔ 23 (1968) : Χρονικά, σ. 203.

15. Βλ. ΠΑΕ 1963, σ. 219 καὶ 1964, σ. 190.

16. Βλ. Φρ. Βερσάκης, ΑΕ 1919, σ. 89 κ.έ. Πρβλ. καὶ ΑΔ 17 (1961/62) : Χρονικά, σ. 89 - 90, Πίν. 97 α - β.

17. Βλ. ΑΔ 23 (1968) : Χρονικά, σ. 252 - 258 καὶ Πίν. 196.

ΑΙΤΩΛΙΑ**Καστράκι***Ναός Παναγίας Πρεβέντζας*¹⁸

Ἡ δημιουργηθεῖσα ὑπὸ τῆς ΔΕΗ τεχνητὴ λίμνη εἰς Καστράκι πρόκειται νὰ καλύψῃ τὸν χώρον, ὅπου ἴσταται ὁ ναός τῆς Παναγίας. Ὅθεν ἀπεφασίσθη ἡ ἀποτείχισις τῶν τοιχογραφιῶν ὀλοκλήρου τοῦ ναοῦ (ἐπιφάνεια 120 μ.²). Ἦρχισαν ἤδη αἱ ἐργασίαι, ἤτοι εἰδικὴ προετοιμασία καὶ ἀφαίρεσις τοῦ ὄλου κονιάματος, ὥστε νὰ καταστῇ δυνατὴ ἡ ἐπανατοποθέτησις ὀλοκλήρου τῆς τοιχογραφημένης ἐπιφανείας ἐντὸς νέου ἀνεγερθησομένου ναοῦ (Πί ν. 16 α - β). Αἱ ἐργασίαι θὰ συνεχισθοῦν. Συνεργεῖον Φ. Ζαχαρίου.

ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ**Θεσσαλονίκη***1. Πλατεῖα Ναυαρίνου*¹⁹

Συνεχίσθη καὶ ἐπερατώθη ἡ δι' ἐνέσεων στερέωσις τῶν τοιχογραφιῶν τοῦ ἔχοντος λειτουργικὸν χαρακτῆρα προσκτίσματος τοῦ Ὁκταγώνου. Συνεργεῖον Φ. Ζαχαρίου.

2. Ὁδὸς Ἀημ. Γούναρη

Συνεχίσθη καὶ ἐπερατώθη ἐπίσης ἡ δι' ἐνέσεων στερέωσις τῶν τοιχογραφιῶν. Συνεργεῖον Φ. Ζαχαρίου.

*3. Πανεπιστημιούπολις*²⁰

Εἰς τὸν χώρον αὐτὸν ἔχουν εὑρεθῆ τάφοι, ἀνήκοντες εἰς τὸ ἀνατολικὸν νεκροταφεῖον τῆς Θεσσαλονίκης. Τὸ συνεργεῖον Φ. Ζαχαρίου εἰργάσθη ἐκεῖ διὰ τὴν ἀπόσπασιν καὶ τὴν μεταφορὰν εἰς τὸ Ἀρχαιολογικὸν Μουσεῖον τῆς Θεσσαλονίκης τῶν τοιχογραφιῶν ἐνὸς καμαρωτοῦ παλαιοχριστιανικοῦ τάφου (Πί ν. 17 α - β). Αἱ ἐργασίαι θὰ συνεχισθοῦν.

Βέροια*1. Ναός Ἁγίου Βλασίου*²¹

Ἐγένοντο συμπληρωματικαὶ ἐργασίαι στερέωσεως τῶν τοιχογραφιῶν, ὡς καὶ ἐπανατοποθέτησις αὐτῶν ἐπὶ νέου στερεωτέρου ὑποστρώματος τῶν τοιχογραφιῶν τοῦ βορείου κλίτους τοῦ μονοκώρου μετὰ πλαγίων κλιτῶν ναοῦ. Ἐκ τῶν τοιχογραφιῶν ἄλλαι ἀνήκουν εἰς τὸν 13ον αἰ. καὶ ἄλλαι εἰς τὸν 17ον. Συνεργεῖον Φ. Ζαχαρίου.

18. ΑΔ 23 (1968) : Χρονικά, σ. 284-285, Πίν. 225-227.

19. Βλ. ΑΔ 21 (1966) : Χρονικά, σ. 333.

20. Βλ. ΑΔ 21 (1966) : Χρονικά, σ. 29 καὶ 334. Ἐπίσης ΑΔ 22 (1967) : Χρονικά, σ. 391, Σχέδ. 10.

21. Βλ. ΑΔ 21 (1966) : Χρονικά, σ. 29 καὶ 370. ΑΔ 22 (1967) : Χρονικά, σ. 28 καὶ 435.

2. Ναός Ἁγίου Προκοπίου²²

Τὸ συνεργεῖον Φ. Ζαχαρίου προέβη εἰς τὴν στερέωσιν τῆς ἀνατολικῆς πλευρᾶς τοῦ ναοῦ (ἔτος ἰδρύσεως ἐκ κτητορικῆς ἐπιγραφῆς : 1608). Ἐγένετο ἐπίσης καθαρισμὸς ἐκ τῆς αἰθάλης τῶν δι' ἀσβέστου ἐπιχρισμάτων καὶ τῶν κοιναμάτων, ἰδίᾳ τῆς ἀνατολικῆς πλευρᾶς τοῦ καταγράφου τούτου ναοῦ.

3. Ναός Παναγίας Χαβιαρᾶ²³

Ἐγένετο στερέωσις τῶν τοιχογραφιῶν ἐπὶ ἐπιφανείᾳ 130 μ.². Ὑπολείπεται εἰσέτι ὁ γενικὸς καθαρισμὸς τοῦ τρικλίτου τούτου ναοῦ ἀναγομένου εἰς τὸν 17ον αἰ. Συνεργεῖον Φ. Ζαχαρίου.

4. Ναός Ἁγίου Γεωργίου²⁴

Συνεχίσθησαν αἱ ἐργασίαι καθαρισμοῦ τῶν τοιχογραφιῶν τοῦ ναοῦ αὐτοῦ, ἰδίᾳ εἰς τὴν ἐπὶ τοῦ δυτικοῦ τοίχου παράστασιν τῆς Κοιμήσεως τοῦ ἔτους 1642 (Πί ν. 11 β).

ΗΠΕΙΡΟΣ - ΙΟΝΙΟΙ ΝΗΣΟΙ

Ἰωάννινα

Μουσεῖον. Συλλογὴ φορητῶν εἰκόνων²⁵

Ἐπερατώθη ἡ συντήρησις πέντε εἰκόνων καὶ ἐνὸς ξυλογλύπτου βημοθύρου. Ἐξ αὐτῶν δύο, ἀνήκουσαι εἰς τὸ Ἀρχιμανδρεῖον, εἰκονίζουσι ἢ μία τὴν Παναγίαν καὶ ἢ ἄλλη τὸν Ἁγ. Νικόλαον ἐν προτομῇ μὲ σκηνᾶς ἐκ τοῦ βίου του. Ἐγένετο καθαρισμὸς τῶν εἰκόνων, ἀφαίρεσις τῶν παλαιῶν βερνικίων καὶ ἐπιζωγραφήσεων καὶ τέλος πρόχειρος στερέωσις τῶν χρωμάτων. Τρίτη εἰκὼν, φέρουσα τὴν ὑπογραφήν τοῦ Θεοδώρου Πουλᾶκη καὶ παριστάνουσα τὸν Ἁγ. Ἰωάννην τὸν Βαπτιστὴν μὲ σκηνᾶς ἐκ τοῦ βίου του, ἐκαθαρίσθη καὶ ἐστερεώθη κατὰ τὴν ζωγραφικὴν ἐπιφάνειάν της. Αἱ δύο ἄλλαι, ἀνήκουσαι πιθανῶς εἰς τέμπλον, ὡς δεικνύει τὸ ξυλόγλυπτον πλαίσιον αὐτῶν, εἰκονίζουσι ἀφ' ἐνὸς μὲν τὴν Παναγίαν, ἀφ' ἐτέρου δὲ τὸν Ἁγ. Ἰωάννην. Καὶ αὗται ἐκαθαρίσθησαν καὶ συνεκολλήθησαν εἰς τὸ πλαίσιον.

Ἐξ ἄλλου, ἐγένετο συμπληρωματικὴ συντήρησις δύο εἰκόνων, αἵτινες εἶχον ἤδη καθαρισθῆ κατὰ τὸ 1966²⁶, ὡς καὶ ἔλεγχος ὄλων (15 τὸν

22. Βλ. ΑΔ 20 (1965) : Χρονικά, σ. 474, Πίν. 587 γ. Ἐπίσης ΑΔ 22 (1967) : Χρονικά, σ. 28.

23. Βλ. ΑΔ 18 (1963) : Χρονικά, σ. 251. ΑΔ 23 (1968) : Χρονικά, σ. 371.

24. Βλ. ΑΔ 20 (1965) : Χρονικά, σ. 474. ΑΔ 21 (1966) : Χρονικά, σ. 30, Πίν. 55 α - β (Κοίμησις πρὸ τοῦ καθαρισμοῦ) καὶ σ. 369, Πίν. 392 β. ΑΔ 22 (1967) : Χρονικά, σ. 28 καὶ 435.

25. Βλ. ΑΔ 22 (1967) : Χρονικά, σ. 351 - 353.

26. Βλ. ΑΔ 21 (1966) : Χρονικά, σ. 30.

ἀριθμὸν) τῶν τότε συντηρηθεισῶν εἰκόνων. Συντηρήτρια Φλ. Καλαμάρα.

Κεφαλληνία

Ἀργαστόλιον. Ναός Ἁγίου Ἀνδρέου²⁷

Ἐγένετο καθαρισμὸς τῶν τοιχογραφιῶν διὰ τῆς ἀποξέσεως τοῦ ἀσβεστοκοκινιάματος ἐπὶ ἐπιφανείᾳ 80 μ.². Ἡ συντήρησις τῶν θὰ συνεχισθῆ, ἀφοῦ προηγηθῶν κτηριακαὶ ἐργασίαι διὰ τὴν ἐξασφάλισιν τοῦ ναοῦ ἐκ τῆς ὑγρασίας. Ἐγένετο ἐπίσης συντήρησις τοῦ ξύλου καὶ τῆς ἐπιχρυσωμένης ἐπιφανείας τοῦ τέμπλου (διαστάσεις 3 × 5 μ.) ὡς καὶ συντήρησις τοῦ ξύλου καὶ καθαρισμὸς 50 φορητῶν εἰκόνων (Πί ν. 18 α - β).

Ζάκυνθος

Α'. Τοιχογραφία

Ἐγένετο καθαρισμὸς, ἀφαίρεσις τῶν ξένων σωματῶν, συγκόλλησις τῶν ἀπολεπίσεων, γενικὴ ἐνίσχυσις τοῦ καμβᾶ καὶ προετοιμασία διὰ μείγματος συνθετικῆς ρητίνης, τέλος δὲ αἰσθητικὴ παρουσίαις τῶν τοιχογραφιῶν τῶν κάτωθι ναῶν :

1. Ναός Ἁγίου Γεωργίου Καλογραῶν (1670)

Παραστάσεις : Ἁγ. Ἰάκωβος ὁ Πέρσης, Ἁγ. Γοβδελαῆς, Ἁγ. Μηνᾶς, Βίκτωρ καὶ Βικέντιος, Ἁγιοὶ Αὐξέντιος καὶ Μαρδάριος, Ἁγ. Ὁρέστης, Ἁγ. Εὐγένιος, Ἁγ. Μηνᾶς ὁ Καλλικέλαδος, εἰς Ἄδου κάθοδος, κεφαλὴ μυροφόρου.

2. Πικριδιώτισσα (18ου αἰ.)

Παραστάσεις : Δύο μάρτυρες καὶ σκηναὶ τοῦ μαρτυρίου των, τρεῖς Ἱεράρχαι.

3. Ναός Ἁγίας Ἄννης (ἔργον Καλλέργη, 1715)

Παραστάσεις : Ἁγ. Νικόλαος, Ἁγ. Σπυρίδων, δύο ἄγγελοι.

4. Ναός Ἁγίας Αἰκατερίνης Γρουπάρη

Παραστάσεις : Ἁγ. Ἀνδρέας, Ἁγ. Αἰκατερίνη, ἀρχάγγελος Μιχαήλ, Ἁγ. Λουκάς, Ἰωάννης ὁ Ἐλεήμων, ἀφιερωταί.

5. Ναός Σωτήρος Κάστρου

Παραστάσεις κόγχης : Ἐμμανουὴλ ἄνω, Παναγία μεταξὺ Κοσμᾶ καὶ Δαμιανοῦ κάτω.

6. Ναός Ἁγίου Ἀνδρέου Μεσοβουνίου, χωρίον Βολίμες (17ου αἰ.)

Ἐγένετο συντήρησις τμήματος τοιχογραφιῶν εὐρισκομένων ἐν τῷ Μουσείῳ Ζακύνθου.

27. Ντ. Κονόμου, Ἡ Χριστιανικὴ τέχνη στὴν Κεφαλονιά, Ἀθήναι 1966, σ. 10 - 11.

B. Φορηταί εικόνες²⁸

Ἐγένετο καθαρισμός, συντήρησις, συγκόλλησις, ὅπου παρέστη ἀνάγκη, συμπλήρωσις ξύλου καὶ χρώματος καὶ τέλος καλλιτεχνικὴ ἀποκατάστασις τῶν κάτωθι εἰκόνων :

Μουσεῖον Ζακύνθου

Εἰκὼν Ἐγέρσεως Λαζάρου (16ου αἰ.), Ἱερᾶς Συνόδου Νικαίας, Ἰησοῦ μεγάλου Ἀρχιερέως, Εἰσοδου εἰς τὰ Ἱεροσόλυμα, Εἰσοδίων Θεοτόκου, Γεννήσεως Προδρόμου, Ἀποκεφαλίσεως Ἰωάννου, Ἀγ. Εὐφημίας, Θεοτόκου, Παντοκράτορος (χεῖρ Ἰωάννου), Παναγίας τῶν Ἀγγέλων, Προδρόμου.

Εἰκόνες ναοῦ Ἀγίου Ἰωάννου Βούλτσου Καλλιπάδου

Θύραι τέμπλου, Ἄκρα Ταπεινώσις, Ἄγγελοι τοῦ Πάθους, Παναγία, Ἰωάννης.

Λευκάς1. *Ναὸς τῆς Μ. Ὁδηγητρίας, παρὰ τὸ χωρίον Ἀπόλπενα²⁹ (1450 μ.Χ.)*

Ἐπετεύχθη, δαπάναις τῆς ἐν Ἀθήναις Ἀρχαιολογικῆς Ἐταιρείας, ἡ πλήρης ἀποκάλυψις τῶν τοιχογραφιῶν τοῦ ναοῦ, ἀφοῦ ἐκαθαρίσθησαν καὶ ἀφηρέθησαν τὰ εἰς διαδοχικὰ στρώματα ἐπιχρίσματα ἀσβέστου. Ἐστερεώθη ἐπίσης ὁ χρωματισμὸς καὶ κατέστη οὕτω δυνατὴ ἡ ἀποτείχισις 14 τοιχογραφιῶν ὡς καὶ ἡ μεταφορὰ των εἰς τὸ παρὰ τῷ Βυζαντινῷ Μουσείῳ Κεντρικὸν Ἐργαστήριον Συντηρήσεως. Συντηρήτρια Φλ. Καλαμάρα.

2. *Δημοσία Βιβλιοθήκη*

Ἐγένετο ἡ συντήρησις 39 φορητῶν εἰκόνων. Ἐπὶ 34 εἰκόνων ἐξ αὐτῶν ἐγένετο καθαρισμὸς καὶ ξυλουργικὴ συντήρησις, ὅπου ἔδει. Εἰς ἄλλας 5 ἡ συντήρησις περιωρίσθη ἀπλῶς εἰς τὴν στερέωσιν τοῦ χρώματος. Τέλος, εἰς τὴν εἰκόνα τοῦ Ἀγ. Δημητρίου, τὴν ἀποδιδόμενην εἰς τὸν Δοξαράν, ἐγένετο πλήρης ξυλουργικὴ συντήρησις. Συντηρήτρια Φλ. Καλαμάρα.

ΕΥΒΟΙΑ

Ἐγένετο ὑπὸ τοῦ συντηρητοῦ Ἀν. Μαργαριτώφ προμελέτῃ διὰ τὰς ἐργασίας συντηρήσεως τῶν τοιχογραφιῶν τῶν κάτωθι ναῶν :

28. Βλ. ΑΔ 21 (1966) : Χρονικά, σ. 30. Πρβλ. ἐπίσης Ντ. Κονόμου Ναοὶ καὶ Μονές στὴ Ζάκυνθο, Ἀθήναι 1964.

29. Τὸ Ἔργον 1968, σ. 16 - 21 καὶ εἰκ. 16 - 22.

α. Ναὸς Ἀγ. Παρασκευούλας χωρίου Δοκοῦ.

β. Ναὸς Ὑπαπαντῆς τοῦ Κυρίου εἰς χωρίον Καθενοῦς.

γ. Ναὸς Παναγίας Ριζοκαστριώτισσας χωρίου Φύλλα.

ΘΗΡΑ

Ἐγένετο ἔναρξις τῶν ἐργασιῶν συντηρήσεως τῶν προϊστορικῶν τοιχογραφιῶν, αἵτινες ἀπεκαλύφθησαν κατὰ τὰς ἀνασκαφὰς τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἐταιρείας διὰ τοῦ Καθηγητοῦ κ. Σπ. Μαρινάτου. Συντηρητὴς Ἀν. Μαργαριτώφ. Ἐξητάσθησαν, ἐξ ἄλλου, αἱ ἀνάγκαι συντηρήσεως τῶν τοιχογραφιῶν καὶ τῶν φορητῶν εἰκόνων τῆς Μονῆς Ἐπισκοπῆς (Παναγίας τῆς Γωνιάς)³⁰ (τέλους 11ου - ἀρχῶν 12ου αἰῶνος) ὡς καὶ τῶν φορητῶν εἰκόνων τῶν ναῶν : Ἀγ. Σπυρίδωνος, Εἰσοδίων Θεοτόκου, Ἀγ. Γεωργίου, Ἀγ. Ἰακώβου, Παναγίας Θεοτοκάκι, Ἀγ. Ἰωάννου τοῦ Θεολόγου, Ἀγ. Νικολάου, Μονῆς Προφήτου Ἡλία.

ΚΡΗΤΗ**Νομὸς Ρεθύμνης***Ναὸς Ἀγίου Γεωργίου χωρίου Μελισσουργάκι Μολοποτάμου³¹*

Ἐγένετο ἀφαίρεσις τῶν νεωτέρων κονιαμάτων καὶ ἐπιχρισμάτων. Αἱ τοιχογραφίαι ἐστερεώθησαν καὶ ἐκαθαρίσθησαν καὶ τέλος ἐγένετο συμπλήρωσις τῶν μεταξὺ τῶν τοιχογραφημένων τμημάτων κενῶν (Πί ν. 19 α - β, 20 α - β). Συνεργεῖον Στ. Μπαλτογιάννη.

Νομὸς Ἡρακλείου*Ναὸς Ἀγίου Γεωργίου χωρίου Ἐμπάρου, ἐπαρχίας Βιάννου³²*

Ἐγένετο ἡ στερέωσις τῶν διὰ χειρὸς Μανουὴλ τοῦ Φωκᾶ (1436 - 37) τοιχογραφιῶν τοῦ μονοχωροῦ τούτου ναοῦ. Ἀφηρέθησαν ἐπίσης τὰ κονιάματα καὶ ἐκαθαρίσθη ὀλόκληρος ἡ τοιχογραφημένη ἐπιφάνεια ἐκ τῆς αἰθάλης. Τέλος, δι' ἀντικαταστάσεως τοῦ οὐδετέρου τόνου ἐγένετο ἡ αἰσθητικὴ παρουσίαις τῶν τοιχογραφιῶν. Συνεργεῖον Στ. Μπαλτογιάννη.

30. Ἀ. Κ. Ὀρλάνδου, ΑΒΜΕ, τόμ. 7 (1951), σ. 178 - 214. ΑΔ 23 (1968) : Χρονικά, σ. 396.

31. G. Gerola - Κ. Λασσιθιωτάκη Τοπογραφικὸς κατάλογος τῶν τοιχογραφημένων ἐκκλησιῶν τῆς Κρήτης, Ἡράκλειον 1961, ἀριθ. 275.

32. Βλ. ΑΔ 21 (1966) : Χρονικά, σ. 435, Πίν. 478 α - β, καὶ ΑΔ 22 (1967) : Χρονικά, σ. 507 καὶ Πίν. 380, 381 α. Πρβλ. Κρητ. Χρονικά 20 (1966), σ. 332 - 336 καὶ Πίν. Γ', 1 - 2.

*Ναὸς Ἁγίου Κωνσταντίνου Ἀβδοῦ, ἐπαρχίας Πεδιάδος*³³

Ἐστερεώθησαν τὰ σαθρὰ κονιάματα διὰ τὴν συντήρησιν τῶν τοιχογραφιῶν, ἔργων καὶ αὐτῶν Μανουὴλ τοῦ Φωκᾶ (1445). Ἐγένετο ἐπίσης ἐναρξίς τοῦ καθαρισμοῦ. Συνεργεῖον Στ. Μπαλτογιάννη.

Ἱστορικὸν Μουσεῖον Ἡρακλείου

Ἐγένετο ἡ συντήρησις καὶ ὁ καθαρισμὸς φορητῶν εἰκόνων τοῦ Μουσείου ὡς καὶ φορητῆς εἰκόνας τῆς Σταυρώσεως, προερχομένης ἐκ τοῦ

33. Βλ. Μ. Χατζηδάκη, Κρητ. Χρονικά 6 (1952), σ. 65. Πρβλ. ΑΔ 19 (1964): Χρονικά, σ. 461 καὶ Κρητ. Χρονικά 20 (1966), σ. 333.

χωρίου Λιθίνες Σητείας (Πί ν. 21 α - β). Συνεργεῖον Στ. Μπαλτογιάννη.

Νομὸς Λασηθίου

*Ναὸς Ἁγίου Νικολάου τῆς πόλεως Ἁγ. Νικολάου Μεραμπέλλου*³⁴

Ἐγένετο ἀφαίρεσις τῶν νεωτέρων κονιαμάτων καὶ ἐπετεύχθη ἡ συγκράτησις εἰς τὴν ἀρχικὴν τῶν θέσιν τῶν τριῶν στρωμάτων τῶν τοιχογραφιῶν, τοῦ παλαιότερου ἀναγομένου εἰς τὴν εἰκονομαχικὴν περίοδον. Μετὰ τὸν καθαρισμὸν συνεπληρώθησαν τὰ μεταξὺ τῶν σωζομένων τμημάτων τῶν τοιχογραφιῶν κενά (Πί ν. 22 α - γ, 23 α - γ, 24 α - γ).

Α. Κ. ΟΡΛΑΝΔΟΣ

34. G. Gerola - Κ. Λασιθιωτάκη, Κατάλογος κλπ., 1961, ἀριθ. 560.

*

ΑΡΧΑΙΟΤΗΤΕΣ ΚΑΙ ΜΝΗΜΕΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Α' ΕΦΟΡΕΙΑ ΚΛΑΣΣΙΚΩΝ ΑΡΧΑΙΟΤΗΤΩΝ

ΜΟΥΣΕΙΑΚΑΙ ΕΡΓΑΣΙΑΙ

1. Είς τὸ ἐργαστήριον τοῦ Μουσείου Ἀκροπόλεως ἤρχισεν ἡ ταξινόμησις καὶ καταγραφὴ τῶν πολυαριθμῶν εὐρημάτων τῶν προερχομένων ἐκ τῶν ἐργασιῶν διαμορφώσεως τῆς Ν. κλιτύος τῆς Ἀκροπόλεως τῶν τελευταίων ἐτῶν. Ἡ ἐργασία ἐκτελεῖται ὑπὸ τῆς Ἐπιμελητρίας δ. Κ. Δημακοπούλου.

2. Ὑπὸ τοῦ κ. Στ. Κουμανοῦδη κατεγράφησαν εἰς εἰδικὸν εὐρετήριο τῆς Ρωμαϊκῆς Ἀγορᾶς αἱ ἐπιγραφαί, αἱ ὁποῖαι εὐρίσκονται εἰς τὸν χώρον τῆς Ἀγορᾶς καὶ ἐντὸς τοῦ Ὁρολογίου τοῦ Κυρρήστου.

ΑΝΑΣΤΗΛΩΤΙΚΑΙ ΕΡΓΑΣΙΑΙ - ΣΥΝΤΗΡΗΣΙΣ ΜΝΗΜΕΙΩΝ

1. Προπύλαια

Στεγανοποιήσις τοῦ ΒΑ. τμήματος τῆς ὀροφῆς τῶν Προπυλαίων.

2. Παρθενῶν

Συντήρησις δαπέδου σηκοῦ καὶ πτεροῦ διὰ τῆς συγκολλήσεως τῶν ἀποσπασμένων τεμαχίων. Ἀφαίρεσις τῶν χωμάτων ἀπὸ τοὺς ἄρμους πρὸς περιορισμὸν τῆς βλαστήσεως καὶ ἔμφραξις τῶν ρωγμῶν τοῦ μαρμάρου διὰ σιμέντου καὶ κόλλας.

3. Ἐρέχθειον

Ἰδιαιτέρως σημαντικαὶ ὑπῆρξαν αἱ ἐργασίαι εἰς τὸ μνημεῖον τοῦτο: α) Συνεκολλήθησαν ἀποκεκολλημένα ἢ ἐτοιμόρροπα μαρμάρινα τεμάχια τῆς Α. προστάσεως, τοῦ Ν. τοῖχου τοῦ μνημείου καὶ τῆς προστάσεως τῶν Καρυατίδων. β) Ἀντικατεστάθησαν αἱ ἐκ φαιοῦ σιμέντου προσθῆκαι εἰς τὸν Ν. τοῖχον διὰ σιμέντου καὶ κόλλας, χρώματος παρομοίου πρὸς τὸ τοῦ μνημείου. γ) Ὅλοι οἱ σιδηροὶ σύνδεσμοι, οἱ ὅποιοι εἶχον τοποθετηθῆ εἰς τὴν ἄνω ἐπιφάνειαν τῆς ἐπικρανίτιδος κατὰ τὰς ἀναστηλωτικὰς ἐργασίας τῶν ἀρχῶν τοῦ αἵδνος, ἀντικατεστάθησαν διὰ νέων ἐξ ἀνοξειδώτου χάλυβος (Πί ν. 25 α - β, 26 α - β, 27 α - β). Ἡ ἐργασία θὰ συνεχισθῆ καὶ κατὰ τὸ ἔτος 1969.

ΕΥΡΗΜΑΤΑ

1. Περιοχὴ δυτικῶς Ὁδείου Ἡρώδου Ἀττικοῦ

Κατὰ τὴν διάνοξιν ἀποχετευτικοῦ βόθρου

πρὸς Δ. τοῦ Ὁδείου Ἡρώδου Ἀττικοῦ εὐρέθη, εἰς βάθ. 1.50 μ. ἀπὸ τῆς ἐπιφανείας, τὸ ἄνω τμήμα ἐπιτυμβίου στήλης ἐκ φαιοῦ λίθου, μετὴν ἐπιγραφὴν (Πί ν. 28 α):

ΔΗΜΟΦΙΛΗ
ΕΠΙΛΥΚΟΥ
ΑΙΓΓΛΙΕΩΣ
ΘΥΓΑΤΗΡ

Διαστάσεις: Ὑψ. σωζ. 0,175, πλ. 0,27, πάχ. 0,094 μ. Ἀριθ. Εὐρ. 9715.

2. Ἐξ Ἀκροπόλεως

Ἀπὸ τὸν ἀρχαιολογικὸν χώρον τῆς Ἀκροπόλεως περισυνελέγη τὸ κάτω τμήμα γυναικείου ἀγάλματος, συμφυοῦς μετὰ τῆς πλίνθου του, μεγέθους μικροτέρου τοῦ φυσικοῦ, εἰκονίζοντος πιθανῶς τὴν Ἀθηνᾶν. Αἱ πτυχαὶ καλῶς εἰργασμένα, ὄχι πολὺ βαθεῖαι, φανερόνουν, παρὰ τὴν φθορὰν τῆς ἐπιφανείας των, τὴν ἐποχὴν τοῦ Παρθενῶνος ἢ ἔστω τῶν πρώτων μεταπαρθενωνείων χρόνων (Πί ν. 28 β). Διαστάσεις: μέγ. ὕψ. 0,16, πλ. 0,33 μ. Ἀριθ. Εὐρ. 9729.

3. Περιοχὴ Πλάκας

α) Ἀπὸ οἰκίαν τῆς Πλάκας προέρχεται τμήμα ἀναγλύφου σῶζον κορμὸν ἀνακεκλιμένου ἀνδρὸς καὶ χεῖρα ἐτέρας μορφῆς (4ου π.Χ. αἱ.) (Πί ν. 28 γ). Διαστάσεις: 0,24 × 0,28 μ. Ἀριθ. Εὐρ. 9716.

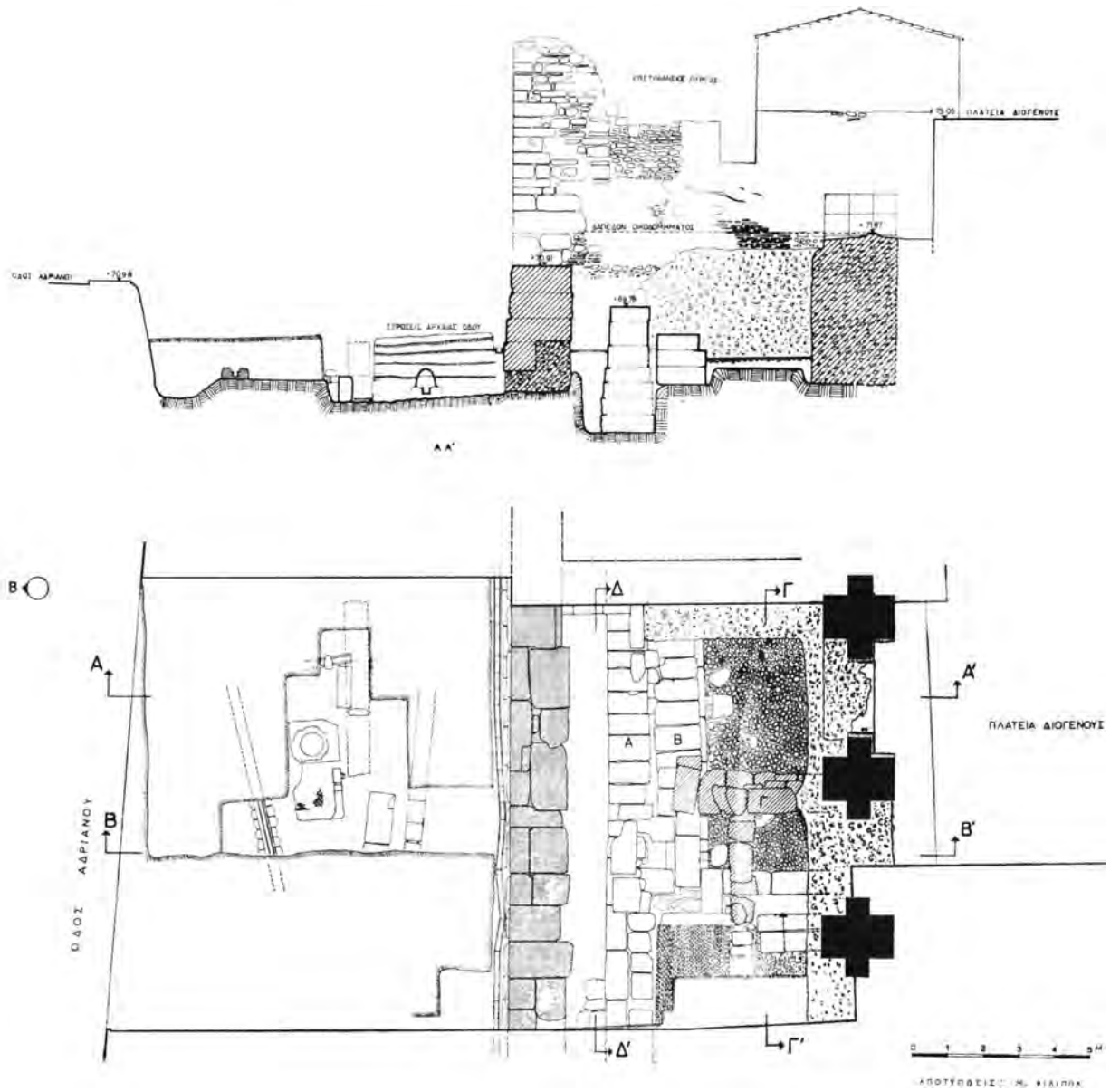
β) Ἀπὸ κατεδαφισθείσαν οἰκίαν τῆς ὁδοῦ Ἄρεως 16 περισυνελέγη γυναικεία κεφαλὴ τῶν ρωμαϊκῶν χρόνων (Πί ν. 28 δ), ὕψ. 0,30 μ. Ἀριθ. Εὐρ. ΡΑ 881.

ΚΑΤΑ ΠΕΡΙΣΤΑΣΙΝ ΑΝΑΣΚΑΦΑΙ

1. Οἰκόπεδον ἀδελφῶν Ψαριδῆ ἐπὶ τῆς ὁδοῦ Ἄδριανοῦ 78

Κατὰ τὰς ἐκσκαφὰς πρὸς ἀνέγερσιν πολυκατοικίας εἰς τὸ ὡς ἄνω οἰκόπεδον, ἀπεκαλύφθησαν καὶ ἐν συνεχείᾳ ἀνεσκάφησαν σημαντικὰ τμήματα οἰκοδομημάτων ἀνηκόντων εἰς τοὺς ἐλληνιστικοὺς καὶ ρωμαϊκοὺς χρόνους. Ἡ ἐργασία ἐγένετο ὑπὸ τὴν ἄμεσον ἐποπτείαν μου διὰ τῆς ἐπιστημονικῆς βοηθοῦ δ. Ἄλ. Σολωμοῦ, τὰ δὲ σχέδια ἐξετελέσθησαν ὑπὸ τῆς ἀρχιτέκτονος δ. Μ. Φίλιππα. Μεγάλῃ ὑπῆρξεν εἰς τὴν διάγνωσιν τῆς σημασίας τῶν ἀποκαλυφθέντων λειψάνων ἢ συμβολῆ τοῦ ἀρχιτέκτονος κ. Ἰ. Τραυλοῦ.

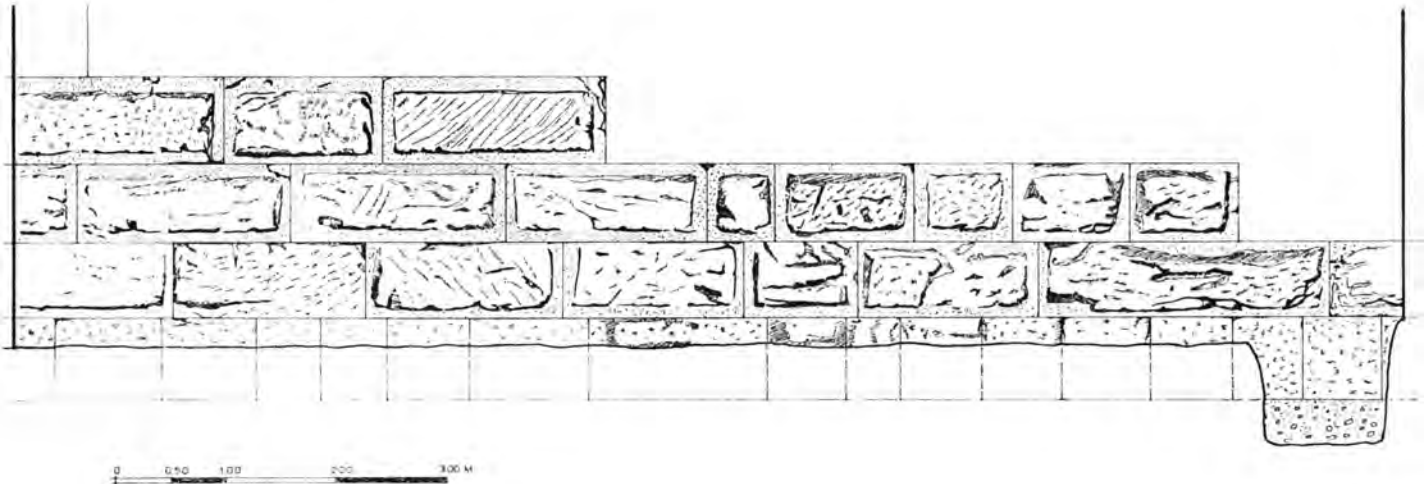
Τὸ σπουδαιότερον ἐκ τῶν ἀνευρεθέντων οἰκοδομημάτων εἶναι τμήμα μνημειώδους ἀδριανείου κτηρίου (Σχ ἐ δ. 1). Εἶναι γνωστὸν, ὅτι ἡ πόλις τῶν Ἀθηνῶν ἐδηργετήθη ὑπὸ τοῦ φιλέλληνος

Σχέδ. 1. Κάτοπις και τομή του ἐπὶ τῆς ὁδοῦ Ἄδριανου 78 ἀποκαλυφθέντος Πανθῆου

αυτοκράτορος Ἀδριανού διὰ πολλῶν καὶ μεγαλοπρεπῶν κτισμάτων. Ἐκ τούτων εἶναι σήμερον γνωστά ὁ ναὸς τοῦ Ὀλυμπίου Διός, ἡ Βιβλιοθήκη καὶ τὸ Ὑδραγωγεῖον τῆς πόλεως. Διὰ τὰ ἄλλα, τὰ ὁποῖα ἀναφέρει ὁ Πausanias (1, 18, 9), ἀπλῶς ὑποθέσεις διευτυπῶντο εἰς τὸ παρελθόν, διὰ τὸ Γυμνάσιον λ.χ. ὅτι εὑρίσκετο μεταξὺ τῆς Βιβλιοθήκης καὶ τῆς Στοᾶς Ἀττάλου (H. Thompson, Hesperia, XIX, σ. 326). Εἰς τὸ οἰκόπεδον Ψαριδῆ εἶναι βέβαιοι, ὅτι σώζονται τὰ εἰρηπία ἐνὸς ἀκόμη, μᾶλλον τοῦ ὑπὸ τοῦ Πausanίου ἀναφερομένου κοινού ἱεροῦ τῶν

κλέους τμήμα τοῦ προναοῦ ἀνευρέθη καὶ μαρμαρινὴ βᾶσις ἀνήκουσα εἰς τὴν ἐσωτερικὴν κιονοστοιχίαν αὐτοῦ (βλ. καὶ AAA II (1969), σ. 1 κ.έ.). Τὸ ἐντὸς τοῦ οἰκοπέδου Ψαριδῆ ἀποκαλυφθὲν τμήμα τοῦ Β. τοῖχου τοῦ οἰκοδομήματος ἔχει μῆκ. 11.50 μ., ἀποτελεῖται δ' ἐκ δύο σειρῶν ὀρθογωνίων ὀγκολίθων ἐκ πάρου, πλ. 1.70 μ., σωζομένων εἰς τρεῖς δόμους κατὰ τὸ Α. αὐτοῦ τμήμα (Πί ν. 29 β· Σχ ἐ δ. 2). Τὸ οἰκοδόμημα ἐδράζεται ἐπὶ τοῦ φυσικοῦ βράχου. Τὸ μέγεθος καὶ τὸ μῆκος τῶν λίθων προσδίδουν εἰς τὸ κτήριον τὴν ἐντύπωσιν μνημειώδους δυνάμεως,

Σχέδ. 2. Σχεδιαστικὴ ἀποτύπωσις τῆς ὄψεως τοῦ Β. τοῖχου τοῦ ἐπὶ τῆς ὁδοῦ Ἀδριανού 78 ἀποκαλυφθέντος Πανθέου

Θεῶν ἢ Πανθέου, ὅπως ἐπεκράτησε νὰ ὀνομάζεται τοῦτο.

Ἀπὸ τὸ ἀνασκαφὲν τμήμα (Πί ν. 29 α) φαίνεται, ὅτι πρόκειται περὶ μεγάλου οἰκοδομήματος, τοῦ ὁποῖου τὸ μῆκος εἶναι τοῦλάχιστον 85 μ. (τὸ ἀρχικὸν πάντως ὄλιγον θὰ ἀπεῖχε τούτου, τὸ δὲ πλάτος εἰκάζεται ὅτι ἦτο περὶ τὰ 37 μ.), δεδομένου ὅτι: α) ἡ ΒΔ. αὐτοῦ γωνία εἶχεν εὑρεθῆ τὸ 1956 εἰς τὸ ἐπὶ τῆς ὁδοῦ Ἀδριανού 72 οἰκόπεδον, β) ἡ ΒΑ. γωνία καὶ μέρος τῆς Β. πλευρᾶς τοῦ προναοῦ εἶχον εὑρεθῆ τὸ 1967 εἰς οἰκόπεδον τῆς ὁδοῦ Ἀδριανού 84 (βλ. AAA I (1968), σ. 19), γ) ἄλλο τμήμα τῆς Β. πλευρᾶς τοῦ ἰδίου προναοῦ ἀπεκαλύφθη κατὰ τὸ ἔτος 1968 εἰς τὴν ὁδὸν Μνησικλέους κατὰ τὴν διάνοιξιν ἀποχευτικῆς αὐλακὸς ὑπὸ τῆς Ἐταιρείας Διανοίξεως Ὑπονόμων, καὶ δ) ἄλλο τμήμα τοῦ προναοῦ σώζεται εἰς τὸ ὑπόγειον τοῦ παρακειμένου ἀκινήτου, εἰς ἀρίστην μάλιστα κατάστασιν. Εἰς τὸ ἐν τῇ ὁδῷ Μνησι-

τὴν ὁποῖαν ἐπαυξάνει τὸ εἰς τὴν πρόσοψιν τῶν λίθων ἀφθὲν ἀπεργον. Εἰς ἀπόστασιν 7 μ. πρὸς Ν. ἀπεκαλύφθη παράλληλος σειρά σταυροειδῶν πεσσῶν, ὁμοίως ἐκ πάρου, προφανῶς ἀνηκόντων εἰς τὸ αὐτὸ κτήριον (Πί ν. 30 α). Τμήματα μαρμαρινοῦ θαπέδου καὶ ὀρθομαρμαρώσεως σώζονται μεταξὺ δύο ἐκ τούτων (Πί ν. 30 β). Τόσον οἱ πεσσοί, ὅσον καὶ οἱ ἐσωτερικοὶ τοῖχοι τοῦ κτηρίου, θεμελιῶνται ἐπὶ σκληροτάτου κονιάματος, τοῦ ὁποῖου τὸ πάχος εἶναι 4.20 μ. (opus incertum) (Πί ν. 31 α).

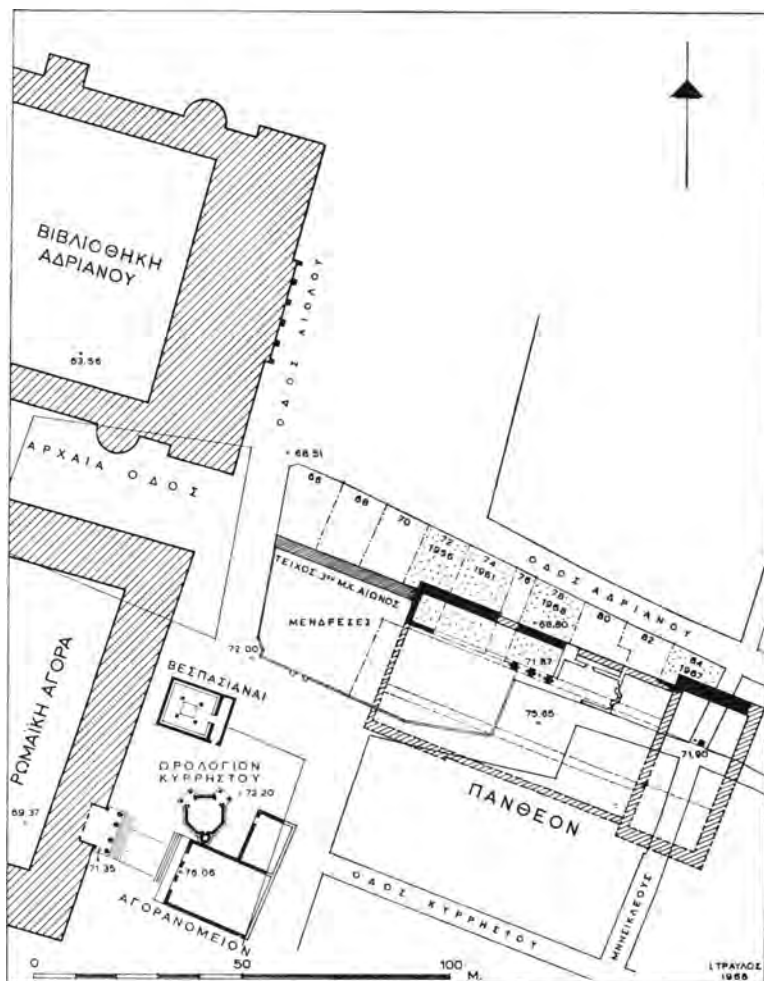
Ἐκ πάντων τούτων τῶν ἀρχιτεκτονικῶν στοιχείων ἀποκαθίσταται τὸ Πάνθειον ὡς μεγάλη τρίκλιτος βασιλικὴ με εὐρύτατον, βαθὺν πρόδομον. Ἡ θέσις τοῦ ἐντὸς τῶν συγχρόνων οἰκοδομικῶν τετραγώνων καὶ ἐν σχέσει με τὰ ἄλλα ἀρχαῖα κτήρια τῆς περιοχῆς φαίνεται εἰς τὸ παρατιθέμενον Σχ ἐ δ. 3 τοῦ κ. Τραυλοῦ.

Μεταξὺ τοῦ Β. τοῖχου τοῦ Πανθέου καὶ τῶν σταυροειδῶν πεσσῶν ἀπεκαλύφθησαν, εἰς βαθύ-

τερα επίπεδα, τοίχοι παλαιότερων κτηρίων (Πί ν. 30 β, 31 β), ἀνήκοντες εἰς σημαντικά δημόσια κτήρια τῶν πρὸ τοῦ αὐτοκράτορος Ἀδριανοῦ χρόνων, ἀσφαλῆ δὲ συμπεράσματα δὲν εἶναι δυνατόν νὰ ἐξαχθοῦν ὡς πρὸς τὸ σχῆμα καὶ τὴν ἀκριβῆ χρονολόγησιν τῶν, ἀφ' ἑνὸς μὲν διότι ὁ ἀνασκαφείσ χῶρος ἦτο λίαν περιορισμένος (τὰ κτήρια ἐπεκτείνονται εἰς τὰ παρακεί-

φθάνουσα μέχρι τοῦ φυσικοῦ ἐδάφους (κιμιλιάς) (Σχ ἐ δ. 1, τομὴ Α - Α').

β. Ὁ τοῖχος Β, ἐκ κροκαλοπαγῶν λίθων, ὀλίγον βαθύτερον τοῦ Α κείμενος, παράλληλος πρὸς αὐτὸν καὶ μικρὸν πρὸς Ν. τοῦτου ἀπέχων. Περὶ τὸ μέσον τῆς ἀνασκαπτομένης ἐκτάσεως κάμπτεται πρὸς Ν. καὶ ἐπεκτείνεται κάτωθεν τοῦ *opus incertum* τοῦ ἀδριανείου οἰκοδομήμα-

Σχέδ. 3. Τοπογραφικὸν διάγραμμα δεικνύον τὴν θέσιν τοῦ Ἀδριανείου Πανθέου, ἀποκαλυφθέντος ἐπὶ τῆς ὁδοῦ Ἀδριανοῦ 78

μενα οἰκόπεδα), ἀφ' ἑτέρου δὲ διότι αἱ ἰσχυραὶ θεμελιώσεις τοῦ Πανθέου εἶχον ἐπιφέρει εἰς αὐτὰ ζημίαις. Οἱ τοῖχοι οὗτοι εἶναι :

α. Ὁ τοῖχος Α, ἐκ μεγάλων παρολίθων, παράλληλος πρὸς τὸν Β. ἀδριανείου καὶ ἀπέχων 1 μ. πρὸς Ν. τοῦτου. Ἰσχυροτάτη εἶναι ἡ θεμελίωσις τοῦ Α. τμήματός του, ἐξ ὀκτώ δόμων (3.47 μ.),

τοῦ. Οἱ λίθοι του σώζονται εἰς τρεῖς δόμους (1.20 μ.), ἐδράζονται δ' ἐπὶ κιμιλιάς. Ἐντὸς τῆς οὕτω σχηματιζομένης γωνίας διατηρεῖται λιθόστρωτον δάπεδον (Πί ν. 32 α, σημειοῦται διὰ βελῶν), τὸ ὅποσον συνεχίζεται κάτωθεν τῶν ἰσχυρῶν θεμελιώσεων τοῦ ἀδριανείου οἰκοδομήματος. Τόσον τὸ κτήριο, ὅσον καὶ τὸ λιθό-

στρωτον δάπεδον, είναι οὕτω προγενέστερα τοῦ ἀδριανείου κτηρίου.

γ. Ὁ τοίχος Γ, ἀμελοῦς κατασκευῆς ἐκ πωρολίθων καὶ λίθων, κατέχων τὸ κέντρον τῆς ἀνασκαφείσης ἐκτάσεως τοῦ οἰκοπέδου καὶ κείμενος εἰς ἐπίπεδον ὑψηλότερον τῶν λοιπῶν. Ἡ κατεύθυνσίς του εἶναι ἀπὸ Β. πρὸς Ν. Ἔτερος τοίχος ὁμοίας κατασκευῆς ἐφάπτεται τούτου καὶ κατευθύνεται πρὸς Δ. Ἀμφότεροι πατοῦν ἐπὶ τῆς κιμιλιᾶς κάτωθεν τοῦ λιθοστρώτου δαπέδου καὶ τῶν τοίχων Α καὶ Β. Μικρὸν τμήμα ὁμοίου τοίχου σώζεται ἐπὶ τοῦ Α. ἄκρου τοῦ τοίχου Α. Προφανῶς οἱ ὡς ἄνω τοῖχοι ἀνήκουν εἰς προγενέστερον κτήριο, τοῦ ὁποῦ ἢ κατασκευῆ ἐλάχιστον θὰ προηγῆται τοῦ Πανθέου, ἀφοῦ τὸ ὑπὸ τοὺς σταυροειδεῖς πεσσούς opus incertum τοῦ Πανθέου πατεῖ ἐπὶ τοῦ Γ (Πί ν. 30 β). Εἰς τὸ αὐτὸ κτήριο φαίνεται ὅτι ἀνήκουν καὶ δύο μαρμάρινα βαθμίδες κλίμακος πρὸς Ν. τοῦ πρὸς Δ. βαίνοντος τοίχου του (Σ χ ε δ. 1).

Ἐπὶ τοῦ Α. τμήματος τοῦ Β. τοίχου τοῦ Πανθέου ἐδράζεται ὑψηλὸς πύργος ἰουστινιανείου τείχους (Πί ν. 11), τοῦ ὁποῦ ἢ πύλη καὶ τμήμα τοῦ διδύμου (ἀνατολικοῦ) πύργου ἐσημειώθησαν πρὸ πολλῶν ἐτῶν εἰς τὸ πρὸς Α. συνεχόμενον ἀκίνητον (Γ. Σωτηρίου, ΕΜΜΕ, σ. 26).

Μεταξὺ τοῦ Β. τοίχου τοῦ Πανθέου καὶ τοῦ τοίχου Α (Πί ν. 32 β), ἀνεσκάφη ἐντὸς τοῦ φυσικοῦ ἐδάφους φρεατοειδὲς ὄρυγμα, πλ. 1.25 μ. καὶ ἱκανοῦ βάθους, τὸ τέρμα τοῦ ὁποῦ δὲν ἀνευρέθη διότι τὸ ὄρυγμα κατέληγεν εἰς ἀγωγὸν (ἐξ Α. πρὸς Δ.) πλήρη ὕδατος, ἐπίσης ἐσκαμμένον εἰς τὸ φυσικὸν ἐδαφος. Ἐκ τῆς μαλακῆς ἐπιχώσεως τοῦ φρεατοειδοῦς ὄρυγματος ἀνεσφύθησαν δύο σχεδὸν ἀκέρατοι δξυπύθμενοι ἀμφορεῖς (Πί ν. 33 γ), ἐνσφράγιστοι λαβαὶ ἀμφορέων (Πί ν. 33 α - β) καὶ ἱκανὸς ἀριθμὸς ὀστράκων, ἐκ τῶν ὁποῦ ἀπηρτίσθησαν ἀγγεῖά τινα (Πί ν. 33 δ, 34 α) (πινάκια, σκύφοι κλπ.). Ταῦτα πάντα ἀνήκουν εἰς τοὺς ὑστέρους ἑλληνιστικοὺς χρόνους.

Εἰς τὸ δυτικώτερον τμήμα τοῦ οἰκοπέδου, πρὸς Ν. τοῦ τοίχου Α καὶ πρὸς Δ. τοῦ Β, ἀπεκαλύφθη τμήμα δαπέδου ἐκ θαλασσιῶν χαλίκων, κείμενον εἰς τὸ αὐτὸ μὲ τὸν τοῖχον Α ἐπίπεδον, εἰσδύον κάτωθεν τῆς θεμελιώσεως τοῦ ἀδριανείου οἰκοδομήματος, ἀφ' ἑτέρου δὲ συνεχιζόμενον πρὸς Δ. κάτωθεν τῆς παρακειμένης οἰκοδομῆς (Πί ν. 34 β).

Οὕτω, ἐὰν θεωρήσωμεν τὸ διὰ χαλίκων δάπεδον ὡς ἄλλην κατασκευὴν τῶν ρωμαϊκῶν χρόνων, αἱ προγενέστεραι τοῦ Πανθέου κατασκευαὶ εἶναι τέσσαρες, δύο τῶν ὑστεροελ-

ληνιστικῶν καὶ δύο τῶν ρωμαϊκῶν χρόνων.

Εἰς τὸ πρὸς Β. τοῦ Πανθέου τμήμα τοῦ οἰκοπέδου ἢ ἀνασκαφικὴ ἔρευνα ἔφερεν εἰς φῶς τέσσαρα ἐπάλληλα ἐπίπεδα ἀρχαίων ὁδῶν, ἐκ τῶν ὁποῦ τὸ ἀνώτερον εἶναι σύγχρονον πρὸς τοῦτο. Τὰ ἄλλα τρία διεκόπτοντο μὲν ὑπ' αὐτοῦ, ἀλλ' ἐνεφανίζοντο καὶ πέραν αὐτοῦ πρὸς Ν., εἶχον δὲ σχέσιν πρὸς τὰ προγενέστερα τοῦ Πανθέου κτήρια. Εἰς τὸν αὐτὸν ἐλεύθερον χώρον τοῦ οἰκοπέδου ἀπεκαλύφθησαν ἐπίσης μεταγενέστερα τοιχάρια, φρέαρ καὶ συστήματα ἀποχετεύσεως ἐκ πηλίνων ἀγωγῶν (Σ χ ε δ. 1). Ἀγωγὸς σχήματος ἀνεστραμμένου Π, νεώτερος τοῦ ἀδριανείου κτηρίου, ἐβaine κατὰ μῆκος τοῦ Β. τοίχου του, ἕτερος δ' ἐξ ἡμικυκλικῶν σωλήνων, οἱ ὁποῦ ἐκάλυπτον ἀγωγούς σχήματος ἀνεστραμμένου Π, κατὰ τὸ μέσον τοῦ δρόμου (Σ χ ε δ. 1).

Γ. ΔΟΝΤΑΣ

*

2. Οἰκόπεδον Ἐλένης Λογοθέτη ἐπὶ τῆς ὁδοῦ Πνυκὸς 10

Μικρὰ ἀνασκαφικὴ ἔρευνα ἐγένετο ὑπὸ τὸν λόφον τῶν Νυμφῶν εἰς τὸ ὡς ἄνω οἰκόπεδον, ὅπου κατὰ τὴν διάρκειαν οἰκοδομικῶν ἐργασιῶν ἀνεφάνθησαν εἰς μικρὸν βάθος ἀπὸ τῆς ἐπιφανείας τοῦ ἐδάφους ἀρχαῖαι λαξεύσεις εἰς τὸν βράχον.

Διὰ τῆς ἐρεῦνης ἤλθον εἰς φῶς τὰ λείψανα ἀρχαίας ὁδοῦ, κατερχομένης ἀπὸ τῶν ὑπωρείων τοῦ λόφου τῶν Νυμφῶν πρὸς τὴν κατεύθυνσιν τοῦ Ἀρείου Πάγου, κατὰ τὸ μέσον περιπύου τῆς ὁποίας βαίνει κεντρικὸς ἀποχετευτικὸς ἀγωγός. Εἰς τὸν ἀγωγὸν ἐκβάλλουν ἄλλοι, ἐξ οἰκῶν προερχόμενοι, οἱ ὁποῦ ἀκολουθοῦντες τὰ προσφωρότερα σημεῖα τοῦ βράχου, συμβάλλουν ἐνίοτε μεταξὺ τῶν (Πί ν. 35 β).

Τὰ ὅρια τῆς ὁδοῦ, τῆς ὁποίας τὸ πλάτος εἶναι 2.60 μ., μαρτυροῦνται ἀπὸ τὰς ἀβαθεῖς λαξεύσεις εἰς τὸν βράχον, εἰς τὰς ὁποίας ἠδράζοντο οἱ τοῖχοι τῶν οἰκῶν. Μικραὶ ὀπαι κατὰ διαστήματα εἰς τὰ σημεῖα ταῦτα ἐχρησίμευον προφανῶς διὰ τὴν στήριξιν ξυλίνων πασσάλων πρὸς ἐνίσχυσιν τῶν πλινθοκτίστων τοίχων.

Παρὰ τὴν ΒΑ. πλευρὰν τῆς ὁδοῦ ἀπεκαλύφθησαν τὰ λείψανα οἰκίας, τῆς ὁποίας ὁμως διατηροῦνται σαφῆ λείψανα μόνον ἐνὸς δωματίου, παρὰ τὸ ΒΑ. μέρος τῆς ἀνασκαφῆς, τμήματα τοῦ δαπέδου καὶ τὰ κάτω μέρη τῶν τοίχων. Συμφώνως πρὸς τὰ ὑπὸ τὸ ἀρχαιότερον δάπεδον

άνευρεθέντα δσπρακα, τὸ δωμάτιον ἀνάγεται εἰς τὸν 4ον π.Χ. αἰ. Εἰς τοὺς αὐτοὺς δὲ χρόνους ἀνήκει καὶ τὸ ἀπλοῦν ψηφιδωτὸν δάπεδον ἐξ ἀκανονίστου σχήματος λιθαρίων.

Ἄλλεπάλληλα στρώματα δαπέδων καὶ κονιαμάτων εἰς τὰ κατώτερα σωζόμενα μέρη τῶν τοιχωμάτων τοῦ δωματίου ἀποδεικνύουν πόσον μακρὰ ὑπῆρξεν ἡ χρῆσις τῆς οἰκίας, ἡ ὁποία, ὅπως ἐκ τῶν συλλεγέντων δστράκων συνάγεται, κατεστράφη τὸν 3ον μ.Χ. αἰ. κατὰ τὴν ἐπιδρομὴν τῶν Ἑρούλων τοῦ ἔτους 267 μ.Χ.

Παρὰ τὸν Β. τοῖχον τοῦ δωματίου ἀνευρέθησαν ἴχνη κατωφλίου θύρας, ἡ ὁποία ὠδήγει εἰς ἄλλο δωμάτιον τῆς ἰδίας οἰκίας. Ἐδῶ ὁμας

δὲν ἦτο δυνατόν νὰ προχωρήσῃ ἡ ἔρευνα λόγῳ ὑπερκειμένου νεωτέρου κτίσματος.

Ἄμέσως πρὸς ΝΑ. τοῦ ἀνωτέρω δωματίου, ἀνευρέθη ἐντὸς ἄλλου (ὑπαιθρίου;) χώρου τῆς ἰδίας οἰκίας ὑπόγειος κυκλοτερῆς δεξαμενὴ, βάθ. 5.42 καὶ πλ. 3.60 μ., μὲ φρεατοειδῆς στόμιον καὶ κονίαμα καλῶς διατηρούμενον εἰς τὰ τοιχώματα. Τὸ τετράγωνον μαρμάρινον πλαίσιον τοῦ στομίου σώζεται εἰς καλὴν κατάστασιν (Πί ν. 36 β). Ἐκ τοῦ πυθμένος τῆς δεξαμενῆς ἀνεσύρθησαν πολλὰ δσπρακα ἀγγείων, μερικοὶ σχεδὸν ἀκέραιοι δξυπύθμενοι ἀμοφοεῖς τοῦ 3ου μ.Χ. αἰ. καὶ μία λυχνία τῶν αὐτῶν χρόνων (Πί ν. 35 α, 36 α).

Ι. Α. ΠΑΠΑΠΟΣΤΟΛΟΥ

*

Σχέδ. 1. Χάρτης, ἐφ' οὗ σημειοῦνται οἱ κατὰ τὸ 1968 ἐρευνηθέντες χώροι

Γ' ΕΦΟΡΕΙΑ ΚΛΑΣΣΙΚΩΝ ΑΡΧΑΙΟΤΗΤΩΝ ΑΘΗΝΩΝ

Είσαγωγή

Κατά το διαρρέυσαν έτος 1968 συνεχίσθη ό έλεγχος έκσκαφής τών θεμελίων τών νέων οικόδομών και πάσης φύσεως σκαφικών έργων¹.

Είς τήν πόλιν τών 'Αθηνών διεξήχθησαν έν συνόλω 64 άνασκαφαι και τά νέα άρχιτεκτονικά στοιχεία ένετάχθησαν είς τό γενικό τοπογραφικό διάγραμμα τής πόλεως.

Συγκεκριμένως : α) άπεκαλύφθησαν λείψανα τής όχυρώσεως τής πόλεως είς τά κάτωθι οικόπεδα : επί τής όδοϋ Βούρβαχη 3, Σαφρούς 5, Διπύλου 11, Διπύλου - 'Αγ. 'Ασωμάτων (χάνδαξ ΥΔΡΕΞ), Λαμάχου 3, β) έπεσημάνθησαν τμήματα όδών επί τής όδοϋ 'Αστιγγοϋ, Διπύλου 6 (πρός 'Ηρίας Πύλας), Β. 'Ηπειρού 49 (πρός Κολωνόν), Εύριπίδου 1 (πρός 'Αχαρνάς), Μειντάνη 11, Φαλήρου, Βύρωνος 27 (πρός 'Ιτωνίας Πύλας), Πουλοπούλου 45 - 47 (πρός Πειραιά), γ) άνεσκάφησαν τάφοι : 'Αγησιλάου - Κεραμεικού - Μαραθώνος, πλατεία 'Ελευθερίας 7, Ψαρομηλίγγου (παρά τήν όδόν προς Κολωνόν), Βούρβαχη - 'Ιλισού - Νέξερ, Βούρβαχη, Θεοφιλοπούλου - Κοκκίνη (παρά τήν όδόν προς Σούνιον), Δεινοχάρους 15 (παρά τό Ν. Μακρόν τεΐχος), Μ. 'Αλεξάνδρου 135 (παρά τήν 'Ιεράν όδόν), Προμάχου - Παρθενώνος (παρά τήν όδόν προς Φάληρον), Προφήτου Δανιήλ (παρά τήν όδόν τήν ένοϋσαν τήν 'Ιεράν πύλην μέ τήν 'Ακαδημείαν), Πυλάρου (παρά τήν όδόν προς τάς Πύλας του Διοχάρους), Σωκράτους - Χαλκοκονδύλη, Φαβιέρου 17 (παρά τήν όδόν προς 'Αχαρνάς), Φθιώτιδος (παρά τήν όδόν προς Μεσόγεια).

'Η σημαντικώτερα άνασκαφή του έτους ήτο ή διεξαχθείσα είς τό επί τής όδοϋ Μαραθώνος 61 οικόπεδον, ένθα άνευρέθησαν ώραία επιτύμβια

1. ΑΙ άνασκαφικαι έργασαι διεξήχθησαν δι' ειδικευμένων έργατών, υπό τήν συνεχή επίβλεψιν συνεργείου έπιστημονικών βοηθών άποτελουμένου εκ τών Φ. Δακωρώνια - 'Ηλιάκη, 'Α. Δραγάνα, Μ. Σταυροπούλου - Βασιλείου, Π. Καπετανάκη, Α. Παρλαμᾶ, 'Ελ. Παπουτσάκη.

Τό σημαντικώτατον έργον τής άποτυπώσεως όφείλεται είς τήν άρχιτέκτονα δ. 'Αλίκην Βαλασάκη και τήν άρχαιολόγον - σχεδιάστριαν δ. 'Ελσην Σπαθάρη, τας όποιας εύχαριστούμεν θερμώς και άπό τής θέσεως ταύτης.

'Όλα τά εύρήματα του έτους 1968, όπως και τών προηγούμενων έτών, εύρίσκονται είς τήν άποθήκη τής 'Εφορείας. 'Η ταύτις τών εκ τών άνασκαφών συλλεγέντων νομισμάτων έγένετο υπό τής Προϊσταμένης τής Νομισματικής Συλλογής, 'Επιμελητριάς κ. Μάντας Οικονομίδου, προς τήν όποιαν εκφράζονται θερμαι εύχαριστίαι.

μνημεία του τελευταίου τρίτου του 4ου αι. π.Χ., άνήκοντα είς οίκογενειακόν ταφικόν περίβολον είς τό αυτό οικόπεδον άνευρέθησαν και τρεις άνδριάντες φιλοσόφων. 'Ιδιαιτέραν σημασίαν είχεν ή άνεύρεσις έντός χάνδακος τής ΥΔΡΕΞ, κατά τήν διασταύρωσιν τών όδών Πειραιώς - Πλαταιών, θραυσμάτων μαρμαρίνων γλυπτών, άτινα πιθανώς άνήκον είς επιτύμβια μνημεία, άνιδρυμένα παρά τήν όδόν τής 'Ακαδημείας. Είς τό επί τής όδοϋ Δημοφώντος οικόπεδον άπεκαλύφθησαν σημαντικά λείψανα κεραμεικού έργαστηρίου τών ύστερορωμαϊκών χρόνων. 'Επί τής όδοϋ 'Ιωσήφ τών Ρωγών 17 άπεκαλύφθη ή συνέχεια του κατά τό παρελθόν έτος άνασκαφέντος έλληνιστικού κτηρίου, είς τήν κατασκευήν του όποιου είχον ένσωματωθή ένεπίγραφα βάθρα, άνήκοντα είς χορηγικά μνημεία Θαρηγίων.

'Επί τής όδοϋ Διονυσίου 'Αρεοπαγίτου και Προπυλαίων άνεσκάφησαν σημαντικά λείψανα κλασσικών και έλληνιστικών κτηρίων, ώς και τμήμα ύστερορωμαϊκού οίκοδομήματος, του όποιου τά δάπεδα εκάλυπτοντο υπό ψηφιδωτών γεωμετρικής διακοσμήσεως.

'Επί τής όδοϋ Κέκροπος 7 - 9 άπεκαλύφθησαν λείψανα ύστερορωμαϊκής οίκιας, διατηρούμενα είς πολυ καλάν κατάστασιν.

'Εκ τών δύο άνασκαφών, αίτινες διεξήχθησαν είς τήν πόλιν τής 'Ελευσίνας, ή επί τής όδοϋ Παγκάλου 2 ήτο ιδιαιτέρως σημαντική, διότι κατ' αύτήν άπεκαλύφθησαν λείψανα τής 'Ιερας όδοϋ. 'Επίσης, κατά τήν διάνοιξιν χάνδακος υπό του Δήμου 'Ελευσίνας κατά μήκος τής όδοϋ 'Αγάθου άνευρέθη άπότμημα μαρμαρίνου επιτύμβιου, έξαίρετον δείγμα τής άττικής πλαστικής του τελευταίου τρίτου του 4ου αι. π.Χ.

Είς τήν πόλιν τών Μεγάρων διεξήχθησαν δεκαπέντε άνασκαφαι έν συνόλω, είς τας περισσότεράς τών όποιων άπεκαλύφθησαν λείψανα έλληνιστικών κτηρίων. 'Επίσης είς τρεις έξ αυτών άνευρέθησαν τάφοι, ήτοι επί τής όδοϋ 28ης 'Οκτωβρίου 238, είς τήν πλατεΐαν Βασ. Φρειδερίκης (του ΝΔ. νεκροταφείου) και επί τής όδοϋ Περεισιάδου 17 (του Δ. νεκροταφείου).

ΑΘΗΝΑΙ

1. 'Αγησιλάου - Κεραμεικού - Μαραθώνος - Μυλάρου (Σ χ έ δ. 1, άριθ. 1)

Είς τό ώς άνω οικόπεδον, ιδιοκτησίας ΔΕΗ, τμήματα του όποιου είχον άνασκαφή κατά τό παρελθόν (ΑΔ 22 (1967) : Χρονικά, σ. 37),

διηνοίγη φρέαρ, διαμ. 1.20 μ., εις απόστασιν 36.50 μ. ἀπὸ τῆς οἰκοδομικῆς γραμμῆς τῆς ὁδοῦ Κεραμεικοῦ καὶ 21.50 μ. ἀπὸ τῆς ὁδοῦ Μυλλέρου. Κατὰ τὴν παρακολούθησιν τῶν ἐργασιῶν ἐκσκαφῆς τοῦ ἀνευρέθη εἰς βάθος 1.70 - 1.95 μ. τάφος κεραμοσκεπῆς, ἡμικατεστραμμένος. Πλησίον τοῦ κρανίου τοῦ νεκροῦ ἔκειντο τρία φύλλα χρυσοῦ καὶ μελαμβαφεῖς φιαλίδιον, ὕψ. 0,035 μ.

2. Ἁγίας Φιλοθέης 2 (Σ χ έ δ. 1, ἀριθ. 2)

Εἰς τὸ ὡς ἄνω οἰκόπεδον, ἰδιοκτησίας Παυλίδου, διαστ. 10.25 × 16.50 μ., σύντομος ἀνασκαφικὴ ἔρευνα ἀπεκάλυψε τὰ πενιχρὰ λείψανα κτισμάτων ὑστερορρωμαϊκῶν χρόνων. Διεκρίθησαν τρία δάπεδα, κείμενα εἰς διάφορον βάθος ἑκαστον. Τὸ προγενέστερον (Γ), κείμενον εἰς βάθ. 3.10 μ., φέρει ἐπίστρωσιν διὰ μαρμαρίνων λευκῶν πλακῶν, τὸ μεσαῖον (Β), εἰς βάθ. 2.85 μ., διὰ λευκῶν καὶ μελαίνων ἐναλλάξ καὶ τὸ νεώτερον (Α), εἰς βάθ. 2.25 μ., διὰ λευκῶν. Δύο πηλινοὶ ἀγωγοὶ τομῆς κυκλικῆς, μὲ κατεύθυνσιν Α. - Δ. καὶ ἰσχυρὰν κλίσιν πρὸς Δ., ἀνήκουν προφανῶς εἰς τὸ μεσαῖον δάπεδον, ἐνῶ τρίτος ἀγωγὸς κτιστός, φέρων ἐπίστρωσιν ἀσβεστοκονίας, προωρισμένος νὰ παραμείνῃ ἀκάλυπτος, ἀντιστοιχεῖ πρὸς τὴν τελευταίαν οἰκοδομικὴν φάσιν.

Μεταγενέστερον, κατὰ τοὺς μεταβυζαντινοὺς χρόνους, κατεσκευάσθη κτιστὸς καμαροσκεπῆς ἀγωγός, ὕψ. 2 μ., μὲ κατεύθυνσιν Α. - Δ., συγκρατούμενος πρὸς Β. ὑπὸ τοίχου, πᾶχ. 1.20 μ.

3. Ἁγίου Γεωργίου Καρύτση 12 καὶ Πραξιτέλους (Σ χ έ δ. 1, ἀριθ. 3)

Εἰς οἰκόπεδον ἰδιοκτησίας Ταμείου Ἀρωγῆς Ὑπαλλήλων Τραπεζῶν Ἴονικῆς καὶ Λαϊκῆς, ἐπὶ τῆς ὁδοῦ Ἁγίου Γεωργίου Καρύτση 12, διαστ. 21 × 14 μ., κατὰ τὰς ἐργασίας παρακολουθήσεως τῶν ἐκσκαφικῶν ἐργασιῶν ἀνευρέθη φρέαρ κατὰ τὴν ΝΔ. γωνίαν τοῦ οἰκοπέδου, τὸ ὅποιον ἀπέδωκε μεγάλην ποσότητα ὀστράκων, ἐξ ὧν συνεκολλήθησαν ἀγγεῖα, χρονολογούμενα ἅπαντα εἰς τὸ α' ἡμισυ τοῦ 5ου π.Χ. αἰ. Τὸ φρέαρ, διαμ. 1.20 καὶ βάθ. 6.50 μ., εἶχε λαξευθῆ εἰς τὴν κιμιλιάν, τῆς ὁποίας ἡ στάθμη ἐνταῦθα ἔκειτο 1 μ. βαθύτερον τῆς συγχρόνου ἐπιφανείας τοῦ ἐδάφους.

Τὰ συγκολληθέντα ἀγγεῖα εἶναι τὰ ἐξῆς : Ἐρυθρόμορφος στάμνος τῶν ἀρχῶν τοῦ 5ου π.Χ. αἰ., ἥτις θὰ τύχη ἰδιαιτέρας δημοσιεύσεως, μὲ παράστασιν πολεμιστῶν τμήμα μελανομόρφου πυξίδος, ἐπτὰ κοτύλαι, τέσσαρα φιαλίδια, τρία πινάκια, τρεῖς μόνωτοι σκύφοι, δύο δίωτοι σκύ-

φοι, τρεῖς μελαμβαφεῖς κύλικες, ὄλη μελαμβαφῆς, καρποδόχη μελαμβαφῆς μὲ ὑψηλὸν πόδα, ἐρυθρόμορφος χοῦς, μελαμβαφῆς οἰνοχόη μὲ ἐντυπον διακόσμησιν (Π ί ν. 37 γ), μελαμβαφῆς πρόχους μὲ ἐντυπον διακόσμησιν (Π ί ν. 37 α), τέσσαρες πρόχοι ἀβαφεῖς μὲ διακόσμησιν μελανῆς γραμμῆς (Π ί ν. 37 β), πέντε λύχνοι καὶ διάφορα οἰκιακὰ σκευῆ.

Εἰς τὸ αὐτὸ οἰκόπεδον, παρὰ τὴν ΒΑ. γωνίαν, ἀνευρέθη ἀπίοσχημος δεξαμενὴ, λελαξευμένη εἰς τὴν κιμιλιάν, φέρουσα ἐπένδυσιν ἐξ ὕδραυλικοῦ κονιάματος, διαμ. 2.10 - 3, ὕψ. 4.80 μ.

4. Ἁγ. Δημητρίου 5 - 7 (Σ χ έ δ. 1, ἀριθ. 4)

Λείψανα κτίσματος τῆς ἑλληνιστικῆς περιόδου ἀνεσκάφησαν εἰς οἰκόπεδον ἰδιοκτησίας Παπούλια. Εἰς τὸν ἀκάλυπτον χώρον τοῦ ἐν ἐπικεφαλίδι οἰκοπέδου, τοῦ ὁποίου αἱ διαστάσεις ὑπολογίζονται εἰς 28 × 12 μ., ἀπεκαλύφθησαν οἱ δύο τοῖχοι δωματίου, συν. μήκ. 3.50 μ. Ἐδράζονται ἐπὶ τῆς κιμιλιᾶς εἰς βάθ. 2.10 μ. ὑπὸ τὸ σύγχρονον ἔδαφος καὶ εἶναι κατεσκευασμένοι διὰ μικρῶν καὶ μεγάλων λίθων ἄνευ συνδετικῆς ὄλης.

5. Ἀστιγγοῦ (ἔργα ΔΕΗ) (Σ χ έ δ. 1, ἀριθ. 5)

Κατὰ τὴν διάνοξιν χάνδακος ὑπὸ τῆς ΔΕΗ κατὰ μῆκος τῆς ὁδοῦ Ἀστιγγοῦ καὶ εἰς τὸ τμήμα τῆς τὸ περιλαμβανόμενον μεταξὺ τῶν ὁδῶν Ἑρμοῦ καὶ Θησείου (Σ χ έ δ. 2), ἐπεσημάνθη ἀρχαία ὁδός, ἥτις λόγῳ τῆς κατευθύνσεώς της, (ἐκ ΒΔ. πρὸς ΝΑ.), ταυτίζεται πρὸς ἐκείνην, ἥτις ἤγεν εἰς τὰς Ἡρίας Πύλας τμήμα τῆς αὐτῆς ὁδοῦ ἀνευρέθη καὶ κατὰ τὸ παρελθὸν ἔτος κατὰ τὴν ἀνασκαφὴν τοῦ ἐπὶ τῆς ὁδοῦ Λεωκορίου 4 - 6 - 8 οἰκοπέδου (ΑΔ 23 (1968) : Χρονικά, σ. 71). Ἐνταῦθα ἀπεκαλύφθη τὸ ΝΔ. ἀνάλημμα τῆς ἀρχαίας ὁδοῦ μέχρι μήκ. 4.50 μ., μετὰ τμήματος τοῦ καταστρώματος αὐτῆς, ἐκτεινομένης πρὸς ΒΑ. Τὸ ἀνάλημμα, πᾶχ. 0,55 μ., ἦτο ἐκτισμένον διὰ λαξευτῶν κροκαλοπαγῶν λίθων κατὰ τὴν συνθήειαν τοῦ β' ἡμίσεος τοῦ 4ου π.Χ. αἰ., διετηρεῖτο εἰς ὕψος δύο δόμων καὶ ἠδράζετο ἐπὶ στρώσεως σκληροῦ χώματος εἰς βάθος 1.60 μ.

Πρὸς Β. τὴν ὁδὸν κατέστρεψε δεξαμενὴ κατασκευασθεῖσα κατὰ τοὺς ὑστερορρωμαϊκοὺς χρόνους, τῆς ὁποίας ἀνεσκάφη ἡ Β. γωνία. Ταύτης διεκρίθησαν δύο οἰκοδομικὰ φάσεις.

6. Βεῖκου 39 καὶ Στρατηγοῦ Κοντούλη (Σ χ έ δ. 1, ἀριθ. 6)

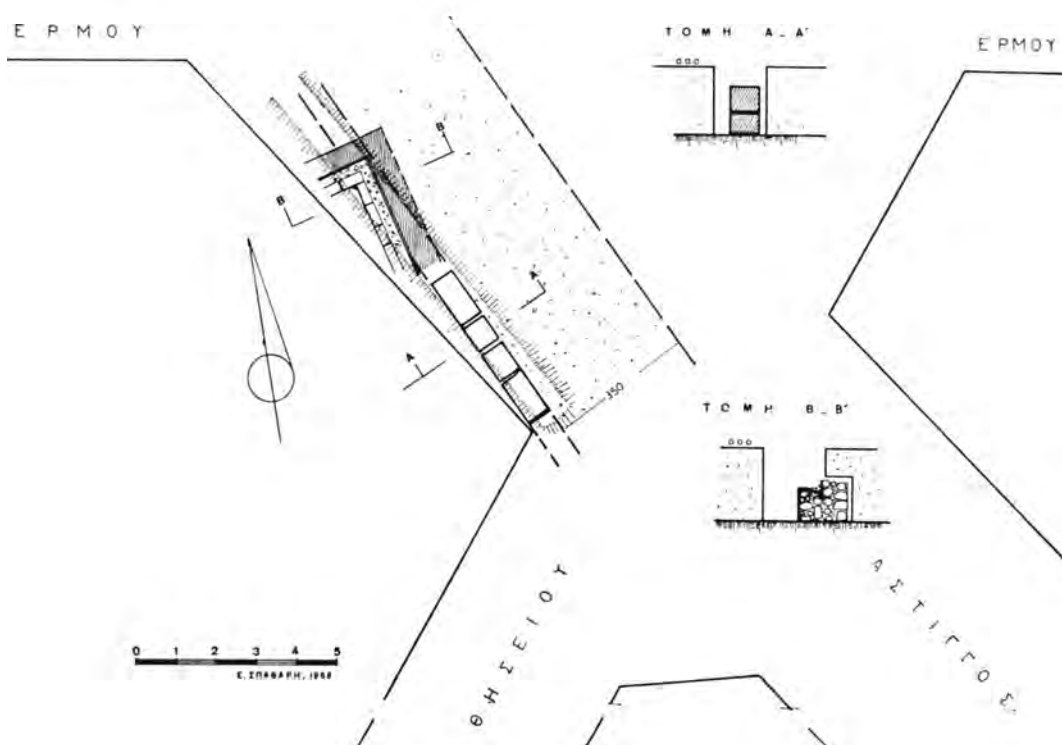
Εἰς τὸ ὡς ἄνω οἰκόπεδον, ἰδιοκτησίας Χου-

σάκου, διαστ. 11×15 μ., ή ανασκαφική έρευνα απέκάλυψε βαθμιδωτὸν ἀναλημματικὸν τοῖχον, σωζ. ὕψ. 0,32 μ. (Πί ν. 38 α), με κατεύθυνσιν ΒΔ. - ΝΑ., ὅστις χρονολογεῖται εἰς τοὺς γεωμετρικοὺς χρόνους, ὡς συμπεραίνεται ἐκ τῶν ὀστράκων, τὰ ὁποῖα συνελέγησαν κατὰ τὴν διάλυσίν του. Οὗτος, με τὴν ὄψιν πρὸς ΝΑ., εἶναι ἐκτισμένος διὰ μεγάλων λίθων κυρίως, τῶν μεταξὺ αὐτῶν κενῶν πληρουμένων διὰ μικρῶν. Ἐδράζεται εἰς βάθ. 2.60 - 2.10 μ. ἐπὶ τῆς κιμιλιάς, διαμορφωθείσης καταλλήλως διὰ λαξεύσεως, λόγῳ τῆς κλίσεως, τὴν ὁποῖαν παρουσιάζει αὐτὴ πρὸς ΝΑ.

ἐσωτερικῶς ἦτο ἐπενδεδυμένος διὰ τοῦ συνήθους κονιάματος. Αἱ διαστάσεις του ἦσαν $2.15 \times 0,50$, ὕψ. 0,78 μ. Κατὰ τὸν καθαρισμὸν του ἀνευρέθησαν τὰ ὀστὰ περισσοτέρων νεκρῶν καὶ τέσσαρα κρανία.

8. Βορείου Ἡλείου 49 (Σχέδ. 1, ἀριθ. 8)

Εἰς τὸ ὡς ἄνω οἰκόπεδον, ἰδιοκτησίας Ἀποστολίδου, διαστ. 15.70×18.75 μ. (Σχέδ. 3), ή ανασκαφική έρευνα απέκάλυψε τὰ λείψανα ἀρχαίας ὁδοῦ, διερχομένης πρὸς Α. τοῦ λόφου τοῦ Κολωνοῦ, ἣτις διακλαδίζεται ἐκ τῆς μεγάλης ἀρτηρίας τῆς ἀγούσης ἐκ τῶν Ἡρίων Πυ-

Σχέδ. 2. Κάτωψις καὶ τομαὶ τῆς ἀποκαλυφθείσης κατὰ μήκος τῆς ὁδοῦ Ἀστὶγγοῦ ἀρχαίας ὁδοῦ

7. Βιργινίας Μπενάκη 13 (χάνδαξ ΔΕΗ) (Σχέδ. 1, ἀριθ. 7)

Ἐντὸς χάνδακος, διανοιγέντος ὑπὸ τῆς ΔΕΗ κατὰ πλάτος τῆς ἀνωτέρω ὁδοῦ καὶ ἐξῶθεν τῆς οἰκίας ἀριθ. 13 (περὶ τῶν ἀποτελεσμάτων τῆς ἐν τῷ ὡς ἄνω οἰκοπέδῳ γενομένης ἀνασκαφῆς βλ. ΑΔ 23 (1968): Χρονικά, σ. 43 κ.έ.) ἀπεκαλύφθη εἰς βάθ. 1.90 μ. ὑστερορρωμαϊκὸς τάφος. Ἦτο ἐκτισμένος δι' ἐπαλλήλων σειρῶν ὀπτοπλίνθων, συνδεομένων μεταξὺ των δι' ἀμμοκονίας, ἐκαλύπτετο δὲ ἄνω ὑπὸ μιᾶς μαρμαρινῆς πλακό-

λῶν εἰς Κολωνόν (βλ. Δ. Σκιλάρντι, ΑΕ 1968, σ. 48, 50, εἰκ. 7).

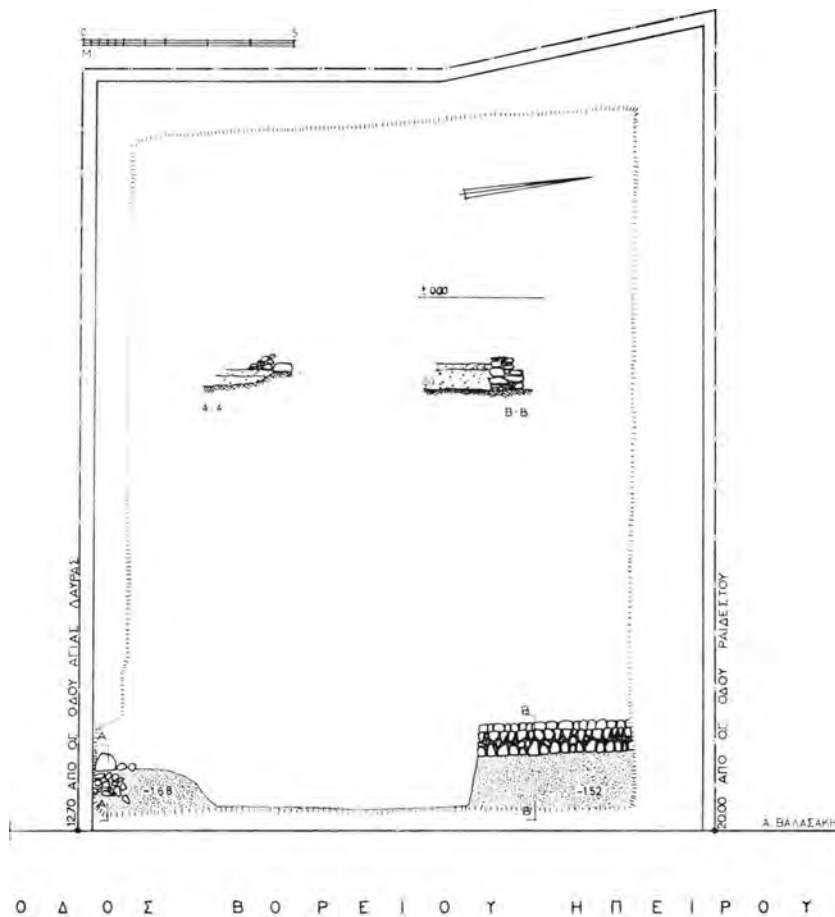
Ἡ ἀγροτικὴ αὕτη ὁδός, με κατεύθυνσιν Β. - Ν., διήκει καθ' ὅλον τὸ πλάτος τοῦ οἰκοπέδου. Διὰ τῆς ἀνευρέσεως τμήματος τοῦ Δ. ἀναλήματος τῆς ὁδοῦ εἰς ἀπόστασιν 2.70 μ. ἀπὸ τῆς οἰκοδομικῆς γραμμῆς τοῦ οἰκοπέδου, καθορίζεται τὸ Δ. ὄριόν τῆς, τοῦ πλάτους τῆς ὁδοῦ μὴ ἐξακριβωθέντος· τὸ ἀνάλημμα, πλ. 0,70 μ., ἦτο κατεσκευασμένον διὰ μικρῶν ἀκανονίστων λίθων, συνδεομένων μεταξὺ των δι' ἰλύος, ἠδράζετο δὲ

ἐπὶ τῆς κιμιλιάς, εἰς βάθ. 2.10 μ. ὑπὸ τὸ σύγχρονον ἔδαφος. Τῆς ὁδοῦ διεκρίθησαν δύο ὁδοστρώματα, συνολ. πᾶχ. 0,55 μ. Ἡ στάθμη τῆς ὁδοῦ κεῖται 1.52 μ. βαθύτερον τῆς ἐπιφανείας τοῦ σημερινοῦ ἐδάφους.

9. Βουλῆς (ἔργα ΥΔΡΕΞ) (Σχ ἐ δ. 1, ἀριθ. 9)

Κατὰ τὴν διάνοιξιν φρεατίου ὑπὸ τῆς ΥΔΡΕΞ

Λάσκαρη - Ἀναστασίου, διαστ. 19 × 19 × 9.80 × 25.50 μ. (Σχ ἐ δ. 4, 5), ἡ ἀνασκαφικὴ ἔρευνα ἀπεκάλυψε σημαντικὰ λείψανα τοῦ τείχους τῆς πόλεως, τοῦ τέλους τοῦ 4ου αἰ. π.Χ.· ἡ θέσις τοῦ περιβόλου πρὸς τὴν πλευρὰν ταύτην τῆς πόλεως εἶναι ἐπαρκῶς γνωστὴ, διότι πλεῖστα τμήματά του ἀνευρέθησαν κατὰ καιροὺς εἰς τὴν περιοχὴν (βλ. ΑΔ 22 (1967): Χρονικά, σ. 70,

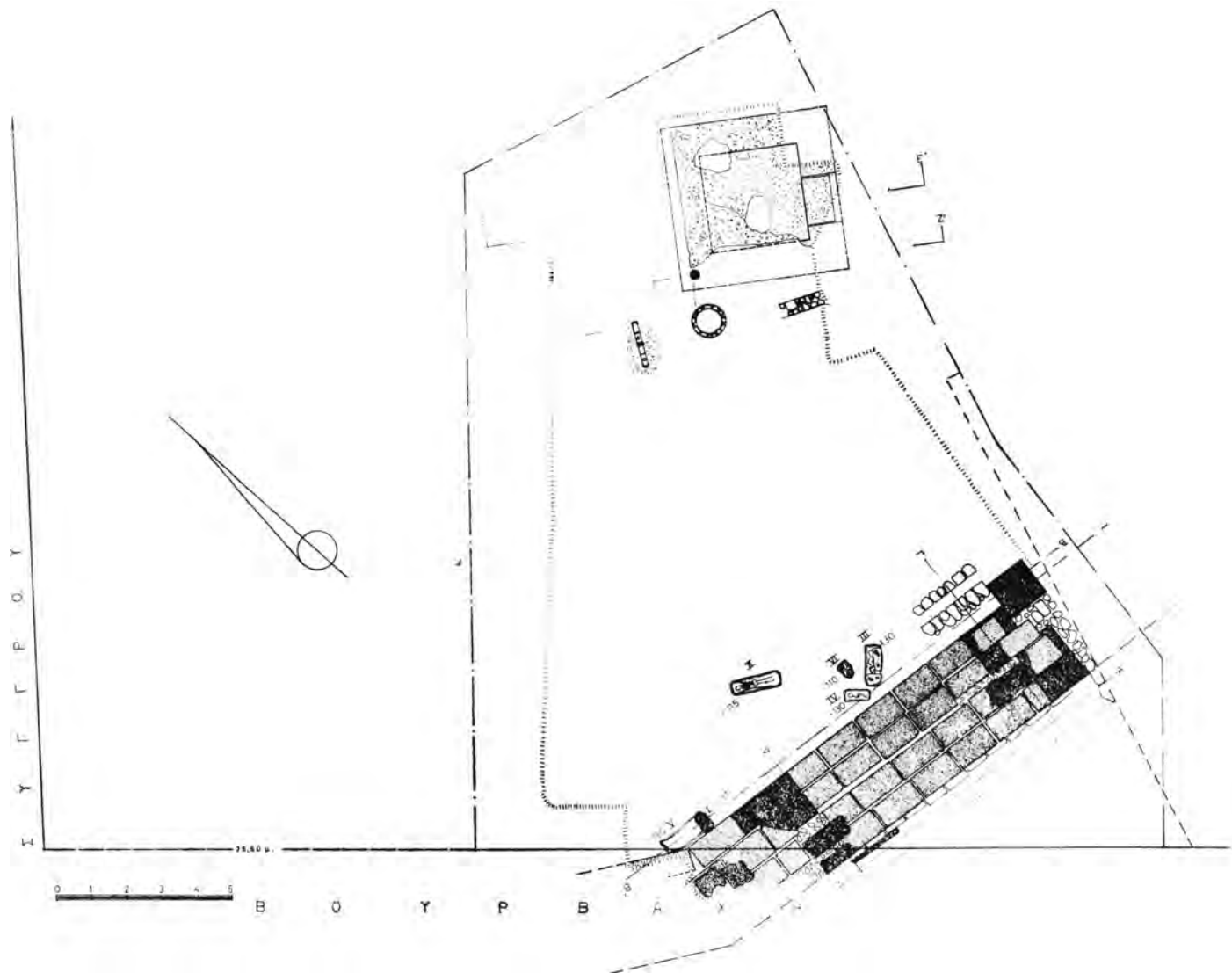
Σχέδ. 3. Κάτωψις καὶ τομαὶ λειψάνων ἀρχαίας ὁδοῦ ἀποκαλυφθέντων ἐπὶ τῆς ὁδοῦ Βορείου Ἑπείρου 49

κατὰ τὴν διασταύρωσιν τῆς ὁδοῦ Βουλῆς μετὰ τῆς ὁδοῦ Πετράκη, ἀνευρέθησαν εἰς βάθος 4 μ. δύο ἀποθηκευτικοὶ πίθοι τῆς δεστέρας ρωμαϊκῆς περιόδου, ὁ εἰς πῆλινος καὶ ὁ ἕτερος κτιστός, καλυπτόμενος διὰ λιθίνης πλακός, ὀρθογωνίου σχήματος.

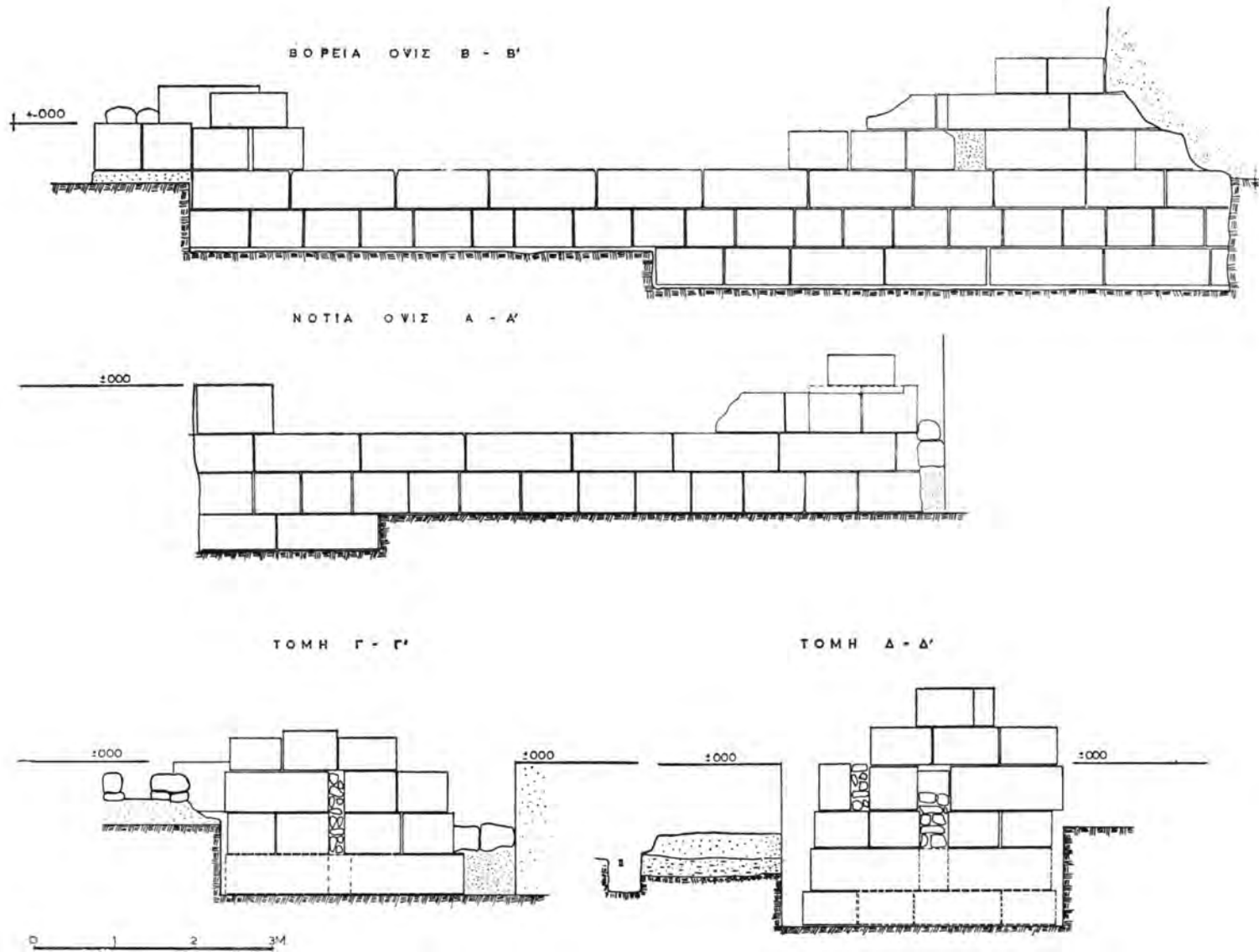
10. Βούρβαχη 3 (Σχ ἐ δ. 1, ἀριθ. 10)

Εἰς τὸ ἐν ἐπικεφαλίδι οἰκόπεδον, ἰδιοκτησίας

ἐνθα γίνεται μνεῖα τῶν εἰς τὴν περιοχὴν προγενεστέρων ἀνασκαφῶν. Διὰ τὴν ἀποκατάστασιν τῆς πορείας τοῦ τείχους πρὸς τὴν πλευρὰν ταύτην τῆς πόλεως βλ. ΑΔ 23 (1968): Χρονικά, Σχ ἐ δ. 16). Τὸ τείχος, μὲ κατεύθυνσιν Α. - Δ., διέρχεται ὑπὸ ὀξείαν γωνίαν πρὸς τὴν οἰκοδομικὴν γραμμὴν τῆς ὁδοῦ Βούρβαχη καὶ ἀποτελεῖ τὴν συνέχειαν τοῦ ἐν ἔτει 1966 ἀποκαλυφθέντος τμήματός του, ἔμπροσθεν τοῦ προαναφερθέντος

Σχέδ. 4. Κάτωπις ανασκαφής επί της οδού Βούρβαχη 3

Σχέδ. 5. Τομαί του τείχους τής πόλεως, αποκαλυφθέντος εις την ανασκαφήν επί τής οδοῦ Βούρβαχη 3 (πρβλ. καί Σχέδ. 4)

οικόπεδου και κάτωθεν του πεζοδρομίου, κατά τὰς ἐργασίας διανοίξεως χάνδακος ὑπὸ τῆς ΥΔΡΕΞ. Εἶναι ἐκτισμένον δι' ὀρθογωνίων λαξευτῶν λίθων κροκαλοπαγῶν, κατὰ τὸ ἰσόδομον ὀρθογώνιον σύστημα καὶ ἐδράζεται ἐπὶ τῆς κιμιλιᾶς, καταλλήλως λαξευθείσης καὶ διαμορφωθείσης δι' ὀδοντώσεων, εἰς βάθ. 2.15 - 1.66 μ. ἀπὸ τοῦ καταστρώματος τῆς ὁδοῦ Βούρβαχη. Ἀπεκαλύφθη μέχρι μήκ. 12.50 - 8.50 μ., τὸ πάχος του ἐνταῦθα φθάνει τὰ 3 - 3.20 μ., σώζεται δὲ κυρίως μέχρι τοῦ ὕψους τῶν δύο δόμων (ὕψ. 1.05 μ.), ἐξαιρέσει μικροῦ τμήματος, διατηρουμένου μέχρις ὕψ. ἕξ δόμων (Πί ν. 38 β).

Ἐπίσης κατὰ τὴν ΒΑ. γωνίαν τοῦ οἰκοπέδου, δηλαδὴ ἐντὸς τοῦ περιβάλλου, ἀνεσκάφη τετράγωνον δωμάτιον, τῆς ἑλληνιστικῆς περιόδου, τοῦ συνήθους τύπου τῶν τραπεζῶν, πλευρᾶς 4.70 μ., τοῦ ὁποῦ ἐσώζετο μόνον τμήμα τοῦ ἐκ μικρῶν χαλίκων καὶ ἀμμοκονίας δαπέδου του, σχηματίζοντος κατὰ τὰς πλευρὰς ταπεινὸν ἀναβαθμὸν (πατούραν), δίκην πλαισίου ἢ θύρα ἐπικοινωνίας εὐρίσκετο πρὸς ΝΑ. Ἡ στάθμη τοῦ δαπέδου ἔκειτο εἰς βάθ. 0,36 μ. ἀπὸ τῆς συγχρόνου ἐπιφανείας τοῦ ἐδάφους.

Πρὸς ΝΑ. ἀνεσκάφη φρέαρ, διαμέτρου 0,70 μ., λελαξευμένον ἐντὸς τῆς κιμιλιᾶς, τοῦ ὁποῦ τὰ τοιχώματα ἔφερον ἐπένδυσιν ἐξ ὑδραυλικοῦ κονιάματος· τὸ περιστόμιόν του εἶχε κατασκευασθῆ δι' ἀργῶν λίθων. Ἐτι περαιτέρω πρὸς Δ. ἀνευρέθη τμήμα ἀγωγοῦ, συν. μήκ. 1.30 μ., μὲ κατεύθυνσιν ΒΑ. - ΝΑ., κατασκευασθέντος ἐκ τῆς συνενώσεως πηλίνων κυλινδρικών σωλήνων, ἀποτελοῦντος πιθανῶς μέρος τοῦ ἀποχετευτικοῦ συστήματος τῆς οἰκίας. Τὰ ἀρχαιότερα ἀρχιτεκτονικὰ λείψανα εἶναι τοῖχος τῆς κλασσικῆς περιόδου, μὲ κατεύθυνσιν Α. - Δ., πλ. 0,40 μ., σωζόμενος ἐν θεμελίῳ μέχρι μήκ. 1.20 μ., ἐκτισμένος δι' ἀργῶν λίθων, συνδεομένων μεταξὺ των δι' ἰλύος, ὅστις ἀπεκαλύφθη πρὸς Ν. τοῦ ἀνωτέρω περιγραφέντος ἑλληνιστικοῦ δωματίου.

Πλησίον τῆς ΒΑ. παρεῖδς τοῦ τείχους ἀπεκαλύφθη συστάς τάφων, ἀνηκόντων εἰς περίοδον προγενέστεραν τῆς ἐπισκευῆς τοῦ τείχους, ἦτοι περὶ τὰ τέλη τοῦ 4ου αἰ. π.Χ. Ἄπαντες ἦσαν λακκοειδεῖς καὶ τὸ βάθος των ἐκυμαίετο ἀπὸ 1.10 ἕως 1.30 μ. Ἐπὶ συνόλου ἕξ τάφων διεπιστώθη μόνον μία πυρά (I). Οἱ ὑπὸ τὰ στοιχεῖα II, IV, καὶ V εὐρέθησαν σεσυλημένοι, ἐνῶ οἱ III, VI διετήρουν εἰσέτι τὰ καλύμματά των. Ἐκ τοῦ καθαρισμοῦ τῶν τάφων συνελήγησαν τὰ κάτωθι ἀντικείμενα :

Τάφος I : φιαλίδιον μελαμβαφές μὲ κοιλαινομένης πλευρᾶς, ὕψ. 0,30 μ., 4ου αἰ. π.Χ. Τάφος

III : μικύλλον ἄωτον ἀγγεῖον ἐξ ἐλεφαντοστοῦ, ὕψ. 0,024 μ. Τάφος V : πλαστικὸν ἀγγεῖον, ἐλλοιπές, παριστῶν πεπλοφόρον μὲ ἀνεμιζόμενον ἱμάτιον, β' ἡμίσεος 4ου αἰ. π.Χ., συν. ὕψ. 0,154 μ. (Πί ν. 39 α), λύχνος μελαμβαφής, τύπου 25A (Howland). Πλὴν τῆς συνήθους ποσότητος ὀστράκων τῶν κλασσικῶν καὶ ἑλληνιστικῶν χρόνων, συνελήγησαν ἐκ τῶν ἐπιχώσεων ἐρυθρόμορφος πυξίς μὲ σκηνήν γυναικωνίτου, ὕψ. 0,20 μ. (Πί ν. 39 γ), τοῦ β' τετάρτου τοῦ 4ου αἰ. π.Χ., κάδος μὲ λευκὸν ἐπίχρισμα, ὕψ. 0,25 μ., ἀπίοσχημος ἀμφορεὺς οἰκιακῆς χρήσεως, συν. ὕψ. 0,50 μ., γυναικεία κεφαλὴ αὐστηρορρυθμικοῦ ἀττικοῦ εἰδωλίου (Πί ν. 39 β), ὕψ. 0,09 μ., λύχνος μελαμβαφής τύπου 25A (Howland), νόμισμα χαλκοῦν ἀθηναϊκόν, 3ου αἰ. π.Χ., θραύσμα μαρμαρίνου βραχίονος προερχόμενον ἐξ ἀγάλματος, μεγέθους ἡμίσεος τοῦ φυσικοῦ, ὀστείνους ὀπεύς, τμήματα τοιχογραφιῶν.

11. Βούρβαχη - Ἰλισοῦ - Νέξερ (Σ χ ε δ. 1, ἀριθ. 11)

Κατὰ τὴν διάρκειαν ἀνασκαφῆς οἰκοπέδου, κειμένου κατὰ τὴν συμβολὴν τῶν ἐν ἐπικεφαλίδι ὁδῶν (Σ χ ε δ. 6), ἰδιοκτησίας Ν. Στρούκλου καὶ Ἡ. Σκαλαίου, ἦλθον εἰς φῶς λείψανα κτηρίων τῆς ὑστερορρωμαϊκῆς περιόδου καὶ διπλοῦς τάφος τῶν πρωίμων βυζαντινῶν χρόνων.

Τῶν κτηρίων διεκρίθησαν δύο οἰκοδομικαὶ περίοδοι. Εἰς τὴν παλαιότεραν ἀνήκουν τὰ λείψανα δύο χώρων κτίσματος ὑπὸ τὸ στοιχεῖον Α' τοῦ μεγαλυτέρου χώρου ἢ σωζομένη πλευρὰ ἔχει μήκ. 6, τοῦ δευτέρου 1.80 μ. Οἱ τοῖχοί του, πάχ. 0,55 μ., διατηρούμενοι εἰς ὕψ. 0,70 μ., ἐδράζονται ἐπὶ τῆς κιμιλιᾶς εἰς βάθ. 3 μ. ὑπὸ τὸ σύγχρονον ἔδαφος καὶ εἶναι ἐκτισμένοι διὰ λίθων καὶ κονιάματος. Τὸ νεώτερον κτίσμα Β, διασώζει καὶ τοῦτο μερικῶς δύο χώρους· τοῦ ἐνός ἢ Β. πλευρὰ ἔχει μήκ. 1, τοῦ δευτέρου ἢ Δ. 2.45 μ. Οἱ τοῖχοί του, παρομοίας πρὸς τὸ προγενέστερον κατασκευῆς, ἐδράζονται ἐπίσης εἰς τὴν κιμιλιάν.

Ὁ τάφος, κατασκευασθεὶς ἐντὸς τοῦ χώρου τοῦ παλαιότερου κτίσματος, εἶναι ἐκτισμένος διὰ λίθων καὶ κονιάματος· τὸ ἐν διαμέρισμά του ἔχει διαστάσεις 2.10 × 0,85 μ., παρόμοιον δὲ θὰ ἦτο καὶ τὸ κατὰ τὸ ἡμισυ ἀποκαλυφθὲν δεύτερον.

Ἐπὶ τοῦ δαπέδου τοῦ κτίσματος Β ἔκειτο τμήμα μαρμαρίνου ἐπιτυμβίου κιονίσκου, σωζ. ὕψ. 0,23 μ., μὲ τὴν ἐπιγραφὴν :

ΗΡΑΚΛΕΙΔΗ[Σ]

ΗΡΑΚΛΕ[ΙΔ]ΟΥ

ΜΙΛΗΣΙΟ[Υ]

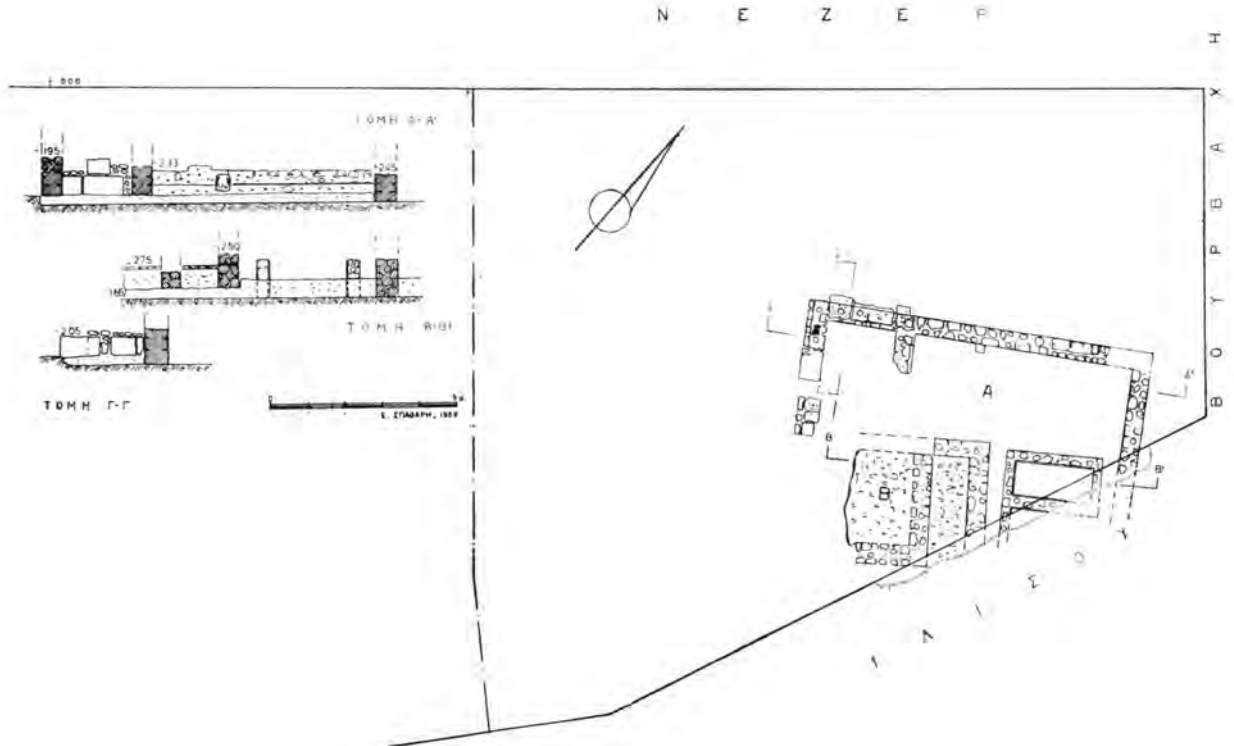
ΠΑΙΔΑ

12. Βύρωνος 27 (Σχ έδ. 1, άριθ. 12)

Είς τὸ ὡς ἄνω οἰκόπεδον, ἰδιοκτησίας Παπαγελέτου, διαστ. 14×6 μ., ἡ ἀνασκαφικὴ ἔρευνα ἀπεκάλυψε τμῆμα ἀρχαίας ὁδοῦ, μὲ κατεύθυνσιν Β. - Ν., ἀγούσης εἰς τὰς Ἰωνίας Πύλας.

Ἐνταῦθα ἐσώζετο μικρὸν τμῆμα τοῦ Δ. ἀναλήμματός της καὶ τὸ μεγαλύτερον πλάτος τῆς ὁδοῦ, μέχρι 3.50 μ., τοῦ ὑπολοίπου καταστραφέντος ὑπὸ τῆς νεωτέρας οἰκοδομῆς. Τῆς ὁδοῦ

ἐπικεφαλίδι οἰκόπεδον, ἰδιοκτησίας ἀδελφῶν Παπανδρέου, διαστ. 23.50×17.80 μ. (Σχ έδ. 7), ἀπεκαλύφθησαν κατ' ἀρχὰς τὰ λειψανα κτισμάτων ἀνηκόντων εἰς ἑπτὰ τοῦλάχιστον οἰκοδομικὰς περιόδους, κλιμακουμένας ἀπὸ τῶν πρωίμων κλασσικῶν μέχρι τῶν ὑστέρων ἐλληνιστικῶν χρόνων (Πί ν. 40), ὡς καὶ τμῆμα ἐπαύλεως ὑστερορρωμαϊκῶν χρόνων, τὰ δάπεδα τῆς ὁποίας ἐκαλύπτοντο ὑπὸ ψηφιδωτῶν (Σχ έδ.

Σχέδ. 6. Κάτοπις και τομαί ἀνασκαφῆς ἐπὶ τῶν ὁδῶν Βούρβαχη, Ἰλισοῦ και Νέζερ

διεκρίθησαν τέσσαρες στρώσεις, τῆς ἀνωτέρας κειμένης εἰς βάθ. 2.80 μ. ὑπὸ τὸ σύγχρονον ἔδαφος. Τὸ ἀνάλημμα διατηρεῖτο εἰς ὕψος δύο δόμων, ἠδράζετο δὲ ἐπὶ τῆς κιμιλιᾶς εἰς βάθ. 4.80 μ. κάτωθεν τῆς ἐπιφανείας τοῦ ἐδάφους. Σύστημα ἀποχευτικόν, συγκείμενον ἐκ περισσοτέρων πηλίνων ἀγωγῶν διήρχετο κάτωθεν τοῦ νεωτέρου ὁδοστρώματος. Ἐκ τῆς ἀνωτάτης στρώσεως τῆς ὁδοῦ συνελέγησαν δύο χαλκᾶ νομίσματα, ἐξ ὧν τὸ ἓν ἐφαρμόμενον 3ου αἰ. π.Χ., τὸ ἕτερον ἀνώνυμον βυζαντινόν (1071 - 1078 μ.Χ.).

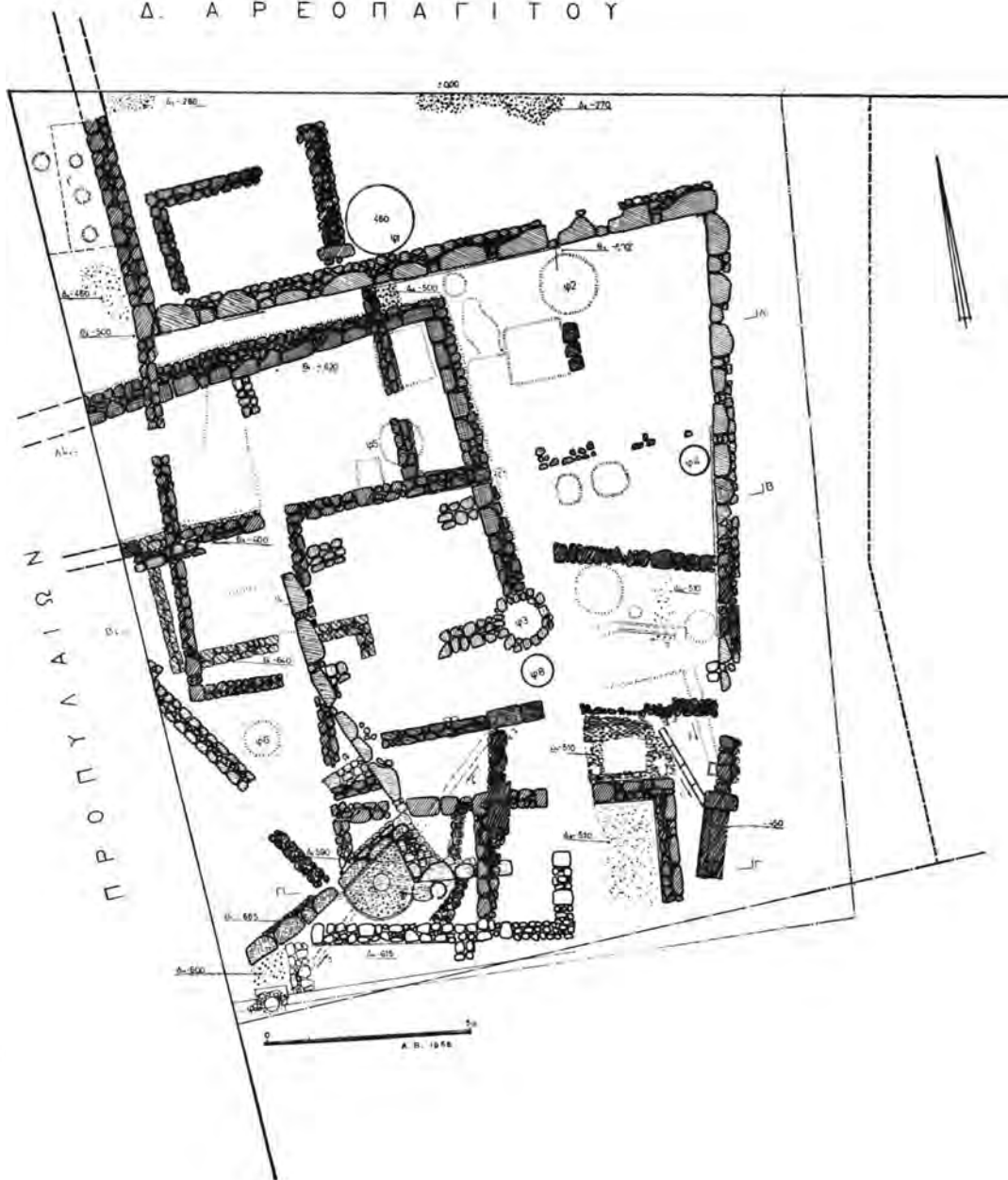
13. Διονυσίου Ἀρεοπαγίτου και Προπυλαίων (Σχ έδ. 1, άριθ. 13)

Κατὰ τὴν γενομένην ἀνασκαφὴν εἰς τὸ ἓν

8· Πί ν. 41 α). Ἡ ἔρευνα διήρκεσεν ἀπὸ 8/4/68 - 6/5/68 και 1/7/68 - 29/11/68 μὲ μικρὰς διακοπὰς μέχρις ἀποκολλήσεως τοῦ μωσαϊκοῦ. Περαιτέρω ἀνασκαφὴ και μελέτη τῶν ἀρχαίων πηγῶν πιθανῶς νὰ βοηθήσῃ εἰς τὴν ἐρμηνείαν τῶν κατωτέρω περιγραφομένων ἀρχαίων λειψάνων.

Ὡς συνάγεται ἐκ τῶν συλλεγέντων ὀστράκων, ἡ ἀρχαιοτέρα χρῆσις τοῦ χώρου ἀνάγεται εἰς τοὺς γεωμετρικοὺς χρόνους, ὅτε θὰ ἐχρησιμοποιεῖτο οὗτος ὡς νεκροταφεῖον ἢ ὑπαρξὶς λαξευμάτων εἰς τὴν κιμιλιὰν ἀποτελεῖ ἓν εἰσέτι στοιχεῖον. Ἐξ ἄλλου εἰς τὴν περιοχὴν, κατὰ τὴν διάρκειαν προγενεστέρων ἐρευνῶν, εἶχεν ἀνασκαφὴ ἱκανὸς ἀριθμὸς λαξευτῶν τάφων εἰς τὴν γεωμετρικὴν περίοδον ἀνήκει πιθανῶς φρεᾶρ

Δ. ΑΡΕΟΠΑΓΙΤΟΥ

ΟΙΚΟΔΟΜΙΚΑΙ ΦΑΣΕΙΣ

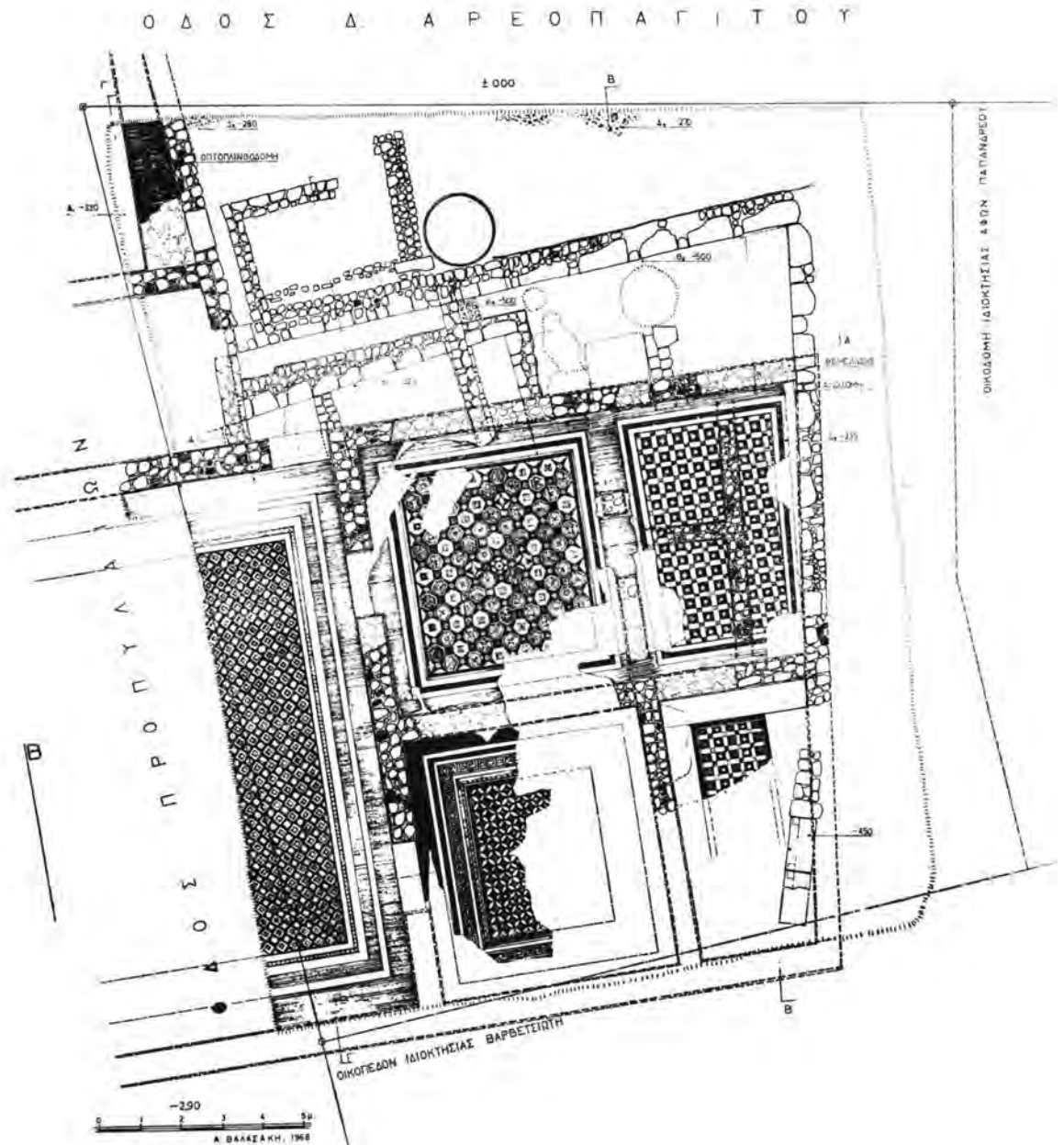

Σχέδ. 7. Κάτοπις άνασκαφης εις οικόπεδον επί των οδών Διονυσίου 'Αρεοπαγίτου και Προπυλαίων

λελαξευμένον εις τὸν βράχον, διαμ. 1.40 μ.

Ὅπως δὴποτε τὰ παλαιότερα ἀρχιτεκτονικὰ λείψανα εἰς τὸν ἀνασκαφέντα χῶρον εἶναι οἱ διὰ τῆς διαγραμμίσεως Α δηλούμενοι τοῖχοι, οἱ ὅποιοι δὲν συνδέονται μεταξύ των· οὔτοι, πάχ. 0,50 μ., εἶναι ἐκτισμένοι δι' ἀργολιθοδομῆς καὶ

ἐδράζονται εἰς βάθ. 6.62 μ. ὑπὸ τὸ σύγχρονον ἔδαφος. Συμπερασματικῶς χρονολογοῦνται εἰς τὴν ἀρχαϊκὴν περίοδον. Μέρους τοῦ προαναφερθέντος κτίσματος κατεστράφη ὑπὸ κτηρίου, τοῦ ὁποίου διατηρεῖται εἰς ὀρθογώνιος χῶρος μόνον· οἱ τοῖχοί του, ἐπιμελεημένης κατασκευῆς,

Σχέδ. 8. Κάτωπις ὑστερορωμαϊκῆς ἐπαύλεως μετὰ ψηφιδωτῶν δαπέδων, ἀποκαλυφθείσης εἰς τὴν ἀνασκαφὴν τοῦ οἰκοπέδου ἐπὶ τῶν ὁδῶν Διον. Ἀρεοπαγίτου καὶ Προπυλαίων (πρβλ. καὶ Σχ ἐδ. 10)

δηλούμενοι διά τῆς διαγραμμίσεως Β, ἔχουν πλάχ. 0,40 μ. καὶ ἐδράζονται εἰς βάθ. 6.42 μ. ἡ στάθμη τοῦ δαπέδου τοῦ ὑπολογίζεται εἰς 5.92 μ. Ὡς χρόνον κατασκευῆς τοῦ ὑποθέτομεν τὸ τέλος τῆς ἀρχαϊκῆς περιόδου ἢ τὴν ἀρχὴν τῆς κλαστικῆς.

Ἡ μορφή τοῦ ἐδάφους, καθοριζομένη ὑπὸ τῆς ἰσχυρᾶς κλίσεως, τὴν ὁποῖαν παρουσιάζει ἐνταῦθα ἡ κιμιλιὰ πρὸς Ν., ἐπιβάλλει τὴν δημιουργίαν ἀνδρῶν διὰ τῆς κατασκευῆς ἀναλημάτων. Οὕτω, κατὰ τοὺς πρώτους κλασσικούς χρόνους ἀνεγείρεται ἀνάλημμα πολυγωνικόν, σχήματος Γ (δηλούμενον εἰς τὸ Σ χ ἐ δ. 7 διὰ τῆς διαγραμμίσεως Γ). Τὸ Β. σκέλος ἔχει ἀποκαλυφθῆ μέχρι μήκ. 9 μ., συνεχίζεται δὲ κάτωθεν τῆς οἰκοδομικῆς γραμμῆς τῆς ὁδοῦ Προπυλαίων, ἐνῶ τὸ Α. σώζεται μέχρι μήκ. 7.40 μ., καταστραφέν ὑπὸ τοῦ ἀνορυχθέντος φρέατος, ἢ διακοπτόμενον περαιτέρω. Τὸ ὡς ἔνω ἀνάλημμα, πλάχ. 0,60 - 0,80 μ., ἐδράζεται ἐπὶ τῆς κιμιλιᾶς, καταλήλων λαξευθείσης, εἰς βάθος 5.99 μ. Σύγχρονα πρὸς τὸ ἀνάλημμα εἶναι τὰ λείψανα τῶν ὑπὸ τὴν αὐτὴν διαγράμμισην τοίχων, οἵτινες θὰ ἀπετέλουν τὴν ἐσωτερικὴν διαρρύθμισιν τοῦ δημιουργηθέντος ἐπιπέδου χώρου· τὸ δάπεδον ὑπολογίζεται ὅτι κεῖται εἰς βάθ. 5.33 μ. ὑπὸ τὸ κατὰ στρωμα τῆς ὁδοῦ Προπυλαίων.

Κατὰ τὸ β' ἡμισυ τοῦ 5ου π.Χ. αἰ. ὁ χώρος διευρύνεται διὰ τῆς ἀνεγέρσεως νέου ἀναλημματος περιβόλου, ὅστις δηλοῦται διὰ τῆς διαγραμμίσεως Δ (Σ χ ἐ δ. 7), δυναμένου νὰ περιλάβῃ μεγαλυτέραν ἔκτασιν, ἐπιχωματωθέντος ἤδη τοῦ παλαιοῦ, διαμορφουμένου δὲ εἰς σχῆμα πλησιάζον τὸ τριγωνικόν. Τὸ σύστημα τῆς τοιχοδομίας τοῦ δευτέρου τούτου περιβόλου εἶναι ἀκανόνιστον τραπεζιόσημον: Λίθοι τινὲς εἶναι τραπεζοειδεῖς, ἀλλ' ἔχουν ἐλαφρῶς ἀποκεκομμένην λοξῶς μίαν ἢ δύο τῶν γωνιῶν των, ἢ ἕτεροι ἔχουν παραλλήλους τὰς ἄνω καὶ κάτω πλευράς των, δὲν εἶναι ὁμοῦ ἰσοῦσες πρὸς ἄλλους λίθους τῆς αὐτῆς στρώσεως, ὅποτε παρίσταται ἀνάγκη ἄλλοτε ὀδοντώσεως, ἵνα καταστῇ δυνατὴ ἡ συσχέτισις αὐτῶν πρὸς τοὺς γειτονικούς, καὶ ἄλλοτε παρεμβολῆς πλακοειδῶν βυσμάτων, εἰς τὰ δημιουργούμενα μικρὰ κενά· ἡ ἐξωτερικὴ ἐπιφάνεια τῶν λίθων εἶναι ὁμαλῶς ἐξεργασμένη (Σ χ ἐ δ. 9· Πί ν. 41 β).

Ὁ νέος οὗτος περίβολος θεμελιούται εἰς ὑψηλοτέραν στάθμην τοῦ προηγουμένου, ἤτοι 5.05 μ. βαθύτερον τοῦ καταστρώματος τῆς ὁδοῦ Προπυλαίων καὶ βορειοανατολικώτερον τούτου. Ἡ Β. πλευρὰ τοῦ σώζεται μέχρι μήκ. 14 μ., τοῦ Δ. ὀρίου τῆς ἀλλοιωθέντος κατὰ τὴν ἐπο-

μένην οἰκοδομικὴν περίοδον. Ἡ Ν. πλευρὰ τοῦ ἀναλήματος ἀπεκαλύφθη μέχρι μήκ. 15.50 μ., ἱκανοῦ τμήματός τῆς ἐπισκευασθέντος ἢ ἀνοικοδομηθέντος μεταγενέστερον.

Συγχρόνως πρὸς τὸ περιγραφέν ἀνάλημμα κτίζεται πρὸς Δ. ἕτερος ἀναλημματικὸς τοίχος, ὅστις θεμελιούται βαθύτερον τῶν ἄλλων, διὰ νὰ συγκρατήσῃ τὰς ἐπιχώσεις τοῦ κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον δημιουργηθέντος ἀνδρῶν, τοῦ ὁποίου ἡ στάθμη κεῖται εἰς βάθ. 5.14 μ. ὑπὸ τὸ σύγχρονον ἔδαφος· τοῦ ἀναλήματος τούτου σώζεται τμήμα μόνον, μήκ. 6.20 μ. Εἰς τὴν αὐτὴν οἰκοδομικὴν περίοδον ἀνήκουν καὶ τὰ λείψανα τῶν ὑπὸ τὴν αὐτὴν διαγράμμισην τοίχων, οἵτινες θὰ ἀπετέλουν τὴν ἐσωτερικὴν διαρρύθμισιν τοῦ προαναφερθέντος χώρου. Παραλλήλως, πρὸς Β. τοῦ ἀναλημματικοῦ περιβόλου, σχηματίζεται ὑψηλότερον ἀνδρῶν εἰς βάθ. 3.39 μ., ἐπὶ τοῦ ὁποίου διατηροῦνται λείψανα οἰκίας.

Τὸ ὑπὸ τὴν διαγράμμισην Ε ἀνάλημμα κατασκευάζεται προκειμένου νὰ διαμορφωθῇ ὁ χώρος πρὸς Δ. τοῦ τριγωνικοῦ ἀνδρῶν, ἐνῶ πρὸς ΝΑ. ἀνορύσσεται φρέαρ ἀποχετεύσεως (Φ1), τὸ ὁποῖον ἐπικοινωνεῖ μετὰ τῶν Φ2 καὶ Φ3.

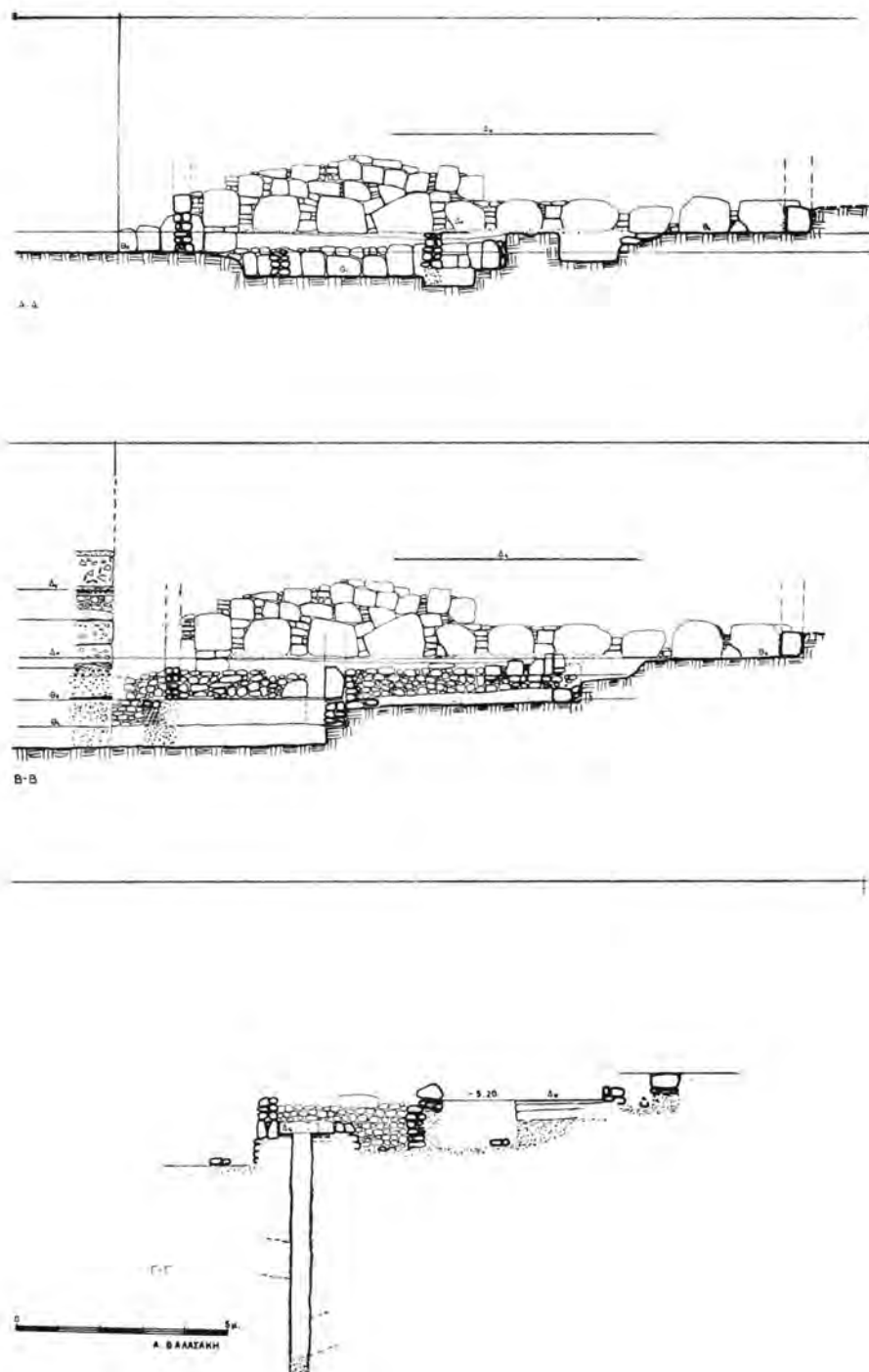
Ὁ πλησίον τῆς Ν. μεσοτοιχίας τῆς ὁμοῦ οἰκίας τοίχος παραμένει εἰσέτι ἀταύτιστος.

Εἰς τοὺς ὑστέρους κλασσικούς καὶ ἑλληνιστικούς χρόνους ἀνεγείρεται οἰκοδόμημα (ὑπὸ τὴν διαγράμμισην ΣΤ), εἰς τὸ ὁποῖον ἐνσωματοῦνται τὰ λείψανα τοῦ περιβόλου καὶ τῶν τοίχων τῆς προηγουμένης φάσεως. Ἡ στάθμη τοῦ δαπέδου τοῦ κεῖται εἰς βάθ. 4.96 μ. Τὰ ἐπὶ τῶν τοίχων διατηρούμενα ἴχνη κονιάματος ἀνήκουν εἰς τὴν αὐτὴν οἰκοδομικὴν περίοδον.

Τέλος, οἱ ὑπὸ τὴν διαγράμμισην Ζ τοῖχοι ἀποτελοῦν τὰ κατάλοιπα τῆς τελευταίας οἰκοδομικῆς περιόδου, τὴν ὁποῖαν ἠκολούθησεν ἡ καταστροφὴ τῆς πόλεως ὑπὸ τοῦ Σύλλα.

Εἰς τὸν αὐτὸν χρόνον ἀνεσκάφησαν ἐπίσης τρεῖς τάφοι λελαξευμένοι εἰς τὴν κιμιλιάν. Ἐπὶ τοῦ τάφου Ι ἀνευρέθησαν μελανόμορφος λήκυθος, ὕψ. 0,20 μ., με παράστασιν Ἀθηνᾶς εἰς τὸ μέσον, Ἐρμού ἀριστερὰ καὶ τινος ἥρωος πρὸς τὰ δεξιὰ, τοῦ β' τετάρτου τοῦ 6ου αἰ. (πρβλ. Haspels, Attic black - figured Iekythoi, πίν. 41, 2), καὶ ἑτέρα, ὕψ. 0,12 μ., με σκηνὴν πολεμιστῶν, ὡς καὶ θραύσματα τρίτης. Εἰς τὸ ἐσωτερικόν τοῦ τάφου εὐρέθησαν δύο λήκυθοι, ὕψ. 0,14 μ.

Ἐντὸς τοῦ τάφου ΙΙ, ὁ ὁποῖος χρονολογεῖται εἰς τὰ τέλη τοῦ 5ου καὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ 4ου π.Χ. αἰ., εὐρέθησαν κάρναρος μελαμβαφῆς, φιαλίδιον, τμήματα δύο ἀττικῶν κοτυλῶν καὶ τμήμα κορινθιακῆς λεκανίδος.

Σχέδ. 9. Τομείς του ανασκαφέντος χώρου εις οικόπεδον ἐπὶ τῶν ὁδῶν Διον. Ἀρεοπαγίτου καὶ Προφυλαίων

ἌΟ τάφος III, τοῦ 3ου π.Χ. αἰ., περιεῖχε τὰ ἐξῆς: Κάνθαρον τοῦ ρυθμοῦ «δυτικῆς κλιτύος», τμήμα σκόφου, τμήμα πρόχου, μίαν μελαμβαφή οἰνοχόην, ἀγγεῖον οἰκιακῆς χρήσεως, λήκυθον, μόνωτον κυάθιον μετὰ πάματος, κυλινδρικὸν πυξίδιον μελαμβαφές, δώδεκα πινάκια, λοπάδα, ἀττικὴν κοτύλην καὶ λύχον μελαμβαφή μετὰ δῆλωσιν πλαστικῶν κεράτων ἌΑμαλθείας εἰς ἐκατέραν τῶν πλευρῶν (Howland, τύπος 43 A, ἀριθ. 540 - 544, πίν. 46), τοῦ τέλους τοῦ 3ου π.Χ. αἰ.

Ἐκ τῶν πολυπληθῶν ἀγγείων καθημερινῆς χρήσεως καὶ ὀστράκων, ἀπὶτα συνελέγησαν ἐκ τῶν ἐπιχώσεων τῶν διαφόρων χώρων καὶ στρώσεων τῶν προαναφερθέντων κτισμάτων, ἐνταῦθα μνημονεύομεν παναθηναϊκὸν ἀμφορέα, ὕψ. 0,92 μ., τῶν μέσων τοῦ 2ου π.Χ. αἰ., ὅστις ἀνευρέθη εἰς τὰς ἐπιχώσεις φρέατος, εἰς βάθ. 2.50 μ., ἀναφέροντα ὡς ἀγωνοθέτην τὸν Πασίμαχον.

Ἐκ τῶν ἐπιχώσεων συνελέγησαν ἐπίσης ἑνδεκα νομίσματα, ἐξ ὧν τρία ἀθηναϊκὰ τοῦ 3ου π.Χ. αἰ., πέντε ἀθηναϊκὰ τῆς ἐποχῆς ἌΑρχόντων (2ος - 1ος π.Χ. αἰ.), ἐν ἐφθαρμένον ἀρχαῖον ἑλληνικὸν καὶ δύο τελειῶς ἐφθαρμένα καὶ ἀποτετριμμένα.

Μετὰ τὴν καταστροφὴν τοῦ Σύλλα, ὁ χῶρος ἐκαλύφθη ὑπὸ παχέος στρώματος ἐπιχώσεων, λόγῳ τῶν κατολισθήσεων, καὶ ἐχρησιμοποίηθη ἐκ νέου μόνον κατὰ τοὺς ὑστερορωμαϊκοὺς χρόνους, ὅτε ἀνηγέρθη ἐνταῦθα οἰκία, τῆς ὁποίας ἀπεκαλύφθησαν πέντε δωμάτια, ὧν μόνον δύο ἐξ ὀλοκλήρου, καταλαμβάνοντα ἐν συνόλῳ ὀρθογώνιον χῶρον πλευρᾶς 14.50 μ. (Σ χ ἔ δ. 8, 10). Ἡ συνέχεια τῆς οἰκίας εὐρίσκεται ὑπὸ τὸ κατάστρωμα τῆς ὁδοῦ Προπυλαίων καὶ πιθανῶς εἰς τὸ πρὸς Ν. ὄμορον οἰκόπεδον. Οἱ τοῖχοί τῆς, πᾶχ. 0,60 μ., διατηροῦμενοι ἐν θεμελίῳ, εἶναι ἐκτισμένοι διὰ χυτῆς τοιχοποιίας ἐκ μικρῶν λίθων, θραυσμάτων κεράμων καὶ ἀσβεστοκονίας, θεμελιῶνται εἰς βάθ. 5.70 μ. ἀπὸ τοῦ καταστρώματος τῆς ὁδοῦ Διονυσίου ἌΑρεοπαγίτου καὶ τὸ ὄρατὸν μέρος τῶν καλύπτεται ὑπὸ τοιχογραφιῶν, μικρὰ τμήματα τῶν ὁποίων συνελέγησαν ἐκ τῶν ἐπιχώσεων. Ἡ στάθμη τοῦ δαπέδου τῆς οἰκίας εὐρίσκεται εἰς βάθ. 4 μ. ἀπὸ τῆς ἐπιφανείας τῆς αὐτῆς ὁδοῦ. Τοῦ δωματίου Α εἶναι δυνατόν νὰ ὑπολογισθῇ ἡ μία μόνον διάστασις, ἡ ἀπὸ Β. πρὸς Ν., εἰς 13.50 μ.· τὸ ὑπὸ τὸ στοιχείον Β ἔχει διαστ. 5.80 × 6.50, ἐνῶ τὸ Γ σχηματίζει τραπέζιον, μεγ. διαστ. 4.50 × 6.50, ὡς καὶ τὸ Ε, τοῦ ὁποίου αἱ διαστάσεις ἀποκαθίστανται εἰς 6.40 × 3.90 μ. Τοῦ ὑπὸ τὸ στοιχείον Δ εἶναι 6.40 × 5.80 μ. Ἡ ἐπικοινωνία μετὰ τῶν δωμα-

τίων Α - Β καὶ Α - Δ γίνεται διὰ δύο θυρῶν, ἑκάτερας κειμένης εἰς τὸ μέσον περιπίου τοῦ κοινοῦ μεσοτοίχου τῶν κατώφλιον ἀνευρέθη ἐπίσης κατὰ τὴν ΒΑ. γωνίαν τοῦ δωματίου Α, ἀγνωστον ὅμως ποῦ ὠδήγει τοῦτο, ἐφ' ὅσον στεροῦμεθα περαιτέρω στοιχείων. ἌΟ χῶρος Β ἐπικοινωνεῖ πρὸς τὸν Γ διὰ τριῶν ἀνοιγμάτων, χωριζομένων μετὰ τῶν διὰ πεσσῶν, ἐνῶ διὰ τὰ δωμάτια Δ καὶ Ε στεροῦμεθα περισσοτέρων στοιχείων. Τὰ δάπεδα τῆς ὡς ἄνω οἰκίας ἐκαλύπτοντο ὑπὸ ψηφιδωτῶν ἐκ λιθίνων ψηφίδων, κοσμομένων διὰ γεωμετρικῶν σχεδίων πλουσίας χρωματικῆς κλίμακος (λευκοῦ, μελανοῦ, κιτρίνου), περιβαλλομένων ὑπὸ πολλαπλῶν πλαισίων (Σ χ ἔ δ. 8).

14. Δεινοχάρους 15 (Σ χ ἔ δ. 1, ἀριθ. 14)

Εἰς τὸ ἐπὶ τῆς ὡς ἄνω ὁδοῦ οἰκόπεδον, ἰδιοκτησίας Κορετζέλη, διαστ. 15.80 × 12 μ., ἀπεκαλύφθησαν εἰς τὴν ΒΑ. γωνίαν δύο μαρμαρίνοι ἐπιτύμβιοι κιονίσκοι καὶ εἰς τάφος κιβωτιόσχημος ἡμικατεστραμμένος. ἌΟ τάφος ἦτο ἐκτισμένος διὰ μαρμαρίνων πλακῶν ἔκειτο εἰς βάθ. 1.70, αἱ δὲ διαστάσεις του ἦσαν 2.05 × 0,64, ὕψ. 0,95 μ.· ἐπὶ τοῦ πυθμένος του, μετὰ τῶν ὀστέων ἐνὸς νεκροῦ, εὐρέθησαν χαλκοῦν πινάκιον καὶ μικρὸν χαλκοῦν ἐργαλεῖον. ἌΟ εἰς κιονίσκος, ὕψ. 0,59, διαμ. 0,15 μ., ἔφερε τὴν ἐπιγραφὴν: ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ/ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΥΣ εἰς δύο στίχους. ἌΟ δευτέρος κιονίσκος, ὕψ. 0,58, διαμ. 0,18 μ., εἶχε τρίστιχον ἐπιγραφὴν: ΑΦΡΟΔΙΣΙΟΣ/ΔΗΜΟΞΕΝΟΥ/ΑΝΤΙΟΧΕΥΣ (Πί ν. 42 γ).

Ἐκ τῶν ἐπιχώσεων συνελέγησαν προχοϊσκη ἑλλιπτής, ἀβαφῆς, συν. ὕψ. 0,07 μ., πηλίνην ἀγνὴς πυραμιδοειδῆς, σφονδύλιον καὶ χαλκοῦν νόμισμα ἀθηναϊκόν, α' ἡμίσεος 3ου αἰ. π.Χ.

15. Δημοφώντος 5 (Σ χ ἔ δ. 1, ἀριθ. 15)

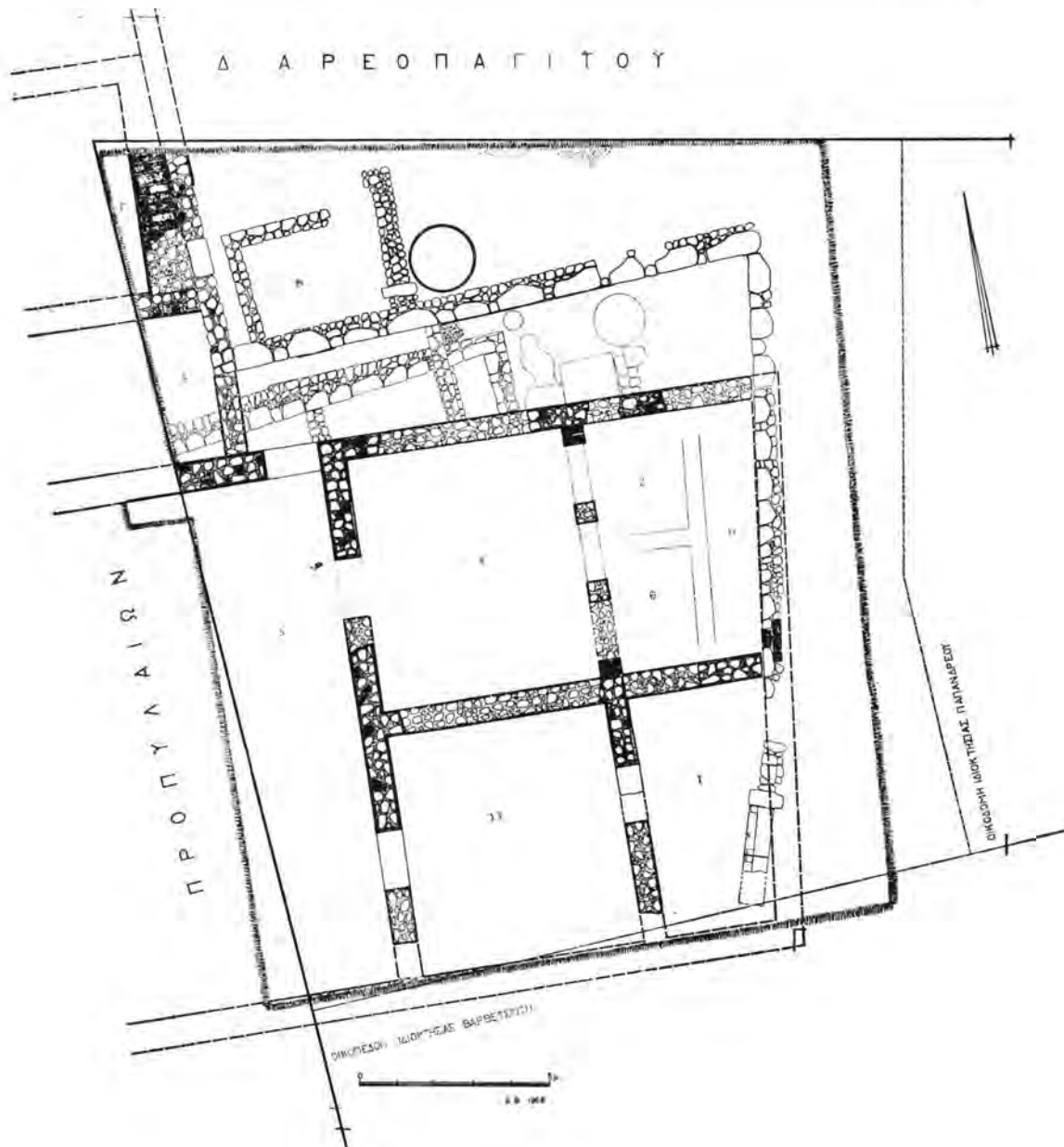
ἌΑνασκαφικὴ ἔρευνα εἰς τὸ ἐν ἐπικεφαλίδι οἰκόπεδον ἔφερεν εἰς φῶς λείψανα κεραμικοῦ ἐργαστηρίου τῶν ὑστερορωμαϊκῶν χρόνων (βλ. καὶ ΑΑΑ I (1968), σ. 224 κ.έ.).

Τμήμα κλιβάνου, ὑπὸ τὸ στοιχείον Δ, ἀνεσκάφη κατὰ τὴν ΒΔ. γωνίαν τοῦ οἰκόπεδου. Ὀδὸς σύγκειται ἐξ ἐνὸς χώρου θερμάνσεως, σχήματος παραλληλογράμμου, τοῦ ὁποίου τὸ ἐσωτερικὸν εἶναι τετράγωνον, πλευρᾶς 1.80 μ., διαιρεῖται δὲ δι' ἐνὸς πεσσοῦ εἰς δύο παραλλήλους σήραγγας, αἵτινες εἶχον διαμορφωθῆ ἄνω εἰς σχῆμα θόλου. Οἱ θόλοι τῶν κλιβάνων, κατεσκευασμένοι ἐξ ὀπτῶν πλίνθων, διεπερῶντο ὑπὸ καμπύλων κυλινδρικῶν αὐλῶν, οἵτινες ἀπέληγον ἄνω εἰς ὀριζοντίαν ἐπιφάνειαν, ἐφ' ἧς ἐτί-

θεντο τὰ πρὸς ὄπτησιν κεραμικὰ ἀντικείμενα. Τὸ ὕψος τοῦ κλιβάνου ἐσωτερικῶς ἦτο 0,78 μ. ἡ δὲ εἰσοδὸς του, πλ. 0,60 μ., εὐρέθη πρὸς ΝΔ. οἱ τοῖχοι, πάχ. 0,75 - 0,70 μ., ἦσαν ἐκτισμένοι δι' ἀκανονίστων λίθων, θραυσμάτων κεράμων καὶ πηλοῦ, τοῦ ἐσωτερικοῦ του περιβαλλομένου δι' ὀπτοπλίνθων, συνδεομένων δι' ἀσβεστοκονίας. Αἱ ἐπιχώσεις τοῦ κλιβάνου, συγκείμεναι

ἐξ ἐρυθρῶν χωμάτων, προερχομένων ἐκ τῆς διαλύσεως τῆς πηλίνης ἐσχάρως ὀπτήσεως, περιεῖχον ἀριθμὸν ἀγγείων καὶ πηλίνων στηριγμάτων, χρησιμευόντων διὰ τὸν διαχωρισμὸν τῶν ἀγγείων ἐντὸς τοῦ κλιβάνου, ὡς καὶ πλῆθος ὀστράκων, μεταξὺ τῶν ὁποίων τμήματα ἀγγείων ἀποτυχόντων κατὰ τὴν ὄπτησιν.

Κατὰ τὸ μέσον τοῦ οἰκοπέδου ἀνεσκάφη ἔτε-

Σχέδ. 10. Κάτωις τῆς ὕστερορωμαϊκῆς ἐπαύλεως τῆς ἀποκαλυφθείσης εἰς οἰκοπέδον ἐπὶ τῶν ὁδῶν Διον. Ἀρεοπαγίτου καὶ Προπυλαίων (πρβλ. καὶ Σχέδ. 8)

ρος παρόμοιος κλίβανος (Α), πλευράς 2.50 μ., δστις συντόμως ἀντικατεστάθη ὑπὸ τοῦ ἀνωτέρω περιγραφέντος καὶ μετεσκευάσθη εἰς χῶρον διαφόρου χρήσεως, ἀποθηκεύσεως πιθανῶς. Οἱ τοῖχοί του ἔχουν πλάχ. 1.70 καὶ σώζονται μέχρις ὕψ. 0,75 μ. Παρὰ τὴν Ν. πλευρὰν του ἀνευρέθη ἐπιτύμβιος κιονίσκος, ὕψ. 0,83 μ., μετὴν ἐπιγραφὴν: *ΕΡΜΙΑΣ*.

Πρὸς Ν. εὐρέθησαν τὰ λείψανα κατασκευῆς (Β-Γ), τῆς ὁποίας τὸ σχῆμα ἀποκαθίσταται εἰς ὀρθογώνιον, διαστ. 3.20 × 2.20 μ., μετὰ πλακόστρωτον δάπεδον καὶ ἐσωτερικὴν διαρρυθμισιν. Ὁ χῶρος οὗτος θὰ ἐχρησίμευε διὰ τὴν ἐναπόθεσιν καὶ ἐπεξεργασίαν τῶν διαφόρων ὀλικῶν.

Κατὰ τὴν ΒΑ. γωνίαν τοῦ οἰκοπέδου ἀνεσκάφη σύμπλεγμα τοίχων, χρονολογούμενων εἰς τὸν 4ον καὶ 3ον π.Χ. αἰ. Πρὸς Α. τοῦ κλιβάνου καὶ εἰς βάθος 1.80 μ. ὑπὸ τὸ σύγχρονον ἔδαφος, μετὰ τὴν διάλυσιν τῶν ὑστερορωμαϊκῶν κτισμάτων, εὐρέθησαν εἰς θραύσματα: Ταφικὸς ἀμφορεύς, ὕψ. 0,712 μ., τοῦ τέλους τῶν ὑστερογεωμετρικῶν χρόνων (Πί ν. 42 δ), μετὰ διακόσμησιν ἐπαλλήλων γραμμῶν περίξ τοῦ κορμοῦ καὶ πυραμίδος μεταξὺ δύο ὁμοκέντρων κύκλων μετὰ σταυροῦ εἰς τὸ μέσον ἐφ' ἑκατέρας τῶν μετοπῶν τοῦ λαιμοῦ (πρβλ. *Keramikos V*, πίν. 38, ἀριθ. 337), καὶ πινάκιον, διαμ. 0,188 μ., κοσμούμενον καὶ τοῦτο δι' ἐπαλλήλων γραμμῶν. Ἀνήκουν προφανῶς εἰς καταστραφέντα τάφον. Ἡ γειτνίασις τοῦ χώρου πρὸς τὴν ἀρχαίαν ὁδὸν πρὸς Πειραιᾶ ἐξηγεῖ τὸ γεγονός τῆς ὑπάρξεως τῶν τάφων.

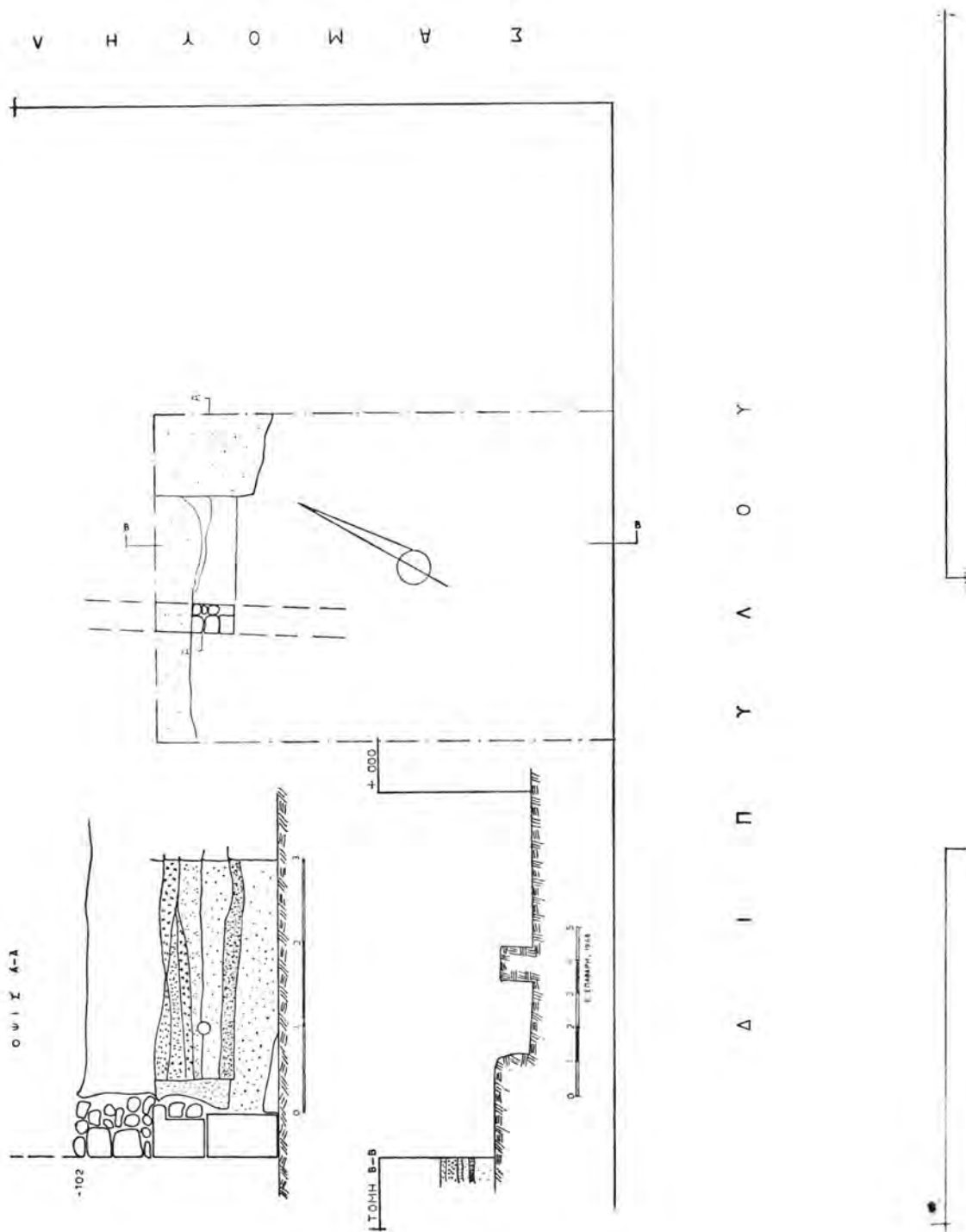
Ἐκ τῶν ἐπιχώσεων συνελέγησαν εἰκοσιδύο λύχνοι, ἑλλίπεις ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, μετὰ ποικιλίαν ἀπεικονίσεων ἐκ τῆς πλουσίας θεματογραφίας, ἧτις ἀπαντᾶται εἰς τοὺς λύχνους τοῦ τέλους τοῦ 3ου καὶ 4ου μ.Χ. αἰ. Ἀναφερόμεν λύχνον μετὰ γυναικείαν προτομὴν κατὰ κρόταφον (Πί ν. 42 β) (πρβλ. *JdI* 1952, σ. 125, εἰκ. 39) τοῦ τέλους τοῦ 3ου ἢ τῶν ἀρχῶν τοῦ 4ου μ.Χ. αἰ. Εἰς ἐνίαν τῶν περιπτώσεων αἱ βάσεις τῶν λύχνων φέρουν ὑπογραφάς: οὕτω εἰς τὴν ὑπογραφὴν *EY* ἀναγνωρίζεται τὸ ὄνομα Εὐτύχης, τὸ ὅποιον παρουσιάζει ποικίλας παραλλαγὰς (πρβλ. *Agoga VII*, σ. 34), εἰς δὲ τὸ *AE* τὸ Λεοντέως (πρβλ. *Agoga VII*, σ. 43).

Συνελέγησαν ἐπίσης: τριάκοντα τέσσαρα στήριγματα, χρησιμεύοντα διὰ τὸν διαχωρισμὸν τῶν ἀγγείων ἐντὸς τοῦ κλιβάνου, πέντε πρόχοι μετὰ αὐλακωτὴν διακόσμησιν, δύο λοπάδες, δέκα ζωομορφοὶ λαβαί, προερχόμενοι ἐξ ἀγγείων σχήματος ἀβαθοῦς κυπέλλου (πρβλ. *Agoga V*, πίν.

71, *M 209*), τοῦ 4ου μ.Χ. αἰ., ἐκ τῶν ὁποίων αἱ δύο παριστάνουν κριόν (Πί ν. 42 α) (πρβλ. *Agoga V*, πίν. 26, *M 210*), αἱ τρεῖς κύνα καὶ αἱ πέντε πάνθηρα (πρβλ. *Agoga V*, πίν. 26, *M 209*), φιαλίδιον, πινάκιον μετ' ὑπολεύκου διακοσμήσεως, τῶν ἀρχῶν τοῦ 4ου π.Χ. αἰ., ἐνσφράγιστος λαβὴ, τέσσαρες ἀγνῦθες, σφονδύλιον, θραύσματα εἰδωλίων, τρεῖς μῆτραι διὰ τὴν κατασκευὴν βάσεων λύχνων, καὶ τμήμα ἀνθεματῆς ἡγεμόνος καλυπτῆρος. Ἀνευρέθησαν, τέλος, πέντε χαλκᾶ νομίσματα, ἐν Ἑλευσίνος κατεστραμμένον, τοῦ τέλους τοῦ 4ου - α' ἡμίσεος τοῦ 3ου π.Χ. αἰ., καὶ ἕτερον ἐφθαρμένον, τῆς αὐτῆς περίπου περιόδου, ἀμφότερα ἐκ τῶν παρὰ τὴν ΒΔ. γωνίαν τοῦ οἰκοπέδου ὑστεροκλασσικῶν τοίχων, ἐν ἀθηναϊκῶν τῆς ἐποχῆς Ἀρχόντων (β' ἡμ. 2ου - α' ἡμ. 1ου π.Χ. αἰ.) ἐκ τῆς περιοχῆς τοῦ χώρου Γ, καὶ δύο ἀσσάρια Κωνσταντίνου Α' (307 - 337) ἐκ τοῦ διαμερίσματος Α. Εἰς τὸν αὐτὸν χῶρον ἀνευρέθη, ἐξ ἄλλου, εἰσιτήριον ἐφθαρμένον τοῦ τέλους τοῦ 4ου - α' ἡμ. 3ου π.Χ. αἰ.

Ἐκ τῆς χρονολογικῆς κατατάξεως τῶν λύχνων, τῶν ἀγγείων καὶ τῶν νομισμάτων τῆς ἀνασκαφῆς συνάγεται, ὅτι τὸ ἀνωτέρω περιγραφὲν συγκρότημα κατεσκευάσθη κατὰ τὸ τέλος τοῦ 3ου μ.Χ. αἰῶνος (σύγχρονον περίπου πρὸς τοὺς ὑστερορωμαϊκοὺς κλιβάνους τῆς Ὀλυμπίας καὶ τοὺς εἰς θέσιν Κοκκινόβρυση Ἀρχαίας Κορίνθου, (Robinson, *AD 20* (1965): Χρονικά, σ. 144, Πίν. 129), μετὰ τὴν εἰσβολὴν τῶν Ἑρουλῶν, τὸ 267, ὅτε ἤρχισε πάλιν νὰ ἀναπτύσσεται ἡ ἀττικὴ βιομηχανία, ἢ δὲ δραστηριότης τοῦ ἐπεξετάθη μέχρι τοῦ τέλους τοῦ 4ου μ.Χ. αἰ. Ἡ καταστροφὴ του συνδέεται πιθανῶς μετὰ τὴν εἰσβολὴν τοῦ Ἀλαρίχου εἰς Ἀθήνας τὸ 396. Ἡ ἐπιλεγείσα θέσις ἐκτὸς τῶν τοίχων, ἀλλὰ παραπλεύρως τῶν Πειραικῶν Πυλῶν καὶ παρὰ τὴν ἀρχαίαν ὁδόν, ἧτις ἤγε πρὸς αὐτάς (περὶ τοῦ τοίχου βλ. *AD 21* (1966): Χρονικά, σ. 55, Σχέδ. 2 (ἀνασκαφὴ ὁδοῦ Ἑρυσίχθονος 15), περὶ τῆς ὁδοῦ βλ. *AD* ἑ.α., σ. 74, Σχέδ. 16 (ἀνασκαφὴ ὁδοῦ Πουλοπούλου 43), ἦτο κατάλληλος διὰ τὴν ἐμπορικὴν κίνησιν τοῦ ἐργαστηρίου.

Συμβολὴν εἰς τὰς γνώσεις μας διὰ τὴν τοπογραφίαν τῆς περιοχῆς ἀποτελοῦν αἱ κατὰ τὸ αὐτὸ ἔτος διενεργηθεῖσαι ἀνασκαφαὶ εἰς δύο παρακείμενα οἰκόπεδα ἐπὶ τῆς ὁδοῦ Πουλοπούλου 47 (βλ. κατωτέρω, σ. 64) καὶ ἐπὶ τῆς ὁδοῦ Πουλοπούλου 45 (βλ. κατωτέρω, σ. 64), κατὰ τὰς ὁποίας ἀπεκαλύφθη τμήμα τῆς ἀρχαίας ὁδοῦ, τῆς ἀγούσης εἰς τὰς Πειραικὰς Πύλας (*AD* ἑ.α. σ. 55, Σχέδ. 2), λείψανα παλαιότερου ἐργαστηρίου καὶ ἀριθμὸς τάφων, ὡς καὶ παλαιο-

Σχέδ. 11. Κάτωγwis και τομwι τής άρχαίας δoδo τής άποκαλυφθείσης εις οικόπεδον έπι τής δoδo Διπόλου 8

τέρα ανασκαφή επί της οδού Πουλοπούλου 43 (ΑΔ Έ.ά., σ. 74, Σχέδ. 16), ένθα άνευρέθη κυρίως τμήμα της άρχαίας οδού· ούτω συμπληροῦνται ή εικών, ήν παρουσιάζει μία τών εισόδων της πόλεως τών Ἀθηνών.

16. Διπύλου 8 (Σχέδ. 1, άριθ. 16)

Είς τό ως άνω οικόπεδον, ιδιοκτησίας Γ. Ἰεραπετρίτου, διαστ. 9.80 × 13.80 μ. (Σχέδ. 11), μικρά σκαφική έρευνα έφερεν εις φώς τήν άρχήν της οδού, της συνδέουσης τās Ἡρίας Πύλας μετά τοῦ Ἰππίου Κολωνοῦ. Τμήμα τών Ἡρίων Πυλῶν άπεκαλύφθη έξ άλλου κατά τό αὐτό έτος έμπροσθεν τοῦ αὐτοῦ οικόπεδου, κατά τās έργασίας διανοίξεως χάνδακος ὑπό της ΔΕΗ (βλ. κατωτέρω, σ. 45). Ἡ συνέχεια της αὐτής οδού έχει ανασκαφή έπανελημμένως κατά τό παρελθόν (βλ. ΑΔ 22 (1967): Χρονικά, σ. 37 - 38 και Δ. Σκιλάρντι, Ἀνασκαφαί παρά τās Ἡρίας Πύλας, ΑΕ 1968, σ. 8 κ.έ.).

Παρά τήν ΒΔ. μεσοτοιχίαν τοῦ οικόπεδου διετηρεῖτο τμήμα της οδού, μετά λειψάνων τοῦ Δ. αναλήμματός της (Πί ν. 43 α). Ἡ οδός, με κατεύθυνσιν ΒΔ. - ΝΑ., άπεκαλύφθη μερικῶς μέχρι μήκ. 1 μ. μόνον, τοῦ πλάτους της άποκαθισταμένου εις 7 μ., κατ' αναλογίαν πρὸς έτερα ανασκαφέντα τμήματά της, ένθα διετηρεῖτο τό πλάτος της. Ὁ αναλημματικός τοίχος, πάχ. 0,75, διατηρούμενος εις ὕψ. 2.25 μ., ήδράζετο επί της κιμιλιάς εις βάθος 3.30 μ., κάτωθεν τοῦ συγχρόνου εδάφους· ήτο εκτισμένος διά μεγάλων και μικρῶν λίθων συνδεομένων μεταξύ των δι' ἰλύος, ένθυμίζων τοιχοποιίαν 4ου αἰ. π.Χ. (Σχέδ. 11). Της οδού διεκριθησαν έπτά οδοστρώματα. Είς τό ὕψος της Δ. στρώσεως εδρέθη πήλινος σωλήν άγωγού, διατομής κυκλικής, με κατεύθυνσιν παράλληλον πρὸς τό ανάλημμα.

17. Διπύλου 11 (Σχέδ. 1, άριθ. 17)

Ἡ άνεύρεσις τοῦ άρχαίου τείχους της πόλεως εις τήν θέσιν της παρούσης ανασκαφής άποτελεῖ γεγονός ιδιαιτέρας σημασίας διά τήν μελέτην και άποκατάστασιν της κατευθύνσεως τοῦ τείχους πρὸς τήν πλευράν ταύτην της πόλεως (Σχέδ. 12). Είς τοῦτο συνέβαλε και ή κατά τό αὐτό έτος άνεύρεσις έτέρου τμήματος τοῦ τείχους, τμήματος τών Ἡρίων Πυλῶν και της τάφρου κατά τήν διανοίξιν χάνδακος κατά μήκος της οδού Διπύλου (βλ. κατωτέρω, σ. 45), τμήματος οδού επί της οδού Διπύλου 8 (βλ. άνωτέρω), ως και ή ανασκαφή έτέρου τμήματος τοῦ τείχους επί της οδού Σαυφούς 5 (βλ. κατωτέρω, σ. 70).

Ὡς έλέχθη και άλλαχού (ΑΑΑ I (1968), σ. 102), τό τείχος ένταῦθα διέρχεται με κατεύθυνσιν Α. - Δ.: έχει πάχ. 3.35 μ., διατηρεῖται εις ὕψος τριῶν δόμων, ήτοι 1.40 μ. και εδράζεται επί της κιμιλιάς, της οποίας ή στάθμη κυμαίνεται από 1.55 έως 1.60 μ. Εἶναι εκτισμένον κατά τό ἰσόδομον ὀρθογώνιον σύστημα, οἱ δόμοι του είναι ἰσοῦψεῖς και αἱ λιθόπλινθοι διατίθενται έναλλάξ διάτονοι ή δρομικαί κατά στρώσεις. Ὡς ὄλικόν έχρησιμοποιήθησαν πλίνθοι παρολίθου εις δευτέραν χρῆσιν διά τήν κατασκευήν τοῦ πρώτου δόμου και κροκαλοπαγεῖς λίθοι διά τούς λοιπούς. Ἡ στάθμη τοῦ εδάφους τήν έποχήν της κατασκευής τοῦ τείχους άνήρχετο εις τό ὕψος της άνω έπιφανείας τοῦ πρώτου δόμου, καλυπτομένης οὔτω της ὄψεως του. Είς ὄγκολίθους τοῦ τρίτου δόμου διεπιστώθησαν λαξεύσεις, διήκουσαι καθ' ὄλον τό πλάτος τοῦ τείχους εις δύο σημαῖα, δίκην άγωγῶν (Πί ν. 43 β· Σχέδ. 13, 14).

Διά τοῦ προσδιορισμοῦ της θέσεως τοῦ τείχους ὀρίζεται άντιστοιχῶς ή γραμμή τοῦ προτειχίσματος κατά 9 μ. περίπου βορειότερον· δύο λιθόπλινθοι, εὔρεθῆσαι ΒΔ. τοῦ τείχους και εις άπόστασιν 7.50 μ. από τοῦτου, προέρχονται προφανῶς έκ της κατασκευής του. Ἡ τάφρος, εκτεινομένη πέραν της οἰκοδομικής γραμμής τοῦ οικόπεδου, άνευρέθη κατά τήν διάρκειαν εκσκαφικῶν εργασιῶν έτέρου έργου (βλ. κατωτέρω).

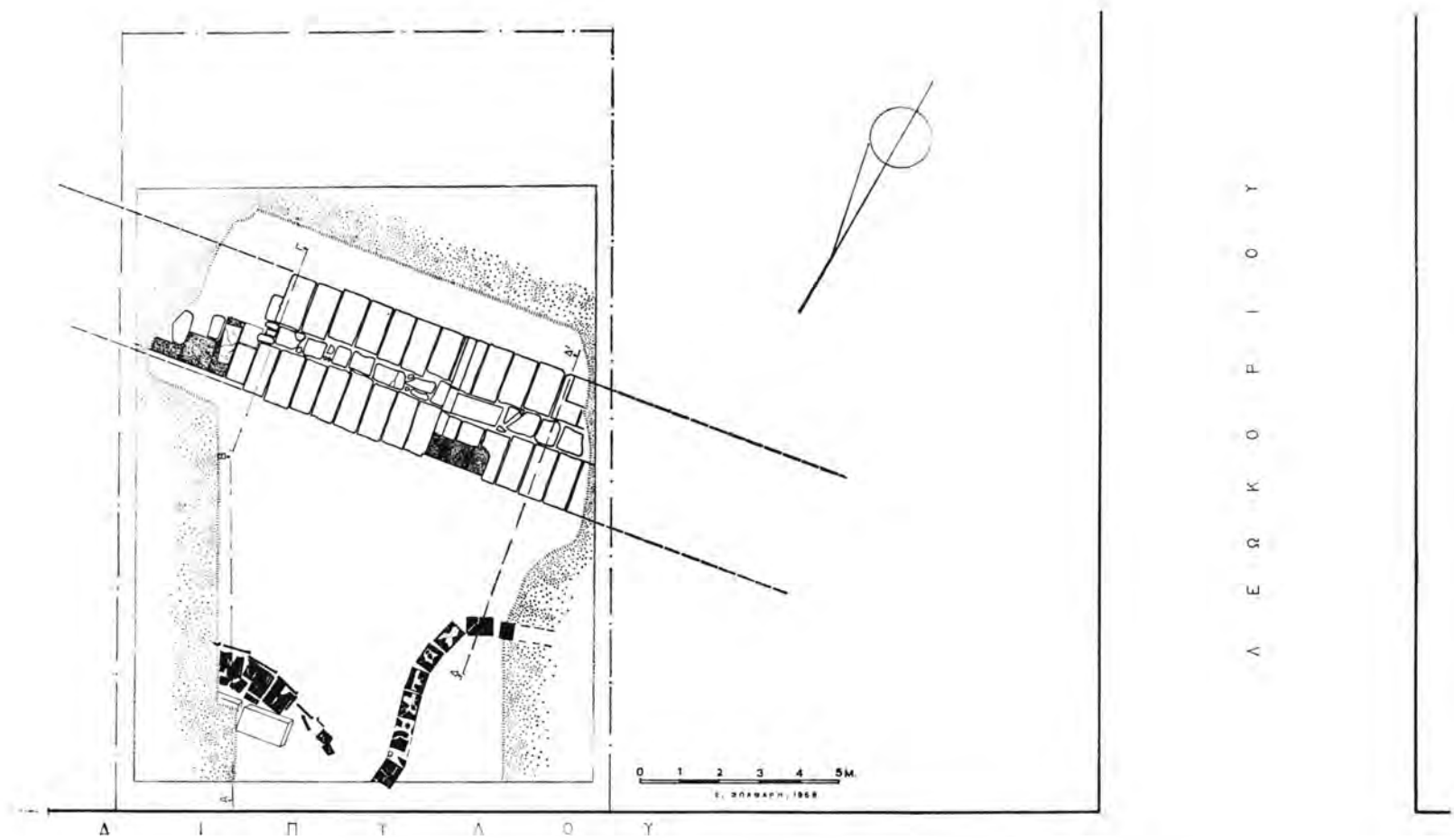
Ἐπίσης, εις τὸν μεταξύ τοῦ τείχους και τοῦ προτειχίσματος χώρον άπεκαλύφθησαν δύο άγωγοί, άποτελούμενοι έκ δύο ήμικυλινδρικών σωμάτων, συν. ὕψ. 0,80 μ., βαίνοντας επί της κιμιλιάς, της οποίας ή στάθμη ένταῦθα εδρίσκεται εις βάθος 3.10 μ. ὑπό τό σύγχρονον εδαφος. Ἡ κατασκευή των άνάγεται εις χρόνους μεταγενεστέρους της άνεγέρσεως τοῦ τείχους.

Ἐκ της γενομένης στρωματογραφίας συνάγεται, ὅτι τό τμήμα τοῦτο τοῦ τείχους, οἰκοδομηθέν τὸν 4ον αἰ. π.Χ., έπεσκευάσθη κατά τὰ τέλη του, ως έμφαίνεται έξ έπιγραφῆς εὔρεθείσης κατὰ τήν ανασκαφήν.

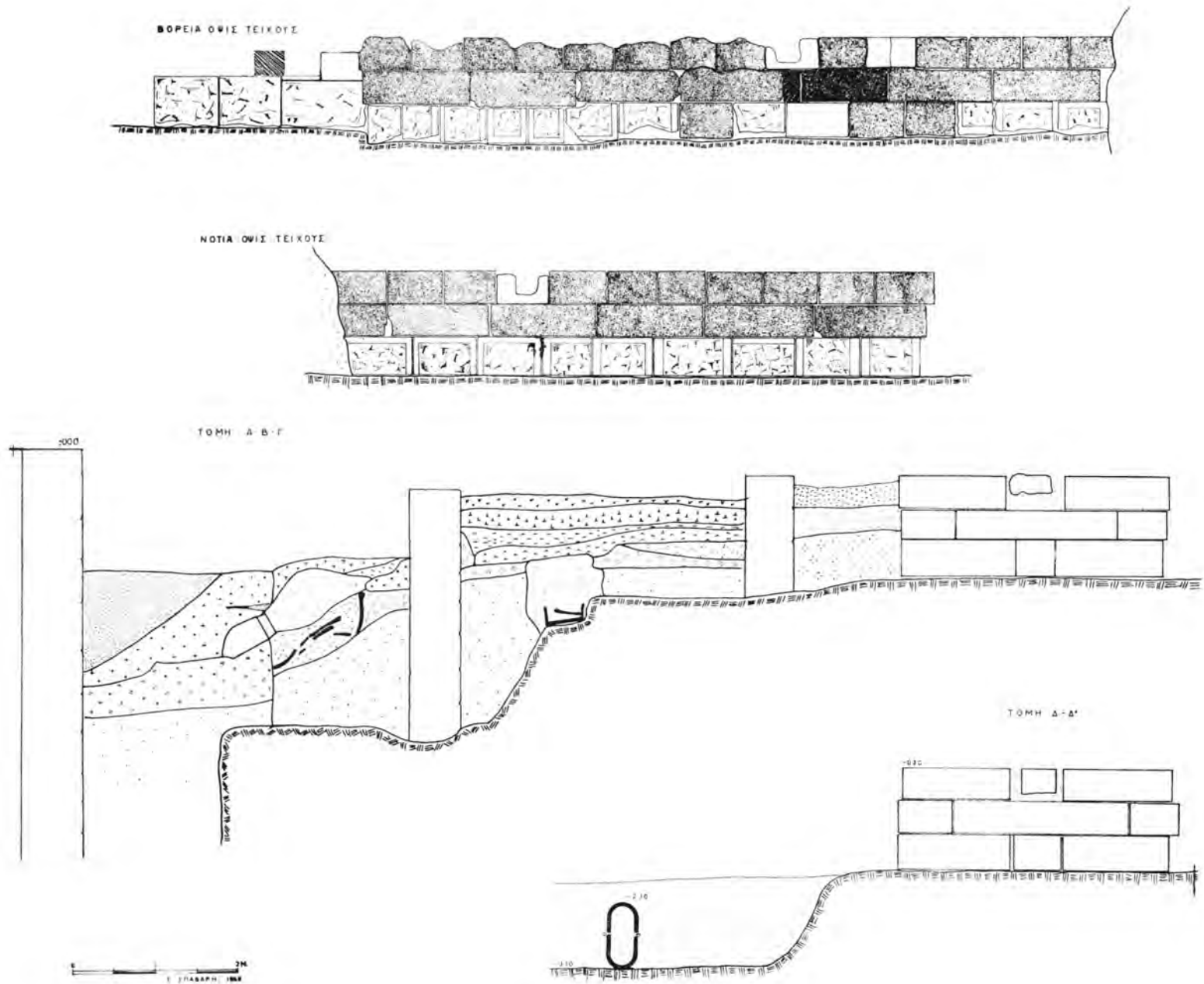
Ἐκ τών επιχώσεων συνελέγησαν τὰ εξῆς άντικείμενα: χαλκοῦν νόμισμα άθηναϊκόν τοῦ 3ου αἰ. π.Χ., δύο χαλκαῖ έφηλίδες, δέκα δακρυδόχοι έλληνιστικῆς περιόδου, δύο φιαλίδια, κάρθαρος, πινάκιον, δύο μικύλλοι σκύφοι, λεκανίς και έννέα λύχνοι.

18. Διπύλου και Ἀγ. Ἀσωμάτων (Έργα ΔΕΗ) (Σχέδ. 1, άριθ. 18)

Κατά τήν παρακολούθησιν εργασιῶν διανοί-

Σχέδ. 13. Κάτωις τμήματος του τείχους της πόλεως, άποκαλυφθέντος εις οικόπ. επί της όδοϋ Διπύλου 11

Σχέδ. 14. Όψεις και τομαί τμήματος του τείχους της πόλεως, άποκαλυφθέντος εις οικόπ. επί της οδου Διπύλου 11 (πρβλ. Σ χ έ δ. 13)

ξεως χάνδακος υπό τῆς ΔΕΗ κατά μήκος τῶν ὡς ἄνω ὁδῶν (Σ χ ε δ. 15 - 17) ἀπεκαλύφθησαν λείψανα τοῦ περιβόλου ὀχυρώσεως τῆς πόλεως, ἄτινα ἐν συνδυασμῷ πρὸς τὰ ἀποτελέσματα δύο εἰσέτι ἀνασκαφῶν εἰς τὴν αὐτὴν περιοχὴν, τῶν οἰκοπέδων ἐπὶ τῆς ὁδοῦ Διπύλου 8 καὶ 11 (βλ. ἀνωτέρω, σ. 41) ἀπετέλεσαν πολύτιμα στοιχεῖα διὰ τὴν ἀποκατάστασιν τῆς πορείας τοῦ περιβόλου πρὸς τὴν πλευρὰν ταύτην τῆς πόλεως καὶ διὰ τὴν ἐντόπισιν τῶν Ἱερῶν Πυλῶν, τὰς ὁποίας λανθασμένως τοποθετοῦν παρὰ τὴν συμβολὴν τῶν ὁδῶν Καλογήρου Σαμουήλ - Διπύλου (Δ. Σκιλάρντι, Ἄνασκαφή παρὰ τὰς Ἱερίας Πύλας, ΑΕ 1968, σχέδ. 4).

Κατὰ τὴν συμβολὴν τῶν ὁδῶν Διπύλου καὶ Λεωκορίου, καὶ δὴ εἰς τὸ ἄκρον τῆς Ν. οἰκοδομικῆς γραμμῆς τῆς ὁδοῦ Λεωκορίου, ἀπεκαλύφθη τμήμα τοῦ Δ. πύργου τῶν Ἱερῶν Πυλῶν (Πί ν. 44 α) μετὰ τῆς ἀπολήξεως τοῦ τείχους ἐπὶ τῆς Δ. παρεΐας του. Τὸ τεῖχος ἀνεσκάφη εἰς μῆκ. 0,80 μ. καὶ διατηρεῖτο ἐνταῦθα εἰς ὕψος ἐνὸς δόμου· ἦτο κατασκευασμένον ἐκ λαξευτῶν κροκαλοπαγῶν λίθων, ὡς συμβαίνει κατὰ τὰ τέλη τοῦ 4ου π.Χ. αἰ., εἶχε πᾶχ. 4,50 μ. καὶ ἠδράζετο ἐπὶ τῆς κιμιλιάς, εἰς βάθος 0,80 μ. Τοῦ πύργου διεκρίθησαν κυρίως δύο οἰκοδομικαὶ περίοδοι. Ὁ πύργος τοῦ 4ου αἰ., τοῦ ὁποίου ἠρευνήθη ἡ Δ. ἀκμή, ἠδράζετο ἐπὶ τῆς κιμιλιάς εἰς βάθ. 1,50 μ., διατηρεῖτο δὲ εἰς ὕψος τριῶν δόμων. Οἱ δύο κατώτεροι εἶχον κατασκευασθῆ διὰ λαξευτῶν παρολίθων καὶ ἔφερον ἀναθώρυσιν, ἀνήκοντες προφανῶς εἰς τὴν ἐποχὴν ἀνεγέρσεως τοῦ πύργου, κατὰ τὸ α' ἡμισυ τοῦ 4ου π.Χ. αἰ. Ὁ τρίτος δόμος, κατασκευασμένος ἐκ λαξευτῶν κροκαλοπαγῶν λίθων, χρονολογεῖται πιθανῶς εἰς περίοδον ἐπισκευῆς τοῦ περιβόλου, περὶ τὰ τέλη τοῦ αἰῶνος. Ἡ ἀποκατάστασις τοῦ πύργου, ὡς ἔχοντος πλευρὰν 6 μ., ἐγένετο καθ' ὑπολογισμόν, διὰ τῆς προεκτάσεως τοῦ ΝΔ. ἀναλήμματος τῆς ἀρχαίας ὁδοῦ, τὸ ὅποιον ἀνεύρομεν εἰς τὸ ἐπὶ τῆς ὁδοῦ Διπύλου 8 ἀνασκαφῶν οἰκόπεδον. Πρὸς Β. τοῦ πύργου τοῦ 4ου π.Χ. αἰ. καὶ ἐν ἐπαφῇ πρὸς αὐτὸν ἀνηγέρθη εἰς τοὺς ὑστέρους ρωμαϊκοὺς χρόνους νέος πύργος, τοῦ ὁποίου ἐνταῦθα ἀπεκαλύφθη ἡ Δ. παρεΐα. Καὶ οὗτος ἐδράζεται ἐπὶ τῆς κιμιλιάς, ἀλλὰ 0,50 μ. βαθύτερον τοῦ ἀρχικοῦ πύργου. Διὰ τὴν κατασκευὴν του ἐχρησιμοποιήθη παλαιότερον οἰκοδομικὸν ὕλικόν καὶ σκληρὰ ἀμμοκονία ὡς συνδετικὴ ὕλη. Διατηρεῖτο εἰς ὕψ. 1,80 μ., αἱ δὲ δύο διαστάσεις του ἀποκαθίστανται εἰς 3 × 3 μ.

Πρὸς Β. τοῦ ὑστερορρωμαϊκοῦ πύργου διατηροῦνται λείψανα κατασκευῆς ἐκ λαξευτῶν παρο-

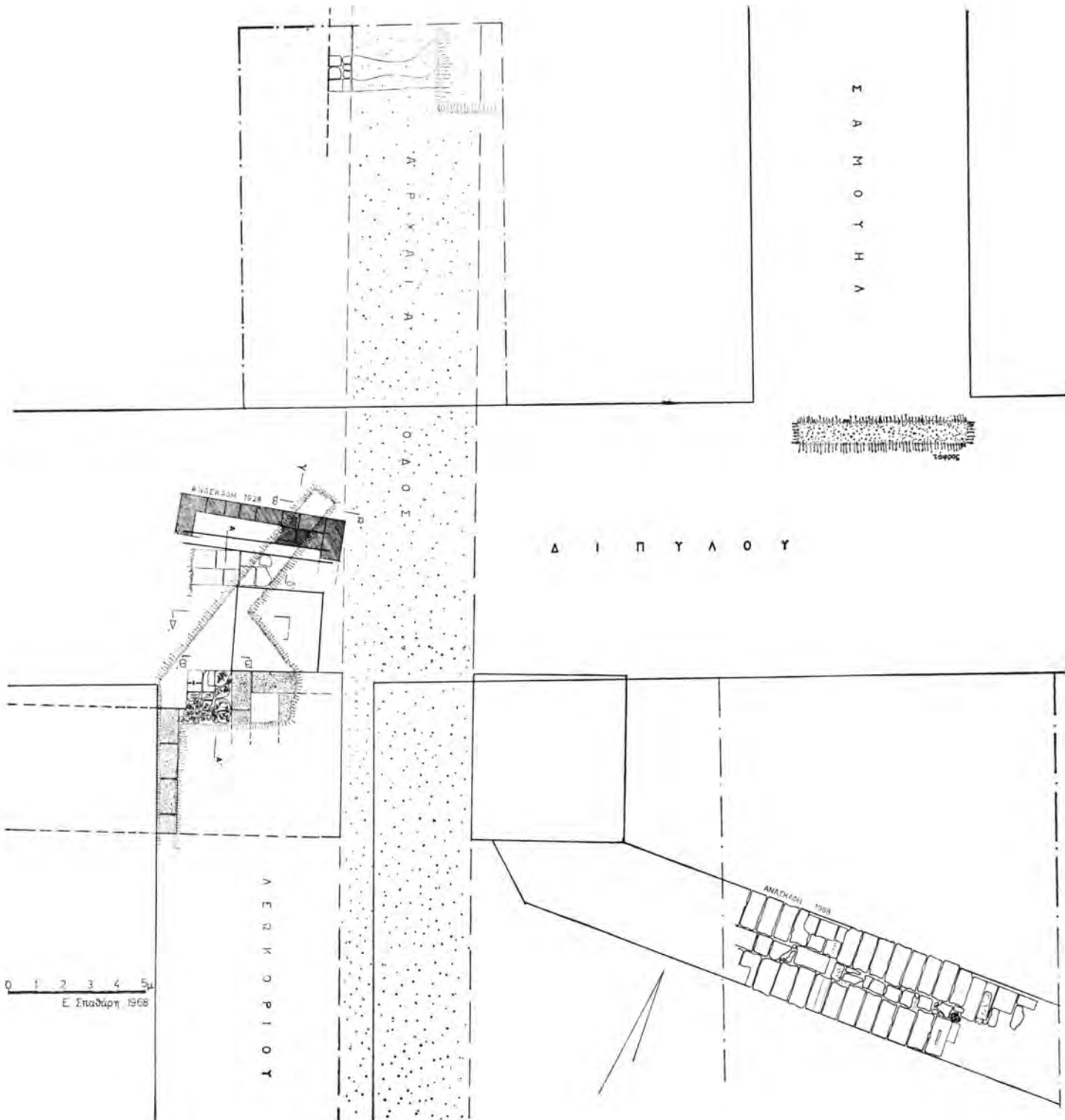
λίθων τοῦ 4ου αἰ., ἐδραζομένης ἐπὶ τῆς κιμιλιάς καὶ διατηρουμένης εἰς ὕψος δύο δόμων.

Βορειότερον εἰσέτι ἀπεκαλύφθη ἐτέρα κατασκευὴ, ὑστερορρωμαϊκῆς περιόδου, εἰς τὴν ὁποίαν ἐχρησιμοποιήθη παλαιότερον οἰκοδομικὸν ὕλικόν καὶ συνδετικὴ ὕλη. Ἡ ἀνεύρεσις τμήματος τοῦ αὐτοῦ τοῖχου κατὰ τὸ παρελθόν (Ν. Κυπαρίσσης, ΑΔ 11 (1927/8), σ. 56 - 58, Παράρτημα, εἰκ. 14), ἐγένετο ἀφορμὴ λανθασμένου ὑπολογισμοῦ τῆς κατευθύνσεως τοῦ περιβόλου ἐνταῦθα, τῶν λειψάνων τούτων ἐκληφθέντων ὡς τοῦ τείχους. Κατὰ τὴν συνέχισιν τοῦ ἔργου κατὰ μῆκος τῆς Β. οἰκοδομικῆς γραμμῆς τῆς ὁδοῦ Διπύλου, ἀνεγνωρίσθη ἡ γνωστὴ ἐπίχωσις τῆς τάφρου εἰς τὸ τμήμα τοῦ χάνδακος, τὸ εὐρισκόμενον κατὰ τὴν συμβολὴν τῆς ὡς ἄνω ὁδοῦ μετὰ τῆς ὁδοῦ Καλογήρου Σαμουήλ. Αἴτη διὰ τεχνικοὺς λόγους ἠρευνήθη μόνον μέχρι μῆκ. 6 καὶ εἰς βάθ. 2,50 μ. Ἐκ τῶν ἐπιχώσεών της συνελέγησαν χαλκοῦν ἀθηναϊκὸν νόμισμα ἐποχῆς Ἀρχόντων (2ος - 1ος π.Χ. αἰ.) καὶ τρεῖς λύχνοι τῶν μέσων τοῦ 1ου αἰ. μ.Χ., ἐξ ὧν οἱ δύο μὲ κοκκιδωτὴν διακόσμησιν (πρβλ. Αγορα VII, πίν. 12, ἀριθ. 418) καὶ εἰς ἀκόσμητος (πρβλ. Αγορα VII, πίν. 4, ἀριθ. 85). Ἡ περαιτέρω πρὸς Δ. κατεύθυνσις τοῦ τείχους καθορίζεται διὰ τῆς ἀνευρέσεως τμήματός του ἐντὸς ἐτέρου σκάμματος τοῦ αὐτοῦ ἔργου κατὰ μῆκος τῆς ὁδοῦ Ἀγίων Ἀσωμάτων καὶ εἰς θέσιν ἀπέχουσαν 10 μ. δυτικώτερον τοῦ σημείου συμβολῆς τῆς ὡς ἄνω ὁδοῦ μετὰ τῆς ὁδοῦ Διπύλου. Τὸ τεῖχος ἐνταῦθα διατηρεῖ τὴν θεμιστόκλειον κατασκευὴν του· σύγκειται ἐκ δύο λιθίνων παρεΐων, τοῦ μεταξὺ των χώρου πληρουμένου διὰ λίθων καὶ χάρματος. Ἐχει πᾶχ. 3, σῶζεται εἰς ὕψ. 0,80 καὶ ἐδράζεται ἐπὶ τῆς κιμιλιάς, εἰς βάθ. 1,30 μ.

19. Ἐθνικὸς Κήπος (ἔργα ΔΕΗ) (Σ χ ε δ. 1, ἀριθ. 19)

Εἰς τὸν Ἐθνικὸν Κήπον, εἰς θέσιν ἀπέχουσαν 14 μ. ἀπὸ τοῦ Β. ὀρίου του πρὸς τὴν πλευρὰν τοῦ μνημείου τοῦ Ἀγνώστου Στρατιώτου καὶ 28 μ. ἀπὸ τῆς Λεωφόρου Ἀμαλίας, ἀπεκαλύφθη ἡ Ν. γωνία δεξαμενῆς τῶν ὑστερορρωμαϊκῶν χρόνων.

Τῆς κατασκευῆς της διεκρίθησαν δύο οἰκοδομικαὶ περίοδοι, μὴ ἀπέχουσαι χρονολογικῶς ἀπ' ἀλλήλων. Τὸ μῆκος τῆς στενῆς ΝΔ. πλευρᾶς τῆς δεξαμενῆς, 2,60 μ., μᾶς εἶναι γνωστὸν, ἐνφ' ἡ ΝΑ. μακρὰ πλευρὰ της ἀπεκαλύφθη μέχρι μῆκ. 2,50 μ. Οἱ τοῖχοι, πᾶχ. 0,60 μ., ἦσαν ἐκτισμένοι διὰ λίθων, ὀπτοπλίνθων καὶ ἀμμοκονίας, ἠδράζοντο δὲ εἰς βάθ. 1,50 μ. ἐπὶ τοῦ παρθένου

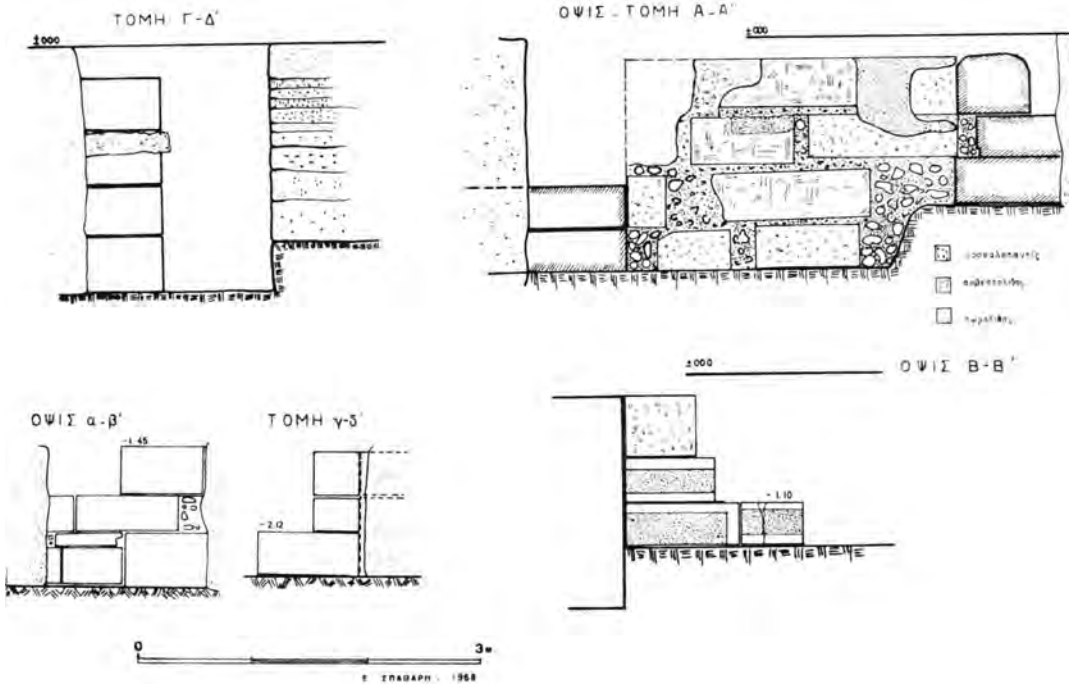
Σχέδ. 15. Κάτωψις ανασκαφών εις ὁδὸν Διπύλου, καθ' ἣς ἀπεκαλύφθησαν τμήμα τῆς ὀχυρώσεως τῆς πόλεως, πύργος τῶν Ἡρίων Πυλῶν καὶ ἀρχαία ὁδός

εδάφους. Έσωτερικῶς οἱ τοῖχοι τῆς δεξαμενῆς ἔφερον ἐπένδυσιν ὑδραυλικοῦ κονιάματος (δ-στρακοκονίας). Ἡ στάθμη τοῦ διαπέδου τῆς ἐκεῖτο εἰς βάθ. 1.10 μ. κάτωθεν τοῦ καταστρώματος τῆς συγχρόνου ὁδοῦ. Παρὰ τὴν ΝΔ. γωνίαν τῆς δεξαμενῆς ἐσώζετο πῆλινος σωλὴν ἐκροῆς τοῦ ὕδατος. Μεταγενέστερον εἰς τὸ ἐσωτερικόν τῆς ἐτοποθετήθησαν δύο πήλινοι πίθοι, σωζόμενοι νῦν κατὰ τὸ ἡμισυ, καταστρέψαντες οὕτω τὸ δάπεδόν τῆς.

Εἰς τὰς ἐπιχώσεις ἀνευρέθη μαρμαρινὴ λήκυθος, σωζ. ὕψ. 1.15 μ., τοῦ τέλους τοῦ 5ου

ταυτίζομεν πρὸς τὴν ὁδὸν τὴν ἀγουσαν εἰς τὰς Ἀχαρνικὰς Πύλας.

Αὕτη, με κατεύθυνσιν ΝΔ. - ΒΑ., δὲν ἐσώζετο καθ' ὅλον τὸ πλάτος τῆς, τὸ ὁποῖον ὁμως εὐκόλως δυνάμεθα νὰ ἀποκαταστήσωμεν εἰς 5 μ., κατ' ἀναλογίαν πρὸς ἄλλα τμήματα τῆς αὐτῆς ἢ καὶ ἄλλων ὁδῶν, ἅτινα ἀπεκαλύφθησαν κατὰ τὸ παρελθόν. Κατὰ τὴν γενομένην στρωματογραφίαν διεκρίθησαν τέσσαρα ὁδοστρώματα, συν. πάχ. 0,70 μ., τοῦ μεταγενεστέρου κειμένου εἰς βάθ. 2 μ. ὑπὸ τὸ σύγχρονον ἔδαφος. Κάτωθεν τῆς ὁδοῦ περὶ τὸ μέσον αὐτῆς ἀνευρέθησαν ὀπο-

Σχέδ. 16. Τομαὶ τοῦ Δ. πύργου τῶν Ἑρῶν Πυλῶν (πρβλ. Σχέδ. 15)

αἰ. π.Χ., με πολυπρόσωπον παράστασιν κακῆς διατηρήσεως· τὸ κέντρον κατέχει ἡ νεκρά, ἣτις εἰκονίζεται καθήμενη, πλησίον τῆς τὰ δύο τέκνα τῆς, ἔμπροσθέν τῆς ὀρθία μορφῆς, ὀπισθὲν τῆς ἑτέρα γυναικεία μορφῆς.

20. Εὐριπίδου καὶ Ἀγίων Θεοδώρων (Σχέδ. 1, ἀριθ. 20)

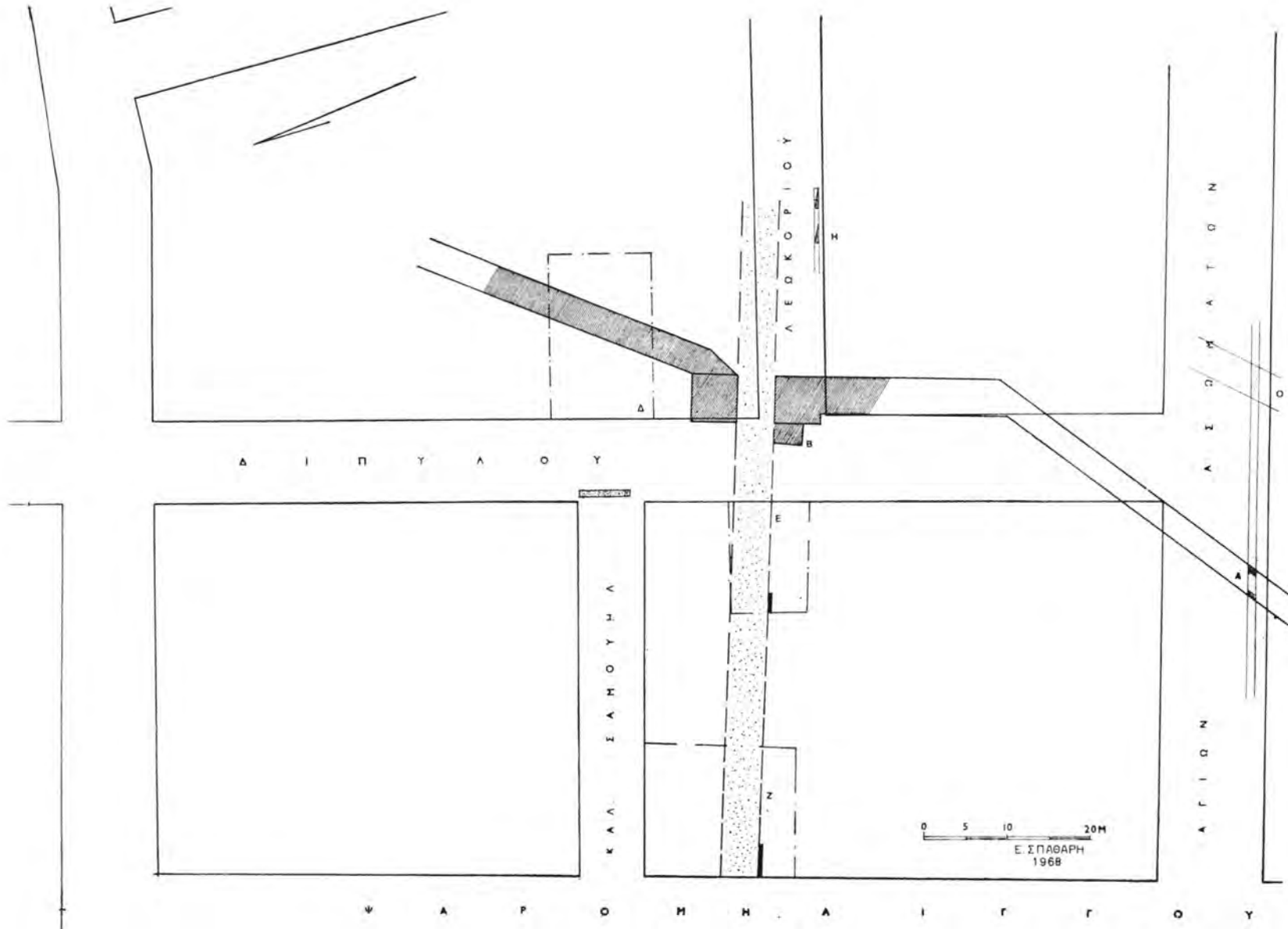
Εἰς οἰκόπεδον ἐπὶ τῆς ὡς ἄνω ὁδοῦ ἰδιοκτησίας Γκρεμούνη, διαστ. 20 × 17,50 μ., ἀνασκαφικὴ ἔρευνα ἀπεκάλυψε τμήμα ὁδοῦ, τὴν ὁποίαν

λείματα ἀγωγῶν, κατεσκευασμένον ἐκ πηλίνων σωμάτων σχήματος ἀνεστραμμένου πεῖ, ἅτινα ἐκαλύπτοντο ἄνω δι' ὀρθογωνίων ὀπτοπλίνθων.

Πενιχρὰ λείψανα κλασσικοῦ κτίσματος ἐσώζοντο κάτωθεν τῶν στρώσεων τῆς ὁδοῦ. Πρὸς Δ. τῆς ὁδοῦ ἀνευρέθη φρέαρ, διαμ. 1,60 μ., τοῦ ὁποῖου τὸ περιχέλιωμα ἦτο κατεσκευασμένον δι' ἀργῶν λίθων.

21. Εὐριπίδου 64 (Σχέδ. 1, ἀριθ. 21)

Εἰς τὸ ἐπὶ τῆς ὡς ἄνω ὁδοῦ οἰκόπεδον, ἰδιοκτησίας Ἀ. Μητροπούλου, διαστ. 12 × 7,70 μ.,

Σχέδ. 17. Τοπογραφικόν διάγραμμα δεικνύον τήν κατεύθυνσιν τοῦ τείχους τῆς πόλεως παρά τὰς Ἡρίας Πύλας (πρβλ. Σχ έ δ. 15)

κατά την παρακολούθησιν ἐκσκαφικῶν ἐργασιῶν ἐνετοπίσθησαν τὰ λείψανα δύο δωματίων οἰκίας ὑστερορωμαϊκῆς, κειμένης παρά τὴν Α. γωνίαν τοῦ οἰκοπέδου. Τοῦ ἐνὸς δωματίου διετηρεῖτο στενὴ λωρὶς πλακοστρώτου δαπέδου μέχρι μήκ. 3 μ. ἢ στάθμη τοῦ ἔκειτο 2.10 μ. βαθύτερον τῆς σημερινῆς ἐπιφανείας τοῦ ἐδάφους. Τοῦ δευτέρου δωματίου διετηρεῖτο εἰς κατώτεραν στάθμην μόνον μία πλάξ τοῦ δαπέδου καὶ στενὴ λωρὶς τοῦ ἐξ ἀβεστοκονίας ὑποστρώματός του. Ὁ μεταξὺ τῶν δύο δωματίων τοίχος, ἐκτισμένος διὰ λαξευτῶν λίθων, διετηρεῖτο εἰς μήκ. 0,54 μ. Ἡ κιμιλιά ἐνταῦθα εὐρέθη εἰς βάθ. 2.35 - 2.55 μ., μὲ κλίσιν πρὸς Ν.

22. Εὐριπίδου 75 (Σ χ έ δ. 1, ἀριθ. 22)

Εἰς τὸ ὡς ἄνω οἰκόπεδον, ἰδιοκτησίας Ν. Παντέλα, διαστ. 10.20 × 19.50 μ., ἡ γενομένη ἔρευνα ἀπεκάλυψε τὰ λείψανα ἑλληνιστικοῦ κτίσματος, ἀριθμὸν τοίχων τῆς ὑστερορωμαϊκῆς περιόδου καὶ τμήμα ψηφιδωτοῦ δαπέδου παρά τὴν Ν. μεσοτοιχίαν. Τοῦ ἑλληνιστικοῦ κτίσματος ἐσώζοντο αἱ δύο γωνίαι χώρων παραλλήλων μεταξὺ των, ἡ ΒΔ. τοῦ ἐνὸς καὶ ἡ ΒΑ. τοῦ ἐτέρου. Οἱ τοῖχοί των, πᾶχ. 0,50 μ., ἠδράζοντο ἐπὶ τῆς κιμιλιάς εἰς βάθ. 2.50 μ. ὑπὸ τὸ σύγχρονον ἔδαφος, ἦσαν δ' ἐκτισμένοι δι' ἄργων λίθων. Διετηροῦντο ἐπίσης ἀσήμαντα λείψανα μεταγενεστέρων προσθηκῶν. Φρέαρ, διαμ. 1.20 μ., μὲ ἐπένδυσιν λαξευτῶν λίθων κατὰ τὸ ἰσόδομον σύστημα εἰς δακτυλίους, φαίνεται προϋπήρχε τοῦ ὡς ἄνω κτίσματος εἰς τὸν χώρον. Μετὰ τὴν καταστροφὴν τοῦ ἑλληνιστικοῦ κτίσματος, ἐπὶ τῶν ἔρειπίων του κατεσκευάσθη εἰς τοὺς ρωμαϊκοὺς χρόνους νέον οἰκοδόμημα, τοῦ ὁποῦ ἐνταῦθα ἀνεσκάφησαν τρεῖς τοῖχοι, παράλληλοι μεταξὺ των· οὗτοι, πᾶχ. 0,80 μ., ἦσαν ἐκτισμένοι διὰ λίθων, πλίνθων καὶ ἄμμοκονιάματος, ἠδράζοντο δὲ ὁμοίως ἐπὶ τῆς κιμιλιάς.

Τέλος, παρά τὴν Ν. μεσοτοιχίαν τοῦ οἰκοπέδου ἀπεκαλύφθη εἰς τὸ ὕψος τῆς συγχρόνου ἐπιφανείας τοῦ ἐδάφους τμήμα ψηφιδωτοῦ δαπέδου, διαστ. 2 × 0,80 μ. Διαιρεῖται εἰς διάχωρα ὀκταγωνικά ἢ τετράγωνα ἐναλλάξ διὰ σπειρομαϊάνδρου· τὰ ὀκτάγωνα κοσμοῦνται διὰ ροδάκων, φολιδωτοῦ κοσμήματος, τετραφύλλων σχεδίων, πλοχοῦ καὶ ὀπωρῶν.

23. Ἡβης καὶ Ναυάρχου Ἀποστόλη (Σ χ έ δ. 1, ἀριθ. 23)

Εἰς τὸ ὡς ἄνω οἰκόπεδον, ἰδιοκτησίας Ἀντριάνας Πηγῆ, διαστ. 22.50 × 18.50 μ., ἀνασκαφικὴ ἔρευνα ἔφερεν εἰς φῶς τὰ λείψανα διαφό-

ρων κτισμάτων, ἀνηκόντων εἰς περισσοτέρας οἰκοδομικὰς φάσεις, κλιμακουμένας ἀπὸ τῶν ἑλληνιστικῶν μέχρι τῶν βυζαντινῶν χρόνων. Τὰ παλαιότερα ἀρχιτεκτονικὰ λείψανα διετηροῦντο εἰς τὴν Α. γωνίαν τοῦ οἰκοπέδου, συνοψίζονται δὲ εἰς τὰ ὑπολείμματα τριῶν τοίχων ἑλληνιστικῶν, ἐκτισμένων δι' ἄργων λίθων.

Εἰς τὴν ὑστερορωμαϊκὴν περίοδον ἀνήκει ἡ κατὰ τὴν Ν. παρεῖαν τοῦ οἰκοπέδου ἀνευρεθεῖσα Α. γωνία δωματίου. Οἱ τοῖχοί του, ἐκτισμένοι διὰ λαξευτῶν λίθων, εἶχον πᾶχ. 0,60 μ., τοῦ τμήματος τῆς ὑποθεμελιώσεως συγκειμένου ἐξ ἀκανονίστων λίθων συνδεομένων διὰ κονιάματος· διετηροῦντο εἰς ὕψ. 1.30 μ. καὶ ἠδράζοντο ἐπὶ τῆς κιμιλιάς, ἢ στάθμη τῆς ὁποίας ἐνταῦθα κεῖται εἰς βάθ. 3.60 μ. ὑπὸ τὸ σύγχρονον ἔδαφος. Τοῦ δαπέδου του διεπιστώθησαν τρεῖς ἐπάλληλοι ἐπιστρώσεις· ἡ μεταγενεστέρα σύγκειται ἐκ πηλίνων πλακῶν, αἱ δύο κατώτεραι ἐξ ἀβεστοκονίας.

Κατὰ τὴν ΒΑ. γωνίαν τοῦ οἰκοπέδου ἀνεσκάφη ἡ ΝΑ. γωνία κτίσματος βυζαντινοῦ, τοῦ ὁποῦ διεκρίθησαν δύο οἰκοδομικαὶ περίοδοι· διὰ τὴν κατασκευὴν του ἐγένετο εὐρεῖα χρήσις παλαιότερου οἰκοδομικοῦ ὕλικου· ἐνταῦθα μνημονεῦμεν μόνον τμήμα ἐπιστυλίου, σωζ. μήκ. 1.22 × 0,45 μ., μὲ διακόσμησιν σειρᾶς ἀνεμίμων καὶ σειρᾶς φῶν καὶ βελῶν. Ἡ θέσις τοῦ ὡς ἄνω κτίσματος ταυτίζεται πρὸς τὴν ἐν τῷ τοπογραφικῷ διαγράμματι τῶν Ἀθηνῶν (Ἰ. Τραυλός, Πολεοδ., πίν. XII, ἀριθ. 87) σημειουμένην θέσιν τοῦ ναοῦ τῆς Σωτείρας τοῦ Δικαίου, διὰ τὸν ὁποῖον γνωρίζομεν μόνον ὅτι ἐχρησιμοποίηθη ὡς ἀχυρῶν μετὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν τῆς πόλεως ἀπὸ τῶν Τούρκων. Εἰς τὴν θέσιν τοῦ ἑλληνιστικοῦ κτίσματος κατεσκευάσθησαν εἰς τοὺς βυζαντινοὺς χρόνους δύο ἀποθηκευτικοὶ πίθοι, πλησίον δὲ αὐτῶν φρέαρ.

Ἐντὸς τῶν ἐπιχώσεων τοῦ οἰκοπέδου ἀνευρέθη μέγας ἀριθμὸς ὀστράκων καὶ ἀττικῶν σμβολων εἰσιτηρίου τοῦ 4ου π.Χ. αἰῶνος.

24. Θεοφιλοπούλου καὶ Κοκκίνη (Σ χ έ δ. 1, ἀριθ. 24)

Εἰς οἰκόπεδον ἐπὶ τῆς ὁδοῦ Κοκκίνη 10, διαστ. 11 × 20 μ., ἰδιοκτησίας Ζησοπούλου καὶ Τσίτου, ἀνασκαφικὴ ἔρευνα ἀπεκάλυψε διάφορα λείψανα τῶν ὑστερορωμαϊκῶν χρόνων.

Εἰς τὸ κέντρον τοῦ οἰκοπέδου ἀνεσκάφη δεξαμενὴ τετράγωνος, πλευρᾶς 2.50 μ., τῆς ὁποίας τὰ τοιχώματα, διατηρούμενα εἰς ὕψος 0,50 μ., ἦσαν ἐκτισμένα διὰ λίθων, θραυσμάτων κεράμαν καὶ ἀβεστοκονίας· ἐσωτερικῶς ἔφερεν

ἐπένδυσιν ὑδραυλικοῦ κονιάματος. Ὁ πυθμὴν τῆς ἔκειτο εἰς βάθος 2.50 μ. ὑπὸ τὸ σύγχρονον ἔδαφος.

Νοτιώτερον ἀπεκαλύφθη τάφος διπλοῦς, σωζόμενος μερικῶς. Ἦτο κτιστὸς διὰ λίθων, κεράμων καὶ ἀσβέστου· ἡ κοινὴ μακρὰ πλευρὰ του εἶχε κατασκευασθῆ δι' ἐπαλλήλων στρώσεων ὀπτοπλίνθων. Ἡ Ν. πλευρὰ τοῦ τάφου κατεστράφη διὰ τῆς κατασκευῆς ἀγωγοῦ, ὅστις ἐθεμελιώθη 1 μ. βαθύτερον τοῦ τάφου, ἤτοι εἰς βάθ. 4 μ. ὑπὸ τὸ κατὰστρωμα τῆς συγχρόνου ὁδοῦ. Ὁ ἀγωγός, μὲ κατεύθυνσιν Α. - Δ., πλ. 0,60 μ., εἶναι κτιστὸς διὰ λίθων καὶ κονιάματος, θὰ ἐκαλύπτετο δὲ ἄνω ὑπὸ καμάρας, ὡς συνάγεται ἐκ παρομοίων περιπτώσεων, εἰς ἃς διατηρεῖται ἡ ὄροφή.

25. Ἰωσήφ τῶν Ρωγῶν 17 (Σ χ ε δ. 1, ἀριθ. 25)

Ἡ εἰς τὸ ὡς ἄνω οἰκόπεδον γενομένη ἔρευνα ἀπεκάλυψε τὴν συνέχειαν τοῦ ἑλληνιστικοῦ κτηρίου ἰδιομόρφου τοιχοποιίας, τοῦ ἐρευνηθέντος κατὰ τὸ παρελθὸν ἔτος εἰς τὸ παρακείμενον οἰκόπεδον ἐπὶ τῆς ὁδοῦ Ἰωσήφ τῶν Ρωγῶν 15 (βλ. ΑΔ 23 (1968) : Χρονικά, σ. 61 - 62, Σχέδ. 22).

Ἡ ἀνασκαφὴ ἐνετοπίσθη εἰς χῶρον διαστ. 6 × 10 μ., παρὰ τὴν οἰκοδομικὴν γραμμὴν τῆς ὁδοῦ Ἰωσήφ τῶν Ρωγῶν, τῆς λοιπῆς ἐκτάσεως τοῦ οἰκοπέδου ἐρευνηθείσης διὰ δοκιμαστικῶν τομῶν ἄνευ οὐδενὸς ἀποτελέσματος.

Ἐνταῦθα ἀπεκαλύφθη ἡ συνέχεια τοῦ Α. τοῖχου (Σ χ ε δ. 18) τοῦ προαναφερθέντος κτηρίου, εἰς μῆκος 9 μ., ὅστις μὲ κατεύθυνσιν ΒΑ. - ΝΔ. συνεχίζεται πέραν τῆς οἰκοδομικῆς γραμμῆς τῆς ὁδοῦ Ἰωσήφ τῶν Ρωγῶν, κάτωθεν τοῦ καταστρώματος τῆς συγχρόνου ὁδοῦ· οὕτω τὸ ἀποκαλυφθὲν μῆκος τῆς Α. πλευρᾶς τοῦ κτίσματος ἀνέρχεται συνολικῶς εἰς 8.80 μ. Διὰ τὴν κατασκευὴν του ἔχουν χρησιμοποιηθῆ μεγάλοι ὀρθογώνιοι λίθοι, ἢ μικρότεροι ἀκανόνιστου σχήματος, ὡς καὶ ἀριθμὸς μαρμαρίνων κυλινδρικών ἐνεπιγράφων βάθρων εἰς δευτέραν χρῆσιν (Π ί ν. 44 β), ἅτινα ἀνήκουν εἰς χορηγικά μνημεῖα Θαργηλίων, προερχόμενα προφανῶς ἐκ τοῦ εἰς τὴν περιοχὴν εὐρισκομένου Πυθίου. Τὸ νῦν ἐρευνηθὲν τμήμα τοῦ κτίσματος ἀπέδωκεν ἑπτὰ βάρη, ἐξ ὧν τὰ πέντε ἐνεπιγράφα. Τὰς ἐπιγραφὰς αὐτῶν, ὁμοῦ μετὰ τῶν ἀνευρεθέντων κατὰ τὸ προηγουμένον ἔτος, θὰ δημοσιεύσῃ ὁ κ. Σ. Κουμανοῦδης. Ὁ ἀποκαλυφθεὶς τοῖχος διατηρεῖται εἰς ὕψ. 2, ἔχει πᾶχ. 0,55 καὶ ἐδράζεται ἐπὶ σκληρῶν ἐπιχώσεων εἰς βάθ. 4 μ. ὑπὸ τὸ κατὰστρωμα τῆς συγχρόνου ὁδοῦ. Εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τοῦ κτίσματος ἀπεκαλύφθη ἐγκάρσιος τοῖχος,

πᾶχ. 0,50 μ., ἐρευνηθεὶς εἰς μῆκ. 0,50 μ., ἐκτισμένος δι' ἀργῶν λίθων. Ἐξωτερικῶς τοῦ κτίσματος, εἰς βάθ. 3.35 μ. ὑπὸ τὸ σύγχρονον ἔδαφος, διεπιστώθη ἡ ὑπαρξίς λιθοστρώτου δαπέδου εἰς ἀκαθόριστον ἔκτασιν, κάτωθεν δὲ τούτου λείψανα πηλίνου ἀγαθοῦ. Ἐπίσης ἠρευνηθῆ κεραμοσκεπῆς τάφος, ὅστις οὐδὲν ἀπέδωκεν.

Ἡ ταύτισις τοῦ ὡς ἄνω κτίσματος ἐκ τῶν μέχρι τοῦδε ὑπαρχόντων στοιχείων παραμένει εἰσέτι προβληματικὴ. Ἡ χρονολόγησις του εἰς τὰς ἀρχὰς τοῦ 3ου αἰ. π.Χ. εἶναι πιθανή, ἐφ' ὅσον ἡ χρονολόγησις τῶν νέων βάθρων δὲν παραλλάσσει τῆς τῶν προηγουμένων.

Ἐκ τῆς γενομένης στρωματογραφίας προκύπτει, ὅτι μετὰ τὴν καταστροφὴν τοῦ κτίσματος, κατὰ τοὺς ρωμαϊκοὺς χρόνους, ἐπὶ τῶν ἐρειπίων του διήρχετο ὁδός, τῆς ὁποίας διεκρίθησαν περισσότερο οδοστρώματα, ὡς ἀκριβῶς καὶ εἰς τὸ παραπλεύρως ἐρευνηθὲν τμήμα.

Πλὴν τῆς συνήθους ποσότητος ὀστράκων, ἐκ τῶν ἐπιχώσεων συνελέγησαν τρεῖς ἐνσφραγιστοὶ λαβαὶ τῆς ἑλληνιστικῆς περιόδου, λύχνος τοῦ τέλους τοῦ 4ου αἰ. π.Χ., τύπου 23D (Howland), καστανοβαφῆς λοπάς καὶ χαλκοῦν νόμισμα ἀθηναϊκὸν τοῦ 3ου αἰ. π.Χ.

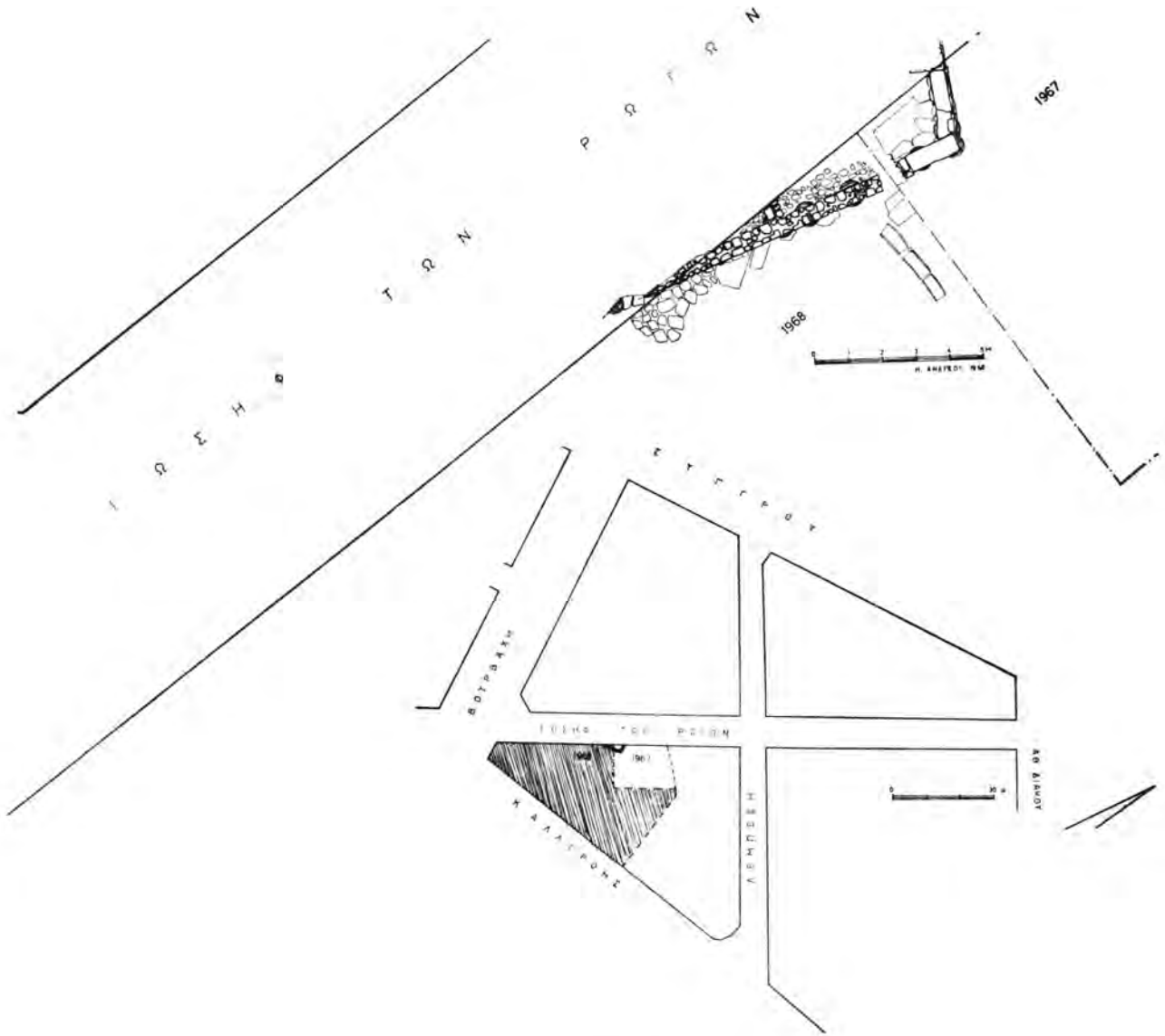
26. Κέκροπος 7 - 9 (Σ χ ε δ. 1, ἀριθ. 26)

Εἰς τὸ ὡς ἄνω οἰκόπεδον, ἰδιοκτησίας Ἐλευθ. Μαλινδρέττου, διαστ. 40 × 19 μ., ἡ ἀνασκαφικὴ ἔρευνα ἀπεκάλυψε τὰ λείψανα ὑστερορωμαϊκῆς οἰκίας, εἰς τὴν ὁποίαν ἐπηνέχθησαν βαθμηδὸν μικραὶ μετατροπαὶ (Π ί ν. 45· Σ χ ε δ. 19 - 20). Τὰ παλαιότερα ἀρχιτεκτονικὰ λείψανα, ἀναγόμενα εἰς τοὺς ἑλληνιστικοὺς χρόνους, συνοψίζονται εἰς τὰ ἐρείπια ἑνὸς δωματίου, τοῦ ὁποίου ἐσώζετο ἡ ΝΑ. γωνία μόνον, ἀποκαλυφθεῖσα κάτωθεν τοῦ δαπέδου τοῦ δωματίου Κ.

Ὁ ἀρχικὸς πυρὴν τῆς οἰκίας, διαστ. 21 × 15 μ., ἀποτελεῖτο ἐκ μιᾶς κεντρικῆς ἀλλῆς (Α), πέριξ τῆς ὁποίας ἀνεπτύχθησαν οἱ διάφοροι χῶροι· οὕτω, πρὸς Α. ἀνεσκάφησαν τρία δωματία (Α, Β, Γ), ἅτινα ἦσαν τὰ κατοικήσιμα διαμερίσματα, ἐνῶ πρὸς Δ. εὐρίσκοντο οἱ βοηθητικοὶ χῶροι (Ε, Κ, Μ). Οἱ τοῖχοι τῆς οἰκίας, πᾶχ. 0,80 - 0,60 μ., ἐκτισμένοι διὰ λίθων, πλίνθων καὶ κονιάματος, ἠδράζοντο ἐπὶ τοῦ φυσικοῦ ἐδάφους εἰς βάθ. 4 μ. ὑπὸ τὸ κατὰστρωμα τῆς συγχρόνου ὁδοῦ, διετηροῦντο δὲ ἐνιαχοῦ εἰς ὕψ. 2 μ. Τὰ δάπεδα τῶν δωματίων Β καὶ Γ ἐκαλύπτοντο διὰ ψηφιδωτοῦ λευκῶν χαλίκων, ἡ δὲ στάθμη των ἔκειτο 3.60 μ. βαθύτερον τῆς σημερινῆς ἐπιφανείας τοῦ ἐδάφους. Ὁ χῶρος Κ ἦτο ἐστρωμένος διὰ πηλίνων ψηφιδῶν ὡς καὶ ὁ χῶρος Ε.

λείψανα πηλίνου πλακοστρώτου ερέθησαν εις τήν αυλήν Λ καί τόν χώρον Μ, τοῦ ὁποίου ἡ στάθμη ἔκειτο 4.35 μ. βαθύτερον τοῦ σημερινοῦ ἐδάφους. Εἰς περίοδον μετασκευῆς ἡ αὐλή διεμορφώθη ἐκ νέου καί κατεσκευάσθη εἰς τὸ κέν-

τρον τῆς διμερῆς δεξαμενῆ μετὰ φρέατος, τῆς ὁποίας τὸ δάπεδον καί αἱ παρειαὶ ἔφερον ἐπέκδοσιν διὰ μαρμαρίνων πλακῶν· ἐν ἐπαφῇ πρὸς τήν Ν. πλευράν τῆς κατεσκευάσθη δι' ὀπτοπλίνθων ἐδρανόν. Οἱ παλαιοὶ τοῖχοι τῆς οἰκίας ἐπε-

Κ Α Λ Λ Ι Ρ Ρ Ο Η Σ

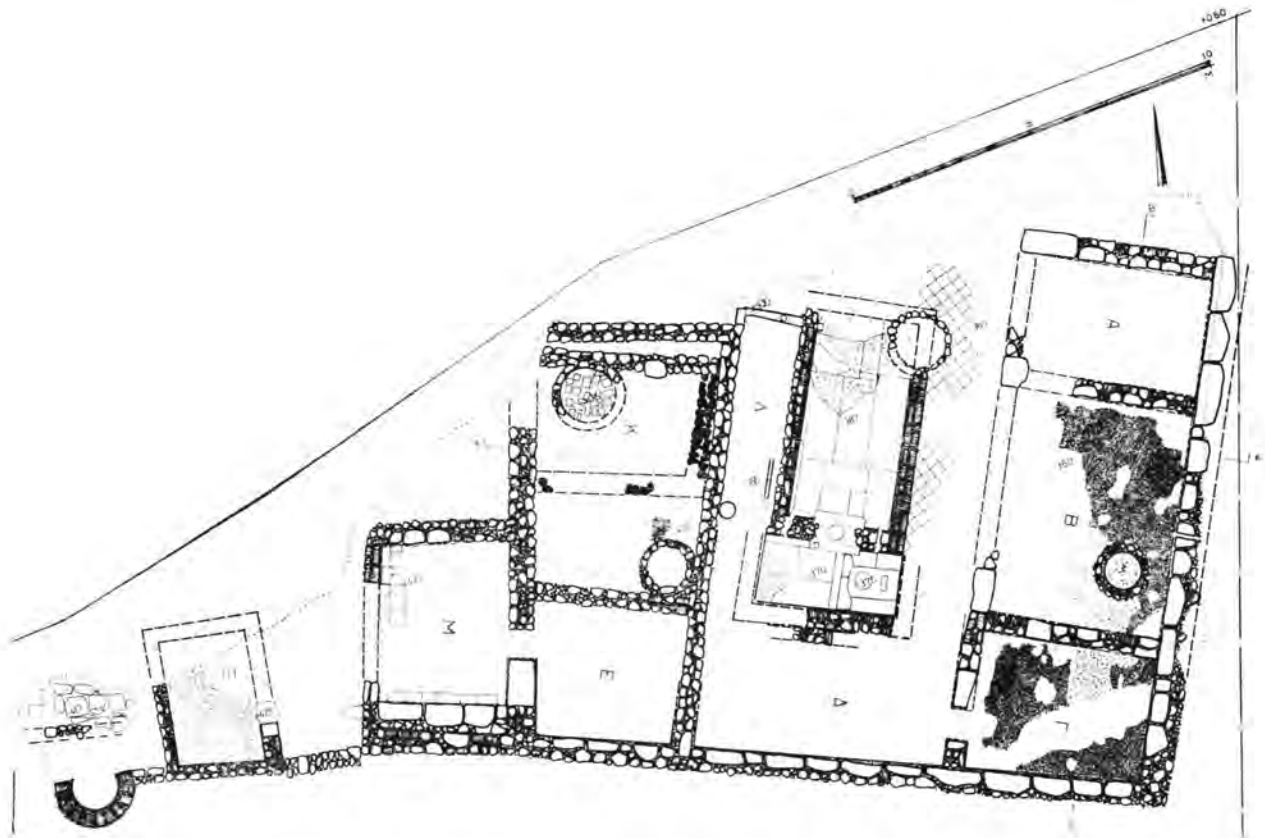
Σχέδ. 18. Κάτωπις ἀνασκαφῆς ἐπὶ τῆς ὁδοῦ Ἰωσήφ τῶν Ραγγίων 15-17 καὶ τοπογραφικὸν διάγραμμα περιοχῆς

σκευάσθησαν και εκείνοι, οί όποιοί κατέρρευσαν, ανηγέρθησαν έξ άρχής κατόπιν μικράς μετατοπίσεώς των. Άργότερον, πρός Δ. προσετέθη δωμάτιον Ξ, τοϋ όποίου οί τοίχοι έχουν πάχ. 0,40 μ. και ή στάθμη τοϋ δαπέδου του κείται 4.25 μ. βαθύτερον τής συγχρόνου επιφανείας τοϋ εδάφους. Ή άνέγερσις τής ώς άνω οίκιας άνάγεται, ώς συμπεραίνεται εκ τής χρονολογήσεως τών εν αυτῇ εϋρεθέντων αντικειμένων, αλλά και εκ τής τοιχοποιίας τής, εις τάς άρχάς τοϋ 4ου αί.

νοϋς, τόν 11ον και 12ον αί. μ.Χ., κατεσκευάσθησαν οί πίθοι 3, 4 και 5. Άριθμός βυζαντινών άγγείων με έφυάλωσιν άντιπροσωπεύει τήν χρῆσιν τοϋ χώρου κατά τήν περίοδον αυτῆν.

Έκ τών επιχώσεων τής οίκιας συνελέγησαν ενδιαφέροντα αναθηματικά ανάγλυφα και άλλα αντικείμενα, ώς και πλουσία σειρά πηλίνων ειδωλίων, χρονολογουμένων εις τόν 4ον μ.Χ. αί. Α΄. Άντικείμενα εκ μαρμάρου

Άναθηματικόν ανάγλυφον ήρωος, σωζόμενον

Σχέδ. 19. Κάτωπις άνασκαφής επί τής οδοϋ Κέκροπος 7-9

μ.Χ., ότε αί Άθήναι μετά τήν καταστροφήν τών Έρουλών (267) ήκμαζον και πάλιν με τήν ανάπτυξιν τών Σχολών και διαφόρων πνευματικών ιδρυμάτων, κατεστράφη δέ προφανώς τό 396 μ.Χ. κατά τήν επιδρομήν τοϋ Άλαρίχου. Ένταυθα σημειούμεν, ότι ή ώς άνω οίκια εϋρίσκεται ειγγύτατα τής περιοχής, ένθα τό υπό τοϋ ύπάρχου Άετίου άνεγερθέν σημαντικόν οικοδόμημα πρός τιμήν τών αυτοκρατόρων Άρκαδίου και Όνωρίου. Μετά τήν έγκατάλειψιν και έρείπωσιν τής οίκιας, κατά τούς βυζαντινούς χρό-

μερικώς παρίσταται άνήρ πρός τά δεξιά με χλαμύδα επί τοϋ ώμου και πέτασον, εμπροσθεν ίππου· μάρμαρον πεντελικόν· ύψ. 0,31, σωζ. πλ. 0,21 μ. Τέλη 4ου αί. π.Χ. (Πί ν. 46 γ).

Κεφαλή γυναικόσ, προερχομένη έξ αναγλύφου τοϋ 4ου αί. π.Χ. (Πί ν. 46 α).

Άναθηματικόν ανάγλυφον με παράστασιν Κυβέλης ένθρόνου με λέοντα επί τών γονάτων τής· διά τής άριστεράσ κρατεί τύμπανον και διά τής δεξιάσ φιάλην· έλληνιστικόν. Μάρμαρον πεντελικόν· ύψ. 0,17, πλ. 0,12 μ. (Πί ν. 46 β).

Ναϊδίοσχημον ανάγλυφον με παράστασιν Κυβέλης, ἑλληνιστικῆς περιόδου. Μάρμαρον πεντελικόν· ὕψ. 0,25, πλ. 0,165 μ.

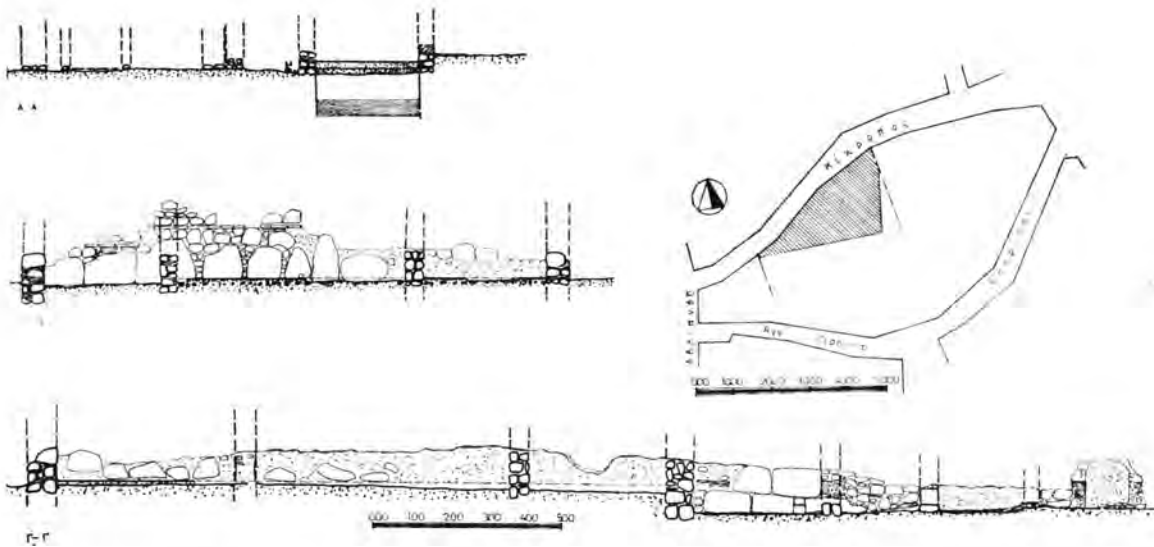
Ἀκέφαλος κορμὸς ἀνδρὸς, τοῦ ὁποῖου ἐλλείπουν αἱ χεῖρες καὶ οἱ πόδες. Μάρμαρον πεντελικόν· ὕψ. 0,38 μ.

Ἀκέφαλον ἀγαλμάτιον παιδός, τοῦ ὁποῖου ἐλλείπουν αἱ χεῖρες καὶ οἱ πόδες ἀπὸ τῆς ἀρχῆς τῶν μηρῶν. Μάρμαρον πεντελικόν· σῶζ. ὕψ. 0,32 μ.

Θραῦσμα ἀναγλύφου ἐπιτυμβίας πλακὸς με παράστασιν γυναικὸς ἐνδεδυμένης χιτῶνα καὶ ἱμάτιον, τοῦ 1ου αἰ. μ.Χ.· ἐπὶ τῆς ὀπισθίας πλευρᾶς ἐπιγραφή τῶν προΐμων ἑλληνιστικῶν χρό-

καθημένην θεότητα. Στατίτης. Ὑψ. 0,102 μ. Β'. Πήλινα εἰδῶλια

Γυναικεῖον προσωπεῖον με ἴχνη χρώματος· ὕψ. 0,163 μ. (Πί ν. 47 α). Θραῦσμα πηλίνου πλακιδίου με δύο τραγικὰ προσωπεῖα. Εἰδῶλια καθημένων γυναικείων θεοτήτων (Πί ν. 47 δ) (πρβλ. Agora VI, πίν. 4, ἀριθ. 84, 192, 102), κουροτρόφων (πρβλ. Agora VI, πίν. 3, κουροτρόφον Βρετανικοῦ Μουσείου), ἀνακεκλιμένης Μούσης με λύραν (Πί ν. 47 γ), ἀνακεκλιμένου Ἔρωτος (πρβλ. Agora VI, πίν. 6, ἀριθ. 232) (Πί ν. 48 α). Ἐπίσης εἰδῶλιον βοσκοῦ κρατοῦντος σύριγγα (Πί ν. 48 β), Ἄρποκράτου (πρβλ. Agora VI, ἀριθ. 250 - 255), προτομή Ἰ-

Σχέδ. 20. Τομαὶ ἀποκαλυφθέντων τοίχων εἰς ἀνασκαφὴν ἐπὶ τῆς ὁδοῦ Κέρκροπος 7 - 9 καὶ τοπογραφικὸν διάγραμμα περιοχῆς

νων. Μάρμαρον πεντελικόν· σῶζ. ὕψ. 0,33, πλ. 0,115 μ.

Κεφαλὴ ἀνδρὸς γενειοφόρου με συμπληρωματικὴν ἐργασίαν διὰ τρυπάνου, προερχομένη πιθανῶς ἐξ ἀναγλύφου ρωμαϊκῶν χρόνων. Μάρμαρον πεντελικόν· σῶζ. ὕψ. 0,065 μ.

Μαρμάρινος πούς τραπέζης ἀπολήγων εἰς λεοντοκεφαλὴν· σῶζ. ὕψ. 0,18 μ.

Ἐτέρα κεφαλὴ, παραπλησία, σῶζ. ὕψ. 0,15 μ.

Ἀναθηματικὸν ἀνάγλυφον ὑστερορωμαϊκόν, τοῦ ὁποῖου σώζεται τὸ κάτω ἀριστερὸν τμήμα. Ἀριστερὰ εἰκονίζεται δένδρον καὶ ἔμπροσθεν αὐτοῦ ἦρας· πρὸς τὰ δεξιὰ παρίσταται ἀνὴρ στρέφον πρὸς τὰ δεξιὰ, μεταξύ δὲ τῶν δύο μορφῶν ὀμφαλός. Γυψόλιθος· σῶζ. ὕψ. 0,16, πλ. 0,11 μ.

Εἰδῶλιον αἰγυπτιάζον, εἰκονίζον γυναικεῖαν

σιδος, προτομὴ φιλοσόφου (πρβλ. Agora VI, πίν. 9, ἀριθ. 421) (Πί ν. 47 β), προτομαὶ παιδῶν, κεφαλὴ γυναικείας μορφῆς, εἰδῶλιον ἀλέκτορος, εἰδῶλια κυνός (τύπου Μάλτας) (Πί ν. 48 γ), πτηνῶν, κριοῦ (Πί ν. 48 δ).

Λύχνος ἀκέραιος τῶν μέσων τοῦ 4ου αἰ. μ.Χ. με διακόσμησιν ἀκτινωτοῦ σχεδίου, περιβαλλομένου δι' ἰχθυακάνθης (πρβλ. Agora VII, πίν. 31, ἀριθ. 1856).

27. Λαμάχου 3 (Σχέδ. 1, ἀριθ. 27)

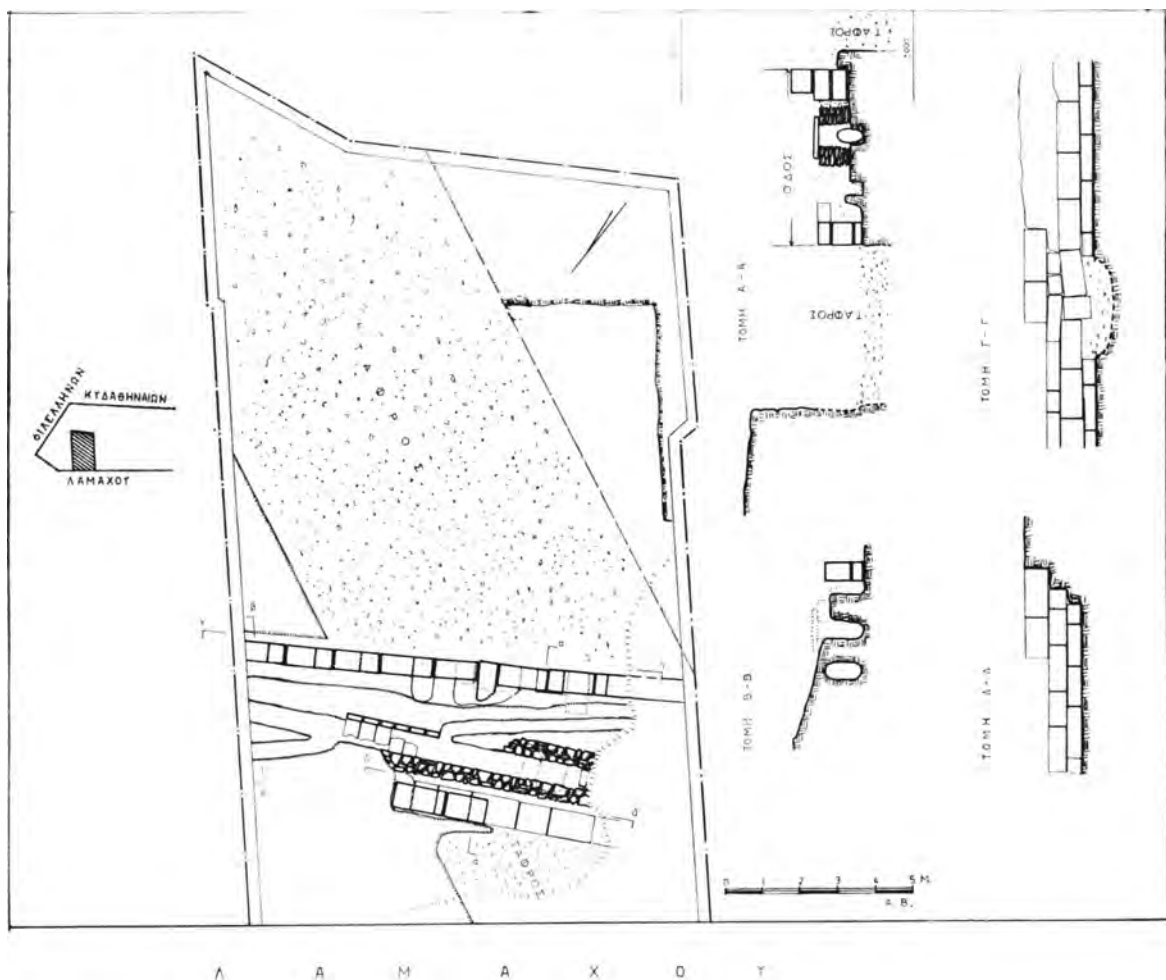
Εἰς τὸ ἐν ἐπικεφαλίδι οἰκόπεδον, ἰδιοκτησίας Φωτιάδου, διαστ. 19,50 × 12 μ., ἀνασκαφικὴ ἔρευνα ἔφερεν εἰς φῶς λείψανα ὑστεροκλασσικῆς κατασκευῆς, τὴν ὁποῖαν ταυτίζομεν πρὸς ὁδὸν (Σχέδ. 21).

Ἐνταῦθα ἀπεκαλύφθη τὸ τμήμα τῆς ὁδοῦ τὸ διασχίζον τὴν τάφρον· ἠρευνήθη ἐπίσης ὁ χῶρος τῆς τάφρου, ὁ ἐκτεινόμενος πρὸς Ν. τῆς ὁδοῦ, τὸ δὲ πρὸς Β. τῆς ὁδοῦ τμήμα τῆς ἠρευνήθη μερικῶς διὰ τεχνικούς λόγους.

Ἡ ὁδός, μὲ κατεύθυνσιν Α.-Δ., ἔχει πλ. 4.50 μ. καὶ ἀπεκαλύφθη μέχρι μήκ. 10 μ., συνεχιζομέ-

ῦσος 2-3 δόμων, ἐκεῖθεν δέ, λόγῳ ἀνυψώσεως τῆς κιμιλιᾶς, ἦτο τελείως κατεστραμμένος. Ἐντὸς τοῦ πλάτους τῆς ὁδοῦ εἶχον κατασκευασθῆ δύο ἀγωγοί· ὁ προγενέστερος ἦτο λελαξευμένος εἰς τὴν κιμιλιάν, ὁ δεύτερος ἦτο κτιστός.

Κατὰ τὴν Ν. γωνίαν τοῦ οἰκοπέδου ἡ κιμιλιά, ἀνυψουμένη ἀποτόμως, φθάνει μέχρι τοῦ ἐπιπέ-

Σχέδ. 21. Κάτωπις καὶ τομαὶ ἀνασκαφῆς ἐπὶ τῆς ὁδοῦ Λαμάχου 3 καὶ τοπογραφικὸν διάγραμμα δεικνύον τὴν θέσιν τοῦ οἰκοπέδου

νη ἐκατέρωθεν εἰς τὰ ὄμορα οἰκόπεδα (Πί ν. 49 β). Τὰ ἀναλήμματα τῆς ὁδοῦ εἶχον κατασκευασθῆ διὰ λαξευτῶν κροκαλοπαγῶν λίθων κατὰ τὸ ἰσόδομον σύστημα καὶ ἠδράζοντο ἐπὶ τῆς κιμιλιᾶς, εἰς βάθος 4.50-5 μ. ὑπὸ τὸ σύγχρονον ἔδαφος. Τὸ Ν. ἀνάλημμα διετηρεῖτο εἰς ὕψος 3-4 δόμων, ἐνῶ τὸ Β. ἐσώζετο μέχρι τινός εἰς

δοῦ τοῦ σημερινοῦ ἔδαφους, καθορίζουσα οὕτω τὸ Ν. ὄριον τῆς τάφρου, τῆς ὁποίας τὴν κατεύθυνσιν καὶ τὴν μορφήν ἀποκαθιστῶμεν εἰς τὸ Σχέδ. 21 κατ' ἀναλογίαν πρὸς ἄλλας περιπτώσεις, κατὰ τὰς ὁποίας ἠρευνήθη αὕτη (Ι. Τραυλός, Πολεοδομικὴ Ἐξέλιξις τῶν Ἀθηνῶν, σ. 77-78, σχέδ. 38) καὶ ἐν συνδυασμῷ πρὸς πα-

λαιότερα ανασκαφικά δεδομένα της πορείας του τείχους προς την πλευράν αυτήν της πόλεως (ΑΔ 22 (1967): Χρονικά, σ. 103) (Σχ έ δ. 22).

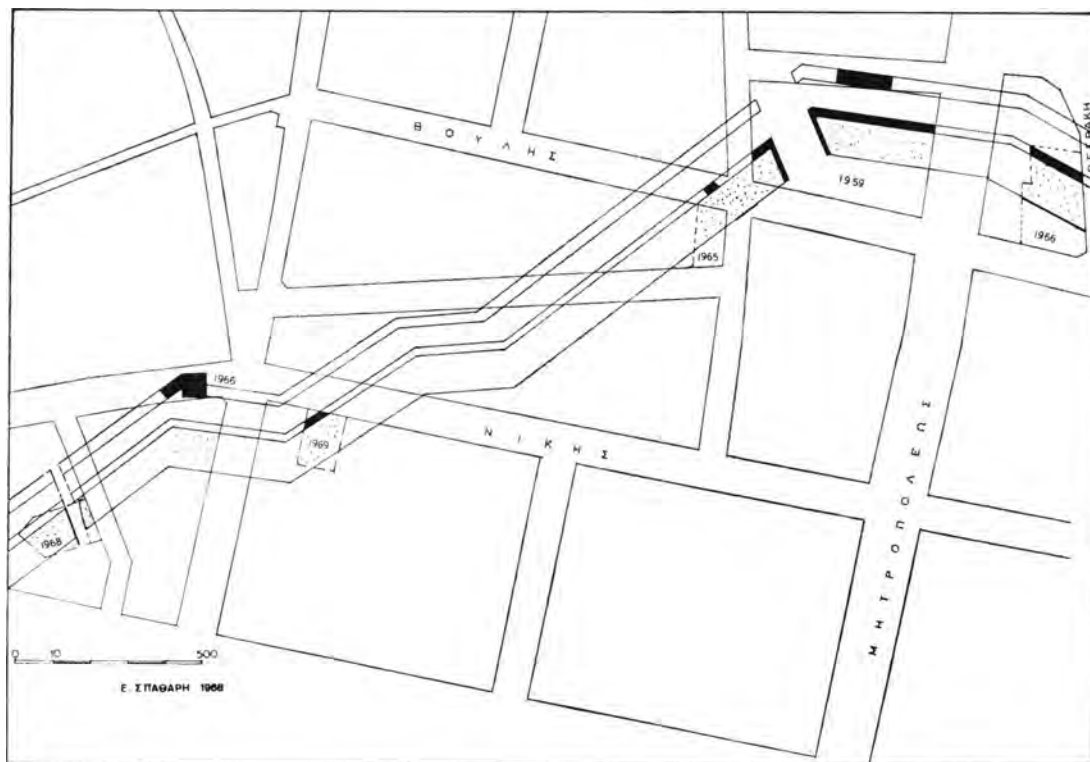
Ἡ ὁδὸς πρὸς Δ. θὰ ὠδήγει εἰς πύλην τοῦ τείχους, ἄγνωστον μέχρι τοῦδε, τὴν ὁποίαν πρέπει νὰ ἀναζητήσωμεν εἰς τὸ πρὸς Δ. παρακείμενον οἰκόπεδον.

Ἐκ τοῦ χώρου τῆς τάφρου συνελέγησαν ἑννέα λύχνοι τοῦ 1ου αἰ. π.Χ. - 1ου αἰ. μ.Χ., ὡς καὶ δύο πλαστικαὶ προτομαὶ ἐκ κάδου τοῦ 1ου μ.Χ. αἰ. (Πί ν. 49 α) (Agora V, πίν. 6, ἀριθ. G102),

λελαξευμένος εἰς τὴν κιμιλιάν, μὲ κατεύθυνσιν Α. - Δ., καλυπτόμενος ἄνω διὰ λίθων, ὅστις ἀνεσκάφη μέχρι μήκους 4.60 μ.· ἐπίσης ἀνευρέθη τοῖχος ρωμαϊκός, ἐκτισμένος διὰ λίθων καὶ κονιάματος, ἔχων κατεύθυνσιν Β. - Ν., ὅστις ἠδράζετο ἐπὶ τῆς κιμιλιᾶς, τῆς ὁποίας ἡ στάθμη ἐνταῦθα ἔκειτο εἰς βάθ. 2 μ. ὑπὸ τὸ σύγχρονον ἔδαφος.

29. Λεωκορίου (ἔργα ΔΕΗ) (Σχ έ δ. 1, ἀριθ. 29)

Κατὰ τὴν παρακολούθησιν ἐργασιῶν διανοί-

Σχέδ. 22. Τοπογραφικὸν διάγραμμα δεικνύον τὴν πορείαν τῆς οχυρώσεως τῆς πόλεως κατὰ τὴν ΒΑ. πλευράν αὐτῆς

ὀλίγα ἀγγεῖα οἰκιακῆς χρήσεως, θραύσματα τοιχογραφιῶν καὶ μεγάλη ποσότης ὀστράκων. Ἐπίσης τέσσαρα χαλκᾶ νομίσματα, ἐξ ὧν τρία ἀθηναϊκὰ, ἐποχῆς Ἀρχόντων (2ου π.Χ. αἰ.) καὶ ἓν ἐφθαρμένον.

28. Λαμάχου, Ἐναντι ἀριθ. 5 (Σχ έ δ. 1, ἀριθ. 28)

Κατὰ τὰς ἐργασίας διανοίξεως χάνδακος ὑπὸ τῆς ΥΔΡΕΞ, κατὰ μήκος τῆς ἀνωτέρω ὁδοῦ καὶ δὴ ἐξωθεν τῆς οἰκίας ἀριθ. 5, ἀνευρέθη ἀγωγὸς

ξεῶς χάνδακος ὑπὸ τῆς ΔΕΗ ἀνευρέθησαν τὰ ἑξῆς :

Κατ' ἀρχάς, εἰς ἀπόστασιν 30 μ. ἀπὸ τῆς συμβολῆς τῆς ὡς ἄνω ὁδοῦ μετὰ τῆς ὁδοῦ Διπύλου, παρὰ τὴν Δ. οἰκοδομικὴν γραμμὴν τῆς ὁδοῦ, ἐνετοπίσθησαν ἀρχιτεκτονικὰ λείψανα, χρονολογούμενα ἀπὸ τῆς ὑστερας κλασσικῆς μέχρι καὶ τῆς ὑστερας ρωμαϊκῆς περιόδου. Περαιτέρω, κατὰ τὴν συμβολὴν τῆς ὁδοῦ Λεωκορίου μετὰ τῆς ὁδοῦ Τουρναβίτου, ἀνεσκάφη τμήμα ὑστερορωμαϊκῆς δεξαμενῆς, τῆς ὁποίας τὸ πλά-

τος τῆς μιᾶς πλευρᾶς εἶναι 2.30 μ. ἠδράζετο ἐπὶ ἐπιχώσεων εἰς βάθ. 1.10 μ., οἱ τοῖχοί τῆς ἦσαν κατεσκευασμένοι διὰ λίθων, πλίνθων καὶ κονιάματος καὶ ἔφερον ἐπένδυσιν ἐκ σκληροῦ ἀμμοκονιάματος.

Τέλος, ἐντὸς τῶν ἐπιχώσεων τοῦ αὐτοῦ σκάμματος, κατὰ τὴν συμβολὴν τῶν ὁδῶν Λεωκορίου καὶ Λεπενιώτου, ἦλθεν εἰς φῶς ὡραία γυναικεία κεφαλὴ, σωζ. ὕψ. 0,21 μ., τῶν μέσων τοῦ 4ου αἰ. π.Χ. (Π ἰ ν. 50 α).

30. Μακρυγιάννη 19 - 21 (Σ χ ἔ δ. 1, ἀριθ. 30)

Εἰς τὸ ἐν ἐπικεφαλίδι οἰκόπεδον (Π ἰ ν. 50 γ Σ χ ἔ δ. 23), διαστ. 18.85×14 μ., ἰδιοκτησίας Χαβατζόγλου καὶ πλησίον τῆς Ν. μεσοτοιχίας του, ἀπεκαλύφθη ἡ ΒΔ. γωνία τοῦ κατὰ τὸ παρελθὸν ἔτος ἀνασκαφέντος ὑστερορωμαϊκοῦ κτίσματος εἰς τὸ παρακείμενον οἰκόπεδον (ΑΔ 23 (1968) : Χρονικά, σ. 73 - 75), τοῦ ὁποῦ ἡ μορφή συμπληροῦται ὡς ἐξῆς : Πρὸς Β. τοῦ χώρου X₈ σχηματίζεται ἕτερος χώρος, ὁ X₁₁, διαστ. 4.35 × 4.80 μ. Αἱ διαστάσεις τοῦ χώρου X₈ ἀποκαθίστανται εἰς 9.70 × 8.80 μ., εἰς δὲ τὴν ΒΔ. γωνίαν του εὐρέθησαν τὰ λείψανα κλιβάνου, διαστ. 2.10 × 1.20 μ., τοῦ ὁποῦ τὰ τοιχώματα ἦσαν ἐκτισμένα δι' ὀπτοπλίνθων πρὸς Β. τοῦ τελευταίου τοῦτου χώρου ἐσχηματίζετο ἄψις, τῆς ὁποίας τὴν χορδὴν ὑπολογίζομεν εἰς 6 μ., ἀπετέλει δὲ αὕτη μεταγενεστέραν προσθήκην, ὡς ἀποδεικνύει ἡ διάφορος τοιχοποιία τῆς καὶ τὰ κάτωθεν αὐτῆς σωζόμενα ἀρχιτεκτονικὰ λείψανα, ἅτινα συνδέονται μετὰ τοῦ κεραμικοῦ κλιβάνου. Οἱ τοῖχοί του, ἐκτισμένοι διὰ λίθων, πλίνθων καὶ κονιάματος, ἐδράζονται ἐπὶ τῆς κιμιλιάς, τῆς ὁποίας ἡ στάθμη ἐνταῦθα κεῖται 2.20 μ. ὑπὸ τὸ σύγχρονον ἔδαφος.

Εἰς τὸ μέσον τῆς Α. μεσοτοιχίας τοῦ οἰκοπέδου ἀνευρέθησαν λείψανα τοῦ Δ. τοῖχου ἑλληνιστικοῦ κτίσματος μετὰ τμημάτων δύο ἐκ τῶν καθέτων τοίχων του. Τοῦ κτίσματος τούτου διεπιστώθησαν δύο οἰκοδομικαὶ περίοδοι· εἰς τὴν παλαιότεραν ἀνήκει ἡ διὰ λαξευτῶν πωρολίθων ἰσόδομος τοιχοποιία, ἐνῶ ἡ δι' ἄργων λίθων ἀνήκει εἰς περίοδον μετασκευῆς του. Πρὸς Α. τῶν λειψάνων τούτων ἐσώζετο τὸ ἡμισυ δεξιαμενῆς, τῆς ὁποίας αἱ διαστάσεις ἀποκαθίστανται εἰς 1 × 2.60 μ.· οἱ τοῖχοί τῆς ἦσαν ἐκτισμένοι διὰ λίθων, ὀπτοπλίνθων καὶ κονιάματος, τὸ δὲ δάπεδόν τῆς, κείμενον εἰς βάθ. 1.80 μ., ἦτο ἐστρωμένον διὰ πηλίνων πλακῶν.

Ἐπὶ τῶν ἔρειπίων τῶν περιγραφέντων κτισμάτων κατασκευάζονται κατὰ τοὺς βυζαντινοὺς χρόνους ἀποθηκευτικοὶ πίθοι, κατάλοιπα τῶν ὀ-

πίων ἐσώζοντο εἰς τέσσαρα σημεῖα τοῦ οἰκοπέδου. Εἰς τὸν χώρον τῆς ἀνασκαφῆς διεπιστώθη, ὡσαύτως, ἀριθμὸς λαξευμάτων εἰς τὴν κιμιλίαν, ἅτινα ἐρμηνεύομεν ὡς τάφους, κατ' ἀναλογίαν πρὸς τὰ παρόμοια, τὰ ὁποῖα εὐρέθησαν εἰς τὸ παρακείμενον οἰκόπεδον καὶ τινὰ τῶν ὀπίων περιεῖχον ταφάς.

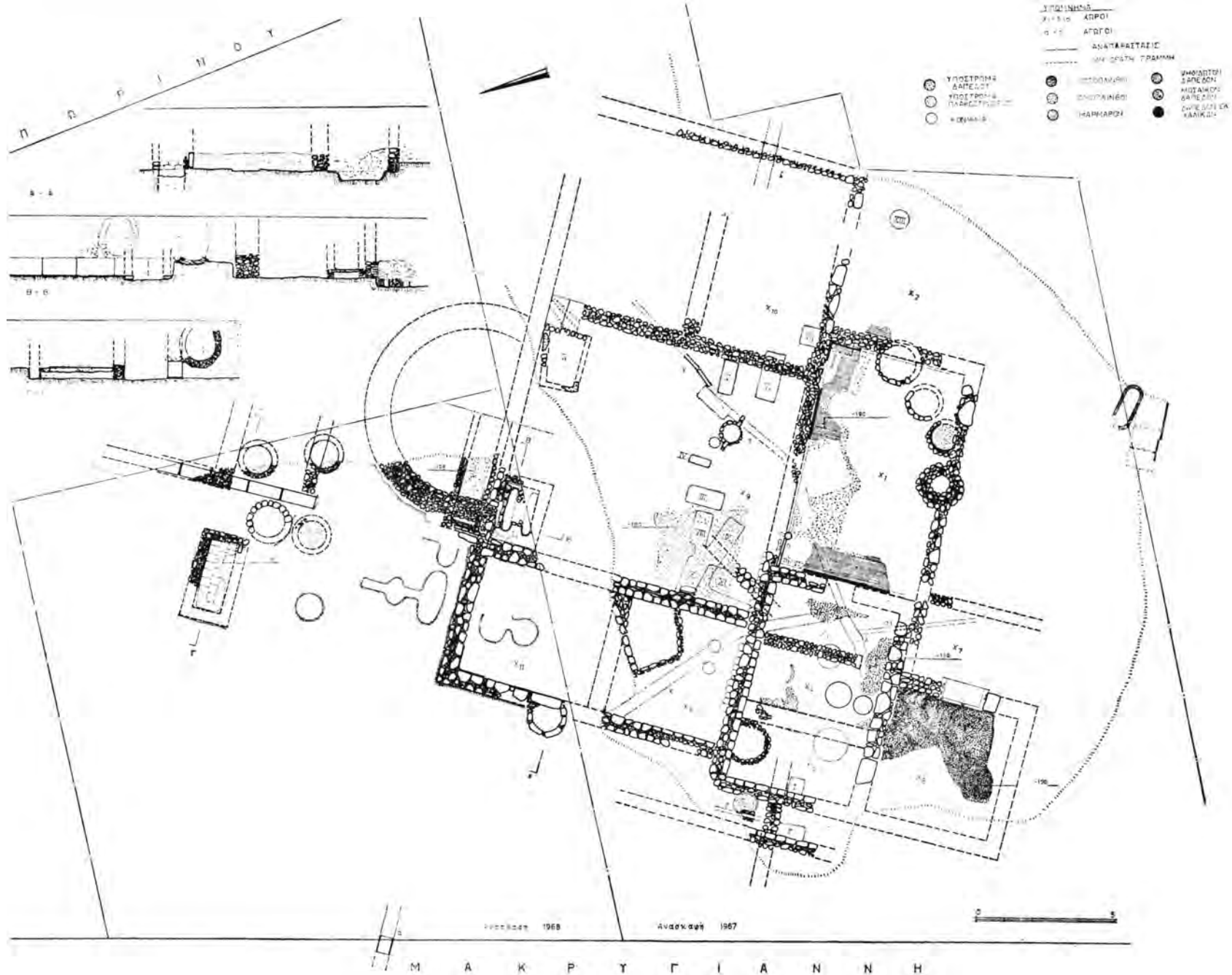
Ἐκ τῶν ἐπιχώσεων συνελέγη ἀριθμὸς ὀστράκων, τινὰ τῶν ὁποίων συγκολληθέντα ἀπέδωσαν τὰ ἐξῆς ἀγγεῖα : σκύφον μελανόμορφον με παράστασιν ἐκ τοῦ κύκλου τοῦ Διονύσου, ὕψ. 0,225 μ. (Π ἰ ν. 50 β), ψυκτῆρα μελαμβαφῆ, ὕψ. 0,215 μ., κύλικα μελαμβαφῆ, ὕψ. 0,05 μ. Ἄνευρέθησαν ἐπίσης δύο χαλκᾶ νομίσματα, ἐν τοῦ Κωνσταντίου Β' καὶ ἓν τεσσαρακοντανούμιον Κώνσταντος Β'.

31. Μαραθῶνος 61 (Σ χ ἔ δ. 1, ἀριθ. 31)

Ἡ ἔρευνα τοῦ ἀνωτέρω οἰκοπέδου (Σ χ ἔ δ. 24) ὑπῆρξεν ἀναμφισβητήτως ἡ πλέον ἀξιόλογος τῶν ἀνασκαφῶν τοῦ ἔτους, τόσον διὰ τὴν συναγωγὴν τοπογραφικῶν συμπερασμάτων, ὅσον καὶ διὰ τὴν περισυλλογὴν σημαντικῶν καὶ ὡραίων ἀντικειμένων. Αἱ ἐργασίαι ἐπεξετάθησαν καθ' ὅλην τὴν ἔκτασιν τοῦ οἰκοπέδου (10.50 × 16 μ.).

Ἦδη ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τοῦ 5ου αἰ. π.Χ. ὁ χώρος ἐχρησιμοποιεῖτο ὡς νεκροταφεῖον, ὡς συνάγεται ἐκ τῆς ἀνευρέσεως ἀριθμοῦ τάφων καὶ ὀστράκων, χρονολογουμένων εἰς τὸν 5ον καὶ 4ον αἰ. π.Χ. Εἰς τὸ μέσον τοῦ οἰκοπέδου ἀνεσκάφησαν εἰς βάθος 2.70 μ. πέντε τάφοι λακκοειδεῖς, καλυπτόμενοι διὰ κεράμων καὶ μίᾳ παιδικῆ ταφῆ (I) ἐντὸς λάρνακος. Ὁ συνήθης τρόπος ταφῆς ἦτο ὁ ἐνταφιασμός, εἰς μίαν περίπτωσιν μόνον διεπιστώθη καύσις (VI). Ἄπαντες εὐρέθησαν ἡμικατεστραμμένοι. Εἰς τὸ ἐσωτερικόν των ἐσώζοντο ὀλίγα ὑπολείμματα σκελετῶν ἐντὸς τοῦ II εὐρέθη ἀρυβαλλοειδὲς ληκύθιον με ἔδαφοχρώμους γραμμὰς περίξ τῆς κοιλίας, τοῦ τέλους τοῦ 5ου αἰ. π.Χ. καὶ ἐντὸς τοῦ IV ἔκειτο ληκύθιον ἀβαφὲς τοῦ β' ἡμίσεος τοῦ 5ου αἰ. π.Χ. Ἀριθμὸς ἀγγείων συγκολληθέντων ἐκ θραυσμάτων, ἅτινα συνελέγησαν ἐκ τῶν ὑπερκειμένων ἐπιχώσεων, προέρχονται προφανῶς ἐκ τοῦ περιεχομένου των, εἶναι δὲ τὰ ἐξῆς :

Ὠραία ἐρυθρόμορφος λήκυθος, ὕψ. 0,45 μ., περὶ τὸ 440 π.Χ., με σκηνὴν γυναικωνίτου (Π ἰ ν. 51 β). Ἀριστερά, ἰσταμένη θεραπευτικὴ ὀνομαζομένη ΧΡΥΣΟΘΕΜΙΣ, προσφέρει πυξίδα εἰς τὴν καθημένην νεκρᾶν, δεξιὰ τῆς ὁποίας σώζεται ἡ ἀρχὴ τοῦ ὀνόματός τῆς ΕΥΡΥ... Ἀριστερὰ τῆς κεφαλῆς τῆς νεκρᾶς εἶναι γεγραμμένη τρίστιχος

Σχέδ. 23. Κάτωφια και τομαί ανασκαφής επί της οδού Μακρυγιάννη 19 - 21

Σχέδ. 24. Κάτωις και τομή άνασκαφής οικουγενειακου ταφικου περιβόλου έπι τής όδου Μαραθώνος 61

ἐπιγραφή: *ΑΣΙΟΠΕΙΘΗΣ/ΚΑΛΟΣ/ΑΛΚΙΜΑΧΟ*. Ἐρυθρόμορφος κύλιξ αὐστηρορρυθμική, διαμ. 0,31 μ., με πολυπρόσωπον σκηνὴν γάμου (Πί ν. 51 α). Ἐρυθρόμορφος ὕδρια, σωζ. ὕψ. 0,30 μ., τοῦ τέλους τοῦ 5ου αἰ. π.Χ., με σκηνὴν γυναικωνίτου. Λευκὴ λήκυθος, σωζ. ὕψ. 0,29 μ., με σκηνὴν ἐπὶ τάφου τοῦ νεκροῦ· εἰς τὸ μέσον παρίσταται ἡ στήλη τοῦ νεκροῦ στολισμένη με ταινίας ἐπὶ βάθρου τριῶν βαθμίδων, ἀριστερὰ γυνὴ ἐνδεδυμένη χιτῶνα καὶ ἱμάτιον τείνει τὰς χεῖρας πρὸς τὴν στήλην τοῦ νεκροῦ, δεξιὰ θεραπεινὴς φέρουσα ὕδριαν. Λευκὴ λήκυθος, ὕψ. 0,39 μ., με ἀπεικόνισιν σαρκοφάγου, δεξιὰ τῆς ὁποίας ἀνὴρ με πέτασον, ἐνδεδυμένος χλαμύδα (Πί ν. 51 γ), ἀριστερὰ γυνὴ σπένδουσα καὶ κρατοῦσα διὰ τῆς δεξιᾶς φιάλην καὶ διὰ τῆς ἀριστερᾶς οἰνοχόην. Λευκὴ λήκυθος, σωζ. ὕψ. 0,46 μ.· τὸ τμήμα τὸ εἰκονίζον τὴν στήλην τοῦ νεκροῦ ἐλλεῖπει, σώζονται μερικῶς αἱ δύο ἐκατέρωθεν ταύτης μορφαί· δεξιὰ ἀνὴρ κατὰ κρόταφον σωζόμενος κατὰ τὸ ἦμισυ, ἀριστερὰ γυνὴ κομίζουσα προσφοράς. Λευκὴ λήκυθος, σωζ. ὕψ. 0,14 μ.· διακρίνεται τμήμα στήλης με τὰς ταινίας καὶ πρὸς τὰ δεξιὰ ἀνὴρ με χλαμύδα. Λευκὴ λήκυθος, σωζ. ὕψ. 0,115 μ.· εἰς τὸ μέσον διακρίνεται ἡ σαρκοφάγος τοῦ νεκροῦ, δεξιὰ ὁ ἴδιος ὁ νεκρὸς ἐνδεδυμένος ἱμάτιον ἐρυθρόν, ἀριστερὰ γυνὴ με ὕδριαν. Δύο μελαμβραφῆ ληκύθια, δύο μελαμβραφῆ κυάθια, δύο ἀβαφῆ με μελανὰς ὀριζοντίους γραμμάς, λήκυθος με μελανὴν διακόσμησιν φύλλων κισσοῦ, μελαμβραφῆς φιαλίδιον καὶ μελανόμορφος κύλιξ. Κατὰ τὴν ΒΔ. γωνίαν τοῦ οἰκοπέδου ἀπεκαλύφθη τμήμα τῆς Ν. πλευρᾶς κτίσματος μέχρι μήκ. 7.70 μ., κατεσκευασμένου διὰ λαξευτῶν κροκαλοπαγῶν λίθων κατὰ τὸ ἰσόδομον σύστημα, τῶν μέσων τοῦ 4ου αἰ. π.Χ.· διετηρεῖτο εἰς ὕψος τριῶν δόμων, σωζ. ὕψ. 1.40 μ. καὶ ἠδράζετο ἐπὶ τοῦ φυσικοῦ ἐδάφους εἰς βάθ. 3 μ. ὑπὸ τὸ σύγχρονον ἔδαφος. Πρὸς Ν. ἐπὶ τοῦ ἐδάφους ἔκειτο ἀριθμὸς ἀγαλμάτων ἐκ πεντελικοῦ μαρμάρου τοῦ β' καὶ γ' τετάρτου τοῦ 4ου αἰ. π.Χ., ἅτινα κατόπιν τῆς συγκρίσεως τῶν πρὸς σύγχρονα μνημεῖα τοῦ αὐτοῦ εἴδους δυνάμεθα νὰ κατατάξωμεν ὡς ἐπιτύμβια. Οὕτω, τὸ προαναφερθὲν κτίσμα ἐρμηνεύεται ἀντιστοίχως ὡς ὁ οἰκογενειακὸς ταφικὸς περίβολος, ἐντὸς τοῦ ὁποίου θὰ ἦσαν ἀνιδρυμένα τὰ ταφικὰ μνημεῖα, ἅτινα ἐν συντομίᾳ περιγράφωμεν κατωτέρω (βλ. καὶ ΑΑΑ II (1969), σ. 257-268, εἰκ. 2-6).

1. Ἀγάλματα γυναικὸς καὶ παιδίσκης συνθέτουντα προφανῶς ἐπιτύμβιον μνημεῖον:

α. Ἀκέφαλος γυνὴ ἰσταμένη, στηριζόμενη

ἐπὶ τοῦ δεξιοῦ ποδός, φέρουσα τὸν ἀριστερόν πρὸς τὰ ὀπίσω. Εἶναι ἐνδεδυμένη χειριδωτὸν χιτῶνα καὶ τὸν ἄττικὸν πέπλον· ἀπὸ τῶν ὤμων πίπτει πρὸς τὰ ὀπίσω ἱμάτιον ἀνεμιζόμενον. Πεντελικὸν μάρμαρον, σωζ. ὕψ. 1.43 μ. (Πί ν. 52 α).

β. Δευτέρα ἀκέφαλος γυναικεία μορφή, μεγέθους ἡμίσεος τοῦ φυσικοῦ, εἰς κινητικὴν στάσιν, στηρίζεται ὁμοίως ἐπὶ τοῦ δεξιοῦ ποδός, ἐνφ' προβάλλει τὸ ἀριστερόν ἄνετον σκέλος εἰς ἀρκετὴν ἀπόστασιν ἀπὸ τοῦ ἄλλου. Εἶναι ἐνδεδυμένη πέπλον με μακρὸν ἀπόπτυγμα ἐξωσμένον ὑψηλὰ· τὸ ἱμάτιον, διαγραφόμενον ἐπὶ τῆς ὀπισθίας ὄψεως τοῦ ἀγάλματος, ἀπολήγει εἰς συστάδα πτυχῶν παρὰ τὸν δεξιὸν πόδα· σωζ. ὕψ. 0,93 μ. (Πί ν. 52 γ).

Ἀμφότερα ἐνθυμίζον τὰ δύο ἐπιτύμβια τοῦ Μητροπολιτικοῦ Μουσείου τῆς Νέας Ὑόρκης (πρβλ. Richter, Catalogue, Πίν. LXXVII), τὰ ὁποῖα χρονολογοῦνται εἰς τὸ γ' τέταρτον τοῦ 4ου αἰ. π.Χ.

2. Πεπλοφόρος ἰσταμένη, καταγομένη τυπολογικῶς ἀπὸ τὴν Εἰρήνην τοῦ Κηφισοδότου, ἀνήκουσα προφανῶς εἰς εὐρυτέραν σύνθεσιν, σωζ. ὕψ. 1.46 μ.

3. Τὸ κάτω ἦμισυ παραπλησίως πεπλοφόρου, ἦτις ἐκ τῆς ἐπεξεργασίας τοῦ ὑφάσματος χρονολογεῖται εἰς τὸ γ' τέταρτον τοῦ 4ου αἰ. π.Χ.

4. Ἐπιτύμβιος λέων εἰς στάσιν ἐφορμήσεως, μήκ. 1.44 μ., ὁμοιάζων πρὸς λέοντα τοῦ Ἀρχαιολογικοῦ Μουσείου (πρβλ. F. Willemssen, Die Löwenkopf - Wasserspeier vom Dach des Zeustempel, Olympische Forschungen IV, Πίν. 55), (Πί ν. 33 β).

5. Ἐπιτύμβια λήκυθος με σκηνὴν δεξιῶσεως, σωζ. ὕψ. 1.05 μ.

Κατ' ἀναλογίαν πρὸς παρομοίας περιπτώσεις πρέπει νὰ ὑποθέσωμεν, ὅτι πρὸς Β. τοῦ ἀνασκαφέντος ταφικοῦ περιβόλου θὰ διήρχετο ὁδὸς διευκολύνουσα ταυτοχρόνως τὴν ἐπικοινωνίαν μεταξὺ τῶν δύο ὁδῶν, τῆς πρὸς Κολωνὸν καὶ τῆς πρὸς Ἀκαδημείαν (πρβλ. ΑΑΑ, ἔ.ἀ., σχέδ. 1)².

Εἰς τὸ αὐτὸ οἰκόπεδον ἀνεσκάφη τοῖχος κτίσματος ὑστερορρωμαϊκοῦ, εἰς τὴν κατασκευὴν τοῦ ὁποίου εἶχε χρησιμοποιηθῆ ὡς οἰκοδομικὸν ὕλικὸν πλὴν τῶν λίθων καὶ ἀριθμὸς ἀγαλμάτων (Πί ν. 53 α). Ἡ ὑποθεμελίωσις τοῦ κτηρίου, βαίνουσα ἐπὶ τοῦ φυσικοῦ ἐδάφους εἰς βάθ. 3.10 μ., ἀπετελεῖτο ἐκ κροκαλοπαγῶν λαξευτῶν λίθων εἰς δευτέραν χρῆσιν προφανῶς.

Οὕτως, εἰς τὸ ἀποκαλυφθὲν τμήμα του, μήκ.

2. Ἡ γεινίασις τῆς θέσεως τῆς παρούσης ἀνασκαφῆς μετὰ τῆς ὁδοῦ τῆς ταυτιζομένης πρὸς τὸ Δημόσιον Σῆμα δικαιολογεῖ τὴν ἀνέγερσιν μνημείου δαπανηροῦ.

10, ύψ. 1.45, πλ. 1.40 μ., εὑρέθησαν ἐντετειχισμένα τὰ ἐξῆς τρία ἀκέφαλα ἀγάλματα ἐκ μαρμάρου καθημένων φιλοσόφων τοῦ 2ου αἰ. μ.Χ., ἀντιγράφοντα πρότυπα τοῦ α' ἡμίσεος τοῦ 3ου αἰ. π.Χ.

1. Ἡ ὅλη μορφή περιβάλλεται ὑπὸ χλαμύδος, ἥτις ἀφήνει ἀκάλυπτον τὸ δεξιὸν ἥμισυ τοῦ στήθους καὶ πίπτει ἀπὸ τοῦ δεξιοῦ ὤμου πρὸς τὰ κάτω· ἐπίσης ἀκάλυπτα παραμένουν ἡ δεξιὰ χεὶρ ἀπὸ τοῦ ὤμου καὶ ἡ ἀριστερὰ ἀπὸ τοῦ καρπού. Ἡ ἀριστερὰ χεὶρ ἀκκουμβᾷ ἐπὶ τῶν γονάτων, ἡ ἑλλείπουσα δεξιὰ θὰ ἐφέρετο πρὸ τοῦ στήθους κρατοῦσα εἰλητόν. Ὁ θρόνος, ἐλληνιστικοῦ τύπου, μὲ ἀπεστρογγυλωμένον τὸ ἐρεισίνωτον, ἀπολήγει ἐμπρὸς εἰς πόδα ζώου μὲ λεοντοκεφαλὴν. Σωζ. ὕψ. 1.38 μ. (Πί ν. 53 β). Ἡ μορφή εὐκόλως ταυτίζεται πρὸς τὸν νεοπλατωνικὸν φιλόσοφον Ἐπίκουρον (πρβλ. Richter, *The Portraits of the Greeks*, II, εἰκ. 1212 - 13), τοῦ ὁποῦ τοὺς κήπους συνήντα τις μεταβαίνων ἀπὸ τοῦ Διπύλου εἰς Ἀκαδημαίαν (Judeich, *Topographie von Athen*, σ. 364).

2. Ἐτέρα μορφή, σωζ. ὕψ. 1.355 μ., σχεδὸν ὁμοία.

3. Τρίτη μορφή, σωζ. ὕψ. 1.36 μ., παραλλάσσουσα ὀλίγον.

32. Μεγ. Ἀλεξάνδρου 135 (Σχ ἐ δ. 1, ἀριθ. 32)

Κατὰ τὴν παρακολούθησιν ἐσκαφικῶν ἐργασιῶν εἰς τὸ ἐπὶ τῆς ὡς ἄνω ὁδοῦ οἰκόπεδον, ἰδιοκτησίας Μίνως Κουτσουπίδη, διαστ. 15 × 19 μ., ἀνευρέθησαν δύο κεραμοσκεπεῖς τάφοι. Οὗτοι προφανῶς ἀπετέλουν μέρος τοῦ νεκροταφείου τοῦ ἀναπτυχθέντος ἐκατέρωθεν τῆς Ἱερᾶς ὁδοῦ, ἥτοι τῆς ὁδοῦ τῆς ἀγούσης ἀπὸ τῆς Ἱερᾶς Πύλης εἰς Ἐλευσίνα, κείμενον πρὸς ΒΑ. τῆς ὁδοῦ.

Ἄμφότεροι ἦσαν ἡμικατεστραμμένοι. Ὁ εἰς, λακκοειδής, διαστ. 1.55 × 0,59 μ., ἀνωρυγμένος ἐντὸς τοῦ παρθένου ἐδάφους εἰς βάθ. 2.02 μ., περιεῖχε τὰ ὀστᾶ ἐνὸς νεκροῦ. Ὁ δεῦτερος ἦτο παιδικὴ ταφή ἐντὸς λάρνακος, διαστ. 0,56 × 0,21 μ.

33. Μεϊντάνη 11 (Σχ ἐ δ. 1, ἀριθ. 33)

Κατὰ τὴν γενομένην ἀνασκαφικὴν ἐρευναν εἰς τὸ ἐπὶ τῆς ὡς ἄνω ὁδοῦ οἰκόπεδον, διαστ. 24.50 × 12 μ., ἰδιοκτησίας Π. Ζαρμπῆ, ἀπεκαλύφθησαν ἴχνη ἀρχαίας ὁδοῦ, μὲ κατεύθυνσιν ΒΔ. - ΝΑ., ἥτις ἦγε προφανῶς εἰς τὰς Ἱτωνίας Πύλας. Τὸ ΒΑ. ὄριόν τῆς καθορίζεται ὑπὸ ἀγωγού, ὅστις ἔχει κατασκευασθῆ ἐκ πηλίνων σωμάτων σχήματος ἀνεστραμμένου πεῖ· τὸ ἀποκαλυφθὲν πλάτος τῆς ἀνέρχεται εἰς 5 μ. Τῆς ὁδοῦ ἐσώζετο μία στρώσις, ἡ στάθμη τῆς ὁποίας ἔκειτο ὑπὸ τὸ σύγχρονον ἔδαφος.

34. Μεάνδρου 19 (Σχ ἐ δ. 1, ἀριθ. 34)

Κατὰ τὴν παρακολούθησιν τῶν ἐσκαφικῶν ἐργασιῶν εἰς τὸ ὡς ἄνω οἰκόπεδον, ἰδιοκτησίας Ν. Σιμονιάν, διαστ. 19.50 × 9.50 μ., παρὰ τὴν Β. μεσοτοιχίαν τοῦ ἤλθεν εἰς φῶς τμήμα ὑστερορωμαϊκῆς δεξαμενῆς. Ἡ μία διάστασις τῆς δεξαμενῆς ἀποκαθίσταται εἰς 5.20 μ. Ἡ Α. πλευρὰ τῆς ἀνεσκάφη μέχρι μήκ. 1, διετρεῖτο δὲ εἰς ὕψ. 0,50 μ.· τὸ δάπεδόν τῆς, συγκείμενον ἐκ σκληροῦ ἀμμοκονιάματος, ἔβαινε ἐπὶ ὑποστρώματος λίθων, ὁλόκληρος δὲ ἡ δεξαμενὴ ἠδράζετο ἐπὶ ἐπιχώσεων εἰς βάθ. 2.30 μ., τῆς κιμιλιάς κειμένης ἐνταῦθα 1.50 μ. βαθύτερον.

35. Μιαούλη 9 (Σχ ἐ δ. 1, ἀριθ. 35)

Εἰς τὸ ὡς ἄνω οἰκόπεδον, ἰδιοκτησίας Γ. Κουδούνη, διαστ. 20.50 × 45 μ., ἡ ἀνασκαφικὴ ἐρευνα ἀπεκάλυψε τὴν συνέχειαν τοῦ κατὰ τὸ παρελθὸν ἀνασκαφέντος μεγάλου ἀποχετευτικοῦ ἀγωγού τῶν χρόνων τοῦ Ἀδριανοῦ εἰς τὸ ἐπὶ τῆς ὁδοῦ Μιαούλη 8 οἰκόπεδον (ΑΔ 22 (1967) : Χρονικά, σ. 101 - 102, Σχ ἐ δ. 48), ὡς καὶ ποικίλα λείψανα κτισμάτων, χρονολογούμενα ἀπὸ τοῦ 4ου αἰ. π.Χ. μέχρι καὶ τῶν βυζαντινῶν χρόνων.

Τὰ παλαιότερα ἀρχιτεκτονικὰ λείψανα χρονολογῶνται εἰς τὸν 4ον αἰ. π.Χ., εἶναι δὲ τὰ ἐξῆς : Τοῖχος μὲ κατεύθυνσιν Β. - Ν., ὅστις ἀπεκαλύφθη πλησίον τῆς ΝΑ. μεσοτοιχίας τοῦ οἰκόπεδου μέχρι μήκ. 3.60 μ.· οὗτος ἦτο ἐκτισμένος κατὰ τὸ ἰσόδομον σύστημα, διὰ κροκαλοπαγῶν λαξευτῶν λίθων, πᾶχ. 0,55 μ., σωζόμενος εἰς ὕψ. 3 δόμων, ἠδράζετο δὲ ἐπὶ τῆς κιμιλιάς εἰς βάθ. 5.70 μ. Παρόμοιος τοῖχος, ἀνασκαφίς εἰς μήκος 7 μ., ἀνευρέθη πρὸς Ν. τοῦ κατωτέρω περιγραφομένου ἀδριανείου ἀγωγού καὶ εἰς ἀπόστασιν 1.45 μ. ἀπὸ τούτου, ἔχων τὴν αὐτὴν κατεύθυνσιν.

Εἰς τὸ κέντρον τοῦ οἰκόπεδου ἀπεκαλύφθησαν μερικῶς τὰ λείψανα δύο δωματίων κτίσματος τῆς ἐλληνιστικῆς περιόδου· ὁ Ν. τοῖχος τῶν ἀνεσκάφη εἰς μήκ. 4.65 μ., ἦτο δὲ ἐκτισμένος δι' ἀκανονίστων λίθων.

Ὁ ἀδριανεὺς ἀποχετευτικὸς ἀγωγός, ἀποκαλυφθεὶς κατὰ τὴν ΒΔ. γωνίαν τοῦ οἰκόπεδου, εἶχεν ἐνταῦθα κατεύθυνσιν Α. - Δ. καὶ ἀνεσκάφη εἰς μήκ. 4.30 μ. Αἱ κάθητοι πλευραὶ τοῦ ἦσαν ἐκτισμέναι διὰ μεγάλων ὀρθογωνίων λίθων, ἡ δὲ κάλυψις τοῦ ἐγένετο διὰ κτιστῆς καμάρας ἐξ ὀπτοπλίνθων καὶ κονιάματος. Αἱ ἐσωτερικαὶ διαστάσεις τοῦ ἀγωγού ἦσαν 1.05 × 0,53 μ. Εἰς τὴν αὐτὴν περίοδον ἀνῆκε δεξαμενὴ, τῆς ὁποίας ἐσώζετο ἡ Β. γωνία παρὰ τὴν Ν. γωνίαν τοῦ οἰκόπεδου· ἡ στάθμη τοῦ δαπέδου τῆς ἔκειτο εἰς

βάθ. 5.20 μ., οί δὲ τοίχοί της ἦσαν ἐκτισμένοι δι' ἐπαλλήλων στρώσεων ὀπτοπλίνθων.

Τοίχοι βυζαντινῶν χρόνων, ἀνήκοντες εἰς κτήρια περισσοτέρων οἰκοδομικῶν περιόδων, ἀνεσκάφησαν σποραδικῶς καθ' ὅλην τὴν ἔκτασιν τοῦ οἰκοπέδου.

Μέγας ἀριθμὸς μαρμαρινῶν ἀρχιτεκτονικῶν μελῶν συνελήγη ἐκ τῆς διαλύσεως τῶν τοίχων. Πλὴν τῆς συνήθους ποσότητος ὀστράκων καὶ μικροαντικειμένων, συνελήγησαν πέντε χαλκᾶ νομίσματα Ἀθηνῶν ἐποχῆς Ἀρχόντων 2ου καὶ 1ου αἰ. π.Χ., δύο ρωμαϊκὰ ἐφθαρμένα, ἓν Κωνσταντινίου Ζ' (945 μ.Χ.) καὶ ἓν ἀνώνυμον βυζαντινὸν (989 - 1028).

36. Μιαούλη 12-14 καὶ Ἀγίας Ἐλεούσης (Σχ ἐ δ. 1, ἀριθ. 36)

Κατὰ τὴν διάρκειαν ἀνασκαφικῆς ἐρεύνης εἰς τὸ ἐν ἐπικεφαλίδι οἰκόπεδον, ἰδιοκτησίας Μπούρα, διαστ. 19 × 18.50 μ., ἦλθεν εἰς φῶς ἡ συνέχεια τοῦ κατὰ τὸ παρελθὸν ἀνασκαφέντος ὑστερορωμαϊκοῦ κτίσματος εἰς τὰ παρακείμενα οἰκόπεδα Μιαούλη 16 (ΑΔ 22 (1967) : Χρονικά, σ. 102) καὶ Μιαούλη 18 (ΑΔ 23 (1968) : Χρονικά, σ. 79).

Ἐνταῦθα ἀπεκαλύφθη πτέρυξ τεσσάρων δωματίων, συν. μήκ. 19 καὶ πλ. 4.90 μ. (Σχ ἐ δ. 25)· τὸ κτήριο συνεχίζεται πρὸς Α. κάτωθεν τοῦ καταστρώματος τῆς ὁδοῦ Ἀγίας Ἐλεούσης, καὶ πρὸς Δ. εἰς τὰ προαναφερθέντα οἰκόπεδα, εὐρίσκεται δὲ κατὰ τὴν προέκτασιν τοῦ Δ. μακροῦ τοίχου τοῦ τμήματος τοῦ ἀποκαλυφθέντος εἰς τὸ ἐπὶ τῆς ὁδοῦ Μιαούλη 18 οἰκόπεδον. Οἱ τοίχοί του εἶναι ἐκτισμένοι διὰ λίθων, πλίνθων καὶ κονιάματος, ἔχουν πᾶχ. 0,60 μ. καὶ ἐδράζονται ἐπὶ τῆς κιμιλιάς εἰς βάθ. 5.40 μ. ὑπὸ τὸ σύγχρονον ἔδαφος.

Ἐκ τῶν ἐπιχώσεων συνελήγησαν μαρμαρινὴ ἐνεπιγραφὸς βάσις, διαστ. 0,49 × 0,24 μ., μετὴν ἐπιγραφὴν: *ΒΕΡΕΝΙΚΙΑΔΗΣ / ΜΕΝΕΚΡΑΤΗΣ ΚΛΕΩΝΟΣ / ΒΕΡΕΝΙΚΙΑΔΗΣ*, ρωμαϊκῶν χρόνων, τμήμα μαρμαρίνου ἐνεπιγράφου ἐπιτυμβίου κιονίσκου, σωζ. ὕψ. 0,31 μ., μετὴν ἐπιγραφὴν: *Θ Α Ι / ΜΗΝΟΦΙΛΟ / ΑΝΚΥΡΑΝΗ*, ἐλληνιστικῶν χρόνων, δύο λύχοι τοῦ 2ου μ.Χ. αἰ. μετὰ κοκκιωτὴν διακόσμησιν ἐπὶ τῆς στεφάνης (Αgora VII, πίν. 14, ἀριθ. 454) καὶ εἰς τοῦ 5ου μ.Χ. αἰ. (Αgora VII, πίν. 31, ἀριθ. 2441) μετὰ κωνσταντινέιον μονόγραμμα.

37. Μιαούλη 23 (Σχ ἐ δ. 1, ἀριθ. 37)

Εἰς οἰκόπεδον ἐπὶ τῆς ὡς ἄνω ὁδοῦ, ἰδιοκτησίας Παπούλια, διαστ. 15.50 × 10.50 μ., ἀνα-

σκαφικὴ ἐρευνα ἐφερεν εἰς φῶς λείψανα τῆς ἐλληνιστικῆς καὶ ρωμαϊκῆς περιόδου. Εἰς τὴν ἐλληνιστικὴν περίοδον ἀνήκει τμήμα ψηφιδωτοῦ δαπέδου ἐκ χαλίκων λευκῶν καὶ μελανῶν, τοῦ ὁποίου ἡ στάθμη ἔκειτο 3.30 μ. ὑπὸ τὸ σύγχρονον ἔδαφος· τὸ σωζόμενον τμήμα του εἰκονίζει ἔμβλημα, τοῦ ὁποίου τὸ σχέδιον σύγκειται ἐξ ἀλύσεως ἐλλείψεων, ἀναπτυσσομένης μεταξὺ δύο ὁμοκέντρων κύκλων. Εἰς τοὺς ρωμαϊκοὺς χρόνους ἀνήκει φρέαρ λελαξευμένον εἰς τὴν κιμιλιά, μετὰ ἐσωτερικὴν ἐπένδυσιν πηλίνων δακτυλίων καὶ κτιστὸν περιστόμιον, ὡς καὶ ἀγωγός, μετὰ κατεύθυνσιν Α. - Δ., κτιστὸς δι' ἐπαλλήλων ὀπτοπλίνθων, καλυπτόμενος ἄνω ὑπὸ ἡμικυλινδρικής κεραμίδος.

38. Μιλτιάδου 17 (Σχ ἐ δ. 1, ἀριθ. 38)

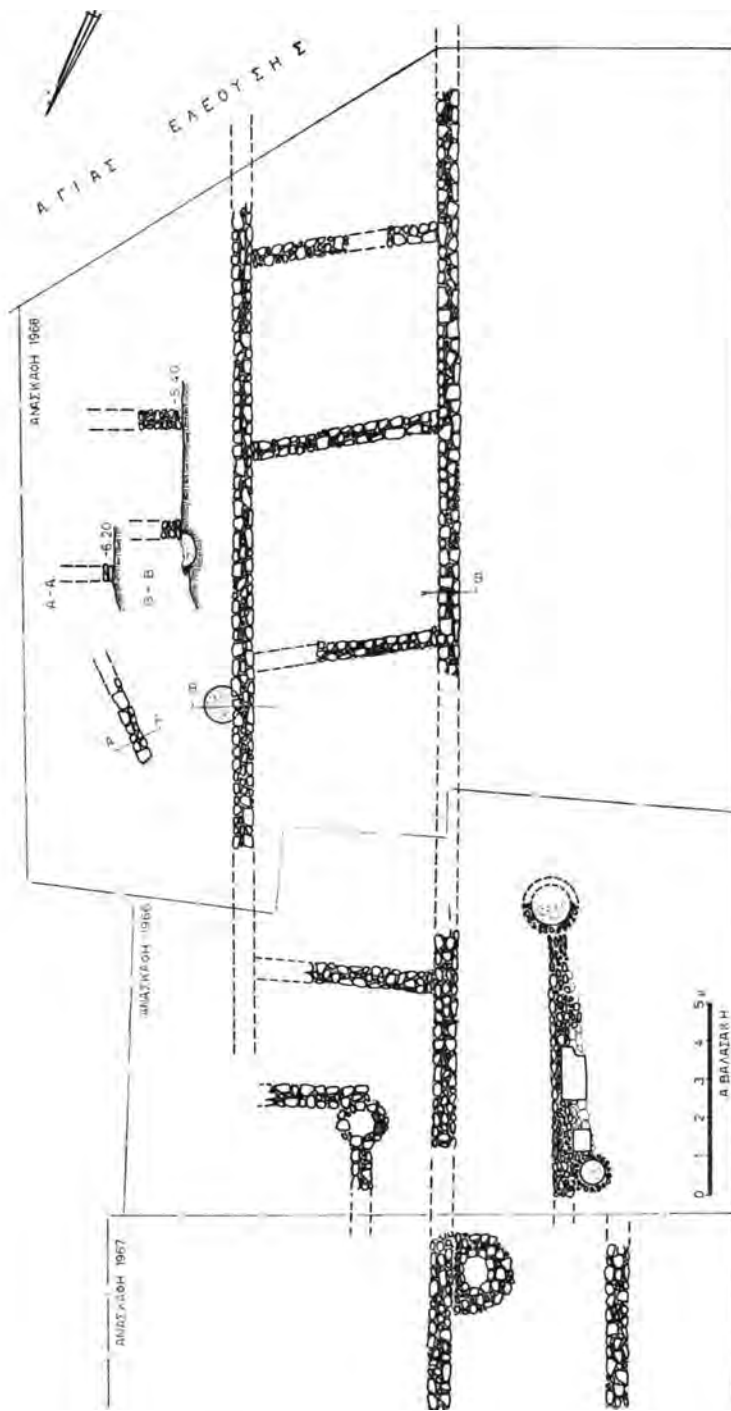
Εἰς τὸ ἐπὶ τῆς ὡς ἄνω ὁδοῦ οἰκόπεδον, ἰδιοκτησίας Κρεμμύδη, διαστ. 11 × 26 μ., ἀνασκαφικὴ ἐρευνα ἐφερεν εἰς φῶς λείψανα κτίσματος, τοῦ ὁποίου διακρίνονται δύο οἰκοδομικαὶ περιόδοι, ἀμφότεραι ἀναγόμεναι εἰς τοὺς ρωμαϊκοὺς χρόνους.

Τὸ φυσικὸν ἔδαφος ἐνταῦθα (ἡ κιμιλιά) παρουσιάζει κλίσιν πρὸς Α., διὰ τοῦτο διεμορφώθη καταλλήλως διὰ λαξεύσεως εἰς ἐπάλληλα ἐπίπεδα. Ὁ τοίχος, ὁ ἔχων κατεύθυνσιν Α. - Δ., θεμελιούται εἰς βάθ. 2.50 - 2.85 καὶ σώζεται μέχρι μήκ. 3.15 μ.· ἡ ἐπιμελεμένη κατασκευὴ του διὰ λαξευτῶν λίθων καὶ ὀπτοπλίνθων εἰς τὰ μεταξύ των κενά, μᾶς ὀδηγεῖ εἰς τὸ συμπέρασμα, ὅτι οὗτος εἶναι ὁ προγενέστερος, ἐπαναχρησιμοποιηθεὶς κατὰ τὴν περίοδον μετασκευῆς τοῦ κτίσματος. Ὁ ἕτερος τῶν διατηρουμένων τοίχων, ἔχων κατεύθυνσιν Β. - Ν., συνδέεται μετὰ τοῦ προαναφερθέντος, σχηματίζων ὀρθὴν γωνίαν μετ' αὐτοῦ, ἀποκαθίσταται μέχρι μήκ. 13.20 μ., εἶναι δὲ κατεσκευασμένος δι' ἀκανονίστων λίθων καὶ θραυσμάτων κεράμων συνδεομένων μεταξύ των διὰ κονιάματος. Ἐπὶ τῶν ὄψεων ἀμφοτέρων τῶν τοίχων διατηρεῖται εἰσέτι τὸ ἐξ ἀσβεστοκονίας ἐπίχρισμα.

Μετὰ τὴν ἐγκατάλειψιν τῆς οἰκίας, εἰς τοὺς βυζαντινοὺς χρόνους κατεσκευάσθη πύθος κτιστὸς διὰ χυτῆς τοιχοποιίας.

39. Μοναστηρίου 90 (Σχ ἐ δ. 1, ἀριθ. 39)

Εἰς τὸ ἐπὶ τῆς ὡς ἄνω ὁδοῦ οἰκόπεδον (μεταξὺ Ἀλεξανδρείας καὶ Βασιλικῶν), ἰδιοκτησίας Καρραμπέλου, διαστ. 14 × 9.50 μ., ἡ γενομένη ἐρευνα ἀπέδωσε μόνον χαλκοὺν νόμισμα ἐφθαρμένον, τοῦ 2ου αἰ. π.Χ.

Μ Ι Α Γ Α Τ Π Λ Η
 Σχέδ. 25. Κάτωψις άνασκαφής εις οικόπεδον επί των οδών Μιουύλη και Άγίας Έλεούσης

40. Μουσών 13 (Σ χ έ δ. 1, άριθ. 40)

Είς τὸ ἐπὶ τῆς ὄως ἄνω ὁδοῦ οἰκόπεδον, ἰδιοκτησίας Καφετζῆ, διαστ. 28.80 × 10.60 μ., ἡ ἀρχαιολογικὴ ἔρευνα περιορίσθη εἰς δοκιμαστικὰς τομὰς καθ' ὅλην τὴν ἔκτασίν του· εἰς ἀπόστασιν 1.20 μ. ἀπὸ τῆς οἰκοδομικῆς γραμμῆς τῆς ὁδοῦ ἀνευρέθησαν τὰ κάτωθι περιγραφόμενα ἀγγεῖα, ἅτινα πιθανῶς προέρχονται ἐκ τοῦ περιεχομένου καταστραφέντος τάφου τῶν κλασσικῶν χρόνων.

Λευκὴ λήκυθος, ἑλλιπὴς κατὰ τὴν βᾶσιν καὶ τὸν λαϊμόν, σωζ. ὕψ. 0,26 μ., με παράστασιν λατρείας τοῦ νεκροῦ· ἑτέρα παρομοία, σωζ. ὕψ. 0,135 μ.· λήκυθοι ἀρυβαλλοειδεῖς, ὕψ. 0,07 μ., μελαμβαφεῖς, με καθέτους ἀδλακώσεις· λήκυθοι με μελανὴν διακόσμησιν φύλλων κισσοῦ.

41. Μύσωνος, ἔναντι ἀριθ. 39 (ἔργα Δήμου) (Σ χ έ δ. 1, ἀριθ. 41)

Κατὰ τὴν διάνοιξιν χάνδακος κατὰ μῆκος τῆς ὁδοῦ Μύσωνος καὶ εἰς τὸ τμήμα τῆς μεταξὺ τῶν ὁδῶν Ἰππώνακτος καὶ Ἀγκύλης, ἔναντι τῆς οἰκίας ἀριθ. 39, ἀπεκαλύφθη μαρμαρινὴ σαρκοφάγος με γλυπτὴν διακόσμησιν, ἡμιτελής, τῶν ρωμαϊκῶν χρόνων.

Ἡ σαρκοφάγος, διαστ. 2.30 × 1 μ., περιβεβλημένη ὑπὸ παχέος στρώματος ἀμμοκονίας, πάχ. 0,70 μ., ἦτο τοποθετημένη ἐντὸς ὀρθογωνίου ὀρύγματος τῆς κιμιλιάς, διαστ. 3.60 × 2.10 μ., τοῦ καλύμματός τῆς ἀπέχοντος 1.50 μ. ἀπὸ τῆς συγχρόνου ἐπιφανείας τοῦ ἐδάφους. Εὐρέθη μετὰ τοῦ καλύμματός τῆς κατὰ χώραν οἱ παρατηρηθέντες σύνδεσμοι ἐπὶ τῆς κορωνίδος τῆς λάρνακος καὶ ἐπὶ τοῦ χεῖλους τοῦ καλύμματος δηλοῦν μεταγενεστέραν χρῆσιν τῆς σαρκοφάγου. Εἰς τὸ ἐσωτερικόν τῆς εὐρέθησαν τὰ ὀστά ἐνός νεκροῦ, κειμένου ἐκτάδην με τὴν κεφαλὴν πρὸς ΒΔ. (Πί ν. 54 α): παρὰ τὴν δεξιὰν χεῖρά του ἀνευρέθη χρυσοῦς δακτύλιος, τοῦ ὁποῦ ἔλειπεν ὁ λίθος τῆς σφενδόνης. Ἐπίσης συνελέγησαν θραύσματα ὑαλίνων δακρυδόχων. Ἡ σαρκοφάγος ἀνήκει εἰς τὴν τάξιν ἐκείνην τῶν μνημείων, τὰ ὅποια περιγράφει ὁ Altmann (Architektur und Ornamentik der antiken Sarkophage) ὡς « Guirlanden - Sarkophage », κατατάσσεται δὲ εἰς τὴν δευτέραν κατηγορίαν του. Ἡ μία μακρὰ πλευρὰ καὶ αἱ δύο στεναὶ κοσμοῦνται διὰ πλοκάμων συνθεσιμῶν ἐξ ἀνθέων καὶ ὀπωρῶν, αἵτινες στηρίζονται κατὰ τὰς ἀκμὰς ὑπὸ βουκράνων. Ἐπὶ τῆς κυρίας ὄψεως σχηματίζονται δύο γυρλάνδαι, τὰς ὁποίας στηρίζει εἰς τὸ μέσον μορφὴ Ἔρωτος· τοὺς δύο ἡμικυκλικούς χώρους ἄνωθεν τῶν ἀνθοπλο-

κάμων πληροῦν ἀνά ἓν ἄρμα συρόμενον ὑπὸ λέοντος, τοῦ ὁποῦ ὁ ἀναβάτης κρατεῖ στέφανον (Πί ν. 54 β). Τὰς δύο στεναὶς πλευρὰς κοσμοῦν προτομὴ λέοντος καὶ Σφιγξ. Ἐπὶ τῆς ὀπισθίας ὄψεως εἰκονίζονται δύο γρυπες ἀντωποί, ἐκατέρωθεν φλογοβόλου θυμιατηρίου. Ἄπαντα θέματα ἀνατολικῆς προελεύσεως με συμβολικὴν σημασίαν. Τὸ κάλυμμα τῆς σαρκοφάγου εἶναι ἀετωματικὸν με ἀναγλύφους φολιδιωτὰς κεράμους.

Διὰ τὴν χρονολογικὴν κατάταξιν τῆς περιγραφείσης σαρκοφάγου διδακτικὴ εἶναι ἡ σύγκρισίς τῆς πρὸς τὴν σαρκοφάγον ὑπ' ἀριθ. 1180 τοῦ Ἐθνικοῦ Μουσείου (J. M. C. Toynebee, The Hadrianic School, 1934, Πίν. 51, ἀριθ. 2), ἥτις χρονολογεῖται εἰς τὸ β' ἡμισυ τοῦ 2ου αἰ. μ.Χ.

42. Νίκης 23 (Σ χ έ δ. 1, ἀριθ. 42)

Κατὰ τὴν γενομένην ἔρευναν εἰς τὸ ὡς ἄνω οἰκόπεδον, ἰδιοκτησίας ΤΕΑΠΕΤΕ (Ἐμπορικῆς Τραπεζῆς Ἑλλάδος), διαστ. 15.45 × 19.70 μ., ἤλθεν εἰς φῶς ἀριθμὸς ἀγγείων, πλησίον τῆς μεσοτοιχίας, εἰς βάθ. 2.80 μ. Τὰ συλλεγένητα ἀγγεῖα χρονολογοῦνται εἰς τὰ μέσα τοῦ 5ου αἰ. π.Χ. καὶ εἶναι τὰ ἐξῆς: Λήκυθος λευκὴ, ἑλλιπὴς κατὰ τὸν λαϊμόν, σωζ. ὕψ. 0,165 μ., ἐπὶ τῆς ὀποίας εἰκονίζεται γυνὴ τήλουσα τὴν κόμην αὐτῆς, παραπλεύρως τοῦ τάφου τοῦ νεκροῦ. Ἐτέρα ἀκεραία, ὕψ. 0,227 μ., με ἐξίτηλον διακόσμησιν. Λευκὴ λήκυθος, τεθραυσμένη εἰς τὸ ὕψος τοῦ λαίμου, σωζ. ὕψ. 0,14 μ., με ἀπεικόνισιν γυναικὸς πρὸ τῆς στήλης τοῦ νεκροῦ. Ἐτέρα παρομοία, σωζ. ὕψ. 0,13 μ., καὶ ἕτερα τεθραυσμένα. Λήκυθοι με διακόσμησιν ἀνθεμίων ἢ φύλλων κισσοῦ. Λήκυθοι μελανόμορφοι, με παράστασιν ἄρματος ἐκ τοῦ κύκλου τοῦ Διονύσου καὶ με ἀπεικόνισιν θεορίπου.

43. Πλαταιῶν - Πειραιῶς (ἔργα ΥΔΡΕΞ)

(Σ χ έ δ. 1, ἀριθ. 43)

Κατὰ τὴν διασταύρωσιν τῶν ὁδῶν Πειραιῶς καὶ Πλαταιῶν, ἐντὸς χάνδακος τῆς ΥΔΡΕΞ παρὰ τὴν Α. οἰκοδομικὴν γραμμὴν τῆς ὁδοῦ Πλαταιῶν, ἀνευρέθη ἀριθμὸς θραυσμάτων μαρμαρινῶν γλυπτῶν, προερχομένων προφανῶς ἐξ ἐπιτομβίων μνημείων. Ταῦτα συνελέγησαν ἐκ τῶν ἐπιχώσεων τοῦ σκάμματος, εἶναι δὲ τὰ ἐξῆς: Στόμιον καλυκωτὸν μαρμαρινῆς ληκύθου, σωζ. ὕψ. 0,13 μ. Γόνυ ἵππου, σωζ. ὕψ. 0,28 μ., καὶ μηρὸς ἵππου, σωζ. ὕψ. 0,23 μ., ἀμφότερα ἀνήκοντα εἰς δεξιὸν ὀπίσθιον σκέλος, χρονολογούμενα προφανῶς εἰς τὸν 4ον αἰ. π.Χ. Δύο ἄκροι πόδες ὑποδεδεμένοι, μήκ. 0,25 μ., τοῦ αὐτοῦ ἀνδριάντος, ρωμαϊκῶν χρόνων.

Ἡ διέλευσις ἐνταῦθα ἀποχευτικῶν ἀγωγῶν μεγάλης διαμέτρου, τῶν ἀρχῶν τοῦ αἰῶνος, κατέστρεψεν ὀριστικῶς τὰ ἀνασκαφικὰ δεδομένα. Ἐπειδὴ ὁμοίως ἡ θέσις τῆς παρούσης ἀνασκαφῆς περιέχεται εἰς τὸν χῶρον τῆς ὁδοῦ τῆς ταυτιζομένης πρὸς τὸ Δημόσιον Σῆμα, εἶναι δυνατόν νὰ ὑποθέσῃ τις, ὅτι τὰ προαναφερθέντα θραύσματα προέρχονται ἐκ τῶν ταφικῶν σημάτων, ἅτινα ἦσαν ἀνιδρυμένα κατὰ τὰ κράσπεδα τῆς ὁδοῦ.

44. Πλατεῖα Ἐλευθερίας 7 (Σχέδ. 1, ἀριθ. 44)

Εἰς τὸ ὡς ἄνω οἰκόπεδον, ἰδιοκτησίας Μαλλαραοῦ, ἡ ἀνασκαφικὴ ἔρευνα ἐνετοπίσθη κυρίως εἰς χῶρον 7.50 × 8 μ. πρὸς Ν. τοῦ οἰκοπέδου, ἔνθα ἀπεκαλύφθη ἀριθμὸς τάφων τῶν ἐλληνιστικῶν καὶ ρωμαϊκῶν χρόνων. Ἀνεσκάφησαν ἐν συνόλῳ δεκατρεῖς τάφοι, οἵτινες εὐρέθησαν σεσλημένοι. Πλὴν τοῦ V, ὅστις ἦτο ἐγχυτρισμὸς ἐντὸς ἀμφορέως, οἱ λοιποὶ ἦσαν λακκοειδεῖς, ἤτοι ὀρθογώνια ὀρύγματα λελαξευμένα εἰς τὴν κιμιλιάν, τῆς ὁποίας ἡ στάθμη ἔκειτο εἰς βάθ. 1.50 μ. ὑπὸ τὸ σύγχρονον ἔδαφος. Ὁ XI ἔφερον ἐπένδυσιν κονιάματος καὶ ἡ μία πλευρὰ τοῦ II καὶ III εἶχε κατασκευασθῆ διὰ λίθων. Τὰ καλύμματα τῶν, εἰς ἐνίας περιπτώσεις σωζόμενα μερικῶς, ἀπετελοῦντο ἐκ κεραμίδων (II, III, XII).

Κατὰ τὸν καθαρισμόν τοῦ τάφου I ἀνευρέθησαν δύο ληκυθία ἀβαφῆ, ρωμαϊκά· ἐντὸς τοῦ IV εὐρέθη δακρυδόχος ἐλληνιστικῆ.

45. Πουλοπούλου 18 (Σχέδ. 1, ἀριθ. 45)

Εἰς τὸ ὡς ἄνω οἰκόπεδον, διαστ. 14 × 27.70 μ. (Σχέδ. 26), ἰδιοκτησίας Ἑμμ. Δουνάκη, ἀπεκαλύφθη παρὰ τὴν Δ. μεσοτοιχίαν ἡ συνέχεια τῆς ἐλληνιστικῆς οἰκίας, τμήμα τῆς ὁποίας εἶχεν ἐρευνηθῆ κατὰ τὴν ἐκσκαφὴν τῆς παρακειμένης οἰκοδομῆς ὑπ' ἀριθ. 20 (ΑΔ 22 (1967) : Χρονικά, σ. 110). Οὕτως, ἀποκατεστάθη ἡ ΒΔ. γωνία τοῦ ἐλληνιστικοῦ κτηρίου, αἱ δὲ μακρᾶι πλευραὶ τῶν δωματίων τοῦ ἀπεκαλύφθησαν μέχρι μήκ. 6.50 μ. Ἡ πρὸς Α. συνέχειά του κατεστράφη ὑπὸ τῶν οἰκοδομῶν τῶν ρωμαϊκῶν χρόνων, ἐνῶ ἡ πρὸς Ν. εὐρίσκεται κάτωθεν τοῦ καταστρώματος τῆς συγχρόνου ὁδοῦ.

Πρὸς Β. τοῦ ἐλληνιστικοῦ κτηρίου ἀνεσκάφησαν τὰ λείψανα ρωμαϊκοῦ, τοῦ ὁποίου διεκρίθησαν τέσσαρες χῶροι, σωζόμενοι μερικῶς. Οἱ τοίχοί του, διατηρούμενοι ἐν θεμελίῳ, ἦσαν ἐκτισμένοι διὰ λίθων καὶ θραυσμάτων ὀπτοπλίνθων συνδεομένων μεταξύ των διὰ κονιάματος. Ἐπίσης, παρὰ τὴν οἰκοδομικὴν γραμμὴν

τοῦ οἰκοπέδου ἐσώζοντο τὰ λείψανα δωματίου ἑτέρου ρωμαϊκοῦ κτίσματος.

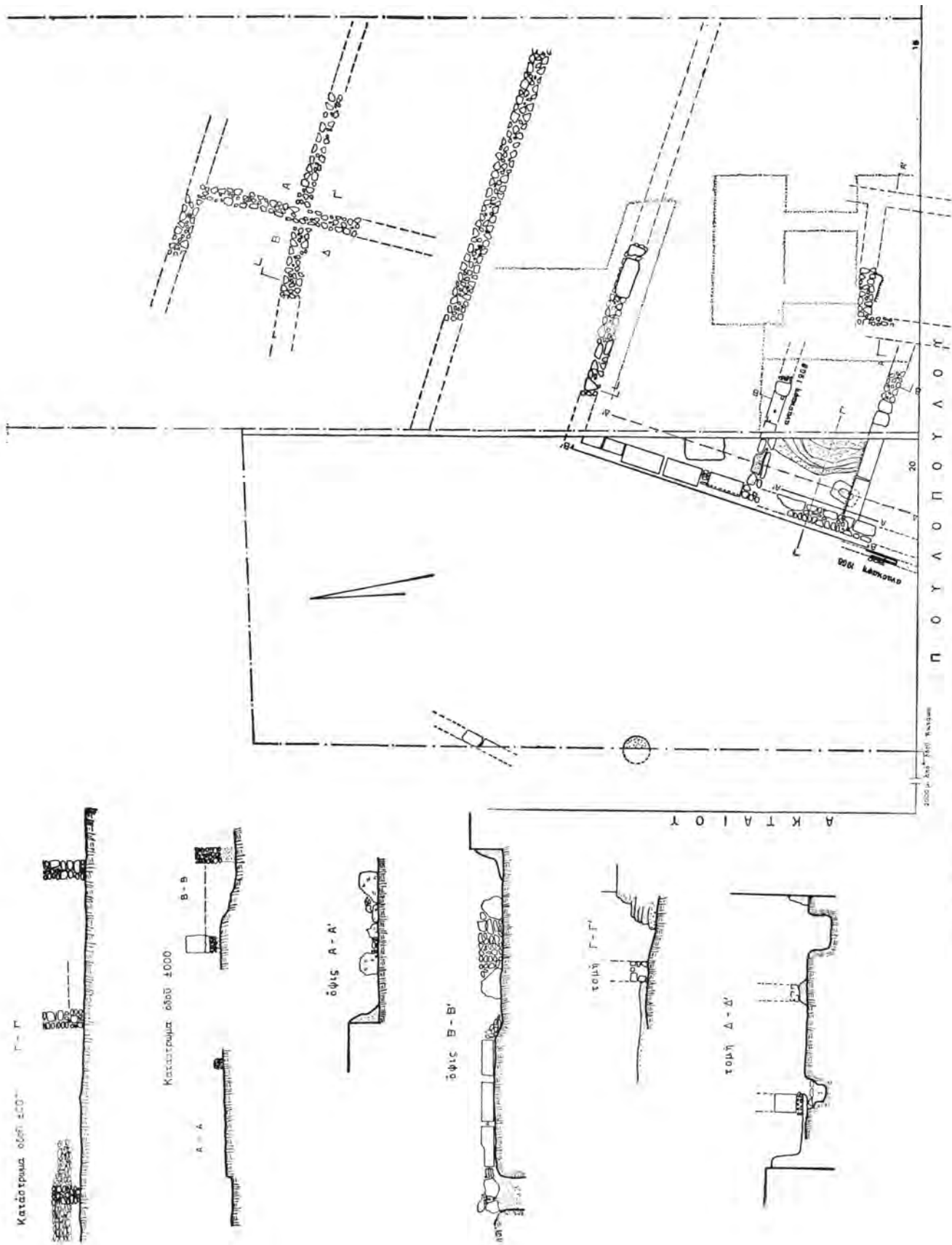
Εἰς τοὺς τοίχους τῶν ρωμαϊκῶν κτηρίων εὐρέθη ἐνσωματωμένον ποικίλον ἀρχιτεκτονικὸν ὕλικόν καὶ δύο ὠραῖαι γυναικεῖαι κεφαλαί : Ἡ μία, σωζ. ὕψ. 0,18 μ., ρωμαϊκὸν ἀντίγραφον πραξιτελείου ἔργου, ἐνθυμίζει τὴν Κνιδίαν Ἀφροδίτην (Πί ν. 55 α). Ἡ ἑτέρα, ὕψ. 0,27 μ., προερχομένη πιθανῶς ἐξ ἀναγλύφου, χρονολογεῖται εἰς τὸν 1ον αἰ. μ.Χ. (Πί ν. 55 β).

Ἐκ τῶν ἐπιχώσεων συνελέγησαν ὀλίγα ἐλληνιστικὰ ἀγγεῖα, ἀπὸς καστανοβαφῆς, οἶνοχόη μελαμβαφῆς, ἀμφορίσκος καστανέρυθρος, τὸ ἥμισυ μελαμβαφοῦς θηλάστρου, εἰς λύχνος ὑστερορρωμαϊκός, τῶν μέσων τοῦ 4ου αἰ. μ.Χ., καὶ ἕτερος τῶν μέσων τοῦ 6ου αἰ. μ.Χ. Ἐπίσης συνελέγησαν τέσσαρα χαλκᾶ νομίσματα, ἐν ἀθηναϊκὸν 3ου αἰ. π.Χ., ἐν ἀθηναϊκὸν αὐτοκρατορικῶν χρόνων τοῦ 2ου αἰ. μ.Χ., ἐν ρωμαϊκὸν 4ου αἰ. μ.Χ. καὶ ἐν Κωνσταντίου Β'.

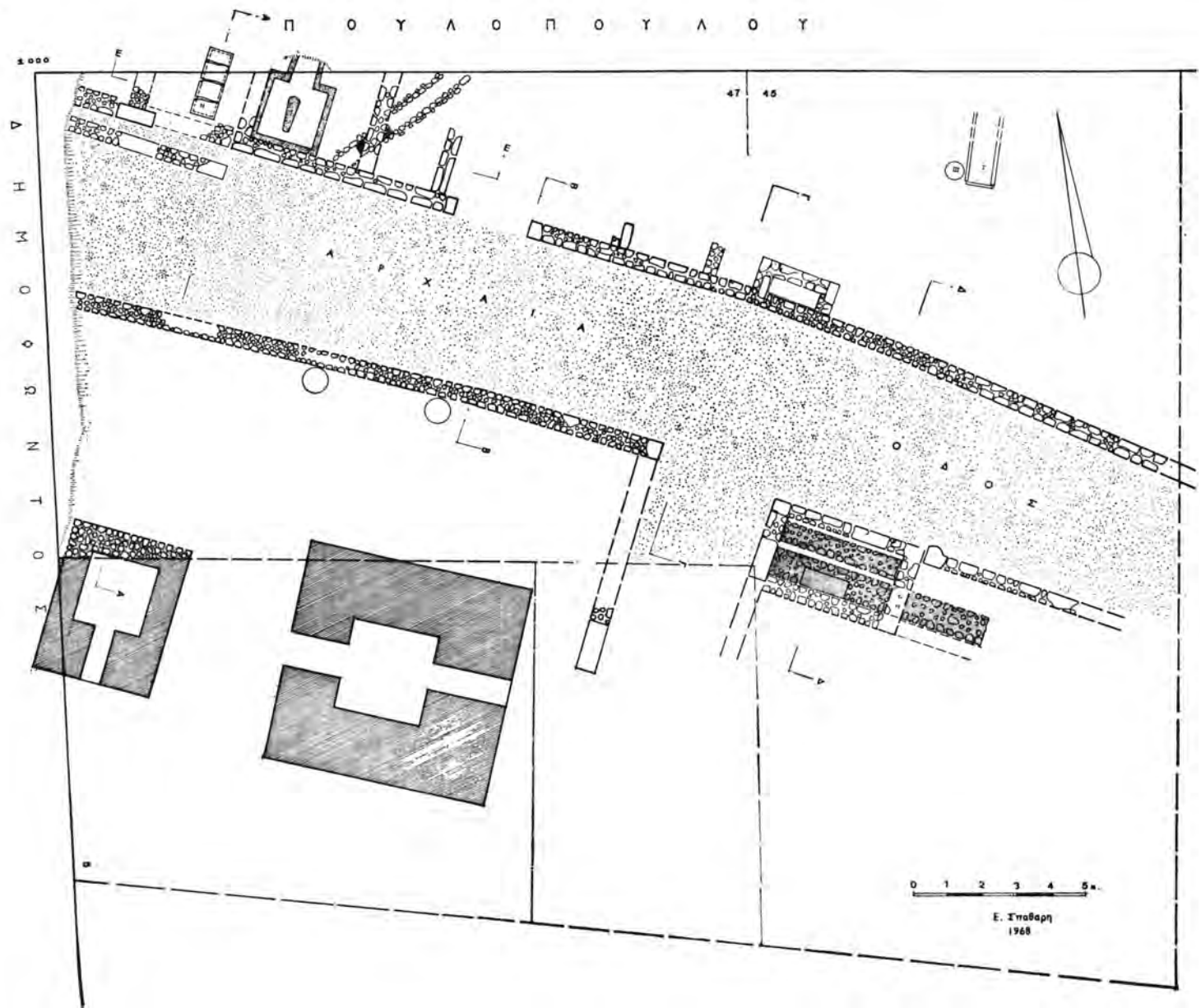
46-47. Πουλοπούλου 45-47 (Σχέδ. 1, ἀριθ. 46, 47)

Εἰς τὰ ὡς ἄνω ὁμοῖα οἰκόπεδα (Σχέδ. 27, 28), ἰδιοκτησίας Χαρβαλιᾶ, διαστ. 20 × 14.50 μ., καὶ ἰδιοκτησίας Κολοβοῦ, διαστ. 12.50 × 16 μ., ἡ ἀνασκαφικὴ ἔρευνα ἀπεκάλυψε σημαντικὸν τμήμα τῆς ὁδοῦ τῆς ἀγούσης εἰς τὰς Πειραικάς Πύλας (βλ. σχετικῶς ἀνωτέρω, σ. 39, ἀνασκαφὴν ἐπὶ τῆς ὁδοῦ Δημοφώντος 5), λείψανα κλιβάνου καὶ μικρὸν ἀριθμὸν τάφων.

Ἡ ὁδὸς ἀνεσκάφη εἰς μήκος 35 μ. ἔχει κατεύθυνσιν Α. - Δ. καὶ τὸ πλάτος της κυμαίνεται ἀπὸ 4.50 - 5 μ. (Πί ν. 37 α). Κατὰ τὴν γενομένην στρωματογραφίαν διεκρίθησαν κυρίως τέσσαρα ὁδοστρώματα, συν. πάχ. 1.50 μ.· μόνον εἰς σημείον τῆς διετηροῦντο εἰσέτι τρία. Ἐκ τῆς μελέτης τῶν συλλεγέντων ὀστράκων συνάγεται, ὅτι ἡ ὁδὸς κατεσκευάσθη κατὰ τοὺς πρώιμους ἐλληνιστικοὺς χρόνους, ἐπισκευασθεῖσα δὲ ἐπανειλημένως ἐξηκολούθει ἐν χρήσει καὶ κατὰ τοὺς πρώιμους βυζαντινοὺς. Τὰ ἀναλήμματα τῆς ὁδοῦ, ἐκτισμένα κατὰ τὸ ἀκανόνιστον τραπεζιόσχημον σύστημα μετὰ ὀδοντώσεων καὶ βυσμάτων, διετηροῦντο ἐνιαχοῦ μέχρις ὕψ. 1.70 μ., ἠδράζοντο δὲ ἐπὶ τῆς κιμιλιᾶς, τῆς ὁποίας ἡ στάθμη ἔκειτο 2.50 - 4 μ. ὑπὸ τὸ σύγχρονον ἔδαφος. Τὸ καλύτερον διατηρούμενον ἦτο ἀναμφισβητήτως τὸ ΒΑ. (Πί ν. 56 β). Ἐν ἐπαφῇ πρὸς τὰ ἀναλήμματα εἶχον κατασκευασθῆ διάφορα κτίσματα (Πί ν. 57 α - β). Ἐνταῦθα ἀναφέρομεν μόνον κεραμικὸν κλίβανον, τὸν ὁποῖον χρονολογοῦμεν εἰς τὴν ἐλληνιστικὴν περίοδον

Σχέδ. 26. Κάτοπις και τομαι άνασκαφής εις οικόπεδον επί της οδού Πουλοπούλου 18

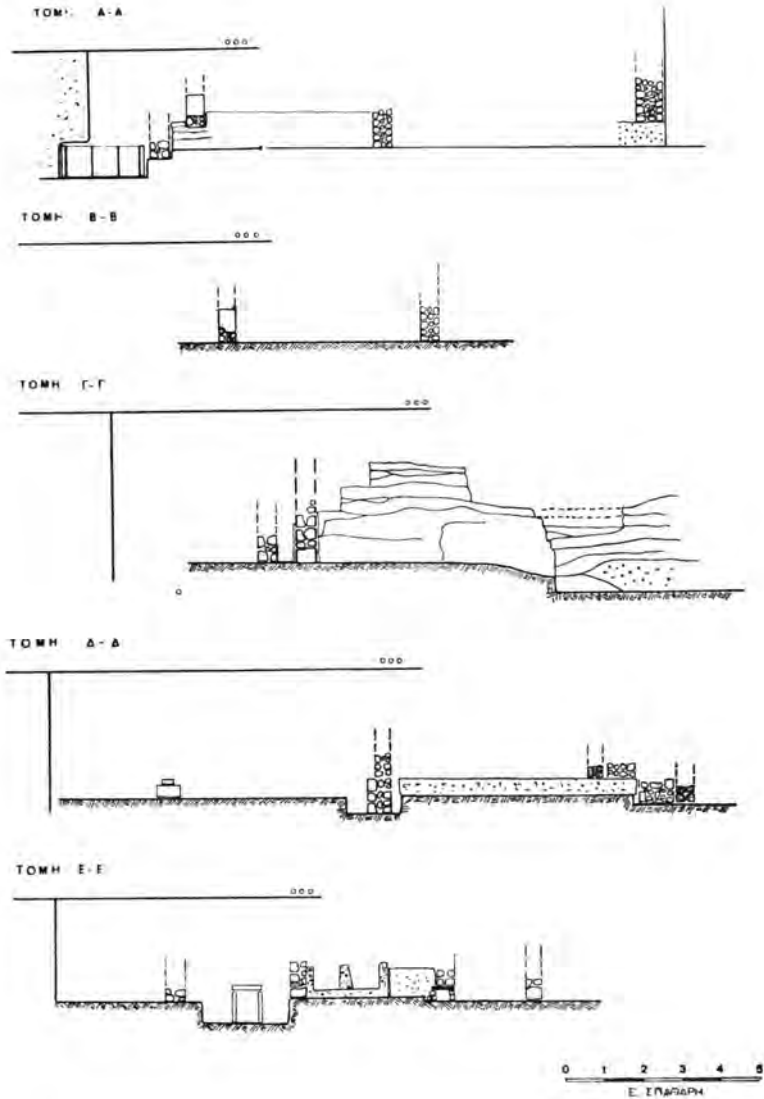

Σχέδ. 27. Κάτωις ανασκαφής επί της οδού Πουλοπούλου 45 - 47

επίσης (Πί ν. 57 α). Οδτος έχει σχήμα τετραγώνου, πλευράς 1.70 μ. Τα τοιχώματά του, εκτισμένα διά λιθαρίων καί θραυσμάτων όπτοπλίνθων, συνδεομένων δι' ίσχυροῦ κονιάματος, διητηροῦντο εἰς ὕψ. 0,70 μ. Εἰς τὸ κέντρον του

τῆς οδοῦ· οδτος ἦτο κτιστός διὰ λίθων καί ἐκαλόπτετο ἄνω δι' όπτοπλίνθων, ἠδράζετο δὲ ἐπὶ τῆς κμιλιᾶς.

Πρὸς Β. τῆς οδοῦ ἀνεσκάφησαν ἐπίσης τρεῖς τάφοι. Οἱ I - II, κτιστοὶ διὰ πλακοειδῶν λίθων,

Σχέδ. 28. Τομαὶ ἀποκαλυφθέντων ἀρχαίων εἰς ἀνασκαφὴν ἐπὶ τῆς οδοῦ Πουλοπούλου 45 - 47 (πρβλ. Σχέδ. 27)

εὐρέθησαν τὰ λείψανα τοῦ πεσσοῦ στηρίξεως τῶν θόλων, οἵτινες θὰ συνεκράτουν τὴν πηλίνην ἐσχάραν ὀπτήσεως. Ἡ εἴσοδος ἐκεῖτο πρὸς Β. Πρὸς Α. τοῦ κλιβάνου ἀνεσκάφη ἀγωγός, ὅστις μὲ κατεύθυνσιν Α. - Δ. διήρχετο κάτωθεν

χρονολογοῦνται εἰς τὴν ἑλληνιστικὴν περίοδον· κατὰ τὸν καθαρισμὸν τοῦ I συνελέγησαν τρεῖς δακρυδόχοι, χρώματος φαιοῦ μὲ λευκὰς γραμμάς, καὶ σιδηρὰ στλεγγίς. Ὁ III ἦτο θήκη μαρμαρίνη, σχήματος κυλινδρικοῦ, ἐσφραγισμένη διὰ τε-

τραπλεύρου πώματος (Πί ν. 58 β), τὸ ὁποῖον ἐκαλύπτετο ὑπὸ παχέος στρώματος κορρασινοῦ, χρονολογούμενος ἐκ τοῦ περιεχομένου του εἰς τὴν ὑστερορρωμαϊκὴν περίοδον. Ἐντὸς τῆς θήκης εἶχεν ἐναποτεθῆ ἀργυρὰ κάλπικα μετὰ καλύμματος, περιέχουσα τὰ κεκαυμένα ὁστὰ τοῦ νεκροῦ· ἀπέδωκεν ὠραῖον χρυσοῦν δακτύλιον μετὰ λίθον κορναλίνης, φέροντα παράστασιν Ἀθηνᾶς, δύο χρυσαῖά ἐνώτια σφαιρικοῦ σχήματος, ἀργυρᾶν περόνην, ὀστέϊνον ψέλιον, πολύεδρον κρύσταλλον ἀνάλογον πρὸς ἐκεῖνα, τὰ ὁποῖα ἐχρησίμευον ὡς παίγιον ἐν εἰδει πεσσῶν, κτένιον ἐξ ἐλαφαντοστοῦ, ποσότητα χρυσῶν φύλλων, τινὰ τῶν ὁποίων φέρουν ὁπὰς προσαρτήσεως, χάνδρας ἐξ ὑελομάζης καὶ δύο ὑελίνας δακρυδόχους.

Παρὰ τὴν βᾶσιν τοῦ Ν. ἀναλήματος καὶ εἰς ἀπόστασιν 7.20 μ. ἀπὸ τῆς οἰκοδομικῆς γραμμῆς τῆς ὁδοῦ Δημοφῶντος, εὐρέθησαν δύο φρεάτια, ἀνωρυγμένα εἰς τὴν κιμιλιάν. Τέλος, κατὰ τὴν ΝΑ. γωνίαν τοῦ οἰκοπέδου εὐρέθη ἡ Β. πλευρὰ τοῦ κλιβάνου, ὅστις εἶχεν ἀνασκαφῆ εἰς τὸ παρακείμενον οἰκόπεδον ἐπὶ τῆς ὁδοῦ Δημοφῶντος 5 (βλ. ἀνωτέρω, σ. 37).

Ἐκ τῶν ἐπιχώσεων τοῦ οἰκοπέδου συνελέγησαν: Μαρμαρινὴ λήκυθος, σωζ. ὕψ. 0,50 μ., τοῦ 4ου π.Χ. αἰ., μετὰ παράστασιν δεξιῶσεως (γυνὴ καθημένη καὶ ἀνήρ ὀρθῶς ἔμπροσθέν της), ἐξ λύχνοι ὑστερορρωμαϊκοί, χρονολογούμενοι ἀπὸ τὰ μέσα τοῦ 3ου μέχρι τοῦ α' ἡμίσεος τοῦ 4ου αἰ. μ.Χ. (πρβλ. Agora VII, ἀριθ. 857, 970, 810, 1029, 814, 653), φιαλίδιον καὶ λοπάς μελαμβαφῆς, ὡς καὶ πῶμα πυξίδος ἀβαφῆς τῶν ἐλληνιστικῶν χρόνων, δέκα ἐνσφράγιστοι λαβαὶ καὶ ὀκτὼ ἀγνῦθες. Ἐπίσης συνελέγησαν πέντε χαλκᾶ νομίσματα, ἐξ ὧν δύο Ἀθηνῶν τοῦ 3ου π.Χ. αἰ., ἐν Μεγάρων περὶ τὸ 307 - 243 π.Χ., ἐν τοῦ 2ου π.Χ. αἰ. καὶ ἐν ἐφθαρμένον.

48. Πραξιτέλους 26 (Σ χ ε δ. 1, ἀριθ. 48)

Εἰς οἰκόπεδον ἐπὶ τῆς ὡς ἄνω ὁδοῦ, ἰδιοκτησίας Βαφειάδου, διαστ. 24.50 × 8.20 μ., ἡ γενομένη ἀνασκαφικὴ ἔρευνα ἔφερεν εἰς φῶς λείψανα ἐλληνιστικῶν κτισμάτων καὶ ἀποθηκευτικῶν πύλων. Κατὰ τὴν Α. γωνίαν τοῦ οἰκοπέδου ἀνεσκάφη ὁ Δ. τοῖχος δωματίου, ἐκτεινόμενος πρὸς Ν. μετὰ τοῦ κατωφλίου τῆς εἰσόδου. Οὗτος, μετὰ κατεύθυνσιν Β. - Ν., ἀπεκαλύφθη μέχρι μήκ. 4.70 μ., συνεχιζόμενος εἰς τὰ παρακείμενα οἰκόπεδα· ἦτο ἐκτισμένος διὰ μεγάλων λίθων καὶ μικροτέρων κατὰ τοὺς ἄρμούς, εἶχε πᾶχ. 0,45, διετηρεῖτο μέχρις ὕψ. 0,60 μ. καὶ ἠδράζετο ἐπὶ τῆς κιμιλιᾶς εἰς βάθ. 3.85 μ. ὑπὸ τὸ σύγχρονον

ἔδαφος. Εἰς γενομένην μετασκευὴν τοῦ κτηρίου ἐπανεχρησιμοποιήθη μερικῶς ὡς ὑποθεμελίωσις, ὡς δαϊκνύει ὁ ὑπερκείμενος, διαφόρου κατασκευῆς, τοῖχος. Ἄλλος τοῖχος, σύγχρονος πρὸς τὸν μεταγενέστερον, μετὰ τὴν αὐτὴν κατεύθυνσιν, ἀνεσκάφη πρὸς Δ. καὶ εἰς ἀπόστασιν 4.10 μ. ἀπ' ἐκείνου. Ἐπὶ τῶν ἐρειπίων του, κατὰ τοὺς βυζαντινοὺς χρόνους, κατασκευάσθη ἀποθηκευτικὸς πύλος· ἕτερος παρόμοιος πύλος ἀνευρέθη εἰς τὸν μεταξὺ τῶν δύο τοίχων χώρον. Ἐπίσης, παρὰ τὴν ΒΔ. μεσοτοιχίαν ἀνεσκάφησαν ἕτεροι δύο παρόμοιοι πύλοι.

Ἐκ τῶν ἐπιχώσεων συνελέγησαν τέσσαρα χαλκᾶ νομίσματα, ἐξ ὧν ἐν ἐφθαρμένον 4ου - 2ου π.Χ. αἰ., ἐν Ἐλευσίνοσ τῶν ἀρχῶν τοῦ 3ου π.Χ. αἰ., ἐν Ἀδριανοῦ καὶ ἐν Γαλερίου Μαξιμιανοῦ τρεῖς λύχνοι, ἐξ ὧν οἱ δύο τοῦ α' ἡμίσεος τοῦ 4ου π.Χ. αἰ. (πρβλ. Agora IV, τύπος 23C) καὶ ὁ εἰς τὸ τέλος τοῦ 5ου αἰ. π.Χ. (Agora IV, τύπος 21C), τρεῖς σκύφοι μελαμβαφεῖς ὑστεροκλασσικοί, μετὰ διακόσμησιν ἐμπιέστων ἀνθεμίων καὶ εἰς ἀβαφῆς.

49. Προμάχου 2 καὶ Παρθενῶνος (Σ χ ε δ. 1, ἀριθ. 49)

Εἰς τὸ ὡς ἄνω οἰκόπεδον, ἰδιοκτησίας Παπαϊωάννου, διαστ. 19.20 × 10.10 μ., ἡ ἀνασκαφικὴ ἔρευνα ἀπεκάλυψε ΥΕ II - III Β τάφον ἡμικατεστραμμένον. Οὗτος ἦτο λαξευτὸς εἰς τὴν κιμιλιάν, εἰς βάθ. 1.10 μ. ὑπὸ τὸ σύγχρονον ἔδαφος, μετὰ ἐπένδυσιν λιθίνων ὀρθίων πλακῶν, ἐνισχυόμενων διὰ λίθων, ἐσωτ. διαστ. 1.40 × 0,55 μ., ὕψ. 0,50 μ. Εἰς τὸ ἐσωτερικόν του εὐρέθησαν τὰ διαλελυμένα ὁστὰ ἐνὸς νεκροῦ καὶ τὰ κάτωθι κτερίσματα: τρεῖς δίωτοι ἀμφορίσκοι, ἐξ ὧν οἱ δύο φέρουν γραμμικὴν διακόσμησιν κατὰ ζῶνας καὶ ὁ τρίτος κόσμημα « ρακέττας » ἐπὶ τοῦ ὤμου (Πί ν. 59 α), κυάθιον μετὰ καθέτου πλευρικῆς λαβῆς ἀπὸ τοῦ χεῖλους, φέρον κόσμημα συνεχοῦς σπειρας ἐπὶ τοῦ ὤμου (Πί ν. 59 α), ἐξ σφαιρικοῦ ψῆφοι διάτρητοι ἐξ ὑελομάζης, ἑτέρα δισκοειδῆς, κόσμημα ἐκ κυανῆς ὑελομάζης μετὰ δύο ἀνάγλυφα φοειδῆ σχέδια καὶ ἐξ ψῆφοι ἐξ ὀρειᾶς κρυστάλλου.

50. Ὁδὸς Προφήτου Δανιὴλ (χάνδαξ Ε.Ε.Υ.) (Σ χ ε δ. 1, ἀριθ. 50)

Κατὰ τὴν ἔρευναν χάνδακος διανοιγέντος ὑπὸ τῆς Ε.Ε.Υ. κατὰ μήκος τῆς ἀνωτέρω ὁδοῦ καὶ δὴ εἰς τὸ τμήμα της τὸ περιλαμβανόμενον μεταξὺ τῶν ὁδῶν Κωνσταντινουπόλεως καὶ Χαλκιδικῆς, ἀπεκαλύφθη εἰς βάθ. 2.40 - 3.15 μ. ἀριθμὸς τάφων, χρονολογούμενων εἰς τὸν 5ον αἰ. π.Χ. καὶ

λείψανα κτίσματος ή ταφικού περιβόλου, κατεσκευασμένου διά κροκαλοπαγών λίθων, τοῦ 4ου αἰ. π.Χ. (Σχέδ. 29).

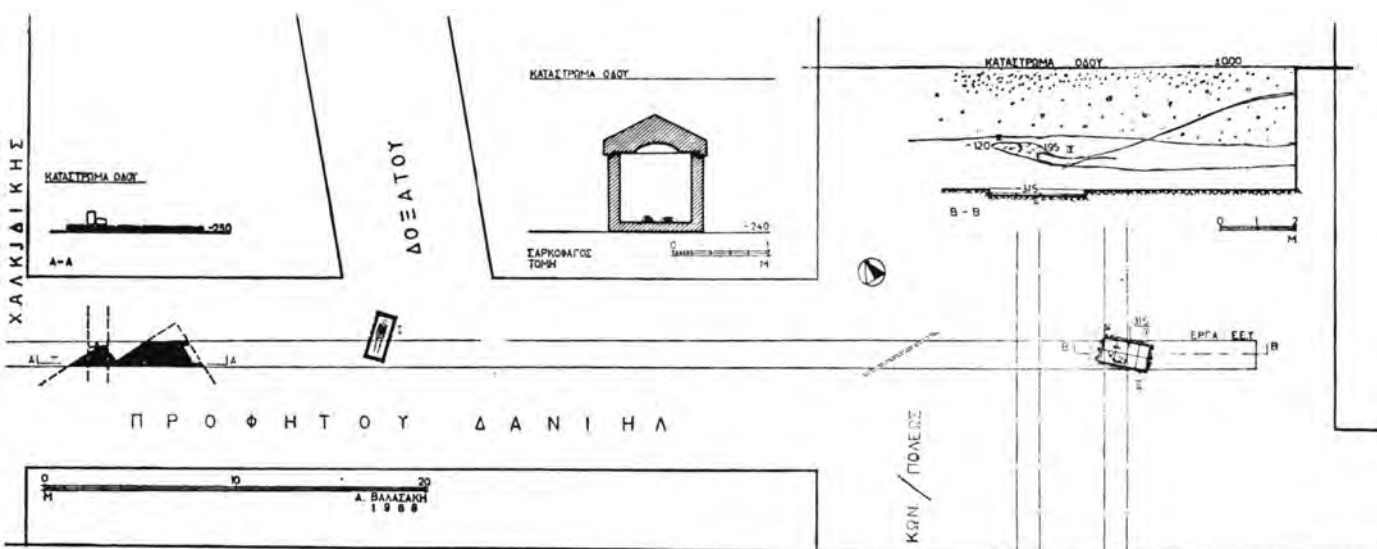
Τάφος I: Μαρμαρίνη σαρκοφάγος, διαστ. 2 × 0,80 μ., περιέχουσα τὰ ὄστᾶ ἐνὸς νεκροῦ, κειμένου ἐκτάδην. Τάφος II: Λακκοειδής, ἐστρωμένος διὰ κεραμίδων, σωζόμενος μερικῶς, με σαφή τὰ ἴχνη πυρᾶς. Κατὰ τὸν καθαρισμὸν τοῦ συνελέγησαν ἀγγεῖα τῶν μέσων τοῦ 5ου αἰ. π.Χ. Ὀλπη, ὕψ. 0,165 μ., α' ἡμίσεος 5ου αἰ. π.Χ. (Πί ν. 59 γ), μεθ' ὑπερυψωμένης λαβῆς, με ἐρυθρόμορφον διακόσμησιν γλωσσωτοῦ σχεδίου κατὰ τὴν κοιλίαν καὶ ἀνθεμίου ἐπὶ τῆς λαβῆς (πρβλ. CVA, Karlsruhe, πίν. 33, ἀριθ. 17), δύο λευκαὶ λήκυθοι με μελανὴν διακόσμησιν φύλλων κισσοῦ, ὕψ. 0,173 μ., χαλκοῦς δίσκοι κατόπτρου, διαμ. 0,16 μ. Ἐξ ἄλλου, ἐκ τῶν ὀστρά-

καὶ ὁ λαιμός. Φέρει παράστασιν δεξιῶσεως δύο ἀνδρικών ὀρθίων μορφῶν, ἐξ ὧν ἡ δεξιὰ κατὰ τὸ μεγαλύτερον μέρος ἀποκεκρουμένη· παρὰ τὰς κεφαλὰς εἶναι χαραγμένα τὰ ὀνόματα ΔΙΩΝ καὶ ΔΙ[Ι]ΟΠΕΘΗΣ.

Αἱ περιγραφεῖσαι ταφαὶ κεῖνται πρὸς Δ. τῆς ὁδοῦ τῆς ἀγούσης ἐκ τῆς Ἱερᾶς πύλης πρὸς τὴν Ἀκαδημίαν, τμήματα τῆς ὁποίας ἀπεκαλύφθησαν καὶ κατὰ τὸ παρελθόν (βλ. ἀνασκαφὴν κατὰ μῆκος τῆς ὁδοῦ Κερατσινίου, ΑΔ 22 (1967): Χρονικά, σ. 92, Σχέδ. 42, καὶ ἀνασκαφὴν ἐπὶ τῆς ὁδοῦ Σερρών, ΑΔ 23 (1968): Χρονικά, σ. 93 - 94).

51. Πρωτογένους 13 (Σχέδ. 1, ἀριθ. 51)

Μικρὰ σκαφικὴ ἔρευνα εἰς τὸ ὡς ἄνω οἰκόπεδον, διαστ. 12 × 9.50 μ., ἰδιοκτησίας Π. καὶ

Σχέδ. 29. Κάτωσις καὶ τομαὶ ἀνασκαφῆς κατὰ μῆκος τῆς ὁδοῦ Προφ. Δανιήλ

κων τῶν ἐπιχώσεων συνεκολλήθησαν ἐξ λευκαὶ λήκυθοι μελανῆς διακοσμήσεως, ἐξ ὧν αἱ τρεῖς μεθ' ἄλληλων κισσοῦ, αἱ δύο μεθ' ἄλληλων δάφνης καὶ μία μετ' ἄνθεμιον· ἐπίσης συνελέγησαν χαλκαὶ ἐφηλίδες, δύο διαμ. 0,045 μ. καὶ ὀκτὼ μικρότερα. Ἄνωθεν τοῦ προαναφερθέντος τάφου διεπιστάθησαν ἑτεραι δύο πυραὶ.

Πλησίον τοῦ τάφου I εὐρέθησαν: 1) Μαρμαρίνη ἐπιτομβία πλάξ, σωζ. ὕψ. 0,65 μ., με ἀνάγλυφον ἀπεικόνισιν ληκύθου, ἐπὶ τῆς ὁποίας εἶναι χαραγμένα τὰ γράμματα ΘΕΟ· εἶναι τεθραυσμένη ἄνω εἰς λοξὴν γραμμὴν, εἰς τὸ ὕψος τοῦ λαιμοῦ τῆς ληκύθου. 2) Μαρμαρίνη λήκυθος (Πί ν. 58 α), σωζ. ὕψ. 0,54 μ., ἥς ἐλλείπουν ἡ βᾶσις

Ἄ. Γλέζου, ἔφερον εἰς φῶς τὰ πενιχρὰ λείψανα ἐλληνιστικοῦ κτίσματος.

Ἀπεκαλύφθη μερικῶς χώρος, διαστ. 1.80 × 2.50 μ., τοῦ ὁποίου οἱ τοῖχοι, σωζόμενοι ἐν θεμελίοις, ἦσαν ἐκτισμένοι διὰ λίθων συνδεομένων δι' ἰλύος καὶ ἡδράζοντο ἐπὶ τῆς κιμιλιᾶς, τῆς ὁποίας ἡ στάθμη ἐκεῖτο εἰς βάθ. 4 μ. ὑπὸ τὸ σύγχρονον ἔδαφος. Ἄλλος τοῖχος, παρομοίως κατασκευῆς, σωζ. μήκ. 3 μ., κατάλοιπον καὶ οὗτος ἐλληνιστικοῦ κτίσματος, διετηρεῖτο ὑπὲρ τὸ προαναφερθὲν κτίσμα.

52. Πυλάρου (ἔργα ΥΔΡΕΞ) (Σχέδ. 1, ἀριθ. 52)

Κατὰ τὴν παρακολούθησιν ἐργασιῶν διανοί-

ξεως χάνδακος ὑπὸ τῆς ΥΔΡΕΞ κατὰ μήκος τῆς ὁδοῦ Πυλάρου, εἰς τὸ τμήμα τῆς τὸ ὀριζόμενον μεταξύ τῶν ὁδῶν Ἐρατοσθένους καὶ Ἀντιφῶντος, ἐνετοπίσθησαν δύο τάφοι τῆς ρωμαϊκῆς περιόδου. Οὗτοι ἀπετέλουν μέρος εὐρύτερου συνόλου τάφων, κειμένων παρὰ τὴν ὁδὸν τὴν ἐνοῦσαν τὴν πόλιν τῶν Ἀθηνῶν μετὰ τοὺς ΝΑ. δήμους τῆς Ἀττικῆς. Οἱ τάφοι ἔκιντο ὁ εἰς ἐπὶ τοῦ ἄλλου, εἰς βάθ. 1.46 μ. ὑπὸ τὸ κατάστρωμα τῆς συγχρόνου ὁδοῦ. Ὁ βαθύτερον κείμενος, λακκοειδῆς, διαστ. 2.10 × 0,80 μ., ἐκαλύπτετο διὰ πλακῶν σχιστολίθου· εἰς τὸ ἐσωτερικόν του εὐρέθησαν τρεῖς νεκροὶ (ἀνὴρ, γυνή, νήπιον) μετὰ τὰ κάτωθι κτερίσματα : ὑάλινον μυροδοχεῖον (Πί ν. 59 β), ὁ δίσκος χαλκοῦ κατόπτρου καὶ σιδηρᾶ στλεγγίς. Ὁ δεῦτερος τάφος, κεραμοσκεπής, διαστ. 1.65 × 0,40 μ., περιεῖχε τὰ διαλελυμένα ὄστα ἑνὸς νεκροῦ.

53. Σαπφοῦς 5 (Σχ ἐ δ. 1, ἀριθ. 53)

Εἰς τὸ ὡς ἄνω οἰκόπεδον, ἰδιοκτησίας Μακρίδη, διαστ. 16.50 × 9 μ. (Σχ ἐ δ. 30), ἀνασκαφικὴ ἔρευνα ἀπεκάλυψε τμήμα τοῦ ἀρχαίου τείχους τῆς πόλεως. Ἡ ἀνεύρεσις τμήματος νεκροταφείου εἰς τὸ ἐπὶ τῆς ὁδοῦ Σαπφοῦς 12 οἰκόπεδον (βλ. ΑΔ 23 (1968) : Χρονικά, σ. 89 - 92) καὶ ἡ ἀποκάλυψις πύργου τοῦ τείχους εἰς τὸ κατὰ τὴν συμβολὴν τῶν ὁδῶν Σαπφοῦς καὶ Μενάνδρου πρὸ ἐτῶν ἀνασκαφῶν οἰκόπεδον (ΠΑΕ 1950, σ. 73), ἀποτελοῦν ἐνδείξεις διὰ τὴν ὑπαρξίν ἐτέρας πύλης εἰς αὐτὴν τὴν περιοχὴν.

Τὸ τείχος ἐνταῦθα διετηρεῖτο μόνον πλησίον τῆς Α. μεσοτοιχίας τοῦ οἰκοπέδου καὶ εἰς ἀπόστασιν 5.50 μ. ἀπὸ τῆς οἰκοδομικῆς γραμμῆς, τῆς πρὸς Δ. συνεχείας του καταστραφείσης ἤδη ἀπὸ τῶν ἑλληνιστικῶν χρόνων, εἰς δὲ τὴν θέσιν του εὐρέθησαν ἄμορφοι σωροὶ λίθων καὶ τοῖχοι ἀποτελοῦντες σύνολον, δυσερμῆνευτον εἰσέτι (Πί ν. 60 α).

Τοῦ ἀνευρεθέντος τείχους διεκρίθησαν δύο οἰκοδομικαὶ περίοδοι. Ἡ προγενεσττέρα ἀνάγεται εἰς τοὺς χρόνους τοῦ Θεμιστοκλέους, ἡ δὲ δευτέρα εἰς τὰ τέλη τοῦ 4ου αἰ. π.Χ. Τὸ θεμιστόκλειον τείχος σύγκειται ἐκ δύο λιθίνων παρειῶν, τὸ μεταξύ τῶν ὁποίων κενὸν πληροῦται διὰ μικρῶν λίθων, λατύπης καὶ χώματος. Εἶναι ἐκτισμένον κατὰ τὸ πολυγωνικὸν σύστημα, πλησιάζον τὸ ἀκανόνιστον τραπεζιόσχημον διὰ λίθων λαξευτῶν, τῶν κενῶν πληρουμένων διὰ βυσμάτων· ἡ ἐξωτερικὴ ἐπιφάνεια ἄλλοτε εἶναι ἀδρῶς εἰργασμένη, ἄλλοτε ὀμαλωτέρα. Ἔχει πᾶχ. 4 καὶ διατηρεῖται εἰς ὕψ. 2 μ., ἐδράζεται δὲ ἐπὶ τῆς κιμιλιάς εἰς βάθ. 4.60 μ. ὑπὸ τὸ σύγχρονον ἔδα-

φος. Τῆς κατασκευῆς τοῦ 4ου αἰ. π.Χ. διετηρεῖτο μόνον εἰς δόμος, συγκείμενος ἐκ λαξευτῶν κροκαλοπαγῶν λίθων τοποθετημένων δρομικῶς.

Παραλλήλως πρὸς τὸ τείχος, πρὸς Ν. καὶ εἰς ἀπόστασιν 1.80 μ. ἀπὸ τούτου, κατασκευάζεται μεταγενέστερον ἀναλημματικὸς τοῖχος, ὅστις ἀπεκαλύφθη καθ' ὅλον τὸ μήκος τοῦ οἰκοπέδου· οὗτος ἐδράζεται ἐπὶ ἐπιχώσεων εἰς βάθ. 2.10 μ. ὑπὸ τὸ σύγχρονον ἔδαφος καὶ διατηρεῖται εἰς ὕψ. 0,25 μ., εἶναι δὲ ἐκτισμένος διὰ μικρῶν λίθων συνδεομένων μεταξύ τῶν δι' ἰλύος. Εἰς τὴν θεμιστόκλειον κατασκευὴν τοῦ τείχους εὐρέθη ἐσωματωμένον τμήμα μαρμαρίνης βάσεως ἀγάλματος σφιγγός, σωζ. μήκ. 0,435 μ., προερχομένης ἐκ τῆς ἐπιστέψεως ἐπιτυμβίου στήλης τοῦ α' τετάρτου τοῦ 6ου αἰ. π.Χ.

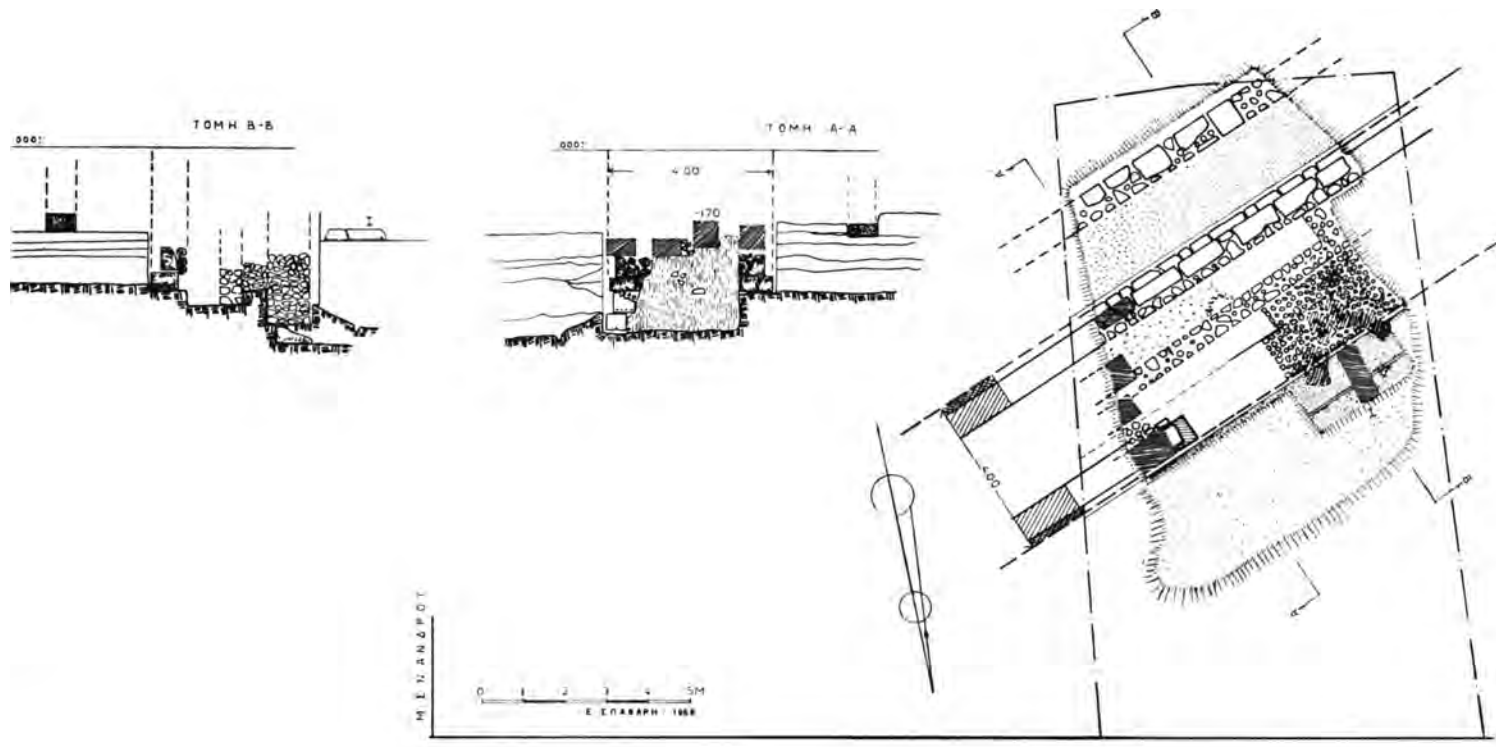
Ἐκ τῶν ἐπιχώσεων συνέλεγησαν δύο λύχνου, ὁ εἰς τοῦ γ' τετάρτου τοῦ 3ου ἕως τέλους 2ου αἰ. π.Χ. (Αgora IV, τύπος 48 Α), ὁ ἕτερος τοῦ τέλους τοῦ 4ου ἕως ἀρχῶν 3ου αἰ. π.Χ. (Αgora IV, 25 Β), μικρογραφικὴ χαλκῆ ἑρμαϊκῆ στήλη, ὕψ. 0,045 μ., ὡς καὶ χαλκοῦν νόμισμα ἀθηναϊκὸν τοῦ 3ου αἰ. π.Χ.

54. Σαρρή 4 (Σχ ἐ δ. 1, ἀριθ. 54)

Αἱ ἐκσκαφικαὶ ἐργασίαι εἰς τὸ ὡς ἄνω οἰκόπεδον (διαστ. 27 × 11 μ.) (Σχ ἐ δ. 31), ἰδιοκτησίας Ν. Κατσούλα, ἐπεξετάθησαν καθ' ὅλην τὴν ἑκτασίαν του.

Τὸν χρόνον κατελάμβανεν ἀρχικῶς ἑλληνιστικὴ οἰκία, τῆς ὁποίας τὸ ἐκ μικρῶν χαλίκων καὶ κονιάματος ψηφιδωτὸν δάπεδον ἀνευρίσκεται καθ' ὅλην τὴν ἑκτασίαν τοῦ οἰκοπέδου, εἰς βάθ. 1.75 μ. κάτωθεν τῶν κτισμάτων τῶν ὑστερορωμαϊκῶν καὶ πρωϊμῶν βυζαντινῶν χρόνων. Ἀριθμὸς τοίχων, ἀποκαλυφθέντων εἰς τὸ Ν. ἡμισυ τοῦ οἰκοπέδου, παραμένει ἀταύτιστος. Οὗτοι ἀνήκουν εἰς κτήρια ὑστερορωμαϊκὰ περισσοτέρων περιόδων. Εἰς τὸ Β. ἡμισυ τοῦ οἰκοπέδου ἀνεσκάφησαν μερικῶς δύο δωμάτια οἰκίας τοῦ 5ου μ.Χ. αἰ., τῆς ὁποίας ἡ συνέχεια ἐξετείνετο κάτωθεν τῶν ὁμόρων οἰκίων. Οἱ τοῖχοί των ἦσαν κατεσκευασμένοι διὰ λίθων καὶ κονιάματος, ἐνισχυόμενοι διὰ στρώσεων πλίνθων καὶ ἠδράζοντο ἐπὶ τῆς κιμιλιάς. Τὸ δάπεδον τοῦ ἐνὸς δωματίου ἔφερεν ἐπίστρωσιν μαρμαρίνων πλακῶν· ἐκ τοῦ δαπέδου τοῦ δευτέρου δωματίου διετηρεῖτο μία πηλίνη πλάξ.

Τὰ εἰς τὸ ὡς ἄνω οἰκόπεδον ἀνευρεθέντα δοστρακα χρονολογοῦνται ἀπὸ τῶν γεωμετρικῶν μέχρι καὶ τῶν βυζαντινῶν χρόνων. Ἐκ τῶν συλλεγέντων μικροαντικειμένων ἐνταῦθα ἀναφέρομεν τρεῖς λύχνους τοῦ 5ου μ.Χ. αἰ., ἐξ ὧν οἱ δύο

ΑΘΗΝΑΙ - ΑΤΤΙΚΗ

Σ Α Π Φ Ο Υ Σ

Σχέδ. 30. Κάτωις και τομαι ανασκαφής εις οικόπεδον έπι της οδου Σαφουδς 5

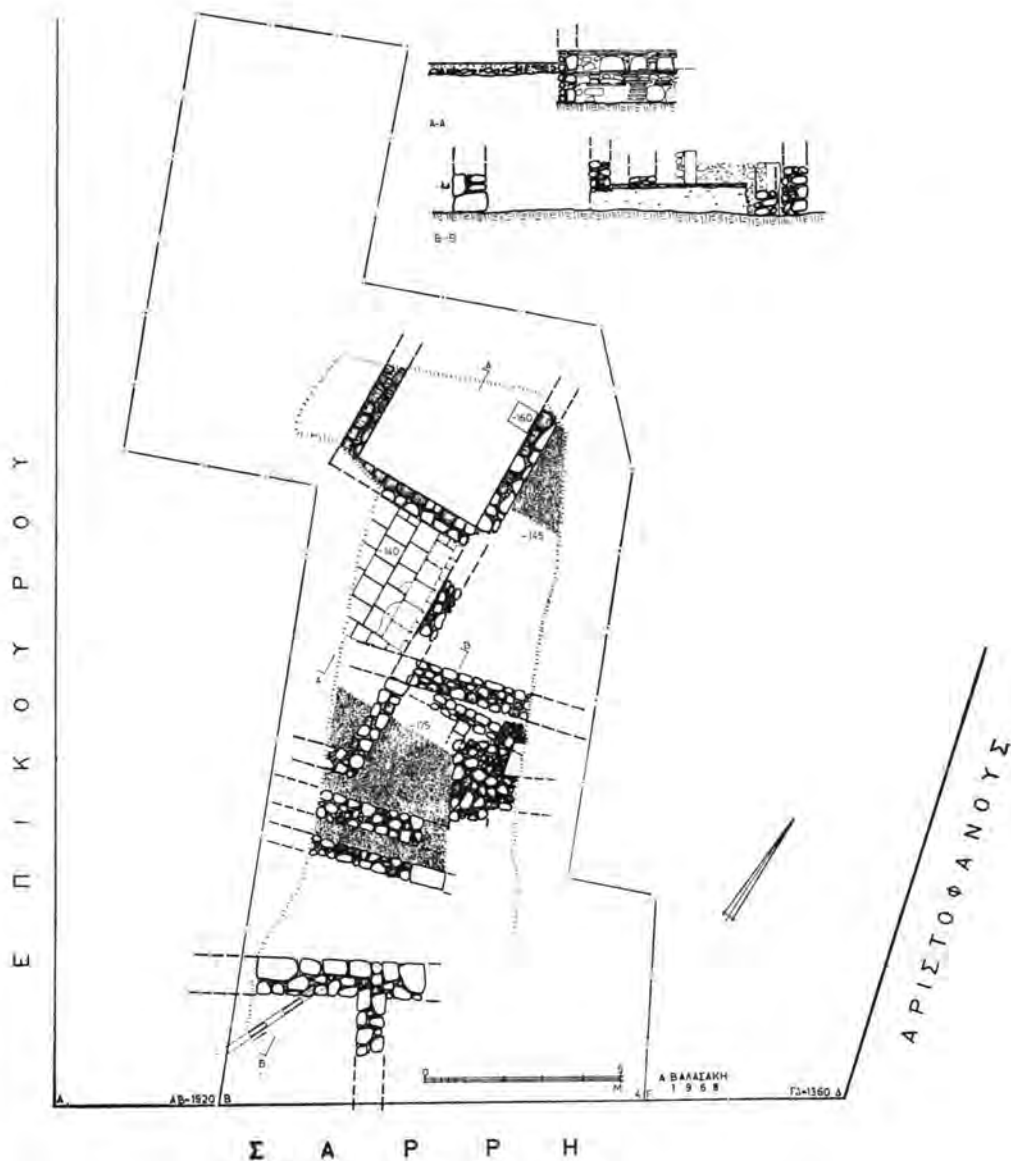
κοσμοῦνται διὰ σταυροῦ (πρβλ. Agora VII, πίν. 40, ἀριθ. 2553), ὁ δὲ τρίτος διὰ ρόδακος (Agora VII, πίν. 43, ἀριθ. 2763), καὶ ἐν χαλκοῦν νόμισμα.

55. Σαρρή 9 (Σχέδ. 1, ἀριθ. 55)

Κατὰ τὴν παρακολούθησιν ἀνασκαφικῶν ἐργασιῶν διὰ τὴν ἀνέγερσιν ὑποστέγου εἰς τὴν ἀλλήν τοῦ ἐπὶ τῆς ὡς ἄνω ὁδοῦ κτηρίου τῆς Πυρροβελτικῆς Ὑπηρεσίας, ἦλθεν εἰς φῶς δωμάτιον

ἑλληνιστικῆς οἰκίας, τὸ δάπεδον τῆς ὁποίας ἐκαλύπτετο ὑπὸ ψηφιδωτοῦ μὲ γεωμετρικὴν διακόσμησιν (Πί ν. 60 β), τὸ ὅποιον ἀπεκολλήθη μεταφερθὲν εἰς τὴν ἀποθήκην τῆς Ἐφορείας.

Οἱ τοῖχοι τοῦ δωματίου, πᾶς 0,50 μ., ἐκτισμένοι δι' ἀκανονίστων λίθων, ἐσώζοντο μόνον εἰς δύο σημεῖα ἐν θεμελίῳ. Ἐκ τῆς διατάξεως τῆς διακοσμῆσεως ἀποκατεστάθησαν αἱ διαστάσεις του εἰς 8.40 × 7.90 μ. Ἡ στάθμη τοῦ δαπέδου ἔκειτο 1.82 μ. ὑπὸ τὸ κατάστρωμα τῆς συγ-

Σχέδ. 31. Κάτωψις καὶ τομαὶ ἀνασκαφῆς εἰς οἰκόπεδον ἐπὶ τῆς ὁδοῦ Σαρρή 4

χρόνου ὁδοῦ. Ἡ σύνθεσις τοῦ ψηφιδωτοῦ εἶναι ἀπλή, ἀποτελούμενη ἐξ ἑνὸς κεντρικοῦ ὀρθογωνίου ἐμβλήματος μὲ κοματοειδὲς κόσμημα, περιβαλλομένου διὰ πολλαπλῶν πλαισίων : ἑνὸς ἐξωτερικοῦ λευκοῦ, ἐτέρου μὲ σπειρομαϊάνδρον, τρίτου μὲ ρόμβους, τετάρτου μὲ σπειρομαϊάνδρον πάλιν καὶ ἑνὸς ἐσωτέρου μὲ μαϊάνδρον, τῶν σχεδίων χωριζομένων διὰ μολυβδίνων ἐλασμάτων. Διὰ τὴν κατασκευὴν τοῦ ἐμβλήματος καὶ τοῦ διὰ μαϊάνδρου πλαισίου ἐχρησιμοποιήθησαν ψηφίδες ὑελομάζης, τοῦ λοιποῦ ψηφιδωτοῦ κατασκευασθέντος διὰ λιθίνων ψηφίδων, πλουσίας χρωματικῆς κλίμακος (λευκοῦ, μέλανος, ἐρυθροῦ, βυσσίνου, βαθέος πρασίνου, κιτρίνου, πορτοκαλοχρόου). Αἱ ψηφίδες ἔβαινον ἐπὶ σκληροῦ ὑποστρώματος, πᾶχ. 0,15 μ., συγκειμένου ἐκ λιθαρίων καὶ ὄστρακοκονίας. Τὸ ψηφιδωτὸν τοῦτο χρονολογεῖται εἰς τὸν 3ον π.Χ. αἰ.

Οἱ τοῖχοι τοῦ δωματίου θὰ ἐκαλύπτοντο διὰ τοιχογραφιῶν, ὡς συμπεραίνεται ἐκ τῆς ἀνευρεθείσης τεμαχίαν ἐντὸς τῶν ἐπιχώσεων του. Ἐπίσης, ἐπὶ τοῦ δαπέδου του ἔκειντο δύο μαρμάρινα ἐπιστύλια, ἐξ ὧν τὸ ἓν ἀκέραιον, διαστ. 0,62 × 0,90 καὶ πᾶχ. 0,18 μ., τὸ ἕτερον 0,62 × 0,63 καὶ πᾶχ. 0,18 μ. Πρὸς ΒΑ. τοῦ δωματίου ἀπεκαλύφθη τοῖχος πολυγωνικός, τῆς ἑλληνιστικῆς περιόδου καὶ αὐτός. Προφανῶς ἀνήκει εἰς κτήριον μεταγενέστερον τῆς καταστροφῆς τοῦ περιγραφέντος· ἕτερος τοῖχος τῆς αὐτῆς κατασκευῆς ἀνεσκάφη, ἐξ ἄλλου, βορειότερον, θεμελιούμενος εἰς ὑψηλότεραν στάθμην.

Ἐκ τῶν ἐπιχώσεων, πλὴν τῶν ὄστράκων, συνελέγησαν λύχνος μὲ σταυρὸν τοῦ 5ου αἰ. μ.Χ. καὶ δύο χαλκᾶ νομίσματα ἀθηναϊκὰ τοῦ 3ου αἰ. π.Χ.

56. Συγγροῦ (Σχ ἐ δ. 1, ἀριθ. 56)

Κατὰ τὴν διάρκειαν ἐργασιῶν διανοίξεως χάνδακος ὑπὸ τῆς ἐταιρείας ΥΔΡΕΞ, κατὰ μήκος τῆς λεωφόρου Συγγροῦ, ἐξῶθι τῆς οἰκίας ἀριθ. 47, ἦλθεν εἰς φῶς ψευδόστομος ἀμφορεὺς ΥΕ III C 1 ἢ 2, ὕψους 0,20 μ. Φέρει ἐπὶ τοῦ ὄμου κόσμημα φολιδωτῶν καὶ σχέδια ἡμικυκλικά, προερχόμενα ἐξ ἐσχηματοποιημένων παπύρων (Π ἰ ν. 59 δ). Ὁ ἀμφορεὺς ἔκειτο ἐπὶ τῆς κιμιλιᾶς εἰς βάθ. 1,60 μ. ὑπὸ τὸ κατάστρωμα τῆς συγχρόνου ὁδοῦ. Προέρχεται προφανῶς ἐκ τάφου ἀνήκοντος εἰς νεκροταφεῖον, ἐκτεινόμενον κατὰ μήκος τῆς ὁδοῦ, ἦτις ἄγει ἀπὸ τὰς Ἰωνίας Πύλας πρὸς Φάληρον.

57. Σωκράτους καὶ Χαλκοκονδύλη (Σχ ἐ δ. 1, ἀριθ. 57)

Εἰς οἰκόπεδον κείμενον κατὰ τὴν συμβολῆν

τῶν ὡς ἄνω ὁδῶν, ἰδιοκτησίας Κλεισοῦνη - Ἀσημομύτη, διαστ. 23 × 22,70 μ., ἀπεκαλύφθησαν δύο τάφοι κλασσικοὶ κιβωτιόσχημοι καὶ λείψανα ὄστεροκλασσικῶν κτισμάτων.

Οἱ τάφοι εὐρέθησαν εἰς τὸ μέσον τοῦ οἰκοπέδου. Τοῦ ἑνὸς διετηροῦντο μόνον ὀλίγα θραύσματα τῶν μαρμαρίνων πλακῶν του. Ὁ δεύτερος, διαστ. 1,90 × 1, ὕψ. 0,97 μ., εὐρέθη ἄνευ τοῦ καλύμματος (Π ἰ ν. 61 γ) καὶ ἔβαινον ἐπὶ τῆς κιμιλιᾶς εἰς βάθ. 2,50 μ. ὑπὸ τὸ σύγχρονον ἔδαφος. Μεταξὺ τῶν τεταραγμένων ὄστων ἑνὸς νεκροῦ εὐρέθησαν τὰ κάτωθι κτερίσματα : χαλκοῦν κάτοπτρον, διαμ. 0,175 μ., ἡ ἀπόληξις τῆς λαβῆς τοῦ ὁποῖου κοσμεῖται δι' ἀνθεμίαν συμπλεκόμενων μετὰ σπειρῶν (Π ἰ ν. 61 α)· ἕτερον, διαμ. 0,115 μ., μὲ διακόσμησιν ἐλίκων· τρίτον, τοῦ ὁποῖου διατηρεῖται μόνον ὁ δίσκος, διαμ. 0,115 μ., λεκανὶς ἀλαβαστρίνη, ὕψ. 0,095 μ. (Π ἰ ν. 61 β)· τέσσαρα ἀλάβαστρα ἐξ ἀλαβάστρου, ὕψ. 0,215, 0,205, 0,175, 0,14 μ., καὶ θραύσματα πέμπτου ὄστρεον ἀλαβάστρινον, κτένιον ἐξ ἑλεφαντοστοῦ καὶ θραύσματα χαλκοῦ καὶ σιδήρου.

Κατὰ τὴν ΝΑ. γωνίαν τοῦ οἰκοπέδου ἐσώζοντο τὰ ὑπολείμματα τοῖχου μὲ κατεύθυνσιν ΝΔ. - ΒΑ., ἐκτισμένου διὰ λαξευτῶν ὀρθογωνίαν κροκαλοπαγῶν λίθων κατὰ τὸ ἰσόδομον σύστημα, σωζ. μήκ. 1,88, σωζ. ὕψ. 1,40, πᾶχ. 0,50 μ.

Ἐπίσης, εἰς τὸ μέσον τῆς Α. μεσοτοιχίας ὑπῆρχον λείψανα ἐτέρου τοῖχου, παρομοίας πρὸς τὸν ὡς ἄνω κατασκευῆς.

58. Φαβιέρου 17 (Σχ ἐ δ. 1, ἀριθ. 58)

Κατὰ τὴν ἐκσκαφὴν τοῦ ὡς ἄνω οἰκοπέδου, ἰδιοκτησίας Κ. Κεχάκη, διαστ. 32,30 × 16 μ., ἀπεκαλύφθη μαρμαρίνη σαρκοφάγος (Π ἰ ν. 62 γ) μετ' ἀετωματικοῦ καλύμματος, ἦτις τόσον ἐκ τῆς ἐργασίας τῆς, ὅσον καὶ ἐκ τοῦ περιχομένου τῆς, χρονολογεῖται εἰς τοὺς κλασσικοὺς χρόνους. Εὐρέθη εἰς τὸ κέντρον τοῦ οἰκοπέδου ἐπὶ τῆς κιμιλιᾶς, εἰς βάθ. 2,35 μ. ἀπὸ τοῦ καταστρώματος τῆς συγχρόνου ὁδοῦ· αἱ διαστάσεις τῆς εἶναι 1,90 × 0,60, ὕψ. 0,57 μ. Ὁ νεκρὸς ἔκειτο ἐπὶ τοῦ δαπέδου μὲ κεκαμμένους τοὺς πόδας καὶ τὴν κεφαλὴν πρὸς ΝΑ.· πλησίον τῶν μηρῶν του εὐρέθη ὄραϊον ἀλάβαστρον, ὕψ. 0,29 μ. (Π ἰ ν. 62 α).

59. Φαλήρου (ἔργα ΥΔΡΕΞ) (Σχ ἐ δ. 1, ἀριθ. 59)

Κατὰ τὴν διάνοξιν χάνδακος ἐπὶ τῆς ἀνωτέρου ὁδοῦ ἔναντι τῆς οἰκίας ἀριθ. 22, καὶ μεταξὺ τῶν ὁδῶν Μισαραλιώτου καὶ Κοντούλη, ἀνευ-

ρέθη ή συνέχεια τῆς ὁδοῦ τῆς ἀγούσης εἰς Ἴτωνίας Πύλας μετὰ τοῦ ΝΑ. ἀναλήμματος αὐτῆς, μικρὸν τμήμα τῆς ὁποίας εἶχεν ἀνασκαφῆ εἰς τὸ παρελθὸν κατὰ τι ΝΔ. (ΑΔ 22 (1967) : Χρονικά, σ. 117 - 118).

60. Φαρμάκη 2 καὶ Ἄφροδίτης (Σ χ έ δ. 1, ἀριθ. 60)

Εἰς τὸ ὡς ἄνω οἰκόπεδον, ἰδιοκτησίας Ἄ. Δοντᾶ, διαστ. $20 \times 15 \times 17$ μ. (Σ χ έ δ. 32), ἡ ἀνασκαφικὴ ἔρευνα ἀπεκάλυψε τὰ λείψανα κτισμάτων τῶν ὑστερορρωμαϊκῶν ἢ πρωϊμῶν βυζαντινῶν χρόνων, τῶν ὁποίων διακρίνομεν δύο οἰκοδομικὰς περιόδους καὶ ὑπολείμματα μεταγενεστέρων θεμελιώσεων.

Παρὰ τὴν οἰκοδομικὴν γραμμὴν τῆς ὁδοῦ Ἄφροδίτης ἐσώζετο ἡ Β. γωνία διαμερίσματος, προφανῶς ὀρθογωνίου, ἀποκαλυφθεισῶν διαστ. 7.50×3.80 μ., ἡ συνέχεια τοῦ ὁποίου ἐβaine πέραν τῆς οἰκοδομικῆς γραμμῆς. Οἱ τοῖχοί του, πᾶχ. 0.50 μ., ἠδράζοντο ἐπὶ τῆς κιμιλιάς εἰς βάθ. 4.50 μ. ἦσαν ἐκτισμένοι διὰ λίθων, πλίνθων καὶ ἀσβέστου, ἐνισχυόμενοι κατὰ διαστήματα διὰ στρώσεων πλίνθων ἐνιαχοῦ διετηροῦντο μέχρις ὕψ. 1.50 μ. Ὁ ΒΔ. τοῖχος εἰς τι σημεῖόν του, τὸ μέσον του πιθανῶς, ἐσχημάτιζε χαμηλὴν ἀψίδα, ὕψ. 1.15 μ. Κατὰ τὸ μέσον τοῦ οἰκοπέδου ἀνεσκάφη ἡδῶρος, ἀποκαθιστάμενος εἰς ὀρθογώνιον 8.50×3.80 μ., τοῦ ὁποίου αἱ τυχόν ὑποδιαιρέσεις δὲν ἐσώθησαν, τμήμα δὲ τοῦ κτίσματος συνεχίζεται εἰς τὸ παρακείμενον οἰκόπεδον (βλ. κατωτ. ἀνασκαφὴν ἐπὶ τῆς ὁδοῦ Φαρμάκη 4). Ἐντὸς τῶν ἐπιχώσεων τοῦ οἰκοπέδου εὐρέθη ἀκέφαλος ἀνδρικός κορμὸς εἰς δύο τεμάχια, σωζ. ὕψ. 0.70 μ., ρωμαϊκὸν ἀντίγραφον πρωτοτύπου ἔργου τοῦ 4ου π.Χ. αἰ. (Π ί ν. 62 δ). Ἐλλείπουν ἡ δεξιὰ χεὶρ ἀπὸ τοῦ ὤμου καὶ ἡ ἀριστερὰ ἀπὸ τοῦ ἀγκῶνος, ὁ ἀριστερὸς πούς καὶ ὁ δεξιὸς ἀπὸ τοῦ γόνατος. Στηρίζεται ἐπὶ τοῦ δεξιοῦ ποδὸς καὶ φέρει τὸν ἀριστερὸν πρὸς τὰ ἔμπρός. Τελαμῶν διέρχεται λοξῶς ἐπὶ τοῦ στήθους, ἐκκινῶν ἀπὸ τοῦ δεξιοῦ ὤμου ἐπὶ τῶν ὤμων σῶζονται οἱ πλόκαμοι τῆς κόμης.

Συνελέγησαν τρία χαλκᾶ νομίσματα, ἐν ἐποχῆς Ἀρχόντων 2ου π.Χ. αἰ., ἀσσάριον Κωνσταντίου Β' καὶ ἐν τελείῳς ἐφθαρμένον.

61. Φαρμάκη 4 (Σ χ έ δ. 1, ἀριθ. 61)

Εἰς τὸ ἐπὶ τῆς ὡς ἄνω ὁδοῦ οἰκόπεδον, ἰδιοκτησίας Σηλιοπούλου, διαστ. 17.50×17.30 μ., ἡ ἀνασκαφικὴ ἔρευνα ἀπεκάλυψε τὰ λείψανα ὑστερορρωμαϊκῆς ἢ παλαιοχριστιανικῆς οἰκίας, ὡς καὶ ἕξ παλαιοχριστιανικοὺς τάφους

(Σ χ έ δ. 32). Οἱ τάφοι ἦσαν κτιστοὶ διὰ λίθων, κεράμων καὶ ἀσβεστοκονίας, καλυπτόμενοι ἄνω ὑπὸ καμάρας· εἰς τοὺς ὑπὸ τὰ στοιχεῖα Ι, ΙΙ καὶ V τὸ δάπεδον ἦτο πλακόστρωτον. Ἄπαντες εὐρέθησαν σεσυλημένοι. Κάτωθεν τῶν τάφων ἔκειντο τὰ λείψανα κτηρίου, ἡ ἀρχικὴ μορφή τοῦ ὁποίου δὲν περιεσώθη μέχρις ἡμῶν, λόγῳ τῶν μετασκευῶν, ἄτινας ὑπέστη. Οἱ τοῖχοί του, πᾶχ. 0.60 μ., ἦσαν ἐκτισμένοι διὰ λίθων, θραυσμάτων κεράμων καὶ ἀσβεστοκονίας, ἠδράζοντο δὲ ἐπὶ ἐπιχώσεων εἰς βάθ. 4.20 μ. ὑπὸ τὸ σύγχρονον ἔδαφος. Ἀνεσκάφησαν τέσσαρα διαμερίσματα καὶ ἡ ἀρχὴ ἐτέρων τριῶν. Συνέχειαν τοῦ περιγραφέντος κτίσματος πιστεύεται ὅτι ἀποτελοῦν τὰ λείψανα τῶν κτισμάτων τῶν ἀποκαλυφθέντων εἰς τὸ παρακείμενον οἰκόπεδον ἐπὶ τῆς ὁδοῦ Φαρμάκη 2 (βλ. ἀνωτέρω).

Ἐκ τῶν ἐπιχώσεων συνελέγησαν τρία χαλκᾶ νομίσματα, ἐν ἐφθαρμένον ρωμαϊκόν, 4ου αἰ. μ.Χ., ἐν Ἀλεξίου Κομνηνοῦ καὶ ἔτερον ἀνώνομον βυζαντινόν (1081 - 1118 μ.Χ.).

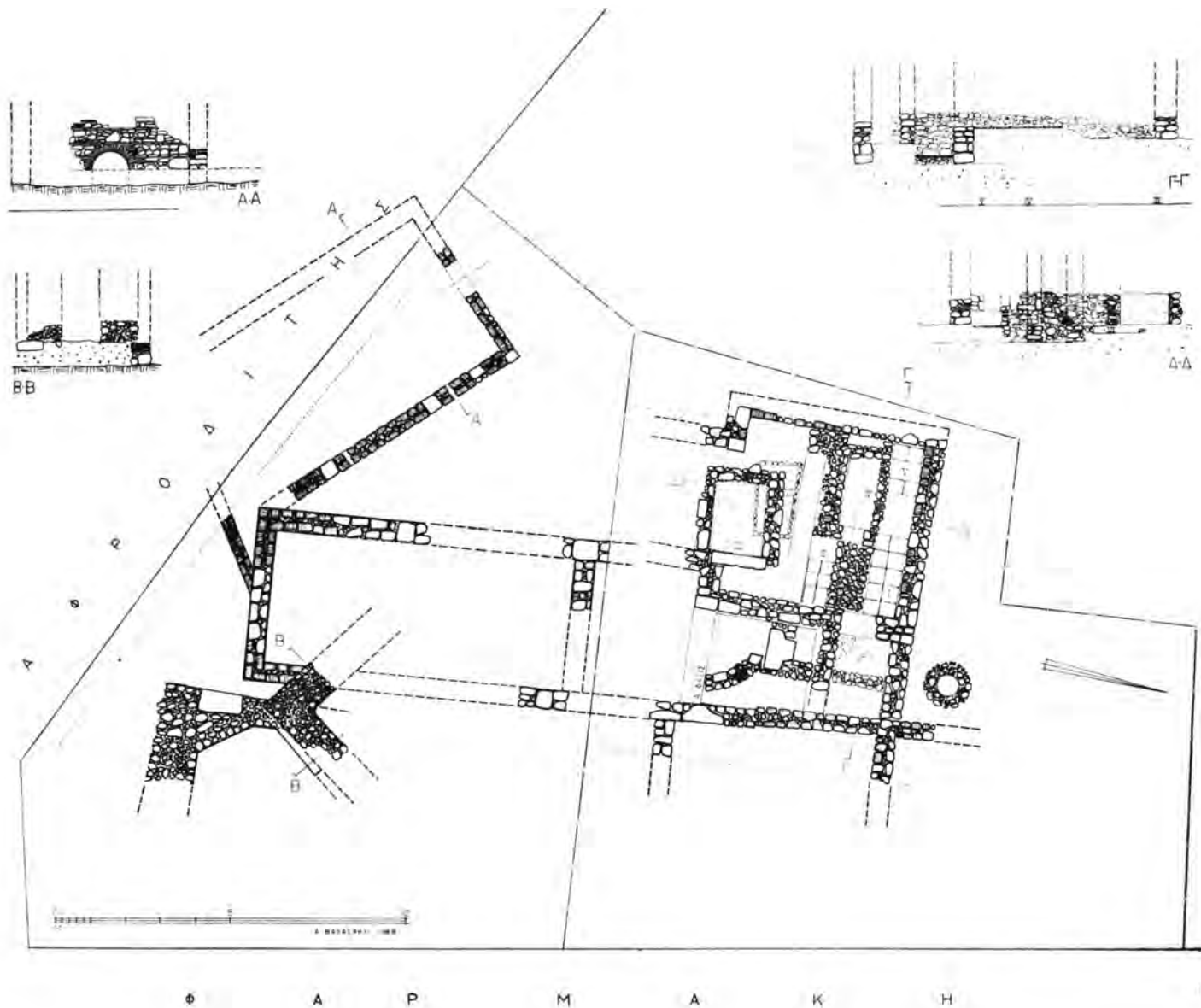
62. Φθιώτιδος (ἔργα ΥΔΡΕΞ) (Σ χ έ δ. 1, ἀριθ. 62)

Κατὰ τὴν διάνοιξιν χάνδακος ὑπὸ τῆς ΥΔΡΕΞ κατὰ μῆκος τῆς ἀνωτέρω ὁδοῦ καὶ εἰς τὸ τμήμα τῆς τὸ περιλαμβανόμενον μεταξὺ τῶν ὁδῶν Πλακεντίας καὶ Κηφισίας (ἐναντι τῆς οἰκίας ἀριθ. 11), ἀνευρέθησαν αἱ κάτωθι περιγραφόμεναι τρεῖς λήκυθοι τοῦ ὠρίμου κλασσικοῦ ρυθμοῦ, αἵτινες συνελέγησαν εἰς βάθ. 2.30 μ. ὑπὸ τὸ κατὰστρωμα τῆς συγχρόνου ὁδοῦ, προερχόμεναι πιθανῶς ἐκ τάφου, τὸν ὁποῖον κατέστρεψε τὸ προαναφερθὲν ἔργον.

Λήκυθος ἀκεραία, ὕψ. 0.21 μ., με μελανὴν διακόσμησιν ἀνθεμίων (Π ί ν. 62 β). Ἐτέρα ἔλλιπής κατὰ τὸν ὤμον καὶ τὸν λαϊμόν, σωζ. ὕψ. 0.18 μ., με μελανόμορφον παράστασιν ἐκ τοῦ κύκλου τοῦ Διονύσου. Ἄλλη ἔλλιπής κατὰ τὸν πόδα, σωζ. ὕψ. 0.18 μ., με μελανόμορφον παράστασιν ἐκ τοῦ κύκλου τοῦ Διονύσου. Ἡ ἀνεύρεσις τάφου εἰς τὴν περιοχὴν δὲν ἀποτελεῖ γεγονὸς τυχαῖον· ἐπανειλημμένως κατὰ τὸ παρελθὸν διεπιστώθησαν λείψανα ἀρχαίων τάφων ἐπὶ τῆς ὁδοῦ Μαιανδρουπόλεως (ΑΔ 22 (1967) : Χρονικά, σ. 98), ἐπὶ τῆς ὁδοῦ Ἀμαλιάδος (ΑΔ 23 (1968) : Χρονικά, σ. 39), ἐπὶ τῆς ὁδοῦ Μεσογείων (ΑΔ 21 (1966) : Χρονικά, σ. 64). Προφανῶς οὗτοι ἀποτελοῦν μέρος νεκροταφείου ἀναπτυχθέντος ἐκατέρωθεν τῆς ὁδοῦ πρὸς Μεσόγεια.

63. Χρυσοστόμου 6 (Σ χ έ δ. 1, ἀριθ. 63)

Εἰς τὸ ὡς ἄνω οἰκόπεδον, ἰδιοκτησίας Ραυτο-

Σχέδ. 32. Κάτοπις και τομαί άνασκαφής έπι της όδοϋ Φαρμάκη 2 και 4

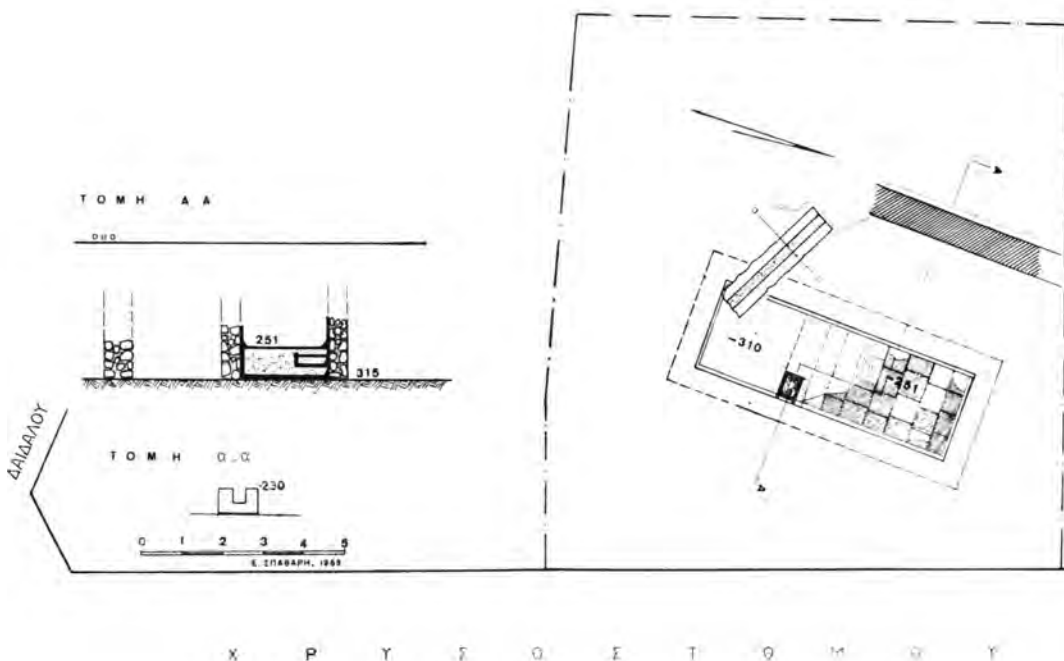
πούλου, διαστ. 12.50×13 μ., δοκιμαστική έρευνα απέκαλυψε τὰ λείψανα ύστερορωμαϊκής δεξαμενής (Σχέδ. 33). Αὕτη, σχήματος ὀρθογωνίου, διαστ. 6.50×2.20 μ., εἶναι διμερής· διὰ δύο βαθμίδων κατήρχετο τις εἰς χῶρον τετράγωνον, πλευρᾶς 2 μ. Οἱ τοῖχοί της, πᾶχ. 0,50 μ., εἶναι ἐκτισμένοι διὰ λίθων, θραυσμάτων ὀπτοπλίνθων καὶ ἄμμοκονιάματος· διατηροῦνται εἰς ὕψ. 1.30 μ. καὶ ἐδράζονται ἐπὶ τῆς κιμιλιάς εἰς βάθ. 3.15 μ. ὑπὸ τὸ σύγχρονον ἔδαφος. Τὰ τοιχώματά της ἐσωτερικῶς ἐκαλύπτοντο δι' ὑδραυλικῆς κονιάματος καὶ τὸ δάπεδόν της, εἰς βάθ. 2.51 μ., ἦτο ἐστρωμένον διὰ κεραμίων

καὶ Καλογήρου Σαμουήλ, ἐντὸς χάνδακος τῆς ΔΕΗ, ἀνευρέθη ἀρχαῖος τάφος σεσυλημένος. Οὗτος ἦτο κιβωτίσχημος, κατασκευασθεὶς διὰ πλακῶν πωρολίθου· εἶχε διαστ. $2.10 \times 0,70$, ὕψ. 0,75 καὶ ἠδράζετο ἐπὶ τῆς κιμιλιάς εἰς βάθ. 1.50 μ. Ἐκ τῶν ἐπιχώσεων (ἐκτὸς τάφου) συνελέγη ὄραϊον ἀλάβαστρον.

ΕΛΕΥΣΙΣ

1. Ὁδὸς Ἀγάθου (Ο.Τ. 506 α)

Εἰς τὸν μέχρι τοῦδε γνωστὸν ἀριθμὸν τῶν ἀττικῶν ἐπιτυμβίων ἀναγλύφων τοῦ τελευταίου τρίτου τοῦ 6ου π.Χ. αἰ. προστετέθη ἐσχάτως ἓν

Σχέδ. 33. Κάτωψις καὶ τομαὶ ἀνασκαφῆς ἐπὶ τῆς ὁδοῦ Χρυσοστόμου 6

πλακῶν. Ἐντὸς τοῦ χῶρου τῆς δεξαμενῆς κατασκευάσθη μεταγενέστερον ἀγωγός· οὗτος, μὲ κατεύθυνσιν Α. - Δ., ἔχει κλίσιν πρὸς Α., εἶναι κτιστὸς διὰ λίθων καὶ κονιάματος, φέρει δὲ ἐπένδυσιν ὑδραυλικῆς κονιάματος. Εἰς τὰς ἐπιχώσεις τῆς ἀνευρέθη χαλκοῦν νόμισμα Κερκύρας, χρονολογούμενον τὸ 229 - 48 π.Χ. Πρὸς Δ. τῆς δεξαμενῆς καὶ εἰς ἀπόστασιν 2.20 μ. ἀπ' αὐτῆς ἀπεκαλύφθη τοῖχος παρομοίας κατασκευῆς, μὲ κατεύθυνσιν παράλληλον πρὸς αὐτήν.

64. Ψαρομηλίγγου (ἔργα ΔΕΗ) (Σχέδ. 1, ἀριθ. 64)

Κατὰ τὴν συμβολήν τῶν ὁδῶν Ψαρομηλίγγου

εἰσέτι, ἀρίστης τέχνης, εὑρεθὲν τυχαίως εἰς τὴν Ἐλευσίνα κατὰ τὴν διάνοξιν χάνδακος ὑπὸ τοῦ Δήμου κατὰ μήκος τῆς ὁδοῦ Ἀγάθου. Ἐσώθη τὸ σημαντικώτερον μέρος τοῦ ἀναγλύφου, τὸ εἰκονίζον τὴν κεφαλὴν γενειοφόρου ἀνδρός, δορυφόρου, πρὸς τὰ δεξιὰ, μετὰ τμήματος τοῦ πλαισίου τῆς στήλης, σωζ. ὕψ. 0,58, πλ. 0,435 καὶ πᾶχ. 0,117 μ. (Πίν. 63 α) (βλ. καὶ ΑΑΑ II (1969), σ. 89 κ.έ.). Ἡ ἀνεύρεσίς του εἰς τὴν Ἐλευσίνα ἀποτελεεῖ νέον στοιχεῖον διὰ τὴν μελέτην τῆς γεωγραφικῆς ἐξαπλώσεως τῶν μνημείων αὐτοῦ τοῦ εἴδους, ἐφ' ὅσον ὡς τόπος προελεύσεώς των ἀνεφέροντο μέχρι τοῦδε αἱ Ἀθηναὶ καὶ ἡ περιοχὴ Μεσογαίων.

Τυπολογικώς κατάγεται ἐκ τοῦ ἐφήβου τῆς στήλης τῆς Ν. Ὑόρκης, ἀριθ. εὐρ. 11.185. Εἶναι ὁμοῦ σύγχρονον πρὸς ὠραίαν κεφαλὴν ἐτέρου ἀναγλύφου τοῦ Μητροπολιτικοῦ Μουσείου (ἀριθ. εὐρ. 42.11.36) λόγῳ τῆς ἐξειλιγμένης διαπλάσεως τῶν χαρακτηριστικῶν, ἀλλὰ καὶ τῆς ἐκφράσεως τοῦ προσώπου, χρονολογούμενον οὕτως εἰς τὴν δεκαετίαν 530 - 520 π.Χ.

Ἡ στήλη τοῦ Μητροπολιτικοῦ Μουσείου (ἀριθ. εὐρ. 11.185) καὶ ἡ στήλη ἐκ Σταμάτας τοῦ Ἑθνικοῦ Μουσείου (ἀριθ. εὐρ. 3071), ἐχρησίμευσαν ὡς πρότυπα διὰ τὴν ἀποκατάστασιν τῆς μορφῆς τοῦ μνημείου, τὸ ὁποῖον πρέπει νὰ φαντασθῶμεν συν. ὕψ. 4.25 μ., συγκείμενον ἐκ τεσσάρων μελῶν, ἥτοι, τῆς στήλης τῆς εἰκονιζούσης τὸν νεκρὸν (ὕψ. 1.85 μ.), νέον εὐγενῆ ἡλικίας 25 ἐτῶν, ἐνδεδυμένον τὴν πανοπλίαν τοῦ ὀπλίτου, μίθς ὀρθογωνίου βάσεως ἐπὶ τῆς ὁποίας ἔβαινεν ἡ στήλη, καὶ ἐνὸς λυροειδοῦς ἐπικράνου, ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἐπεκάθητο σφίγξ (βλ. ΑΑΑ, ἔ.ἀ., σ. 92, σχέδ. 1). Ἀκέραιον θὰ πρέπει νὰ ἦτο ἔν ἐπιβλητικὸν μνημεῖον, πρωωρισμένον νὰ κοσμηθῆ τὸν τάφον τοῦ νεκροῦ εἰς τὰ κτήματα τῆς οἰκογενείας του εἰς τὴν Ἐλευσίνα.

2. Ἱερὰ ὁδὸς καὶ Θηβῶν ἀριθ. 1

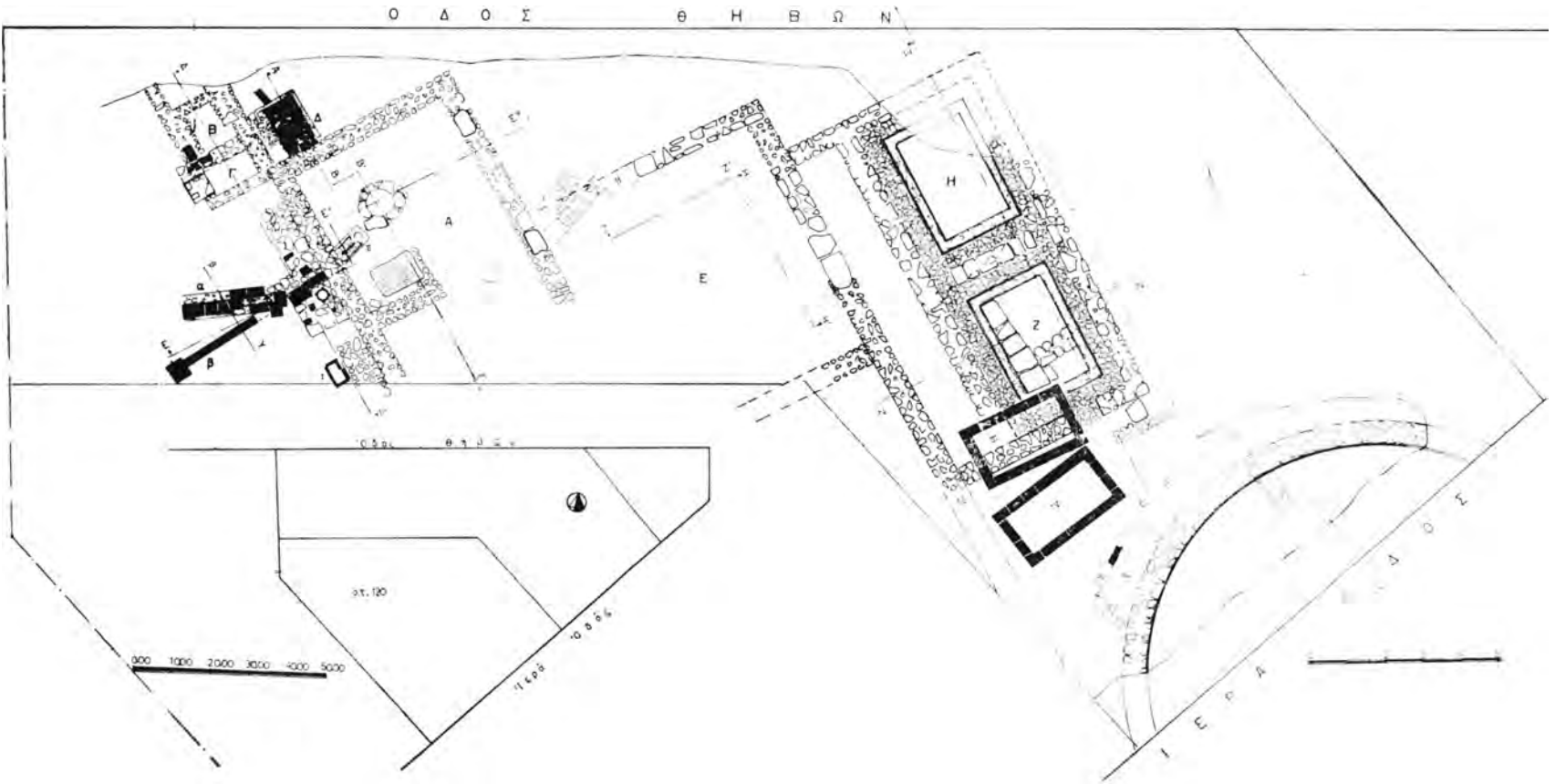
Εἰς τὸ ὡς ἄνω οἰκόπεδον, ἰδιοκτησίας Δ. Μεθενίτη, ἡ ἀνασκαφικὴ ἔρευνα ἐνετοπίσθη εἰς χῶρον σχήματος Γ, διαστ. 19 × 25 μ. Κατ' αὐτὴν ἤλθον εἰς φῶς κτηριακὸν συγκρότημα τῶν ἐλληνιστικῶν χρόνων καὶ πέντε τάφοι (Σ χ ἔ δ. 34, 35). Ἡ κάτοψις καὶ ὁ προορισμὸς τοῦ ἱκανῶν διαστάσεων κτηρίου παραμένουν ἀσαφῆ, ἐφ' ὅσον μέγα μέρος του ἐκτείνεται κάτωθεν τῆς παραπλεύρωσς κειμένης οἰκίας. Τὸ ἀποκαλυφθὲν κτήριον ἔχει κατεῦθυσιν ἀπὸ ΝΔ. πρὸς ΒΑ. Κατὰ τὸ Δ. ἄκρον τῆς ἀνασκαφῆς ἀνευρέθησαν, σωζόμενοι ἐν θεμελίωσι, δύο μικροὶ βοηθητικοὶ χῶροι (Β καὶ Γ), δεξαμενῆ (Δ) ἐκ πηλίνων πλακῶν, αὐλὴ (Α), διαστ. 4.30 × 4.10 μ., μὲ κτιστὸν φρέαρ, φέρον ἐσωτερικῶς ἐπένδυσιν πηλίνων πλακῶν, καὶ πρὸς Δ. τῆς αὐλῆς σύστημα ἀποχετεύσεως ἐκ δύο πηλίνων ἀγωγῶν (α καὶ β). Τὸ τμήμα τοῦτο τοῦ κτηρίου ὑπέστη μετασκευὰς κατὰ τοὺς ρωμαϊκοὺς χρόνους. Εἰς τὸν αὐτὸν χῶρον ἀνευρέθησαν καὶ οἱ τάφοι Ι καὶ ΙΙ, οἱ ὅποιοι ἦσαν, ὁ μὲν Ι πηλινὴν σαρκοφάγος, διαστ. 0,65 × 0,40 μ., σεσυλημένη, καὶ ὁ ΙΙ ἀβαθὲς λάξευμα εἰς τὸ ἔδαφος, σωζ. διαστ. 1 × 0,50 μ., περιέχον τὸν σκελετὸν ἐνὸς νεκροῦ μὲ τὴν κεφαλὴν πρὸς ΒΑ. τὸ ΝΔ. τμήμα τοῦ τάφου εἶχε καταστραφῆ ἀπὸ

τὸν ἐκεῖθεν διερχόμενον τοῖχον. Ἀνατολικῶς καὶ ἐν συνεχείᾳ τῶν περιγραφέντων χῶρων ἀνεσκάφη μερικῶς δωμάτων (Ε), διαστ. 6.60 × 4 μ., τοῦ ὁποίου οἱ τοῖχοι σώζονται μέχρις ὕψ. 1 - 1.30 μ.· περαιτέρω σχηματίζεται ὀρθογώνιον, διαστ. 9 × 5 μ., διαιρούμενον εἰς δύο ἐπιμήκεις χῶρους, ἐξ ὧν ὁ ἀνατολικώτερος, ἐστραμμένος διὰ χαλίκων, παρουσιάζει ἰδιόρρυθμον διαμόρφωσιν, ἐπενεχθεῖσαν κατὰ τοὺς ρωμαϊκοὺς χρόνους, διὰ τῆς κατασκευῆς εἰς μεγαλύτερον βάθος δύο μικροτέρων ὀρθογωνίων διαμερισμάτων (Ζ, Η) καὶ ἐνὸς ἐλευθέρου τοῖχου εἰς τὸ μεταξὺ αὐτῶν κενόν. Ὁ χῶρος οὗτος διατηρεῖται εἰς καλυτέραν κατάστασιν τῶν λοιπῶν· μόνον κατὰ τὸ ΝΔ. τμήμα του ὑπέστη σοβαρὰς ζημίας, ὅτε κατὰ τοὺς ὑστερορρωμαϊκοὺς χρόνους ἐκτίσθησαν οἱ καμαροσκεπεῖς τάφοι ΙΙΙ καὶ ΙV, διαστ. 2.40 × 1.20, ὕψ. 0,95 μ. καὶ 2.10 × 1.20, ὕψ. 0,95 μ. ἀντιστοίχως. Πρὸς Ν. τοῦ περιγραφέντος κτηρίου καὶ παρὰ τὴν οἰκοδομικὴν γραμμὴν τῆς Ἱερᾶς ὁδοῦ ἀνεσκάφη μερικῶς ἄψις, χορδῆς 11 μ., ἐκτισμένη διὰ λίθων καὶ κεράμων, συνδεομένων διὰ κονιάματος. Παρὰ τὴν ἄψίδα ἀνευρέθη ὁ τάφος V, λιθόκτιστος, σωζ. διαστ. 2 × 1 μ., σεσυλημένος καὶ οὗτος. Πλὴν τῆς συνήθους ποσότητος ὀστράκων, συνελέγη ἐπίσης τεμάχιον ἀπὸ τὴν κοιλίαν μαρμαρίνης ληκύθου μὲ ἀνάγλυφον παράστασιν δεξιῶσεως, τοῦ 4ου π.Χ. αἰ., εὐρεθὲν ἐντὸς τοῦ κτιστοῦ φρέατος τῆς αὐλῆς, ὡς καὶ εἴκοσι πέντε χαλκᾶ νομίσματα, ἐξ ὧν τρία τοῦ 3ου - 2ου π.Χ. αἰ., τρία 2ου ἢ 1ου π.Χ. αἰ., ὀκτὼ τοῦ 2ου π.Χ. αἰ., ἅπαντα ἀθηναϊκά, δύο σηστέρτιοι τοῦ Ἀδριανοῦ, ἐν τοῦ τέλους τοῦ 2ου - ἀρχῶν 3ου μ.Χ. αἰ., ἀθηναϊκόν, καὶ ὀκτὼ ἐφαρμμένα, ἀπὸ τὰ ὁποῖα τὰ τέσσαρα ἀναγνωρίζονται ὡς ἀρχαῖα ἐλληνικά.

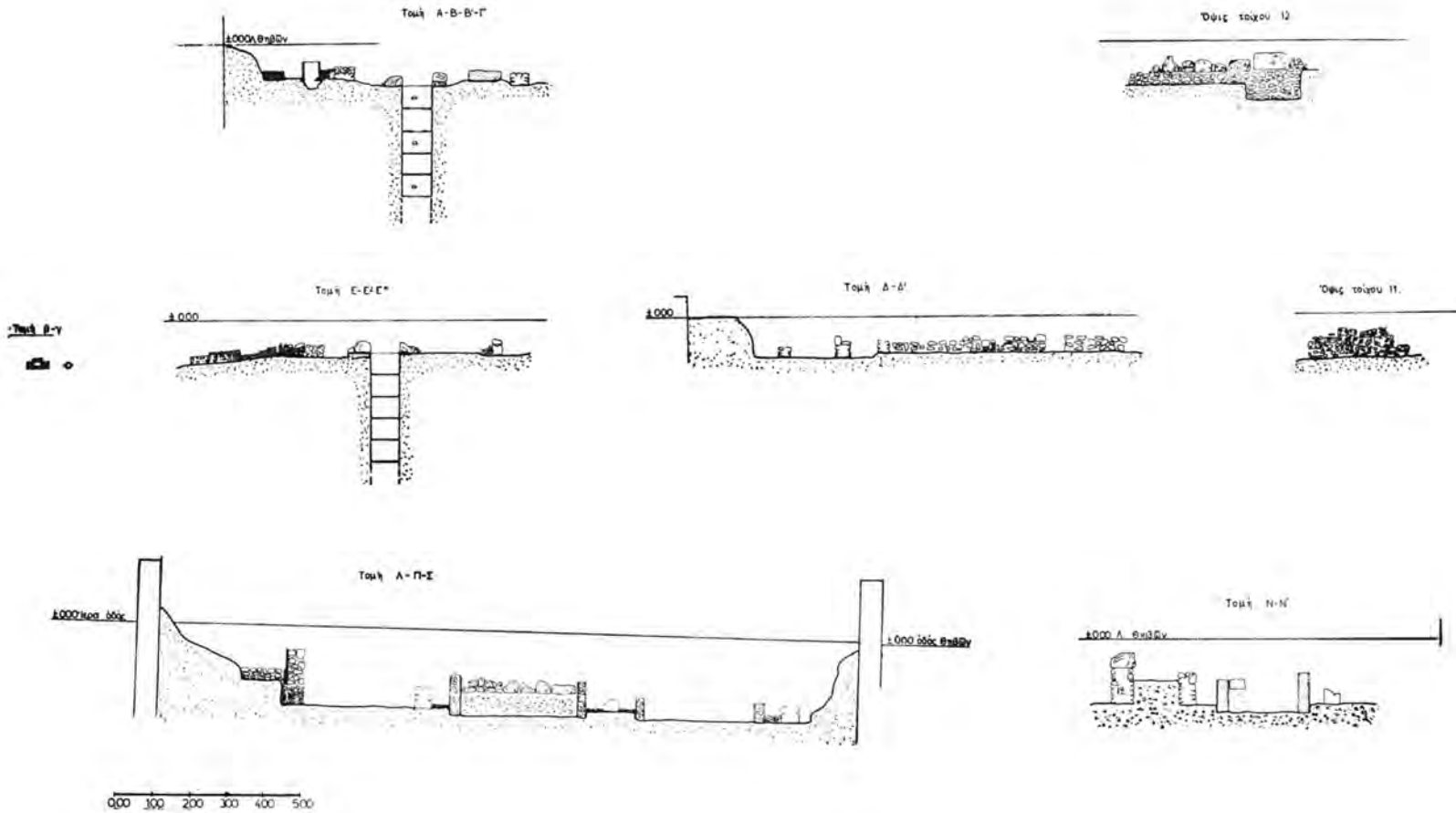
3. Παγκάλου 2 (Ο.Τ. 90)

Εἰς τὸ ὡς ἄνω οἰκόπεδον, ἰδιοκτησίας Παπαγεωργίου, διαστ. 24.50 × 8 × 18 × 21 μ. (Σ χ ἔ δ. 36), ἀπεκαλύφθη τμήμα ἀρχαίας ὁδοῦ, ταυτιζομένης πρὸς τὴν Ἱερὰν ὁδόν· οὕτω καθορίζεται πλέον μετ' ἀκριβείας ἡ πορεία τῆς εἰς τὸ μεταξὺ τῆς γεφύρας τοῦ Κηφισοῦ (Τραυλός, ΠΑΕ 1950, σ. 122 - 127) καὶ τῆς εἰσόδου τοῦ Ἱεροῦ διάστημα.

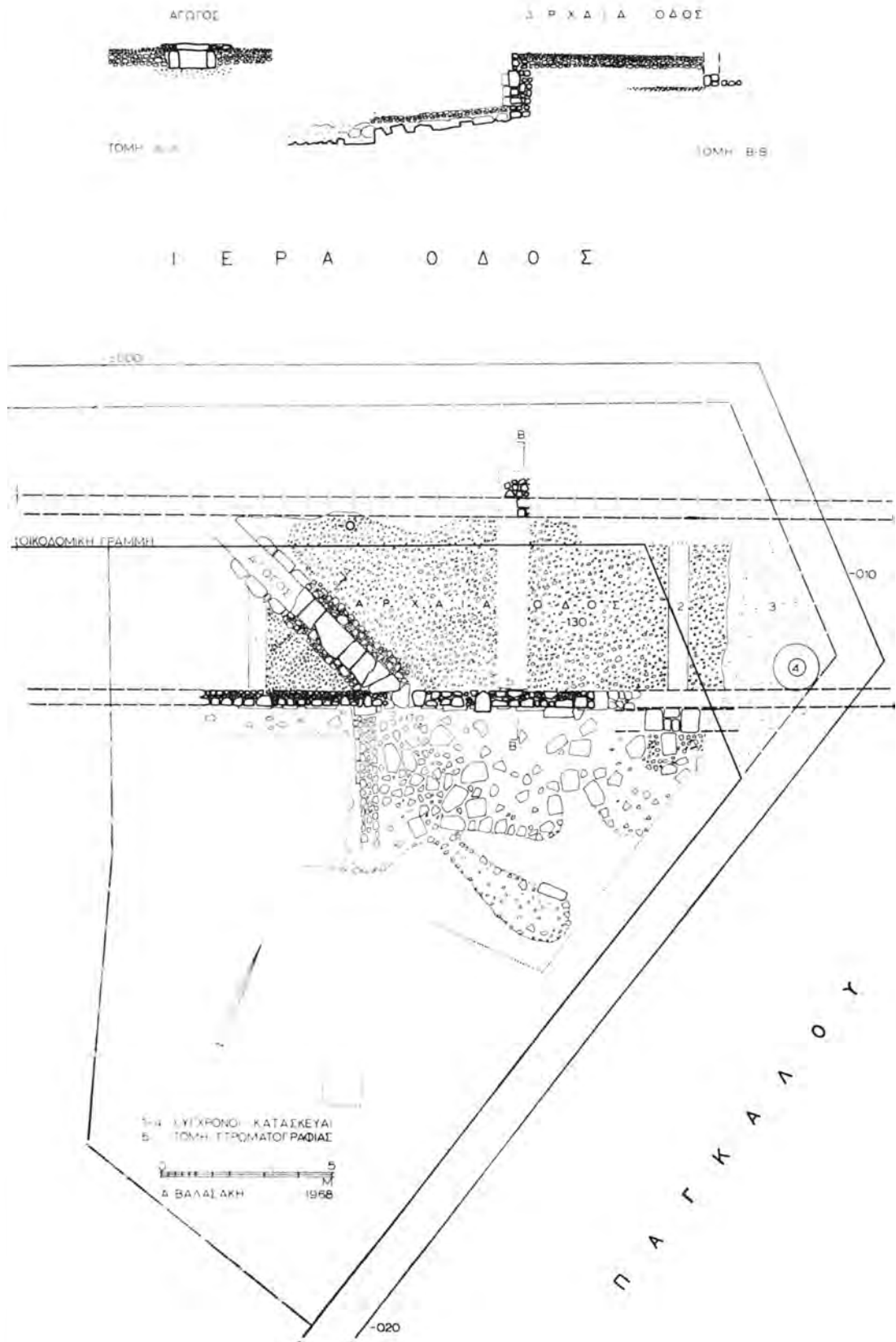
Ἡ ἀρχαία ὁδὸς ἀνεσκάφη μέχρι μῆκ. 15 μ., ἔχει κατεῦθυσιν ΝΔ. - ΒΑ., τὸ δὲ πλάτος τῆς ἀποκαθίσταται εἰς 5.80 μ. Τὸ Ν. ἀνάλημμά τῆς (Π ἰ ν. 63 β), διατηρούμενον μέχρις ὕψ. 1.90 μ., ἐσώζετο καθ' ὅλον τὸ ἐρευνηθὲν τμήμα τῆς, ἐνῶ τὸ ΒΔ. ἀνεσκάφη μερικῶς εἰς μῆκος 8 μ., συνεχιζόμενον πέραν τοῦ ὀρίου τῆς νέας οἰκοδομικῆς

Σχέδ. 34. Ἐλευσίς. Κάτοπις ἀνασκαφῆς εἰς οἰκόπεδον ἐπὶ τῆς Ἰερᾶς ὁδοῦ καὶ Θηβῶν 1, καὶ τοπογραφικὸν διάγραμμα δεικνύον τὴν θέσιν τοῦ ἐν λόγῳ οἰκοπέδου

Σχέδ. 35. Ἐλευσίς. Τομαὶ ἀποκαλυφθέντων τοίχων καὶ τάφων ἐπὶ τῆς Ἱερᾶς ὁδοῦ καὶ Θηβῶν 1 (πρβλ. Σχ ἐ δ. 34)

Σχέδ. 36. 'Ελευσίς. Κάτωις και τομαί ανασκαφής επί της οδοῦ Παγκάλου 2

γραμμής. Ἡ θεμελίωσις τοῦ ΝΑ. ἀναλήμματος, βαθύτερον τοῦ ΒΑ. κατὰ 0,80 μ., ὀφείλεται εἰς ἰσχυράν κλίσιν τοῦ ἐδάφους ἐνταῦθα πρὸς Ν. Ἡ κατασκευὴ τοῦ ἀναλήμματος (Πίν. 64) εἶναι πρόχειρος διὰ μικρῶν καὶ μεγάλων λίθων, συνδεομένων μεταξύ των δι' ἴλους, ἐνθυμίζει δὲ τοιχοδομίαν τῶν ἐλληνιστικῶν χρόνων. Ἐν ἐπαφῇ πρὸς τὸ ΝΑ. ἀνάλημμα καὶ εἰς σημείον αὐτοῦ πλησίον τῆς οἰκοδομικῆς γραμμῆς, παρατηρήθησαν λείψανα δευτέρου ἀναλήμματος, παρομοίας κατασκευῆς, τὸ ὅποιον ἐρμηνεύομεν ὡς ἐνίσχυσιν τοῦ ἀρχικοῦ, ὅπου τοῦτο εἶχε καταρρεύσει. Διακρίνονται ἐπίσης εἰς τινα σημεῖα τοῦ ἀναλήμματος ἐπισκευαί, ἐπενεχθεῖσαι κατὰ τοὺς ἐλληνιστικούς καὶ κατὰ τοὺς ρωμαϊκοὺς χρόνους. Ἐσώζοντο δύο ὁδοστρώματα, ἀμφοτέρωτερον χρονολογούμενα εἰς τοὺς ἐλληνιστικούς χρόνους, ὡς συμπεραίνεται καὶ ἐκ νομίσματος ἐποχῆς Ἀρχόντων (2ος - 1ος π.Χ. αἰ.), συλλεγέντος ἐκ τῶν ἐπιχώσεων τοῦ κατωτέρου ὁδοστρώματος. Δύο χαλκᾶ ἀθηναϊκὰ νομίσματα τοῦ 3ου - 2ου αἰ. π.Χ., εὑρεθέντα παρὰ τὴν βάσιν τοῦ ΝΑ. ἀναλήμματος τῆς ὁδοῦ, χρονολογοῦν πιθανῶς τὴν κατασκευὴν τῆς εἰς αὐτὴν τὴν περίοδον. Τὸ παλαιότερον ὁδόστρωμα, πᾶχ. 0,25 μ., σύγκειται ἐκ λιθαρίων ἀναμιγμένων μετὰ χώματος· τὸ μεταγενέστερον, πᾶχ. 0,60 μ., σύγκειται ἐκ λίθων διαφόρων μεγεθῶν, τῆς ἀνωτάτης στρώσεως τοῦ ἀποτελουμένης ἐκ μεγαλύτερων λίθων, κυρίως πλακοειδῶν. Ἐσωτερικῶς τῶν ἀναλημμάτων, καὶ εἰς μικρὰν ἀπόστασιν ἀπὸ τούτων, παρατηρήθη ἐνίσχυσις ἀμφοτέρων τῶν ὁδοστρωμάτων διὰ σειρᾶς ὀρθίων λίθων. Τὸ ὁδόστρωμα τῆς ρωμαϊκῆς περιόδου δὲν διετηρήθη, λόγῳ τῆς μικρᾶς ἐπιχώσεως τοῦ οἰκοπέδου. Τὴν ὁδὸν διασχίζει, μετὰ τεύθυνσιν Α. - Δ., ἀγωγὸς κατεσκευασμένος διὰ λίθων, ὅστις ὅμως ἐφράχθη κατὰ τὴν ἐπισκευὴν τοῦ ἀναλήμματος ἤδη εἰς τοὺς ἐλληνιστικούς χρόνους.

Εἰς τὸν πρὸς ΝΑ. τοῦ ἀναλήμματος χώρον ἔκειτο σωρὸς λίθων, προερχομένων ἐκ τῆς καταστροφῆς του, ἐκαλύπτετο δὲ ὑπὸ στρώματος τέφρας καὶ χωμάτων, ἐκ τοῦ ὁποῦ συνελέγησαν τὰ ἐξῆς ἀντικείμενα: Πλαστικὸν προσωπεῖον, ἐκ τῆς λαβῆς κάδου τοῦ 1ου μ.Χ. αἰ. (πρβλ. Robinson, *Agora V*, πίν. 6, ἀριθ. G 102), λύχνος μετὰ κοκκιδωτῆν διακόσμησιν, τοῦ 2ου μ.Χ. αἰ. (πρβλ. J. Perlzweig, *Agora VII*, πίν. 12, ἀριθ. 454) καὶ ὀκτὼ χαλκᾶ νομίσματα, δύο Ἀθηναίων τοῦ 3ου π.Χ. αἰ., ἐν Ρόδου τοῦ 1ου π.Χ. αἰ., τρία Ἀθηναίων τοῦ 1ου μ.Χ. αἰ. καὶ δύο Ἀθηναίων τοῦ 2ου μ.Χ. αἰ. Τὴν κατάρρευσιν τοῦ ἀναλήμματος πιθανῶς δυνάμεθα νὰ συνδέσωμεν

πρὸς τὴν ἐπιδρομὴν τῶν Κοστοβόκων, φυλῆς Σαρματινῆς, τὸ 170 μ.Χ. Μετὰ τὴν καταστροφὴν τῆς ἡ ὁδοῦ ἐπισκευάζεται, κατὰ μήκος δὲ τοῦ ΝΑ. ἀναλήμματος κατασκευάζεται ἀγωγὸς ἐκ πηλίνων σωμάτων, τομῆς σχήματος ἀνεστραμμένου πεῖ, τοῦ ὁποῦ ἐνταῦθα σώζεται κυρίως ἐν φρεάτιον καθαρισμοῦ, διαστ. 1.20 × 1.20 μ.· τοῦτο εἶναι ἐκτισμένον δι' ἐπαλλήλων στρώσεων ὀπτοπλίνθων, συνδεομένων μεταξύ των δι' ἀμμοκονίας. Ὡς ἐλέχθη ἀνωτέρω, τὸ ὁδόστρωμα τῆς ρωμαϊκῆς περιόδου κατεστράφη ὑπὸ τῆς συγχρόνου οἰκοδομῆς. Πληρὴν τῆς συνήθους ποσότητος ὀστράκων, συνελέγησαν ἐκ τῶν ἐπιχώσεων χαλκοῦν νόμισμα Ἀθηναίων τοῦ 2ου - 1ου π.Χ. αἰ. καὶ τμήμα λύχνου μετὰ σχέδιον ρόδακος τοῦ 4ου μ.Χ. αἰῶνος.

ΜΕΓΑΡΑ

1. Ἀδριανὸς 1 καὶ Γ. Μαυρουκάκη (Ο.Τ. 121)

Εἰς τὸ ὡς ἄνω οἰκόπεδον, ἰδιοκτησίας Ἀ. Καραβέλλα, διαστ. 12 × 17.50 μ., διενεργήθη σκαφικὴ ἔρευνα. Κατὰ τὴν ΝΔ. γωνίαν τοῦ οἰκοπέδου ἐσώζοντο τὰ λείψανα δύο δωματίων ἐλληνιστικοῦ κτίσματος, ἅτινα ἠρηνύθησαν μερικῶς, τῆς συνεχείας των κειμένης πέραν τῶν ὀρίων τῶν οἰκοδομικῶν γραμμῶν. Ἡ στάθμη τοῦ δαπέδου ἑκατέρου τῶν δωματίων ἦτο διάφορος, τῆς κιμιλιᾶς λαξευθείσης καταλλήλως πρὸς τὸν σκοπὸν αὐτόν. Οὕτως ὁ Α. τοῖχος των, ἀνασκαφείς εἰς μῆκ. 1.90 καὶ ἔχων πᾶχ. 0,55 μ., ἠδράζετο ἐπὶ τῆς κιμιλιᾶς εἰς βάθ. 0,85 καὶ 2 μ. ἀντιστοιχῶς. Ἡ τοιχοποιία του εἶναι χαρακτηριστικὴ τῆς ἐλληνιστικῆς περιόδου διὰ λαξευτῶν ὀρθογωνίων λίθων, τεθειμένων ὀρθίαν κατ' ἀποστάσεις, τῶν μεταξύ των διαστημάτων πληρουμένων δι' ἀκανονιστῶν λίθων. Ὁ τοῖχος ὁ διαιρῶν τοὺς δύο χώρους ἀνεσκάφη μέχρι μῆκ. 1 μ. Ἐκ τῶν ἐπιχώσεων συνελέγη λύχνος ἐλληνιστικὸς.

2. Μαυρουκάκη 36 (Ο.Τ. 130)

Ἡ εἰς τὸ ὡς ἄνω οἰκόπεδον, ἰδιοκτησίας Σ. Μουρτζούκου, γενομένη ἔρευνα ἀπεκάλυψε τὰ λείψανα ρωμαϊκοῦ τοίχου. Οὗτος εὑρέθη παρὰ τὴν Δ. μεσοτοιχίαν τοῦ οἰκοπέδου καὶ εἰς ἀπόστασιν 5 μ. ἀπὸ τῆς οἰκοδομικῆς γραμμῆς. Ἀνεσκάφη εἰς μῆκ. 1.80 μ., καταστραφεῖς πρὸς Α., τῆς πρὸς Δ. συνεχείας του διακοπτομένης ὑπὸ τῆς μεσοτοιχίας. Εἶχε κατεύθυνσιν Α. - Δ., πᾶχ. 0,55 μ., ἦτο κατεσκευασμένος διὰ λίθων λαξευτῶν, ἐτέρων μικρῶν, πλίνθων καὶ κονιάματος καὶ ἠδράζετο ἐπὶ ἐπιχώσεων εἰς βάθ. 2.15 μ.

3. Θεσσαλονίκης (Έργα Δήμου)

Κατά την διάνοιξιν χάνδακος κατά μήκος τῆς ὁδοῦ Θεσσαλονίκης ὑπὸ τοῦ Δήμου Μεγαρέων, εἰς τὸ τμήμα τῆς τὸ περιλαμβανόμενον μεταξὺ τῶν ὁδῶν Σπ. Μιχοπούλου καὶ Ἀγίας Παρασκευῆς, συνολ. μήκ. 92 μ., ἀπεκαλύφθησαν ἀρχιτεκτονικὰ λείψανα χρονολογούμενα εἰς τὴν ἑλληνιστικὴν περίοδον, ἅτινα πιθανῶς συνέθετον ἓν σύνολον, τοῦ ὁποίου τὴν μορφήν δὲν δυνάμεθα νὰ ἀποκαταστήσωμεν, ἔλλειψαι περισσοτέρων στοιχείων. Οἱ κάτωθι περιγραφόμενοι τοῖχοι, ἐκτισμένοι κατὰ τὸ ἰσόδομον σύστημα, ἑνιαχοῦ διὰ παρεμβολῆς λιθαρίων, διετηροῦντο εἰς ὕψ. 3-4 δόμων, ἠδράζοντο δὲ ἐπὶ ἐπιχώσεων εἰς βάθ. 3 μ. Τὰ ἀποκαλυφθέντα λείψανα ἀπὸ Ν. - Β. ἔχουν ὡς ἐξῆς : Κατ' ἀρχὰς ἀνεσκάφησαν μερικῶς τὰ δωμάτια, τῶν ὁποίων ὁ Β. τοῖχος ἀπεκαλύφθη εἰς μήκ. 3 μ. καὶ ὁ διαχωρίζων αὐτὰ εἰς μήκ. 1.50 μ. Περαιτέρω ἀπεκαλύφθη τοῖχος μὲ κατεύθυνσιν ΒΔ. - ΝΑ. μέχρι μήκ. 4 μ. Βορειότερον εἰσέτι ἀνεσκάφησαν τρεῖς τοῖχοι παράλληλοι, ἀπέχοντες 2 καὶ 3 μ. ἀντιστοιχῶς ὁ εἰς τοῦ ἄλλου, ἔχοντες κατεύθυνσιν ΒΑ. - ΝΔ. Τέλος, κατὰ τὴν συμβολὴν τῶν ὁδῶν Θεσσαλονίκης καὶ Μιχοπούλου ἀνεφάνη ἡ Δ. παρειὰ τοῖχου, ἔχοντος κατεύθυνσιν Β. - Ν.

4. Μενελάου 10 (Ο.Τ. 159)

Κατὰ τὴν διάνοιξιν θεμελιῶν εἰς τὸ ὡς ἄνω οἰκόπεδον, ἰδιοκτησίας Ἰ. Παπαηλία, διαστ. 12 × 4 μ., ἀπεκαλύφθη ἑλληνορωμαϊκῆς δεξαμενῆς. Ἦτο ἀνωρυγμένη ἐντὸς τῆς κιμιλίᾳς καὶ ἔφερον ἐπένδυσιν ὕδραυλικοῦ κονιάματος· ἡ μεγίστη διάμετρος τῆς ἦτο 2.90 καὶ ἐσώζετο μέχρις ὕψ. 1.65 μ.

5. Μιαούλη (Έργα Δήμου)

Κατὰ τὴν διάρκειαν ἐκσκαφικῶν ἐργασιῶν διὰ τὴν διάνοιξιν χάνδακος ὑπὸ τοῦ δήμου Μεγαρέων, κατὰ μήκος τῆς ὁδοῦ Μιαούλη, ἐνετοπίσθησαν ἀρχιτεκτονικὰ λείψανα εἰς διάφορα σημεῖα τῆς, εἰς ἑκτασιν 150 μ. καθοριζομένην πρὸς Β. ὑπὸ τῆς ὁδοῦ Παλαιολόγου καὶ πρὸς Ν. ὑπὸ τῆς ὁδοῦ Ξεκούκη. Τὰ ἀναφερθέντα λείψανα περιγράφονται κατὰ σειρὰν ἀπὸ Ν. πρὸς Β.

Ἐνδεκα μέτρα βορειότερον τῆς συμβολῆς τῶν ὁδῶν Μιαούλη καὶ Ξεκούκη ἀνευρέθησαν τὰ λείψανα ὑστερορωμαϊκῆς δεξαμενῆς, τῆς ὁποίας αἱ διαστάσεις ἀποκαθίστανται εἰς 2 × 1.50 μ.· οἱ τοῖχοί τῆς, ἐκτισμένοι διὰ λίθων, πλίνθων καὶ κονιάματος, διετηροῦντο εἰς ὕψ. 0,30 μ. καὶ ἠδράζοντο ἐπὶ ἐπιχώσεων εἰς βάθ. 1 μ.· τὸ

δάπεδόν τῆς ἔφερον ἐπιστρωσιν πηλίνων πλακῶν. Εἰς ἰκανὴν ἀπόστασιν ἀπὸ τῆς δεξαμενῆς εὐρέθη ἀγωγὸς μὲ κατεύθυνσιν Α. - Δ., κατασκευασθεὶς ἐκ τῆς συνενώσεως πηλίνων σωμάτων, σχήματος ἀνεστραμμένου πεί, βαίνων ἐπὶ ἐπιχώσεων εἰς βάθ. 2.80 μ. Βορειότερον εἰσέτι ἀπεκαλύφθησαν εἰς τρία σημεῖα λείψανα τοίχων τῆς ἑλληνιστικῆς περιόδου, ἀνηκόντων πιθανῶς εἰς τὸ αὐτὸ κτίσμα. Συγκεκριμένως δὲ ἠρευνήθησαν ἡ Β. γωνία ἐνὸς χώρου, τοῖχος μὲ κατεύθυνσιν Α. - Δ. καὶ ἡ ΒΑ. γωνία δευτέρου χώρου. Τὸ σύστημα τῆς τοιχοποιίας ἦτο τὸ σύνηθες τῆς ἐποχῆς, τὸ ἰσόδομον ἢ τὸ διὰ λαξευτῶν πορολίθων τεθειμένων ὀρθίων κατ' ἀποστάσεις, τῶν μεταξὺ διαστημάτων πληρουμένων δι' ἀκανονίστων μικρῶν λίθων. Οἱ τοῖχοι, διατηρούμενοι εἰς ὕψ. 1.20 μ., ἠδράζοντο ἐπὶ ἐπιχώσεων εἰς βάθ. 2 μ. ὑπὸ τὸ σύγχρονον ἔδαφος.

6. Μινώας 3 (Ο.Τ. 110)

Εἰς τὸ ὡς ἄνω οἰκόπεδον, ἰδιοκτησίας Μ. Σάλτα, διαστ. 12 × 10.50 μ., ἀνασκαφικῆ ἐρευνα ἀπεκάλυψε τὰ λείψανα ὀρθογωνίου κτισματοῦ τῆς ἑλληνιστικῆς περιόδου. Τὸ πλάτος τῆς στενῆς πλευρᾶς ἀνέρχεται εἰς 3.50 μ., ἐνῶ ἡ μακρὰ ἐσώζετο μέχρι μήκους 5.50 μ. Οἱ τοῖχοί του, πᾶς. 0,55, διατηρούμενοι μέχρις ὕψ. 1.25 μ., ἦσαν ἐκτισμένοι διὰ λαξευτῶν κροκαλοπαγῶν λίθων καὶ μικρῶν ἀκανονίστων, συνδεομένων μεταξὺ τῶν δι' ἰλύος, ἔβαινον δὲ ἐπὶ ὑποθεμελίωσης μικρῶν λίθων, ἐδραζομένων ἐπὶ τοῦ φυσικοῦ ἔδαφους, εἰς βάθ. 2.60 μ. ὑπὸ τὸ κατάστρωμα τῆς συγχρόνου ὁδοῦ. Εἰς τὸ ἐσωτερικόν του διετηροῦντο λείψανα δύο τοίχων, θεμελιωμένων ὑψηλότερον ἐκείνου, οἵτινες προφανῶς ἀνήκουν εἰς περίοδον μετασκευῆς τοῦ κτισματοῦ κατὰ τοὺς ρωμαϊκοὺς χρόνους.

7. Μινώας 40 (Ο.Τ. 45)

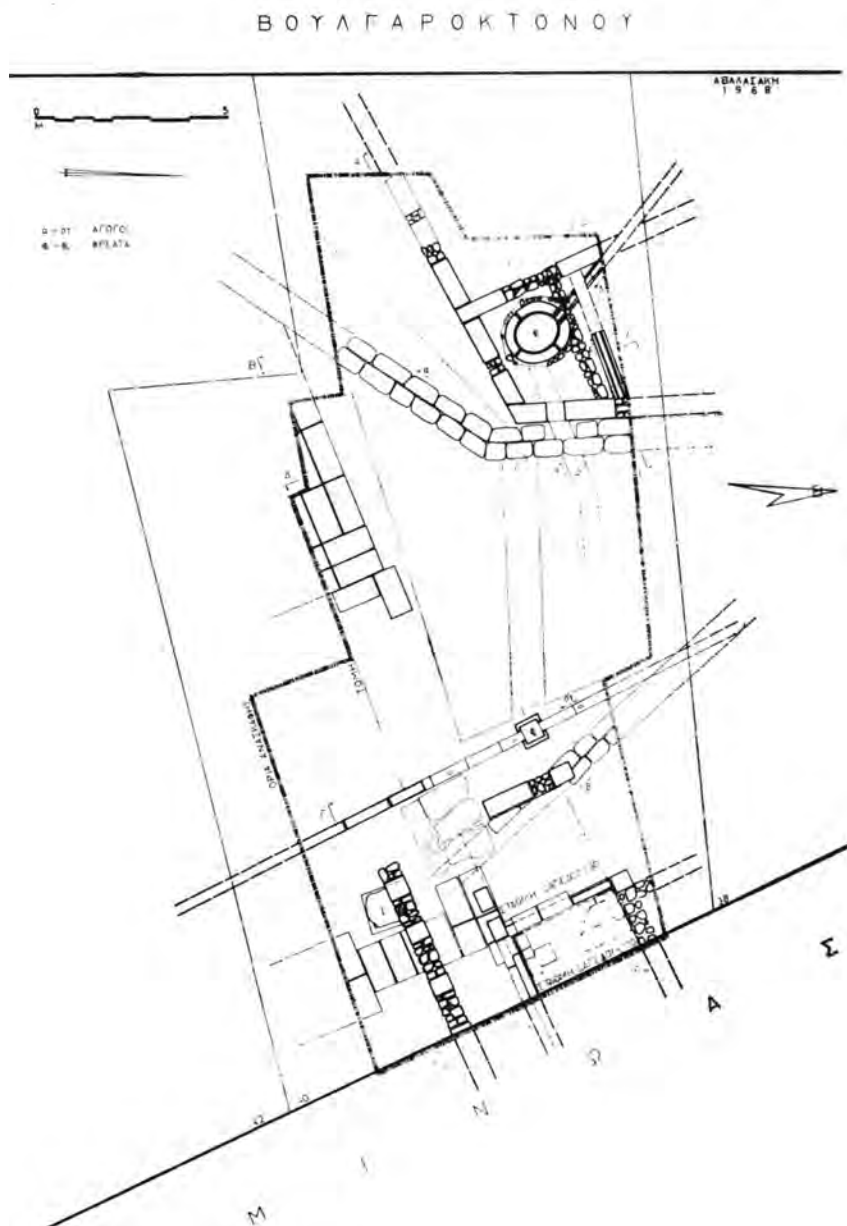
Ἦ εἰς τὸ ἐπὶ τῆς ὡς ἄνω ὁδοῦ οἰκόπεδον, ἰδιοκτησίας Ν. Σαλματάνη, διαστ. 21.50 × 12.10 μ., γενομένη ἀνασκαφῆ ἔφερον εἰς φῶς λείψανα κτισμάτων, τῶν ὁποίων διακρίνονται τρεῖς οἰκοδομικαὶ περίοδοι (Σ χ ε δ. 37 καὶ 38).

Τὰ παλαιότερα ἀρχιτεκτονικὰ λείψανα ἀναγονται εἰς τοὺς ὑστεροὺς κλασσικοὺς χρόνους. Εἰς αὐτοὺς ἀνήκει κυρίως στρώσις λίθων λαξευτῶν, σωζομένη εἰς τὸ μέσον τοῦ οἰκοπέδου καὶ κατὰ τὴν ΝΑ. γωνίαν του· αὕτη ἀπετέλει προφανῶς τὴν ὑποθεμελίωσιν μεγαλυτέρου κτισματοῦ· οἱ λίθοι οὗτοι ἐδράζονται ἐπὶ ταπεινῆς ἐπιχώσεως σκληρῶν χωμάτων ἢ ἀπ' εὐθείας εἰς τὴν κιμιλίαν, εἰς βάθ. 2.40 - 2.60 μ. ὑπὸ τὸ κατά-

στρώμα της οδού. Σύγχρονος πιθανώς αγωγός ύδατος, διασχίζων τὸ οἰκόπεδον μὲ κατεύθυνσιν Β. - Ν., κατεσκευασμένος διὰ πηλίνων σωλήνων, τομῆς κυκλικῆς, διαμ. 0,20 μ., βαίνει ἐπὶ ταπεινῆς

τῆς δευτέρας οἰκοδομικῆς περιόδου σώζονται τὰ ἐξῆς λείψανα :

1. Ἡ ΝΑ. ἀμβλεία γωνία κτίσματος τῶν ἐλληριστικῶν χρόνων, περικλειόντος ὑδραυλικὴν

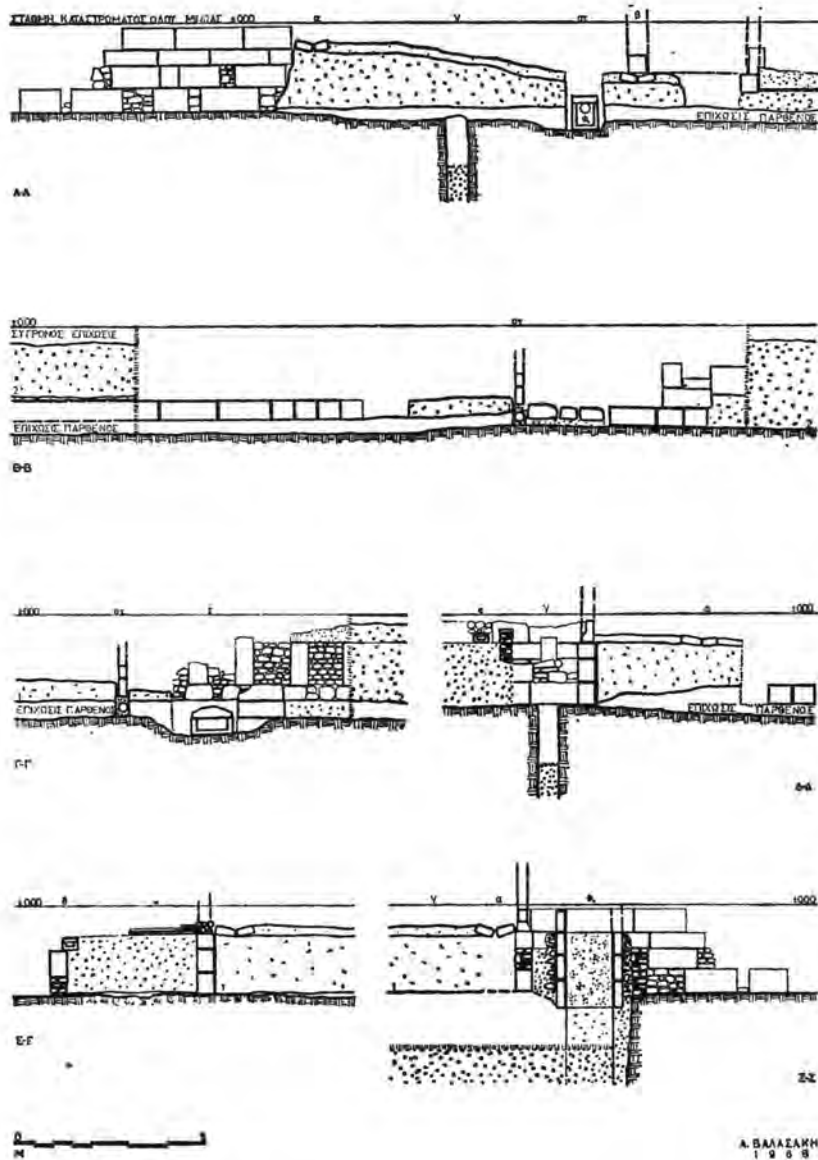
Σχέδ. 37. Μέγαρο. Κάτοπις ἀνασκαφῆς οἰκοπέδου ἐπὶ τῆς οδοῦ Μινώας 40

ἐπιχώσεως εἰς βάθ. 2.50 μ. ὑπὸ τὴν ἐπιφάνειαν τοῦ συγχρόνου ἐδάφους· εἰς ἓν σημεῖον τοῦ εὐρέθῃ μικρὸν λίθινον ὀρθογώνιον φρεάτιον διυλίσεως, πλευρᾶς 0,50 καὶ ὕψ. 0,55 μ.

ἐγκατάστασιν· οἱ τοῖχοί του, διατηρούμενοι μέχρις ὕψ. 2.20 μ., ἦσαν ἐκτισμένοι διὰ λαξευτῶν λίθων καὶ ἐτέρων ἀργῶν κατὰ τοὺς ἀρμούς, ἠδράζοντο δὲ ἐπὶ τῆς κμιλιᾶς, εἰς βάθ. 2.30 μ.

ὕπὸ τὸ σύγχρονον ἔδαφος. Εἰς τὸ ἐσωτερικόν του εὐρέθη φρεατοειδῆς δεξαμενὴ ἀποχετεύσεως σχήματος ἑλλείψεως, διαμ. 0,90 - 1,10 μ., ἐντὸς τῆς ὁποίας ἀπέληγον δύο πώρινοι ἀγωγοί· πλη-

μερίσματος ἔκειτο εἰς βάθ. 0,30 μ. ὑπὸ τὸ σύγχρονον ἔδαφος. Ἐξωτερικῶς τοῦ κτηρίου διέρχεται λίθινος ἀγωγός, παρακολουθῶν τὰς παρειαίς τοῦ κτηρίου, με κλίσιν πρὸς ΝΑ. ἔτε-

Σχέδ. 38. Μέγαρα. Τομαί ἀποκαλυφθέντων τοίχων εἰς οἰκόπεδον ἐπὶ τῆς ὁδοῦ Μινώας 40 (πρβλ. Σ χ ε δ. 37)

σίον τοῦ πυθμένος τῆς, εἰς βάθ. 4,50 μ., εὐρέθη μέγας ἀγωγός ἀποχετευτικός, με κατεύθυνσιν Α. - Δ., λελαξευμένος ἐξ ὀλοκλήρου ἐντὸς τῆς κιμιλιάς. Τὸ δάπεδον τοῦ περιγραφέντος δια-

ρον σκέλος του ἀπεκαλύφθη ἀνατολικώτερον.

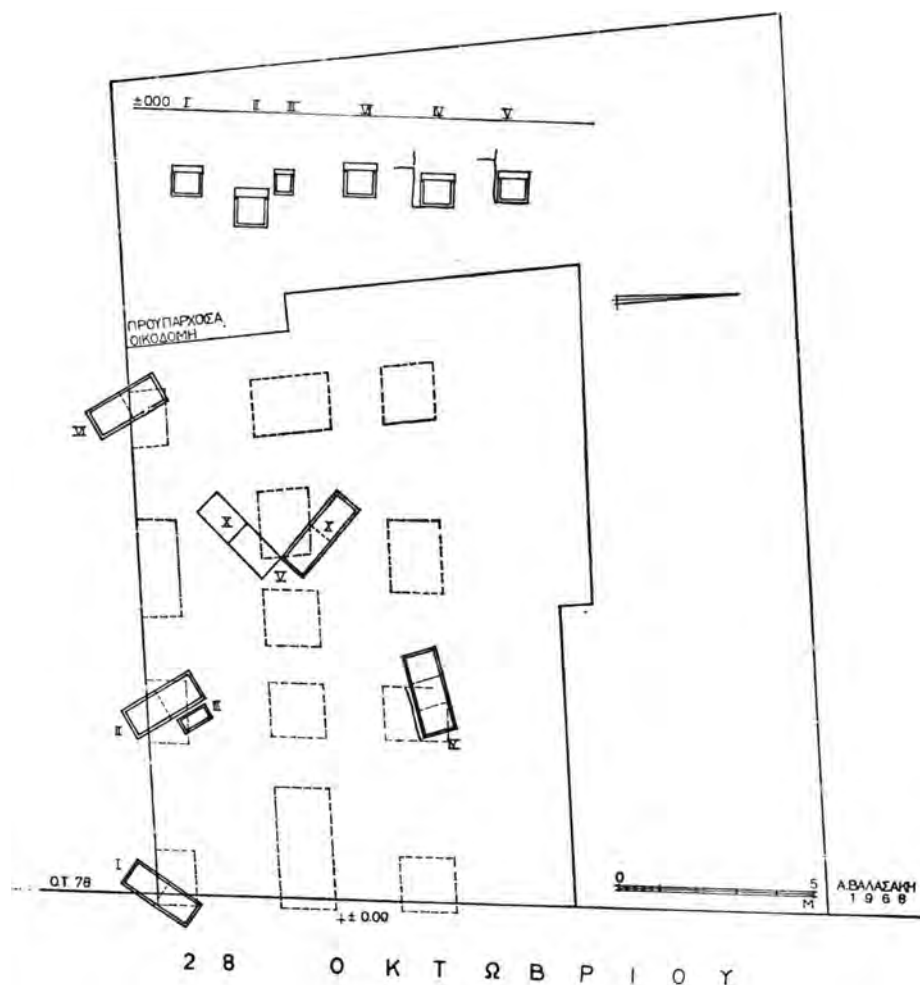
2. Κατὰ τὸ ΝΑ. τμήμα τοῦ οἰκοπέδου, βαῖνον ἐν μέρει ἐπὶ τοῦ ὑστεροκλασσικοῦ θεμελίου, διετηρεῖτο μέχρις ἕψ. 2 μ. τμήμα τοῦ τοίχου, με

κατεύθυνσιν Α. - Δ., ἀνήκοντος εἰς κτίσμα ἀγνώστου χρήσεως ἤτο ἐκτισμένος δι' ἀργῶν λίθων κατὰ διαστήματα ἐνισχυόμενος διὰ μεγάλων λίθων λαξευτῶν ἐν εἴδει ὀρθοστατῶν.

Σποραδικὰ λείψανα τοίχων ὑποδηλοῦν ἐπενεχθεῖσας μετασκευάς. Τέλος, εἰς τοὺς ὑστερορωμαϊκοὺς χρόνους ἀνήκει τμήμα δεξαμενῆς ἀποκαλυφθείσης παρὰ τὴν οἰκοδομικὴν γραμ-

8. Μπερδελεῖ καὶ Φιλικῶν (Ἔργα Δήμου)

Κατὰ τὴν διάνοιξιν χάνδακος ὑπὸ τοῦ Δήμου Μεγαρέων κατὰ μῆκος τῆς ὁδοῦ Μπερδελεῖ καὶ παρὰ τὴν συμβολὴν αὐτῆς μετὰ τῆς ὁδοῦ Θεσσαλονίκης, ἤλθον εἰς φῶς ἀρχιτεκτονικὰ λείψανα, ἀνήκοντα πιθανῶς εἰς τὸ αὐτὸ κτίσμα, ἢ κατασκευὴ τοῦ ὁποῖου χρονολογεῖται εἰς τὴν ἑλληνιστικὴν περίοδον. Συγκεκριμένως ἀνεσκά-

Σχέδ. 39. Μέγαρη. Κάτωφς ἀνασκαφῆς εἰς οἰκόπεδον ἐπὶ τῆς ὁδοῦ 28ης Ὀκτωβρίου 238

μῆν· οἱ τοῖχοί της σώζονται μέχρις ὑψ. 1 μ., τὸ δάπεδόν της εἶναι ἐστρωμένον διὰ πηλίνων πλακῶν καὶ αἱ παρειαὶ της καλύπτονται δι' ὕδραυλικοῦ κονιάματος. Εἰς βάθ. 0,40 μ. παρατηρήθη εἰς πλείστα σημεῖα τῆς ἀνασκαφῆς παχὺ στρώμα καταστροφῆς, πάχ. 1.40 - 2.20 μ., συγκείμενον κυρίως ἐκ μεγάλης ποσότητος θραυσμάτων ἀγγείων.

φησαν δύο τοῖχοι, ὁ εἰς μὲ κατεύθυνσιν Β. - Ν., εἰς μῆκ. 3 μ., ὁ ἕτερος μὲ κατεύθυνσιν Α. - Δ., εἰς μῆκ. 1 μ. Ἀμφότεροι ἦσαν ἐκτισμένοι διὰ λαξευτῶν λίθων καὶ μικρῶν ἀκανονίστων κατὰ τοὺς ἀρμούς, ἐνιαχοῦ δὲ ἐσώζοντο ἐπιδιορθώσεις ἐπενεχθεῖσαι κατὰ τοὺς ρωμαϊκοὺς χρόνους, διὰ τῆς χρησιμοποίησεως ὀπτοπλίνθων καὶ ἀμμοκονίας. Οἱ τοῖχοι ἐνταῦθα ἠδράζοντο ἐπὶ τῆς

κιμιλιάς, εις βάθ. 3 μ. κάτωθεν τῆς συγχρόνου ἐπιφανείας τοῦ ἐδάφους.

9. 28ης Ὀκτωβρίου 238 (Ο.Τ. 78)

Εἰς τὸ ὡς ἄνω οἰκόπεδον, ἰδιοκτησίας Ξ. Παπανούση, διαστ. 12.60 × 8 μ., ἡ γενομένη ἀνασκαφὴ ἀπεκάλυπεν ἕξ τάφους (Σχέδ. 39). Ἄπαντες οἱ τάφοι ἦσαν σαρκοφάγοι ἐκ πορολίθου, διαστάσεων 1.85 × 0,55, ὕψ. 0,55 μ., καλυπτόμενοι διὰ δύο ἢ τριῶν πλακῶν τὸ βάθος, εἰς τὸ ὅποιον ἀπεκαλύφθησαν, κυμαίνεται ἀπὸ 2.10 ἕως 2.80 μ. Οἱ ὑπὸ τὰ στοιχεῖα III καὶ VI εὐρέθησαν σεσυλημένοι. Ὁ καθαρισμὸς των ἀπέδωκε τὰ κάτωθι ἀντικείμενα:

Τάφος I: Τῶν μέσων τοῦ 5ου π.Χ. αἰ. Δύο

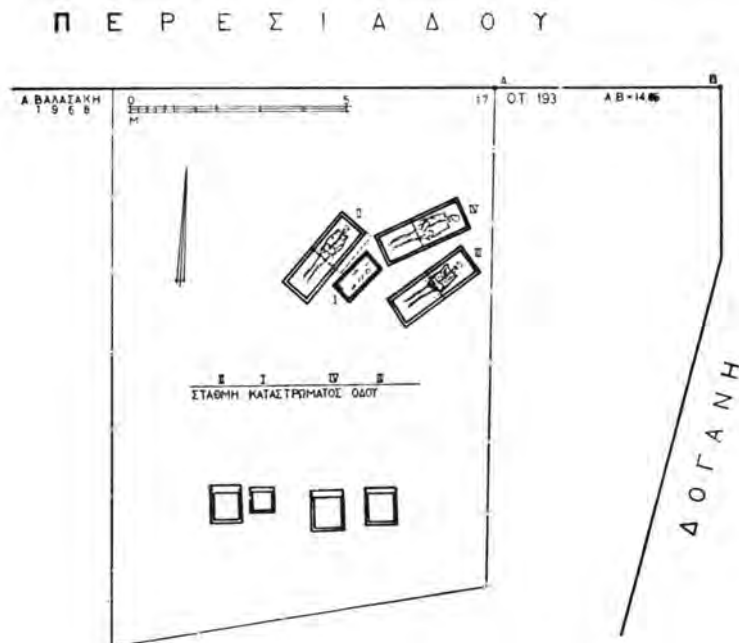
Τάφος II: 3ος π.Χ. αἰ. Εἰς νεκρὸς· μεγαρικός σκύφος, πρόχους ἀβαφῆς, δύο δακρυδόχοι.

Τάφος III: Κλασσικός. Σεσυλημένος· πῆλινον ἀττικὸν εἰδάλιον ἀνακεκλιμένου ἀνδρός.

Τάφος IV: Ἑλληνιστικός. Εἰς νεκρὸς· οἰνοχόη ἀβαφῆς, κρατηρίσκος, χαλκῆ στλεγγίς εἰς θραύσματα.

Τάφος V: Ἑλληνιστικός. Εἰς νεκρὸς· μία πρόχους, δύο δακρυδόχοι.

Ἐνταῦθα ἀναφέρεται ἐπίσης, διὰ τὸ ἰδιοκτητῆς τοῦ ὡς ἄνω οἰκόπεδου, μετὰ τὸ πέρασ τῆς ἐρεῦνης, παρέδωκε τμήμα μαρμαρίνου ἐπιτυμβίου ἀναγλύφου τοῦ β' τετάρτου τοῦ 4ου π.Χ. αἰ., σῶς. ὕψ. 0,32 μ. Τοῦτο προέρχεται ἐκ ναῖσκοσχήμου στήλης μετ' ἀετώματος· ἐπὶ τοῦ ἀετώματος εἰ-

Σχέδ. 40. Μέγαρα. Κάτωπις ἀνασκαφῆς ἐπὶ οἰκοπέδου ἐπὶ τῆς ὁδοῦ Περесиᾶδου 17

νεκροὶ ἐκτάδην· δύο λήκυθοι μὲ μελανὴν διακόσμησιν φύλλων κισσοῦ, δύο φοινικικαὶ οἰνοχοῖσκαί (Πί ν. 65 α), πῆλινον εἰδάλιον, ἀττικόν, γυναικὸς παριστωμένης μέχρι τῆς ὀσφύος, ἐνδεδομένης χιτῶνα καὶ πέπλον σχηματίζοντα ἀπόπτνγμα καὶ κόλπον (Higgins, Catalogue of the Terracottas of the British Museum, πίν. 89, ἀριθ. 678) (Πί ν. 65 β), ἕτερον παρόμοιον, πλακίδιον μὲ παράστασιν Ποτνίας Θηρῶν, δύο μικρογραφικαὶ οἰνοχοῖσκαί καὶ εἰς λύχνος, ὡς καὶ ἐνενήκοντα ἕξ ψῆφοι ὕελομάζης καὶ φαγεντιανῆς.

κονίζεται Σειρήν, τῆς παραστάσεως δὲ τῆς στήλης σώζεται μόνον ἡ κεφαλὴ νέου πρὸς τὰ δεξιὰ (πρβλ. τὴν στήλην τοῦ Ἀριστίωνος τοῦ Κεραμικοῦ, H. Diepolder, Die attischen Grabreliefs des 5. und 4. Jahrh. v. Chr., 1931, πίν. 36,2) (Πί ν. 65 γ).

10. 28ης Ὀκτωβρίου 44 καὶ Μαρκέλλου (Ο.Τ. 127)

Εἰς τὸ ὡς ἄνω οἰκόπεδον, ἰδιοκτησίας Ἀθαν. Βασιλαῖνα, διαστ. 12.50 × 10 μ., ἀνεσκάφησαν κατὰ μῆκος τῆς οἰκοδομικῆς γραμμῆς δύο τοῖ-

χοι τῆς ἑλληνιστικῆς περιόδου, μὲ κατεύθυνσιν ΒΑ. - ΝΔ., παράλληλοι, ἀπέχοντες 2 μ., ἀλλὰ διαφόρου κατασκευῆς. Ἀπεκαλύφθησαν ἀμφότεροι μέχρι μήκ. 2 μ., καταστραφέντες πρὸς Α., τῆς πρὸς Δ. συνεχείας των κειμένης κάτωθεν τῆς ὁδοῦ. Ὁ πρῶτος ἀπὸ Β. τοῖχος ἦτο κατεσκευασμένος ἐκ λαξευτῶν λίθων καὶ ἠδράζετο ἐπὶ ἐπιχώσεων εἰς βάθ. 2 μ. ὁ δεύτερος ἦτο κατεσκευασμένος διὰ μικρῶν καὶ μεγάλων λίθων, συνδεομένων μεταξύ των δι' ἰλύος, καὶ ἠδράζετο ὁμοίως ἐπὶ ἐπιχώσεων εἰς τὸ αὐτὸ βάθος.

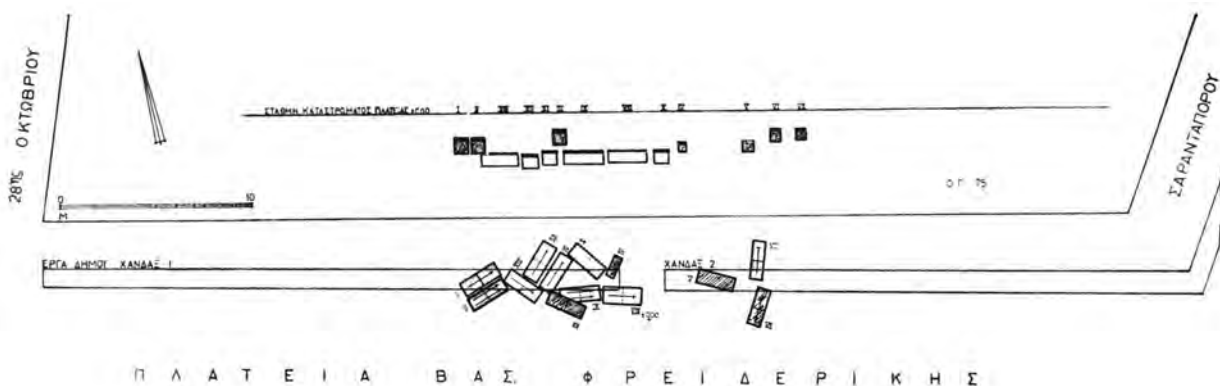
11. Περσειάδου 17 (Ο.Τ. 193)

Εἰς τὸ ὡς ἄνω οἰκόπεδον, ἰδιοκτησίας Ν. Κοντοπούλου, διαστ. 12.50 × 9 μ., αἱ ἀνασκαφικαὶ ἐργασίαι ἀπεκάλυψαν συστάδα τάφων (Σχ ἐ δ. 40).

τέσσαρες τάφοι, ἐξ ὧν οἱ ἑξ εὐρέθησαν σεσλημένοι (III, IV, V, VI, X, XIII). Ἄπαντες ἦσαν σαρκοφάγοι ἐκ κογχυλιάτου, μέσων διαστ. 1.95 × 0,60 μ., πλὴν τῆς IV, ἣτις ἔχει διαστ. 1 × 0,35 μ. Εἶχον τοποθετηθῆ ἐντὸς ὀρθογωνίων ὀρυγμάτων, διανοιγέντων εἰς τὸ φυσικὸν ἔδαφος, εἰς βάθος 1.50 - 2.60 μ.

Ἐκ τοῦ καθαρισμοῦ τῶν τάφων συνελέγησαν τὰ κάτωθι ἀντικείμενα :

Δακρυδόχος (ἐκ τοῦ τάφου VI), δύο κύπελλα (ἐκ τοῦ τάφου VII), λύχνος καὶ φιαλίδιον (ἐκ τοῦ τάφου VIII), δύο ψῆφοι ὑελομάζης (ἐκ τοῦ τάφου IX), τρεῖς δακρυδόχοι, λύχνος, κύπελλον καὶ λήκυθος ἀτρακτοειδῆς (ἐκ τοῦ τάφου X), χαλκῆ στλεγγίς (ἐκ τοῦ τάφου XI), ἑτέρα σιδηρᾶ (ἐκ τοῦ τάφου XII) καὶ λύχνος (ἐκ τοῦ τάφου XII).

Σχ ἐ δ. 41. Μέγαρα. Κάτωψις ἀνασκαφῆς κατὰ μήκος τοῦ Ν. κρασπέδου τῆς πλατείας Βασ. Φρειδερίκης

Ἀνεσκάφησαν ἐν συνόλῳ τέσσαρες τάφοι (Πί ν. 66 α), οἱ ὁποῖοι χρονολογοῦνται εἰς τοὺς ἑλληνιστικοὺς χρόνους. Ἄπαντες ἦσαν σαρκοφάγοι ἐκ κογχυλιάτου, αἱ διαστάσεις τῶν ὁποίων ἐκυμαίνοντο ἀπὸ 2 × 0,55, ὕψ. 0,70 μ., ἕως 1 × 0,40, ὕψ. 0,40 μ., εἶχον δὲ τοποθετηθῆ ἐντὸς ὀρθογωνίου ὀρύγματος εἰς τὸ φυσικὸν ἔδαφος καὶ εἰς βάθ. 3.30 - 2.80 μ. Ἐκάστη περιεῖχε τὰ ὀστᾶ ἐνὸς νεκροῦ· κατὰ τὸν καθαρισμὸν τῆς ὑπ' ἀριθ. I ἀνευρέθη πῆλινον εἰδώλιον καθημένης θεᾶς καὶ κατὰ τὸν καθαρισμὸν τῆς II χαλκοῦν ἐγχειρίδιον.

12. Πλατεία Βασιλ. Φρειδερίκης (ἔργα Δήμου-ΥΔΡΕΞ)

Κατὰ τὴν παρακολούθησιν ἐργασιῶν διανοίξεως χάνδακος κατὰ μήκος τοῦ Ν. κρασπέδου τῆς πλατείας Βασιλ. Φρειδερίκης, ἀπεκαλύφθη συστάς τάφων τῆς ἑλληνιστικῆς περιόδου (Σχ ἐ δ. 41). Ἀνεσκάφησαν ἐν συνόλῳ δεκα-

13. Σπ. Μιχοπούλου 42 (Ο.Τ. 153)

Εἰς τὸ ὡς ἄνω οἰκόπεδον, ἰδιοκτησίας Γ. Καλοζούμη, διαστ. 11 × 12 μ., μικρὰ ἔρευνα ἔφευρεν εἰς φῶς τὴν Β. γωνίαν δωματίου τῆς ἑλληνιστικῆς περιόδου.

Τὸ ἀποκαλυφθὲν ἀρχαῖον εὐρέθη κατὰ τὴν Β. γωνίαν τοῦ οἰκόπεδου. Ὁ Δ. τοῖχος τοῦ δωματίου διετηρεῖτο εἰς μήκ. 3.50, ὕψ. 1.70 μ., ἐνῶ ὁ Β. ἀπεκαλύφθη μέχρι μήκ. 0,45 μ., τῆς συνεχείας του κειμένης κάτωθεν τῆς ὁδοῦ· εἶχε πάχος 0,55 μ. Οἱ τοῖχοι ἦσαν κατεσκευασμένοι διὰ λαξευτῶν λίθων καὶ ἑτέρων ἀκανονίστων καὶ ἠδράζοντο ἐπὶ κιμιλοχωμάτων καὶ εἰς βάθ. 1.95 μ. ὑπὸ τὸ σύγχρονον ἔδαφος.

14. Τζαβέλλα καὶ Μπερναρδῆ (Ο.Τ. 186)

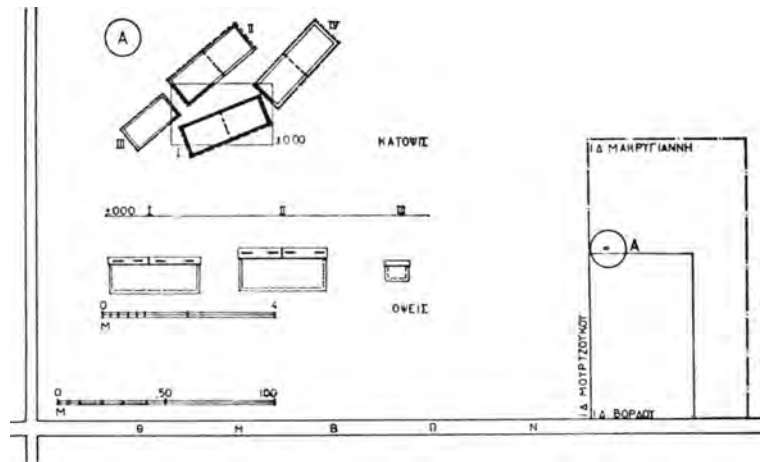
Κατὰ τὰς ἐργασίας θεμελιώσεως οἰκίας εἰς τὸ ἐπὶ τῆς ὡς ἄνω ὁδοῦ οἰκόπεδον, ἰδιοκτησίας

Ἱεροθέου Παπαθανασίου, διαστ. 17.50×7 μ., ἀπεκαλύφθη μερικῶς πλακόστρωτος χώρος οἰκίας τῆς ἐλληνιστικῆς περιόδου (Πίνακ. 66 β).

Τοῦ ἐρευνηθέντος χώρου μᾶς εἶναι γνωστὴ ἢ μία μόνον διάστασις, μήκ. 2.40 μ. Οἱ δύο μακροὶ τοῖχοί του, ἀποκαλυφθέντες εἰς μήκ. 4.90, διτηροῦντο εἰς ὕψ. 1.90, εἶχον πᾶχ. 0,65 μ. καὶ ἠδράζοντο ἐπὶ τῆς κιμιλιάς, τῆς ὁποίας ἡ στάθμη ἐνταῦθα ἔκειτο εἰς βάθ. 2.50 μ. ὑπὸ τὸ σύγχρονον ἔδαφος. Τὸ σύστημα τῆς τοιχοδομίας

15. Περιοχὴ Χοιρομάνδρας παρὰ τὴν ὁδὸν Θηβῶν

Κατὰ τὰς ἐργασίας διανοίξεως λάκκου, διαστ. 2.50×1.50 μ., εἰς ἀγρόκτημα ἰδιοκτησίας Ἀδελφῶν Μακρυγιάννη, εἰς τὴν περιοχὴν Χοιρομάνδρας, 2 χλμ. πρὸς Β. τῆς πόλεως τῶν Μεγάρων, ἠλθεν εἰς φῶς συστάς τάφων (Σχέδ. 42). Διὰ λόγους τεχνικοὺς ἀνεσκάφη εἰς μόνον, ἀλλ' ἐνετοπίσθησαν ἕτεροι τρεῖς. Ἐπρόκειτο περὶ σαρκοφάγου ἐκ κροκαλοπαγοῦς λίθου, διαστ.

Σχέδ. 42. Μέγαρα. Κάτωπις ἀνασκαφῆς εἰς ἀγρόκτημα εἰς περιοχὴν Χοιρομάνδρας

παρουσιάζει τὸ ἀκανόνιστον τραπεζιόσημον.

Ἐπὶ τοῦ πλακοστρώτου ἔκειτο οἰκοδομικὸν ὕλικὸν δι' ἐπιδιορθώσεις: Δύο κίονες, τρεῖς πεσοὶ καὶ τέσσαρες λιθόπλινθοι, ἅπαντα συσσωρευμένα εἰς ἓν σημεῖον.

Ἐκ τῶν ἐπιχώσεων συνελέγησαν ἐξ δακρυδόχοι, δύο λύχνοι, μόνωτον καὶ ἕτερον ἄωτον κύπελλον, δύο ὕφαντικά βάρη, ἐξ ὧν τὸ ἐν λίθινον, καὶ μολυβδίνη περόνη μὲ ἐπένδυσιν χαλκοῦ.

$2 \times 0,55$, ὕψ. 0,50 μ., τοποθετημένης ἐντὸς ὀρύγματος εἰς τὸ φυσικὸν ἔδαφος, 1,70 μ. ὑπὸ τὴν σύγχρονον ἐπιφάνειαν. Τὸ κάλυμμά της, συγκείμενον ἐκ δύο πλακῶν, εὐρέθη τεθραυσμένον. Κατὰ τὸν καθαρισμὸν τῆς σαρκοφάγου ἀνευρέθησαν, μεταξύ τῶν ὀστέων τριῶν νεκρῶν, ἕνδεκα μικύλλα ἀγγεῖα τῶν ἐλληνιστικῶν χρόνων.

ΟΛΓΑ ΑΛΕΞΑΝΔΡΗ

ΑΡΧΑΙΟΤΗΤΕΣ ΚΑΙ ΜΝΗΜΕΙΑ ΑΤΤΙΚΗΣ

Ἐνασκαφή εἰς Ἄνω Βούλαν

Ἐφορμὴν διὰ τὴν ἀνασκαφὴν ἀπετέλεσεν ἡ κατὰ τὴν διάρκειαν αὐτοψίας διὰ τὴν χορήγησιν ἀδείας οἰκοδομήσεως διαπίστωσης ὑπάρξεως ἀρχαίων τοίχων ἐντὸς καὶ ἐκτὸς τοῦ πρὸς Δ. τοῦ σημερινοῦ νεκροταφείου τῆς Ἄνω Βούλας οἰκοπέδου Δ. Καλουμένου, τὸ ὁποῖον ἔχει πρόσ-οψιν ἐπὶ τῆς ὁδοῦ Βιθυνίας. Ἡ μὴ εἰσέτι περατωθεῖσα ἀνασκαφικὴ ἔρευνα ἔφερεν εἰς φῶς ἐρείπια δύο οἰκιῶν τοῦ 4ου π.Χ. αἰ., καταλαμβάνοντα ὁλόκληρον τὸ οἰκόπεδον (διαστ. 35.50×17.80 μ.) (οἰκία Β) (Πί ν. 67 β) καὶ τὴν πρὸ αὐτοῦ σημερινὴν ὁδὸν (οἰκία Α) (Πί ν. 67 α) καὶ ἐκτεινόμενα ἐπίσης ἐντὸς τῶν παρακειμένων μὴ οἰκοδομηθέντων εἰσέτι οἰκοπέδων. Μεταξὺ τῶν ἐρειπίων τῶν οἰκιῶν Α καὶ Β διέρχεται ἀρχαία ὁδός, πλ. 6.50 μ., ἐπὶ τοῦ βραχέδους καταστρώματος τῆς ὁποίας διακρίνονται ἱχνη τροχῶν ἄμαξων (Σ χ ε δ. 1).

Οἰκία Α. Ἡ εἴσοδος τῆς οἰκίας εὑρίσκεται εἰς τὴν Ν. πλευράν. Εἰς διάδρομος, πλ. 1.20 μ., ὁδηγεῖ εἰς τὸ αἶθριον, πέραν τοῦ ὁποίου εἶναι ἐκτισμένα τὰ δωμάτια. Ἀπεκαλύφθησαν ἐν ὄλῳ ἔξ, ἐκ τῶν ὁποίων μόνον ἐν (τὸ Ι) ἠρευνήθη εἰς βάθος, ἐνῶ τῶν ὑπολοίπων ἐξηκριβώθη ἡ κάτοψις διὰ τῆς παρακολουθήσεως τῶν τοίχων, οἱ ὁποῖοι ἔχουν πᾶχ. 0,45 μ. καὶ εἶναι ἐκτισμένοι διὰ μεγάλων ἀδρῶς εἰργασμένων λίθων, τὰ κενὰ τῶν ὁποίων πληροῦνται ἐπιμελῶς διὰ μικρῶν ἐπαλληλῶς τοποθετημένων ἐπιμήκων λίθων. Ἀξιοσημείωτον εἶναι τὸ γεγονός, ὅτι τὸ δωμάτιον Ι εἶναι ἀπομονωμένον. Ἡ ἀπομόνωσις τοῦ χώρου τούτου καὶ αἱ ἐντὸς αὐτοῦ ἀποκαλυφθεῖσαι κατασκευαὶ ὁδηγοῦν εἰς τὴν ὑπόθεσιν, ὅτι ὁ χώρος ἀπετέλει πιθανῶς οἰκιακὸν ἱερόν (;). Ἡ ἀποπεράτωσις τῆς ἐρεῦνης ἐντὸς καὶ τοῦ παραπλευρῶς τῆς ὁδοῦ Βιθυνίας οἰκοπέδου θέλει δώσει ἀπάντησιν εἰς τὰ σχετικὰ μὲ τὴν χρονολόγησιν καὶ τὴν χρῆσιν τῶν διαφόρωνωματίων προβλήματα.

Οἰκία Β. Ἀπεκαλύφθησαν ἐν ὄλῳ δώδεκα δωμάτια, τῶν ὁποίων οἱ τοῖχοι δὲν εἶναι τόσον ἐπιμελοῦς κατασκευῆς ὡς τῆς οἰκίας Α, ἀλλ' εἶναι ἐκτισμένοι διὰ μικροτέρων ἀργῶν λίθων. Τὰ δωμάτια εἶναι διευθετημένα πέραν λιθοστρώτου αὐλῆς, ἐστρωμένης διὰ μεγάλων ἀργῶν πλακοειδῶν λίθων (Σ χ ε δ. 1). Τὸ πρὸς Α. τοῦ τοίχου Ι τμήμα τῆς οἰκίας ἐχρησίμευεν ὡς κατοικία καὶ ἀποθήκη, ἐνῶ τὸ πρὸς Δ. ὡς ἐργαστήριον κεραμεικῆς. Εἰς τὸ Α. τμήμα τῆς αὐλῆς

ἀπεκαλύφθη δάπεδον ἐκ κονιάματος καὶ χονδρῆς ἄμμου μὲ ὑπερυψωμένον πλαίσιον. Ἐνταῦθα ἐγένετο ἡ συλλογὴ τῶν ὀμβρίων ὑδάτων, τὰ ὁποῖα ἀποθηκεύοντο τῇ βοηθείᾳ ἀγωγῶν ἐντὸς παραπλευρῶς φρέατος, τὸ ὁποῖον οὐδὲν ἀπέδωσεν. Τὰ δωμάτια Ι, ΙΙ, ΙΙΙ καὶ ΙV ἐχρησίμευον ὡς ἀποθηκευτικοὶ χώροι, ἐνῶ τὰ εἰς τὸ κεντρικὸν Β. καὶ Α. τμήμα τῆς οἰκίας εὑρισκόμενα ὡς κατοικήσιμοι χώροι, ὡς ἀποδεικνύεται καὶ ἐκ τῆς ἐντὸς τοῦωματίου ΙX εὐρεθείσης τετραπλεύρου ἐστίας. Ἐντὸς τοῦωματίου VII, παρά τὰς ΒΔ. καὶ ΝΔ. γωνίας, εὑρέθησαν ἀνά εἰς κεραμεικὸς κλίβανος. Τὸ δάπεδον τοῦωματίου VI ἐκαλύπτετο ὑπὸ μεγάλου ἀριθμοῦ μικρῶν κυσθίσκων. Παρόμοια ἀγγεῖα εὑρέθησαν ἐπίσης ἐν ἀφθονίᾳ ἐντὸς τῆς ἐπιχώσεως τοῦ χώρου τοῦ ἐργαστηρίου. Τέλος, αἱ πρὸς Ν. τοῦωματίου VI κατασκευαὶ (λιθόστρωτον δάπεδον, πλαισιούμενον ὑπὸ ὀρθίων πλακῶν) ἐχρησίμευον πιθανώτατα διὰ τὴν ἐπεξεργασίαν τοῦ πηλοῦ, ὡς εἰκάζεται ἐκ τοῦ γεγονότος ὅτι τὸ δάπεδον τῶν ἐκαλύπτετο ὑπὸ στρώματος πηλοῦ. Ἡ ἀποπεράτωσις τῆς ἐρεῦνης τοῦ οἰκοπέδου Δ. Καλουμένου, ὡς καὶ ἡ ἔρευνα τῶν παραπλευρῶς οἰκοπέδων, θὰ διαφωτίσῃ τὴν τυχὸν μεταξὺ τῶν οἰκιῶν Α καὶ Β σύνδεσιν καὶ θὰ συντελέσῃ εἰς τὴν λύσιν διαφόρων προβλημάτων, σχεσίαν ἐχόντων μὲ τὸν προορισμὸν ἐκάστου χώρου τῶν ἀνωτέρω οἰκιῶν.

ΗΛΙΑΣ ΤΣΙΡΙΒΑΚΟΣ

Σούνιον

Τὸ εἰκονιζόμενον ἐνταῦθα (Πί ν. 68 α) θραῦσμα ἐνεπιγράφου πλακὸς ἐκ φαιοῦ ἡμηττείου λίθου εὑρέθη τυχαίως ὑπὸ ἐπισκέπτου, τὸν Μάϊον 1968, ἐπὶ τῆς Δ. πλευρᾶς τῆς Σουνιαδος ἄκρας, παρά τοὺς νεωσοίκους. Εἶναι πανταχόθεν ἀποκεκρουμένον, ἔχει δὲ ὕψ. 0,205, πλ. 0,225 καὶ πᾶχ. 0,006 μ. Σῶζεται μόνον ἡ ἀρχὴ τῆς ἐξαστίχου ἐπιγραφῆς:

ΕΠΙ ΟΠΛΩΝ[
ΠΥΑΝΟΨΙΩΝΟ[
ΚΕΙΜΕΝΗΣ ΚΑΤ[
ΠΡΟΣ ΔΡΑΧΜΑΣ Δ[
ΤΟΚΟΝ ΞΕΝΟΙ Ν[
ΕΥΘΥΚΛΕΟΥΣ[

Ἐπὶ ὄπλων[
Πυανοψιδωνος[
κειμένης ΚΑΤ[
πρὸς δραχμὰς δέκα
τόκον ξένοι Ν[
Εὐθυκλέους[

Στ. 1 : Ἐπὶ ὄπλων ... Μία πιθανὴ συμπλήρωσις

Σχέδ. 1. Άνω Βούλα. Κάτωπις ανασκαφής τῶν οἰκῶν Α και Β

θά ήτο : *ἐπι ὄπλων [στρατηγῶ τοῦ δεινός]*. Ὁ *ἐπι τῶν ὄπλων* ἢ *ἐπι τὰ ὄπλα στρατηγός* ἀπαντᾷ καί εἰς ἐτέρας ἐπιγραφάς τῆς Ἀττικῆς. Εἰς ἐπιγραφάς ἐκ Σουνίου ἀναφέρεται ὡς *ὁ στρατηγός ὁ ἐπι τοῦς ὄπλίτας* (ΑΕ 1900, 140 - 145).

Ἄν ὁ Εὐθυκλῆς εἶναι ὁ ἐπάνυμος ἄρχων, τότε θά πρέπει νά χρονολογήσωμεν τήν ἐπιγραφήν τῷ ἔτος 398/7 π.Χ. Ὁ τύπος τῶν γραμμάτων, ἐν τούτοις, δέν συμφωνεῖ πρὸς μίαν τόσοσν ὑψηλὴν χρονολόγησιν.

Καμάριζα Λαυρίου

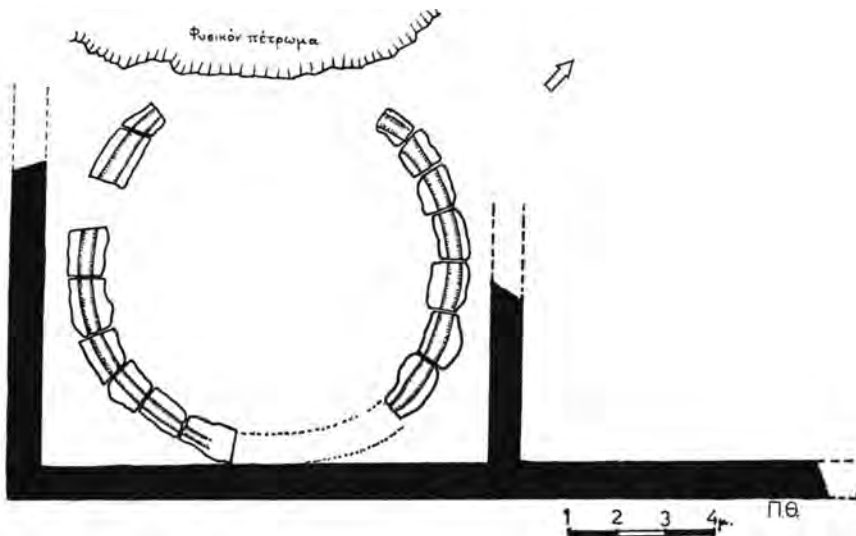
α. Ἐντὸς τοῦ αἰθρίου τῆς οἰκίας Γεωργίου Σπανοῦ, εἰς τὸ χωρίον Καμάριζα Λαυρίου, φυλάσσονται, εὐρεθέντα κατὰ καιροὺς ὑπ' αὐτοῦ εἰς μανδροτοίχους οἰκιῶν, τὰ κάτωθι ἀρχαῖα :

1. Μαρμαρινὴ ἐπιτυμβία λήκυθος, λίαν ἐφθαρ-

μορφῆς μικρὸν μόνον σώζεται (Πί ν. 68 γ).

3. Τμῆμα (ἄνω δεξιόν) ἀναθηματικοῦ ἀναγλύφου. Σώζεται ἀνδρική κατ' ἐνώπιον κεφαλὴ μορφῆς μὲ πυκνὴν καὶ τραχεῖαν κόμην καὶ γένειον. Διὰ τῆς ὑπερυψωμένης δεξιᾶς κρατεῖ ζώμορφον ρυτόν. Παρὰ τὴν δεξιὰν παραστάδα τοῦ ἀναγλύφου σώζεται μέρος τοῦ κορμοῦ μετὰ τῆς κεφαλῆς ὄψεως (Πί ν. 68 γ). Ὁ χθόνιος χαρακτήρ τοῦ ἀναγλύφου εἶναι ἐκδηλός. Παρίσταται κατὰ πᾶσαν πιθανότητα χθόνιος ἦρωσ. Διὰ τὴν σημασίαν τοῦ ὄψεως καὶ τοῦ ρυτοῦ εἰς ἀναλόγους παραστάσεις βλ. R. N. Thönges-Stringaris, *Das griechische Totenmahl*, AM 80 (1965), 56 κ.έ. Πί ν. 14 καὶ 15.

β. Νοτίως τῆς Καμάριζας, εἰς τὰς θέσεις «Προβελέγγιο» καὶ «Μεγάλα Πεῦκα», εὐρίσκονται, ὁρατὰ εἰς τὴν ἐπιφάνειαν καὶ εἰς ἱκανὸν σωζό-

Σχέδ. 2. Καμάριζα Λαυρίου. Κάτωπις ἀποκαλυφθέντος συγκροτήματος καθαρισμοῦ μεταλλεύματος

μένη καὶ ἔλλιπής, φέρουσα τρίμορφον παράστασιν ἐν ἀναγλύφῳ. Γυναικεία ἐπὶ κλισμοῦ πρὸς δεξιὰ καθήμενη μορφή δεξιούται γενειοφόρον ἄνδρα, ἔμπροσθεν ταύτης ἰστάμενον. Ἐτέρα ὀρθία ἀνδρική μορφή διακρίνεται μεταξύ των. Ἄνωθεν τῆς κεφαλῆς μιᾶς ἐκάστης τῶν μορφῶν εἶναι κεχαραγμένα τὰ ἐξῆς ὀνόματα (ἐξ ἀριστερῶν πρὸς τὰ δεξιὰ) : *ΚΡΑΤΕΙΑ*, *ΦΑΝΟΣΤΡΑΤΟΣ*, *ΔΙΟΤΙΜΟΣ*. 4ου π.Χ. αἰ. (Πί ν. 68 β).

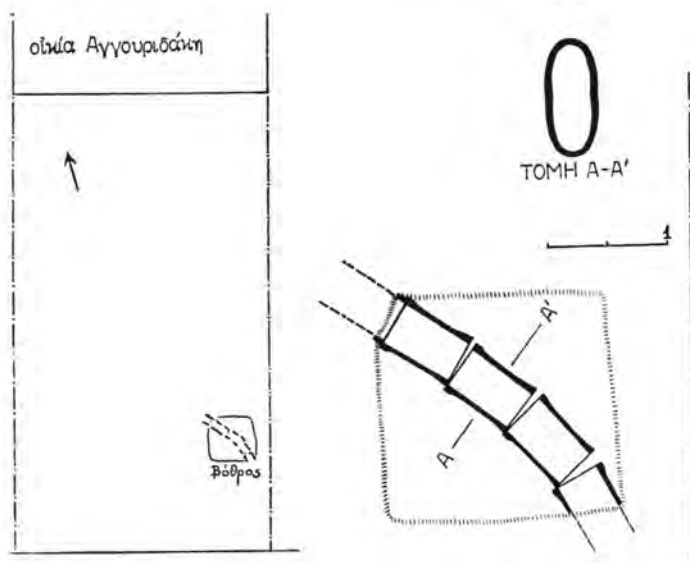
2. Τμῆμα ἐκ τῆς κάτω δεξιᾶς γωνίας ἀναγλύφου «νεκροδείπνου». Γυναικεία μορφή πρὸς δεξιὰ καθήμενη, κρατεῖ φιάλην (;). Ὅπισθεν ταύτης γυμνὸς νεανίας ἀντλεῖ δι' οἶνοχόης ἐκ κρατῆρος. Ἐκ τῆς κεντρικῆς ἀνακεκλιμένης

μενα ὕψος, ἐρείπια ἀρχαίων κλασσικῶν οἰκοδομημάτων (Πί ν. 68 δ), γνωστὰ ἤδη ἀπὸ τοῦ παρελθόντος αἰῶνος, ἀλλ' οὐδέποτε συστηματικῶς ἐρευνηθέντα. Ἐκτεταμένα συγκροτήματα ἐργαστηρίων ἐπεξεργασίας καὶ καθαρισμοῦ μεταλλεύματος ἀπαντοῦν ἐπίσης εἰς τὴν περιοχὴν. Πρόκειται περὶ ἀκμαίας συνοικίας μεταλλωρύχων, ἀναλόγου πρὸς τὴν τοῦ Θορικοῦ σημασίας. Μέγας ἀριθμὸς ὀρθογωνίων δεξαμενῶν (πλυνῶν) διατηροῦνται εἰσέτι εἰς ἀρίστην κατάστασιν, φέρουν δὲ ἐσωτερικῶς ἐπίστρωσιν ἰσχυροῦ ὑδραυλικοῦ κονιάματος (Πί ν. 69 α). Περὶ τὰ 200 μ. βορειότερον αὐτῶν, δεξιὰ τῆς ὁδοῦ Καμάριζας - Λεγραινῶν, ἐνετοπίσθη λίαν ἐνδιαφέ-

ρον συγκρότημα καθαρισμού μεταλλεύματος, τὸ ὁποῖον ἐκαθαρίσθη καὶ ἐσχεδιάσθη τῇ συν-εργασίᾳ τῆς Βελγικῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἀποστολῆς ἀνασκαφῶν Θεορικῶν. Ἀπεκαλύφθη οὕτω πλήρως κυκλικὴ αὐλαξ, διαμ. 7.50 μ. περίπου, κατεσκευασμένη ἐκ λιθοπλίνθων, πλ. 0,40 - 0,80 μ., ἐγγεγραμμένη ἐντὸς ὀρθογωνίου κατασκευῆς (Σχ. ἐδ. 2). Τὸ σύστημα τοῦτο καθαρισμοῦ τοῦ ἀργυρομιγοῦς μολύβδου, διὰ τῆς εἰς κύκλον ροῆς τοῦ μεταλλεύματος, τὸ πρῶτον βεβαιοῦται ἐπὶ ἀρχαίῳ ἐργαστηρίῳ. Παρόμοιον πλυντήριον ἐνετοπίσθη εἰς ἕτερον συνοικισμὸν, βορειότερον τῆς Καμάριζας, ἐν θέσει «Δεμολιάκι», τὸ ὁποῖον ἐπίσης ἀπεχωματώθη καὶ ἐσχε-

οῦτως ἐν τομῇ σχῆμα ἔλλειψοειδές (Σχ. ἐδ. 3· Πί ν. 69 δ). Ἐξωτερικῶς, ἐκατέρωθεν τοῦ ἀγωγοῦ, εἶχον τοποθετηθῆ λίθοι διὰ τὴν ὑσφαλεστέραν στερέωσίν του. Κατηυθύνετο ἀπὸ ΒΔ. πρὸς ΝΑ. Τὰ ἐντὸς καὶ ἐκτὸς αὐτοῦ περισυλλεγένητα ὄστρακα εἶναι τοῦ 4ου π.Χ. αἰ. Ἐπὶ τοῦ μετώπου ἐνὸς τῶν ἡμιδακτυλίων τοῦ ἀγωγοῦ εὐρίσκειται κεχαραγμένον τὸ γράμμα Ρ (Πί ν. 69 β).

Τέσσαρες ἐπιγραφαὶ τοῦ 4ου π.Χ. αἰ., εὐρεθεῖσαι εἰς τὴν περιοχὴν τοῦ Μενιδίου (Ἀχαρναί), ἀφοροῦν εἰς τὴν κατασκευὴν ἐνὸς ὕδραγωγοῦ, ὁ ὁποῖος συνεκέντρωνε τὸ ὕδωρ ἐκ τῶν ὑπεργείων καὶ ὑπογείων πηγῶν τῆς Πάρνηθος καὶ τὸ ἔφερεν εἰς τὰς Ἀθήνας (βλ. προσφά-

Σχ.ἐδ. 3. Κάτω Ἀχαρναί. Κάτωψις καὶ τομὴ ἀποκαλυφθέντος πηλίνου ἀγωγοῦ

διάσθη ὑπὸ τοῦ Βέλγου ἀρχιτέκτονος κ. Gasch. Μέτρα τινὰ πρὸς Β. τοῦ κυκλικοῦ πλυντηρίου εὐρίσκεται ἀρχαῖον χάραγμα ἄκρας χειρὸς ἐπὶ μαρμαρίνης πλίνθου (Πί ν. 69 γ).

Κάτω Ἀχαρναί (Κόκκινος Μύλος)

Εἰς τὸν συνοικισμὸν Κόκκινος Μύλος (Λυκότρυπα) Κάτω Ἀχαρνῶν, ἐντὸς τοῦ αἰθρίου τῆς οἰκίας τοῦ Δημητρίου Κ. Ἀγγουριδάκη, κατὰ τὴν ἐκσκαφὴν βόθρου, ἀπεκαλύφθη, εἰς βάθ. 2 μ. περίπου, πηλίνος εὐρύς ἀγωγός, κατεσκευασμένος ἐκ κυρτῶν πλακῶν εἰς σχῆμα U. Ὅμοιαι πλάκες ἐκάλυπτον τὸν ἀγωγόν, ὁ ὁποῖος εἶχεν

τως E. Vanderpool, The Acharnian Aqueduct, Χαριστήριον εἰς Ἀ. Ὀρλάνδον, Α' (1965), σ. 166 - 175). Ἡ θέσις ἀποκαλύψεως τοῦ ἀγωγοῦ συμπίπτει πρὸς τὴν θέσιν εὐρέσεως τῆς μῆς τῶν ἐπιγραφῶν (Vanderpool, ἔ.ἀ., εἰκ. 1, ἀριθ. 4). Δὲν ὑπάρχει κατὰ τὴν γνώμην τοῦ ὑπογραφομένου ἀμφιβολία, ὅτι ὁ πηλίνος ἀγωγός τῆς οἰκίας Ἀγγουριδάκη πρέπει νὰ ταυτισθῆ πρὸς τὸν Ἀχαρνικὸν ὄχετὸν τῶν ἀνωτέρω ἐπιγραφῶν. Ἡ πορεία τοῦ ὕδραγωγείου τούτου, τὴν ὁποίαν κατ' εἰκασίαν ἐχάραξεν ὁ Vanderpool (ἔ.ἀ., σ. 171), ἀποδεικνύεται ὀρθή.

ΠΕΤΡΟΣ Γ. ΘΕΜΕΛΗΣ

Σημ. τ. Συντάξεως: Περί τῶν ἀνασκαφῶν εἰς Καλλιθέαν, εἰς Καμίνι Βαρκίζης καὶ εἰς τοποθεσίαν «Βάλτος» Μαραθῶνος, ὡς καὶ περὶ τῆς δοκιμαστικῆς ἐρεῦνης εἰς «Σπηλιὰν τοῦ Κίτσου» ἐν Λαυρίῳ, δὲν ἐστάλη μέχρι τῆς ἐκτυπώσεως τοῦ παρόντος ἐκθεσις ἐργασιῶν. Περί αὐτῶν, βλ. AAA I (1968), σ. 35 - 36 καὶ 108 - 109, 110 - 112, 230 - 234, 234 - 236, ἀντιστοιχῶς.

ΑΙΓΙΝΑ, ΝΑΟΣ ΑΦΑΙΑΣ

Die seit den Ausgrabungen A. Furtwänglers erstmalig im Winter 1967 wieder aufgenommenen Bodenuntersuchungen im Aphaiaheiligtum auf Ägina (Delt. 22 (1967): Chronika, 147 f, Taf. 111f) wurden im Frühjahr 1968 in einer zweiten Kampagne fortgesetzt (7.3.-6.4.68). Zu den Skulpturenfunden von 1967 ist nachzutragen, daß in der Glyptothek in München der Abguß eines Unterschenkels ohne Beinschiene, der unterhalb der östlichen Terrassenmauer im nachantiken Schutt lag (Delt. a.O. Taf. 111), dem 1813 gefundenen Kriegerfuß, Furtwängler, Aegina, Das Heiligtum der Aphaia, 267, Nr. 133 (Abb. 230, Taf. 99) im Bruch angepaßt werden konnte. Nach Furtwängler zählte der Fuß Nr. 133 nicht zu den Giebeln, sondern zu spätarchaischen Kriegerfiguren, die auf dem Altarplatz aufgestellt waren (a. O. 256 ff).

1968 ist unterhalb der östlichen Terrassenmauer eine der großen nachantiken Feldmauern weiter verfolgt worden (verbautes Fundstück: Oberkörper einer archaischen Kore aus naxischem Marmor, frühes 6. Jahrh.). Die vollständige Aufdeckung des Geländes östlich und nördlich außerhalb des Temenos, das 1967 lediglich in Suchgräben angeschnitten wurde, ist vorläufig zurückgestellt worden, um zunächst die seit 1901 nicht freigelegten Partien der großen spätarchaischen Stützmauer im Norden, Westen und Süden des Tempels bis zur Mauersohle zu reinigen (vgl. Furtwängler, a.O. Plan Taf. 2). Hierbei fanden sich etliche, jedoch größtenteils kleine Bruchstücke zu den Skulpturen des Tempels aus parischem Marmor. Als wichtigste Fundstücke sind zu nennen: bei der nördlichen Terrassenmauer gegen Osten Fragment eines Helmbusches, der dem Kopf des sterbenden Kriegers Ostgiebel «L» zugewiesen werden kann (Furtwängler, a. O. 252, Nr. 93); am Fuß der südlichen Terrassenmauer gegen Westen, dem Westgiebel zugehöriges Fragment eines korinthischen Helms sowie, desgleichen aus dem Westgiebel, zwei aneinander passende Stücke eines vorzüglich erhaltenen rechten Oberschenkels mit Knie. Der Abguß des Oberschenkels konnte in der Glyptothek dem 1813 gefundenen Unterschenkel Furtwängler a. O. 241, Nr. 16, Taf. 99 im Bruch angesetzt werden (T a f. 70);

er gehört mit dem rechten Bein a.O. 214, Nr. 16 dem Krieger West «F».

Besonders ergiebig für bisher ungeklärte Fragen der Temenosbegrenzung erwies sich die Bereinigung des Sturzfeldes der südlichen Terrassenmauer. Furtwängler hatte ihr westliches Ende sowie einen Abschnitt der Mauer gegen Osten, den letzteren jedoch auch nur unvollständig aufgedeckt (vgl. a.O. Plan Taf. 2). Für einen die Stützmauer krönenden Aufbau, der als eigentliche Peribolosbrüstung der terrassierten Temenosfläche vorzusetzen war, wurden 1901 keine Befunde gemacht (vgl. a.O. 90). Die neuen Untersuchungen führten zu eindeutigen Aufschlüssen über die Konstruktion sowohl der Stützmauer der Terrasse als auch des Peribolos selbst:

Zunächst fand sich im Schutthang der abgestürzte Oberteil des schweren Quaderaufbaus der Stützmauer in ungestörter Fall-Lage (T a f. 71, Teil der aufgedeckten Ruine unterhalb der Südwestecke des Tempels); die in mittlerer Höhe unterspülte Mauer war auf eine Länge von ca. 50 m. gleichzeitig ausgebrochen, und zwar in der Weise, daß ihre im Verband gestürzten Quaderreihen nahezu noch in ihrem Fugenverbände lagen. Der günstige Befund ermöglichte die maßgerechte Aufzeichnung der Stützmauer; dagegen ließ die Brüchigkeit der vielfach gebrochenen und ausgewaschenen Porosblöcke eine tatsächliche Wiederaufrichtung der Mauer leider nicht zu.

Im östlichen Drittel der Ruine bot sich ein weiterer Befund an: Unter den Quadern der Stützmauer befanden sich in Sturzlage und noch in ihrer ursprünglichen Anordnung aufgereiht kleine Quader aus Poros und Burgkalk, die einen einschichtigen (und zugleich zweischalig verlegten) Steinsockel einer Brüstungsmauer aus Lehmziegeln bezeugen; zudem wurden lakonische Dachziegel gefunden, mit denen dieser Lehmziegelperibolos abgedeckt war. Es zeigte sich jedoch auch, daß die Brüstungsmauer aus Lehmziegeln gegen Westen zu nicht ganz bis an das Propylon durchgeführt war: hier lagen vielmehr, wiederum aufgereiht, große flache Porosblöcke von zweierlei Zurichtung, aus denen für die letzten 10 m. bis zum Propylon eine Periboloskonstruktion aus liegenden Platten als Sockel und auf ihnen stehenden Orthostaten

erschlossen werden konnte. Somit war die Brüstung hier im unmittelbaren Anschluß an den Torbau, der die Besucher des Heiligtums auf den Altarplatz führte, besonders monu-

mental gestaltet. Über die architektonischen Ergebnisse wird E.-L. Schwandner im Archäol. Anzeiger ausführlicher berichten.

D. OHLY

*

BYZANTINA KAI MESAIONIKA MNHMEIA AΘHNΩN - ATTIKHΣ

Με άμειωτον ρυθμόν συνεχίσθη και κατά τό 1968 ή δραστηριότης τής 1ης Περιφερείας Βυζαντινών Αρχαιοτήτων, παρ' όλων ότι τό επίσημονικόν προσωπικόν παρέμεινε με τήν αυτήν σύνθεσιν, ήτοι εκ του Έφορου και δύο επιστημονικών βοηθών, των κκ. Μαρίας Λάζαρη-Ευστρατοπούλου και Νίκης Μιχάλου - Άλεβίζου. Τό προσωπικόν άπησχολήθη με τήν προστασίαν των μνημείων, επώπτευσε τās εργασίας συντηρήσεως και στερεώσεως αυτών, διεξήγαγεν άνασκαφικάς έρευνας, επεχείρησε περιοδείας, άναζητήσεις και καταγραφάς μνημείων, μεταβάν κατ' επανάληψιν εις όλα τὰ σημεία τής λίαν εκτεταμένης περιοχής τής ύπαγομένης εις τήν άρμοδιότητα τής 1ης Περιφερείας Βυζαντινών Αρχαιοτήτων.

Υπερβολικός φόρτος εργασίας έδημιουργήθη εκ τής αναθέσεως εις τήν Έφορείαν τής διεξαγωγής του άρχιτεκτονικού έλέγχου των νήσων του Σαρωνικού και τής Χαλκίδος.

ΑΘΗΝΑΙ

1. Έρείπια του ναού του Άγιου Θωμά

Κατά τήν κατεδάφισιν υπό τής Έπηρεσίας τής επί τής παρόδου Κρεββατά άριθ. 12 (Μοναστηράκι) ήρειπωμένης οικίας, άνηκούσης άλλοτε εις τήν άθηναϊκήν οικογένειαν των Μπενιζέλων, άπεκαλύφθη μέρος τής άψίδος του ίεροϋ, ως και ή κόγχη του διακονικού εκκλησίας. Οί τοίχοι σώζονται εις ύψος πλέον του μέτρου. Τās επιφανείας των καλύπτει επίχρισμα καλώς διατηρούμενον, εις δέ τήν ΝΑ. γωνίαν ύφίστανται εισέτι ίζηνη τοιχογραφιών δύο περιόδων. Παλαιότερον εις τήν θέσιν ταύτην είχεν εύρεθη άνάγλυπτος μαρμαρίνος σταυρός, νυν δέ, κατά τās εργασίας, περισυνελέγησαν παλαιοχριστιανικά και βυζαντινά γλυπτά.

Τά έρείπια ταύτα δύνανται εύχερωδώς νά ταυτισθώσι πρὸς τήν κατεδαφισθείσαν υπό του Πρίγκιπος Κατακουζηνου περί τό 1834 εκκλησίαν του Άγιου Θωμά τής συνοικίας Βρυσάκη, τήν συνδεομένην με τήν ιστορίαν των άθηναϊκών οικογενειών Παλαιολόγων, Παχυμέρη και του έθνομάρτυρος Μιχαήλ Λίμπονα. Η θέσις τής εκκλησίας ταύτης, εξαφανισθείσης έντελῶς πρὸ του 1845, σημειούται εις τὰ τοπογραφικά σχεδιογραφήματα των Άθηνων τής χρονικής περιόδου 1456 - 1687, τής πρώτης δηλαδή έποχής τής Τουρκοκρατίας¹.

1. Βιβλιογραφία : Α. Mommsen, Athenae Christianae,

Η άνασκαφική έρευνα των έρειπίων θά συνεχισθῆ μετὰ τήν κατεδάφισιν και των παρακειμένων οικιών.

2. Άγιος Άνδρέας (όδου Λευκωσίας)

Έγένετο άνάσυσσις κεράμων και διαρρῦθμισις των επί τής στέγης ύαλοφράκτων φεγγιτών δια τόν καλύτερον φωτισμόν του ναού, ό όποιος, ως γνωστόν, στερεΐται παραθύρων· συμπλήρωσις σποραδικῶς τής τοιχοδομίας έξωτερικῶς και τακτοποιήσις των περί τόν ναόν μαρμαρίνων μελών.

3. Σωτεΐρα Λυκοδήμου (Ρωσική εκκλησία)²

Έγένετο άντικατάστασις τής ηλεκτρικής εγκαταστάσεως τής « κρύπτης », υπό τήν επίβλεψιν μηχανολόγου - ηλεκτρολόγου τής Έπηρεσίας. Κατά τήν διάνοξιν υπό τής ΥΔΡΕΞ χάνδακος πρὸς τοποθέτησιν άποχευτικῶν σωλήνων δια τās ανάγκας των εις τήν ΝΑ. πλευράν τής πρὸ του ναού πλατείας πολυκατοικιών, εύρέθησαν εις βάθ. 1.10 έως 3.15 μ. τά έρείπια του γνωστού άπό πολλῶν ετών ρωμαϊκού βαλανείου (ΑΕ 1856, σ. 1449 - 1456), του όποιου μέρος άποτελεΐ και ή λεγομένη « κρύπτη » κάτωθεν του βυζαντινου ναού του Λυκοδήμου.

Μικρόν μέρος του ψηφιδωτου διαπέδου του βαλανείου τούτου ήρευνήθη υπό του ύπογραφομένου παλαιότερον (ΑΔ 16 (1960) : Χρονικά, σ. 65), εύρεθῆν κατά τήν διάνοξιν, όμοίως, φρεατίου άποχευτέσεως επί τής όδου Σουρή, πρὸς Α. του ίεροϋ βήματος του ναού. Δύο στυλίσκοι του ύποκαύστου εκ στρογγύλων πλίνθων (Πίν. 72 α), εμπύπτοντες εις τόν διανοιγόμενον χάνδακα μετεφέρθησαν, χωρίς νά διαλυθώσιν, εις τήν « κρύπτην ».

4. Ναός Άγιου Δημητρίου Νέας Έλβετίας

Έγένετο καταγραφή των έν τῷ ναῷ εϊκότων, μεταξῦ των όποιων αι κυριώτεροι είναι :

1. Η Έπαπαντή του Χριστου (διαστ. 1.34 × 0,985 μ.), μεταφερθείσα εκ Μικρῶς Άσίας, ως δεικνύουσιν αι τουρκικαι επιγραφαι δια γραμμάτων του ελληνικου αλφαβήτου. Έξωγραφήθη

Lipsiae 1868, No. 104. ΑΕ 1856, σ. 1355. Θ. Φιλαδέλφεως, Ιστορία των Άθηνων, Άθῆναι 1902, I, σ. 277. Δ. Καμπούρογλου, Ιστορία των Άθηνων, τόμ. Β', σ. 299. Του αϋτου, Άθηναϊκόν Άρχοντολόγιον, σ. 49. Του αϋτου, ΑΙ παλαιαι Άθῆναι, Άθῆναι 1922, σ. 148-151. ΕΜΜΕ, τεϋχος Β', Άθῆναι 1929, σ. 112. Κ. Μπίρη, ΑΙ εκκλησίαι των Παλαιων Άθηνων, Άθῆναι 1940, σ. 38 και 51. Ί. Τραυλοϋ, Πολεοδομική εξέλιξις των Άθηνων, Άθῆναι 1960, Πίν. Χ, ΧΙ και ΧΙΙ, εικ. 150, σ. 221, 232-233 και 260.

2. ΑΔ 23 (1968) : Χρονικά, σ. 114, όπου και ή σχετική βιβλιογραφία.

διά χειρός Γαβριήλ και φέρει φωτοστέφανον, ἀφιέρωμα τοῦ Χατζισιμεὸν 1750.

2. Ἅγιος Νικόλαος (διαστ. 1.113 × 0,682 μ.), ἐπιζωγραφημένη.

3. Ἅγιος Δημήτριος φονεύων τὸν Σκυλογιάννην (διαστ. 1.17 × 0,655 μ.). Κάτω τέσσαρες σκηναὶ ἐκ τοῦ μαρτυρίου του.

4. Βημόθυρα Ὁραίας Πύλης. Ἐπ' αὐτῶν εἰκονίζεται ὁ Εὐαγγελισμὸς ἐν μέσῳ ἐξ ἱεραρχῶν. Ἐπιγραφή: *διὰ χειρὸς Ἀβραὰμ τοῦ Παπανδρέου καὶ ... 1850.*

5. Ἅγιος Γεώργιος (διαστ. 1.37 × 0,932 μ.) μετὰ σκηνῶν ἐκ τοῦ βίου καὶ τοῦ μαρτυρίου του. Ἐπιγραφή: *Χεὶρ Χαρίτων Εἰδὸς Ἰωσήφ Ἱερέως Χαλεπείου ΑΧΠΣ* (1686).

6. Ἅγιος Ἰωάννης ὁ Πρόδρομος (διαστ. 0,755 × 0,53 μ.), καλῆς τέχνης τοῦ 18ου αἰ.

7. Θεοτόκος ἡ Ἐλεούσα (διαστ. 0,637 × 0,437 μ.), μετ' ἐπιζωγραφῆσεων.

5. Μονὴ Καρέα³

Συνεχίσθησαν καὶ κατὰ τὸ 1968 αἱ ἐργασίαι στερεώσεως καὶ ἀποκαταστάσεως τῆς μονῆς, ὑπὸ τὴν ἐπίβλεψιν τοῦ ἀρχιτέκτονος κ. Δημακοπούλου. Ἐγένοντο τὰ ἑξῆς :

α) Ἡ ἀποστραγγιστικὴ αὐλαξ, κατὰ μῆκος τοῦ Α. καὶ Ν. τοίχου τοῦ περιβόλου, ἀνεσκάφη ἐτι περαιτέρω εἰς βάθος συνολικὸν 1.80 μ.

β) Ὑποθεμελίωσις δι' ὀπλισμένον σκυροδέματος τῶν τοίχων τοῦ περιβόλου καὶ συμπλήρωσις τῆς τοιχοδομίας.

γ) Κατεδάφισις ἐτοιμορρόπων τμημάτων τοῦ Α. καὶ Ν. τοίχου τοῦ περιβόλου.

δ) Στερέωσις τοῦ κελλίου τῆς Ν. πλευρᾶς.

ε) Ἀφαίρεσις « μπάζων » κλπ. ἐκ τῶν καμαρῶν τῶν κελλίων τοῦ Α. τοίχου, τῶν ὁποίων τὸ ὕψος ἀνῆρχετο εἰς 0,60 - 0,75 μ. ὑπὲρ τὰς κορυφὰς τῶν καμαρῶν (Πί ν. 72 β - γ).

Περισυνελέγη χαλκοῦν νόμισμα Ἀλεξίου Α' τοῦ Κομνηνοῦ (πρβλ. BMC, II, ἀριθ. 37 - 40).

ΠΕΝΤΕΛΗ

Ἐξωκκλήσιον Ἁγίας Τριάδος⁴

Πρὸς συντήρησιν τοῦ ναύσκου τούτου ἐγένοντο :

α) Ἀνάσυρσις τῶν κεράμων καὶ ἀντικατάστασις τῶν καταστραφειῶν δι' ἑτέρων, ὁμοίως παλαιῶν. Κατὰ τὴν ἐργασίαν ταύτην ἀφηρέθησαν

3. ΕΜΜΕ, τεύχ. Γ' (1933), σ. 157-158. ΑΔ 17 (1961/62): Χρονικά, σ. 50-52. ΑΔ 19 (1964) : Χρονικά, σ. 97-98. ΑΔ 20 (1965) : Χρονικά, σ. 132.

4. ΕΜΜΕ, τεύχ. Γ' (1933), σ. 193-194.

τὰ κατὰ καιροὺς συσσωρευθέντα ἐπὶ τῶν καμαρῶν χρώματα, ὕψ. ἀπὸ 0,10 ἕως 0,40 μ., καὶ ἡσφαλίσθησαν αἱ κεραταί, ὁ τροῦλλος καὶ ἡ καμὰρα τοῦ νάρθηκος δι' ἐπιστρώσεως μανδύου ἐξ ὀπλισμένου ἰσχυροῦ σκυροδέματος.

β) Προστασία τοῦ Α. τοίχου καὶ τῆς κόγχης τοῦ ἱεροῦ ἐκ τῆς ὑγρασίας, δι' ἀποχρωματώσεως καὶ σχηματισμοῦ αὐλακος (Πί ν. 73 α - β).

γ) Κατασκευὴ προστατευτικοῦ « πεζουλίου » κατὰ μῆκος τῆς ἐξωτερικῆς ἐπιφανείας τῶν τοίχων (Πί ν. 73 α - β).

δ) Διάνοιξις τῶν περιφραγμένων παραθύρων τοῦ τροῦλλου καὶ ἀποκατάστασις ὄλων τῶν παραθύρων τοῦ ναοῦ εἰς τὴν ἀρχικὴν τῶν μορφήν. Ἀσφάλισις τούτων δι' ὑαλοστασίων.

ε) Ἀφαίρεσις πεζουλίων κατὰ μῆκος τῶν ἐσωτερικῶν ἐπιφανειῶν τῶν τοίχων τοῦ μεταγενεστέρου νάρθηκος καὶ ἀποκατάστασις τῆς πλακοστρώσεως αὐτοῦ.

ς) Διάλυσις τῆς μεταγενεστέρας κτιστῆς Ἁγίας Τραπέζης καὶ ἀποκατάστασις ταύτης εἰς τὴν ἀρχικὴν τῆς μορφήν, δι' ἐπαναποθετικῆς τῆς τετραγώνου μαρμαρίνης πλακὸς ἐπὶ τῶν δύο ἀρραβδῶτων μαρμαρίνων κιονίσκων.

ζ) Ἀντικατάστασις τῶν ἐφθαρμένων ἐπιχρισμάτων τοῦ μεταγενεστέρου καμαροσκεποῦς νάρθηκος καὶ ἐμφραξις δύο ἐπικινδύνων ρωγμῶν τοῦ Δ. τοίχου του (Πί ν. 73 β). Κατὰ τὴν ἀφαίρεσιν τῶν ἐπιχρισμάτων ἀπεκαλύφθη ὑπὲρ τὸ τόξον τοῦ Α. τοίχου, ὁ ὁποῖος, σημειωτέον, πρὸ τῆς προσθήκης τοῦ νάρθηκος ἀπετέλει τὴν Δ. ὄψιν τοῦ ἀρχικοῦ ναύσκου, μικρὰ κόγχη, κατεσκευασμένη διὰ πλίνθων, ἐντὸς τῆς ὁποίας εἰκονίζετο ἡ Ἁγία Τριάς ἢ ἡ Φιλοξενία. Ἡ μικρὰ αὕτη κόγχη δὲν εὑρίσκεται ἐπὶ τοῦ ἄξονος τοῦ Δ. τοίχου τοῦ ἀρχικοῦ ναύσκου, ἀλλὰ βορειότερον τούτου.

Παραλλήλως πρὸς τὰς ἐργασίας στερεώσεως τοῦ μνημείου διεξήχθησαν διὰ κλιμακίου τοῦ ΚΕΣ, ὑπὸ τὸν ζωγράφον - συντηρητὴν κ. Ἄν. Μαργαριτώφ, ἐργασίαι καθαρισμοῦ καὶ συντηρήσεως τοῦ ζωγραφικοῦ διακόσμου.

Κατὰ τὴν ἀφαίρεσιν σαθρῶν κονιαμάτων ἀπεκαλύφθησαν :

α) Εἰς τὴν μεταξὺ τοῦ Παντοκράτορος καὶ τῶν Προφητῶν λωρίδα, γεγραμμένη διὰ χρώματος ἐπὶ λεπτοῦ ἐπιχρίσματος, ἡ ἐπιγραφή: † *Οἶά πρὸς ἄλλους μὴ παθῖν ὄλωσ θέλεις* (Πί ν. 73 γ).

β) Εἰς τὸν Ν. τοίχον τῆς δυτικῆς κεραίας μέρος ἐπιγραφῆς δυσαναγνώστου, γεγραμμένης δι' ἐρυθροῦ χρώματος ὑπὸ ἱκανῆς καὶ ταχείας χειρὸς, ἡ ἀρχὴ τῆς ὁποίας πιθανῶς δίδει τὴν χρονολογίαν ΣΤΧ = 6060 = 1552 μ.Χ. Ἡ ἐξέ-

τασις του ζωγραφικού διακόσμου οδηγεί εις την χρονολογικήν ταύτην περίοδον.

γ) Είς τον Β. τοίχον, κάτωθεν εικονιζομένου αγίου, ή επιγραφή : † *δέησις του δούλου του Θεου Φιλοθέου Μοναχου.*

δ) Είς τὸ πλάσιον τῆς παραστάσεως τῆς Φιλοξενίας, ή επιγραφή : † *δέησις του δούλου του Θεου Παυσίου Ιεροδιακόνου.*

Τέλος, αφηρέθη κακότεχνον τέμπλον εκ ξύλου και έτοποθετήθησαν εις την θέσιν του βήλα μετά σιδηρου κιγκλιδώματος.

ΚΑΛΑΜΟΣ

Μονή Μεταμορφώσεως

Τὸ καθολικὸν τῆς γυναικείας μονῆς τῆς Μεταμορφώσεως (Πί ν. 74 α) ἀνήκει εις τὸν σταυροειδῆ σύνθετον τετρακίονιον, μετὰ τρούλλου, τύπον, ἄνευ ὄμως νάρθηκος (Πί ν. 74 β). Τὰ τέσσαρα γωνιαῖα διαμερίσματα καλύπτονται διὰ χαμηλῶν θόλων (calottes), οἱ δὲ χώροι τῆς προθέσεως καὶ τοῦ διακονικοῦ διὰ καμαρῶν, μετὰ τὸν ἀξονά των ἀπὸ Α. - Δ. Αἱ σωζόμεναι τοιχογραφίαι, ὡς ὁ Παντοκράτωρ εις τὸν τρούλλον, οἱ προφήται εις τὸ τύμπανον, οἱ εὐαγγελισταὶ εις τὰ τέσσαρα σφαιρικὰ τρίγωνα (Πί ν. 74 γ), ή Ἀνάληψις καὶ ή Πεντηκοστή εις τὴν ἀνατολικήν κεραΐαν, ή Πλατυτέρα καὶ οἱ τέσσαρες ἱεράρχαι εις τὴν κόγχην τοῦ ἱεροῦ, ὡς ἔχουν σήμερον εἶναι ἄνευ σημασίας, μετὰ πολλῶν ἐπιζωγραφίσεων.

Ἐπὶ τῆς Β. θύρας τοῦ Δ. τοίχου ὑπάρχει ή ἀνορθόγραφος ἐπιγραφή : *Τετελιώθη τὸ πανέντημον καὶ θῆον ἔργον διὰ χειρὸς Ἰω(άννου) Μ Πουσήου κὲ Γεωργάκι Καρκαβέλα. / ἔτος 1675 Ὁκτωβρίου 10.*

Διὰ τὴν στερέωσιν τοῦ ναοῦ ἐγένοντο :

α) Ἀνάστυσις κεράμων, οἱ στρωτήρες τῶν ὀποίων ἔχουν διαστ. 0,49 × 0,65, 0,39 × 0,29 καὶ 0,40 × 0,35 μ.

Κατὰ τὴν ἐργασίαν ταύτην, ἀφηρέθησαν εκ τῶν στεγῶν χώματα, ὕψ. 0,50 μ., συσσωρευθέντα κατὰ καιροῦς, πρὸς πλήρη δὲ διασφάλισιν τοῦ κτηρίου ὁ τρούλλος, αἱ κεραΐαι καὶ ή κόγχη τοῦ ἱεροῦ ἐπεστρώθησαν, πρὸ τῆς ἐπαναποθετήσεως τῶν κεράμων, διὰ μανδύου ἐξ ἰσχυροτάτου ὀπλισμένου σκυροδέματος. Διὰ τὸν αὐτὸν σκοπόν, δύο δακτύλιοι εκ τῶν ἰδίων ὕλικῶν κατεσκευάσθησαν εις τὴν βάσιν τοῦ τυμπάνου τοῦ τρούλλου.

β) Ἀποκατάστασις τοῦ τρούλλου εις τὴν ἀρχικήν του ἐμφάνισιν. Ἀφαιρέσις τῶν σεσαθρωμένων ἐπιχρισμάτων ἐξ ὄλων τῶν ἐπιφανειῶν

τῶν τοίχων καὶ ἀποκάλυψις τῶν κοσμούντων ταύτας ροδίων πινακίων.

γ) Στερέωσις τοιχογραφιῶν.

δ) Τοποθέτησις σιδηρῶν ὕλοστασιῶν.

ε) Ἀνακατασκευὴ τοῦ ἐτοιμορρόπου κωδωνοστασίου.

ΜΑΡΑΘΩΝ

Ἐξητάσθη ή κατάσταση τῶν μεταβυζαντινῶν ναίσκων τῆς περιοχῆς καὶ κατηρτίσθη πρόγραμμα ἐργασιῶν συντηρήσεως.

Σημειοῦνται δύο τῶν ναίσκων τούτων :

1. Ὁ τῆς Παναγίας τοῦ νεκροταφείου, μονόκλιτος, ξυλόστεγος, μεθ' ἡμικυκλικῆς κόγχης ἱεροῦ καὶ κτιστοῦ τέμπλου. Διασώζει μεγάλα σύνολα τοῦ ζωγραφικοῦ του διακόσμου, τοῦ 18ου αἰῶνος. Ἐπιχρίσματα καλύπτουν τὰς λοιπὰς ἐπιφανείας τῶν τοίχων.

2. Ὁ τοῦ Ἀγίου Ἀθανασίου εις τὸ νεκροταφείον τῆς παραλίας εἶναι μονόκλιτος, καμαροσκεπῆς, μεθ' ἡμικυκλικῆς κόγχης, κτιστοῦ τέμπλου καὶ ὑψηλοτέρου νάρθηκος. Ἐκ τῶν ἄνευ σημασίας τοιχογραφιῶν εἶναι ὄραται ἐπιφανεῖαι τινες, ἐνῶ αἱ λοιπαὶ καλύπτονται ὑπὸ ἐπιχρισμάτων.

ΜΑΡΚΟΠΟΥΛΟΝ

Ναῖσκι τῆς Ἀγίας Παρασκευῆς καὶ τῆς Ἀγίας Θέκλης

Ἐπ' εὐκαιρίᾳ τῆς ἐξετάσεως μετὰ τοῦ ζωγράφου - συντηρητοῦ τοῦ Βυζαντινοῦ Μουσείου κ. Ἀν. Μαργαριτῶφ τῆς καταστάσεως τῶν τοιχογραφιῶν τῶν δύο κατωτέρω ἀναφερομένων καμαροσκεπῶν ναίσκων καὶ τοῦ καταρτισμοῦ προγράμματος ἐργασιῶν συντηρήσεως καὶ στερεώσεως, ἐγένετο ἀποτύπωσις καὶ φωτογράφησις τούτων (ἐξῶτ. διαστ. : 21.62 × 5.63 καὶ 7.06 × 3.95 μ.) (Πί ν. 75 α).

Παρέχονται ἐνταῦθα αἱ σημαντικώτεραι τῶν ἐπιγραφῶν τῶν ναίσκων.

Ναῖσκος Ἀγίας Παρασκευῆς :

1. Εἰς τὴν Ὠραϊάν Πύλιν : *Τὸ στερέωμα τῶν ἐπι σοί ... Ἐν ἔτει ἀπὸ τῆς ἐνσάρκου οἰκονομίας ΑΨΜΑ' (1741).*

2. Ἀνωθεν τοῦ Β. παραθύρου : *Ἀνηρέθη εκ βάθρων γῆς καὶ ἀνυσταυρήθη ὁ θεῖος καὶ πάνσκεπτος οὗτος ναὸς τῆς Ἀγίας ἐνδόξου ὁσιομάρτυρος τοῦ Χριστοῦ Παρασκευῆς διὰ συνδρομῆς πόνου τε καὶ ἐξόδου Χρυσάνθης μοναχῆς διὰ ψυχικὴν αὐτῆς σωτηρίαν ἅμα δὲ Ἰωάννου καὶ Ἰωάννου τῶν Ἱερέων καὶ λοιπῶν Χριστιανῶν τῶν κατοικούντων ἐν τῇ κόμῃ ταύτῃ καὶ τῶν ἐξῆς ἀρχιερατεύοντος τοῦ Πα-*

νιερωτάτου και λογιωτάτου ἀρχιεπισκόπου Ἀθηνῶν Κυρίου Ἀνθίμου ἱστορήθη δὲ διὰ χειρὸς Γεωργίου Κυπριότου καὶ Ἀντωνίου Μάρκου ἐν ἔτει ἀπὸ Χριστοῦ ἈΨΝΑ' (1751).

Ναῖσκος Ἀγίας Θεέκλης

Εἰς τὴν Ὠραιάν Πύλῃν : Τὸ στερέωμα τῶν ἐπὶ σοὶ πεποιθόντων ... ἐν ἔτει ἈΨΕΖ' (1767).

ΜΕΡΕΝΤΑ

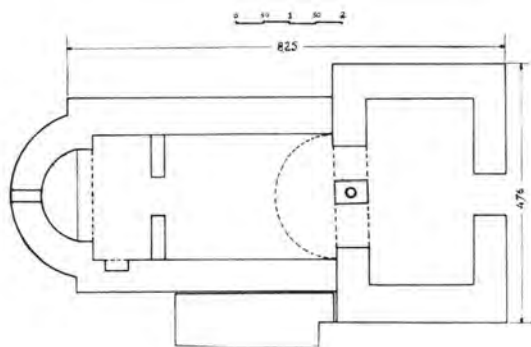
Ναὸς Παναγίας⁵

Κατόπιν ἐγκρίσεως τοῦ Ἀρχαιολογικοῦ Συμβουλίου ἀπειχεύθη βᾶσις μετὰ τῆς ἐπιγραφῆς τῆς Φρασικλείας ἐκ τοῦ Β. τοίχου, ἥτις μετεφέρθη καὶ παρεδόθη εἰς τὸ Ἐπιγραφικὸν Μουσεῖον Ἀθηνῶν (βλ. καὶ ἀνωτ. σ. 11).

ΚΑΛΥΒΙΑ ΚΟΥΒΑΡΑ⁶

Ἁγία Κυριακὴ

Εἰς τοὺς ἀγρούς, τοὺς ἐκτεινομένους πρὸς ΝΑ.

Σχέδ. 1. Καλύβια Κουβαρά. Κάτοπις ναῖσκου Ἀγίας Κυριακῆς

τῶν Καλυβίων, εὑρίσκεται ταπεινὸς ναῖσκος τιμώμενος ἐπ' ὀνόματι τῆς Ἀγ. Κυριακῆς (Πί ν. 75 β).

Οὗτος, ἐκ κοινῆς τοιχοποιίας καὶ ἐπικεχρισμένους ἐξωτερικῶς, ἀποτελεῖται ἐκ τοῦ καμάρωσκου κυρίως ναοῦ, φέροντος ἡμικυκλικὴν ἐσωτερικῶς καὶ ἐξωτερικῶς κόγχην ἱεροῦ καὶ τοῦ εὐρυτέρου ξυλοστέγου νάρθηκος (πλ. ναοῦ 3.60, πλ. νάρθηκος 4.76 μ.). Τὰ μέρη ταῦτα ἐπικοινωνοῦν διὰ διλόβου ἀνοίγματος (πλ. 2 μ.), σχηματιζομένου τῇ βοήθειᾳ μαρμαρίνου κίονος μετὰ κιονοκράνου (Σχέδ. 1).

Εἰς τὴν ἐξωτερικὴν παρεῖάν τοῦ Β. τοίχου ἀκκουμβῶ ὡς ἀντηρίδες, μὴ συνδεομένη μετ' αὐ-

τοῦ, τοιχοδομία, πλ. 1 μ. περίπου, ἐκ μεγάλων κροκαλοπαγῶν λίθων, εἰς δευτέραν χρῆσιν (Πί ν. 75 β). Εἰς τὴν Δ. πρόσοψιν εἶναι ἐντετειχισμένα δύο παλαιοχριστιανικὰ ἐπιθήματα, φέροντα τὸ χρίσμα. Εἰς τὴν καμάραν τοῦ κυρίως ναοῦ, τοῦ ἱεροῦ καὶ εἰς τὸ κτιστὸν τέμπλον σῶζονται σύνολα τοιχογραφιῶν, ἐνδεχομένως ὅμως καὶ ὑπὸ τὰ ἐπιχρίσματα νὰ ὑπάρχουν ἕτερα τμήματα. Αἱ τοιχογραφίαι αὗται εἰς δύο στρώματα, πιθανῶς δὲ καὶ εἰς τρία, δύνανται νὰ χρονολογηθῶσιν εἰς τὸν 13ον - 14ον αἰῶνα. Κατηρτίσθη πρόγραμμα ἐργασιῶν συντηρήσεως.

ΕΛΕΥΣΙΣ

1. Ναῖσκος Ἀγίου Ζαχαρίου⁷

Διὰ τὴν συντήρησιν τοῦ μεταβυζαντινοῦ ναῖσκου τοῦ Προφήτου Ζαχαρίου, ὁ ὁποῖος, ὡς γνωστὸν, εἶναι ἱδρωμένος ἐπὶ τοῦ Α. τμήματος τοῦ μεσαίου κλίτους τῆς παλαιοχριστιανικῆς (5ου αἰῶνος) ὁμωνύμου βασιλικῆς, ἐγένοντο αἱ ἑξῆς ἐργασίαι :

α) Ἀνάστυρις τῶν κεράμων καὶ συμπλήρωσις τούτων δι' ὁμοίων παλαιῶν. Κατὰ τὴν ἐργασίαν ταύτην ἀφηρέθησαν χῶματα, ὕψ. 0,37 μ., συσσωρευθέντα κατὰ καιροὺς ἐπὶ τῆς καμάρας, ἡ ὁποία πρὸς πλήρη διασφάλισιν τοῦ κτηρίου, ἐκαλύφθη διὰ μανδύου ἐξ ἰσχυροῦ ὀπλισμένου σκυροδέματος.

β) Ἀνακατασκευὴ τοῦ ἐπικινδύνως ἐτοιμορρόπου μονολόβου κωδωνοστασίου (Πί ν. 76 α).

γ) Ἀφαίρεσις τῶν σαθρῶν ἐπιχρισμάτων καὶ ἀρμολόγησις τῶν ἐξωτερικῶν ἐπιφανειῶν τῶν τοίχων (Πί ν. 76 α).

δ) Ἀποκατάστασις τῶν παραθύρων καὶ ἀποκάλυψις μιᾶς τετειχισμένης τοξωτῆς θύρας εἰς τὸν Β. καὶ ἐτέρας εἰς τὸν Ν. τοίχον, ὡς καὶ λειψάνων τοξωτοῦ παραθύρου εἰς τὴν κόγχην τοῦ ἱεροῦ (Πί ν. 76 α - γ).

ε) Ἀποκάλυψις καὶ ἀνάδειξις τῶν χρησιμοποιοθέντων εἰς τὴν τοιχοδομίαν τοῦ ναῖσκου μαρμαρίνων μελῶν, τριῶν ἀρχαίων ἐπιγραφῶν κ.ά. (Πί ν. 76 β, δ).

ς) Ἐνίσχυσις τῆς ὑποθεμελιώσεως τῶν τοίχων.

Παραλλήλως πρὸς τὰς ὡς ἄνω ἐργασίας συντηρήσεως τοῦ μεταβυζαντινοῦ ναῖσκου, διενεργήθη λεπτομερὴς καθαρισμὸς τοῦ χώρου τῆς παλαιοχριστιανικῆς βασιλικῆς καὶ τακτοποιήσις τῶν ἐπ' αὐτῆς μαρμαρίνων μελῶν.

7. Γ. Σωτηρίου, ἐν ΑΕ 1929, σ. 183-184. Κ. Κουρουπιώτης, ἐν Ἡμερολογίῳ Μεγάλῃς Ἑλλάδος 1934, σ. 519-530. ΑΔ 16 (1960) : Χρονικά, σ. 77-78 καὶ ΑΔ 20 (1965) : Χρονικά, σ. 140.

5. ΑΔ 18 (1963) : Χρονικά, σ. 56.

6. Ἀ. Ὀρλάνδου, Ναοὶ τῶν Καλυβίων Κουβαρά, Ἀθηνᾶ 35 (1923), σ. 165-190. ΑΔ 18 (1963) : Χρονικά, σ. 56.

2. Ναϊσκος Παναγίτσας

Ευρίσκεται εντός του αρχαιολογικού χώρου. Έγείνοντο αί έξι έργασιαί συντηρήσεως :

α) Ἀνάσυρσις κεράμων καὶ β) Ἐνίσχυσις τῆς ὑποθεμελιώσεως τῶν τοίχων μετὰ συμπληρώσεως τῆς τοιχοποιΐας.

ΑΙΓΙΝΑ

Ψηφιδωτὸν δάπεδον ὁδοῦ Παύλου Αἰγινήτου

Καὶ ἕτερον σημαντικὸν ἀπόκτημα εἶχομεν ἐφέτος (1968) ἐκ τῆς πόλεως Αἰγίνης, μετὰ τὸ ἀποκαλυφθῆν πέρυσι καὶ τοποθετηθῆν εἰς τὸν ἀρχαιολογικὸν χώρον «Κολώνα» ψηφιδωτὸν τῆς Ἑβραϊκῆς Συναγωγῆς (ΑΔ 22 (1967): Χρονικά, σ. 19, Σχέδ. 1 καὶ σ. 161). Τοῦτο εἶναι σημαντικῶν διαστάσεων ψηφιδωτὸν δάπεδον, ἀποκολληθῆν ἐκ τῆς παρὰ τὸν λιμένα Αἰγίνης ὁδοῦ Παύλου Αἰγινήτου.

Κατὰ τὴν διάνοξιν αὐλακος, κατὰ μῆκος τῆς ὁδοῦ ταύτης, πρὸς τοποθέτησιν σωλήνων ὑδρεύσεως ὑπὸ συνεργείου τοῦ Δήμου Αἰγίνης, ἀπεκαλύφθησαν λείψανα τοιχοδομίας καὶ ὑποστρώματος ἐκ κορασανίου, εἰς βάθος μόλις 0,50 μ. κάτωθεν τοῦ καταστρώματος τῆς ὁδοῦ. Κατὰ τὴν διεξαχθεῖσαν, ἐν συνεχείᾳ, ἔρευναν τοῦ χώρου ὑπὸ τῆς Ἐφορείας διεπιστώθη, ὅτι τὰ λείψανα τῆς τοιχοδομίας, τὰ ὅποια ἐν μέρει μὲν ἐμπίπτουν εἰς τὸ μικρὸν πλάτος τῆς ὁδοῦ (4.20 μ.), κατὰ μέγα μέρος δὲ ἐκτείνονται κάτωθεν τῶν ἐκατέρωθεν ταύτης οἰκιῶν, ἀνήκουν εἰς δύο οἰκοδομικὰς περιόδους, ἐκ τῶν ὁποίων ἡ παλαιότερα εἶναι σύγχρονος πρὸς τὸ ἀποκαλυφθῆν ψηφιδωτὸν δάπεδον, ἐνῶ ἡ νεωτέρα ἀνήκει εἰς κτήριον μεταγενέστερον, κατασκευασθῆν ἐπ' αὐτοῦ. Ἡ τοιχοποιΐα τῆς παλαιότερας κατασκευῆς εἶναι ἰσχυρά, ἐκ πωρίνων δόμων μεγάλων διαστάσεων, καλῶς πελεκημένων, καὶ συνδετικῶ μίγματος ἰσχυροτάτου.

Εἰς τὸ βόρειον πέρασ τοῦ ἔρευνηθέντος χώρου ἀπεκαλύφθη τετράγωνος δεξαμενὴ, διαστ. 2.76 × 1.80 μ., κατεσκευασμένη ἐξ ὀπτῶν πλίνθων, μῆκ. 0,30 μ., καὶ ἰσοπαχοῦς στρώματος κορασανίου μετὰξὺ τούτων. Αἱ ἐσωτερικαὶ παρειαὶ ταύτης ἔφερον ἐπάλειψιν ὁμοίως ἐκ κορασανίου, πᾶχ. 0,01 - 0,015 μ. Ἐκ τῆς διαφορᾶς τῆς τοιχοδομίας τῆς δεξαμενῆς πρὸς τὰ λείψανα τοῦ κτηρίου τῆς πρώτης περιόδου, εἰκάζεται, ὅτι αὕτη ἀποτελεῖ προσθήκην εἰς τὸ κτήριο τοῦτο. Ἐτεραι δύο δεξαμεναὶ εὐρέθησαν, ἐν μέρει, πρὸς Δ. τῆς ἀνωτέρω, τῶν ὁποίων ὁμως ἡ ἀποκάλυψις δὲν κατέστη δυνατόν νὰ πραγματοποιηθῆ, καθ' ὅσον αὐταὶ βαίνουσι κάτωθεν τῶν οἰκιῶν τῆς Δ. πλευρᾶς τῆς ὁδοῦ.

Λόγῳ τῶν πρὸς Α. καὶ Δ. τῆς ὁδοῦ οἰκιῶν, ἡ ἔρευνα περιορίσθη, κατ' ἀνάγκην, εἰς τὰ στενὰ ὅρια τοῦ πλάτους ταύτης (4.20 μ.) καὶ οὕτω δὲν κατέστη δυνατόν ὁ προσδιορισμὸς τῆς μορφῆς καὶ τοῦ χαρακτῆρος τῶν κτηρίων, εἰς ἃ ἀνήκον τὰ ἀποκαλυφθέντα λείψανα τοιχοδομίας τῶν δύο οἰκοδομικῶν περιόδων.

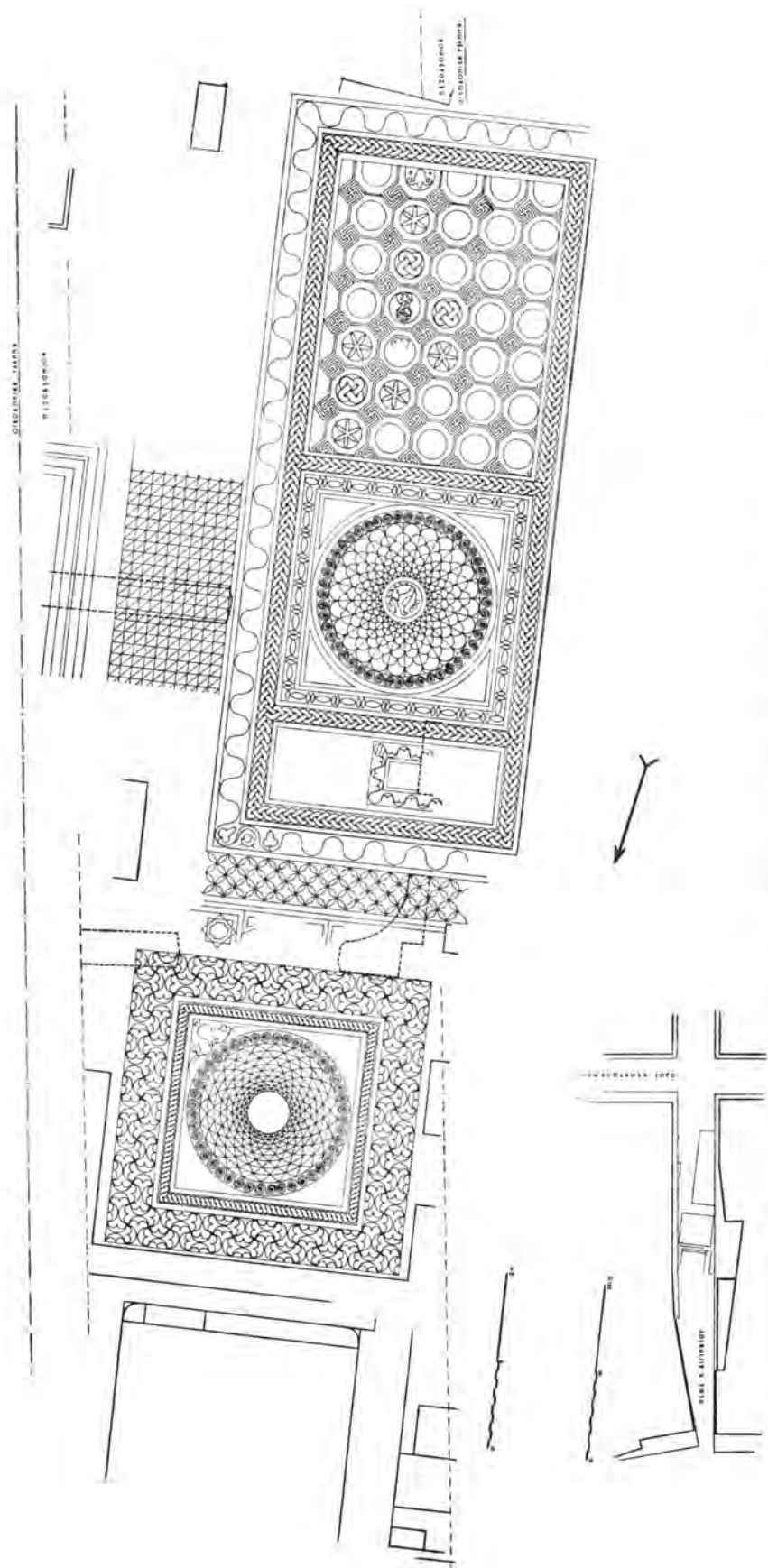
Τὸ ἀποκαλυφθῆν δάπεδον εἶχεν ὑποστῆ σοβαρὰς ζημίας ἐκ τῶν ἐπανεπιλημμένων ἐπ' αὐτοῦ γενομένων κατασκευῶν, ὡς π.χ. τοῦ κτηρίου τῆς δευτέρας περιόδου, τῶν εἰς ἀμφοτέρας τὰς πλευρὰς τῆς ὁδοῦ Παύλου Αἰγινήτου ἀνεγερθεισῶν οἰκιῶν, τῆς διανοίξεως, παλαιότερον, αὐλακος πρὸς τοποθέτησιν τοῦ πρώτου ἀγωγοῦ ὕδατος, τῆς διανοίξεως ἑτέρας αὐλακος ὑπὸ τοῦ ΟΤΕ πρὸς τοποθέτησιν τηλεφωνικοῦ καλωδίου καί, τέλος, τῆς προσφάτου διανοίξεως αὐλακος πρὸς τοποθέτησιν νέου ἀγωγοῦ ὑδρεύσεως.

Ἐκ τῶν διασωθέντων λειψάνων κατέστη δυνατόν νὰ συναρμολογηθῆ μέγα μέρος τῆς συνθέσεως αὐτοῦ (Σχ ἐ δ. 2). Τὸ χαρακτηριστικὸν στοιχεῖον τοῦ διακόσμου ἀποτελοῦν ὀρθογώνια διάχωρα, εἴτε ἐν συνδυασμῶ πρὸς ἄλληλα, εἴτε κεχωρισμένα. Οὕτω, ἀμέσως μετὰ τὴν ἀπὸ Β. δεξαμενῆν, ὑπάρχει τετράγωνον ἐκ διπλοῦ πλαισίου, ἐντὸς τοῦ ὁποίου ἐγγράφεται κύκλος μὲ τὸ θέμα τοῦ «τρέχοντος κυνὸς» εἰς τὴν στεφάνην καὶ καμπυλόγραμμα τρίγωνον σχηματιζόμενα ἐξ ἐπαλλήλων κύκλων ὁμοκέντρων, τενομένων ὑπὸ ἐνουμένων ἀντιθέτων τόξων. Ἡ παράστασις τοῦ κέντρου εἶναι κατεστραμμένη. Εἰς τὰ τέσσαρα γωνία διαμερίσματα ἀνὰ ἐν ἀγγεῶν ὤκτων, μὲ βλαστοὺς ἐκφυομένους ἐκ τοῦ στομίου του, φέροντας κισσόφυλλα.

Πρὸς Ν. τοῦ τετραγώνου τούτου σχηματίζεται ὀρθογώνιον παραλληλόγραμμον ἐκ τριῶν διαχωρῶν, περιβαλλομένων ὑπὸ τριῶν πλαισίων, τῶν ὁποίων τὰ θέματα εἶναι : συμπλεκόμενοι κύκλοι, βλαστὸς μετὰ κισσοφύλλων καὶ πλοχμὸς (Σχ ἐ δ. 2). Ὁ διάκοσμος τοῦ πρώτου διαχωρῶν δὲν κατέστη δυνατόν νὰ ἀποκατασταθῆ.

Τὸ δεύτερον διάχωρον ἀποτελεῖται ἐκ πλαισίου μὲ τὸ θέμα τοῦ ἀστραγάλου καὶ κύκλου ἐντὸς αὐτοῦ, μὲ τὸ θέμα τοῦ «τρέχοντος κυνὸς» εἰς τὴν στεφάνην καὶ φοιλιδωτὸν διάκοσμον εἰς τὸν «κάμπον». Εἰς τὸ κέντρον, ταῶς μετὰ φυλλοφόρου κλάδου (Σχ ἐ δ. 2). Τὸ φοιλιδωτὸν σχέδιον ἀποτελεῖ, προφανῶς, τὴν ἀνεφθάρτην οὐρὰν τοῦ παγωνίου.

Εἰς τὸ τρίτον διάχωρον σχηματίζονται γεωμετρικὰ σχέδια, περιβάλλοντα κύκλους μετὰ διαφόρων διακοσμητικῶν θεμάτων (κόμβου τοῦ Σολομώντος, ρόδακας, κλπ.) (Πί ν. 77 α).

Σχέδ. 2. Αίγινα. Ψηφιδωτά δάπεδα αποκαλυφθέντα εἰς ὄδον Παύλου Αἰγινήτου, καὶ τοπογραφικὸν περιοχῆς

Ἐντὸς ἑνὸς τῶν κύκλων διασώζεται προτομή ἀνδρός, μὲ ἐξίτηλα τὰ χαρακτηριστικά (Πί ν. 77 β), ἐντὸς δὲ ἑτέρου μόνον τὸ κάτω μέρος τοῦ στήθους ἑτέρας προτομῆς. Τέλος, πρὸς Δ. τοῦ διαχώρου μὲ τὸ φολιδωτὸν σχέδιον, εὑρέθη τμήμα ψηφιδωτοῦ ἐκ συνεχῶν τριγώνων, ἢ τοποθέτησις τοῦ ὁποίου εἰς διάφορον ἐπίπεδον καὶ ἢ μὴ σύνδεσις του πρὸς τὰ περιγραφέντα διάχωρα, δηλοῦν ὅτι τοῦτο ἀνήκει εἰς κτήριον ἄλλης οἰκοδομικῆς περιόδου.

Ἐκ τῆς τεχνικῆς τοῦ ψηφιδωτοῦ, τοῦ μεγέθους καὶ τοῦ χρώματος τῶν ψηφίδων, τῆς διατάξεως τῶν θεμάτων καὶ τῶν διακοσμητικῶν στοιχείων, δύναται χρονολογικῶς νὰ τοποθετηθῇ τοῦτο εἰς τὰς ἀρχὰς τοῦ 5ου μ.Χ. αἰῶνος. Τὸ ψηφιδωτὸν δάπεδον ἀπεκολλήθη ὑπὸ συνεργείου τῆς Ὑπηρεσίας, ὑπὸ τὴν ἐπίβλεψιν τοῦ κ. Ἰ. Κολέφα, καὶ μετεφέρθη εἰς τὸ ΚΕΣ πρὸς ἐπισκευήν.

ΠΑΥΛΟΣ ΛΑΖΑΡΙΔΗΣ

ΑΡΧΑΙΟΤΗΤΕΣ ΚΑΙ ΜΝΗΜΕΙΑ ΑΡΓΟΛΙΔΟΚΟΡΙΝΘΙΑΣ

ΑΝΑΣΚΑΦΑΙ - ΕΥΡΗΜΑΤΑ

ΚΟΡΙΝΘΙΑ

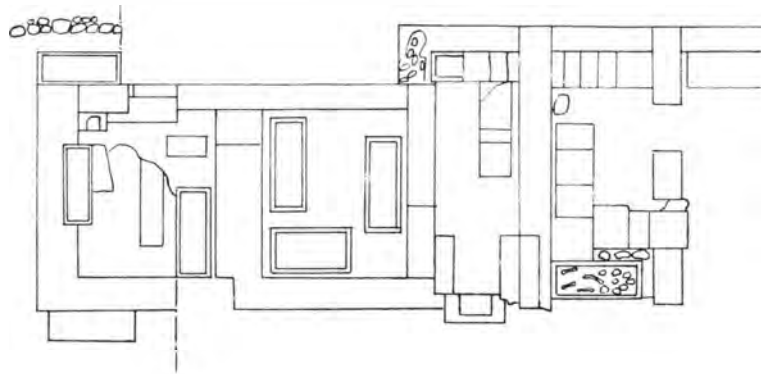
1. ΠΑΛΑΙΑ ΚΟΡΙΝΘΟΣ. ΚΡΗΤΙΚΑ

Κατά τὰς ἐργασίας κατασκευῆς τῆς Ἐθνικῆς ὁδοῦ πλησίον τῆς θέσεως Κρητικά, ὅπου καὶ κατὰ τὰ παρελθόντα ἔτη διεξήχθησαν ἀνασκαφικαὶ ἐρευναι (ΑΔ 23 (1968) : Χρονικά, σ. 122 κ.έ.), ἀπεκαλύφθησαν καὶ νέα ταφικὰ συγκροτήματα, τῶν ὁποίων ἡ διερεύνησις ἐγένετο ὑπὸ τῆς Προϊσταμένης τῆς Ἐφορείας. Περὶ τὸ τέλος τῆς ἀνασκαφῆς παρέσχε τὴν βοήθειάν της ἡ Ἐπιμελήτρια τῆς 3ης Ἐφορείας Βυζαντινῶν Ἀρχαιοτήτων, δ. Ἐ. Κουνουπιώτου.

Κατὰ τὴν διάρκειαν τῶν ἐργασιῶν ἀνεσκάφησαν οἱ ἐν μέρει κατὰ τὰς ἐργασίας ἀποχωμα-

78 β - δ), ἐχρησιμοποιοῦντο δὲ καὶ οἱ ἐξωτερικοὶ τοῖχοι τῶν θαλάμων διὰ ταφάς (Πί ν. 79 α). Οἱ θάλαμοι εἶναι κατεσκευασμένοι ἐν πολλοῖς ἐξ ὀρθογωνίων λίθων ἡμμοσιμένων κανονικῶς ἀλλ' οὐχὶ ἰσοδόμως (Πί ν. 79 β). Ἐπὶ τῶν ἐσωτερικῶν καὶ ἐξωτερικῶν τοίχων ἔφερον κονιάματα ἐν μέρει σωζόμενα, καταλήγοντα εἰς τινὰς περιπτώσεις ἐξωτερικῶς εἰς κυμάτια. Διὰ κονιάματος ἦσαν ἐπενδεδυμένοι καὶ αἱ κτισταὶ σαρκοφάγοι. Μετὰ τὰς πρώτας χρήσεις οἱ τάφοι καθίσταντο ἀληθῆ ὀστεοφυλάκια, περιέχοντα ἀτάκτως τὰ κτερίσματα τῶν νεωτέρων νεκρῶν καὶ τὰ θραύσματα τῶν κτερισμάτων τῶν παλαιότερων ταφέντων. Τὰ εὑρήματα ἦσαν κυρίως μικρὰ ἄγγεα, δακρυδόχοι, χαλκὰ νομίσματα, χρυσαῖ δανάκαι καὶ ἀφθονία λύχνων, χρησιμοποιουμένων διὰ τὴν μετακίνησιν τῶν συγγενῶν τῶν νεκρῶν κατὰ τὰς ταφάς κλπ.

Ἐκ τῶν πλέον ἐνδιαφερόντων εὐρημάτων

Σχέδ. 1. Κρητικά. Κάτωφισ ταφικῶν μνημείων 200, 201, 203, 199, 198

τώσεως τῆς ὁδοῦ ἀποκαλυφθέντες τάφοι 198, 199, 200, 201, 203 καὶ 202 (Σχέδ. 1 καὶ 2). Οὗτοι ἦσαν τετράγωνοι θάλαμοι, κατεσκευασμένοι ἐκ λίθων καὶ ἐν μέρει ἐξ ὀπτολίνθων, καλυπτόμενοι διὰ θόλων. Ἄπαντες εὐρίσκονται κατὰ μῆκος τῆς Α. πλευρᾶς τῆς ἐπισημανθείσης κατὰ τὸ παρελθὸν ἔτος ὁδοῦ, τῆς ἀγούσης πρὸς Λέχαιον. Ἰδίως τὰ μνημεῖα 198 - 201 καὶ 203 συνείχοντο μεταξύ των διὰ κοινῶν μεσοτοιχῶν, οὕτως ὥστε νὰ ἀποτελοῦν ἀληθῆ νεκρόπολιν (Σχέδ. 1). Ἡ περιοχὴ ἐχρησιμοποιεῖτο ἐπὶ μακρὰν σειρὰν ἐτῶν διὰ ταφάς. Αἱ ἐντὸς τῶν τάφων κτισταὶ λάρνακες περιεῖχον πολλοὺς νεκροὺς ἐκάστη (Πί ν. 78 α), μετὰ δὲ τὴν πληρῶσιν τῶν λαρνάκων ἐχρησιμοποιοῦντο καὶ τὰ δάπεδα· πολλὰκις ἠνοίγοντο λάκκοι διὰ τὰς ταφάς καὶ ὑπὸ τὰ δάπεδα τῶν τάφων (Πί ν.

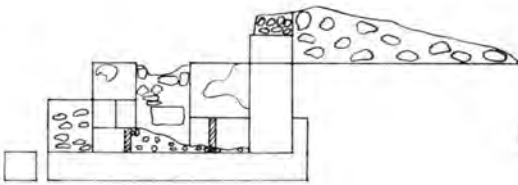
τυγχάνει κάλυμμα μαρμαρίνης σαρκοφάγου (Πί ν. 79 γ), τεθραυσμένον ἀλλ' ἀκέραιον. Τὸ κάλυμμα ἔχει μορφήν ἀμφικλινοῦς μετ' ἀναγλύφων φολιδωτῶν κεράμων στέγης, καταλήγει δὲ εἰς ἀκρωτήρια ἐν σχήματι ἀκροκεράμων. Ὡς διάκοσμον φέρει βλαστοταινίαν μετὰ βουκρανίων κατὰ τὰ ἄκρα, ὑποβασταζομένην κατὰ τὸ μέσον τῆς μακρᾶς πλευρᾶς ὑπὸ μικρᾶς γυμνῆς μορφῆς Ἐρωτιδέως. Τὸ περιχεῖλωμα τοῦ καλύμματος φέρει κυμάτιον διακεκομημένον μετ' ἀνθεμίων. Ἐλπίζεται, ὅτι διὰ τῆς συνεχίσεως τῆς ἀνασκαφῆς εἰς ὀρισμένα παρουσιάζοντα ἐνδιαφέρον σημεῖα τῆς περιοχῆς, θὰ ἐπιτευχθοῦν ἱκανοποιητικὰ ἀποτελέσματα διὰ τὸν προσδιορισμὸν τῆς ἐκτάσεως τοῦ νεκροταφείου καὶ τὴν ἀνεύρεσιν καὶ ἄλλων στοιχείων περὶ τῆς κεντρικῆς πρὸς Λέχαιον ὁδοῦ.

2. ΜΑΥΡΑ ΛΙΘΑΡΙΑ ΔΕΡΒΕΝΙΟΥ

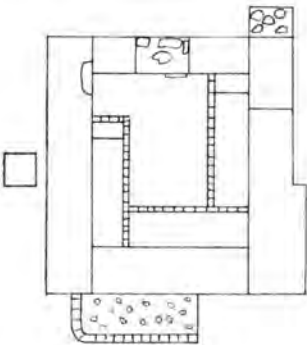
Κατά τās εργασίας διανοίξεως τῆς Ἐθνικῆς ὁδοῦ Κορίνθου - Πατρῶν καὶ παρὰ τὰ Μαῦρα Λιθάρια, πρὸς Δ. τοῦ Δερβενίου, ὅπου τὸ ἐπίγειον τῶν Αἰγυρατῶν, ἀπεκαλύφθη ἀσύλητος ὑστερορωμαϊκὸς τάφος, ὅστις κατεστράφη ἐν μέρει ὑπὸ τῶν ἐκσκαφικῶν μηχανημάτων.

Τὸ περιεχόμενον τοῦ τάφου ἦτο πλούσιον, περιελάμβανε δέ, πλὴν ὀλίγων κοινῶν πηλίνων ἀγγείων, τρεῖς ἀμφορίσκους - δακρυδόχους, δύο ταφικούς χρυσοὺς στεφάνους ἐκ φύλλων ἐλαίας (ἐκ τούτων ὁ ἀρτιότερον διασωθεὶς στέφανος

ΠΡΟΨΙΣ

ΚΑΤΩΨΙΣ

Σχέδ. 2. Κρητικά. Πρόοψις καὶ κάτωψις ταφικοῦ μνημείου 202

περιελάμβανε εἴκοσι δύο φυλλάρια), τρεῖς δακτυλίους, χρυσὴν δανάκην, ἀργυροῦν ἀρυτήρα, μήκ. 0,26 μ., δύο ἀργυρᾶς φιάλας, διάμ. 0,132 καὶ 0,127 μ., καὶ ἀργυρᾶν ὕδριαν ἐν τεμαχίσις.

Τὰ κτερίσματα ἦσαν καλῆς σχετικῶς διατηρήσεως, μετεφέρθησαν δὲ ἅπαντα εἰς τὰ ἐργαστήρια τοῦ Μουσείου Ναυπλίου, ὅπου ἡ ἀποκατάστασις καὶ ἡ συντήρησις τῶν δὲν ἔχουν εἰσέτι ὀλοκληρωθῆ.

3. ΜΟΥΛΚΙ ΑΓΙΩΝ ΘΕΟΔΩΡΩΝ

Εἰς τὴν τοποθεσίαν Μούλκι Ἁγ. Θεοδώρων Κορινθίας καὶ ἐντὸς τοῦ ἐκεῖ ρέοντος χειμάρρου, μετὰ ραγδαίαν βροχὴν, ἐνεφανίσθη κιβω-

τιόσχημος ΜΕ τάφος. Οὗτος ἦτο κτιστὸς λακκοειδῆς, περιέχων ἓνα μόνον νεκρὸν, μετὰ κάτωθι κτερίσματα: Προχοῖσκη φέρουσαν ἐγγάρρακτον διάκοσμον, ὕψ. 0,19 μ., ἀμφορίσκον μετ' ἀμαυρᾶς διακοσμῆσεως, ὕψ. 0,18 μ., μικρὸν κύπελλον τοῦ ὁποίου ἀνευρέθησαν δύο τεμάχια καὶ δύο μικρὰ λεπτότατα φυλλάρια χρυσοῦ, φέροντα διακόσμησιν ἐκ ροδάκων, μήκ. 0,12 μ.

Δεύτερος τάφος, τελείως κενός, ἀπεκαλύφθη περὶ τὰ τέλη τοῦ ἔτους εἰς τὴν αὐτὴν περιοχὴν, εἰς τὴν ὁποίαν ὑπάρχει προϊστορικὸς συνοικισμός.

Ε. ΠΡΩΤΟΝΟΤΑΡΙΟΥ - ΔΕΪΛΑΚΗ

4. ΑΡΧΑΙΑ ΝΕΜΕΑ

Ἐν θέσει Πλόκαρη, πρὸς Α. τοῦ ἱεροῦ τοῦ Διός, ἔνθα πιστεύεται ὅτι εὐρίσκετο ἢ ὑπὸ τοῦ Πausανίου¹ μνημονευομένη πηγὴ Ἀδράστεια, ἠρευνήθησαν δύο ὕστεροι κεραμοσκεπεῖς τάφοι. Εἰς τὴν θέσιν ταύτην σώζεται καὶ ἀξιόλογος κρήνη τουρκικῶν κατὰ πᾶσαν πιθανότητα χρόνων (Πί ν. 80 α).

5. ΠΕΤΡΙ ΝΕΜΕΑΣ

Εἰς τὸ παρὰ τὴν σημερινὴν Νεμέαν εὐρισκόμενον τοῦτο χωρίον, ἔνθα πιθανῶς ἢ πλησίον τοῦ Φλιούντος ἀρχαία θέσις Κελαῖ² καὶ ὅπου παλαιότερον εἶχον εὐρεθῆ ἀξιόλογα γλυπτὰ, κατὰ τὸ ἔτος δὲ 1967 ἐπεσημάνθη κτήριον μετὰ ψηφιδωτῶν ἐντὸς τοῦ κτήματος Γ. Μανάβη, κατὰ τὴν διάνοξιν αὐλακὸς πρὸς τοποθέτησιν σωλῆνος ὕδρευσεως πρὸς Α. καὶ κατὰ μήκος τῆς ἰδιοκτησίας Ἁθων. Καρκώνη—ἐντὸς τῆς ὁποίας εἶχον ἐπίσης ἐπισημανθῆ λειψάνα ὑστερορωμαϊκὰ ἢ χριστιανικὰ—ἐπεσημάνθη κατὰ φθινόπωρον τοῦ 1968, ἐκτὸς ἄλλων ἀρχιτεκτονικῶν λειψάνων, γωνία παλαιοχριστιανικοῦ κτίσματος μετὰ ψηφιδωτοῦ δαπέδου, ἀποτελουμένου ἐκ ζώνης, πλ. 0,33 μ., κατὰ μήκος τῶν τοίχων, κοσμουμένης διὰ βλαστοσπειρας καὶ περιβαλλούσης τὴν κυρίως διακόσμησιν, συγκειμένην ἐκ ρόμβων φερόντων ἐσωτερικῶς σταυρούς ἢ φύλλα ἀκτινοειδῶς διατεταγμένα.

6. ΧΙΛΙΟΜΟΔΙ

Εἰς θέσιν « Παλαιὸ Σχολεῖο », μετὰξὺ Χιλιόμοδιου καὶ Κλένιας καὶ ἐντὸς τοῦ κτήματος Μιχ. Γ. Κανέλλου, διὰ τῆς μηχανικῆς καλλιτεργείας ἀπεκαλύφθη ἐκτὸς ἄλλων ἀρχαίων λειψάνων καὶ τάφος ὑστέρων ρωμαϊκῶν χρόνων, τοῦ ὁποίου ἐν μέρει κατεστράφη ἢ καμαρωτῆ ὄρο-

1. Πaus. II, 15, 3.

2. Πaus. II, 14.

φή (Π ί ν. 80 β). Ἦτο ἐκτισμένος διὰ κανονικῶν ὀπτοπλίνθων, μὲ κατεύθυνσιν ἐξ Α. πρὸς Δ. καὶ μὲ τὴν εἴσοδον καλυπτομένην διὰ πωρίνης πλακός, εἶχε δὲ ἐσωτερικῶς μορφήν ὀρθογωνίου θαλάμου, διαστ. 2.13×1.19 καὶ μεγ. ὕψ. 1.25 μ. Περιεῖχεν ἴχνη τριῶν ταφῶν τεταραγμένων, μετὰ δέκα ἑννέα ἀκεραίων ἀγγείων, σιδηροῦ δακτυλίου καὶ δύο χαλκῶν ἐνωτίων.

Ἡ ὡς ἄνω περιοχή παρουσιάζει πολλὰ λείψανα ἀρχαίου οἰκισμοῦ, δυναμένου νὰ ταυτισθῆ πρὸς τὴν Τενεάν³.

1. ΠΑΠΑΧΡΙΣΤΟΔΟΥΛΟΥ

ΑΡΓΟΛΙΣ

1. ΜΥΚΗΝΑΙ

Μικρὰ ἔρευνα διεξήχθη εἰς τὰ θεμέλια τοῦ ὑπὸ ἀνέγερσιν κτηρίου ἀποθήκης καὶ βοηθητικῶν χώρων Μυκηνῶν, πρὸς ΒΔ. τῆς Πύλης τῶν Λεόντων. Ἡ περιοχή εἶχε καὶ κατὰ τὸ παρελθὸν ἐρευνηθῆ καὶ εἶχεν ἐν μέρει χρησιμοποιηθῆ διὰ τὴν ἀπόθεσιν ἀχρήστων ὀστράκων ἐκ τῶν ἀνασκαφῶν τῆς περιοχῆς. Εἰς τὸ ἀνατολικώτερον τῶν πεδίων ἀπεκαλύφθη ΜΕ ἐν λάκκω ταφῆ. Ἐντὸς τοῦ λάκκου (Π ί ν. 80 δ) εἶχε ταφῆ εἰς νεκρός, ἀκτέριστος, εἰς θέσιν συνεσταλμένην.

Τὸ κέντρον τῆς καταλαμβανομένης ὑπὸ τοῦ κτηρίου περιοχῆς διέσχισε καλῆς κατασκευῆς τοίχος ἐξ ὀρθογωνίων πωρολίθων, ἐλληνιστικῆς ἐποχῆς (Π ί ν. 80 γ).

2. ΤΙΡΥΝΣ

Ἄκριβῶς ἔναντι τῆς εἰσόδου τῶν ἀγροτικῶν φυλακῶν Τίρυνθος καὶ πρὸς ΝΑ. τῆς ἀκροπόλεως, κατὰ τὴν διάνοξιν τῶν πεδίων τῆς οἰκοδομῆς Δασκαλάκου, ἀπεκαλύφθη κτιστὸς πρωτογεωμετρικὸς τάφος μικροῦ παιδίου (Π ί ν. 80 ε).

Ὁ τάφος, διαστ. ἔσωτ. $0,70 \times 0,50$ μ., ἔκειτο εἰς βάθ. 1.60 μ., ἦτο ἐκτισμένος δι' ἐπιπέδων λίθων καὶ ἐκαλύπτετο διὰ λιθίνων πλακῶν. Τὸ νεκρὸν παιδίον, ὄπερ ἔκειτο εἰς συνεσταλμένην στάσιν μὲ τὴν κεφαλὴν πρὸς Δ., συνώδευον ἐξ μικρὰ ἀγγεῖα, τρεῖς ἀμφορεῖς καὶ τρία δίωτα κύπελλα, χαλκοῦν τεμάχιον ψελίου, εἰς σιδηροῦς καὶ τέσσαρες χαλκοῖ δακτύλιοι, χαλκοσιδηρὰ περόνη καὶ μικρὸν μυκηναϊκοῦ τύπου κολουροκωνικὸν κομβίον.

Ἐξ ἑτέρου πεδίου τῆς αὐτῆς οἰκοδομῆς περι-συνελέγησαν τὰ τεμάχια μεγάλου πρωτογεωμετρικοῦ ἀμφορέως, φέροντος ἐπὶ τῶν ὤμων διακόσμησιν ἐξ ὁμοκέντρων κύκλων (σωζ. ὕψ. μέ-τρι τοῦ λαίμου $0,63$ μ.).

3. Πaus. II 5, 4, RE, V A¹, 492-93.

3. ΝΑΥΠΑΙΟΝ

Ἄκροναυπλία

Ἦνα μελετηθῆ ἡ παλαιότερα φάσις τῆς ἰδρύσεως τῶν ἀρχαίων τειχῶν τῆς Ἄκροναυπλίας⁴ καὶ ἡ τυχὸν ὑπαρξίς προϊστορικῶν λειψάνων ὑπ' αὐτὰ, ἐγένετο μικρὰ δοκιμὴ ἐντὸς τῆς ἰδιοκτησίας Ἰω. Καρπατσέλη καὶ ὑπεράνω ταύτης, ὅπου τὸ ὑπάρχον κενὸν εἰς τὰ μεσαιωνικὰ τεῖχη ἐπιτρέπει τὴν ἔρευναν. Ἐκ τῆς γενομένης τομῆς διεπιστώθη ἡ ὑπαρξίς μικροῦ τμήματος, δυναμένου νὰ θεωρηθῆ ὡς κυκλωπέου κατασκευῆς, ὀριστικὰ συμπεράσματα, ὅμως, θὰ εἶναι δυνατόν νὰ ἐξαγάγῃ τις μόνον μετὰ τὴν πλήρη μελέτη τῶν συλλεγέντων ὀστράκων καὶ τὴν συνέχισιν ἐπ' ὀλίγον τῆς ἀνασκαφῆς. Ἀφορμὴν διὰ τὴν ἔρευναν ἔδωσεν ἡ συχνὴ ἀνεύρεσις εἰς τὸν περιφερειακὸν δρόμον ὑπὸ τὰ τεῖχη τεμαχίου ὄψιαν καὶ θραυσμάτων ἐνίοτε προϊστορικῶν ἀγγείων.

4. ΚΑΖΑΡΜΑ⁵

Ἄνασκαφὴ θολωτοῦ μυκηναϊκοῦ τάφου

Εἰς ἀπόστασιν 14 περίπου χλμ. ἀπὸ τοῦ Ναυπλίου, ἀριστερὰ τῆς ἀγούσης πρὸς Ἐπίδαυρον ὁδοῦ, ὑψοῦται ὑψηλὸς λόφος τοῦ ὁποῦ ἡ κορυφὴ ἐπιστέφεται διὰ καλῶς σωζομένων πολυγωνικῶν τειχῶν⁶. Αἱ πλευραὶ τοῦ λόφου εἶναι κατάσπαρτοι ἐκ λειψάνων ἀρχαίων οἰκοδομημάτων καὶ ὀστράκων ἐπιφανειακῶς, κυρίως ἐλληνιστικῆς, ρωμαϊκῆς καὶ βυζαντινῆς ἐποχῆς. Ἡ περιοχή, ὡς ἀπεδείχθη ἐκ τῶν τελευταίων ἀνασκαφῶν, κατακεῖτο ἤδη ἀπὸ τῶν ΠΕ χρόνων.

Εἰς τὴν ἀνασκαφὴν ὠδήγησεν ἡ ἀποκάλυψις⁷,

4. Τὰ νῦν καλῶς σωζόμενα πολυγωνικὰ τεῖχη ἀνάγονται εἰς τὰ τέλη τοῦ 4ου π.Χ. αἰ. (πρβλ. R. Scranton, Greek Walls, σ. 69).

5. Κατὰ τὸ παρελθὸν ὄρισμένοι ἐκ τῶν μελετητῶν ἐταῦτισαν τὴν ἀκρόπολιν τῆς Καζάρμας πρὸς τὴν ἀναφερομένην ὑπὸ τοῦ Πausανίου Λήσαν (II, 25, 8 καὶ 26, 1). Βλ. σχετικῶς καὶ Pauly-Wissowa XII¹, σ. 2136. Πρβλ. καὶ ΑΔ 18 (1963) : Χρονικά, σ. 66. Ἡ ἀνεύρεσις ἐπιγραφικοῦ ὄλικου θὰ διαφωτίσῃ περαιτέρω τὸ θέμα. Κατὰ τὸ παρὸν ἔτος ἡ μοναδικὴ ἐπιγραφὴ ἐπὶ τεμαχίου κίονος ἐκ φαιοῦ λίθου, ἀνήκει εἰς τοὺς βυζαντινοὺς χρόνους.

6. Βλ. φωτογραφίαν ἐν ΑΑΑ II (1969), σ. 4, εἰκ. 1. Πρβλ. R. Scranton, ἔ.α., σ. 163 καὶ 165.

7. Πρβλ. ΑΔ 22 (1967) : Χρονικά, σ. 179. Δυστυχῶς, λόγῳ μὴ ἐγκαίρου ταυτίσεως τοῦ μνημείου, δὲν ἀπετράπη ἡ πρόκλησις ζημίας εἰς τὴν θόλον, ἥτις ἐσώζετο καλῶς πρὸ τῆς διενεργείας τῶν οἰκοδομικῶν ἐργασιῶν ὑπὸ τοῦ ἰδιοκτήτου. Κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον ἀφῆρθη ὑπὸ ἐκσκαφῆς καὶ τὸ ἄνω μέρος τῆς εἰσόδου μετὰ τοῦ ὑπερθύρου, τὸ ὁποῖον ἀπετελεῖτο ἐκ μεγάλης πλακός, φαιοῦ κροκαλοπαγοῦς λίθου, ὡς καὶ τὰ ἀνώτερα τμήματα τῶν τοίχων τοῦ δρόμου.

κατά τὰς ἐργασίας διανοίξεως θεμελίων ἐν τῇ ιδιοκτησίᾳ ἀδελφῶν Γιαννοῦλη, θολωτοῦ μυκηναϊκοῦ τάφου, ἐκ τῶν παλαιότερων. Εὐτυχῶς αἱ ἐργασίαι διεκόπησαν πρὸ τῆς καταστροφῆς τῶν διατηρηθέντων ἐν τῷ δαπέδῳ τῆς θόλου κυρίως στοιχείων.

Δυστυχῶς, λόγῳ τῆς ἑλλιποῦς διατηρήσεως τοῦ τάφου, τὰ περὶ τῆς ἀρχιτεκτονικῆς αὐτοῦ διαρρυθμίσεως κλπ. δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ γνωσθῶν πλήρως. Οὕτως, ὁ τάφος περιλαμβάνει δρόμον πλ. 2.50 μ., τοῦ ὁποίου τὸ νῦν σωζόμενον μῆκ. 5.60 μ. δὲν εἶναι γνωστὸν ἐὰν ἦτο τὸ συνολικόν, δεδομένου ὅτι ἡ ὑπεράνω αὐτοῦ ἐπιχωσις ἔχει ἀποκοπῆ τελείως. Μικρὰ ἐπένδυσις διὰ λευκοῦ πηλοῦ ἐγένετο μόνον πλησίον τοῦ στομίου, ὅπου τὸ στερεὸν ἔδαφος εἶχε ἀποκοπῆ κατὰ τοὺς ΠΕ χρόνους.

Αἱ πλευραὶ τοῦ δρόμου ἦσαν ἐπενδεδυμέναι διὰ μεγάλων πῶς λίθων, κατὰ τὸν κυκλώπειον τρόπον ἐκτισμένον. Τῆς αὐτῆς κατασκευῆς ἦτο καὶ τὸ στόμιον τοῦ τάφου, πλ. 1.70 - 1.55, μῆκ. 3 μ. Τὸ δάπεδον τοῦ στομίου κατὰ μῆκος τῶν πλευρῶν αὐτοῦ καταλήγει, ἐλαφρῶς κυρτούμενον, εἰς δύο ἐξάρσεις ἐν εἶδει περιχειλώματος (Πί ν. 81 α). Ἡ εἰσοδος τοῦ τάφου ἦτο προφανῶς ἀνοικτὴ, δεδομένου ὅτι δὲν ἀνευρέθησαν ἴχνη θύρας ἢ ζηρολιθιάς, ἐντὸς τοῦ στομίου δὲ εἶχον καταπέσει λίθοι ἐκ τῆς θόλου, ὥστε νὰ καθίσταται βέβαιον ὅτι μετὰ τὴν τελευταίαν χρῆσιν δὲν ἐκλείσθη διὰ λίθων ἡ εἰσοδος.

Τὸ ἐσωτερικόν τοῦ τάφου εἶχε καλυφθῆ ἐκ παχυτάτου στρώματος ἐκ τοῦ κατακρημνισθέντος τμήματος τῆς θόλου. Λόγῳ τοῦ ἐπιμήκου σχήματος τῶν περισσοτέρων ἐκ τῶν χρησιμοποιηθέντων διὰ τὴν κατασκευὴν τῆς θόλου λίθων, οὗτοι εἶχον ἐνσφηνωθῆ ὁ εἰς ἐντὸς τοῦ ἄλλου κατὰ τοιοῦτον τρόπον, ὥστε νὰ καθίσταται ἀδύνατον νὰ φθάσῃ τις ἕως τὸ δάπεδον ἄνευ ἀφαιρέσεως καθ' ὅλην τὴν ἔκτασιν τῆς θόλου τῆς ἐπιχώσεως (Πί ν. 81 β). Προφανῶς, αὐτὸς ὑπῆρξεν ὁ λόγος διὰ τὸν ὁποῖον ὁ τάφος ἀπέφυγε τὴν σύλησιν⁸. Τὸ δάπεδον τοῦ τάφου ἀπετελεῖτο ἐκ τοῦ ἰσοπεδωθέντος φυσικοῦ ἐδάφους, εἰς τὸ ὁποῖον εἶχε δοθῆ ἐλαφρὰ κατηφορικὴ κλίσις πρὸς τὴν πλευρὰν τῆς εἰσόδου καὶ ἐντὸς τοῦ ὁποίου εἶχον ἀνοιγῆ τρεῖς βαθεῖς λάκκοι (Πί ν. 82 α). Ἐντὸς αὐτῶν εἶχε ταφῆ ἀνὰ εἰς νεκρὸς. Ἐπὶ τοῦ δαπέδου, πέριξ τῶν τάφων, ἀνευρέθησαν κατὰ χώραν ἐν τεμαχίοις πέντε πιθαμφορεῖς

8. Κατὰ τὴν Β. πλευρὰν τῆς θόλου, ὅπου ὁ περιφερικὸς τοίχος σώζεται εἰς ὕψ. 4 μ. περίπου, ἡ ἐπιχωσις περιείχε ἐν ἀφονίᾳ ὄστρακα ἀπὸ τῶν μυκηναϊκῶν μέχρι τῶν ὑστερρωμαϊκῶν χρόνων.

ΥΕ I - πρωῖμου ΥΕ II ἐποχῆς (Πί ν. 83 δ), ὕψ. 0,60 μ.⁹ καὶ ὕψ. 0,44 μ. (Πί ν. 83 ε), ραδινὸς ἀμφορεὺς κρητικοῦ τύπου¹⁰, ὕψ. 0,38 μ. (Πί ν. 83 γ), ἡθμοειδὲς σκευὸς¹¹ μετὰ μακρᾶς λαβῆς (Πί ν. 83 β), πηλίνη λυχνία¹² μμουμένη τὰς λιθίνας (Πί ν. 83 α), πολλαὶ ψῆφοι ἐκ πυρήνων ἐλαιῶν, δύο ψῆφοι φέρουσαι παράστασιν πρόχου μετὰ φυτῶν ἢ μία καὶ σκορπίου ἢ ἕτερα, μικρὰ μάχαιρα ἐκ χαλκοῦ, ἀφθονα λείψανα ὄστων ζώων καὶ πτηνῶν καὶ τὰ λείψανα τῶν σκελετῶν δύο ἀτόμων. Τὸ κέντρον τοῦ τάφου ὑπεράνω τῶν λάκκων κατελάμβανε μεγάλη πυρά¹³, ἐνῶ πρὸ τῆς εἰσόδου εἶχε κατασκευασθῆ βωμὸς ἐκ λιθαρίων, ἐπισκευασθεὶς καὶ χρησιμοποιηθεὶς ἐκ νέου κατὰ τὴν ΥΕ III ἐποχὴν (Πί ν. 82 α).

Δεδομένου ὅτι ἡ ὀριστικὴ δημοσίευσις τοῦ τάφου δὲν πρόκειται νὰ βραδύνη, περιοριζόμεθα ἐνταῦθα εἰς τὴν παρουσίαν ἐνίων δειγμάτων ἐκ τῶν εὐρημάτων τῶν λάκκων, διὰ τὰς ἀπαραιτήτους δὲ συμπληρωματικὰς πληροφορίας παρέμπομεν εἰς τὰ ἤδη λεχθέντα ἐν AAA I (1968), σ. 236-238 καὶ II (1969), σ. 3 - 5 (Πί ν. 84 α - ζ).

Ἐπὶ τὸν δρόμον τοῦ θολωτοῦ τάφου ἀπεκαλύφθη, κατὰ τὴν διάρκειαν τῶν ἐργασιῶν καθαρῶν, κυκλικὸν δρυγμα ἐντὸς τοῦ στερεοῦ ἐδάφους. Ἡ κατασκευὴ του ἀνάγεται εἰς τοὺς ΠΕ χρόνους καὶ φαίνεται ὅτι ἀνήκει εἰς τεχνικὴν τινα ἐγκατάστασιν (Πί ν. 82 β).

Δοκιμαστικὰ τομαὶ ἐν Καζάρμᾳ

Ἐπιφανειακαὶ τομαὶ εἰς τρία σημεῖα ἐκτὸς τοῦ κτήματος τῶν ἀδελφῶν Γιαννοῦλη καὶ εἰς πλείστα σημεῖα ἐντὸς αὐτοῦ, ἀπεκάλυψαν τὴν ὑπαρξίν λειψάνων οἰκοδομημάτων τῶν ὑστερρωμαϊκῶν καὶ βυζαντινῶν χρόνων. Εἰς τὴν μίαν τῶν τομῶν αὐτῶν ἀνευρέθησαν ἴχνη ἐργαστηριακῆς τινος ἐγκαταστάσεως τῶν ρωμαϊκῶν χρόνων.

Ἦσαύτως, διὰ τῆς ἐπισταμένης διερευνησεως τῆς περιοχῆς καὶ τῆς συλλογῆς ἐπιφανειακῶν ὄστράκων, ἐπεσημάνθησαν αἱ περιοχαὶ ὅπου πρέπει νὰ στραφῆ ἡ μελλοντικὴ ἔρευνα¹⁴.

Ε. ΠΡΩΤΟΝΟΤΑΡΙΟΥ - ΔΕΙΛΑΚΗ

9. Πρβλ. τὸ ἐκ Μυκηνῶν ἐν Schliemann, Mykenai, σ. 187, εἰκ. 232, 233.

10. Πρβλ. τὸ ἐκ Περισστεριάς Πύλου ἐν ΠΑΕ 1965, πίν. 133, β.

11. Ἰχνη πυρὸς παρουσιάζει μόνον ἐξωτερικῶς, φαίνεται δὲ ὅτι ἐχρησιμοποιεῖτο διὰ τὸν βρασμὸν ἀρωματικῶν φυτῶν.

12. Ὑψ. 0,11, διάμ. 0,28 μ. Εἰς τὸ ἐσωτερικόν καὶ τὰς μύζας σώζονται εἰσέτι τὰ ἴχνη καύσεως.

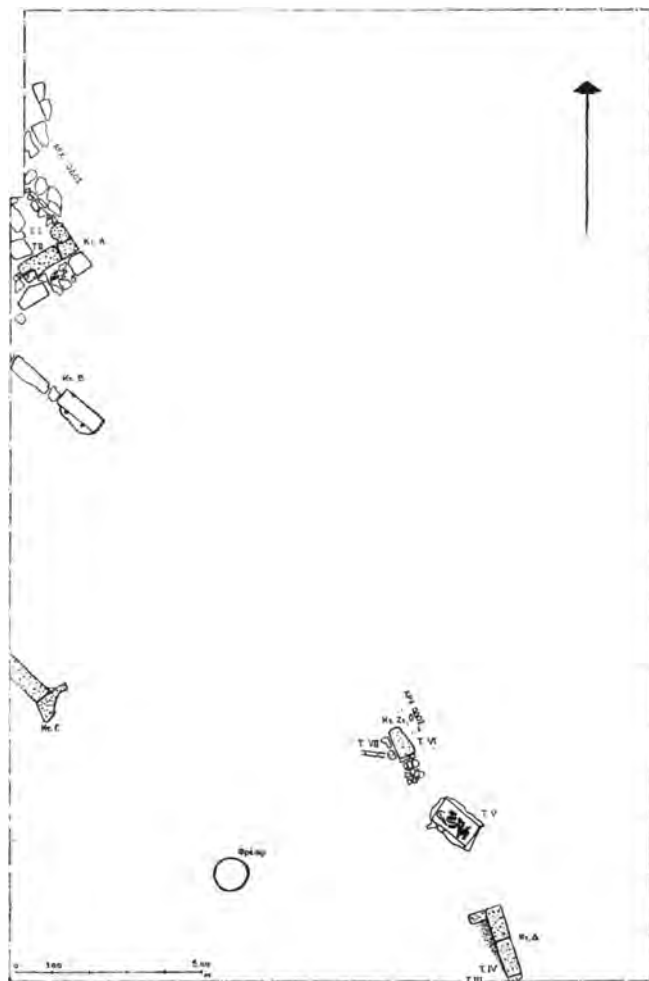
13. Πρβλ. τὴν ἐν Ἰλιάδι (Ψ 161) ἀναφερομένην πυρὰν καὶ Persson, Royal Tombs at Dendra, σ. 69 κ.ε.

14. Πλὴν τοῦ σημείου, ὅπου, οὐκὶ μακρὰν τῆς Κα-

5. ΑΡΓΟΣ¹⁵1. Οικόπεδον Κυμπουροπούλου (ὁδὸς Περρού-
κα 33)

Ἐν συνεχείᾳ πρὸς τοὺς τάφους τοὺς ἀνευ-
ρεθέντας κατὰ τὸ ἔτος 1967¹⁶, ἀπεκαλύφθησαν

ἀνασκαφῆς) ἀπέδωσεν ἀξιόλογα πήλινα καὶ
μετάλλινα εὐρήματα, μεταξύ τῶν ὁποίων δύο
τεμάχια σιδηροῦ ὄβελου καὶ σιδηροῦν ἀντικεί-
μενον μετὰ κοκκιωτῆς ἐπιφανείας, μήκ. 0,22
καὶ πλ. 0,06 μ.¹⁷.

Σχέδ. 3. Ἄργος. Κάτωπις ἀνασκαφῆς εἰς οἰκόπεδον Καράμπελα

τρεις εἰσέτι ταφαὶ γεωμετρικῶν χρόνων, ἦτοι
μία ἐντὸς πίθου καὶ δύο κτιστοὶ κιβωτιόσχημοι
τάφοι, ἐκ τῶν ὁποίων ὁ δευτέρος (ὑπ' ἀριθ. VI

ζάρμας, ἔχει ἐπισημανθῆ καὶ δευτέρος, προφανῶς θολωτὸς
τάφος, ἐξητάσθησαν καὶ ἄλλαι τοποθεσίαι τῆς περιοχῆς
παρουσιάζουσαι ἀρχαιολογικὸν ἐνδιαφέρον, ἐν αἷς καὶ
ταπεινὸς λόφος παρὰ τὸ Σουληνάρι (10ον χλμ. ἐπὶ τῆς
ὁδοῦ Ναυπλίου-Ἐπιδαύρου), ἐφ' οὗ συνελέγησαν δσπρακα
διαφόρων ἐποχῶν.

15. Κατὰ τὴν περιγραφὴν τῶν ἀνασκαφῶν ἐντὸς τῆς
πόλεως τοῦ Ἄργους ἠκολουθήθη ἡ πορεία περίπου ἀπὸ
B. πρὸς N.

16. Βλ. ΑΔ 23 (1968) : Χρονικά, σ. 127.

2. Πλατεία Στρατῶνος

Κατὰ τὴν διάνοιξιν αὐλακος πρὸς τοποθέτη-
σιν σωλῆνος ἀποχετεύσεως, κατὰ μήκος τῆς N.
πλευρᾶς τῆς πρὸς ΒΔ. καὶ πλησίον τοῦ Μουσείου
κειμένης μεγάλης ταύτης πλατείας, παραλλήλως
πρὸς τὴν B. πλευρὰν τοῦ στρατῶνος καὶ εἰς μήκ.
ὑπερβαίνον τὰ 100 μ., ἐπεσημάνθησαν, ἐκτὸς
διαφόρων κτηριακῶν λειψάνων, καὶ τρεῖς κιβω-
τιόσχημοι τάφοι : ἐκ τούτων ὁ δευτέρος (Πί ν.
85 γ), ἐσωτ. διαστ. 0,60 × 1,76 μ., περιεῖχεν

17. Βλ. καὶ ΑΑΑ II (1969), σ. 159-162.

ἴχνη τεσσάρων νεκρῶν καὶ δώδεκα ἀγγεῖα ὡς κτερίσματα (Πί ν. 85 β), ἐκ τῶν ὁποίων ἀξιόσημειῶτα εἶναι κορινθιακὸς ἀμφορεὺς μετὰ πεπλατυσμένου σώματος, ὕψ. 0,20 μ., κοσμούμενος διὰ διπλῆς ζωφόρου ἐκ ζώων, κοτύλη ὕψ. 0,13 μ., φέρουσα ζώνην κοσμουμένην διὰ ζώων καὶ πολεμιστῶν μετ' ἐπιγραφάς: Ἄγγελός (= Ἀχιλλεύς), Τρόλος (= Τρωῖλος) καὶ ἔκτον (= ἔκτον), εἰς τὰς ὁποίας χαρακτηριστικὴ, μεταξὺ ἄλλων, εἶναι ἡ χρῆσις τοῦ ἀργειακοῦ λάμβδα¹⁸, καὶ μικρὸς δακτυλιοειδῆς ἀρῦβαλλος κοσμούμενος διὰ παραστάσεως ἵππῶν (Πί ν. 85 α).

Ὁ τρίτος τάφος, ἔσωτ. διαστ. 0,70 × 1,40 μ., περιεῖχεν ἕξ ἀγγεῖα τοῦ πρωῖμου γεωμετρικοῦ ρυθμοῦ (Πί ν. 86 α - β).

Ἦς γνωστὸν, εἰς τὴν περιοχὴν τῆς αὐτῆς πλατείας εἶχον ἀνευρεθῆ καὶ παλαιότερον ἀρχαῖοι τάφοι¹⁹.

3. Οἰκόπεδον Καράμπελα (ὁδὸς Τημένου 19) (Σχέδ. 3)

Τοῦτο εὐρίσκεται εἰς τὴν ΝΑ. πλευρὰν τῆς πόλεως, εἰς τὸ ἀριστερὸν τῆς ὁδοῦ τῆς ἀγοῦσης ἐξ Ἀργους εἰς Ν. Κίον (ἀρχαῖον Τημένιον). Κατὰ τὴν διάνοξιν ὑπογείου, διαστ. 17 × 25,50 μ. καὶ εἰς βάθ. 3,95 μ., ἀπεκαλύφθησαν λείψανα κτισμάτων τῶν ἐλληνιστικῶν χρόνων, ἦτοι: εἰς τὴν ΒΔ. πλευρὰν γωνία κτίσματος ἀποτελουμένου ἐκ ποροπλίνθων (Σχέδ. 3, Κτ. Α), τὸ ὁποῖον ὑπερέκειτο ταφῶν ἐντὸς πίθων τῆς γεωμετρικῆς ἐποχῆς (Σχέδ. 3, I - II), νοτιώτερον δὲ τούτου ἕτερα ἴχνη, μεταξὺ τῶν ὁποίων καὶ λίθινον κατώφλιον, διαστ. 1,40 × 0,70 μ. (Σχέδ. 3, Κτ. Β, Γ). Παρὰ τὴν ΒΔ. γωνίαν τοῦ ὑπογείου, πρὸς Α. καὶ κατὰ μῆκος τῶν ἀνωτέρω κτισμάτων, ἐπεσημάνθησαν ἴχνη λιθοστρώτου ὁδοῦ κατευθυνόμενης περίπου ἐκ Β. πρὸς Ν. (Σχέδ. 3).

Παρὰ τὴν ΝΑ. γωνίαν τοῦ ὑπογείου ἐπεσημάνθη κτίσμα κατὰ πᾶσαν πιθανότητα ὑπόγειον, ἀποτελούμενον ἐκ τοίχου συγκειμένου ἐκ πέντε δόμων κανονικῶν ὀρθογωνίων ποροπλίνθων, ἀποκαλυφθέντος μῆκ. 2,10 καὶ πλ. 0,46 μ., ὁ ὁποῖος εἰς τὸ Β. ἄκρον τοῦ ἐσχημάτιζε γωνίαν πρὸς Δ., πρὸς ἕτερον τοῖχον λίαν κατεστραμμένον. Ἡ ἐσωτερικὴ πλευρὰ τοῦ κτίσματος παρουσίαζεν ἴχνη δαπέδου εἰς βάθος 1,35 μ. ἀπὸ

18. Πρβλ. Payne, *Necrocorinthia*, σ. 160. Τὸ ἔκτον ἀντι τοῦ Ἐκτωρ; ἢ ἔκτον (πρβλ. ἐκτεῦς), δὴλωσις μονάδος χωρητικότητος; Ἡ παράστασις λίαν ἐξίτηλος προφανῶς πρόκειται περὶ σκηνῶν τοῦ Τρωϊκοῦ πολέμου, ἦτοι τοῦ γνωστοῦ ἐπεισοδίου Τρωῖλου καὶ Ἀχιλλέως καὶ πιθανῶς μονομαχίας τοῦ Ἐκτορος πρὸς Ἀχιλῆα.

19. ΑΔ 15 (1933-35), σ. 50 κ.έ., BCH LXXXIII (1959), σ. 762.

τῆς σωζομένης ἄνω ἐπιφανείας τοῦ (Σχέδ. 3, Κτ. Δ).

Αἱ γεωμετρικαὶ ταφαὶ συνεχίζοντο καὶ εἰς τὴν πλευρὰν ταύτην τοῦ ὑπογείου: βορειότερον τοῦ κτίσματος Δ ἀπεκαλύφθη κτιστὸς κιβωτιόσχημος τάφος, ἔσωτ. διαστ. 0,65 × 1,18 μ., περιέχων σκελετὸν γυναικὸς ἐχοῦσης ὡς κτερίσματα ἀγγείων, δύο χρυσοῦς σφηκωτῆρας, χαλκοῦν δακτύλιον καὶ δύο χαλκᾶς περόνας εἰς τεμάχια (Πί ν. 87 γ· Σχέδ. 3, T. IV). Ἐτεραι γεωμετρικαὶ ταφαὶ εὐρέθησαν ἐπι βορειότερον, ἔνθα, περίπου εἰς τὴν νοτιήν προέκτασιν τοῦ πρώτου τοίχου τοῦ κτίσματος Δ, ἀπεκαλύφθη τμήμα τοίχου καὶ πρὸς Α. αὐτοῦ ἴχνη τῆς πρὸς Ν. συνεχείας τῆς ἀνωτέρω μνημονευθείσης ὁδοῦ (Σχέδ. 3).

4. Οἰκόπεδον Μπελερῆ (ὁδὸς Φειδωνος 41)

Κατὰ τὴν διάνοξιν ὀρυγμάτων πρὸς οἰκοδόμησιν ἀνεφάνησαν εἰς διάφορα σημεῖα ἀρχαῖα λείψανα, κυριώτερα τῶν ὁποίων ἦσαν τμήματα τοίχων ἐξ ἀργῶν ἀσβεστολίθων εἰς ἓν ἐκ τῶν πεδίων τῆς Β. πλευρᾶς, τὸ ὁποῖον πλησίον τοῦ στερεοῦ ἐδάφους ἀπέδωσεν ἀξιόλογα δειγμάτων γεωμετρικῶν ὀστράκων.

5. Οἰκόπεδον Μπιτσιαρᾶ (ὁδὸς Θεάτρου 27) (Σχέδ. 4)

Εἰς τοῦτο ἀπεκαλύφθησαν:

1. Εἰς τὸ Δ. τμήμα δάπεδον ἐπιμήκου κτίσματος διευρυνομένου ἐκ Ν. πρὸς Β., τοῦ ὁποίου ἡ ἀνωδομή ἦτο τελείως κατεστραμμένη (Σχέδ. 4, Κτ. Α)· εἰς τὴν Ν. πλευρὰν αὐτοῦ θολωτὴ εἰσοδος ἀδῆγει εἰς ὑπόγειον κατασκευὴν κάτωθεν τοῦ δαπέδου, στεγαζομένην διὰ θόλου. Εἰς τὴν Δ. πλευρὰν τοῦ δαπέδου καμπύλον ἀνοιγμα συνεικονῶναι δι' ὀπῆς πρὸς τὴν ὑπόγειον κατασκευὴν (Σχέδ. 4, γ). Πρὸς τὸ Β. ἄκρον τῆς Α. πλευρᾶς τοῦ κτίσματος ὁ τοίχος κατεστράφη εἰς νεωτέρους χρόνους καὶ ἠνοιχθῆ ἀκανόνιστος εἰσοδος πρὸς τὴν ὑπόγειον κατασκευὴν, ἐντὸς τοῦ δαπέδου τῆς ὁποίας, εἰς χρόνους προφανῶς μεταγενεστέρους τῆς ἀρχικῆς τῆς χρήσεως, εἶχεν ἀνοιχθῆ πρόχειρος ταφή.

2. Εἰς τὴν Α. πλευρὰν τοῦ οἰκοπέδου ἀπεκαλύφθη τετράγωνος δεξαμενὴ, τὸ δάπεδον τῆς ὁποίας ἀπετελεῖτο ἐκ ρομβοειδῶν κεράμων καλυπτομένων δι' ἐπιχρίσματος, ὡς καὶ τὰ τοιχώματα αὐτῆς, τὰ ὁποῖα εἰς ἄρισμένα μόνον σημεῖα διετηροῦντο εἰς τὴν ὕψος (Σχέδ. 4, Κτ. Β).

Πρὸς Ν. τῆς δεξαμενῆς ἐπεσημάνθησαν λείψανα παλαιότερου κτίσματος (θραύσματα ἀρραβδῶτων κίωνων κλπ.), μεταξὺ δὲ αὐτῆς καὶ

του κτίσματος Α ἴχνη ἀγωγού, ἔχοντος κατεύθυνσιν ἐκ Β. πρὸς Ν. καὶ καλυπτομένου διὰ πηλίνων πλακῶν (Σχέδ. 4, α), παραλλήλως περίπου πρὸς τὸν ὅποιον καὶ εἰς μεγαλύτερον βάθος ἔβαινεν ἄλλος κλασσικῶν κατὰ πᾶσαν πιθανότητα χρόνων (Σχέδ. 4, β).

Τὸ ὅλον συγκρότημα ἀνήκει εἰς τοὺς ὑστέρους ρωμαϊκοὺς χρόνους καὶ ἀπετέλει πιθανῶς ἐγκατάστασιν ἐργαστηρίου.

Ἐκ τῶν κινητῶν εἰρημάτων ἀξίζει νὰ ἀναφερθῆ λίθινον ἀγγεῖον, ὕψ. 0,48 μ., μετ' ἀναγλύφου φυτικής διακοσμῆσεως (Πί ν. 87 α).

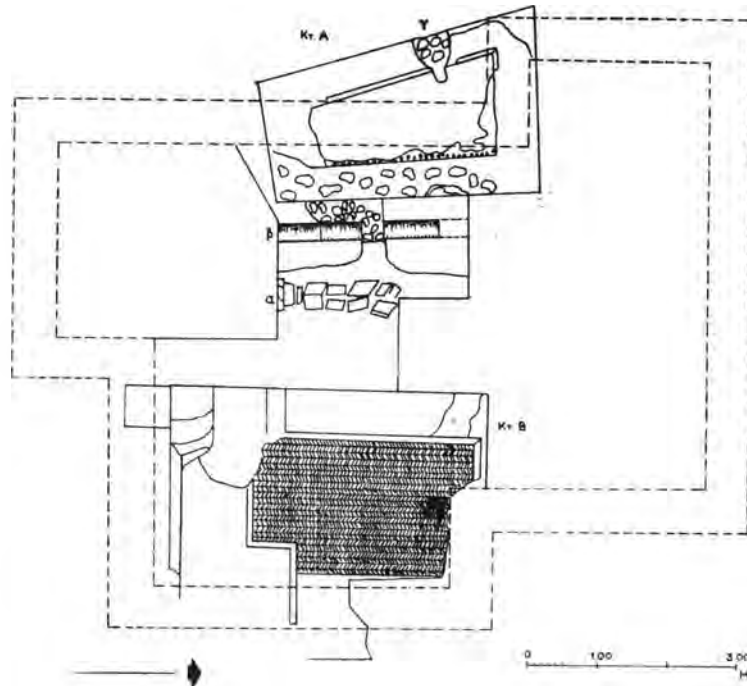
Τὰ ἀποκαλυφθέντα ἀρχαῖα διετηρήθησαν ἐν τῷ συνόλῳ των ἐν ὑπογείῳ κάτωθεν τῆς ἀνεγερθείσης συγχρόνου οἰκοδομῆς.

1. Εἰς τὴν ΝΑ. πλευρᾶν, ἐκτὸς τοίχων διαφόρων περιόδων καὶ πηλίνου ἀγωγού, φρέαρ ἔσωτ. διαμ. 0,60 μ., τοῦ ὁποίου τὸ λίθινον χεῖλος ἔφερεν ἴχνη πηλίνης ἐπενδύσεως, τὰ δὲ τοιχώματα εἰς μικρὸν μόνον βάθος ἐκ τοῦ χείλους ἦσαν ἐπενδεδυμένα διὰ καλῶς συνηρμολογημένων λίθων (Πί ν. 87 δ). Ἡ ἐπίχωσις τοῦ φρέατος μέχρι τοῦ ἐρευνηθέντος βάθους τῶν 1,60 μ. ἀπέδωσε βυζαντινὰ δσπρακα.

2. Εἰς τὴν ΒΑ. πλευρᾶν τοῦ οἰκοπέδου ἐπεσημάνθη τμῆμα τοῖχου μετὰ λιθίνου κατωφλίου, μήκ. 1,40 καὶ πλ. 0,49 μ.

8. Οἰκόπεδον Σκλήρη (Σχέδ. 5)

Τὸ ἐν ἐπικεφαλίδι οἰκόπεδον εὑρίσκεται εἰς

Σχέδ. 4. Ἄργος. Κάτωπις ἀνασκαφῆς εἰς οἰκόπεδον Μπιτσιαρᾶ

6. Οἰκόπεδον Βλάχου (ὁδὸς Ἑμμ. Ρούσου 5)

Κατὰ τὴν διάρκειαν οἰκοδομικῶν ἐργασιῶν ἐπεσημάνθησαν ἴχνη κτισμάτων μετὰ κατωφλίου καὶ διαπέδου, μετὰ τῶν ὁποίων ἀνευρέθη τμῆμα ἀναγλύφου ἐξ ἄσβεστολίθου, σωζ. ὕψ. 0,27, πλ. 0,44 καὶ πάχ. 0,17 μ., διασῶζον μέρος τῶν ποδῶν ὀρθίας μορφῆς (Πί ν. 87 β).

7. Οἰκόπεδον Νίκα (Γ' πάροδος Δαναοῦ 34)

Κατὰ τὴν διάρκειαν οἰκοδομικῶν ἐργασιῶν ἐπεσημάνθησαν :

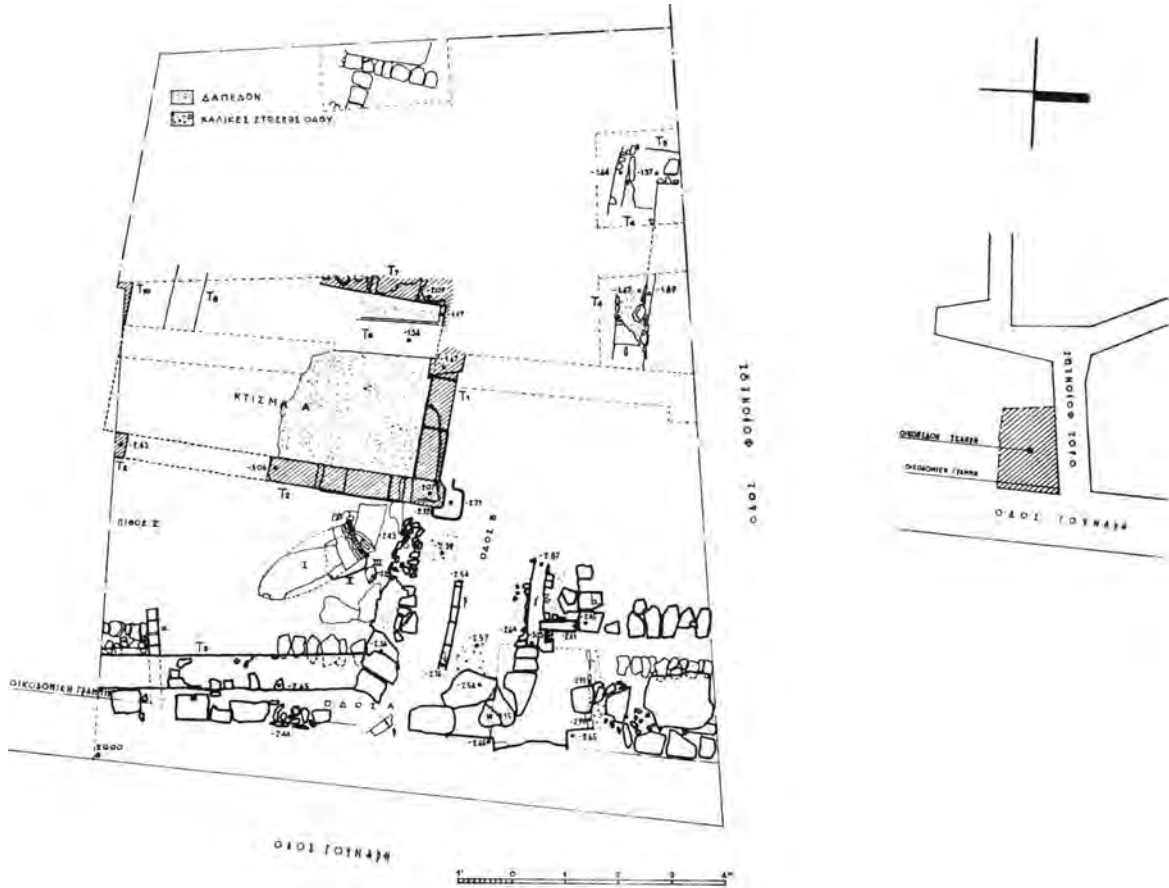
τὴν γωνίαν τῶν ὁδῶν Γούναρη καὶ Φορωνέως, σχεδὸν ἐναντι τοῦ οἰκοπέδου Αὐγουστή, ἔνθα κατὰ τὸ 1966 εἶχον ἀποκαλυφθῆ λείψανα ὑστερορωμαϊκῶν θερμῶν²⁰. Διάστ. 13,50 × 11,70 μ. Τοῦτου ἠρευνήθη πληρέστερον τὸ Α. τμῆμα, τὸ προοριζόμενον δι' οἰκοδόμησιν ὑπογείου, διαστ. 6,50 × 11,70 μ., περὶ τὸ μέσον τῆς Δ. πλευρᾶς τοῦ ὁποίου ἀπεκαλύφθη ἐν μέρει εἰς βάθ. 2,07 μ. ἀπὸ τοῦ ἐπιπέδου τοῦ πεζοδρομίου

20. ΑΔ 22 (1967) : Χρονικά, σ. 174-76.

της οδού Γούναρη ὀρθογώνιον κτίσμα (Σχ έ δ. 5, Α), έσωτ. διαστ. 5.75 × 3.20 μ. Πρόκειται περι ὑπογείου προφανώς χώρου, οί τοίχοι τοῦ ὁποίου, πλ. 0,45 μ., συνέκειντο εκ κανονικῶν πωρίνων δόμων. Είς βάθος ±1.05 μ. εκ τῆς ἄνω ἐπιφανείας των ἐσώζετο τμήμα δαπέδου εκ κονιάματος, περιέχοντος σκληρὸν μίγμα εκ μικροσκοπικῶν χαλικῶν. Τὸ κτίσμα Α, τῶν ὑστέρων κλασσικῶν πιθανῶς χρόνων, παρεβιάσθη καί κατά μέγα

μελανόμορφα δστρακα (Πίν. 88 α - β), τμήμα κορινθιακῆς κύλικος μετά παραστάσεως λέοντος (Πί ν. 88 γ), σιδηρᾶν αἰχμὴν δόρατος, χαλκῆν αἰχμὴν λόγχης (;) κ.ά. Είς τὴν αὐτὴν θέσιν εὑρέθησαν ἕτεροι δύο κατεστραμμένοι πίθοι (Σχ έ δ. 5, II - III) γεωμετρικῶν χρόνων καί λείψανα τετάρτου, παρὰ τὸ Ν. ὄριον τοῦ ὑπογείου (Σχ έ δ. 5, V).

Είς τὴν Α. πλευρὰν τοῦ ὑπογείου ἐπεσημάνθη-

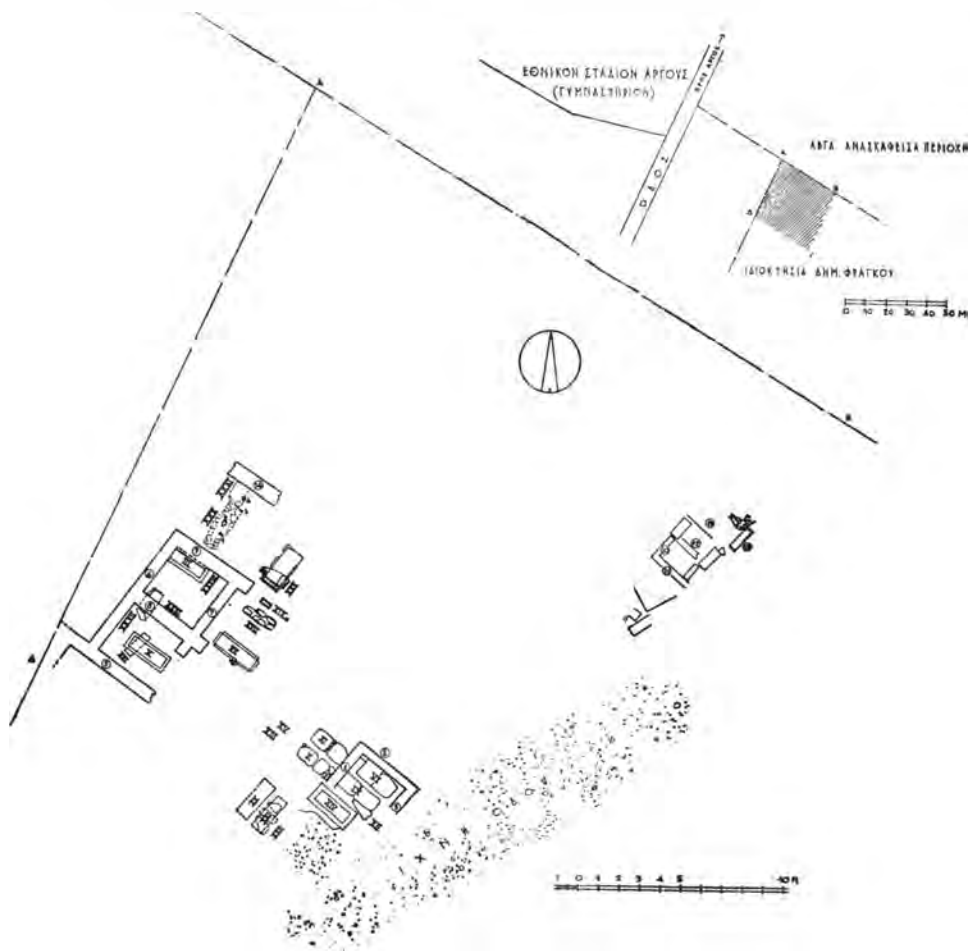
Σχέδ. 5. Ἄργος. Κάτωψις ἀνασκαφῆς εἰς οἰκόπεδον Σκλήρη καί τοπογραφικὸν περιοχῆς

μέρος κατεστράφη ὑπὸ νεωτέρων κατασκευῶν. Πρὸς Α. τούτου ἀπεκαλύφθησαν ἴχνη ταφικῆς χρήσεως τοῦ χώρου εἰς χρόνους ἀρχαιοτέρους. Οὕτως, ἐξωθι τῆς ΒΑ. γωνίας του ἀνευρέθη πίθος ἀρχαϊκῶν χρόνων (Σχ έ δ. 5, I· Πί ν. 89 α), με κατεύθυνσιν περίπου εκ Β. πρὸς Ν., συνολ. μήκ. σχεδὸν 2 μ., κατεστραμμένος κατά μέγα μέρος, με λείψανα σκελετοῦ, ἔχοντος ὡς κτερίσματα μελαμβαφῆ κύλικα, ἔγχρωμον ὕαλινον ἀλάβαστρον, σκύφον, κορινθιακὸν ἀμφορίσκον, θραύσματα ἀττικῆς μελανομόρφου κύλικος κ.ά.

σαν εἰς βάθ. ±2.50 μ. ἴχνη ἀρχαίας οδου ἐχούσης κατεύθυνσιν εκ Β. πρὸς Ν. (ὁδὸς Α ἐν Σχ έ δ. 5), τῆς ὁποίας μόνον τὸ Δ. ὄριον μετά μέρος τοῦ Δ. τμήματος ἦτο ἐντὸς τοῦ οἰκοπέδου, τὸ δὲ μεγαλύτερον μέρος κάτωθεν τῆς σημερινῆς οδου Γούναρη, ἐνθα, παρὰ τὴν ΒΑ. γωνίαν ἐπεσημάνθη μέγας ὀχετός, πλ. 0,90 μ., ἔχων τὴν φερὰν τῆς οδου, εἰς τὸν ὁποῖον κατέληγον μικρότεροι ἀγωγοὶ προερχόμενοι εκ Δ. καί ἐπισημανθέντες εἰς διάφορα σημεῖα τοῦ οἰκοπέδου (Σχ έ δ. 5, α, β, γ). Ἡ ὁδὸς ἦτο λιθόστρωτος, ἀποτελου-

μένη εκ μεγάλων ασβεστολιθικών πλακών, με ίχνη παλαιότερας φάσεως εκ μικρότερων και περισσότερων άκανονίστων λίθων, 4 μ. δὲ πρὸς Ν. τοῦ Β. ὁρατοῦ ἄκρου της ἐσχημάτιζε γωνίαν πρὸς ἐτέραν ὁδόν, πλ. 2.55 μ. (Σ χ ἐ δ. 5, ὁδὸς Β), βαίνουσαν περίπου κατὰ μήκος τῆς Β. πλευρᾶς τοῦ κτίσματος Α. Αἱ ὁδοὶ αὗται εἰς τὴν τελευ-

ρίου, ἔνθα κατὰ τὸ 1965 καὶ 1966 εἶχεν ἀνασκαφῆ νεκροταφεῖον τῶν κλασσικῶν καὶ ἑλληνιστικῶν κυρίως χρόνων²², αἱ πλήμυραι τοῦ τέλους τοῦ 1967 παρέσυραν τὰ ἐπιφανειακὰ χρώματα καὶ ἀπεκάλυψαν πυκνοὺς τάφους, ὠρισμένοι τῶν ὁποίων ἠρευνήθησαν ἀρχικῶς προχείρως· ἀργότερον ἠκολούθησε συστηματικώτερα ἔρευνα, ἡ ὁποία

Σχέδ. 6. Ἄργος. Κάτωτις ἀνασκαφῆς εἰς κτήμα Δημοσθ. Φράγκου καὶ τοπογραφικὸν περιοχῆς

ταίαν φάσιν των πρέπει νὰ ἀνήκουν εἰς τοὺς ὑστερορωμαϊκοὺς χρόνους (4ον αἰ. μ.Χ. πιθανῶς)²¹.

9. Κτήμα Δημοσθ. Φράγκου

Εἰς τοῦτο, κείμενον ΝΑ. τοῦ Ἐθν. Γυμναστη-

21. Πρβλ. ἴχνη ὁδοῦ ἐπισημανθέντα εἰς τὸ ὀλίγον βορειότερον κείμενον οἰκόπεδον Δασκαλάκη (ΑΔ 21 (1966) : Χρονικά, σ. 127)· ἐρεύνας ἐτέρων ἀρχαίων ὁδῶν τοῦ Ἄργους, βλ. ἐν P. Courbin, Une rue d'Argos (BCH LXXX (1956), σ. 183-218) καὶ ἐν BCH LXXXVI (1962), σ. 906-909.

πάντως εἶχε χαρακτῆρα δοκιμαστικόν²³. Τὸ ἐρευνηθὲν τμήμα τοῦ κτήματος εἶχε διαστάσεις περίπου 30 × 30 μ., ἀνεσκάφησαν δὲ κυρίως ἡ Β. καὶ ἡ ΝΑ. πλευρὰ αὐτοῦ, ἠρευνήθησαν δὲ τριάκοντα μία συνολικῶς τafaί (Σ χ ἐ δ. 6).

Εἰς τὴν ΝΑ. πλευρὰν ἀπεκαλύφθησαν ἴχνη τα-

22. Βλ. ΑΔ 21 (1966) : Χρονικά, σ. 128 κ.έ. καὶ 22 (1967) : Χρονικά, σ. 172.

23. Εἰς ταύτην ἔλαβε μέρος ἡ τελειόφοιτος τῆς Ἀρχαιολογίας δ. Ἑλένη Κονσολάκη.

φικῆς ὁδοῦ ἐχοῦσης κατεύθυνσιν ἐκ ΒΑ. πρὸς ΝΔ., πρὸς Δ. τῆς ὁποίας εὐρέθησαν θεμέλια τετραπλευρῶν ιαφικῶν κτισμάτων τῶν ὑστέρων ρωμαϊκῶν χρόνων, περικλειόντων τάφους κτιστοῦς δι' ὀπτοπλίνθων καὶ ἀργῶν λίθων. Οἱ τάφοι οὗτοι ὑπερέκειντο τάφων παλαιότερων ρωμαϊκῶν χρόνων, οἱ ὅποιοι ἦσαν κιβωτιόσχημοι συγκείμενοι ἐκ πωρίνων πλακῶν (Πί ν. 89 β). Ἐκ τῶν τελευταίων ἰδιαίτερος ἀξιοσημείωτος ἦσαν οἱ ὑπ' ἀριθ. VI καὶ XXI περιέχοντες, μεταξύ ἄλλων, ὁ μὲν πρῶτος χρυσοῦν δανάκην, ἀργυροῦν δακτύλιον καὶ ὑάλινον ἀγγεῖον, ὁ δὲ δεύτερος δύο χρυσοῦ ἀνάγνα καὶ πῆλινον λύχρον φέροντα εἰς τὴν ὀπισθίαν ὄψιν τὴν ἐπιγραφὴν: ΔΙΟΝΥΣΙΟΥ²⁴.

Ὅμοια πρὸς τὰ ἀνωτέρω ταφικά κτίσματα ἀπεκαλύφθησαν καὶ εἰς τὴν ΝΔ. πλευρᾶν (Πί ν. 90 α), ὑπερκείμενα ἐνταῦθα τάφων ἑλληνιστικῶν καὶ κλασσικῶν καὶ ἐν μέρει διαταράξαντα αὐτούς. Οἱ τελευταῖοι ἦσαν κεραμοσκεπεῖς, ὑπερέκειτο δὲ τούτων παχὺ στῤῥωμα περιέχον εἰδώλια κ.ἄ. μικροαντικείμενα καὶ σχέσιν ἔχον προφανῶς πρὸς τὰς κατὰ τὴν ταφὴν καὶ μετ' αὐτὴν τελετὰς καὶ τὴν λατρείαν τῶν νεκρῶν, ἐνῶ εἰς τὸ ἐπίπεδον τῆς ἐπιφανείας τῆς τότε ἐποχῆς ἀπεκαλύφθησαν in situ καὶ ἀργοὶ λίθοι χρησιμεύοντες ὡς σήματα (Πί ν. 90 β). Ἰδιαίτερος ἀξιοσημείωτος εἶναι εἰς ἐξ αὐτῶν ἐνεπίγραφος, διαστ. 0,73 × 0,31 μ., ἀναγράφων διὰ μεγάλων γραμμάτων ἐκ δεξιῶν πρὸς τὰ ἀριστερὰ καὶ εἰς τρεῖς στίχους πιθανῶς τὸ ὄνομα *Ἡρακλῆδος* (ἀργεϊακὸς τύπος τοῦ Ἄγησις, θηλυκοῦ τοῦ Ἄγησις (;) (Πί ν. 90 β, σημ. α). Περί τὸ 1.30 μ. βαθύτερον τῆς ἄνω ἐπιφανείας τοῦ ἐπιτυμβίου λίθου εὐρέθησαν δύο κεραμοσκεπεῖς τάφοι (Πί ν. 91 β) περιέχοντες μεταξύ ἄλλων, ὁ μὲν πρῶτος χαλκοῦν κάτοπτρον, μελαμβαφῆ κορινθιακὸν σκύφον καὶ πῆλινον εἶδῶλιον γυναικὸς μὲ πόλον, ὁ δὲ δεύτερος μελαμβαφῆ σκύφον καὶ δύο γυναικεῖα εἰδώλια²⁵.

Εὐρέθησαν, ἐπίσης, ἕτεραι δύο ἐνεπίγραφοι ἐπιτύμβιοι στήλαι ρωμαϊκῆς ἐποχῆς, ἐκ τῶν ὁποίων ἡ μία εἶχε χρησιμοποιοῦν ὡς οἰκοδομικὸν ὕλικόν εἰς ὑστερώτερα κτίσματα τῆς Β. πλευρᾶς τοῦ κτήματος (Πί ν. 91 α). Εἰς τὸ σημείον τοῦτο ἀπεκαλύφθη τμήμα πωρίνου τοίχου παλαιότερου μνημειώδους κτίσματος, μήκ. 1.28 μ., σω-

ζομένου εἰς τέσσαρας δόμους καὶ εἰς συνολ. ὕψ. 1.35 μ. (Πί ν. 91 α, σημ. α).

ΠΕΡΙΟΧΗ ΑΡΓΟΥΣ

Σχινοχώρι, θέσις Μακρινάρι

Ἐρευνηθήσαν δύο κτιστοὶ κιβωτιόσχημοι τάφοι, μὲ κατεύθυνσιν ἐκ Β. πρὸς Ν., ἀποκαλυφθέντες τυχαίως ἐντὸς τῶν κτημάτων Γεωργ. Καλογήρου καὶ Νικ. Ντεβέ. Οἱ τάφοι οὗτοι ἀποτελοῦν τμήμα εὐρυτέρας νεκροπόλεως, ἐκτεινομένης εἰς τὴν ὡς ἄνω περιοχὴν καὶ ἀνηκούσης προφανῶς εἰς οἰκισμὸν, τοῦ ὁποίου τὰ ἱχνη διακρίνονται οὐχὶ μακρὰν, εἰς θέσιν Χέλμη καὶ περὶ τὸ ἐκεῖ ἐκκλησιδίων τῆς Παναγίας.

ΣΤΕΡΕΩΣΙΣ ΚΑΙ ΛΟΙΠΑΙ ΕΡΓΑΣΙΑΙ ΕΠΙ ΜΝΗΜΕΙΩΝ ΚΑΙ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΩΝ ΧΩΡΩΝ

1. Φρούριον Παλαμηδίου

Ἐγένετο τοποθέτησις κιγκλιδωμάτων εἰς τὴν πλευρᾶν τοῦ φρουρίου τὴν βλέπουσαν πρὸς τὴν δι' αὐτοκινήτων πρόσβασιν αὐτοῦ, ἵνα ἐμποδισθῆ ἡ λαθραία εἰσόδος ἐπισκεπτῶν κατὰ τὰς ἡμέρας καὶ ὥρας μὴ λειτουργίας τοῦ χώρου, ἐπισκευὴ ξυλίνης γεφύρας εἰς τὴν πρὸς τὴν θάλασσαν πλευρᾶν τοῦ φρουρίου, τῆ βοήθεια τοῦ Σ.Υ.Μ. Ναυπλίου, τοποθέτησις σιδηρῶν θυρῶν καὶ ἐσχαρῶν εἰς διάφορα ἀνοίγματα, ὡς καὶ ἕτεραι δευτερεύουσαι ἐπισκευαί.

2. Τεῖχη Ἀκροναυπλίας

Ἐγένετο ἐπισκευὴ τμήματος αὐτῶν εἰς τὴν Α. πλευρᾶν τὴν βλέπουσαν πρὸς τὸ φρούριον τῶν Τόρων (πλησίον τοῦ ξενοδοχείου «Ξενία»), ἐπιστατοῦντος τοῦ ἐμπειροῦ τεχνίτου τῆς Ἀναστηλώσεως κ. Φεργαδιώτου (Πί ν. 91 γ).

3. Ναυδῖριον Κοιμήσεως Θεοτόκου εἰς Κορώνη Ἐπιδάουρου

Ἐγένετο στερέωσις τῆς στέγης τοῦ διασώζοντος ἀξιόλογον τοιχογραφικὸν διάκοσμον ναυδρίου τούτου, τὸ ὁποῖον διέτρεχε τὸν κίνδυνον ὀλοκληρωτικῆς καταστροφῆς λόγῳ φθορᾶς καὶ ἐκ τῆς ἐπεμβάσεως τῶν κατοίκων.

4. Μυκῆναι

Ἐγένετο στερέωσις τῶν τοίχων τῶν κτηρίων τῶν ἐρευνηθέντων ἐκ νέου κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη ὑπὸ τοῦ καθηγητοῦ κ. Μυλωνᾶ εἰς τὴν Α. κλιτὴν τῆς ἀκροπόλεως, ἦτοι τῆς Οἰκίας τῶν Κιόνων καὶ τῶν κτηρίων Δ καὶ Γ, ὡς καὶ τῆς ἀνασκαφῆς τοῦ 1968 εἰς τὴν Β. κλιτὴν (βλ. Τὸ Ἔργον 1968, σ. 5 κ.ἑ.).

Ι. Χ. ΠΑΠΑΧΡΙΣΤΟΔΟΥΛΟΥ

24. Α' ἡμισυ 3ου αἰ. μ.Χ., πρβλ. AGORA VII, 292.

25. Τὰ γράμματα τῆς ἐπιγραφῆς εἰς ἀργεῖον ἀλφάβητον τοῦ προκεχωρημένου 5ου αἰ. Παραδείγματα ἀργῶν λίθων ὡς σημάτων ἔχομεν καὶ εἰς ἄλλας νεκροπόλεις, τὰ δὲ πλησιέστερα παράλληλα ἐκ τῆς νεκροπόλεως τῆς Θήρας (Thera II, 104 κ.ἑ.). Ἡ ὅλη περίπτωσις εὐρέσεως τοιοῦτου ἐνεπιγράφου σήματος ἀθικτοῦ, μετὰ τοῦ σχετικοῦ τάφου κάτωθεν αὐτοῦ καὶ πλουσιῶν ἀφιερωμάτων εἰς τὸν ἐνδιάμεσον χώρον, εἶναι, ἐξ ὧν γνωρίζω, σπανία.

EXCAVATION AT CORINTH

The spring excavations of the American School of Classical Studies at Corinth were conducted in two Roman baths that both lie on the east side of the Lechaion Road, and in two areas of the forum of the Roman city. Excavation was also conducted at the north side of the archaic temple overlooking the forum and in the Demeter Sanctuary on the north slope of Acrocorinth. The University of Texas continued its work in the Roman gymnasium.

Excavation of the Roman bath north of the plateia of the modern village was conducted this year with less general excavation than examination of details and search for the explanation of specific problems within and close to the limits of the area exposed in 1967. It was discovered that the façade of the fallen marble architectural elements is of at least three faces, a central portion and two side wings, one flaring to the northwest, the second to the southwest. Behind each of the wings lies a room heated by a hypocaust. This marble façade apparently was not interrupted by entrances, even though it formed the east face of a large paved court that connected with the Lechaion Road.

Of the important finds from the bath were two large relief slabs decorated with quadrigas (Pl. 92 b), some other fragments of sculpture, and a three-sided stele inscribed with the list of victors of the Caesarea of A.D. 127.

Excavation in the north central part of the forum of Ancient Corinth was conducted beneath the Roman levels immediately east of the Sacred Spring. Part of the area had already been cleared at the turn of the century. These results have been published by B. H. Hill in *Corinth I*, part vi. The purpose of the excavation of 1968 was to make stratigraphic tests around the Sacred Spring in order to get samples of pottery and pottery dates for the phases established by Mr. Hill.

This year's excavation has done more than that; it has redefined the limits and organization of the area of the cult, and, where the layers of accumulated soils were well preserved, has exposed more levels of occupation and building phases than had previously been noted. There is good evidence for 8 architectural phases, starting with the fountain house

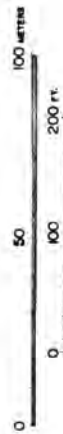
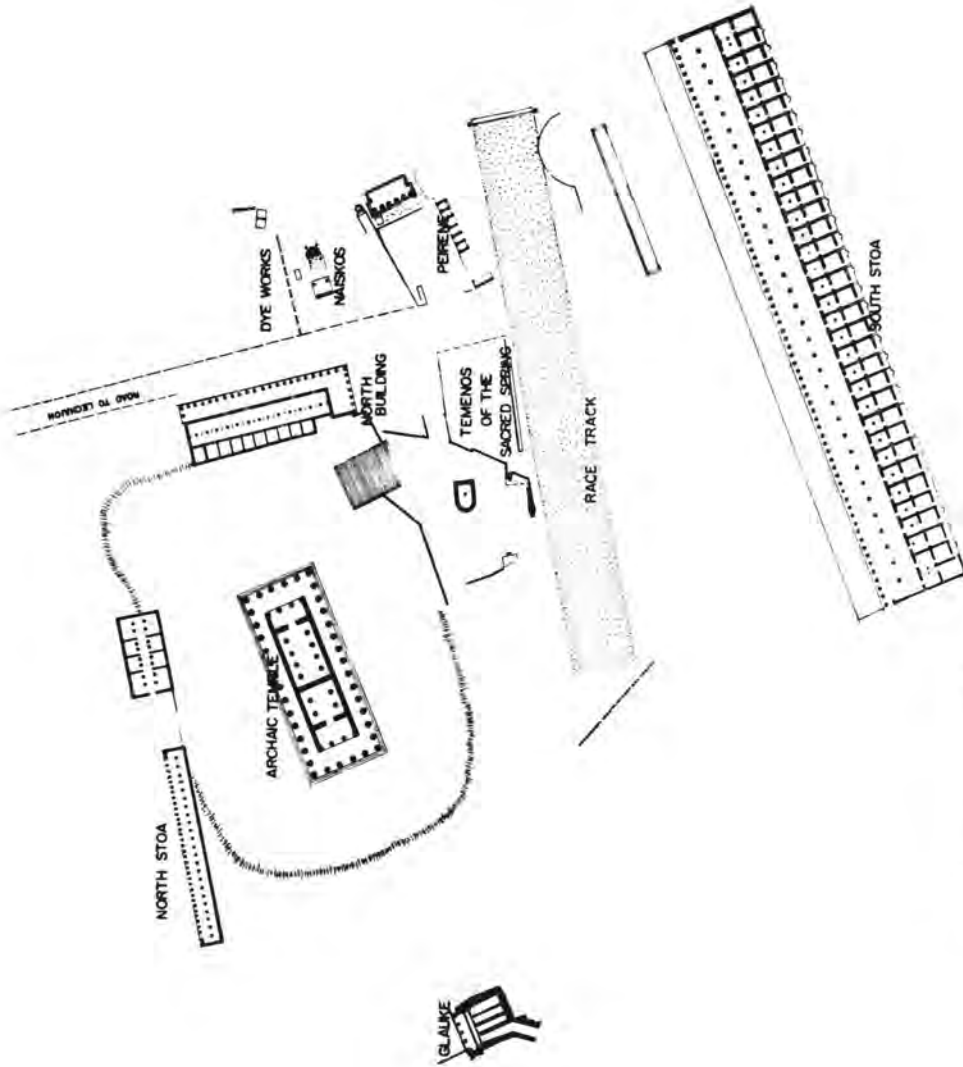
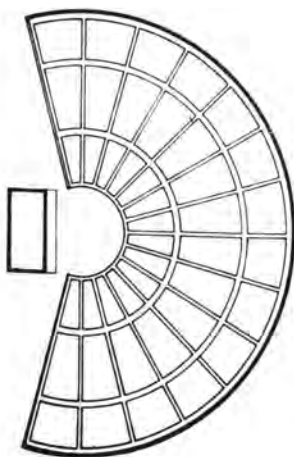
and apsidal building, both built in the first half of the fifth century B.C., and, probably at the same time, the setting up of the boundary stone which forbade entry to this area under penalty of fine. In the end of the fifth century a long mud altar was constructed east of the fountain house. In the next series of phases there were minor changes except that, in the very end of the fourth century or early third century B.C., the southern boundary of the temenos was contracted and limited by a newly laid out race course. Finally, in 146 with the destruction of Corinth by Mummius, the temenos appears to have been abandoned.

Present excavation has shown that the roadway from the harbour of Lechaion did not pass close by the triglyph wall of the temenos but at all times continued straight north, closer to Peirene, and that the walled temenos of the Sacred Spring enclosed the area between the triglyph wall and the roadway (Pl. 1). The boundary stone that forbade entrance was a door jamb in this temenos enclosure wall.

In the first period of the cult, early fifth century, the water that was used in the oracular shrine was gathered from a spring house built against the cliff immediately south of the triglyph wall and temple. The spring house has been shown, by this season's excavation, to have been of canonical form with a roofed and columned reservoir, draw basin, and columned portico. The façade of the portico appears to have had three rectangular piers *in antis*.

There was found evidence for sacrifices at the lowest fifth century levels, that is, burnt animal bones and ash were found at the level of the fountain house floor itself. The earliest physical remains of an altar thus far found, however, were of the late fifth century; the altar was rebuilt at least three times, and went out of use in the early fourth century. The altar was low, only 0.29 m. high, 8.75 m. long, and 0.88 m. wide. It was built of red clay and coated with a thick cover of white clay. It was found well burnt on its top and the heat made the red clay under the top mud coat a bright rose.

A heavy deposit of pottery was found associated with the earliest phase of this altar. All of the pottery was Corinthian except for

Plan 1. Plan of Corinth, ca. 300 B.C.

rare fragments of early Attic R.F. pottery which apparently had accidentally been swept into the deposit. The pottery probably represents a clearing of the sanctuary in the latest fifth century, presumably at the end of the Peloponnesian War when Attic imports to Corinth were cut off, or, at least, minimal.

In the floor immediately east of the altar about 150 holes were discovered and cleared. These are of interest first because of their random pattern, apparently without relationship one to the next, and secondly because they were not just casual holes but were dug with premeditation. The holes were dug into a hard packed earth floor. Because the floor was so hard it appears that the hole had to be dug larger than necessary; thereafter a pike or stake was put into it and the pit was filled around the stake with crushed rock and packing. The purpose of these holes is still in doubt; perhaps they were for upright stakes needed immediately east of the altar during a service or sacrifice. A series of stakes were put up for each festival and thereafter removed; the holes were then filled in. The stake holes found in this year's excavation thus may have served a series of festivals, not just one. Around 300 B.C. the area had become level enough to allow a low terrace wall to be built across the southern limit of the temenos, making room for a new race course that was being laid out immediately to the south. Between the end of the fourth century and 146 this edge of the temenos served as a place where monuments were erected. In at least three cases the monuments were tripods.

The cult of the Sacred Spring appears to have been started suddenly in the early fifth century B.C., for the strata just above the clay produced only Geometric pottery unrelated to the cult buildings; there were no strata of Protocorinthian or Corinthian.

Late black-figured lekythoi were found among the sherds of the earliest fifth century levels. The Attic lekythoi continued in the red-figured style and in Corinthian imitations, even of Attic white-ground. In the fourth century the style changed to Attic squat and to Corinthian miniature banded lekythoi. These in turn gave way to the banded unguentaria of the Hellenistic period. The lekythoi were abundant in every level of the Sacred Spring excavation.

Along with the pottery were found a number of earrings. What was remarkable for Corinth, however, was the paucity of terracotta votives. One mask of a male head (P l. 92 a), two hand-made temple boys, a rare fragment of animal were all the terracottas that were found.

At the west end of the Roman forum, just west of the Babbus Monument, the School sank a series of trenches in order to find stroses of Neolithic and the west end of the third century B.C. race course. Both Early and Middle Neolithic stroses were found, but there was no evidence for the west end of the race course in this area; it apparently terminated somewhere under the foundations of the Babbus Monument.

A Protogeometric grave was found dug into the Neolithic fill immediately west of the Babbus Monument. It was built of rough slabs on end for side walls, with an unlined compartment at its southwest end. The head of the skeleton was toward that compartment. The finds were scattered in and about the skeleton itself. Two pins that should have held the garment of the deceased in place at the shoulders were found one in the earth, the second upright in the southeast corner of the grave. Five spindle whorls (P l. 93 a) were found in both the upper and lower levels of the silt of the grave. One spot, an oinochoe, was found in the southeast corner of the grave under the upright pin. Stuck in behind it and within a crevice at the corner of the grave walls was the ring-based pyxis (P l. 93 b). The skyphos (P l. 93 c) was found shattered and the largest fragment was found under the rough slab that formed the east end of the grave. Thus the grave might be considered disturbed and mixed. There was only one skeleton in the grave, in its original burial position. All of the finds appear to be of the same period and do not necessarily indicate that this was a two burial grave.

In June and October of this year Dr. N. Bookidis supervised excavation within the Demeter Sanctuary on the north slope of Acrocorinth. The purpose of this investigation was to examine more extensively a dining room that had been partially excavated there in 1965. Excavation has revealed a whole series of buildings that range in date from the late

sixth century B.C. to the early Roman period (Pl. 94c).

These structures within the Demeter Sanctuary appear always to have contained cult dining rooms. One building, constructed in the late sixth or early fifth century B.C., had at least one room with built couches; a second room had benches rather than couches built along three of its walls. The building was almost completely constructed of mud brick.

It was in the latest of these structures, however, that a room was cleared which preserved remains of benches along two of its walls and a cement paved platform with drain, apparently a lustral area, in line with the door that opened into an adjoining dining room and kitchen at the east.

Excavations of the University of Texas under the auspices of the American School of Classical Studies were again conducted on the site of the Roman gymnasium at Corinth in July and August of 1968 by Dr. J. Wiseman. At the eastern end of the south stoa of the gymnasium complex the area excavated in 1967 was expanded another 15 m. toward the west. The back (south) wall of the stoa was found to have been pillaged in antiquity and a new wall was constructed which is now uncovered for a total distance of 27 m. The later foundation built inside the trench has made use of 11 poros Doric capitals, which originally may have been from the north façade of this south stoa. The capitals date to about the time of the stoa, late first century A.D. The pottery found in the foundation trench and which is associated with the abandonment of the building is dated to the late fourth - early fifth century A.D.

Further work was also done in the area of the bronze casting pit at the northwest corner of the West Waterworks of the gymnasium area. A series of bases, apparently piece moulds, were found *in situ* in the pit; other evidence for the casting of statues includes bronze patches, drippings, chaplets, slag, pumice for the smoothing of the bronze, iron nails and a large quantity of carbonized wood. The pit seems to have been first used toward the end of the first century A.D.

More work was also done in the area of the long narrow building whose east end was closed by an apse, the interior width of which was ca. 3.50 m. Within the setting trench for

the apse, and on bedrock immediately east of the apse wall, there was found in 1967 a tightly rolled inscribed lead tablet. Two other tablets of lead, both inscribed and tightly rolled, were found this year, one was found a short distance to the east of the apse, the second was found in the setting trench. Only the first of the three has been unrolled. The script is Greek; a few of the letters are printed but most of the writing is cursive. The inscription has not as yet been fully studied.

This year a marble-lined subterranean fountain house was found within what appears to have been a natural grotto connected to the Lerna Supply System by an underground channel. The fountain house has been only partially cleared because of the difficulty and danger of the project. Thus far the grotto is seen probably to have continued to the northwest, while other passages open to the north and south. The main passage probably leads to the tunnel exit still visible in the face of the cliff at the point where the cliff drops off to the lower coastal plain to the north of the ancient city wall.

Only the south end and part of the west side of the fountain house have been cleared. Here were found two shallow, stuccoed basins on the south and part of a third basin along the east wall. All basins were faced with marble revetment.

The water apparently entered the basins from marble lion's head spouts. There is a marble bench along the west wall; both bench and its revetment were covered with a thick calcium deposit.

Within the silt and clay of the area excavated 179 lamps were recovered intact, with many more in fragmentary condition (Pl. 94a). The lamps belong to the late fourth or first half of the fifth century A.D.; many were signed by the lamp manufacturer. The coins appear to be, at the latest, of Theodosius I (A. D. 375 - 395). Late in the fifth century or perhaps in the early sixth century the fountain house and tunnel system were abandoned for the last time and the complex seems to have been sealed by layers of earth and clay.

Further work was also done on the late wall that runs east-west through part of the gymnasium and in which is built the giant epistyle wall associated by Dinsmoor with his

«largest temple in the Peloponnesos» (*Hesperia*, 1967, pp. 410-412). The wall was built of largely re-used architectural fragments and erected in the late fourth century A.D. The thickness of the wall varies from 1.00 to 1.20 m. South of the first wall lies a second one running parallel to it, similar to it both in size and technique. There is the possibility that these two walls at one time formed two faces of a fortification wall nearly 8 m. thick at the point where a road ascended from the lower plain into the city area. Associated with this wall were found 18 coins corroded into a single mass, the legible ones were of the emperors Gratian, Valentinian II, and Theodosius; no coins were later than A.D. 395.

During the construction of the new Corinth - Patras highway a bulldozer scraped the top of a poros sarcophagos and glass cinerary urn. The two large poros sarcophagoi had been pillaged in antiquity. One bronze coin and two gold-leaf impressions of Sikyonian coins were recovered; a terracotta lamp of Broneer type XVI was found outside of the second sarcophagos, suggesting a first century A.D. date for the use. The same date can be assigned to the fine glass urn of the cremation burial (P l. 94 b).

Dr. H. S. Robinson started investigations at the north side of Temple Hill in preparation of a new study of the sixth century temple of Apollo and its predecessor. The trenches were dug to bedrock; the earliest fill contained unstratified pottery from the Neolithic to the Early Helladic II period. This fill was cut into by a wall that was in use contemporaneously with the earlier temple of Apollo. Pockets of debris of wall blocks and roof tiles from the earlier temple were found this year similar to the debris found previously in the same area by Prof. S. Weinberg (*Hesperia* 1939, pp. 191-199) and by Mrs. M. C. Roebuck (*Hesperia* 1955, pp. 147-157).

C. K. WILLIAMS

*

ISTHMIA

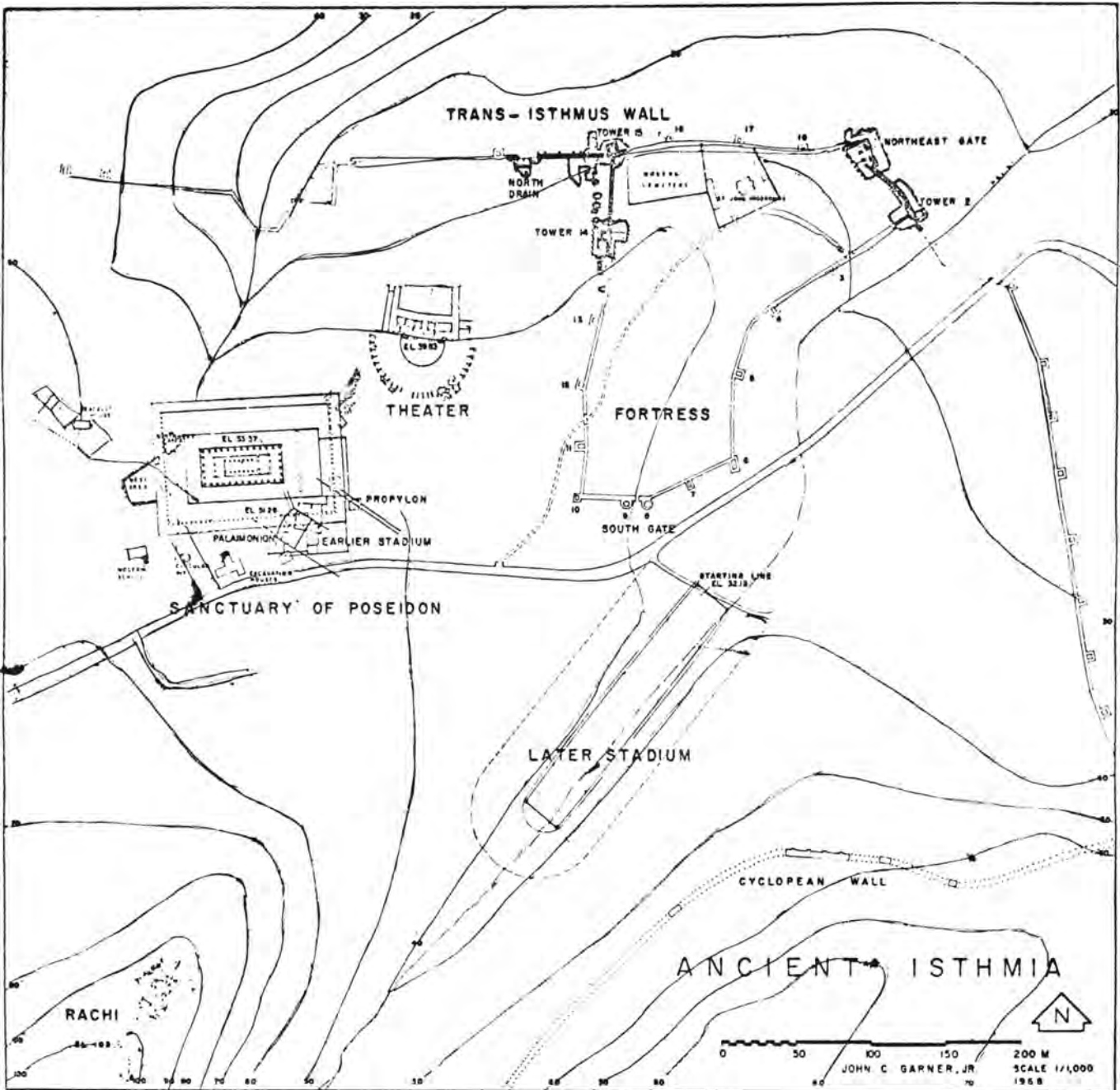
The second campaign of the new excavations at the Isthmian Sanctuary of Poseidon be-

gan March 25, 1968, and ended on June 6. Full-scale digging began Monday, April 1, and ended Saturday, May 18 (seven weeks). Work on photography and records continued through the summer. Student-excavators from the University of California at Los Angeles were Tania Kaljakin, Cynthia Chan Bogle, and Susan Hull of the Department of Classics, and Donald Hull, John Nicols, and Louis Okin, students of Ancient History in the Department of History. The architect for the excavations was again John C. Garner, Jr. Three principal areas were chosen for excavation: Tower 2 and Tower 15 in the Trans-Isthmus Wall and the cemetery at the west end of Kyras Vrysi accidentally discovered in the summer of 1967. A fourth area, which lies northwest of the temple of Poseidon and had been partially excavated in 1967, was further investigated this year.

Tower 2

This tower projects eastward from the Trans-Isthmus Wall at the point where the south wall of the Fortress abuts the Trans-Isthmus Wall on the west (Plan 1*; P l. 95 a-b). Traces of a passageway through the Trans-Isthmus Wall to the inside of the tower were discovered at the outside corner of the Fortress South Wall (P l. 96 a). The walls of the tower are made with two rows of blocks side by side; the outer row at each corner is bonded into the Trans-Isthmus Wall and the inner row is abutted. Within the Fortress (P l. 96 b) a stairway ascended the west face of the Trans-Isthmus Wall to the fighting-platform on its top. Both the Trans-Isthmus Wall and the Fortress Wall at their point of junction overrun a grave which contained two skeletons (P l. 97 a-b). The skeletons were bedded on tile in a grave cut into the conglomerate and covered with stone slabs set in mortar and sealed with mortar. Seven fieldstones edged the western and in part the northern sides of the grave. Unhappily the grave was without other contents save for several very small fragments of pottery which doubtless were washed into the grave

* This Plan is based on original «Ancient Isthmia» by W. B. Dinsmoor Jr., 1968. The areas investigated in 1967 and 1968 are marked in hatched outlines (wrongly omitted in the Gellis Trench between the excavation houses fronting on the road).

Plan 1. Ancient Isthmia. The Sanctuary of Poseidon and its vicinity

along with the fine earth which partially filled it; one of the smallest fragments belonged to the fine red-ware pottery of early Roman Imperial times. Two other graves, neatly constructed of reused material for the most part and covered with stone slabs, were found high in the fill against the inner face of the Fortress South Wall. Both contained headstones, and one apparently a footstone. The skeletons were well preserved. There were no other finds in either grave. They are doubtless early modern.

Much material from earlier Roman buildings is built into the Trans-Isthmus Wall and the Fortress South Wall in the neighborhood of Tower 2 (P l. 96 a): some eighteen unfluted column-drums (of which almost all are *ca.* 0.60 m. in diameter and so from the same building), two Doric capitals (which seem too small to go with the drums), a capping-block from a parapet, and a horizontal-cornice block. Some of the blocks in the Trans-Isthmus Wall and in Tower 2 have dove-tail clamp-cuttings. The blocks are sometimes so set that these cuttings can be functional and sometimes not. It is a matter of some interest that the joint between the Fortress South Wall and the Trans-Isthmus Wall is a butted joint; there is no bonding. It is also a matter of interest that the cut-stone facings both of the Fortress Wall and of the Trans-Isthmus Wall are set on rubble- and-mortar footings.

Tower 15

The one end of the Fortress Wall joins the Trans-Isthmus Wall at Tower 2, the other end joins the Trans-Isthmus Wall at Tower 15 (P l a n 1; P l. 98 a-b). Here too the joint between the Fortress Wall and Trans-Isthmus Wall is a butted joint. At the end of the Fortress Wall is a vaulted entrance to a passageway to the well-preserved interior of Tower 15 (P l. 99 a-b, 100 a). The ceiling of the passageway is made with several heavy column drums, one of which had cracked and is now reinforced with an angle-iron. Used as building material in the back wall of the vaulted entrance is an Ionic drum (P l. 99 b) which belongs to the series found in 1967 in the vicinity of the Northeast Gate; these had constituted two columns which, it seems, were once set up in the orchestra of the theatre (AD 23 (1968): Chronika, p. 141, Plan 2). Scratched into

the wet mortar on the well-preserved interior walls of Tower 15 are two graffiti: the one a fish (P l. 100 b), presumably the Christian symbol, and the other apparently a cross-bow. Immediately west of Tower 15 a new gateway through the Trans-Isthmus Wall was discovered (P l. 101 a). Sill and both jambs are well preserved. The console of the eastern jamb was still *in situ*; the other console was found in the fill outside the wall. This gateway too had been blocked (P l. 101 b) with stone in the last period of the wall's use as a military structure. The blocking was rubble packed between facings of large cut-stone blocks laid without mortar, cruder work than the late masonry which blocked the Northeast Gate and strengthened the northeast angle of the Fortress. The northern roadside edges of the jambs of the Gate by Tower 15 are bevelled and the western jamb is channelled by wheels of carts scraping against it as they turned through the Gate to the area within the Wall. A well-constructed lime kiln (P l. 102 a) southwest of the Gate contained nothing by which it could be dated. However, it is not impossible that the kiln was built to facilitate work when the Wall was under construction.

Surface shrubbery and debris was removed from the Fortress West Wall between Tower 14 and Tower 15 (P l. 98 a). The wall here seems to present no anomaly. The like cannot be said for the section of the Trans-Isthmus Wall between Tower 15 and the so-called North Drain. From the exterior face of the wall at periodic intervals a single row of blocks projects northward as though a buttress (P l a n 1); there are six such over a distance of some 35 m. and the intervals between them are either *ca.* 5 m. or *ca.* 10 m. West of the Tower 15 gate the Trans-Isthmus Wall has a maximum thickness of *ca.* 5 m. (P l. 98 b). About 17 m. west of Tower 15 this very thick section of wall comes to an abrupt end and the width of the Trans-Isthmus Wall is reduced to *ca.* 2.50 m. In this area two sections of rubble wall were revealed south of the Trans-Isthmus Wall. The north face of the first is *ca.* 5.70 m. from the outer face of the Trans-Isthmus Wall and the north face of the second is *ca.* 6.70 m. from the outer face of the Trans-Isthmus Wall. The first wall is well preserved, but the second consists of

a thin layer of stones laid in a deep footing-trench cut in stereo. This deep footing is exactly on line with the heavy block east-west wall of the North Drain complex some 37.50 m. to the west (P l. 102 b). The significance of this alignment and indeed any understanding of the puzzling problem of the construction of the Trans-Isthmus Wall in this area west of Tower 15 must await a more complete excavation.

Lambrou Cemetery

In the field west of Kyras Vrysi where graves were discovered in the summer of 1967 by those who were digging a ditch for a water line, we have opened altogether some 119 burials (P l. 103). The overwhelming majority were burials of the 6th and 5th centuries B.C. Some few were burials of the 4th century B.C. Most of the burials were sarcophagus burials where the corpse had been placed in a coffin cut from soft stone, sometimes stuccoed on the interior and occasionally around the top rim of the exterior (once with a saw-tooth pattern), and covered with a stone lid. There were a few burials, among them the latest, which were simply pits dug into the stereo, unlined, but covered with stone slabs, sometimes of reused material from earlier constructions. In the area of the cemetery excavated burials were sometimes quite deep, but most were shallow and we did not find evidence of an earlier cemetery underlying the graves that we had dug. The cemetery had been robbed at some earlier date, perhaps at several earlier dates. Nevertheless, we recovered a considerable amount of pottery from the broken graves and the votive deposits around them (P l. 104 a-d). We also recovered scraps of metal objects: strigils used by athletes to scrape the oil and sand from their bodies after competing in the gymnastic contests at the Isthmian Games; pins, rings, and an exquisite pair of silver earrings (P l. 108 a) once used by a lady of the community. It is a matter of interest that the earliest pottery from this cemetery seems to be from the 2nd or 3rd decade of the 6th century B.C. and the traditional date for the internationalizing of the ceremonies at Poseidon's Isthmian sanctuary is 581 B.C. It is also a matter of tradition that the Isthmian Games were especially favored by the Athenians, and a

matter of interest that a considerable amount of the pottery recovered from the graves we opened is Attic (P l. 105 a - d), including the Komast cup by the KY Painter mentioned in our reports for August-September, 1967, and for March, 1968. The earliest Corinthian pottery (P l. 106 a - c, 107 a - b) belongs to the animal-frieze style of Middle Corinthian which is commonly held to cover the first quarter of the 6th century B.C. It is a matter of regret that the greater amount of the pottery recovered was so close to the surface and had been for so long subjected to constant fluctuations of wet and dry, hot and cold (P l. 108 b-c, 109 a - b). However, in spite of this, some well-fired pieces were indeed nicely preserved, and the presence of so affluent a cemetery at the Sanctuary at so early a date is a matter of considerable historical interest.

A number of exquisite things have been found in the two campaigns in addition to the lovelier finds from the cemetery. Among them are a well-preserved coin of Constantine (P l. 110 a - b) and a fragment of an Attic vase of early Archaic date with the last three letters of an artist's signature, ζEN , in lettering worthy of Exekias himself. By contrast one Roman sherd had the very legible dipinto *LAC*, presumably a milk container. A fragment of a Roman bowl had a well-preserved head in relief on it (P l. 110 c), and some fragments of Byzantine glazed plates from the Tower 2 fill had attractive pattern-work (P l. 110 d).

PAUL A. CLEMENT

*

CORINTHIAN KENCHREAI

The investigations of the American School of Classical Studies at Athens in Corinthian Kenchreai were carried on through July and August of 1968 by Indiana University and the University of Chicago. The purpose of the campaign was to supplement and consolidate the investigations of previous years, and the work was distributed over a number of separate points.

A large part of the work was within the harbor basin, under water, with the aid in some places of an air-lift, in others, of a small suction dredge. At the outermost extremity

of the northeast mole on the side facing the harbor a broad expanse of large blocks at a depth ranging from 3 m. to 4.50 m. was cleared and examined in some detail over an area at least 10 m. square. It gives the appearance of a heavy pavement, or perhaps a massive foundation. The most remarkable feature is a number of blocks of various sizes — the largest about 1×3.50 m., characterized by a mounded, loaf-like upper surface, for which a satisfactory explanation is so far lacking. Along the top of the mole a line of smooth, unfinished column drums, with lifting bosses, was partly cleared and investigated. They are about 1 m. in diameter, and 0.45 m. high, and would seem to represent part of a sea wall or pavement on top of the mole. Close on shore a massive L-shaped foundation composed of large trimmed blocks lying just below sea-level was investigated. This was found to consist of only a single course, resting on concrete, which, however, rested on a structure of massive masonry at least four courses in depth, the top about 0.75 m. below sea-level. Some data for the relation of these to other slighter walls in the area was collected, but has not been interpreted.

At the inner part of the harbor, halfway along the shore between the two moles, a trench was cut down along the seaward face of a wall whose top shows at water level, running roughly parallel to the shore. This was found to consist of three courses of stone of which the lowest projects outward and is much worn, while the bottom of the superimposed block is hollowed and worn. This suggests a situation in which the sea level was at the top of the lowermost block, or about 1 m. below modern sea level. About 35 m. from shore another array of blocks was investigated at a depth of 1.50-2.50 m. Most of these seem to be tumbled and not *in situ*, but it seems plausible that some at least are *in situ* from some construction — a wharf or outer quai — for which the sea-level would have been perhaps 1.75 m. below modern sea-level.

On the harbor side of the southwest pier, about 12 m. from the outermost line of wall on the pier itself, and about 4 m. deep, a trench which had been opened in 1964 was enlarged. This had been designed originally to test the harbor bottom at a point supposed

to be outside the edge of the massif of the pier itself, or any other construction. It had proved, however, to have penetrated a rich deposit of Roman pottery of the latter part of the first century after Christ. In the enlargement of 1968 much more of this pottery was discovered, many lamps, and a wide range of miscellaneous small objects. These include a fine carnelian ring gem with a bearded head intaglio, two small wooden combs, a lamp with the wick still in it, and a variety of seeds, nuts, and other vegetable matter. Beneath this was an apparently distinct stratum containing earlier pottery, and beneath this, at a depth of about 5.50 m., some heavy blocks of masonry. The conditions of excavation and lack of time prevented further investigation of this masonry.

On land, the system of warehouses extending along the southwest pier and thence inland was examined in a number of limited areas in the hope of assembling evidence for chronology and details of construction. A trench some 70 m. in from the shore seems to show that there had been essentially a single system of warehouses extending at least this far, or some 175 m. inland from the outermost end of the pier. Chronological evidence seemed to indicate that the original construction of the system might be dated as early as the Augustan period, and that parts at least were in use into the fifth century after Christ.

The arrangements around the sixth-century baptistery west of the church were examined, and it was established that the baptismal font lies within a rectangular enclosure about 6 m. wide and 10 m. long, defined in part by walls of the earlier warehouse on the site, in part by especially built walls. The floor surrounding the font itself is a mosaic which is presumably earlier than the baptistery, but the space on which it faces was originally another room or section of the warehouse complex, and is paved with large square ceramic tile. It seems clear, however, that this part of the floor of the baptistery complex had been cut down about 0.30 m. through a later accumulation of earth over the original floors of the warehouse in this area.

Another sphere of activity centered on the continued efforts toward the preservation of the panels of *opus sectile* in glass discovered originally in 1964. By the end of the summer

of 1966, six of the nine stacks of panels had been removed from the submerged structure along the south side of the southwest pier, and some of them had been treated for preservation. During the interval between the summer of 1966 and the summer of 1968 all of the panels removed had been treated for preservation, and although some of them were found to have disintegrated completely, many were recovered in varying stages ranging from essential completeness to disjointed fragments. Among the well preserved panels are a portrait of Plato, in the same crate with Homer, who had been cleaned in 1966; four very well preserved architectural panoramas depicting buildings along the sea with ships sailing about, fish in the water, and fishermen trying to catch the fish; two panels with birds and flowers; fragments of a panel with a figure resembling Homer and Plato, but designated - - - - *ACTO* - probably, as suggested by Mrs. Deilaki, Theophrastos; and many fairly extensive fragments of panels with formal motifs of various kinds.

In the summer of 1968 the three remaining stacks were removed. In a new effort to solve the problem of the salts absorbed by the glass during its period of submersion these stacks were deposited in tanks, which were built around them, and kept submerged in fresh water, renewed every two days. This seems to have removed at least the greater part of the salts. Thereafter the stacks were transported to Nauplion where they are being cleaned and treated by Mr. Deilakis. During the course of the fall and winter a number have been processed. Most of these seem to have been square panels with formal patterns of concentric squares and circles (in distinction from the formal patterns previously cleaned, which were rectangular with diamonds and squares), but one fragment has come to light depicting a female figure (only the feet and lower part of the garment are preserved) standing on or hovering over a pedestal, flanked by two large columns or pilasters.

During the summer an inscription built into a farm building on the hill overlooking the harbor was reported. This was examined and cleaned, and proved to be a poros block bearing the name *ΑΓΑΘΑΡΧΟΥ* in archaic letters. Several members of the staff began inten-

sive work on the study of various categories of material for publication; in the course of these efforts there was assembled from the marble piles a large quantity of various kinds of marble architectural ornamentation, including many fragments of an elaborate palmette intended, presumably, to stand over a door.

ROBERT SCRANTON

*

ARGOS

Deux campagnes de fouilles ont été effectuées, l'une en mai et juin (secteurs α et δ), l'autre en septembre et octobre (secteur δ).

I. Secteur α¹

Dans ce secteur, qui est sans doute celui de l'*Agora* antique, J.-Fr. Bommelaer et J.-P. Sordini se sont consacrés à deux tâches:

1) Poursuite des recherches dans la zone déjà explorée en 1966 et 1967². Ces deux campagnes avaient permis de reconnaître, du N. au S., un bâtiment hellénistique *J*, un grand égout d'époque romaine *K*, articulé sur un égout plus ancien *M*, et un monument *L*, sans doute hellénistique, provisoirement appelé « édifice prostyle ». Limitée par la présence d'une maison moderne, dont l'expropriation est en cours, la fouille de 1968 a été un simple élargissement vers l'O. (Pl. 111 a). La nouvelle coupe ainsi obtenue, si elle ne donne aucun renseignement nouveau sur l'édifice *L*, bordé de ce côté par la tranchée de l'égout *K*, qui a coupé toute la stratigraphie, permet néanmoins:

De confirmer la datation (hellénistique) du bâtiment *J*.

De préciser la chronologie du grand égout *K*: il paraît contemporain d'un sol établi sur un remblai où abondent les fragments de lampes *Red-on-white*, alors que les fragments de lampes corinthiennes y sont encore très rares. Un denier d'Hadrien (3e consulat), dont l'état de fraîcheur semble indiquer qu'il n'a

1. Pour la définition des secteurs d'Argos, cf. *BCH* 91 (1967), p. 810, n. 1.

2. Cf. *BCH* 91 (1967), pp. 810-814. La fig. 22, p. 812, montre le stylobate du bâtiment *J*, en bas à gauche. Les lettres attribuées ici aux diverses constructions se réfèrent au plan fig. 1 de la *Chronique des fouilles* d'Argos, *BCH* 92 (1968).

pas beaucoup circulé, permet peut-être de serrer la date au plus près.

2) Ouverture d'un chantier, immédiatement au S. du grand portique classique³, sur un terrain récemment exproprié par l'École. Des sondages antérieurs (1952) avaient permis de reconnaître l'existence, à cet endroit, d'un établissement thermal, appuyé au N. sur le toichobate (de fond?) du portique. La fouille de cette année a permis de reconnaître, au S., des pièces à hypocaustes (Pl. 111b) et au N., la partie froide des thermes (cour et *frigidarium?*). D'ores et déjà, il apparaît que l'histoire du bâtiment est complexe:

Un état ancien (Ier s. ap. J.-C. ?) est attesté dans la galerie même du portique (Pl. 111c). Les conduites d'eau qui le traversent peuvent se rapporter à un établissement thermal, mais il faut attendre, pour s'en assurer, d'avoir fouillé sous les thermes actuellement visibles. Cet état a dû être détruit par un incendie.

Deux ou plusieurs états (dont témoignent des pavements de mosaïque superposés, les restes de plusieurs seuils et de systèmes de caniveaux successifs) ont assurément précédé la dernière phase d'utilisation des thermes qui, pour l'essentiel, paraît dater des IVe- Ve s. ap. J.-C. Par la suite les thermes ont été réutilisés à d'autres fins, comme le montrent divers aménagements, notamment un volumineux socle de pierres (Pl. 111d).

Enfin, après destruction des bâtiments, une construction assez pauvre s'est installée, peut-être à l'époque byzantine, au-dessus des hypocaustes, à un niveau plus élevé que celui des thermes.

II. Secteur δ

Sur la place située au S. de l'Odéon romain, Fr. Croissant, assisté de H. Sarian et Fr. Vandenaebale, a poursuivi l'exploration du sanctuaire d'*Aphrodite* repéré en 1967. Dans l'ensemble, les résultats acquis ont été largement confirmés, en particulier l'identification du sanctuaire. Plusieurs nouvelles dédicaces ont été recueillies (Pl. 112a), et un abondant matériel votif (céramique, allant de l'époque archaïque à l'époque romaine, et surtout figurines de terre cuite) a été inventorié (Pl. 112b-c). On peut maintenant se faire une idée

assez complète de l'organisation du sanctuaire et de son histoire (Plan 1).

La découverte la plus importante a été celle du temple. Aujourd'hui terriblement ruiné (il ne reste pratiquement rien de l'élévation), il mesurait env. 6 m. sur 13.50 m. La fondation, exactement orientée E.-O., adossée aux premières pentes de la Larissa, constitue une terrasse artificielle, à demi construite (en pòros), à demi taillée dans le roc (Pl. 112d, 113a). On ne peut guère en restituer que le plan général: il s'agissait apparemment d'un simple oikos avec pronaos *in antis*. Les quelques blocs qui ont subsisté de l'élévation, en calcaire local, montrent un travail soigné, et des traces de scellements en double T, dont le type s'accorde bien avec la date — 3e quart du Ve s. av. J.-C. — fournie par la stratigraphie observée en avant de la façade E.

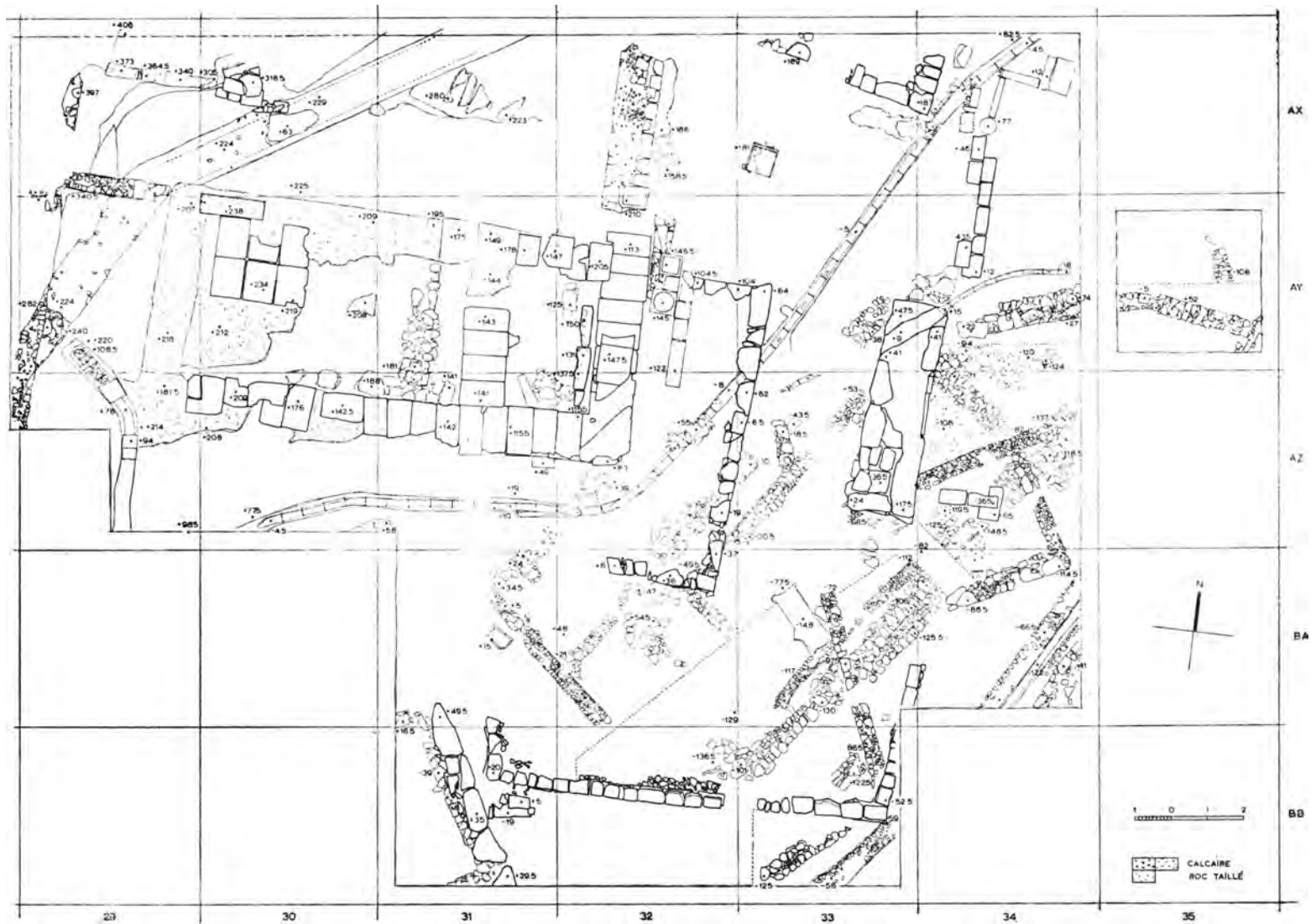
Sous le pronaos se trouvait enfoui un petit dépôt de fondation, composé essentiellement de vases miniatures et de figurines de terre cuite, remontant pour la plupart au début du VIe s. ou à la fin du VIIe s. av. J.-C. Ces offrandes, les plus anciennes trouvées dans le sanctuaire, proviennent sans doute de la destruction d'un premier temple, auquel doivent appartenir les restes d'une petite fondation, de construction grossière, englobée dans la grande fondation de pòros.

A l'époque archaïque (première moitié du VIe s.) doivent être attribués également un soubassement d'autel en pòros (larg. 1.75 m.; long. 6 m. env.), situé à quelques mètres en avant de la façade E. du temple, et déjà partiellement dégagé en 1967, et un mur de soutènement en polygonal grossier, qui délimitait une terrasse rectangulaire d'env. 9 m. de large, aménagée autour du temple primitif.

En partie détruite au Ve s. par la construction du nouveau temple, cette terrasse paraît cependant avoir été conservée, au moins à l'E., comme un palier d'accès à la façade principale, et cela jusqu'à une date tardive. Une canalisation d'adduction d'eau, installée au Ier s. ap. J.-C., qui traverse le sanctuaire, contournant l'angle SE. du temple, a respecté le mur archaïque, dont on a seulement enlevé quelques pierres de fondation pour lui ménager un passage. Le temple, de même, a dû rester en service, sans modifications importantes, jusqu'à la destruction du sanctuaire.

Encore que ruinées et sporadiques, les ins-

3. Cf. *BCH* 77 (1953), pp. 252-253.

Plan 1. Argos. Secteur 6

tallations romaines attestent une activité continue jusqu'à la fin du IVe s. ap. J. - C. Cependant, à part l'aménagement d'une petite terrasse au N. du temple, au Ier s. ap. J. - C., aucune construction de quelque envergure ne peut être notée pendant cette période. La céramique, très abondante (lampes, en particulier), paraît indiquer deux remblaiements successifs (l'un au Ier s., l'autre au début du IVe s.), correspondant à deux réorganisations du sanctuaire.

Le péribole, dont le tracé n'a pu être encore déterminé partout avec certitude, apparaît, dans son état final, comme très composite. Au NO., où les blocs étaient directement fondés sur le rocher, entaillé à cet effet, il doit remonter aux premiers temps du sanctuaire. Au NE. se trouvait probablement l'entrée du téménos, munie de degrés, aménagée à l'époque hellénistique et fortement remaniée à l'époque romaine. Quant au côté S. (P l. 113 b), déjà partiellement dégagé en 1967, il semble qu'il soit plus ancien qu'on ne l'avait cru d'abord, et qu'au moins dans sa partie O., il doive être associé au remblai contemporain de la construction du second temple.

La destruction totale et le pillage de l'Aphrodision peuvent être datés assez précisément grâce aux nombreuses monnaies d'Arcadius (395 - 408) trouvées dans la couche qui recouvrait la terrasse du temple.

La campagne de septembre - octobre a été particulièrement consacrée à la fouille des niveaux antérieurs au sanctuaire, qui n'avait été qu'amorcée l'an dernier. En gros, la séquence stratigraphique reconnue en 1967 a été confirmée: la première période d'occupation, où il faut distinguer deux phases, n'est pas antérieure à l'Helladique Moyen. Tout le secteur fouillé paraît avoir été recouvert par un habitat, dont les structures, presque complètement anéanties au NO. (les couches HM subsistent à l'état de traces sous la fondation du temple), se sont mieux conservées au SE., où la couche de terre s'épaissit rapidement. La pente du terrain était compensée par un système de terrasses, dont on n'a pu fouiller que l'étage supérieur, en raison de la proximité de la rue moderne. L'habitat proprement dit est extrêmement ruiné, mais le mur de soutènement, trois fois reconstruit (P l. 113 c), a pu être dégagé sur une quinzaine de mètres, et les

remblais ont fourni une céramique abondante.

Directement sur ces vestiges mésohelladiques s'est établi un habitat mycénien (P l. 113 d), qui comporte deux phases de construction et d'utilisation, l'une et l'autre terminées par un incendie. La seconde paraît dater du HR IIIc; seule l'étude détaillée du matériel permettra de situer la première avec précision. On peut cependant remarquer dès maintenant que le changement complet d'orientation des murs, qui ne tiennent aucun compte du système de terrasses aménagé précédemment, suppose une période d'abandon prolongée entre les occupations HM et HR. Il s'agissait évidemment d'un quartier pauvre: l'architecture est sommaire, et la céramique en majorité commune. La structure la mieux conservée est une pièce d'env. 4 m. sur 6 m.: autour du foyer, situé dans un angle, et aux abords duquel le sol était renforcé par un gros cailloutis, ont été trouvés divers récipients et ustensiles de cuisine, en particulier une meule de pierre intacte avec son mortier.

Entre la fin de l'époque mycénienne et la fondation du sanctuaire archaïque, le secteur paraît bien avoir été totalement abandonné.

ÉCOLE FRANÇAISE D'ATHÈNES

*

INVESTIGATIONS AT PORTO CHELI

The fifth season of exploration and excavation in the neighborhood of Porto Cheli in the southern Argolid was carried out during a campaign of about two months in the summer of 1968*. These investigations again represent

*Work officially began on 22 June and lasted through 14 August, plus a study period in the Nauplion Museum. Financial support for the project has been generously provided by the Indiana University Foundation, the University of Pennsylvania, the Ford Foundation and the Triopian Foundation. We should also like to thank the Esso-Pappas Company of Greece for its enthusiastic support.

T. W. Jacobsen of Indiana University and M. H. Jameson of the University of Pennsylvania are co-directors of the project. Jacobsen again served as field director. Other members of the staff were: Mrs. M. H. McAllister, Mr. and Mrs. J. H. Whittlesey, Mr. and Mrs. P. M. Smith, Mr. and Mrs. S. N. Payne, Miss S. Dublin, Miss K. Vitelli, Mr. J. Carpenter, Dr. P. Mellars, Mr. J. Klein, Mr. M. Langdon, Mr. S. Diamant, Mr. P. Carter, Mr. K. Kilinski, Mr. R. Preuss, Mr. R. Van Berg, Mr. I. Storey, Mr. C. McNaught, Mr. R. Platt and Mr. P. O'Kane. Mr. N. Diaskalou of Old Corinth again served as conservator.

For brief reports of previous work at Porto Cheli, see

a joint undertaking of Indiana University and the University of Pennsylvania and are under the auspices of the American School of Classical Studies in Athens. This year's program included the continued examination of two sites in the neighborhood: the submerged remains of classical Halieis in the harbor of Porto Cheli and the prehistoric Franchthi Cave at nearby Koilada. In addition, brief trial excavations were carried out in a large field east of Halieis which was about to be developed for residential purposes. Problems involving the expropriation of land again prevented further work from being done on the site of Halieis itself.

Underwater Investigations. Exploration was greatly facilitated this year by the use of high powered suction equipment which permitted opening of trenches roughly in the manner of an excavation on land. Aerial photographs taken by a camera suspended from a balloon or kite-like airfoil were again of considerable value in locating and interpreting submerged structures.

One of the major objectives of the 1968 campaign was the clarification of what appeared in 1967 to be an enclosed harbor within the fortifications of the classical town. Although the full extent of the harbor has yet to be defined precisely, we are now satisfied that it does represent an enclosed harbor. This is confirmed at least in part by the fact that considerable trenching in an area measuring *ca.* 40 m. \times *ca.* 100 m. to the east and south of the entrance produced absolutely no trace of any buildings. The northern limit of the harbor has been established by the discovery of a long east-west wall of poros blocks lying some 3 m. inside the city wall and 0.25–0.35 m. lower than that wall. This construction probably served as a retaining wall for the mole on which the city wall was built. It begins at what must have been the eastern end of the harbor (presumably on dry land in antiquity) and continues westward for some 90 m. into the sea where it terminates at the circular tower on the north side of the harbor entrance. A similar construction some 7 m. long outside

and to the south of the entrance may have served to keep the harbor entrance clear. Although serious efforts were made to locate permanent boundaries in the form of a sea-wall or quay on the eastern and southern sides of the harbor, no such constructions have yet been found. Therefore it seems most likely at present that the waterfront in those areas consisted simply of the natural beach in the fifth and fourth centuries B. C.

This season's program also included detailed examination of the towers and segments of the city wall located in 1967, but one of the most interesting discoveries was a large building lying outside the city wall and first detected in last year's aerial photographs. It is rectangular in plan (*ca.* 16 m. \times *ca.* 25 m.), and its interior is divided into three parts by two colonnades (represented by two rows of rectangular bases) which may have supported an upper storey. Although its function is not yet clear, its date seems to be classical (perhaps fourth century B. C.) to judge from the pottery found along its walls. The building lies next to a road some 7 m. wide which emerged from a major gate in the city wall (beneath the Roman bath explored in 1965) and probably passed northeastward to ancient Hermione.

Trial Excavation. Five trenches (A-E) were opened during a period of some three and one-half weeks in a large irregularly shaped field outside and to the east of the city walls of Halieis. Trenches A (3 m. \times 30 m.), C (1.50 m. \times 7 m.) and D (1.50 m. \times 7 m.) were opened within the field itself, but they produced no evidence either of ancient buildings or of the ancient road that led eastward from the main east gate of the city. It now seems more likely that this road would have passed along the lower slopes of the hills to the south of this field and then turned northward in the direction of the ancient cemetery on the modern road to the village of Kosta.

A portion of the western boundary of this field is formed by the remains of a substantial tower (*ca.* 8 m. sq.) at the easternmost angle of the city wall of Halieis. Only a portion of the stone orthostate course of the tower was visible above modern ground-level before excavation (P1. 114 a). We opened two trenches, B (1.50 m. \times 3 m.) and E (2 m. \times 4 m.), against the eastern and northern faces of the

Expedition, 5 (1963), pp. 2-11; *Deltion* 18 (1963): *Chronika*, p. 74, and *Deltion* 21 (1966): *Chronika*, pp. 148-151. Notes on the 1966 and 1967 seasons as a whole (*Deltion*) and the 1967 season in the cave (*Archaeology*) are «in press» at the time of this writing.

tower in order to attempt to clarify its plan and date.

The excavations along the eastern face of the tower (Trench B) reached a depth of *ca.* 2.80 m. beneath the upper surface of the conglomerate orthostate course revealing six courses of poros foundations (Pl. 114 b). The height of the orthostate is 0,62 m., and, though they vary somewhat, the average height of the foundation courses is *ca.* 0,35 m. The excavations also produced evidence of perhaps two destructions of the tower, both of which seem to belong to the classical period; but a more precise indication of date must await further study of the finds.

The conglomerate orthostate course and part of a poros leveling course beneath it were visible on the north flank of the tower before excavation began (cf. Pl. 114 a). Trench E, however, revealed not only that the foundations here did not go deeper than the single poros course (0,35 m. high) but there was an entirely different stratigraphical sequence on this side of the tower. It will therefore be necessary to make one more test cut next year at some point between Trenches B and E so as to determine the stratigraphical relationship between them. At the moment, it seems quite possible that the discrepancy is due to the fact that the tower was enlarged during its latest phase and its north face as exposed by excavation merely represents a northward extension of the older structure.

Surface Discoveries. Several members of our staff observed some extremely interesting surface remains in an area east of Halieis, roughly half-way between the city and the ancient cemetery. The finds include a quantity of classical potsherds, a number of miniature vessels (including lamps), fragments of terracotta figurines and — not least of all — fragments of marble sculpture. The most interesting piece of marble sculpture (HS 211) was examined by Dr. Ilse Kleemann of the German Archaeological Institute in Athens. It is the elbow and portion of the right forearm of a standing human figure (probably female) with arm extended forward (maximum preserved length 0,18 m.). The material may be island marble. Miss Kleemann suggested that this is part of an original work of the classical period and most likely belongs to the fourth century B. C. It is reasonably certain that

these remains are to be associated with the sanctuary of Demeter first recognized by Philadelphiaeus early in this century.

Acropolis: C - 14 Determination. A group of seashells collected from a pit in bedrock on the acropolis of Halieis during the excavations of 1965 was submitted to the University of Pennsylvania for radioactive carbon analysis. This pit also contained potsherds bearing grooved

Plan 1. Plan of the Franchthi Cave with corrected elevations above sea-level

linear decoration of Late Neolithic type. The resultant C - 14 determination (P - 1397) is:

3152 ± 72 B. C. (5568 half-life)

3306 ± 74 B. C. (5730 half-life)

Franchthi Cave (Plan 1). Excavation was restricted to two of last year's soundings (F and G) and one new trench (H), all within the cave itself. No further work was carried out in the other deep sounding (A) in the cave because of the serious danger of rockfall.

Trench F was extended to the east (F - 1)

and, once excavation had penetrated well into the Neolithic deposit, a smaller cutting was opened in order to examine more carefully the interface between the ceramic and aceramic deposits recognized elsewhere in 1967. This cutting was then subdivided into four quadrants, which were excavated separately and discontinued only after the aceramic levels had been clearly reached (maximum depth of *ca.* 4.80 m. below datum, or *ca.* 6.40 m. above sea-level). Although the finds have yet to be studied in detail, there appears to be a reasonably clear distinction – both stratigraphic and in terms of the ceramic and lithic remains – between the « Early » and « Middle » phases of the ceramic Neolithic period. It should also be noted that the burial of a child in a contracted position even more severe than that found in Trench A in 1967 was associated with the Early Neolithic phase. Moreover, additional evidence relating to sub-phases of the aceramic deposit lying directly beneath the pottery-bearing levels was brought to light this year. A sequence comparable to that revealed in Trench A in 1967 was again recognized, but a precise interpretation of the terminal aceramic horizon (first appearance of sheep/goat) must await a more intensive study of all the remains. Samples from each level of this critical sequence have been submitted to the University of Pennsylvania for radioactive carbon (C-14) analysis.

Trench G, which had reached a depth of *ca.* 5.75 m. in 1967, was extended to the north and west (G-1) so as to allow deeper excavation in a smaller cutting (1.50 m. × 2.50 m.) below this level. Although bedrock has not yet been reached, this has proved to be the deepest penetration in the cave up to now (*ca.* 9.50 m. below datum, or *ca.* 3 m. above sea-level). Excavation again produced a substantial deposit of Neolithic (largely Middle Neolithic) remains in this trench, and a preliminary examination by S. N. Payne of the faunal material associated with this deposit revealed the following distribution:

Sheep (*Ovis*) and goat (*Capra*): usually 70%, sometimes as much as 85% of the identifiable mammal bones. Sheep are more common than goat, and the bones (at least 50% of which belong to immature animals) gradually decrease in size from the lower to the upper excavated units.

Pig (*Sus*): fairly common, 5 - 15%.

Bovid (*Bos*): usually 5 - 10%, not large in size.

Red deer (*Cervus elaphus*): *ca.* 5%.

Other animals in small quantities.

Fish vertebrae of quite large size are common: 5 - 10% of the total bulk of the sample.

In accordance with current criteria and assumptions, most workers would identify the sheep, goat, pig, and bovid as domestic. Trench G/G-1 has also produced the thickest deposit (nearly 4 m.) of Mesolithic remains, a thorough study of which may well permit division into sub-phases. Mr. Payne has tentatively identified the faunal remains from this deposit as follows:

Red deer (*Cervus elaphus*): usually 75%, sometimes as much as 85% of the identifiable mammal bones (mainly adult animals).

Fox (*Vulpes*): present throughout (usually 5 - 10%), but slightly more common in the lower levels.

Pig (*Sus*): occurs sporadically throughout (always less than 5%), but slightly more common in the lower levels.

Bovid (*Bos* or *Bison*): occurs only in roughly the third quarter of the deposit (10 - 20%) and is then much larger than the Neolithic bovid.

Other animals in small quantities.

Fish seem to be totally absent from roughly the first quarter of the deposit, but then large vertebrae suddenly appear and are abundant thereafter (they comprise more than half of the total bulk of recovered bone in some units).

Of particular interest was the discovery of a human burial (Pl. 115) near the bottom of the Mesolithic deposit (the head lay at a depth of 7.59 m. below datum). The skeleton (probably male) was complete and is in a reasonably good state of preservation. It had been laid out in a north-south orientation (head towards the south, i.e. towards the interior of the cave) with the knees drawn up in a semi-contracted position. The arms and hands had been folded over the chest. The skeleton was surrounded and at least partially covered by many small stones and possibly lay in a shallow depression in which some evidence of burning was also present (a carbon sample from this level has been submitted to the University

of Pennsylvania for analysis). Although much more study of the skeletal remains and the circumstances of discovery is necessary, it can be said that this is the earliest complete skeleton ever found in Greece.

The only new trench opened this season was H, near the mouth of the cave and east of G/G - 1. Trench H originally measured 4 m. × 4 m. but, at a depth of ca. 3.50 m. below datum, the excavated area was limited to a smaller cutting (1.80 m. × 2.50 m.). Later on, at a depth of ca. 5 m. below datum, this cutting was divided into halves, and one half (1.25 m. × 1.80 m.) was carried down an additional 2.50 m. (to a depth of ca. 7.50 m. below datum, or ca. 6m. above sea-level). Trench H produced considerable evidence of Neolithic and Mesolithic occupation not unlike that of Trench G/G - 1; but of most interest here was the appearance at a depth of 6 - 6.50 m. below datum of a stratum with a dense accumulation of shells (almost exclusively land snail) beneath which was a layer of rocky reddish clay quite different from preceding strata, accompanied by an abrupt faunal change (it might be noted that similar conditions appeared to exist at the very base of the deposit in Trench G/G - 1). The mammal bones, either soft or heavily concreted, contrast very sharply in color and state of preservation with those of the Mesolithic layers above. A preliminary examination of these bones indicates that the animals represented closely resemble the late glacial (Würmian) faunas of southern Italy (Grotta Romanelli) and Epiros (Kastritsa Cave): deer (probably *Cervus elaphus*) is larger than that of the postglacial levels and is abundant throughout the deposit; equid (probably *Equus hydruntinus*) now makes its first appearance at Franchthi and is also common throughout; bovid (*Bos* or *Bison*) is common in the lowest portion of the deposit; large caprine (probably *Capra ibex*) appears sporadically; and hare (*Lepus*) and pig (*Sus*) are present only in small quantities. It is interesting that there is as yet no evidence to indicate that this faunal change was accompanied by a significant change in the chipped stone industry, yet more excavation and considerably more study of all the remains will be necessary before this very important horizon in the stratigraphical sequence of the site can be fully explained.

The material assemblage belonging to the Mesolithic deposits in the cave (most completely represented in Trenches G/G - 1 and H) consists very largely of chipped stone tools and, to a much lesser extent, polished bone tools. Other small finds are rare, and pottery is of course entirely absent. The chipped stone tools (Pl. 2) are almost exclusively of flint (a reddish flint is most common), but it is of considerable interest that *obsidian* first appears near the middle of the deposit in G/G - 1 and continues to be used thereafter. Microliths of types well known from Mesolithic contexts in Europe and the Near East are present, but the majority of the retouched tool types consist of notched and denticulated pieces (at least 60% of the worked pieces from Trench G/G - 1). The bone tools consist largely of polished points or awls.

The material remains of the Neolithic period are rather more varied: there are chipped stone tools of flint (Pl. 116 a) and obsidian (obsidian becomes the predominant material by the Middle Neolithic phase), polished stone tools (Pl. 116 b), polished bone tools and a variety of ornaments and figurines of stone, bone, shell and clay. But pottery is of course found in greatest abundance. The Early Neolithic phase is characterized by a burnished monochrome ware, the most typical shape being a deep hemispherical bowl (Pl. 116 c). By far the most common Middle Neolithic pottery is the fine and well made ware bearing a lustrous « glaze » (*Urfirmis*) applied either in rectilinear patterns or, more commonly, in monochrome. We have now been able to restore a rather wide variety of shapes belonging to this class: fruitstands (Pl. 116 d), carinated bowls on raised bases, collared jars (Pl. 116 e), shoulder-handled amphorae and several types of hemispherical cups or small bowls, among others. Although the Late Neolithic levels have been subjected to rather more disturbance due to heavy rockfalls and modern mining for animal dung, shapes and classes of ware (particularly that bearing patterns in *mat* paint) typical of this phase elsewhere are common.

Several samples from this season's excavations have been submitted for radioactive carbon analysis, and — though results were not available at the time of this writing — three determinations from samples collected during

the 1967 season have been provided by the University of Pennsylvania. They are as follows:

Pleistocene through the Neolithic period. Much remains to be done—both in terms of excavation and continued study of all the finds —,

P - 1394 Trench A, terminal aceramic	5844 ± 140 B. C. (5568)
	6078 ± 144 B. C. (5730)
P - 1398 Trench G, later Mesolithic	7148 ± 139 B. C. (5568)
	7421 ± 143 B. C. (5730)
P - 1399 Trench A, Middle Neolithic	5244 ± 112 B. C. (5568)
	5460 ± 115 B. C. (5730)

Plan 2. Porto Cheli. Mesolithic tools (Trench G/G-1)

The Franchthi Cave has already proved to be a site of great importance for Greek pre-history. Not only is it the first station in Greece to have produced substantial stratigraphic evidence of the Mesolithic period, but it is the first Greek site to have revealed an apparently continuous sequence of occupation from late

yet this site has an opportunity to shed much new light on the development of the Neolithic period in southern Greece and — more importantly for the whole of Greece — the very shadowy periods which directly preceded the Neolithic.

T. W. JACOBSEN

ΑΡΧΑΙΟΤΗΤΕΣ ΚΑΙ ΜΝΗΜΕΙΑ ΑΡΚΑΔΙΑΣ - ΛΑΚΩΝΙΑΣ

Ι. ΑΡΚΑΔΙΑ

ΜΟΥΣΕΙΑΚΑΙ ΕΡΓΑΣΙΑΙ

α. Μουσείον Τεγέας

Εἰς τὸ πλήρως ἀνακαινισθὲν Μουσείον Τεγέας, ἐπερατώθη ἡ κατὰ τὸ παρελθὸν ἔτος ἀρξαμένη ἐργασία τακτοποιήσεως καὶ ταξινομήσεως τῶν εὐρημάτων, τόσον ἐντὸς τῆς διαμορφωθείσης μικρᾶς ἀποθήκης, ὅπισθεν τῆς τρίτης νέας αἰθούσης τοῦ Μουσείου, ὅσον καὶ εἰς τὸν προσιτὸν πλέον χῶρον τῆς αὐλῆς. Εἰς μὲν τὴν αὐλὴν, παρὰ τὰς δυσχερεῖας μετακινήσεως μαρμαρίνων ὄγκων, συνεκεντρώθησαν καὶ κατετάχθησαν κατὰ εἶδη, ἐπὶ τοῦ περιθέοντος τὸν χῶρον « πεζουλίου » κυρίως, τὰ μέχρι τοῦδε εἰς σωροὺς ἀπροσπελάστους ἐρριμμένα ἀρχιτεκτονικὰ μέλη¹ ἢ κατασκευὴ τῆς ἀναβαθμίδος ταύτης καὶ ἡ ἐπ' αὐτῆς τοποθέτησις τῶν ἀρχαίων ἐκρίθη ἀπαραίτητος πρὸς περιορισμὸν τῆς ἐκ τῆς ὑπερβολικῆς ὑγρασίας τῆς περιοχῆς προκληθείσης φθορᾶς εἰς τὰ μάρμαρα. Ἐτακτοποιήθησαν οὕτω κατὰ πρῶτον τὰ φέροντα ἀρχιτεκτονικὸν διάκοσμον σπαράγματα ἐκ τοῦ ναοῦ τῆς Ἀλέας Ἀθηνᾶς καὶ τὰ κιονόκρανα τοῦ κτηρίου, ὡς καὶ ἀρχιτεκτονικὰ μέλη ἄλλων δωρικῶν ναῶν τῆς ἀρκαδικῆς περιοχῆς, χρονολογούμενα εἰς τοὺς ἀρχαίους χρόνους. Ἰδιαίτερον ἐνδιαφέρον παρουσίασεν ἡ συγκέντρωσις τμημάτων μαρμαρίνων τραπεζοφόρων τοῦ 4ου π.Χ. αἰ., ὡς καὶ τιναν ἐξαιρετικῆς τέχνης παλαιοχριστιανικῶν γλυπτῶν ἐκ τοῦ ἀρχιτεκτονικοῦ διακόσμου κατεστραμμένων βασιλικῶν τῆς Τεγέας.

Διὰ τοῦ ὑπάρχοντος ὕλικου παρακολουθεῖται ἀνέτως ἡ ἐξέλιξις τῶν ἀρχιτεκτονικῶν μορφῶν ἐν Ἀρκαδίᾳ ἀπὸ τῆς ἀρχαϊκῆς ἐποχῆς μέχρι τῶν βυζαντινῶν χρόνων καὶ ἐπιβάλλεται ἡ ἐπέκτασις τῶν κτηριακῶν ἐγκαταστάσεων τοῦ Μουσείου διὰ τὴν ἀρτιωτέραν στέγασιν αὐτοῦ¹.

Κατὰ τὴν διάρκειαν τῶν ἐργασιῶν μετεφέρθησαν ἐκ τῆς αὐλῆς ἐντὸς τῆς ἀποθήκης γλυπτὰ τινὰ προερχόμενα ἐκ τοῦ πλαστικοῦ διακόσμου ἀρκαδικῶν ναῶν τῶν ἀρχαϊκῶν χρόνων· διὰ τῆς ἀνευρέσεως οὕτω δύο τμημάτων ἐκ τῆς χαίτης λεόντων συμπληροῦνται ὁπωσδήποτε ἡ ὑπὸ τοῦ ἀειμνήστου Κ. Ρωμαίου δοθεῖσα εἰκὼν τοῦ ἀετωματικοῦ διακόσμου τοῦ ἐν Ἀσέᾳ ναοῦ τῆς Ἀθηνᾶς καὶ τοῦ Ποσειδῶνος² ἀνεγνωρίσθη ὡσαύ-

1. Τὰ ἀποτελέσματα τῶν ἐν τῷ Τεγεατικῷ Μουσείῳ ἐργασιῶν κατὰ τὸ παρελθὸν ἔτος ἐξετέθησαν εἰς ΑΔ 23 (1968) : Χρονικά, σ. 149 καὶ ΑΑΑ Ι (1968), σ. 117-119.

2. ΑΕ 1957, σ. 143 κ.έ.

τως καὶ ὑπὸ τοῦ ἰδίου ὡς ἀπολεσθὲν ἀναφερόμενον τμήμα τῆς ἀετωματικῆς ἐπιστέψεως τοῦ αὐτοῦ ναοῦ (Πί ν. 117 α) : πρόκειται περὶ θραύσματος, ἐκ τῆς δεξιᾶς γωνίας τῆς ἐναετίου συνθέσεως, φέροντος ἐν ἰσχυρῷ ἐκτύπῳ ἀναγλύφῳ σπανίαν παράστασιν δελφίνος³.

Ἐκ τῶν ἐναετιῶν μορφῶν τοῦ ναοῦ τῆς Ἀλέας Ἀθηνᾶς ἀνευρέθησαν καὶ ἄλλα θραύσματα κατὰ τὸ ἔτος 1968. Ἐπεβεβαιώθη οὕτως ἡ ὑπὸ τῆς συναδέλφου δ. Αἰκ. Δημακοπούλου δοθεῖσα ἐρμηνεία εἰς κορμὸν εὐρεθέντα κατὰ τὰς ὑπὸ τῆς ἰδίας ἐν Τεγέᾳ διεξαχθείσας ἀνασκαφάς⁴ (Πί ν. 117 β) : πρόκειται περὶ σπαράγματος μορφῆς κατακεκλιμένης εἰς τὴν δεξιᾶν γωνίαν τῆς ἐναετίου συνθέσεως, τῆς στάσεως αὐτῆς καθοριζομένης ἀναμφοσθητικῶς ἐκ τῆς ἐπιπέδου διαμορφώσεως τῆς ἀριστερᾶς τοῦ σώματος πλευρᾶς. Ὁ δεξιὸς (ἀρχικῶς ὕψωμένος) βραχίον τῆς μορφῆς ἀπὸ τοῦ ὤμου καὶ ἡ κεφαλὴ μετὰ τοῦ λαιμοῦ ἦσαν ἐνθετοὶ (ἀριθ. Εὐρ. 2297· σωζ. μῆκ. 0,29, ὕψ. 0,27, πᾶχ. 0,24 μ.).

Ἐκ τῆς ἰδίας ἀνασκαφῆς προέρχεται καὶ τμήμα πτυχῶν ἐνδύματος μιᾶς τῶν μεγάλων κεντρικῶν ἐναετιῶν μορφῶν (Πί ν. 117 γ) (ἀριθ. Εὐρ. 2298· σωζ. ὕψ. 0,24, πλ. 0,16, πᾶχ. 0,27 μ.)⁵.

Τέλος, τὸ Τεγεατικὸν Μουσείον ἐπλουτίσθη κατὰ τὸ ἔτος 1968 διὰ ζευγούς ἐνωτίων καὶ περιδεραίου ἐξ ἀργύρου τῶν χρόνων τῆς Τουρκοκρατίας, εὐρεθέντων ὑπὸ ἀγροτοπαίδων καὶ παραδοθέντων εἰς τὸν Σταθμὸν Χωροφυλακῆς Σταδίου Ἀρκαδίας (Πί ν. 118 α), ὡς καὶ δι' ἐνὸς μετὰ λαμπρᾶς διακοσμῆσεως παλαιοχριστιανικοῦ κιονοκράνου, προερχομένου ἐκ τῆς περιοχῆς Τεγέας (Πί ν. 118 β-γ).

Ἐκ τῆς θέσεως Βαρικῶν Παρθενίου μετεφέρθη, τέλος, χάρις εἰς τὰς ἐπιπόνους προσπάθειας τοῦ φυλακτικοῦ προσωπικοῦ Ὁρχομενοῦ καὶ Τεγέας, μέγα ἐπιτύμβιον ἀνάγλυφον πολεμιστοῦ τῶν πρωίμων κλασσικῶν χρόνων (Πί ν. 119 δ) (σωζ. ὕψ. 0,99, πλ. 0,79, πᾶχ. 0,16 μ.).

β. Ἀρχαιολογικὴ Συλλογὴ Δημητσάνης

Εἰς τὸ Μουσείον Σπάρτης μετεφέρθη πρὸς καθαρισμόν καὶ συντήρησιν τὸ προσφάτως εἰς τὴν Συλλογὴν Δημητσάνης παραδοθέν, τῆ φροντίδι τοῦ τοπικοῦ Σταθμοῦ Χωροφυλακῆς, χαλκοῦν ἀγαλμάτιον ἰπέως (Πί ν. 119 α-γ) (ὕψ. 0,078 μ.).

3. Ἐ.ἀ., σ. 144, ἀναφέρεται ὡς ἰχθυοειδὲς σῶμα, πιθανῶς Τρίτωνος· εὐρέθη κατὰ τὸ ἔτος 1910 (πρβλ. ΠΑΕ 1910, σ. 276).

4. ΑΔ 20 (1965) : Χρονικά, σ. 169 κ.έ. Πρβλ. ΑΔ 21 (1966) : Χρονικά, σ. 153, ἀριθ. 2, Πίν. 147 δ.

5. Ἐ.ἀ., ἀριθ. 4, Πίν. 147 ζ.

Τὸ νέον ἀπόκτημα, εὑρεθὲν ἐν Δημητσάνῃ, εἶναι ἐκ τῶν χαρακτηριστικῶν παραδειγμάτων τῆς ἀρκαδικῆς χαλκοπλαστικῆς τοῦ 5ου π.Χ. αἰῶνος.

II. ΛΑΚΩΝΙΑ

1. ΣΠΑΡΤΗ

Α'. ΜΟΥΣΕΙΑΚΑΙ ΕΡΓΑΣΙΑΙ

Διὰ τῆς μετακλήσεως τῶν τεχνιτῶν Στ. Κασσανδρῆ καὶ Μιχ. Καλλέργη ἐκ τοῦ Ἐθνικοῦ Ἀρχαιολογικοῦ Μουσείου, ἐπραγματοποιήθη ὁ καθαρισμὸς καὶ ἡ συντήρησις ἀφ' ἐνὸς μὲν τῶν ἐγκλιβωτισμένων εἰσέτι χαλκῶν εὐρημάτων ἐκ τῶν παλαιῶν ἀγγλικῶν ἀνασκαφῶν τῆς Σπάρτης, ἀφ' ἑτέρου δὲ ἡ συγκόλλησις μαρμάρων, ἢ συμπλήρωσις αὐτῶν διὰ νέων τεμαχίων καὶ ἡ ἐπὶ νέων βάθρων τοποθέτησις πολλῶν γλυπτῶν ἐκ τῶν μέχρι τοῦδε γνωστῶν ἀλλὰ καὶ ἐκ τῶν προσφάτως ἀποκτηθέντων. Ἡ ἀνάγκη τῆς μετακλήσεως τῶν τεχνιτῶν ἐγένετο ἐμφανῆς μετὰ τὰ ἀποτελέσματα τῶν ἐργασιῶν τοῦ παρελθόντος ἔτους, ὅτε ἐπετεύχθη ἡ τακτοποίησις τοῦ ὑπάρχοντος ὕλικου εἰς τὰς ἀποθήκας καὶ τὰς αὐλὰς τοῦ Σπαρτιατικοῦ Μουσείου⁶. Ἡ ἐπὶ νέων βάθρων τοποθέτησις τῶν σημαντικωτέρων ἐκ τῶν προσφάτως ἐπισημανθέντων γλυπτῶν, ἀλλὰ καὶ τινῶν ἐκ τῶν μέχρι τοῦδε γνωστῶν ἔργων τοῦ Μουσείου, ἐπέτρεψε τὴν ἀναθεώρησιν πολλῶν ὡς πρὸς τὴν ἐρμηνείαν τῶν ἀποφῶν. Διὰ τῆς ἀναδείξεως ἐξ ἄλλου σειρᾶς ἔργων, ἀπροσίτων μέχρι τοῦδε εἰς τὴν ἀρχαιολογικὴν ἔρευναν, ρίπτεται νέον φῶς ἐπὶ τοῦ προβλήματος τῆς καλλιτεχνικῆς ἐξελιξεως ἐν Λακωνικῇ, οὐχὶ μόνον κατὰ τοὺς ἀρχαίους χρόνους, ἀλλὰ καὶ κατὰ τὸ μετὰ τὰ Περσικά διάστημα, διὰ τὸ ὅποιον γενικῶς πιστεύεται ὅτι ἀναστέλλεται ἢ καὶ ἐκπνέει παντελῶς πᾶσα δημιουργικὴ πνοή.

Ἡ ἐν λόγῳ ἐργασία, γενομένη παραλλήλως πρὸς τὴν κατὰ τὸ παρελθὸν ἔτος πραγματοποιηθεῖσαν τακτοποίησιν καὶ ταξινόμησιν, καταγραφὴν καὶ φωτογράφησιν τῶν γλυπτῶν τοῦ Μουσείου, οὐχὶ μόνον τῶν ἐν ταῖς αἰθούσαις ἐκτεθειμένων ἀλλὰ καὶ τῶν εἰς τὰς αὐλὰς καὶ τὰς ἀποθήκας ἀνευρεθέντων, καταδεικνύει τὴν ἀνάγκην ἐκδόσεως νέου καταλόγου τῶν γλυπτῶν πρὸς συμπλήρωσιν τοῦ ὑπὸ τῶν Tod καὶ Wace κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ αἰῶνος συνταχθέντος⁷. Τὰ

6. Τὰ ἀποτελέσματα τῶν μέχρι τοῦδε ἐργασιῶν ἐξετέθησαν εἰς ΑΔ 23 (1968) : Χρονικά, σ. 149 κ.έ. καὶ ΑΑΑ I (1968), σ. 42 κ.έ., II (1969), σ. 7 κ.έ. καὶ σ. 220 κ.έ.

7. A Catalogue of the Sparta Museum (1906)· περὶ τῶν ἐκτεθέντων ἐκ τῶν νεωτέρων ἀποκτημάτων τοῦ Μουσείου, στοιχεῖα ἀνευρίσκονται μόνον εἰς τὸν Ὁδηγὸν τοῦ Χρ. Χρήστου, Ἀρχαία Σπάρτη (1960), σ. 72 κ.έ.

προσφερόμενα κατωτέρω παραδείγματα ἀποτελοῦν ἐλάχιστον μόνον μέρος τῶν ἐν τῷ Μουσείῳ Σπάρτης φυλασσομένων θησαυρῶν, ἢ ἐκσυγχρονισμένη στέγασις καὶ προβολὴ τῶν ὁποίων, κρινομένη καθημερινῶς ἐπιτακτικώτερα, μελετᾶται ὑπὸ τῆς Ὑπηρεσίας.

1. Ἀριθ. Εὐρ. 364 : Γυμνὴ γυναικεία θεότης, γωστή ὡς « Εἰλείθια » (Πί ν. 120 α)

Ἡ ἀνάγκη τοποθέτησεως τοῦ γνωστοῦ τούτου ἔργου ἐπὶ νέας μαρμαρινῆς βάσεως, ἐπέβαλε τὴν προσεκτικωτέραν μελέτην τῶν σωζομένων αὐτοῦ στοιχείων, διὰ τῶν ὁποίων καθορίζεται πλέον μετ' ἀσφαλείας ἡ ἀρχικὴ στάσις τῆς παρισταμένης μορφῆς. Διεπιστώθη, οὕτως, ὅτι διατηρούμενον ἴχνος, ἐπὶ τῆς κάτω πλευρᾶς τῆς ὀπισθίας ὄψεως, ἐπιβεβαιῶι ὅτι ἡ θεότης παρίστατο γονυπετής, στηριζομένη ἐπὶ τῶν κεκαμμένων κνημῶν καὶ τῶν γονάτων, φέρουσα ἐντόνως τοὺς μηρούς πρὸς τὰ ὀπίσω. Τοποθετηθέντος τοῦ γλυπτοῦ ἐπὶ τῆς βάσεως κατ' αὐτὴν τὴν ἔννοιαν, αἱ πλαισιοῦσαι τὴν παράστασιν τῆς ἐγκυμονούσης θεότητος ἀνδρικαὶ μορφαὶ ἐπανεῦρον τὴν φυσιολογικὴν τῶν ὀρθίων στάσιν· ἀλλὰ καὶ ἡ τομὴ τοῦ κορμοῦ εἰς τὸ ἄνω μέρος τοῦ στήθους, ὡς ὀριζοντιομένη ἀπολύτως διὰ τῆς νέας τοποθέτησεως τοῦ ἔργου, ὑποδηλοῖ ὅτι ἐνδεχομένως τὸ ἀπολεσθὲν τμήμα μετὰ τῆς κεφαλῆς καὶ τῶν βραχιόνων ἦτο ἀρχικῶς ἀνεξαρτήτως ἐπὶ ἑτέρου λίθου εἰργασμένον.

2. Κορμὸς θωρακοφόρου πολεμιστοῦ τῶν πρῶιμων ἀρχαϊκῶν χρόνων (Πί ν. 121 α - β)

Τὸ γλυπτὸν ἀνευρέθη ἐντὸς τῶν ὀπισθεν τοῦ Μουσείου συγκεντρωθέντων μαρμάρων, ἄνευ ἀριθμοῦ εὐρετηρίου ἢ ἄλλης τινὸς ἐνδείξεως διὰ τὴν προέλευσιν αὐτοῦ· τὸ ἐντόπιον μάρμαρον ἐκ τῶν λατομείων τοῦ Ταυγέτου, ἀποδεικνύει πάντως τὴν λακωνικὴν τοῦ ἔργου καταγωγὴν (σωζ. ὕψ. 0,40 μ.). Ἡ μορφή σώζεται ἀπὸ τῆς βάσεως τοῦ λαιμοῦ μέχρι τῆς κοιλιακῆς χώρας, ἀμφοτέρω δὲ οἱ βραχίονες ἔχουν ἀποκοπῆ ἀπὸ τῶν ὤμων· τὸ σωζόμενον ὕψος τῆς ἐπιτρέπει τὴν ἀνάπλασιν τῶν ἀρχικῶν αὐτῆς διαστάσεων εἰς φυσικὸν περίπου μέγεθος. Ἡ ὀπισθία ὄψις τοῦ ἔργου εἶναι ἐπίπεδος, ἄνευ ὑποδηλώσεώς τινος τῆς μυϊκῆς διαπλάσεως τῆς ράχεως. Ἐπὶ τῆς προσθίας ὄψεως — παρὰ τὴν ἀπουσίαν ἀναλόγων λεπτομερειῶν — διακρίνομεν τὴν ἠθελημένην προσπάθειαν τοῦ καλλιτέχου νὰ παραστήσῃ τὴν μορφήν θωρακοφόρον δι' ἄπλων μέσων, κυρίως διὰ τῆς χαρακτηριστικῆς ἐξογκώσεως περὶ τὸ κάτω μέρος τοῦ θώρακος. Ἴχνη ὀπῶν τινῶν πρὸς τὴν ἀριστερὰν πλευρὰν τοῦ κορμοῦ,

διὰ τὴν στερέωσιν ἐξαρτημάτων ἐκ μετάλλου, ὑποστηρίζουν ἐπὶ πλέον τὴν ἀναγνώρισιν τῆς μορφῆς ὡς πολεμικῆς. Ἐκ τῆς ἀρχικῆς παραστάσεως τοῦ σώματος, ἴχνος τοῦ ἀριστεροῦ βραχίονος, κατὰ μῆκος τῆς ἀντιστοίχου πλευρᾶς, ἐπιτρέπει τὴν ἀνάπλασιν αὐτοῦ καθημένου κατὰ τὸν ἀρχαϊκώτερον τρόπον· ἡ ἀπουσία ἀντιθέτως ἀναλόγου ἴχνους, ἐπὶ τῆς δεξιᾶς πλευρᾶς τοῦ σώματος, ἐπιβάλλει τὴν ἀναπαράστασιν τοῦ ἀντιστοίχου βραχίονος κεκαμμένου κατὰ τὸν ἀγκῶνα, κρατοῦντος προφανῶς τὸ δόρυ.

Ἰδέαν τινὰ περὶ τῆς ἐμφανίσεως τῆς ἀπολεσθείσης κεφαλῆς δίδει τὸ ἐπόμενον ἔργον, μολοντι ἰκανῆ χρονικῆ ἀπόστασις διαστέλλει τὰς δύο δημιουργίας. Ὁ νέος κορμὸς τοῦ Σπαρτιατικοῦ Μουσείου, ἀπὸ τὰ σπανιώτερα καὶ παλαιότατα παραδείγματα παραστάσεων πολεμιστῶν, δυνατόν νὰ ἀνάγεται εἰς τὸν 7ον ἀκόμη π.Χ. αἰῶνα.

3. Κεφαλὴ πολεμιστοῦ φέροντος κορινθιακὸν κράνος (Πί ν. 120 β)

Ἡ κεφαλὴ αὕτη, τῆς ὁποίας ἡ ταῦτισις δὲν ἐπετεύχθη, ἐξετίθετο ἀνέκαθεν μεταξὺ τῶν ρωμαϊκῶν γλυπτῶν τοῦ Μουσείου, οὐδέποτε δὲ εἴλκυσε τὴν προσοχὴν τῆς ἀρχαιολογικῆς ἐρεῦνης· ἐπανεκτεθεῖσα σήμερον ἐπὶ νέας μαρμαρίνης βάσεως, κοσμεῖ τὴν αἴθουσαν τῶν ἀρχαϊκῶν ἔργων τοῦ Μουσείου, προσφέρουσα, παρά τὴν διάβρωσιν τῆς ἐπιδερμίδος, ἐν ἐκ τῶν λαμπροτέρων παραδειγμάτων τῆς λακωνικῆς τέχνης τοῦ 6ου π.Χ. αἰῶνος.

4. Ἀριθ. Εὐρ. 325 : Γενειοφόρος ἀνδρική μορφή ἀρχαϊκῶν χρόνων (Πί ν. 122 α - β)

Τὸ γλυπτὸν αὐτὸ θεωρεῖται γενικῶς ὡς δημιουργία τῆς παλαιότερας φάσεως τῆς λακωνικῆς πλαστικῆς, χρονολογηθὲν μάλιστα ὑπὸ τοῦ Lippold εἰς τοὺς πρό τοῦ 600 π.Χ. χρόνους⁸. Χαρακτηριστικὴ εἶναι ἡ κιονοειδῆς κατασκευὴ τοῦ κάτω σώματος, στοιχεῖον χρησιμοποιούμενον διὰ τὴν ὑψηλὴν χρονολόγησιν τοῦ ἔργου. Ἡ μυϊκὴ ἐν τούτοις ἀπόδοσις εἰς τὴν διάπλασιν τῶν βραχιόνων καὶ ἡ ἐντονος διαφοροποιήσις εἰς τὴν κινητικότητά των, χαρακτηριστικὰ σημειούμενα καὶ ὑπὸ τοῦ Wace⁹, ἐπιβάλλουν τὴν τοποθέτησιν τοῦ γλυπτοῦ εἰς τὸ δεύτερον ἡμισυ τοῦ 6ου π.Χ. αἰῶνος.

Ἡ μορφή προέρχεται ἀπὸ ἐρμαϊκὴν στήλην τῶν χρόνων αὐτῶν, διὰ τὴν ἐρμηνείαν τῆς ὁποίας παρυσιάζει ἰδιαίτερον ἐνδιαφέρον ἢ εἰς τὸ κάτω μέρος τῆς κυρίας ὄψεως ὁπῆ, θεωρουμένη

μέχρι τοῦδε γενικῶς ὡς ἀποδίδουσα τὸν ὀμφαλόν. Ἐν συνδυασμῷ, ὁμως, πρὸς τὴν σημειωθείσαν ἀνατομικὴν γνῶσιν καὶ τὴν ἐρμηνείαν τοῦ ἔργου ὡς ἐρμαϊκῆς στήλης, ἡ τόσον χαμηλὴ τοποθέτησις τοῦ ὀμφαλοῦ, προδίδουσα ἀνατομικὴν ἄγνοιαν, δὲν θὰ ἦτο δυνατόν νὰ καταμαρτυρηθῆ εἰς τὸν ἄγνωστον δημιουργὸν τοῦ γλυπτοῦ. Ἐπιβάλλεται ἀντιθέτως ὁ συσχετισμὸς τῆς ὁπῆς ταύτης πρὸς ἄλλην, ἀντίστοιχον κατὰ τὰς διαστάσεις, τοποθετημένην εἰς τὴν ὀπισθίαν πλευρὰν τοῦ σώματος ἀντιστοίχως καὶ ὀρατὴν τὸ πρῶτον νῦν διὰ τῆς νέας φωτογραφίσεως τοῦ ἔργου. Εἰς τὰς δύο ὁπᾶς θὰ πρέπει οὕτω νὰ φαντασθῶμεν ἔνθετόν τι χαλκοῦν ἐξάρτημα — ἡ ὀπισθία σώζει ἄλλωστε καὶ τμήμα τοῦ σιδηροῦ συνδέσμου στερεώσεώς του. Καὶ εἰς μὲν τὴν ἐμπροσθίαν ὁπῆν, ἐν συνδυασμῷ πρὸς τὸ κιονοειδῆ σῶμα καὶ τὰ ἄλλα παραδείγματα τῶν ἐρμαϊκῶν στηλῶν, ἐπιτρέπεται νὰ συμπληρωσῶμεν τὰ γεννητικὰ ὄργανα· ἡ μόνη δυνατότης διὰ τὴν ὀπισθίαν εἶναι ἡ συμπλήρωσις μιᾶς ὠσαύτως ἐκ μετάλλου ἐνθέτου οὐρᾶς, διὰ τῆς ὁποίας θὰ ἐπετρέπετο ἡ ἐρμηνεία τῆς μορφῆς ὡς Σιληνοῦ ἢ σατύρου¹⁰.

5. Ἀριθ. Εὐρ. 3365: «Λεωνίδα» (Πί ν. 123 α-β)

Τὸ σημαντικώτερον ἐκ τῶν ἐκθεμάτων τοῦ Μουσείου ἀπησχόλησε κατ' ἐπανάληψιν τὴν ἔρευναν διὰ σειρᾶς θεθέντων ἐρωτημάτων ὡς πρὸς τὴν ἀπόλυτον χρονολόγησιν, τὸν ἀρχικὸν προορισμὸν καὶ τὴν ἐρμηνείαν τοῦ παριστανόμενου προσώπου¹¹. διὰ τῆς νέας τοποθετήσεως τοῦ γλυπτοῦ ἐπὶ μαρμαρίνης βάσεως, οὐχὶ κατ' ἐνώπιον ἀλλὰ μετὰ κυρίαν ὄψιν τὴν κατὰ δεξιὸν κρόταφον ἀνάπτυξιν αὐτοῦ, ἀντεμετωπίσθη καὶ πάλιν τὸ πρόβλημα τῆς ἐνδεχομένης προελεύσεώς του, ἐξ εὐρύτερας τινὸς συνθέσεως. Ὑπὲρ τῆς ἀπόψεως ταύτης συνηγορεῖ κυρίως τὸ γεγονός ὅτι δὲν εἶναι δυνατόν νὰ ἀνήκουν εἰς τὴν αὐτὴν μορφήν ἅπαντα τὰ μέχρι τοῦδε εἰς τὸν «Λεωνίδα» ἀποδοθέντα θραύσματα. Ἐκ τῶν θραυσμάτων αὐτῶν μετὰ βεβαιότητος δύναται νὰ ἀποδοθῆ τὸ τεμάχιον δεξιοῦ ἄκρου ποδός, αἱ μικραὶ διαστάσεις τοῦ ὁποίου σημειοῦνται καὶ ὑπὸ τοῦ Riemann¹², εἰς ἑτέραν μορφήν μαχομένην κατ' ἀντίστροφον πρὸς αὐτὸν ἔνοιαν.

Εἰς τὸ αὐτὸ συμπέρασμα ὁδηγεῖ καὶ ἡ μελέτη δύο προσέτι θραυσμάτων μαρμαρίνης ἀσπίδος, ἐπαναφερθέντων κατόπιν ἐγκρίσεως τοῦ Ὑπουργοῦ

10. Συμφώνως πρὸς ὑπόδειξιν τοῦ Otto von Vacano.

11. BSA 26 (1923/25), σ. 253 κ.ε., Πίν. 18-20 (Woodward), Br. Br. 776/78 (Riemann), Lippold, ἔ.α. σ. 105, Πίν. 32, 4.

12. Br. Br. ἔ.α.

8. Gr. Plastik, σ. 31.

9 Ἐ.ά

γείου, εκ του Ἐθνικοῦ Ἀρχαιολογικοῦ Μουσείου εἰς τὸ Μουσεῖον Σπάρτης (Πί ν. 124 α - β, 125 α - β). Τὰ τεμάχια ἀνευρέθησαν εἰς τὴν ἰδίαν περιοχὴν ἐνθα καὶ ὁ Λεωνίδας, κατὰ τὴν τελευταίαν φάσιν τῶν ἀγγλικῶν ἐπὶ τῆς ἀκροπόλεως Σπάρτης ἀνασκαφῶν¹³, φέρουν δὲ ἐσωτερικῶς καὶ ἐξωτερικῶς ἀνάγλυφον διάκοσμον. Ἡ διαφορὰ εἰς τὸν βαθμὸν τῆς κατεργασίας τοῦ διακόσμου, μεταξὺ τῆς ἐσωτερικῆς καὶ τῆς ἐξωτερικῆς πλευρᾶς, ὑποχρεοῖ νὰ δεχθῶμεν ὅτι, κρατούμενη ἡ ἀσπίς ὀπωσδήποτε διὰ τοῦ ἀριστεροῦ κεκαμμένου βραχίονος, προεβάλλετο διὰ τῆς ἐξωτερικῆς τῆς πλευρᾶς, κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὴν ὑπὸ τοῦ « Λεωνίδου » ποτὲ κρατούμενην ἀσπίδα.

Διὰ τῶν δύο τούτων θραυσμάτων κερδίζονται στοιχεῖα μιᾶς ἀκόμη, τρίτης μορφῆς, ἐκ τῆς αὐτῆς συνθέσεως, ἰσταμένης ἐνδεχομένως εἰς τὸ κέντρον τῆς παραστάσεως, κατὰ τὸν τρόπον ἴσως τῆς Ἀθηνᾶς εἰς τὰ ἐν Αἰγίνῃ ἐναέτια τοῦ ναοῦ τῆς Ἀφαίας.

6. Ἀριθ. Εὐρ. 5334 : Κορμὸς κλασσικῆς πεπλοφόρου (Πί ν. 126 α - β)

Τὸ θαυμάσιον αὐτὸ ἔργον ἠλιεύθη ἐντὸς τῆς θαλάσσης παρὰ τὴν περιοχὴν Μονεμβασίας, παραμείναν ἔκτοτε εἰς τὴν ἀφάνειαν λόγῳ παχέος στρώματος θαλασσίων μικροοργανισμῶν, διὰ τῶν ὁποίων ἐκαλύπτετο ἅπασα ἡ ἐπιφάνεια αὐτοῦ (σωζ. ὕψ. 0,47 μ.). Καθαρισθὲν σήμερον, παρὰ τὴν φθορὰν τῆς ἐπιδερμίδος, ἀκτινοβολεῖ καὶ πάλιν τὴν ἰωνικὴν ἀβρότητα, ὑπὸ τῆς ὁποίας διαπνέεται ἡ διατύπωσις τῆς σωματικότητος καὶ ἡ πτυχολογικὴ εὐφωμία τοῦ ἐνδύματος τῆς παριστανόμενης γυναικείας μορφῆς.

Τὸ γλυπτὸν φαίνεται ὅτι μετεφέρετο ἐπὶ πλοίου, βυθισθέντος εἰς τὰ παράλια τῆς Λακωνικῆς, προερχομένου ἐκ τῆς Ἰωνίας μᾶλλον ἢ ἐκ τινος τῶν νήσων τοῦ Αἰγαίου· συγκρινόμενον πρὸς τὸ ἀμέσως ἐπόμενον ἔργον, μᾶς προσφέρει τὴν γνώσιν τῆς διαφορᾶς εἰς τὴν καλλιτεχνικὴν στάθμην μεταξὺ τῆς εἰσηγμένης καὶ τῆς ἐντοπίου παραγωγῆς κατὰ τὸν 5ον π.Χ. αἰῶνα.

7. Ἀριθ. Εὐρ. 101 : Ἀκέφαλον ἀγαλμάτιον ἱματιοφόρου νέου (Πί ν. 127 α)

Τὸ γλυπτὸν αὐτὸ, ἀπεικονιζόμενον ἐδῶ τὸ πρῶτον, ἐχαρακτήρισθη ὑπὸ τοῦ Wace ὡς « clumsy reduced copy (of Imperial Period) of an early 4th cent. type »¹⁴. Ὁρθότερος κρίνεται ὁμῶς ὁ συσχετισμὸς τοῦ πρὸς τὰς ἀττικὰς δη-

μιουργίας τοῦ τελευταίου τετάρτου τοῦ 5ου αἰῶνος καὶ ἡ θεώρησις τοῦ ἔργου ὡς συγχρόνου πρὸς αὐτὰς καὶ ἀπ' εὐθείας ἀπ' αὐτῶν ἐξαρτωμένου. Ἡ πλαστικὴ γλῶσσα τοῦ γλυπτοῦ καὶ κυρίως ἡ ἀπόδοσις τῆς πτυχολογίας χαρακτηρίζονται, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὰ σύγχρονα ἀττικὰ ἔργα, ὑπὸ ἐπαρχιωτισμοῦ τινός, ὅστις διακρίνει καὶ ἄλλα λακωνικὰ δημιουργήματα τῆς αὐτῆς ἐποχῆς.

8. Ἀριθ. Εὐρ. 710: Ἀγαλμα Ἀσκληπιοῦ (Πί ν. 128 α - β)

Τὸ ἔργον αὐτὸ θεωρεῖται γενικῶς ὡς ἀντίγραφον ρωμαϊκῶν χρόνων ἐνὸς τύπου ἀναγομένου εἰς τὰς ἀρχὰς τοῦ 4ου π.Χ. αἰῶνος¹⁵. Ἡ ἀρίστη ἐπεξεργασία τῆς πτυχολογίας τοῦ ἱματίου καὶ κυρίως ὁ ἐκφραστικὸς τρόπος, διὰ τοῦ ὁποίου, παρὰ τὸ βάρος τοῦ ἐνδύματος, προβάλλει ἡ σωματικότης τῆς μορφῆς εἰς τὴν ὀπισθίαν ὄψιν τοῦ ἔργου, ἡ ἐμπνευσμένη τρυφερότης τῆς τεχνικῆς ἐπεξεργασίας, ὑποβάλλουν τὴν ὑπόνοιαν ὅτι τὸ ἐξεταζόμενον ἔργον ἀποτελεῖ ἐν ἀκόμῃ παράδειγμα συγχρόνου ἐπαναλήψεως μὲ ἀρχικὸν ἀναθηματικὸν προορισμὸν.

9. Κάτω ἡμισυ ἀναθηματικοῦ ἀναγλύφου Διοσκούρων (Πί ν. 129 β)

Μέγ. σωζ. ὕψ. 0,23, πλ. 0,31, πάχ. 0,055 μ. Μετεφέρθη ἐκ τῆς Ἀρχαιολογικῆς Συλλογῆς Μυστρᾶ, τῇ προθύμῃ συνεργασίᾳ τῆς συναδέλφου δ. Ἐ. Κουνουπιώτου, ἐνθα ἦτο καταγεγραμμένον ὑπ' αὐξ. ἀριθ. 214.

Παρὰ τὴν ἀπόλειαν τοῦ ἄνω τμήματος τοῦ ἀναγλύφου, τὸ νέον ἀπόκτημα τοῦ Μουσείου διαφέρει ἐξ ὅλων τῶν μέχρι τοῦδε γνωστῶν παραδειγμάτων — τῶν χρονολογούμενων μετὰ τὴν ἀρχαϊκὴν ἐποχὴν — ὡς πρὸς τὴν ἐξαιρετικὴν ποιότητα τῆς κατεργασίας καὶ τὴν καλλιτεχνικὴν πνοήν, δυνάμενον νὰ τοποθετηθῇ χρονολογικῶς ἐντὸς τοῦ 4ου π.Χ. αἰῶνος.

10. Ἀριθ. Εὐρ. 52: Κεφαλὴ Ἡρακλέους ἐξ ὑπερφυσικοῦ μεγέθους ἀγάλματος (Πί ν. 130 α - β)

Ἡ κεφαλὴ αὕτη ἦτο μέχρι τοῦδε ἀνηρτημένη εἰς τὸ ὕψος τῆς ὀροφῆς περίπου μιᾶς τῶν αἰθουσῶν τοῦ Μουσείου καί, ὡς ἐκ τούτου, δὲν κατέστη δυνατὴ ἡ ἀκριβὴς ἐκτίμησις τῆς ποιότητός της. Παρὰ τὰς τεχνικὰς δυσχερείας ἐπετεύχθη ἡ μετακίνησις καὶ φωτογράφησις τοῦ ἔργου, διὰ δὲ τῶν προσφερομένων νέων ἀπεικονίσεων αὐτοῦ, καταφαίνεται, νομίζω, ἡ ὀρθότης τῆς θεωρήσεώς του ὑπὸ τοῦ J. Dörig ὡς συγχρόνου ἐπαναλήψεως περιφήμου δημιουργίας τοῦ Λυσίππου¹⁶.

13. Ἀναφέρονται εἰς BSA 28 (1926/27), σ. 45 καὶ ἀπεικονίζονται εἰς BSA 30 (1928/30), σ. 253, εἰκ. 8.

14. Ἐ.ἄ.

15. Tod - Wace, ἔ.ἄ., Χρήστου, ἔ.ἄ., σ. 119, εἰκ. 37.

16. JdI 72 (1957), σ. 19 κ.ἔ., κυρίως 39 κ.ἔ., εἰκ. 18 - 21.

11. Μικρά κεφαλή 'Ηφαίστου ή 'Οδυσσεώς (Πί ν. 129 α)

Σωζ. ύψ. 0,13 μ. 'Εκ τῶν ἀποθηκῶν τοῦ Μουσείου. Πρωτότυπον ἐκφραστικὸν ἔργον τῶν ἐλληνιστικῶν χρόνων, ἢ προέλευσις τοῦ ὁποίου δὲν κατέστη δυνατόν νά ἐξακριβωθῇ· ἡ κυανότερος ἐν τούτοις ἀπόχρωσις τοῦ μαρμάρου βεβαίωσι τὴν ἐν Λακωνίᾳ κατασκευὴν τοῦ γλυπτοῦ.

12. 'Αριθ. Εὐρ. 100: 'Αγαλμάτιον 'Αφροδίτης καὶ 'Ερῶτος (Πί ν. 127 β)

Τὸ γλυπτὸν χαρακτηρίζεται ὑπὸ τοῦ Wace ὡς «a very moderate, late adaptation of a 4th century type»¹⁷· εἰς τὴν πραγματικότητα πρόκειται περὶ ἐνδιαφέροντος παραδείγματος τῆς λακωνικῆς πλαστικῆς τοῦ 2ου π.Χ. αἰῶνος, ἐνθυμίζοντος ἐντόνωσ, τόσον κατὰ τὴν καθ' ὕψος ἀνάτασιν, ὅσον καὶ κατὰ τὴν ἀπόδοσιν τῆς πτυχολογίας, τὴν Νίκην - ἀκρωτήριον τοῦ ἐν Σαμοθράκῃ 'Ιεροῦ¹⁸.

Β'. ΑΝΑΣΚΑΦΙΚΑΙ ΕΡΕΥΝΑΙ

1. Οἰκόπεδον Νικ. Π. Σταυροπούλου

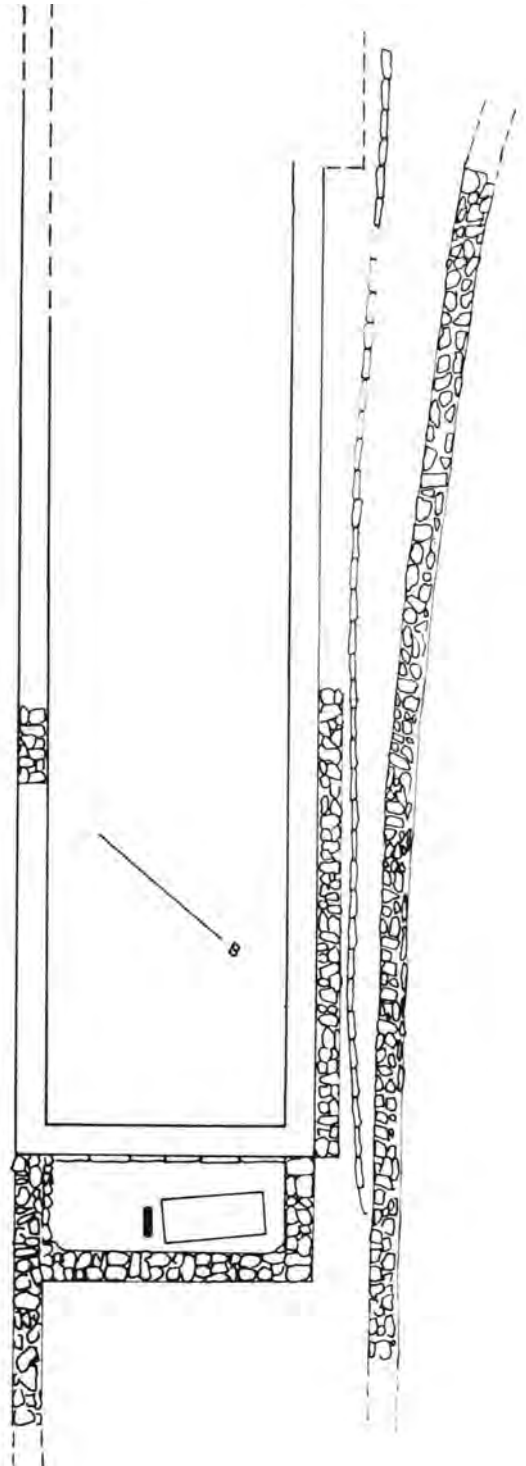
'Η ἀνασκαφικὴ κατὰ τὸ 1968 διερεύνησις τοῦ κατὰ τὸ παρελθὸν ἔτος παρὰ τὸν ποταμὸν Εὐρώταν ἐπισημανθέντος ἱεροῦ ἐντὸς ἀγροῦ, ἰδιοκτησίας Νικ. Π. Σταυροπούλου¹⁹, ἀπέβλεψεν: α) εἰς τὴν ἐξακριβώσιν τῶν διαστάσεων καὶ τῆς χρήσεως τοῦ ἀποκαλυφθέντος κτηρίου καὶ β) εἰς τὴν ὀλοκλήρωσιν τῆς ἀνασκαφῆς τοῦ ἀποθέτου, τοῦ ἀποκαλυφθέντος κατὰ τὴν ΒΑ. στενὴν πλευρὰν τοῦ οἰκοδομήματος. Διεπιστώθη οὕτως ὅτι δὲν πρόκειται περὶ βωμοῦ, ὡς εἶχεν ἀρχικῶς ὑποτεθῆ, ἀλλὰ περὶ χαρακτηριστικῆς ἐν τῇ Λακωνικῇ ναοσχῆμου κατασκευῆς, ἰδιαιτέρως μακρῶν διαστάσεων, ἐνθυμιζούσης πρωτίστως τὴν κάτοψιν τοῦ παρὰ τὸν ποταμὸν Εὐρώταν ἀποκαλυφθέντος «βωμοῦ» — ἡ ἐρμηνεία τοῦ ὁποίου θὰ πρέπει οὕτω νά ἀναθεωρηθῇ²⁰ —, ἀλλὰ καὶ τὸ σχῆμα τοῦ ἐντὸς τῆς ἰδιοκτησίας Γ. Λάσκαρη ἀναγνωρισθέντος οἰκοδομήματος (Σχέδ. 1). 'Ο προσδιορισμὸς τοῦ μήκους τοῦ κτηρίου τούτου δὲν ἐπετεύχθη, μολονότι ὁ τοῖχος τῆς ΝΔ. μακρᾶς πλευρᾶς του ἀνεσκάφη ἐπιφανειακῶς μέχρις ἀποστάσεως 17.70 μ. ἀπὸ τῆς ΝΔ. γωνίας, κατὰ τὴν ἐξωτερικὴν ὁμῶς πλευρὰν· λόγῳ τεραστίων ἐπιχώσεων δὲν διεπιστώθη

17. 'Ε.ά.

18. Ph. W. Lehmann, The pedimental sculptures of the Hieron in Samothrace, εἰκ. 44.

19. Περί τῶν ἐργασιῶν κατὰ τὸ παρελθὸν ἔτος καὶ τῶν εὐρημάτων βλ. AAA I (1968), σ. 41 κ.έ., εἰκ. 1 - 3 καὶ AA 23 (1968): Χρονικά, σ. 151 κ.έ., Πίν. 103.

20. Βλ. BSA 12 (1905/6), σ. 295 κ.έ., εἰκ. 3.

Σχέδ. 1. Σπάρτη. Κάτοψις ἀνασκαφῆς εἰς οἰκόπεδον Ν. Σταυροπούλου

ἐὰν διακόπτεται ὁ τοίχος οὗτος ὑπὸ ἄλλου ἐγκαρσίου, καθορίζοντος μετ' ἀσφαλείας τὸ μήκος τοῦ κτηρίου.

Ἐπὶ τῆς ΝΔ. μακρᾶς πλευρᾶς καὶ εἰς ἀπόστασιν 6.23 μ. ἀπὸ τῆς ἀποκαλυφθείσης στενῆς πλευρᾶς τοῦ κτηρίου, τῆς ἐκτισμένης διὰ λεσβίου τρόπου, ἀπεκαλύφθη θύρα, πλ. 1.38 μ., σφραγισθεῖσα μεταγενέστερον διὰ προχείρου λιθοδομῆς· βεβαιοῦται οὕτω πέραν πάσης ἀμφιβολίας, ὅτι τὸ περὶ οὗ ὁ λόγος κτίσμα ἦτο ἀρχικῶς ἐστεγασμένον, τὸ δὲ δάπεδον αὐτοῦ ἀνευρέθη εἰς βάθ. 1.30 μ. ἀπὸ τῆς σαζομένης ἄνω ἐπιφανείας τοῦ τοίχου τῆς ἐμπροσθίας πλευρᾶς.

Ἐπὶ τοῦ δαπέδου ἀνευρέθησαν δύο πῆλινα κομμικὰ προσωπεῖα, ὡς καὶ πῆλινον ἀγαλμάτιον Διοσκούρου ἀρίστης ποιότητος. Ἀπὸ τῶν « μπαζωμάτων » τῆς καταστροφῆς τῶν τοίχων, περισυνελέγη ὑστεροαρχαῖκόν ἀνάγλυφον τοῦ τύπου τῶν καθημένων χθονίων θεοτήτων ἢ ἀφηρωισμένων νεκρῶν (σωζ. ὑψ. 0,23 μ.) (Πί ν. 132 α), σῶζον δυστυχῶς μόνον μέρος τῆς κάτω δεξιᾶς αὐτοῦ γωνίας μετὰ τμήματος τοῦ θρόνου καὶ τὰ κάτω ἄκρα τοῦ καθημένου ζεύγους. Ἡ ἀνεύρεσις τοῦ ἀναγλύφου τούτου ἐντὸς τῆς περιοχῆς τοῦ ἱεροῦ, μολονότι ὁ συσχετισμὸς τοῦ πρὸς τὴν ἀρχαϊκὴν φάσιν τοῦ ἱεροῦ δὲν ἐπιβεβαιοῦται ἐκ τῶν ἀνασκαφικῶν δεδομένων, ἀποτελεῖ μίαν ἐπὶ πλέον θετικὴν μαρτυρίαν, διὰ τὴν ἐρμηνείαν τῶν λακωνικῶν τούτων χαρακτηριστικῶν μνημείων ὡς ἀναθηματικῶν, στηριχθεῖσαν προσφάτως διὰ νέων ἐπιχειρημάτων ὑπὸ τοῦ Μαν. Ἀνδρονίκου²¹, ὡς καὶ διὰ τῶν εὐρημάτων τοῦ ἀποθέτου τῆς Ἀλεξάνδρας - Κασσάνδρας, ἀνασκαφέντος ὑπὸ τοῦ Χρ. Χρήστου²².

Τὸ ἀνάγλυφον εἶχε χρησιμοποιηθῆ ὡς οἰκοδομικὸν ὕλικόν εἰς τὴν κατασκευὴν τῶν μεταγενεστέρων μακρῶν τοίχων, οἵτινες βαίνουν παραλλήλως πρὸς τὰς μακρὰς πλευρᾶς τοῦ οἰκοδομήματος, καθορίζοντες προφανῶς ὡς περίβολοι τὴν εἰς τὴν λατρευομένην ἐνταῦθα θεότητα ἀφιερωθεῖσαν περιοχὴν.

Διὰ τῆς ἀφαιρέσεως τοῦ τελευταίου στρώματος τοῦ ἀποθέτου περιέχοντος, ὡς καὶ ἡ ἀνασκαφὴ τοῦ παρελθόντος ἔτους ἔδειξε, πληθὺν ἀγγείων οἰκιακῆς χρήσεως τῶν αὐτῶν χρόνων (Πί ν. 131 α), ἐβεβαιώθημεν ὅτι ἡ πλήρωσις αὐτοῦ ἐγένετο κατὰ τὸν Ἰον π.Χ. αἰῶνα, ὅτε προφανῶς ἐκτίσθη ἐκ λιθαρῶν τόσον ὁ περίβολος αὐτός, ὅσον καὶ οἱ ἄλλοι περίβολοι τοῦ ἱεροῦ. Εἰς τὸν πυθμένα τοῦ ἀποθέτου, εὐρεθέντος εἰς βάθος

1.30 μ. ἀπὸ τῆς ἄνω σαζομένης ἐπιφανείας τοῦ περιβόλου του, καὶ εἰς θέσιν ἀντιστοιχοῦσαν πρὸς τὴν κατὰ τὸ παρελθόν ἔτος εὐρεθεῖσαν πλάκα, χαρακτηρισθεῖσαν τότε ὡς « σῆμα »²³, ἀνευρέθη τάφος ἐκτισμένος διὰ πηλίνων κεραμίδων καὶ κεκαλυμμένος διὰ πλακῶν. Ἐντὸς τῆς ταφῆς ὑπῆρχον κεκαυμένα ὄστα καὶ περισυνελέγησαν ψήγματα τινὰ φύλλων χρυσοῦ.

Τὰ ἀποτελέσματα τῆς ἐρεύνης ταύτης, ἐξόχως σημαντικὰ, κυρίως διὰ τὴν γνῶσιν τῆς λακωνικῆς θρησκείας, διαπιστωθέντα τὸ πρῶτον νῦν ἐντὸς τοῦ ἀνασκαπτομένου ἱεροῦ, ἐπιβεβαιοῦν, διὰ πρώτην φοράν, τὴν εἰς τὴν περιήγησιν τοῦ Πausanίου ἀναφερομένην παράδοσιν λατρείας νεκρῶν ἡρώων. Κατανοοῦμεν ὡσαύτως τὸν χαρακτήρα τῶν τελομένων καὶ τὴν καθιέρωσιν τῆς περιοχῆς τοῦ ἀποθέτου, μολονότι δὲν κατέστη δυνατὴ ἡ ταύτισις τοῦ ἱεροῦ πρὸς ἓν ἐκ τῶν ὑπὸ τοῦ Pausanίου ἐν ταῖς Λίμναις ἀναφερομένων.

Ἡ χρονικὴ ἀπόστασις, ἡ χωρίζουσα τὰ εὐρήματα τοῦ ἀποθέτου ἀπὸ τὴν τοιχοποιίαν τοῦ ναοῦ δύναται νὰ ἐρμηνευθῆ ἀκριβῶς ἐκ τῆς συνεχίσεως τῆς λατρείας καθ' ὅλον τὸ διάστημα τῆς ἀρχαιότητος. Δυνατὸν ἐπίσης νὰ ὑποτεθῆ ὅτι κατὰ τὴν κατὰ τὸν Ἰον π.Χ. αἰῶνα γενομένην ἐπισκευὴν τοῦ κτηρίου, καταστραφέντος ἴσως ἐκ τῶν πλημμυρῶν, ἀνευρέθη ἡ ἀρχικὴ ταφή, ἐσπλήθη, καὶ τότε ἐκτίσθη ἡ νῦν ἀνευρεθεῖσα, γενομένων συγχρόνως τῶν ἐνταῦθα ἀνευρεθεισῶν προσφορῶν. Ἐλπίζεται οὕτως ὅτι εἰς ἄλλα σημεῖα τοῦ χώρου, μὴ ἀνασκαφέντα εἰσέτι, θὰ ἀνακαλυφθοῦν σημαντικὰ εὐρήματα ἐκ τῶν προγενεστέρων φάσεων τῆς ἱστορίας τοῦ ἱεροῦ καὶ θὰ ἐπιτευχθῆ ἡ ἀναγνώρισίς του.

Ἐντὸς τῆς αὐτῆς ἰδιοκτησίας καὶ παρὰ τὴν ὁδὸν Τριπόλεως - Σπάρτης, διὰ προχείρου τομῆς ἐνετοπίσθησαν ἴχνη καταστραφείσης οἰκίας ὑστερορρωμαϊκῶν χρόνων, εἰς ἓνα τῶν τοίχων τῆς ὁποίας ὡς οἰκοδομικὸν ὕλικόν εἶχε χρησιμοποιηθῆ τμήμα ἐκ τῆς στενῆς πλευρᾶς σαρκοφάγου μετὰ παραστάσεως λέοντος (Πί ν. 131 β).

2. Ἀνασκαφικὴ διερεύνησις ἐντὸς οἰκοπέδων ἰδιοκτησίας τοῦ Δήμου Σπαρτιατῶν (Δημοτικὴ Λαχαναγορὰ)

Κατὰ τὴν διάνοξιν τῶν θεμελίων διὰ τὴν ἀνέγερσιν τῆς νέας Δημοτικῆς Λαχαναγορᾶς, ἐντὸς τῆς πόλεως Σπάρτης, ἀπεκαλύφθησαν ταφαὶ παλαιοχριστιανικῶν χρόνων (Πί ν. 133 α - β),

23. ΑΔ ἔ.ἀ., σ. 152, Πίν. 103 α, ἐνθα διακρίνεται ἡ λιθίνη πλάξ κατὰ τὴν ἀφαίρεσιν τοῦ πρώτου στρώματος τοῦ ἀποθέτου.

21. Πελοποννησιακά Α (1959), σ. 253 κ.ε.

22. Βλ. ΠΑΕ 1960, σ. 228.

χρησιμοποιηθῆ ὡς οἰκοδομικὸν ὑλικὸν διὰ τὴν κατασκευὴν ἑνὸς ἐκ τῶν κατεστραμμένων τάφων τοῦ νεκροταφείου.

Ὁ ἐντοπισμὸς τοῦ παλαιοχριστιανικοῦ τοῦτου νεκροταφείου τῆς Σπάρτης ἐπιτρέπει τὴν ἐξαγωγήν σημαντικῶν συμπερασμάτων ὡς πρὸς τὴν μὴ βεβαιωθείσαν εἰσέτι ὑπαρξίν παλαιοχριστιανικῶν βασιλικῶν καὶ τὴν ἔκτασιν τῆς πόλεως κατ' αὐτοὺς τοὺς χρόνους, σημαντικὰ δείγματα τῶν ὁποίων δὲν εἶχον μέχρι τοῦδε εὑρεθῆ.

3. Παρατηρήσεις ἐπὶ πορισμάτων παλαιότερων ἀνασκαφῶν

α. Ἀρχαῖον ἱερόν ἐντὸς τοῦ ἀγροῦ Γ. Λάσκαρη

Κατόπιν τῆς ἐκδοθείσης ἀποφάσεως διὰ τὴν κατάχωσιν τοῦ ἐν τῷ ἀγρῷ Γ. Λάσκαρη πρὸ ἐτῶν ἀποκαλυφθέντος τοίχου²⁴ καὶ ἐν συνδυασμῷ πρὸς τὴν τότε ἀναληφθεῖσαν ἐργασίαν τοποθετήσεως τῶν ἐρειπίων τῆς Σπάρτης ἐντὸς ἐνιαίου χάρτου, ἐπεχειρήθη δοκιμαστικὴ διερεῦνησις διὰ δύο τομῶν καὶ καθαρισμὸς τῆς παλαιᾶς τάφρου τῆς ἀνασκαφῆς. Διεπιστώθη οὕτως ὅτι ὁ ἐν λόγῳ τοίχος, ἐδραζόμενος ἐπὶ μαρμαρινῆς κρηπίδος δύο ἀναβαθμῶν, ἀποτελεῖ τὴν Β. πλευρὰν μεγάλου ναοῦ, ὁμοίου σχήματος πρὸς τὸν ἐν τῇ ἰδιοκτησίᾳ Σταυροπούλου ἀποκαλυφθέντα. Τοῦ ναοῦ τοῦτου ἐπετεύχθη ἡ πλήρης ἀποτύπωσις, τῶν διαστάσεών του καθοριζομένων ἀπολύτως διὰ τῶν δύο κατὰ τὴν διαγώνιον ἐντοπισθεισῶν γωνιῶν αὐτοῦ. Ἐπὶ τῶν μακρῶν πλευρῶν βαίνουν, ὅπως καὶ εἰς τὴν περίπτωσιν τοῦ οἰκοδομήματος ἐν τῇ ἰδιοκτησίᾳ Σταυροπούλου, δύο μεγάλοι μήκουσ τοῖχοι, τὰ ΒΔ. ἄκρα τῶν ὁποίων προχωροῦν καὶ κάτωθεν τῆς πλησίον διερχομένης ὁδοῦ Τριπόλεως - Σπάρτης.

Ἡ ἐν τῷ Μουσείῳ ἐπακολουθήσασα ἐργασία καθαρισμοῦ καὶ ἐλέγχου τῶν εὐρημάτων ἐκ τῶν ἀποθηκευμένων κιβωτίων τῆς ἀνασκαφῆς ἀπέδειξεν, ὅτι τὰ εὐρήματα ἐκ τοῦ ἱεροῦ Λάσκαρη προέρχονται ἐξ ἀποθέτου καὶ ὅτι ἡ λατρεία εἰς τὸ ἱερόν, ἀναγομένη εἰς τοὺς ὑστερογεωμετρικοὺς χρόνους, ἐξηκολούθησε μέχρι καὶ τῶν ρωμαϊκῶν χρόνων, ὅτε χρονολογοῦνται οἱ μεταγενέστεροι περίβολοι, διὰ τὴν κατασκευὴν τῶν ὁποίων ἐχρησιμοποιήθη καὶ ὑλικὸν ἐκ τοῦ καταστραφέντος κτηρίου.

Τὴν πιθανὴν μορφήν τοῦ ναοῦ ἐν παραστάσι μᾶς ἐπιτρέπει νὰ ὑποθέσωμεν παλαιότερον εὐρεθὲν ἐνταῦθα ὑστεροαρχαϊκὸν δωρικὸν κιονόκρανον, ἀποκείμενον σήμερον ἐν τῷ Σπαρτιατικῷ Μουσείῳ.

β. Περὶ τοῦ ἀποκαλυφθέντος « ἱεροῦ » ἐν τῷ ἀγρῷ Ἰω. Δικαίου

Ἐν τῇ ἀναληφθείσῃ προσπάθειᾳ ἀποτυπώσεως ἀπάντων τῶν ἐν Σπάρτῃ ἀρχαίων ἐρειπίων καὶ τοποθετήσεως αὐτῶν εἰς ἐνιαῖον χάρτην, μὲ προοπτικὴν τὴν ἀνασύστασιν τοῦ σχεδίου τῆς ἀρχαίας πόλεως, ἐγένοντο καὶ ἐν τῷ ἀγρῷ Ἰωάννου Δικαίου συμπληρωματικαὶ δοκιμαστικαὶ ἐρευναι πρὸς ἐξακρίβωσιν τῆς φύσεως τοῦ κατὰ τὸ παρελθὸν ἀνευρεθέντος ἐνταῦθα κτίσματος καὶ χαρακτηρισθέντος ὡς ἱεροῦ²⁵. Διεπιστώθη οὕτως ὅτι τὰ κατὰ τὴν Ν. πλευρὰν ἀποκαλυφθέντα τότε κτίσματα, μετὰ μωσαϊκῶν δαπέδων, μετὰ τοῦ κεντρικοῦ τετραγώνου « ἱεροῦ » ἀποτελοῦν ἐνιαῖον σύνολον τῶν αὐτῶν χρόνων, καὶ ὅτι συνεχίζονται καὶ κατὰ τὰς ἄλλας τρεῖς πλευράς κατὰ τὴν ἰδίαν ἐννοίαν. Ὁ μεταξὺ τοῦ τετραγώνου καὶ τῶν τοίχων τῶν ὀπισθεν αὐτοῦ κτισμάτων χώρος ἀπετέλει οὕτω συνεχῆ στοάν, στηριζομένην κατὰ τὴν ἀρχαιότητα διὰ πεσσῶν, περὶ ἐν κεντρικὸν τετράγωνον atgium. Ἐκ τῶν ἀποκαλυφθέντων ἀγωγῶν θὰ ἡγετό τις εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι τὰ ἐν τῷ ἀγρῷ Δικαίου ἀποκαλυφθέντα ἐρείπια ἀποτελοῦν τμήμα ἐκτεταμένων λουτρῶν, πρὸς τὸν διάκοσμον τῶν ὁποίων ἀρμόζει καὶ τὸ θαλάσσιον θέμα τῆς διακοσμήσεως τοῦ ἀποκαλυφθέντος μωσαϊκοῦ δαπέδου.

γ. Εὐρημα ἐκ τοῦ ρωμαϊκοῦ κτηρίου τοῦ ἀποκαλυφθέντος ἐντὸς ἰδιοκτησίας Ν. Βαρβιτσιώτη

Κατὰ τὴν ὑπὸ τοῦ Δήμου γενομένην διαπλάτυνσιν τῆς ὁδοῦ Τριπόλεως - Σπάρτης εἰς τὸ σημεῖον, ἔνθα κατὰ τὸ παρελθὸν ἀνεσκάφη — καὶ κατεχώσθη — ἀγνώστου προορισμοῦ μέγα ὑστερορωμαϊκὸν οἰκοδόμημα, ἐνθυμίζον κατὰ τὴν κάτοψιν καὶ τὸν προσανατολισμὸν πρωίμους βασιλικάς²⁶, καὶ εἰς τὸ ὑπὸ τῆς ἰδίας ὁδοῦ καταστραφέν τμήμα τοῦ Β. κλίτους, ἐξεχώσθη ὑπὸ τῶν ἐκσκαφῶν ἡμιτελὲς ἄγαλμα μικρότερον τοῦ φυσικοῦ μεγέθους (Π ἰ ν. 132 δ). Οἱ βραχιόνες ἀπὸ τῶν ἀγκῶνων καὶ ἡ κεφαλὴ μετὰ τοῦ λαιμοῦ ἦσαν ἐνθετοί. Ἡ παριστανομένη μορφή φορεῖ βραχύν, ἐζωσμένον περὶ τὴν ὄσφυν χιτῶνα, φέρει δὲ λοξῶς ἐρριμμένον ἀπὸ τοῦ δεξιοῦ ὤμου ἱμάτιον. Ἡ μορφή παρὰ τὴν ἀτελεῖ ἐπεξεργασίαν τοῦ μαρμάρου ἐνθυμίζει ἰδιαίτερος πρωίμους παραστάσεις τοῦ Χριστοῦ· τὸ γεγονὸς αὐτὸ ἐν συνδυασμῷ πρὸς τὴν ἤδη σημειωθείσαν συγγένειαν τῆς κατόψεως τοῦ κτίσματος, ἐκ τοῦ ὁποίου προέρχεται, μὲ τὰς παλαιοχριστιανικὰς βασιλικάς, ἐὰν ἡδύνατο νὰ ἀποδειχθῆ ἡ ὑπόθεσις, θὰ

25. ΑΔ 22 (1967) : Χρονικά, σ. 201, Σχέδ. 1.

26. ΑΔ 20 (1965) : Χρονικά, σ. 174 κ.έ., Σχέδ. 2.

24. ΑΔ 21 (1966) : Χρονικά, σ. 154 κ.έ.

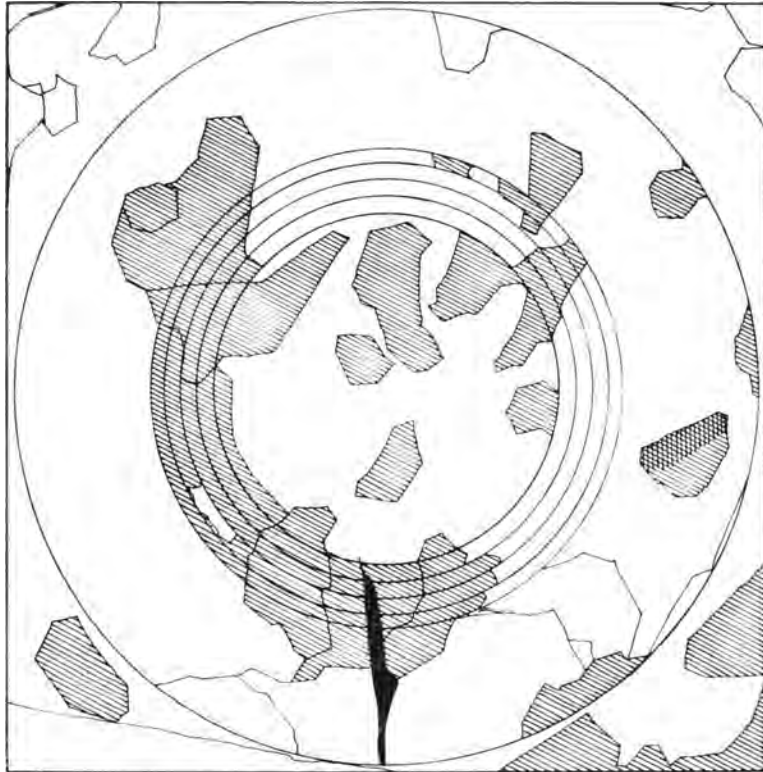
μᾶς προσέφεραν ἓν πολυτιμώτατον στοιχεῖον διὰ τὴν τοπογραφίαν καὶ τὴν ἱστορίαν τῆς Σπάρτης κατὰ τοὺς χρόνους τῆς ἐσχάτης ἀρχαιότητος.

δ. *Πρόχειρος διερεύνησις τοῦ πρὸς Β. τοῦ ΞΕΝΙΑ Σπάρτης λόφου*

Πρόχειρος ἀνασκαφικὴ διερεύνησις ἐπὶ τῆς κορυφῆς τοῦ ὡς ἄνω λόφου, ἐνθα τοποθετεῖται κατ' ἄλλους μὲν τὸ ἱερόν τῆς Ἀφροδίτης-Μορφῆς, κατ' ἄλλους δὲ τὸ ἱερόν τῶν Διοσκού-

2. ΦΟΙΝΙΚΙΟΝ

Τὸ παρὰ τὸ Φοινίκιον Λακωνίας ἱερόν τοῦ Ὑπερτελεάτα — Ἀπόλλωνος κατὰ τὰς ἀνευρεθείσας ἐπιγραφάς, Ἀσκληπιοῦ κατὰ τὴν παράδοσιν τοῦ Πausανίου (III, 22, 10) — ὑπήρξε κατὰ τὸ παρελθὸν ἀντικείμενον ἐπανειλημμένων ἀνασκαφικῶν ἐρευνῶν, τόσον ἀπὸ μέρους τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας, ὅσον καὶ ἀπὸ μέρους ξένων ἀποστολῶν²⁷. Ἡ φήμη τοῦ ἱεροῦ, τοῦ ὁποίου ἡ ἀνθησις κατὰ τοὺς ἀρχαίκοις

Σχέδ. 3. Φοινίκιον Λακωνίας. Σχεδιαστικὴ συμπλήρωσις δωρικοῦ ἀρχαίου κιονοκράνου ἐκ τοῦ ἱεροῦ τοῦ Ὑπερτελεάτα Ἀπόλλωνος

ρων, ἀπεκάλυψεν ἐρείπια μεγάλης παλαιοχριστιανικῆς βασιλικῆς, δεσποζούσης εἰς τὸ καιρίον τοῦτο τῆς πόλεως σημείον. Τὸ μεγαλύτερον μέρος τοῦ σημαντικοῦ τούτου διὰ τὴν ἱστορίαν τῆς Σπάρτης κτίσματος, εἰς τὰ θεμέλια τοῦ ὁποίου θὰ πρέπει νὰ ἀναζητηθοῦν τὰ ἐρείπια ἱεροῦ τῶν ἀρχαίων χρόνων, εἶχε καταστραφῆ κατὰ τὴν διάνοξιν πολεμικῆς τάφρου ὑπὸ τοῦ στρατοῦ κατοχῆς. Τῆς περαιτέρω ἐρεύνης τοῦ μνημείου ἐπελήφθη ὁ Ἐπιμελητὴς Βυζαντινῶν Ἀρχαιοτήτων κ. Ν. Ζίας.

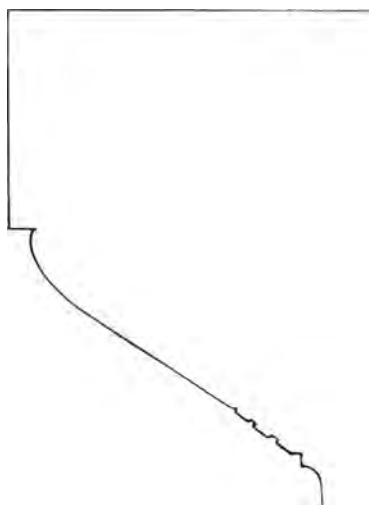
χρόνους καταφαίνεται ἐκ μιᾶς θαυμασίας σειρᾶς χαλκῶν ἀναθημάτων, κοσμούντων σήμερον τὸ Ἐθνικὸν Μουσεῖον, ἀπέβη ἰδιαιτέρως σημαντικὴ κατὰ τοὺς ὑστέρους χρόνους τῆς ἀρχαιότητος, ὅτε τὸ ἐνδιαίτημα τοῦ θεοῦ ἀπετέλεσεν ἓν ἐκ τῶν θρησκευτικῶν κέντρων τοῦ Κοινοῦ τῶν Ἐλευθερολακῶνων.

Παρὰ τὰς μέχρι τοῦδε ἐρεῦνας δὲν εἶχεν ἐντοπισθῆ ἓν τοῦτοις ὁ ναός, τὰ δὲ πλείεστα ἐκ τῶν

27. ΠΑΕ 1885, 31, BSA 14 (1907/8), 165, BSA 24 (1919-21), 137.

εύρημάτων προέρχονται εκ του πυθμένος της παρά το ιερόν εκ τινος κατολισθήσεως δημιουργηθείσης μεγάλης « Λάκκας », της καλουμένης « Λάκκας του Χασάναγα ». Ο σχηματισμός της Λάκκας οφείλεται προφανώς εις την κατάπτωσιν της όροφής μεγάλου σπηλαίου, επί του όποιου κατά την άρχαιότητα ίσταντο τά κτίσματα του ιερού. Σημειωτέον ότι ή γεωλογική διαμόρφωσις της περιοχής, χαρακτηριζόμενη εκ των μαλακών άσβεστολιθικών πετρωμάτων, άποτελεί αίτιαν συχνών κατολισθήσεων μέχρι σήμερον.

Αφορμήν εις την διεξαχθείσαν ανασκαφικήν έρευναν έδωσεν ή κατά την διάνοιξιν τάφρου υπό του ΟΤΕ άνεύρεσις παρίνου δωρικού άρχαίου κιονοκράνου, τμήματος σπονδύλου δωρικού κίονος των αυτών χρόνων και τινων σπαραγμά-

Σχέδ. 4. Φοινίκιον Λακωνίας. Τομή δωρικού άρχαίου κιονοκράνου εκ του ιερού του Ύπερτελεάτα Απόλλωνος

των εκ των δόμων του έντοπισθέντος ούτω ναού, ή σχεδίασις των όποιών οφείλεται εις την πρόθυμον συμπάραστασιν του άρχιτέκτονος κ. Δ. Μόσχου (Σ χ έ δ. 3 - 5). Τά έξοδα της διερευνήσεως, κατά την όποιαν ώς έπιστημονική βοήθος συνειργάσθη ή κ. Λήδα Τσιώμη - Μόσχου, κατεβλήθησαν υπό του ΟΤΕ.

Κατά την ανασκαφήν άπεκαλύφθη, εις οίκτραν κατάστασιν διατηρουμένη, ή θεμελιώσις έπιμήκουσ οίκοδομήματος, πλ. 7.40 και μήκ. 27.90 μ. περίπου. Είς σχετικώς καλύτεραν διατήρησιν σώζεται ή Δ. και τμήμα της Ν. πλευράς του κτηρίου, διατηρουμένης ένταυθα της κατωτάτης σειράς των δόμων της θεμελιώσεως,

πλ. 1 μ., εκ μεγάλων όγκολίθων κροκαλοπαγούσ άσβεστολίθου (Π ί ν. 134 α - β). Το μεγαλύτερον τμήμα της Β. πλευράς, όμού μετά του διαπέδου και άπάντων των στοιχείων, διά των όποιών θά καθίστατο δυνατός ό άκριβέστερος καθορισμός της Α. πλευράς και των άρχιτεκτονικών μορφών της άνωδομίας του οίκοδομήματος, κατεβυθίσθη έντός της Λάκκας.

Είς τό Α. πέρας του άνασκαφέντος χώρου, έμπροσθεν του άποκαλυφθέντος έπιμήκουσ κτηρίου, άνευρέθη τό κατώτατον μέρος θεμελιώσεως εκ σωρού λίθων προχείρου κατασκευής, άποτελούσης ίσως την βάση βωμού τετραγώνου σχήματος (Π ί ν. 135 β). Η άπουσία εύρημάτων έμποδίζει την έξαγωγήν συμπερασμάτων ώς προς την άκριβή χρήσιν του δευτέρου οίκοδομήματος και την χρονολόγησιν αυτου.

Αντιθέτως πλουσία εις εύρήματα άπέβη ή διερεύνησις του έπιμήκουσ κτίσματος, του δυναμένου να χαρακτηρισθ ή ως ναού: πληθύς θραυσμάτων άγγείων του 6ου και 5ου αϊώνος π.Χ., κυρίως εκ κυλικών μελαμβαφών, αλλά και τινα, μετ' έρυθρομόρφου διακοσμήσεως, πήλινα ειδώλια διατηρούντα ίχνη του άρχικού χρωματισμού, και θραύσματα εκ της λακωνικής κεραμώσεως του κτηρίου. Σημαντική ύπήρξεν ή άνεύρεσις χαλκού λύχνου του 5ου π.Χ. αϊώνος και κεφαλής μικρού ύστεροαρχαίου κούρου εκ παρίου μαρμάρου.

Υπό του κ. Άναστ. Μιλτ. Μανωλάκου, κατόικου της περιοχής, παρεδόθη χαλκή λαβή μεγάλης ύδρίας, περατουμένη εις τό έν άκρον εις άνθος λωτου και εις τό έτερον εις παράστασιν Σειρήνος, της όποιās έσώθησαν οί πόδες μόνον (Π ί ν. 135 α).

Η περιοχή του Φοινικίου παρουσιάζει έξαιρετικόν ένδιαφέρον ώς εμφανίζουσα στοιχεία συνεχούς κατοικήσεως άπό των μεσοελλαδικών χρόνων²⁸. Της ύστεροελλαδικής εύρήματα φαίνεται ότι άνευρίσκονται συχνά κατά την καλλιέργειαν των άγρών υπό του κ. Ν. Παν. Νατιώτη παρεδόθησαν ύψίπους κύλιξ και άρτόσχημον άλάβαστρον, άνευρεθέντα έντός της ιδιοκτησίας του εις θέσιν « Ντούκα », περιοχής Ράχης Φοινικίου. Έτερον άρτόσχημον άλάβαστρον παρεδόθη υπό του κ. Πιερή Σερ. Καλκανδή.

Είς την περιοχήν « Κρισά » Φοινικίου ένετοπίσθησαν, τέλος, έκτεταμένα λειψανα μεγάλης βασιλικής παλαιοχριστιανικών χρόνων (Π ί ν. 135 γ).

28. Η συνάδελφος κ. Έ. Τουλούπα με πληροφορεί ότι πρό έτών κατεσχέθησαν και παρεδόθησαν εις τό Έθν. Μουσείον μεσοελλαδικά εύρήματα τάφων της περιοχής.

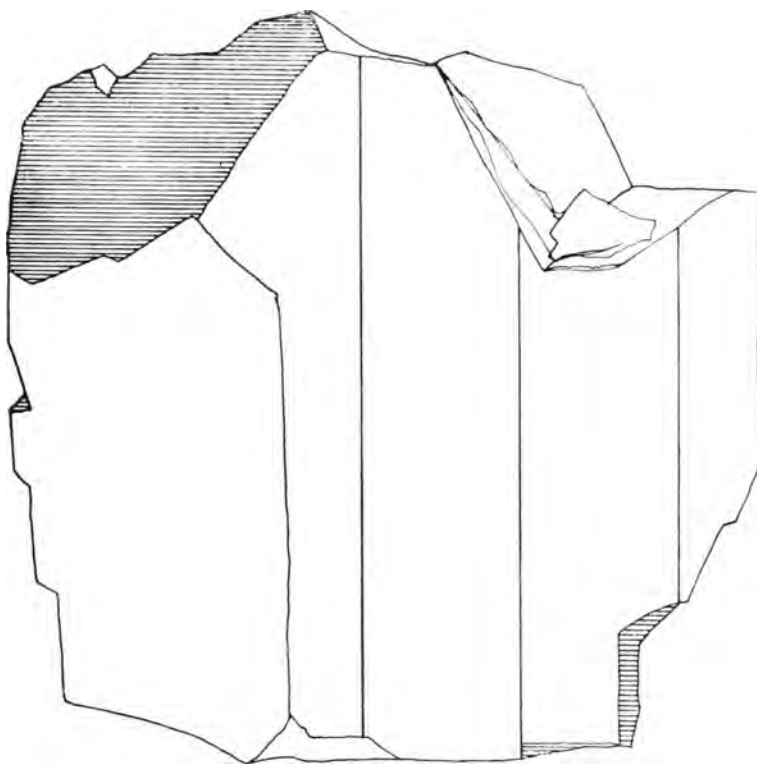
3. ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗ ΣΥΛΛΟΓΗ ΝΕΑΠΟΛΕΩΣ ΒΟΙΩΝ

Κατά την διάρκειαν προχείρου ανασκαφικής διερευνήσεως νεκροταφείου ΥΕ εποχής παρά τὸ Παυλοπέτρι Νεαπόλεως - Βοιῶν Λακωνίας (ἐν συνδυασμῷ πρὸς τὴν πρόσφατον ὑπὸ τοῦ Ὁκεανογραφικοῦ Ἰνστιτούτου τοῦ Καϊμπριτζ διεξαχθεῖσαν ὑποβρύχιον διερεύνησιν τῆς περιοχῆς τῆς Ἐλαφονήσου), κατόπιν σχετικῆς ἀποφάσεως τῆς Ὑπηρεσίας, προέβημεν εἰς τὴν περισλλογὴν καὶ καταγραφὴν τῶν κατὰ τὴν ἔκτα-

σομένη βάσις χαλκοῦ ἀνδριάντος μετὰ τῆς ἐπιγραφῆς :

*Α ΠΟΛΙΣ ΚΑΙ ΟΙ ΡΩΜΑΙΟΙ
ΓΑΙΟΝ ΙΟΥΛΙΟΝ ΕΥΡΥΚΛΗ ΛΑΧΑ
ΡΟΥΣ ΥΙΟΝ ΤΟΝ ΑΥΤΑΣ ΣΩΤΗΡΑ
ΚΑΙ ΕΥΕΡΓΕΤΑΝ*

Ἡ ὡς ἄνω βάσις προέρχεται ἐκ τῆς οἰκίας τοῦ Ιατροῦ κ. Ἀνδρον. Δαμιανοῦ, κατὰ τὴν διανοξιν τῶν θεμελιῶν τῆς ὁποίας ἀνευρέθη ὁμοῦ μετὰ πολλῶν ἄλλων μαρμάρων, μεταφερθέντων

Σχέδ. 5. Φοινίκιον Λακωνίας. Τμήμα σπονδύλου δωρικοῦ κίονος ἐκ τοῦ ἱεροῦ τοῦ Ὑπερτελεάτα Ἀπόλλωνος

σιν τῶν ἀρχαίων Βοιῶν κατεσπαρμένων ἀρχαιοτήτων. Τὰ συγκεντρωθέντα ἀρχαία ἐτοποθετήθησαν ἐντὸς δύο αἰθουσῶν τοῦ νέου κοινοτικοῦ μεγάρου τῆς πόλεως, αἵτινες παρεχωρήθησαν πρὸς τοῦτο ὑπὸ τῆς κοινότητος, ἐκπληρωθέντος οὕτω παλαιοῦ πόθου τῶν κατοίκων τῆς πόλεως διὰ τὴν ἐνταῦθα ἴδρυσιν μικροῦ Μουσείου.

Ἐκ τῶν συγκεντρωθέντων ἀρχαίων τινὰ παρουσιάζουν ἐξαιρετικὸν ἐνδιαφέρον, ὡς ἢ ὑπὸ τοῦ κ. Στ. Κουμανοῦδη προσεχῶς δημοσιευθη-

νῦν ἐντὸς τοῦ νέου κτηρίου τῆς Ἀρχαιολογικῆς Συλλογῆς· ἐξ αὐτῶν σημαντικὰ εἶναι τμήματα ἐκτεταμένου μνημείου μετὰ τῶν βάσεων πλειόνων χαλκῶν ἀγαλμάτων, ὡς καὶ κορμὸς υπερφυσικοῦ μεγέθους ἀγάλματος Ἀρτέμιδος Κυνηγέτιδος.

Ἐκ τῶν λοιπῶν γλυπτῶν σημειοῦμεν τὴν κεφαλὴν ἀγαλματίου Ἀσκληπιοῦ (Π ἰ ν. 136 α), ἱερὸν τοῦ ὁποίου ἀναφέρεται ὑπὸ τοῦ Παυσανίου (III, 22, 13), ἀγαλματίον Ἀφροδίτης στηριζομένης ἐπὶ τοῦ ξοανομόρφου εἰδώλου τῆς (Π ἰ ν.

136 β), μέγα επιτύμβιον ανάγλυφον ρωμαϊκῶν χρόνων (Πί ν. 136 γ), ὡς καὶ τεμάχια ἀρχιτεκτονικῶν μελῶν ἀγνώστου παλαιοχριστιανικῆς βασιλικῆς, τὰ ἐρείπια τῆς ὁποίας ἐνετοπίσθησαν ὑπὸ τὸν σημερινὸν καθεδρικὸν ναὸν τῆς πόλεως (Πί ν. 137 γ).

Ἐντὸς τῆς ἰδρυθείσης Συλλογῆς μετεφέρθησαν, τῇ προθύμῳ συνεργασίᾳ τοῦ Προέδρου τῆς Κοινότητος κ. Ἀλεξανδράκη, τὰ πλεῖστα τῶν εἰς τὰς αὐλὰς τῶν οἰκιῶν μέχρι τοῦδε κατακειμένων ἀρχαίων, ὡς καὶ τὰ εἰς τὸ Γυμνάσιον τῆς πόλεως ἀπὸ ἐτῶν φυλασσόμενα (Πί ν. 136 δ, 137 α - β, 138 α - β).

Τὴν νέαν Ἀρχαιολογικὴν Συλλογὴν θὰ κοσμήσῃ, τέλος, καὶ τὸ προσφάτως ἀνευρεθὲν ὑπερφυσικοῦ μεγέθους ἄγαλμα, πιθανῶς Διοσκοῦρου (Πί ν. 138 γ).

4. ΔΙΧΟΒΑ ΓΥΘΕΙΟΥ

Ἐρείπια μνημειώδους βασιλικῆς

Παρὰ τὴν παραλίαν τὴν Δίχοβας Γυθείου, εἰς

τὸ ἐσωτερικὸν τῆς ὁποίας ἐνετοπίσθησαν κατὰ τὸ παρελθὸν ἔτος κατάλοιπα ἱεροῦ Ἀφροδίτης ἀρχαϊκῶν χρόνων, ὑπάρχουν ἐξαιρετικῶς ἐνδιαφέροντα ἐρείπια μεγάλου μεγέθους βασιλικῆς ὑστερορρωμαϊκῶν χρόνων. Τὰ ἐρείπια ταῦτα, γνωστὰ ὡς « Καμάρες », εἴλκυσαν τὴν προσοχὴν τῶν περιηγητῶν, οὐδέποτε ὁμως ἀπετέλεσαν ἀντικείμενον ἰδιαιτέρας μελέτης²⁹ διὰ τῶν δημοσιευομένων φωτογραφιῶν (Πί ν. 139 α - β) διαφαίνεται ἡ σημασία τῶν ἀρχαιοτήτων καὶ ἡ ἀνάγκη ἐκτεταμένης ἀνασκαφικῆς ἐρεύνης πρὸς διαπίστωσιν τοῦ πιθανώτατα κοσμικοῦ χαρακτήρος τοῦ κτίσματος, ἐκ τοῦ ὁποίου εἶχον κατὰ τὸ παρελθὸν ἔτος μεταφερθῆ εἰς τὴν Ἀρχαιολογικὴν Συλλογὴν Γυθείου κιονόκρανα καὶ ἐπίκρανα παραστάδων ὑπὸ τοῦ τέως ἐκτάκτου ἐπιμελητοῦ Ἀρχαιοτήτων, καθηγητοῦ κ. Π. Γιαννακοπούλου.

ΑΓΓΕΛΟΣ ΔΕΛΗΒΟΡΡΙΑΣ

29. Πρβλ. ΑΔ 23 (1968): Χρονικά, σ. 153.

*

UNDERWATER SURVEY IN SOUTH LACONIA

An underwater survey was carried out under the auspices of the British School at the small islet of Pavlo Petri, off the mainland opposite

Elaphonisos. Underwater remains were mostly of Mycenaean date, and included sections of walls and streets, and a number of intramural cist graves of uncertain date.

R. C. JONES

*

ΑΡΧΑΙΟΤΗΤΕΣ ΚΑΙ ΜΝΗΜΕΙΑ ΜΕΣΣΗΝΙΑΣ

Α'. ΜΟΥΣΕΙΑ

Μουσεῖον Πύλου

Ἐπεπερατώθη ἡ μετασκευὴ τμήματος τοῦ παλαιοῦ Στρατῶνος Πύλου εἰς ἀποθήκην καὶ ἐργαστήριον τοῦ Μουσειοῦ Πύλου. Εἰς τὴν ἐν λόγῳ ἀποθήκην μετεφέρθησαν καὶ ἐταξινομήθησαν ἅπαντα τὰ ἀρχαῖα, ἅτινα μέχρι τοῦδε ἦσαν ἀποθηκευμένα εἰς τὴν τρίτην αἴθουσαν τοῦ Μουσειοῦ Πύλου, ἡ ὁποία νῦν εἶναι ἐλευθέρη δι' ἔκθεσιν.

Ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ τῆς μεταφορᾶς καὶ ταξινομήσεως συνεκολλήθη μέγας ἀριθμὸς ἀγγείων, προερχομένων κυρίως ἐκ τῆς ἀνασκαφῆς τοῦ ἑλληνιστικοῦ νεκροταφείου Γιάλοβας (1965), ὡς καὶ ἐκ τῆς ἀνασκαφῆς Νησακουλίου Μεθώνης (1968). Ἐπίσης ἐγένετο καταγραφή χιλίων ἑκατὸν περίπου ἀντικειμένων εἰς τὸ εὐρετήριο τοῦ Μουσειοῦ Πύλου, ὁλοκληρωθεῖσης οὕτω τῆς ἐργασίας ταύτης.

Μουσειακὴ Συλλογὴ Καρδαμύλης

Ἐταξινομήθησαν, κατεγράφησαν καὶ ἐξησφαλίσθησαν ἐντὸς δωματίου τοῦ πύργου Μούρτζινου, ἅπαντα τὰ ἀντικείμενα τῆς Συλλογῆς Καρδαμύλης.

Μουσειακὴ Συλλογὴ Κορώνης

Εἰς τὴν ἀνωτέρω Συλλογὴν παρεδόθησαν ὑπὸ ἰδιωτῶν τὰ κάτωθι ἀγγεῖα, εὐρεθέντα ἐντὸς τοῦ φρουρίου Κορώνης καὶ εἰς θέσιν Μπουργο :

Λευκοβαφῆς ἑλληνιστικὴ λάγυρος, ὕψ. 0,135 μ., μετὰ στεφάνους καὶ δελφίνας ἐπὶ τοῦ ὤμου (Πί ν. 140 δ). Δύο μεγαρικοὶ σκύφοι, ὕψ. 0,067 καὶ 0,071 μ. (Πί ν. 140 β). Ρωμαϊκὸς λύχνος 3ου μ.Χ. αἰ., ὕψ. 0,03, διαμ. 0,087 μ., ἐλλιπῆς εἰς ἰκανὸν τμήμα αὐτοῦ μετὰ τῆς βάσεως. Ἐπὶ τῆς ἄνω κοίλης κυκλικῆς ἐπιφανείας ἀνάγλυφος παράστασις τοῦ Ἡρακλέους καὶ τῆς Κερυνίτιδος ἐλάφου (Πί ν. 140 α) (πρβλ. J. Perlzweig, Roman Lamps, pl. 23e). Δίωτον λεβητοειδὲς ἀγγεῖον, ὕψ. 0,12 μ., μετὰ ἐξίτηλον διακόσμησην ἐπαλλήλων ταινιῶν (Πί ν. 140 ε). Ἄωτον μελαμβραφῆς κυάθιον, ὕψ. 0,038 μ., καὶ ἡμισφαιρικὸς ἀβαφῆς σκύφος, ὕψ. 0,08 μ. (Πί ν. 140 γ).

Μπενάκειον Μουσεῖον Καλαμάτας

Ὁλοκληρώθη ἡ καταγραφή τῶν ἀντικειμένων τοῦ Μουσειοῦ Καλαμάτας.

ΑΓΓΕΛΟΣ Κ. ΧΩΡΕΜΗΣ

Μπενάκειον Μουσεῖον Καλαμάτας

Εἰς τὸ ἐν λόγῳ Μουσεῖον εἰσήχθησαν τὰ κάτωθι ἀρχαῖα :

α) Χειροποίητον ἀγγεῖον εὐρύστομον, ἄνευ λαβῶν, ἀκέραιον, ἔχον κυλινδρικὸν σχεδὸν σῶμα, ὑποτυπώδη λαιμόν, χεῖλη ἐλαφρῶς ἔξω νεύοντα καὶ ἐπίπεδον βάσιν, ἐκ χονδροῦ ἀκαθάρτου πηλοῦ, μετὰ παχέα τοιχώματα καὶ τραχεῖαν ἐπιφανείαν, ἀνομοιομεροῦς ὀπτήσεως. Ὑψ. 0,12, διάμ. χεῖλ. 0,104 μ.

β) Ὅμοιον ἀγγεῖον, συγκεκολλημένον ἐξ ἑνδεκα τεμαχίων, ἐλλιπὲς κατὰ μέγα μέρος τῆς κοιλίας, ἔχον ὀπὴν πλησίον τοῦ χεῖλους. Ὑψ. 0,123, διάμ. χεῖλ. 0,095 μ.

Τὰ ἀνωτέρω εἶναι παρεμφερῆ πρὸς τὰ λεγόμενα « σλαυικά » ἀγγεῖα τοῦ Μουσειοῦ Ὀλυμπίας (πρβλ. καὶ τὰ ἐξ Ἡλείου τοιαῦτα, εἰς ΑΔ 22 (1967) : Χρονικά, σ. 342 κ.έ., Πίν. 248 α).

γ) Τροχήλατος πρόχους, ἐλλιπῆς κατὰ τὰ χεῖλη, μετὰ στενὸν λαιμόν, ταινιωτὴν λαβὴν καὶ σῶμα σφαιρικόν.

δ) Τεσσαράκοντα δύο ψήφοι ἐξ ὑαλομάζης, χρώματος βαθέος κυανοῦ, ἐξ ὧν αἱ πλείονες κυκλικαὶ πεπλατυσμένα, τρεῖς σφαιρικαὶ καὶ τέσσαρες ἐπιμήκεις.

Ἄπαντα τὰ ἀνωτέρω εὐρέθησαν εἰς πλαγίαν λοφίσκου παρὰ τὴν θέσιν Καρβέλι, ἐντὸς τοῦ κτήματος Ἡ. Βαλσαμάκη, καὶ προέρχονται, κατὰ τὸν φύλακα τοῦ Μουσειοῦ Καλαμάτας Παν. Στεφάνου, ἐκ δύο κιβωτισσῆμων ἐκ πλακῶν σχιστολίθου τάφων, καταστραφέντων κατὰ τὴν καλλιέργειαν.

ε) Πρόχους χειροποίητος, ἐλλιπῆς τὴν λαβὴν, ἐκ χονδροῦ καστανευῆθρου πηλοῦ μετὰ μαρμαρυγίου, ἔχουσα κυκλικὸν στόμιον καὶ σῶμα ὠσειδές. Ὑψ. 0,11, διάμ. 0,083 μ. Εὐρέθη εἰς θέσιν Καμάρες Καρποφόρας.

ς) Πρόχους ὀπισθόμητος, χειροποίητος, ἐλλιπῆς κατὰ τμήμα τοῦ λαιμοῦ, τῶν χειλέων καὶ τῆς ταινιωτῆς λαβῆς. Ἐχει εὐρὺ σφαιρικόν σῶμα καὶ στενὸν λαιμόν. Ἐκ πηλοῦ ἐρυθροῦ, ἐκ τῆς ὀπτήσεως φαιοῦ ἕως τεφροῦ. Ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας ἴχνη λειάνσεως δι' ἐργαλείου. Ὑψ. 0,112, διάμ. 0,105 μ. Εὐρέθη εἰς θέσιν Κουρουτόραχη Πεταλιδίου.

ζ) Πρόχους ἐλλιπῆς τὴν λαβὴν, ἐπὶ τοῦ λαιμοῦ καὶ τῆς κοιλίας τῆς ὁποίας ὑπάρχουν πληθὸς ἀπολιθωμάτων θαλασσίαν. Πέριξ τῆς βάσεως τοῦ λαιμοῦ δακτυλιοειδεῖς ἐξάρσεις. Ἐκ πηλοῦ ἐρυθροῦ μετὰ μαρμαρυγίου. Ρωμαϊκῶν χρόνων. Ὑψ. 0,212, διάμ. 0,145 μ. Εὐρέθη εἰς παραλίαν Καλαμάτας παρὰ τὴν θέσιν « Βραχάκια ».

Μουσείον Χώρας

Είς τὸ ἐν ἐπικεφαλίδι Μουσείον εἰσήχθησαν τὰ κάτωθι ἀρχαῖα :

α) Φακοειδῆς σφραγιδόλιθος ἐκ στεατίτου, διαμ. 0,02 μ., φέρων παράστασιν δύο αἰγοειδῶν ζώων κινουμένων πρὸς δεξιὰ, τὸ ἐν ὀπισθεν τοῦ ἄλλου, καὶ δύο παραπληρωματικῶν κοσμημάτων (ἐσχηματοποιημένων φυτῶν), χρονολογούμενος εἰς τὴν ΥΕ III Γ περίοδον (πρβλ. Ἄ. Σακελλαρίου, Μυκηναϊκὴ σφραγιδογλυφία, Πίν. 2, β). Εὑρέθη εἰς θέσιν Ἀφανόλαξ Πλατάνου Παπουλίων τυχαίως καὶ παρεδόθη ὑπὸ ιδιώτου.

Ἡ θέσις εὐρέσεως τοῦ σφραγιδολίθου εἶναι 300 μ. περίπου πρὸς ΝΑ. τοῦ ἀνασκαφέντος ὑπὸ τοῦ Καθηγητοῦ κ. Σπ. Μαρινάτου τύμβου Παπουλίων, ὅπου ὑπάρχει μικρὸν ὕψωμα καὶ ἔχουν ἐπισημανθῆ ὑπὸ τοῦ φύλακος Δ. Ἀνδρουτσάκη λακκοειδεῖς τάφοι.

β) Πήλινος λύχνος ἀκέραιος, ἑλληνιστικῶν χρόνων, ἐξ ἐρυθροῦ πηλοῦ, διατηρῶν ἐλάχιστα ἴχνη μελαμβροῦς διακοσμήσεως, ἔχων ἐπιμήκη μυκτῆρα καὶ αὐλακα περίξ τῆς ὀπῆς πληρώσεως, μήκ. 0,087, διάμ. 0,057 μ. Εὑρέθη εἰς θέσιν Φαρφά Ράχη, περιοχῆς Μαργελίου Μεσσηνίας.

Εἰς τὰς ἀποθήκας τοῦ Μουσείου Χώρας μετεφέρθησαν ἅπαντα τὰ μέχρι τοῦδε εὑρισκόμενα εἰς τὸ Καποδιστριακὸν Σχολεῖον Χώρας ἀρχαῖα (ἑκατοντάδες ὁμάδες ὀστράκων) ἐκ τῶν ἀνασκαφῶν τοῦ Καθηγητοῦ κ. C. W. Blegen εἰς τὸ ἀνάκτορον τοῦ Ἄνω Ἐγκλιανοῦ, ὡς καὶ ὁ ὑπερμεγέθης ταφικός πῖθος ἐκ τῶν ἀνασκαφῶν τοῦ Καθηγητοῦ κ. Σπ. Μαρινάτου εἰς Παπούλια Μεσσηνίας, ὅστις καὶ ἐξετέθη παρὰ τὴν εἰσοδὸν τοῦ Μουσείου.

Εἰς τὴν ἐργασίαν ταύτην σημαντικὴ ὑπῆρξεν ἡ συμβολὴ τοῦ φύλακος ἀρχαιοτήτων κ. Δ. Ἀνδρουτσάκη.

Μουσείον Πύλου

Τὰ κάτωθι ἀρχαῖα εἰσήχθησαν κατὰ τὸ ἔτος 1968 εἰς τὸ ἐν ἐπικεφαλίδι Μουσείον :

α) Μέγα τμήμα μαρμαρίνου παλαιοχριστιανικοῦ θωρακίου ἐκ τριῶν τεμαχίων συγκεκολλημένον, σωζ. ὕψ. 0,73, πλ. 0,96, πάχ. 0,105 μ. Ἡ ἀνάγλυφος διακόσμησις συνίσταται ἐκ κύκλου ἐγγεγραμμένου ἐντὸς τετραγώνου ἐκ τριῶν ἀναγλύφων ταινιῶν, ὁ ὅποιος διὰ τεσσάρων ταινιῶν, πάχ. 0,038 - 0,04 μ., χωρίζεται εἰς ὀκτὼ τμήματα, ὅπου λογοειδῆ κοσμήματα. Εἰς τὰς γωνίας ἀνάγλυφοι ρόδακες. Εὑρέθη εἰς Σωληνάριον Πυλίας (Πί ν. 141 ζ').

β) Τεμάχιον μαρμαρίνου, ὁμοίου πρὸς τὸ προηγούμενον, θωρακίου, ἐνδεχομένως μὴ ἀνήκον εἰς αὐτὸ (μεγ. διαστ. 0,37 × 0,21 μ.)¹.

Συλλογὴ Ἀρχαίας Μεσσηνίας

Κατὰ τὴν διάνοιξιν χάνδακος ὑδρεύσεως διὰ μηχανικοῦ ἐκσκαφέως εἰς τὸ χωρίον Ἀρσινόη Μεσσηνίας, ἀπεκαλύφθη κιβωτιόσχημος ἑλληνιστικὸς τάφος ἐκ πλακῶν ἀσβεστολίθου, ἐντὸς τοῦ ὁποῦ ἀνευρέθησαν καὶ παρεδόθησαν εἰς τὴν ἐν ἐπικεφαλίδι Συλλογῆν, ὑπὸ τοῦ χειριστοῦ τοῦ ἐκσκαφέως Βασ. Χούλιαρη, τὰ κάτωθι ἀντικείμενα :

1. Ἀμφορεὺς ὀξυπόθμενος, συγκολληθεῖς ἐκ πολλῶν τεμαχίων, ἀποκεκρουμένος κατὰ τὰ χεῖλη καὶ τὸ σῶμα, ἔχων ὕψηλὸν στενὸν λαϊμόν, χεῖλη ἐλαφρῶς ἐξω νεύοντα, λαβὰς καθέτους ταινιοσχημούς, ὦμους σχεδὸν ὀριζοντίους, σχηματίζοντας μετὰ τοῦ ἐντόνων στενουμένου πρὸς τὴν βᾶσιν σώματος ὀξεῖαν γωνίαν. Ἐκ πηλοῦ ἐρυθροποῦ, ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας τοῦ ὁποῦ διατηροῦνται ἴχνη καστανοῦ γανώματος. Ὑψ. 0,42, μεγ. διάμ. 0,175 μ. (Πί ν. 141 ζ).

2. Τμήμα ἀμφορίσκου (λαϊμός, χεῖλος, λαβὴ, μέρος ὦμου), ἐκ πηλοῦ ἐρυθροῦ, ἐπὶ τῆς ἐξωτερικῆς ἐπιφανείας τοῦ ὁποῦ διατηροῦνται ἴχνη μελανοῦ γανώματος καὶ εἰς τὸν λαϊμόν χαρακτὴ διακόσμησις (σωζ. ὕψ. 0,11 μ.).

3. Κύαθος ἀκέραιος μελαμβροῦς, ἔχων σῶμα ἡμισφαιρικόν, ἀνεὶ ἰδιαιτέρας διακρίσεως χεϊλέων, βᾶσιν δακτυλοειδῆ καὶ λαβὴν εἰς τὸ ὕψος τῶν χεϊλέων ὀριζοντίαν, τομῆς κυκλικῆς, ἐκ πηλοῦ τεφροῦ ἐρυθροῦ (Πί ν. 141 α). Ὑψ. 0,055, διάμ. χεῖλ. 0,095 μ.

4. Προχοῖσκη μελαμβροῦς, ἑλλίπτῆς κατὰ μικρὸν μέρος τοῦ ἐξω νεύοντος χεῖλους· λαϊμός εὐρὺς καὶ σχετικῶς ὕψηλός, διακρινόμενος ἀπὸ τοῦ σώματος, μετὰ καθέτου ταινιωτῆς λαβῆς, ἐξ ἐρυθροποῦ πηλοῦ. Γάνωμα ἐν μέρει ἐξίτηλον. Ὑψ. 0,073, μεγ. διάμ. 0,08 μ. (Πί ν. 141 γ).

5. Προχοῖσκη ἀκεραία, μὲ περίγραμμα συνεχοῦς καμπύλης λαίμου - σώματος καὶ κάθετον λαβὴν διπλῆν, ἐξ ἐρυθροποῦ πηλοῦ, ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας τοῦ ὁποῦ γάνωμα ἀπολεπισμένον ἐν μέρει καὶ ἐκ τῆς ὀπτήσεως ἀνομοιομερές (καστανέρυθρον ἕως μέλαν). Ὑψ. 0,076, μεγ. διάμ. 0,065 μ. (Πί ν. 141 β).

6. Πινάκιον μελαμβροῦς, ἀποκεκρουμένον τὰ

1. Τὰ δύο μεγάλα τεμάχια τοῦ παλαιοχριστιανικοῦ θωρακίου περισκευασθέντα τῇ ὑποδείξει τοῦ Καθηγητοῦ κ. Σπ. Μαρινάτου, τὰ δὲ δύο ἄλλα, ἐκ τῶν ὁποῦ τὸ ἐν μόνον συνεκολλήθη εἰς τὸ θωράκιον, εὑρεν εἰς τὴν αὐτὴν θέσιν καὶ μετέφερον εἰς τὸ Μουσείον ὁ τεχνίτης Γ. Ἀλεξάκης.

χείλη, φέρον κατά τὸ πλείστον ἐξίτηλον γάνωμα, με βάσιν δακτυλοειδῆ καὶ χεῖλη λεπτὰ ἔσω νεύοντα, ἐκ πηλοῦ τεφροῦ. Διάμ. 0,107, ὕψ. 0,023 μ.

7. Ὅμοιον, συγκεκολλημένον κατὰ τὰ χεῖλη, ἐξ ἐρυθροῦ πηλοῦ με ἴχνη μελανοῦ γανώματος. Διάμ. 0,107, ὕψ. 0,03 μ. (Πί ν. 141 δ).

8. Ὅμοιον, συγκεκολλημένον καὶ ἔλλιπες κατὰ μικρὸν μέρος τῶν χειλέων, ἐξ ἐρυθρωποῦ πηλοῦ. Διάμ. 0,123, ὕψ. 0,03 μ.

9. Ὅμοιον, συγκεκολλημένον καὶ ἔλλιπες κατὰ μέρος τῶν χειλέων, ἐξ ἐρυθροῦ πηλοῦ ἐπὶ τοῦ ὁποῖου ἴχνη καστανοῦ γανώματος. Διάμ. 0,119, ὕψ. 0,032 μ.

10. Ὅμοιον ἀποκεκρουμένον τὸ χεῖλος, ἐξ ἐρυθροῦ πηλοῦ. Διάμ. 0,113, ὕψ. 0,035 μ. (Πί ν. 141 ε).

11. Ἄωτον σκυφίδιον μελαμβαφές, ἀκέραιον, ἐν μέρει ἐξίτηλον τὸ γάνωμα. Ὑψ. 0,04, μεγ. διάμ. 0,071 μ. (Πί ν. 142 ε).

12. Πυξίς μελαμβαφῆς ἀκεραία, ἐν μέρει ἐξίτηλος τὸ γάνωμα, στρογγύλη με χεῖλη σώματος καὶ πώματος ὑψηλά, ἐλαφρῶς κοίλα. Ἄνω μέρος πώματος κυρτὸν καὶ βάσις δακτυλοειδῆς. Ὑψ. 0,072, διάμ. 0,073 μ. (Πί ν. 142 δ).

13. Σῶμα ὁμοίας πυξίδος μελαμβαφοῦς, ἐξ ἐρυθροῦ πηλοῦ, με γάνωμα ἐν μέρει ἐξίτηλον. Διάμ. 0,072, σωζ. ὕψ. 0,047 μ. (Πί ν. 142 ς').

14. Ἄνω τμήμα πώματος ὁμοίας πυξίδος μελαμβαφοῦς, ἐξ ἐρυθροῦ πηλοῦ, με γάνωμα ἐν μέρει ἐξίτηλον. Διάμ. 0,075, σωζ. ὕψ. 0,045 μ.

15. Μέρος πώματος στρογγύλης πυξίδος με μικρὰ κάθετα χεῖλη καὶ κωνικὴν τὴν ἄνω ἐπιφάνειαν, ὡς καὶ μικρὸν μέρος τοῦ σώματος αὐτῆς, μετὰ μιᾶς λαβῆς ὀριζοντίας. Ἐξ ἐρυθροῦ πηλοῦ, ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας τοῦ ὁποῖου ἴχνη διακοσμῆσεως.

16. Λύχνος ἀκέραιος, μονόμυξος, ἄνευ λαβῆς, ἐξ ἐρυθροῦ πηλοῦ με ἴχνη καστανεύθρου ἐπιχρίσματος· περίξ τῆς ὀπῆς πληρώσεως δίσκος ἐλαφρῶς κοίλος. Διαμ. ὀπῆς πληρώσεως 0,022, μήκ. 0,09, ὕψ. 0,033 μ. (Πί ν. 142 ζ).

17. Λύχνος ἔλλιπης κατὰ τὸ μέρος τοῦ μυκτῆρος, μελαμβαφῆς, ἐξίτηλος τὸ πλείστον, με μικρὰν ὠτοειδῆ ἔξαρσιν μελαμβαφῆ καὶ διάμ. ὀπῆς πληρώσεως 0,015 μ. Πέριξ αὐτῆς ἀβαθῆς αὐλάξ. Σωζ. μήκ. 0,088, ὕψ. 0,035 μ.

18. Δύο βάσεις καὶ εἰς λαίμους δακρυδόχων ἐξ ἐρυθροῦ πηλοῦ, ἐκ τῆς ὀπῆσεως τεφροῦ· ἐπὶ τῆς ἐξωτερικῆς ἐπιφανείας ἴχνη ἐρυθρωποῦ ἐπιχρίσματος.

19. Ὅστρακα διάφορα, τμήμα πώματος ἀμφορέως με κωνικὴν ἀπόληξιν στελέχους, βάσις

σκύφου, βάσις ἀώτου σκυφιδίου, δύο τεμάχια λαβῶν μελαμβαφῆ κλπ.

Εἰς τὴν Συλλογὴν Ἀρχαίας Μεσσηνίας εἰσήχθησαν ἐπίσης :

α) Ἀκέραιον χαλκοῦν εἰδώλιον ταύρου, ἀρχαϊκῶν χρόνων, ὕψ. 0,045 καὶ μήκ. 0,075 μ. Εὐρέθη εἰς θέσιν Μίλα Μεσσηνίας (Πί ν. 142 α).

β) Πήλινον εἰδώλιον Ἀρτέμιδος, ἀκέφαλον καὶ ἔλλιπες κατὰ τοὺς ἄκρους πόδας (σωζ. ὕψ. 0,132 μ.), ἐξ ἐρυθρόχρου πηλοῦ, τοῦ β' ἡμίσεος τοῦ 4ου π.Χ. αἰ. ἢ τῶν ἀρχῶν τοῦ 3ου. Ἡ Ἀρτεμις παριστάνεται ὀρθία, ἔχουσα κεκαμμένον τὸν ἀρτιστερὸν πόδα. Φορεῖ χιτωνίσκον καὶ ἱμάτιον καὶ κρατεῖ διὰ τῆς ἀριστερᾶς χειρὸς δῆδα καὶ διὰ τῆς δεξιᾶς φιάλην (Πί ν. 142 β).

γ) Κεφαλὴ μετὰ λαίμου πήλινου εἰδωλίου γυναικός, καλυπτομένη ὀπισθεν ὑπὸ τοῦ ἱματίου, ἐξ ἐρυθρόχρου πηλοῦ. Σωζ. ὕψ. 0,062 μ. Τοῦ α' ἡμίσεος τοῦ 3ου π.Χ. αἰ. (Πί ν. 142 γ).

Τὰ δύο τελευταῖα εὐρέθησαν εἰς θέσιν « Σπέλουτζα » τοῦ ὄρους Ἰθάμη, ἔνθα ὁ ἐν παραστάσι ναῖσκος τῆς Ἀρτέμιδος Λιμνάτιδος ἢ Ἀρτέμιδος Λαφρίας (βλ. Ν. Παπαχατζῆ, Πανσανίου Μεσσηνιακά, σ. 141 - 142, σημ. 2 καὶ σχέδ. 17).

Β'. ΕΠΙΣΗΜΑΝΣΙΣ ΑΡΧΑΙΩΝ

Ἐλαφίνα Χώρας Τριφυλίας

Κατὰ τὴν διάνοξιζιν ἀγροτικῆς ὁδοῦ εἰς θέσιν Ἐλαφίνα πρὸς Ν. τοῦ Ἄνω Ἐγκλιανοῦ, εὐρέθησαν κέραμοι ρωμαϊκαὶ καὶ εὐμεγέθης πίθος, καταστραφεῖς ὑπὸ τοῦ ἐκσκαφέως κατὰ τὸ ἡμισυ. Κατὰ τὴν διενεργηθεῖσαν μικρὰν ἔρευναν διεπιστώθη ὅτι ὁ πίθος εἶναι ρωμαϊκῆς ἐποχῆς, χρονολογούμενος καὶ ἀπὸ τὸ σχῆμά του ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὰ ἐλάχιστα ἐντὸς αὐτοῦ ἀνευρεθέντα ὄστρακα μικρῶν ἀγγείων, εἰς τὰ τέλη τῶν αὐτοκρατορικῶν χρόνων. Ἐχρησιμοποίηθη προφανῶς διὰ τὴν ταφὴν ἀκτερίστου νεκροῦ καὶ ἦτο ἤδη τεθραυσμένος, ὅτε ὁ προωθητὴρ γαιῶν διέλυσε τὸ κάτω τμήμα αὐτοῦ καὶ τὸν ἀπεκάλυψε. Τὰ τεμάχια τοῦ πίθου καὶ τὰ ὄστρακα μετεφέρθησαν εἰς τὸ Μουσεῖον Χώρας. Ἐπίσης, εἰς ἀπόστασιν 5 μ. περίπου ἀπὸ τοῦ πίθου, ὑπάρχει ἀναλημματικὸς τοῖχος — τράφος —, ὁ ὁποῖος ἐκ τοῦ ἐφαρμοστοῦ τρόπου δομῆς τῶν ἡμικατεργασμένων λίθων του δίδει τὴν ἐντύπωσιν ἀρχαίου τοίχου. Ὁ τοῖχος δὲν ἐχρονολογήθη εἰσέτι. Τέλος, περὶ τὰ 500 μ. πρὸς ΒΑ. τοῦ πίθου ὁ προωθητὴρ γαιῶν ἔφερεν εἰς τὴν ἐπιφάνειαν μέγαν ἀριθμὸν τεμαχίων κεράμων. Πρὸ πολλῶν ἐτῶν εἶχον ἀποκαλυφθῆ ἐκεῖ πολλοὶ κεραμοσκεπεῖς τάφοι.

Θέσις Ἀφανόλαξ ἀγροτικῆς περιφερείας Πλατάνου Παπουλίων

Τριακόσια μέτρα περίπου πρὸς ΝΑ. τοῦ γνωστοῦ τύμβου Παπουλίων, ἀπὸ ὅπου καὶ ὁ προαναφερθεὶς ἐκ στεατίτου ΥΕ III Γ σφραγιδόλιθος τοῦ Μουσείου Χώρας (βλ. ἀνωτ. σ. 143), ὑπάρχει μικρὸν ὕψωμα μὲ λακκοειδεῖς τάφους, τῶν ὁποίων εἰσέτι δὲν ἐγένετο ἔρευνα.

Χρυσοκελαριά Πυλίας

Εἰς θέσιν Λούτσα τῆς χερσαίας περιοχῆς Κρουονερίου, ἔνθα τὸ νεόδητον ἐξωκκλήσιον Ἀγίας Παρασκευῆς, ἦτοι περὶ τὰ 1000 μ. πρὸς Ν. τοῦ ἐκεῖ μεσαιωνικοῦ πύργου, διεπιστώθησαν ἐκτεταμένα θεμέλια παλαιοῦ χριστιανικοῦ ναοῦ, μεταξύ τῶν ὁποίων διακρίνεται καὶ ἡ μεγάλη ἀψὶς αὐτοῦ. Ἐπίσης, εἰς τι σημεῖον πρὸς Δ. τοῦ ἐκκλησιδίου, σώζεται τοῖχος ἐκ πλίνθων καὶ λίθων μέχρις ὕψ. 1.50 μ. Τὸ σημερινὸν ἐκκλησιδίου κατέχει τὸ ΒΑ. τμήμα τοῦ παλαιότερου ναοῦ, ἐπὶ τοῦ ὁποίου καὶ εἶναι ἐκτισμένον. Εἰς τὴν αὐτὴν ὡς ἄνω θέσιν, περὶ τὰ 100 μ. βορειότερον, ὀρθοῦται μικρὸν ἐξ ὀπτῶν πλίνθων κτίσμα, ὑψούμενον μέχρι σχεδὸν τῆς ὀροφῆς, τὸ ὁποῖον διατηρεῖ τμήμα καμάρας ἐπὶ τοῦ τυμπάνου τοῦ τόξου· ἐπὶ τοῦ κονιάματος τούτου ὑπάρχει ἐγχάρακτον μέγα τετράγωνον.

Ἀκρωτήριον Ἀκρίτας

Κατόπιν εἰδοποιήσεως τῶν ἀδελφῶν Φωτ. καὶ Παναγ. Ἀγγελοπούλου περὶ ἀνευρέσεως τμημάτων ἐκ δύο λαίμων ἀμφορέων, εἰς τὴν θαλασσίαν περιοχὴν παρὰ τὸ ἀκρωτήριον Ἀκρίτας καὶ ἐντὸς τοῦ κολπίσκου Γλυφάδα περιοχῆς Χρυσοκελαριάς, ἐγένετο μικρὰ ὑποβρύχως διερεύνησις τοῦ βυθοῦ μὲ ἀποτέλεσμα νὰ διαπιστωθῶν ὑπολείμματα ἀρχαίου ναυαγίου, ὡς δηλώνουν ἀφ' ἑνὸς μὲν διάσπαρτα τμήματα ὀξυπυθμένων ἀμφορέων, ἀφ' ἑτέρου δὲ ἔρμα ἐκ σωροῦ ποταμίων λιθαρίων. Πάντα ταῦτα εὐρίσκονται εἰς ἀπόστασιν 30 μ. ἀπὸ τοῦ μυχοῦ τοῦ κολπίσκου πρὸς Ν. καὶ περὶ τὸ κέντρον αὐτοῦ, εἰς βάθος δὲ 5 ἕως 10 μ. ἀπὸ τῆς ἐπιφανείας. Οἱ παραδοθέντες

δύο λαίμοι εἰσήχθησαν εἰς τὸ Μουσεῖον Καλαμάτας.

Χώρα Τριφυλίας

Ἐρευνήθη τὸ κατὰ τὸ παρελθὸν ἔτος τυχαίως ἀποκαλυφθὲν θολωτὸν κτίσμα ἐντὸς τοῦ προαυλίου τοῦ Δημοτ. Σχολείου Χώρας (βλ. ΑΔ 23 (1968): Χρονικά, σ. 156). Κατὰ τὴν ἔρευναν διεπιστώθη ὅτι πρόκειται περὶ κεραμεικῆς καμίνου, μεσαιωνικῶν χρόνων, ἐν μέρει κατεστραμμένης. Ἡ διάμετρος τῆς καμίνου ἐξωτερικῶς εἶναι 3 μ., ἡ δὲ ἀκτίς τῶν ἐσωτερικῶν τοξυλλίων τῆς ὀροφῆς 1 μ. Οὐδὲν ὄστρακον περιεῖχεν ἡ κάμινος, ἦτις ἦτο πλήρης τέφρας καὶ πυρακτωμένου χρώματος.

Γ. Α. ΠΑΠΑΘΑΝΑΣΟΠΟΥΛΟΣ

Γ'. ΑΝΑΣΚΑΦΑΙ

Νησακούλι Μεθώνης

Ἐγένετο δοκιμαστικὴ ἔρευνα ἐπὶ τῆς νησίδος Νησακούλι Μεθώνης, περὶ τῶν ἀποτελεσμάτων τῆς ὁποίας βλ. ΑΑΑ II (1969), σ. 10.

Πλατανόβρυση Πυλίας

Εἰς θέσιν Γενίτσαροι, εἰς τὸ κτήμα Ἰ. Ἀρβανίτη, ἀνεσκάφη μικρὸς θολωτὸς τάφος, διαμ. 2.10 μ. (βλ. ΑΔ 23 (1968): Χρονικά, σ. 156). Σώζεται σχεδὸν ἀκέραιος, πλὴν τοῦ ἀνωτάτου κεντρικοῦ τμήματος τῆς θόλου. Ἐντὸς τοῦ τάφου οὐδὲν ὄστρακον ἢ τεμάχιον ὄστού εὐρέθη, πρᾶγμα δεικνύον, ὅτι ὁ τάφος δὲν ἐχρησιμοποιήθη ποτέ. Ἐκ τῆς κατασκευῆς του, ἦτις εἶναι συγγενεστάτη πρὸς τὴν τοῦ τάφου Λαμπροπούλου ἐν Καρποφόρα Μεσσηνίας (βλ. ΑΑΑ I, (1968), σ. 205), εἶναι πιθανόν, ὅτι οὗτος ἀνήκει εἰς τοὺς πρωτογεωμετρικοὺς χρόνους. Ἐπιφανειακὴ ἔρευνα, τόσον ἐντὸς τοῦ ὡς ἄνω κτήματος, ὅσον καὶ ἐντὸς τοῦ κτήματος Νικ. Κολοκάθη, κατέδειξε τὴν ὑπαρξίν συστάδος τάφων, ἐκ τῶν ὁποίων τρεῖς διαγράφονται σαφῶς ἐν τῇ ἐπιφανείᾳ, τῶν δὲ ἑτέρων ἡ ὑπαρξίς εἶναι πιθανή (βλ. ΑΔ ἔ.α., σ. 156).

ΑΓΓΕΛΟΣ Κ. ΧΩΡΕΜΗΣ

ΑΡΧΑΙΟΤΗΤΕΣ ΚΑΙ ΜΝΗΜΕΙΑ ΗΛΕΙΑΣ

Ι. ΜΟΥΣΕΙΟΝ ΟΛΥΜΠΙΑΣ

Α'. ΜΟΥΣΕΙΑΚΑΙ ΕΡΓΑΣΙΑΙ

Κατά τὸ ἔτος 1968 συνεχίσθη ἡ μεταφορὰ εἰς τὸ νέον Μουσεῖον Ὀλυμπίας ἀπὸ τὰς πλαγίας αἰθούσας, τὰς ἀποθήκας καὶ τὴν αὐλὴν τοῦ παλαιοῦ, τῶν πολυαριθμῶν ἀρχιτεκτονικῶν μελῶν, τῶν μαρμαρίνων ἀγαλμάτων, τῶν βάθρων, τῶν ἐπιτυμβίων στηλῶν, καθὼς καὶ τῶν πηλίνων καὶ χαλκῶν ἀντικειμένων τῶν προερχομένων τόσον ἐκ τῶν παλαιῶν ἀνασκαφῶν τοῦ Γερμανικοῦ Ἰνστιτούτου εἰς τὸ ἱερὸν τῆς Ὀλυμπίας, ὅσον καὶ ἐκ τῶν ἀνὰ τὸν Νομὸν Ἡλείας μεταπολεμικῶν κυρίως ἀνασκαφῶν τῆς Ἐφορείας. Ἐκ τούτων τὰ πρὸς ἔκθεσιν μαρμάρια ἀρχαῖα ἐποθετήθησαν προσωρινῶς εἰς αἶθουσαν ἐκθέσεως τοῦ νέου Μουσείου, ὅπου καὶ ἐγκατεστάθη συνεργεῖον μαρμαροτεχνιτῶν διὰ τὴν κατάλληλον ἐπεξεργασίαν καὶ προετοιμασίαν τῶν γλυπτῶν πρὸς ἔκθεσιν, τὰ δὲ ἄλλα ἐταξινομήθησαν εἰς ἀποθήκας τοῦ ὑπογείου κατὰ προέλευσιν καὶ εἶδος. Ἐκ παραλλήλου, συνετελέσθη ὑπὸ τῶν ἐνταῦθα ἐκπροσώπων τοῦ Γερμανικοῦ Ἰνστιτούτου, ἐν συνεργασίᾳ μετὰ τῆς Ἐφορείας, ἡ μεταφορὰ ἐκ τοῦ οἰκήματος τῶν γερμανικῶν ἀνασκαφῶν ὑπερχιλίων πηλίνων ἀγγείων, τὰ ὅποια ἐταξινομήθησαν εἰς χώρους τῶν ὑπογείων ἀποθηκῶν, ὡς καὶ ὑπὲρ τὰς δύο χιλιάδας χαλκᾶ ἀντικείμενα (Πί ν. 143 α), ἡ τοποθέτησις καὶ ἐπιστημονικὴ ταξινομήσις τῶν ὁποίων ἐγένετο εἰς εἰδικὸν χώρον-χαλκοθήκην τοῦ ἰσογείου. Ἐξ ἄλλου, εἰς ἄλλην αἶθουσαν τοῦ ἰσογείου, ἐταξινομήθησαν ἅπαντα τὰ μετάλλινα εὐρήματα, τὰ χρυσᾶ καὶ ἄλλα πολυτιμα μικροαντικείμενα καὶ νομίσματα, ἅτινα προήλθον ἐκ τῶν παλαιῶν καὶ τῶν προσφάτων ἀνασκαφῶν τῆς Ἐφορείας ἢ παρεδόθησαν ὑπὸ ἰδιωτῶν.

Ἐν γενικαῖς γραμμαῖς, ἐγένετο κυρίως ἡ ὀργάνωσις καὶ τακτοποίησις, ὡς κατωτέρω, τῶν ἀποθηκῶν τοῦ Μουσείου, ἐργασία ἀπαραίτητος καὶ ἐπείγουσα διὰ τὴν προετοιμαζομένην ἐπανεκθέσιν τῶν ἀρχαίων εἰς τὰς αἰθούσας τοῦ νέου Μουσείου Ὀλυμπίας.

α. Βόρειος πτέρυξ

Πάντα τὰ μαρμάρια καὶ γενικῶς τὰ λίθινα ἀντικείμενα (γλυπτὰ, ἐπιγραφαί, ἀρχιτεκτονικὰ μέλη, στηλαὶ κ.λ.π.) ἐκ τῶν ἀνασκαφῶν τοῦ Γερμανικοῦ Ἰνστιτούτου ἐν Ὀλυμπία, καθὼς καὶ τὰ ἐκ περισυλλογῆς καὶ ἐρευνῶν τῆς Ἐφο-

ρείας ἀνὰ τὸν Νομὸν Ἡλείας (δύο ἀποθήκαι).

β. Ἀνατολικὴ πτέρυξ

Πάντα τὰ πήλινα ἀγγεῖα, τὰ ὄστρακα, τὰ ἀρχιτεκτονικὰ μέλη καὶ γενικῶς τὰ πήλινα ἀντικείμενα ἐκ τοῦ ἱεροῦ τῆς Ὀλυμπίας (τέσσαρες ἀποθήκαι), καθὼς καὶ πάντα τὰ ἐκ τῶν ἀνασκαφῶν τῶν διεξαχθεισῶν εἰς τὴν Ἡλιακὴν Πύλον ὑπὸ τῶν ξένων ἀρχαιολογικῶν Σχολῶν προελθόντα εὐρήματα (μία ἀποθήκη).

γ. Δυτικὴ πτέρυξ

Πάντα τὰ ἐκ τῶν ἀνασκαφῶν τῆς Ἐφορείας προελθόντα πήλινα εὐρήματα ἐκ τοῦ Νομοῦ Ἡλείας.

Εἰς τὰς στοὰς καὶ τὸ ἐσωτερικὸν αἶθριον τοῦ νέου Μουσείου ἐποθετήθησαν προσωρινῶς αἱ μαρμάρια λεοντοκεφαλαῖα - ὕδρορροαὶ τοῦ ναοῦ τοῦ Διὸς (Πί ν. 143 β), ὡς καὶ ἐνεπίγραφα βάρβαρα ἀγαλμάτων.

Εἰς τὰ ἐργαστήρια τοῦ Μουσείου Ὀλυμπίας συνετελέσθη ὑπὸ τριῶν αὐτοτελῶν συνεργείων καθαρισμός, συγκόλλησις, συντήρησις καὶ ἀποκατάστασις μεγάλου ἀριθμοῦ μαρμαρίνων, πηλίνων καὶ χαλκῶν ἀντικειμένων.

Κατὰ τὸ 1968, εἰς τὸ Μουσεῖον Ὀλυμπίας εἰσήχθησαν σημαντικὰ νέα ἀποκτήματα, τόσον ἀπὸ ἀπόψεως ποιότητος, ὅσον καὶ ἀπὸ ἀπόψεως ποσότητος. Οὕτω, ἐκτός τῶν ἐκ τῶν διεξαχθεισῶν ἀνασκαφῶν προκυψάντων εὐρημάτων περὶ τῶν ὁποίων κατωτέρω, εἰσήχθη ἱκανὸς ἀριθμὸς ἀξιολόγων ἀρχαίων, εὐρεθέντων τυχαίως ὑπὸ ἰδιωτῶν.

Β'. ΝΕΑ ΠΡΟΣΚΤΗΜΑΤΑ

Περιοχὴ Ἀρχαίας Ὀλυμπίας

Ἐκ τῆς κοίτης τοῦ Ἀλφειοῦ:

1. Ἀριστερὰ παραγναθῆς χαλκοῦ γεωμετρικοῦ κράνου (Kegelhelm), ἐφαρμένη εἰς τμήματα τῆς παρυφῆς, ἐπὶ τῆς ὁποίας ὑπάρχει ἀναγνωφικὴ ἔξαρσις καὶ ἐπ' αὐτῆς κατ' ἀποστάσεις ὀπαι προσηλώσεως. Τὸ κάτω μέρος εἶναι ἐστρεβλωμένον πρὸς τὰ ἄνω. Ὑψ. σωζ. 0,175 καὶ πλ. 0,120 μ. Εὐρέθη εἰς τὴν παρὰ τὴν ἀριστερὰν ὄχθην τοῦ Ἀλφειοῦ περιφέρειαν τῶν Μακρυσίων (Πί ν. 144 α).

2. Χαλκῶν κορινθιακῶν κράνος, ἑλλιπὲς μόνον κατὰ τὸ μέρος τοῦ ἐπιρρινίου, ἔχον τεθλασμένον τὸ ἐπαυχένιον καὶ βαθύνσεις ἐπὶ τοῦ μετώπου ἐκ θλάσεως. Καθ' ὅλον τὸ μήκος τῶν παρυφῶν ὑπάρχουν μικραὶ ὀπαι προσηλώσεως. Τὸ κράνος χρονολογεῖται εἰς τὸ α' ἡμισυ τοῦ

7ου π.Χ. αἰῶνος. *Υψ. 0,21 μ. Εὐρέθη πρὸς Α. τῆς ὀδικῆς γεφύρας τοῦ ἼΑλφειοῦ (Π ἰ ν. 145 α).

3. Χαλκοῦν κορινθιακὸν κρᾶνος (σωζ. ὕψ. 0,165 μ.), λῖαν ἐφαρμένον καὶ ἑλλιπῆς τὰς παραγναθίδας, τὸ ἐπαυχένιον καὶ τμῆμα τοῦ ἐπιρρινίου, φέρον ὀπὰς προσηλώσεως εἰς τὰς παρυφᾶς τῶν ὀφθαλμῶν καὶ τοῦ ἐπιρρινίου, τοῦ 7ου π.Χ. αἰ. Εὐρέθη εἰς τὴν κοίτην τοῦ ἼΑλφειοῦ παρὰ τὴν κοινότητα ἼΑλφειούσης.

4. Χαλκοῦν κορινθιακὸν κρᾶνος, ἔχον ἓν μῆρει ὠξειδωμένην ἐπιφάνειαν, ἐμβαθύνσεις εἰς τὸ ἐπικρᾶνιον ἐκ θλάσεως καὶ δύο ἄκανονίστους ὀπὰς εἰς τὸ ἐπαυχένιον. Τὴν παρυφὴν περιθέει λεπτὸν ἐγχάρακτον κόσμημα, ἀποτελούμενον ἐκ δύο ζωνῶν ἐκ γλωσσοειδοῦς κοσμήματος καὶ βλαστοσπειρας καὶ τριῶν ἐγχαράκτων γραμμῶν, αἱ δὲ παρὰ τοὺς ὦμους ἐγκοπαὶ εἶναι ἐντελῶς ἀβαθεῖς καὶ πλατεῖαι. Ἄνήκει εἰς τὸ Mygos Gruppe, χρονολογούμενον εἰς τὸ β' ἡμισυ τοῦ 7ου π.Χ. αἰ. (πρβλ. Bericht VII, Abb. 43, 2, Abb. 44 καὶ Taf. 27). *Υψ. 0,69 μ. Τοῦτο εὐρέθη ἐντὸς τῆς ἄμμου παρὰ τὴν συμβολὴν τῶν ποταμῶν Κλαδέου καὶ ἼΑλφειοῦ (Π ἰ ν. 145 β).

5. Χαλκοῦν κορινθιακὸν κρᾶνος ἀρίστης διατηρήσεως, ἑλλιπῆς κατὰ τμῆμα τῆς δεξιᾶς παραγναθίδος, καὶ ἀποκεκρουμένον κατὰ τὸ ἄκρον τῆς ἀριστερᾶς, χρονολογούμενον εἰς τοὺς πρωῖμους ἀρχαίκοις χρόνους (τέλος 7ου - ἀρχὰς 6ου π.Χ. αἰ.). *Υψ. 0,23 μ. Εὐρέθη εἰς ἀπόστασιν 700 μ. περίπου πρὸς Α. τῆς ὀδικῆς γεφύρας τοῦ ἼΑλφειοῦ (Π ἰ ν. 145 γ).

6. Τμῆμα χαλκοῦ κορινθιακοῦ κρᾶνου (κάτω ἀριστερὸν ἡμισυ) ἔχον ἄνωθεν τοῦ ἀνοίγματος τοῦ ὀφθαλμοῦ δύο ἀναγλυφικὰς ἐξάρσεις εἰς σχῆμα ὀφρύος. Χρονολογεῖται εἰς τὸ β' ἡμισυ τοῦ 6ου π.Χ. αἰ. Σωζ. ὕψ. 0,138 μ. Εὐρέθη εἰς τὴν ἀριστερὰν ὄχθην τοῦ ἼΑλφειοῦ ποταμοῦ, παρὰ τὴν νέαν γέφυραν (Π ἰ ν. 144 γ).

7. Ἐπιρρινίου χαλκοῦ κορινθιακοῦ κρᾶνου, μετὰ μέρους τοῦ ἐπικρᾶνίου, λῖαν ἐφαρμένον, (σωζ. μῆκ. 0,24 μ.), τῶν ὑστέρων ἀρχαϊκῶν χρόνων, ὡς καὶ τμῆμα ἐπικρᾶνίου ἐτέρου χαλκοῦ κορινθιακοῦ κρᾶνου, λῖαν ἐφαρμένον. Ἀμφότερα εὐρέθησαν παρὰ τὴν ὄχθην τοῦ ἼΑλφειοῦ εἰς τὴν περιφέρειαν ἼΑλφειούσης.

8. Τμῆμα χαλκοῦ ἐλάσματος ἐξ ἐπενδύσεως ἀργείας ἀσπίδος, λῖαν ἐφαρμένον. Διὰ δύο ἀναγλυφικῶν ἐξάρσεων χωρίζεται εἰς τρεῖς ζώνας, ἐκ τῶν ὀποιῶν ἡ ἐξωτερικὴ φέρει πλοχμὸν ἀνάγλυφον μετ' ἐγχαράκτων περιγραμμάτων. Εἰς τὰς παρυφᾶς ὀπαὶ προσηλώσεως (σωζ. μῆκ. 0,215 καὶ πλ. 0,096 μ.). Εὐρέθη εἰς τὴν ὄχθην τοῦ ἼΑλφειοῦ περιφέρειας Μακρυσίων.

9. Δύο τεμάχια χαλκῶν λεβήτων· τὸ ἓν (σωζ. μῆκ. 0,46, πλ. 0,17 μ.) σώζει μέρος τοῦ χεῖλους καὶ εὐρέθη εἰς θέσιν « Τραγᾶνα » ἼΑλφειοῦ, τὸ δὲ ἕτερον εἶναι τμῆμα βάσεως (μεγ. διαμ. 0,35 μ.) καὶ εὐρέθη παρὰ τὸ φράγμα « Φλόκα » τοῦ ἼΑλφειοῦ.

10. Κεφαλὴ πηλίνου εἰδωλίου γυναικός (ὕψ. 0,07 μ.), ἑλλιπῆς κατὰ τὸ ὀπισθεν μέρος καὶ ἀποκεκρουμένη τὴν ρῖνα, με κωματοειδεῖς πλοκάμους, τοῦ 1ου π.Χ. αἰ. Εὐρέθη ἐντὸς σωροῦ ἄμμου προερχομένης ἐκ τοῦ ἼΑλφειοῦ.

11. Λίθινον ἐργαλεῖον στιλβάσεως, μῆκ. 0,099 μ. Εὐρέθη ὅπου καὶ τὸ προηγούμενον.

Ἐκ διαφόρων ἄλλων θέσεων :

12. Ἄκεραία πρόχους, ρωμαϊκῶν χρόνων, ἔχουσα κοιλίαν σφαιρικὴν, λαϊμὸν στενὸν μετ' ἀνάγλυφον δακτύλιον περίξ αὐτοῦ, στόμιον μετ' εὐρέος περιχειλώματος καὶ λαβὴν ταινιωτὴν, φέρουσα καστανόχρουν γάνωμα, ἀπολεπισμένον ἐνιαχοῦ. *Υψ. 0,20, διάμ. 0,145 μ. Εὐρέθη εἰς θέσιν Φραγκονήσι Μιράκας.

13. Σιδηρὰ αἰχμὴ δόρατος, ρωμαϊκῶν χρόνων, ἀκεραία, ἰσχυρῶς ὠξειδωμένη, μετὰ πεπλατυσμένης νευρώσεως εἰς τὸ μέσον. Μῆκ. 0,234 μ. Εὐρέθη εἰς τὴν ἴδιαν θέσιν μετὰ τὸ προηγούμενον ἄγγειον. Ἀμφότερα πιθανὸν προέρχονται ἐκ διαλελυμένης ταφῆς (Π ἰ ν. 144 β).

14. Τμῆμα μαρμαρίνου κορινθιακοῦ ἐπικρᾶνου (σχεδὸν τὸ ἡμισυ) ἐκ τῶν ἀνηκόντων εἰς τὸ ἐν τῇ Ἄλτει Νυμφαίον τοῦ Ἡρώδου Ἀττικοῦ. Σωζ. διαστάσεις : ὕψ. 0,31, πλ. 0,24 μ. (πρβλ. Olympia, τόμ. 2, 73). Εὐρέθη εἰς οἰκίαν τοῦ Κων. Γ. Δεσινιώτου εἰς τὸ χωρίον Μιράκα (Π ἰ ν. 146 γ).

15. Χαλκοῦς δίσκος κατόπτρου, διάμ. 0,173 μ., τοῦ τύπου τῶν « Klappspiegel », ἀρκούντως ὠξειδωμένος. Εὐρέθη εἰς Πουρνάριον Ἡλείας.

16. Ποὺς χαλκοῦ γεωμετρικοῦ τρίποδος. Σώζεται τὸ μεγαλύτερον μέρος αὐτοῦ συγκεκολλημένον ἐκ δύο τεμαχίων. Σωζ. ὕψ. 0,555 μ. Εὐρέθη κατὰ τὴν διάνοιξιν χάνδακος πρὸς τοποθέτησιν ἀγωγοῦ τῶν ἐγκαταστάσεων τῆς Ὀλυμπιακῆς Ἀκαδημίας εἰς ἀπόστασιν 100 μ. πρὸς Α. τοῦ Σταδίου, παρὰ τὴν Ἐθνικὴν ὁδὸν (Π ἰ ν. 146 δ). Πρβλ. ὅμοιον πόδα Β243 Μουσείου Ὀλυμπίας (Fr. Willemssen εἰς Olympische Forschungen, Band 3, σ. 5, 167, πίν. 4, Β243).

17. Πηλινὴ λεοντοκεφαλὴ - ὑδρορροή, μετ' ἀποκρούσεων κατὰ τὸ κάτω χεῖλος καὶ τὴν χαίτην, ἐκ πηλοῦ κεραμόχρου φέροντος ὠχρὸν ἐπίχρισμα (σωζ. ὕψ. 0,20, καὶ σωζ. πλ. 0,19 μ.). Ἡ ἀπόδοσις τῆς χαίτης, τὸ ἐπίμηκες τοῦ ρύγχους

καὶ ἡ πλαστικὴ διαμόρφωσις τοῦ μετώπου καὶ τῶν ὀφθαλμῶν, χρονολογοῦν τὴν λεοντοκεφαλὴν εἰς τοὺς περὶ τὸ 370 π.Χ. χρόνους. Εὐρέθη κατὰ τὴν διάνοξιν χάνδακος εἰς θέσιν « Ρέμα » Μιράκας. Ἡ θέσις εὐρέσεως καὶ ἡ καλὴ ἐργασία καθιστοῦν λίαν πιθανὴν τὴν ἐξ Ὀλυμπίας προέλευσιν τῆς λεοντοκεφαλῆς (Πί ν. 146 α - β).

18. Θήλαστρον τοῦ 3ου π.Χ. αἰ., ἀκέραιον, μελαμβαφές, πλὴν τῆς ζώνης τῆς εὐρίσκομένης εἰς τὸ ὕψος τῆς λαβῆς καὶ τῆς προχοῆς, ἐπὶ τῆς ὁποίας φυλλοειδῆς διακόσμησις. Ὑψ. 0,064 μ. Εὐρέθη ὅπου καὶ ἡ πηλίνη λεοντοκεφαλὴ.

19. Μικρὰ ἀττικὴ λήκυθος τοῦ 5ου π.Χ. αἰ., συγκεκολλημένη ἐκ πολλῶν τεμαχίων, ἐκ πηλοῦ ἐρυθρωποῦ, φέρουσα διακόσμησιν διὰ μέλανος χρώματος θαλλοῦ κισσοῦ ἐν μέσῳ ταινιῶν δικτυωτοῦ. Ὑψ. 0,14 μ. Εὐρέθη εἰς τὴν αὐτὴν ὡς καὶ τὰ προηγούμενα θέσιν.

20. Ἐρυθρόμορφος ἀττικὴ λήκυθος ἀκεραία, ὕψ. 0,19 μ. Φέρει παράστασιν γυναικείας μορφῆς ἐνδεδυμένης χιτῶνα καὶ ἱμάτιον, καθημένης ἐπὶ κλισμοῦ πρὸς τὰ δεξιὰ καὶ κρατούσης ἀλάβαστρον. Ἄνωθεν τῆς μορφῆς μαιάνδρος, ἐπὶ τῶν ὤμων τοῦ ἀγγείου ἀκτινωτὸν κόσμημα. Γάνωμα ἀνομοιομερές ἐκ τῆς ὀπτήσεως καὶ ἐν μέρει ἐξίτηλον. Γ' τέταρτον 5ου π.Χ. αἰ. Εὐρέθη εἰς θέσιν Λαγκαδιὰ ἢ Ἀμπέλια Μακρυσίων (Πί ν. 147 α).

21. Χαλκοῦν εἰδῶλιον λαγωῦ γεωμετρικῶν χρόνων, ἔλλιπές κατὰ τὰ ἄκρα τῶν ἐμπροσθίων ποδῶν. Μῆκ. 0,035 καὶ μέγ. σωζ. ὕψ. 0,016 μ. Εὐρέθη εἰς Μπάμπες Μακρυσίων (Πί ν. 147 β).

22. Λύχνος 2ου μ.Χ. αἰ. ἐκ Βαρβάσαινας, ἀκέραιος, φέρων ἀνάγλωφον διακόσμησιν. Εἰς τὸν κοῖλον δίσκον ἀκτινοειδῶς τεταγμένα γραμμαὶ καὶ περίεξ αὐτοῦ βότρυες καὶ φύλλα ἀμπέλου. Μῆκ. 0,102, ὕψ. 0,03 μ.

23. Μέσος δάκτυλος δεξιᾶς χειρὸς χαλκοῦ ἀγάλματος, μεγέθους ὀλίγον μικροτέρου τοῦ φυσικοῦ, καλῆς διατηρήσεως, 4ου π.Χ. αἰ. Σωζ. μῆκ. 0,075 μ. Παρεδόθη ὑπὸ τοῦ ἡγουμένου τῆς μονῆς Σκαφιδιάς, εὐρεθεῖς εἰς τὴν πλευρὰν τοῦ ὑψώματος πρὸς Ν. τῆς μονῆς (Πί ν. 147 δ).

24. Ἐννέα μικρὰ χαλκᾶ τεμάχια μὴ συγκεκριμένου σχήματος, ἄκρως ἐνδιαφέροντα διὰ τὰ ἴχνη ἐπιχρυσώσεως, τὰ ὁποῖα διατηροῦνται ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας ἑνὸς ἐξ αὐτῶν, εἰς περίπτωσιν κατὰ τὴν ὁποῖαν ταῦτα ἀνήκουν εἰς ἄγαλμα, σχέσιν ἔχον μετὰ τοῦ ἀνωτέρω δακτύλου, δεδομένου ὅτι καὶ ταῦτα, κατὰ τὴν δῆλωσιν πάντοτε τοῦ ἡγουμένου τῆς μονῆς, εὐρέθησαν εἰς τὸ αὐτὸ σημεῖον. Μεγ. σωζ. μῆκ. τοῦ ἐπιχρυσίου τεμαχίου 0,03 καὶ πάχ. 0,002 - 0,004 μ.

25. Χαλκοῦν εἰδῶλιον βοῶς ἀκέραιον, γεωμετρικῶν χρόνων. Μῆκ. 0,044, ὕψ. 0,028 μ. Εὐρέθη παρὰ τὴν Α. πλευρὰν τοῦ ναοῦ τοῦ Ἐπικουρίου Ἀπόλλωνος Φιγαλίας (Πί ν. 147 γ).

26. Εἰς τὸ Μουσεῖον Ὀλυμπίας εἰσήχθησαν, παραδοθέντα ὑπὸ ἰδιωτῶν, ὀκτὸ ἀργυρᾶ ἀρχαῖα ἑλληνικὰ νομίσματα, ἐξ ὧν :

α) Ἀργυροῦν τετράδραχμον Μεγάλου Ἀλεξάνδρου, εὐρεθὲν παρὰ τὸ χωρίον Ἀγ. Ἡλίας Ὀλυμπίας.

β) Δραχμὴ Χαλκίδος, 4ου π.Χ. αἰ., εὐρεθεῖσα εἰς Κάστρον Σαμικοῦ.

γ) Τριάβολον Σικυῶνος, 4ου π.Χ. αἰ., εὐρεθὲν εἰς Μπάμπες Μακρυσίων.

δ) Δηνάριον Δομιτιανοῦ, καθὼς καὶ τρία μεταγενέστερα, ἐν ἐνετικῶν ἐκ Λαδικοῦ Ὀλυμπίας καὶ δύο τουρκικὰ ἐκ Κρουανῶν Ὀλυμπίας καὶ ἐξ Ἀφανόλακος Πυλίας.

Ἐπίσης, εἰσήχθησαν καὶ τριάκοντα χαλκᾶ νομίσματα, ἐκ τῶν ὁποίων δύο ἐνετικά, ἐν βυζαντινόν, ἐν φραγκικόν, δύο τουρκικὰ καὶ εἰκοσιτέσσαρα ἀρχαῖα ἑλληνικὰ, μετὰξὺ τῶν ὁποίων τρία τῆς Ἡλίδος τοῦ 3ου π.Χ. αἰ. (271 - 121 π.Χ.)¹.

27. Εἰς τὸ Μουσεῖον Ὀλυμπίας μετεφέρθησαν τὰ φυλασσόμενα ἀπὸ δεκαετιῶν εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ Παν. Ἀθανασοπούλου ἐν Ἀλιφεῖρα (Ρογκοζιό) Ἡλείας, ἀρχαῖα ἀντικείμενα :

α) Τμῆμα δεξιᾶς μαρμαρίνης χειρὸς (βλ. Ἀ. Ὀρλάνδος, Ἀλιφεῖρα (1967 - 68), σ. 118, εἰκ. 93 α, β).

β) Ἐκατὸν τριάκοντα χαλκαῖ μικραὶ ταινίαι μετὰ γεωμετρικῆς διακοσμήσεως ἐξ ἐκτύπων στιγμῶν καὶ ὀπῶν, παρεμφερεῖς πρὸς τὰς ὑπὸ τοῦ Καθηγητοῦ κ. Ἀ. Ὀρλάνδου δημοσιευθεῖσας (βλ. ἔ.ἀ., σ. 99 κ.ε., εἰκ. 64, 1 - 6).

γ) Τέσσαρες μικραὶ χαλκαῖ περόναι, ἐξ ὧν ἡ μία ἀκεραία, καὶ τέσσαρα ἄκρα ἐξ ὁμοίων περονῶν (πρβλ. παρεμφερεῖς ἔ.ἀ., σ. 108, εἰκ. 74).

δ) Μεγάλῃ χαλκῇ περόνῃ.

ε) Περόνῃ χαλκῇ ἀπολήγουσα εἰς δακτύλιον.

ς) Τέσσαρες χαλκαῖ καρφίδες ἐκ σύρματος, σχεδὸν ἀκέραται.

ζ) Δέκα χαλκαῖ καρφίδες ἐκ σύρματος ἢ λεπτοῦ ἐλάσματος, ἀπολήγουσαι εἰς ἅπαξ περιειλιγμένην κρικοειδῆ κεφαλὴν, ἐξ ὧν ἡ μία συγκρατεῖ χαλκοῦν δακτύλιον.

η) Δύο ταινιοειδεῖς χαλκοῖ δακτύλιοι καὶ τρεῖς ἐκ σύρματος, ἑλλιπεῖς.

1. Ἐκφράζονται εὐχαριστίαι πρὸς τὴν Προϊσταμένην τῆς Νομισματικῆς Συλλογῆς κ. Μάντῳ Οἰκονομίδου διὰ τὰς γνωματεύσεις καὶ τὴν ἀναγνώρισιν τῶν τύπων τῶν νομισμάτων.

θ) Σιδηρά αιχμή βέλους (πρβλ. ξ.ά., σ. 108, εικ. 78).

ι) Σιδηρά περόνη, τεθραυσμένη κατά τὸ ἄκρον.

ια) Τὸ ἦμισυ μολυβδίνου ἀκτινωτοῦ δακτυλίου ἢ στεφάνου (πρβλ. παρεμφερεῖς ξ.ά., σ. 109, εικ. 79).

Αἱ εἰς τὴν αὐτὴν οἰκίαν Παν. Ἀθανασοπούλου εὑρισκόμεναι ἐπιγραφαὶ μετεφέρθησαν εἰς Ἀθήνας ὑπὸ τοῦ ἀρχιτεχνίτου τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἐταιρείας κ. Χαριλ. Σφακιανάκη.

28. Ἐπίσης, εἰσῆχθησαν τὰ ἐκ τῶν ἀνασκαφῶν τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἐταιρείας, ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν τῆς Ὑψηγῆτριας δ. Χρυσ. Καρδαρά, εἰς τὸ ἱερόν τῆς Ἀφροδίτης Ἐρुकίνης, περιοχῆς Κοντοβάζαινας Γορτυνίας, προελθόντα εὐρήματα.

II. ΕΠΙΣΗΜΑΝΣΙΣ ΑΡΧΑΙΩΝ

Ἀρχαία Ὀλυμπία

Εἰς τοποθεσίαν «Τρανὴ Λάκκα» περιοχῆς Ὀλυμπίας, 800 μ. περίπου πρὸς Α. τοῦ νέου Μουσείου Ὀλυμπίας καὶ 200 μ. πρὸς Β. τῆς ἀριστερᾶς ὀχθῆς τοῦ Κλαδέου, ἐπεσημάνθη διαλελυμένη μυκηναϊκὴ ταφὴ. Ἐκ τῆς ταφῆς ταύτης εὐρέθησαν καὶ παρεδόθησαν :

α) Ἄωτον σφαιρικὸν ἀγγεῖον μὲ στενὸν λαίμον καὶ ἔξω νεύοντα χεῖλη, συγκεκολλημένον ἐκ τεμαχίων. Πηλὸς ἐρυθρόφαιος ἐπὶ τοῦ ὀποιοῦ ἴχνη καστανοῦ χρώματος. Ὑψ. 0,12 μ. (Πί ν. 147 ε).

β) Ψευδόστομος ἀκέρατος ἀμοφορίσκος ΥΕ IIIA, ἐκ πηλοῦ καστανοφαιοῦ ἀνοικτοῦ, ἐπὶ τοῦ ὀποιοῦ λεπτὸν ἐπίχρισμα κιτρινοχρουν, ἔχον διακόσμησιν διὰ καστανομέλανος χρώματος. Εἰς τὸ σῶμα τοῦ ἀμοφορίσκου ἐπάλληλοι κατ' ἀποστάσεις στεναὶ καὶ πλατύτεροι ταινίαι, ἐπὶ τῶν ὤμων δὲ γραμμικὴ διακόσμησις. Ὑψ. 0,092 μ. (Πί ν. 147 ε).

Σκιλλουντία

Εἰς θέσιν Μπάμπες καὶ ἐπὶ τοῦ ΒΑ. πρανοῦς τοῦ ὑψώματος Ἁγίου Ἡλίας, ἀπεκαλύφθησαν ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας τοῦ ἐδάφους, συνεπεία καταρρακτώδους βροχῆς, τμήματα διαλελυμένων ἀρχιτεκτονικῶν μελῶν, ἐκ λίθου κογχυλιάτου, ἥτοι τρίγλυφον, κιονόκρανον καὶ τμήμα ἐπιστυλίου. Ἡ ἐπιφανειακῶς μόνον ἐρευνηθεῖσα περιοχὴ γέμει κεράμων καὶ ὀστράκων κλασσικῶν καὶ ἑλληνιστικῶν χρόνων.

Ἁγιος Ἡλίας Πύργου

Εἰς θέσιν Ἁγιοῦ Ἀνάργυρου τῆς κοινότητος

Ἁγίου Ἡλίας περιοχῆς Πύργου, καὶ κατὰ τὴν διάρκειαν ἰσοπεδώσεως διὰ μηχανικοῦ προωθητήρος τοῦ ἐκεῖ ὑπάρχοντος γηλόφου, εὑρισκόμενον πρὸς Δ. τοῦ χωρίου καὶ πλησιέστατα τῆς ἀκτῆς, ἀπεκαλύφθησαν κατὰ τὸν ἐρευνησαντα τὸν χρόνον Ἐπιμελητὴν κ. Π. Θέμελην, τρεῖς λακκοειδεῖς πιθανῶς χριστιανικοὶ τάφοι. Ἐκ τούτων διεσώθη μόνον ὁ εἰς, διατηρήσας ἀνεπαφον καὶ τὸν σκελετόν. Πέριξ τῶν τάφων περιουελέγησαν ὀστρακα, ὡς καὶ ποὺς ὑαλίνου ποτηρίου τῶν χρόνων τῆς τουρκοκρατίας.

Μάγειρα Ὀλυμπίας

Κατὰ τὴν διάνοξιν λάκκου τοποθετήσεως στόλου τῆς ΔΕΗ, ἀπεκαλύφθη, εἰς θέσιν παρὰ τὴν εἰσοδὸν τῆς κοινότητος Μάγειρα διαλελυμένον μέγας ταφικὸς πῖθος κλασσικῶν χρόνων, φέρων ὄγκωδες λίθινον τετράπλευρον πῶμα. Οὗτος περιεῖχεν ὄστὰ ἐνός νεκροῦ.

Τραγανὸν Ἡλείας

Εἰς τὴν κοινότητα Τραγανοῦ, κατὰ τὴν διάνοξιν θεμελίων εἰς τὸ οἰκόπεδον τοῦ Σηλ. Σηλιοπούλου, ἀπεκαλύφθη εἰς βάθος 0,80 μ. ἀπὸ τῆς ἐπιφανείας πλινθόκτιστος τάφος ἑλληνιστικῶν χρόνων.

Μεταξὺ τῶν ἀνευρεθέντων ἐντὸς τοῦ τάφου ἀγγείων ἀξιοσημείωτος εἶναι πηλινὴ ἀκεραία ὕδρια, ὕψ. 0,36 μ.

III. ΑΝΑΣΚΑΦΑΙ

Μανωλάδα

Κατὰ τὴν διάνοξιν θεμελίων διὰ τὴν κατασκευὴν ὕδατοπύργου εἰς τὴν κοινότητα Μανωλάδας καὶ κατὰ τὴν ἐπακολουθήσασαν μικρὰν σωστικὴν ἀνασκαφὴν, ἐνετοπίσθησαν καὶ ἐν μέρει ἠρευνήθησαν, ἐρείπια ἐκτεταμένου λουτρῶνος τῶν χρόνων τῆς ρωμαιοκρατίας, μέγα μέρος τῶν ὀποίων εἶχε καταστραφῆ ὑπὸ τοῦ μηχανικοῦ ἐκσκαφέως πρὸ τῆς ἀνασκαφῆς.

Τὰ ἐρείπια ταῦτα καθίσταται πλέον φανερόν ὅτι συνάπτονται πρὸς τὸ παλαιότερον τυχαίως ἀποκαλυφθέν τμήμα ψηφιδωτοῦ δαπέδου καὶ πρὸς τὰ ὀρατὰ εἰς ἱκανὸν ὕψος σωζόμενα παρακείμενα μέρη ἐκ τῆς ἀνωδομῆς τοῦ κτηρίου.

Περὶ τῆς σωστικῆς ταύτης ἀνασκαφῆς ὁ Ἐπιμελητὴς κ. Ἁγγ. Χωρέμης ἐκθέτει τὰ ἑξῆς :

« Ἀπεκαλύφθη τμήμα δαπέδου ὑποκαύστου, διαστ. 5.50 × 2.55 μ. Τὸ δάπεδον τοῦτο ἀποτελεῖτο ἐκ κορινθιακῶν στρωτήρων κεράμων, ἀνωθεν δὲ αὐτῶν ὑπῆρχεν ἐπίστρωσις μαρμαρίνων πλακῶν, τῆς ὀποίας σώζεται μικρὸν τμήμα εἰς

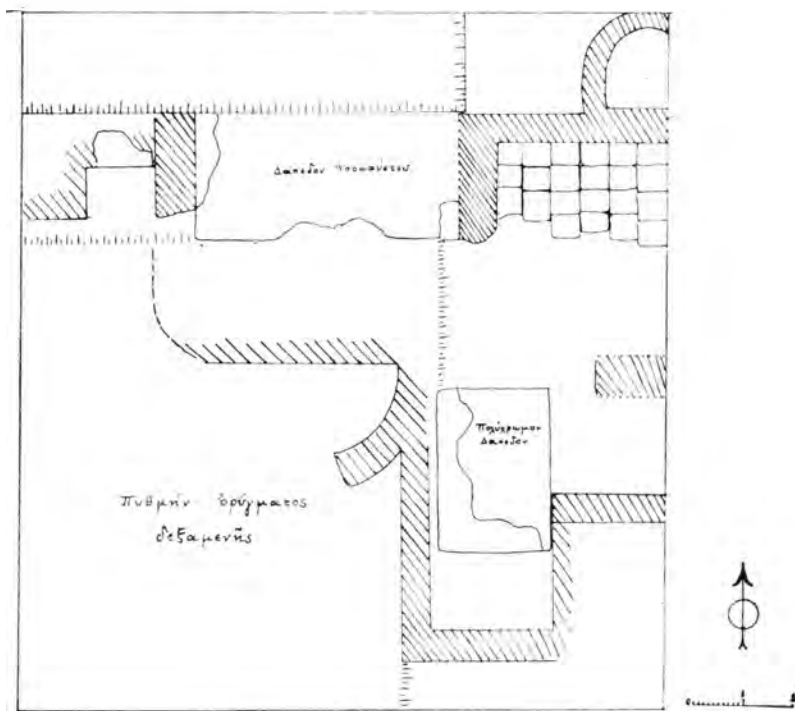
τὴν Δ. πλευρὰν τοῦ δαπέδου (Σ χ έ δ. 1). Πρὸς Δ. τοῦ ὑποκαύστου ἀπεκαλύφθη τμήμα τοίχου, σηματοῦζοντος ὀρθογώνιον κόγχην μὴ ἐρευνηθεῖσαν εἰσέτι, πρὸς Α. δὲ αὐτοῦ καὶ ἐν συνεχείᾳ τμήμα μεγάλου δωματίου (2.10 × 2.40 μ.), μετὰ δαπέδου ἐκ πηλίνων πλακῶν. Ὁ Δ. τοῖχος τοῦ δωματίου ἔχει πᾶχ. 0,75, ὁ δὲ Β. 0,65 μ., ἐξ οὗ φύεται ἄψις πᾶχ. 0,45 μ. Πρὸς Ν. τοῦ πλακοστρώτου δωματίου καὶ εἰς ἀπόστασιν 2.20 μ. περίπου εὐρέθη πολύχρωμον μαρμαροθετημένον δάπεδον, διαστ. 3.20 × 2.30 μ. περίπου. Τὰ χρώματα εἶναι ἐρυθρόν, ἰῶδες καὶ λευκόν (Σ χ έ δ. 1).

μειωτέον, ὅτι ἡ ἔρευνα δὲν διεξήχθη εἰς βάθος ἀλλ' εἰς ἕκτασιν πρὸς διαπίστωσιν τοῦ μεγέθους τοῦ κτηρίου ».

Κατὰ τὸν ἐπακολουθήσαντα καθαρισμὸν καὶ τὴν μελέτην τῶν περισυλλεγέντων ὀστράκων τῆς ἀνασκαφῆς διεπιστώθη, ὅτι ἡ καλύπτουσα τὰ εὐρήματα ἐπίχωσις περιεῖχε κεραμεικὴν τῆς ἐλληνιστικῆς καὶ ρωμαϊκῆς περιόδου.

Ἅγιος Ἥλιος Μακρουσίω

Ἑκατὸν μέτρα πρὸς ΝΑ. τοῦ ναοῦ τοῦ Προ-

Σχέδ. 1. Μανωλάδα. Κάτωψις τμήματος ρωμαϊκοῦ λουτρῶνος

Πρὸς Α., Ν. καὶ Δ. αὐτοῦ παρηκολογήθη τοῖχος, πᾶχ. 0,60 καὶ συν. μήκ. 9 μ. περίπου. Πρὸς Α. τοῦ ὡς ἄνω δαπέδου ἐνετοπίσθησαν τμήματα δύο παραλλήλων τοίχων, πᾶχ. 0,75 καὶ 0,50 μ. ἀντιστοίχως, οἵτινες ἀπέχουν μεταξύ των 1.90 μ. καὶ ἔχουν κατεύθυνσιν ἐξ Α. πρὸς Δ. Πρὸς ΒΔ. τοῦ δαπέδου ἀπεκαλύφθη μικρὸν τμήμα μεγάλης ἀψίδος, πᾶχ. 0,80 μ., ἧς τὸ πλείστον κατεστράφη ὑπὸ τοῦ μηχανικοῦ ἐκσκαφέως.

» Λόγῳ τῆς μὴ ὀλοκληρώσεως τῆς ἀνασκαφῆς δὲν δύναται νὰ ἐξαχθῆ συμπέρασμα περὶ τῆς σχέσεως τῶν δωματίων μετὰ τοῦ λουτροῦ. Ση-

φήτου Ἴλιου, ἀπεκαλύφθησαν τυχαίως ὑπὸ μαθητῶν Γυμνασίου ὑπολείμματα τύμβου ΥΕ ΙΙΑ, ὅπου ἐν συνεχείᾳ ὑπὸ τοῦ Ἐπιμελητοῦ Ἀρχαιοτήτων κ. Π. Θέμελη διενηργήθη ἀνασκαφή, περὶ τῆς ὁποίας βλ. ΑΔ 23 (1968) : Μελέται, σ. 284.

Γ. Α. ΠΑΠΑΘΑΝΑΣΟΠΟΥΛΟΣ

Στρέφι

Συνεχίσθη διὰ δεύτερον ἔτος ἡ ἀνασκαφὴ εἰς τὸ χωρίον Στρέφι Ἰλίου, ἐντὸς τῆς κεντρικῆς διώρυγος ἀρδευτικοῦ ἔργου Ἰλίου (βλ. ΑΔ 23 (1968) : Χρονικά, σ. 171).

Κατά την λήξαν ανασκαφικήν περίοδον, ἡ ἔρευνα ἐγένετο κυρίως εἰς τὴν πρὸς Δ. τοῦ Κυθηρίου ποταμοῦ περιοχὴν καὶ δὴ εἰς μεγάλην σχετικῶς ἀπόστασιν ἀπ' αὐτοῦ, παρὰ τὴν σιδηροδρομικὴν γραμμὴν Πύργου - Ὀλυμπίας, ἔνθα κατὰ τὴν ἀνασκαφὴν τοῦ παρελθόντος ἔτους εἶχον ἐντοπισθῆ σωροὶ ἀργῶν λίθων. Διεπιστώθη πράγματι, ὅτι οἱ λίθοι οὗτοι ἀνήκον εἰς ἐρειπίωνά κτισμάτων, χρονολογούμενων ἐκ τῶν ὀστράκων εἰς τὴν ΠΕ II ἐποχὴν. Τὰ κτίσματα ταῦτα κεῖνται, τὸ μὲν εἰς τὸ Β., τὸ δὲ εἰς τὸ Ν. πρηνές τῆς διώρυγος (Σχέδ. 2).

Κτίσμα IV

Ἄπεκαλύφθη εἰς τὸ Β. πρηνές, εἰς βάθ. 1.15 μ. Ἀποτελεῖται ἐκ δύο παραλλήλων τοίχων με-

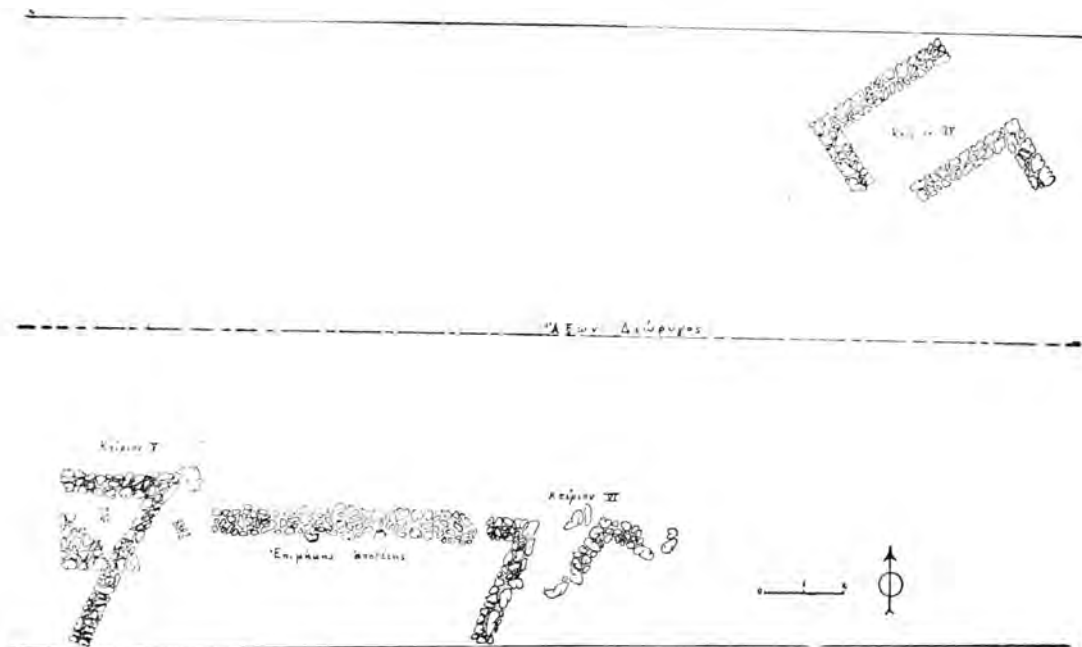
γων κτερισμάτων εἰς τὴν ἑλληνιστικὴν περίοδον.

Κτίσμα V

Τὸ κτίσμα τοῦτο ἀπεκαλύφθη εἰς τὸ Ν. πρηνές, εἰς βάθ. 2 μ. περίπου. Διακρίνονται δύο φάσεις αὐτοῦ. Ἐκ τῆς παλαιότερας σώζονται δύο τοῖχοι εἰς ὕψος ἑνὸς δόμου, σχηματίζοντες ὀξείαν γωνίαν πρὸς Β., τοῦ ἑνὸς βαίνοντος ἐκ ΒΑ. πρὸς ΝΔ., ἀποκαλυφθέντος εἰς μῆκ. 5 μ., τοῦ δὲ ἑτέρου ἐξ Α. πρὸς Δ. καὶ ἀποκαλυφθέντος εἰς μῆκ. 3.50 μ. (Σχέδ. 2). Ἐκ τῆς δευτέρας φάσεως σώζεται ὀρθὴ μόνον γωνία κατεστραμμένων τοίχων.

Κτίσμα VI (πρὸς Α. τοῦ κτίσματος V)

Τοῦ κτίσματος τούτου σώζεται ὀξεία γωνία, ἧς

Σχέδ. 2. Στρέφι Ἡλείας. Κάτωπις ἀνασκαφῆς τοίχων ΠΕ II χρόνων

κατεύθυνσιν ἐκ ΒΑ. πρὸς ΝΔ. (μῆκ. 3.30, πᾶχ. 0,55 μ., σωζομένων εἰς ὕψος ἑνὸς δόμου), οἱ ὅποιοι κάμπτονται πρὸς τὰ ΝΑ. εἰς ὀρθὴν γωνίαν, ὃ μὲν βορειότερον κείμενος κατὰ τὸ Δ. ὃ δὲ νοτιώτερον κατὰ τὸ Α. ἄκρον του (Σχέδ. 2). Ἄτυχῶς, τὸ Ν. τμήμα τοῦ ἐν λόγῳ κτίσματος κατεστράφη ὑπὸ τοῦ ἐκσκαφέως κατὰ τὴν διανοίξιν τῆς διώρυγος. Περισυνελέγησαν ὄστρακα ΠΕ II ἐποχῆς καὶ λεπίδες πυριτολίθου. Ἐκ τῶν ἀνωθεν τοῦ κτίσματος τούτου εὗρέθη στρώμα ποταμίας ἄμμου καὶ λίθων καὶ ἐντὸς αὐτοῦ δύο μεταγενέστεραι ταφαί, χρονολογούμεναι ἐκ τῶν ὀλι-

τὸ ἐν σκέλος με κατεύθυνσιν ἐκ ΒΑ. πρὸς ΝΔ., παρηκολουθήθη εἰς μῆκ. 3.50 μ. καὶ συνεχίζεται ἐντὸς τοῦ ἀσκάπτου ἐδάφους, τὸ δὲ ἕτερον ἐξ Α. πρὸς Δ., ἀπεκαλύφθη εἰς μῆκ. 1.50 μ. Πρὸς Α. τῆς ὀξείας γωνίας ἀπεκαλύφθη ἀμβλεῖα γωνία λίαν κατεστραμμένων τοίχων τοῦ αὐτοῦ πιθανὸν κτίσματος (Σχέδ. 2). Ἐκατέρωθεν τῶν τοίχων τοῦ κτίσματος VI, ἀνευρέθη παχὺ στρώμα πολτοποιημένων ὠμῶν πλίνθων, αἵτινες προφανῶς ἀπετέλουν τὴν ἀνωδομίαν τοῦ κτίσματος.

Μεταξὺ τῶν δύο κτισμάτων V καὶ VI διήκει ἐπιμήκης λάκκος, μῆκ. 7.10, πλ. 0,35 - 0,70 καὶ

βάθ. 0,50 - 0,75 μ. περίπου. Ὁ λάκκος οὗτος ἦτο κεκαλυμμένος διὰ σωροῦ ἀργῶν λίθων (Σχέδ. 2). Ἐντὸς αὐτοῦ τὸ χῶμα ἦτο μελανώτερον καὶ πλούσιον εἰς ὀργανικὰς οὐσίας, ἐνῶ ἀντιθέτως τὸ πέριξ αὐτοῦ ἦτο ἀμμώδες. Περιεῖχε μέγαν ἀριθμὸν θραυσμάτων ἀγγείων, κυρίως πίθων, καὶ ὄστρακα ΠΕ II ἐποχῆς (Πίθ. 148 α - β). Μεταξὺ τῶν ὄστράκων χαρακτηριστικὰ εἶναι τὰ θραύσματα ἀγγείων τύπου Sauce - boat καὶ πηλίνη κεφαλὴ ζωαρίου, ἥτις πιθανῶς εὐρίσκετο προσκεκολλημένη ἐπὶ ἀγγείου (Πίθ. 148 γ) (βλ. παράλληλον Blegen, Zygouries, pl. X, 2). Ἐκ τοῦ λάκκου περισυνελέγησαν ἐπίσης πολλαὶ λεπίδες πυριτολίθου. Ἡ λειτουργία τοῦ λάκκου παραμένει ἄγνωστος. Πιθανῶς ἢ ἐν τῷ μέλλοντι συνέχισις τῆς ἐρεύνης πρὸς Ν. νὰ εἶναι λίαν βοηθητικὴ πρὸς ἐρμηνείαν τόσον τοῦ λάκκου, ὅσον καὶ τῶν περιβαλλόντων αὐτὸν κτισμάτων.

Τάφοι

Παρὰ τὸ θεμέλιον τῆς νέας σιδηροδρομικῆς γεφύρας, διερχομένης ὑπεράνω τῆς κεντρικῆς ἀρδευτικῆς διώρυγος, ἐντὸς αὐλακος τοῦ δευτερεύοντος ἀρδευτικοῦ δικτύου, ἀπεκαλύφθησαν τέσσαρες ἑλληνιστικαὶ ταφαί, ἃν αἱ τρεῖς κεραμοσκεπεῖς, ἢ δὲ τετάρτη ἐντὸς πίθου. Περιεῖχον ὀλίγα κεραμικὰ κτερίσματα.

Εἰς ἀπόστασιν 20 μ. περίπου πρὸς Δ. τοῦ Κυθηρίου ποταμοῦ, εἰς τὴν περιοχὴν εἰς ἣν καὶ κατὰ τὸ παρελθὸν ἔτος εἶχον ἀποκαλυφθῆ τάφοι, εὐρέθησαν ἕτεροι τέσσαρες, ἦτοι δύο λακκοειδεῖς, μία πωρίνη σαρκοφάγος μὲ σαμαρωτὸν κάλυμμα, ἀκόσμητος (μῆκ. 2, πλ. 0,65 καὶ βάθ. 0,45 μ.), καὶ εἰς μικρὸς ταφικὸς πίθος (ὑψ. 0,70, μεγ. διαμ. 0,43 μ.). Περιεῖχον ὀλίγα κεραμικὰ κτερίσματα, πλὴν τῆς σαρκοφάγου, ἥτις οὐδὲν περιεῖχεν. Οἱ τάφοι χρονολογοῦνται περὶ τὰ τέλη τῶν κλασσικῶν χρόνων.

Ἀνατολικῶς τοῦ Κυθηρίου ποταμοῦ

Ἐγένετο προσπάθεια ὀλοκληρώσεως τῆς ἀποκαλύψεως τοῦ οἰκοδομήματος II (βλ. ΑΔ 23 (1968) : Χρονικά, σ. 172) πρὸς Β. Διεπιστώθη, ὅτι τὸ Β. μέρος τοῦ ὡς ἄνω οἰκοδομήματος εἶχε καταστραφῆ πλήρως, πιθανῶς κατὰ τὴν κατασκευὴν τοῦ ἀναχώματος.

ΑΓΓΕΛΟΣ Κ. ΧΩΡΕΜΗΣ

Ἀρχαία Ἥλις

Ἐπὶ δεκάμηνον, ἦτοι ἀπὸ τοῦ Φεβρουαρίου μέχρι καὶ τοῦ Νοεμβρίου τοῦ ἔτους 1968, ἐπανεκλήφθησαν συστηματικῶς εἰς Ἀρχαίαν Ἥλιδα αἱ ἀπὸ τοῦ παρελθόντος ἔτους ἀρξάμεναι μεγάλης ἐκτάσεως σωστικαὶ ἀνασκαφαί, μὲ σκοπὸν

τὴν κατὰ τὸν πλεόν ἀνώδυνον διὰ τὰς ἀρχαιότητας τρόπον, διέλυσιν διὰ μέσου τῆς ἐκτάσεως τῆς ἀρχαίας πόλεως τῆς Ἥλιδος, τῆς κεντρικῆς διώρυγος τοῦ φράγματος τοῦ Πηνειοῦ (βλ. ΑΔ 23 (1968) : Χρονικά, σ. 162 κ.έ. ΑΑΑ I (1968), σ. 128 - 136).

Αἱ ἀνασκαφαί, τελοῦσαι ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν τοῦ ὑπογραφομένου, διεξήχθησαν διὰ πολλῶν ἀνασκαφικῶν συνεργειῶν, ἐπικεφαλῆς τῶν ὁποίων ἦσαν ἕκτακτοι πτυχιούχοι ἐπιστημονικοῦ βοηθοί². Ἡ ἐν λόγῳ ἀνασκαφῇ ἔλαβε μεγάλην ἕκτασιν, διενεργηθεῖσα καθ' ὅλον τὸ μήκος τῆς διώρυγος, τὸ περιλαμβανόμενον μεταξὺ τῶν δύο ἐντοπισθέντων μεγάλων νεκροταφείων τῆς πόλεως (δυτικὸν - ἀνατολικόν).

Διὰ τῶν προσφάτων ἀνασκαφῶν καὶ ἐρευνῶν, ἀφ' ἐνὸς ἐπεβεβαιώθησαν τὰ πρὸς Β. καὶ Ν. ὄρια τῆς πόλεως, ἀφ' ἑτέρου δὲ προσδιωρίσθησαν μὲ ἀκρίβειαν καὶ τὰ πρὸς Α. καὶ Δ. ὄρια αὐτῆς, καθοριζόμενα καὶ ταῦτα ἀπὸ τὰς θέσεις τῶν νεκροταφείων, τὰ ὁποῖα ἀπέχουν μεταξὺ τῶν 2 περίπου χλμ.

Τὴν ἕκτασιν τῆς πόλεως ἐπηλήθευσαν καὶ αἱ ἐκ παραλλήλου διεξαχθεῖσαι μαγνητομετρικαὶ ἐρευναι τοῦ ὑπεδάφους τῆς Ἥλιδος, διενεργηθεῖσαι εἰς μεγάλην κλίμακα ὑπὸ τῆς Ἀμερικανίδος εἰδικοῦ δ. Elisabeth Ralph μὲ συσκευὴν Kesium.

Αἱ ἐρευναι τοῦ 1968 ἐπεβεβαίωσαν τὰς πηγάς, ὅτι ἡ Ἥλις εἰς τὴν ἀρχαιότητα θὰ ἦτο ἡ μεγαλύτερα πόλις τῆς Ἥλειας. Διὰ τῶν αὐτῶν ἐρευνῶν ἔχομεν σήμερον τὴν εἰκόνα τῆς ἀρχιτεκτονικῆς καὶ ἐν μέρει τῆς πολεοδομικῆς μορφῆς τῆς πόλεως. Διὰ τῆς μελέτης, ἐξ ἄλλου, τῆς μορφῆς καὶ τοῦ εἶδους τῶν τάφων, καθὼς καὶ τῶν εὐρημάτων τὰ ὁποῖα συνελέγησαν ἐκ τῶν δύο νεκροταφείων τῆς πόλεως, σημαντικωτάτη θὰ εἶναι ἡ

2. Εἰς τοὺς συμμετασχόντας εἰς τὰς πολυμήνου ἀνασκαφὰς πτυχιούχους τῆς Ἀρχαιολογίας Ἐπόπτας ἀνασκαφῶν, κκ. Ἥλ. Ἀνδρέου, Γεώργ. Μάντζιον, τὰς κκ. Γιάνναν Ψυχογιοῦ-Ἀνδρέου, Ἐφην Σαπουνᾶ-Σακελλαράκη καὶ δ. Σοφίαν Ἐλευθεριάδου, καθὼς καὶ πρὸς τὸν συνάδελφον Ἐπιμελητὴν κ. Ἰ. Σακελλαράκη, διὰ τὴν ἐπὶ πέντε ἑβδομάδας πολῦτιμον συμμετοχὴν του εἰς τὰς αὐτὰς ἀνασκαφὰς, ἐκφράζονται καὶ θερμότητι εὐχαριστίαι, ἐκτὸς ἄλλων καὶ διὰ τὴν ἐν γένει συμπαράστασιν τῶν εἰς τὸ ἐπιτελεσθὲν ἔργον τῆς διασώσεως τῶν εὐρημάτων, ἰδιαιτέρως ἐπίπονον, ἀφ' ἐνὸς μὲν λόγῳ τῆς μακροτάτης διαρκείας τῶν ἐρευνῶν καὶ ἀφ' ἑτέρου ἐξ αἰτίας τῶν δυσμενεστάτων δι' ἀνασκαφὰς συνθηκῶν, ὧσ' ἄς αὐταὶ ἐξετελέσθησαν, ἐξ αἰτίας τοῦ ἐπείγοντος τῆς κατασκευῆς τοῦ σοβαρωτάτου διὰ τὴν οἰκονομίαν τῆς Δυτικῆς Πελοποννήσου ἀρδευτικοῦ ἔργου φράγματος Πηνειοῦ. Ἐπίσης εὐχαριστοῦμεν θερμῶς τὴν Ἀμερικανίδα δ. Elisabeth Ralph, διὰ τὴν διενεργηθεῖσαν ὑπ' αὐτῆς μαγνητομετρικὴν ἐρευναν τῆς Ἥλιδος.

προσφορά σχετικῶς μὲ τὴν ταφικὴν ἀρχιτεκτονικὴν καὶ τὰ ἰδιαίτερα ταφικὰ ἔθιμα τῶν Ἡλείων.

Ἡρενήθησαν, ἐν συνόλῳ, ὑπερτετρακόσιοι τάφοι, οἵτινες εὐρίσκοντο ἐντὸς τῶν ὁρίων τῆς κεντρικῆς διώρυγος καὶ τῆς ἐν ἐπαφῇ καὶ παραλλήλως πρὸς αὐτὴν ἀποστραγγιστικῆς τάφρου.

Πολλὰ καὶ ποικίλα εἶναι τὰ εἶδη τῶν τάφων, μεταξύ τῶν ὁποίων ἐπικρατέστεροι εἶναι οἱ πίθοι (Πί ν. 149 α - β) καὶ οἱ κιβωτιόσχημοι μὲ πλινθοκτίστους πλευράς, χρονολογούμενοι ἀπὸ τοῦ 4ου π.Χ. αἰ. μέχρι καὶ τῆς μέσης ἑλληνιστικῆς περιόδου (Πί ν. 149 γ - δ).

Εὐρέθῃ, ἐπίσης, μέγας ἀριθμὸς κιβωτιοσχημῶν μὲ ἐπενδεδυμένas διὰ πλακῶν τὰς πλευράς (Πί ν. 150 γ), ἐνθ' οἱ κεραμοσκεπεῖς τάφοι παρουσιάζουν μεγάλην ποικιλίαν σχημάτων καὶ τρόπων κατασκευῆς (Πί ν. 150 α - β).

Ἐξαιρετικὸν ἐνδιαφέρον παρουσιάζουν, κιβωτιόσχημος τάφος μεγάλου μεγέθους καὶ ἀρίστης κατασκευῆς, ὅστις περιβάλλεται διὰ κτιστοῦ παχέος κυκλικοῦ περιβόλου (Πί ν. 151 α), καθὼς καὶ ἕτερος πλινθόκτιστος, ἰδιορρύθμου κατασκευῆς (Πί ν. 151 β - γ).

Ἀπεκαλύφθησαν, ὡσαύτως, καὶ ἡρενήθησαν μεγάλα τμήματα ἀνήκοντα εἰς πυκνοκατφημένα σημεῖα τῆς ἀρχαίας πόλεως, χρονολογούμενα κατὰ κανόνα εἰς τὴν ρωμαϊκὴν περίοδον. Αἱ οἰκίαι ἔχουν μικρὰ δωμάτια καὶ αὐτὰς ἀπλῆς κατασκευῆς, εἰς τὰς ὁποίας ἐνίοτε ὑπάρχουν καὶ φρέατα (Πί ν. 151 δ). Πρέπει νὰ θεωρηθῇ βέβαιον ὅτι τὸ πλῆθος τῶν τοιαύτης μορφῆς ἀπλῶν κτηριακῶν κατασκευῶν, ἦσαν καταλύματα τῶν πολυπληθῶν ἐπισκεπτῶν τῆς Ἡλίδος, κατὰ τὴν περίοδον τῆς διὰ τοὺς Ὀλυμπιακοὺς ἀγῶνας, προετοιμασίας τῶν ἀθλητῶν, οἵτινες προσήρχοντο ἐξ ἀπάσης τῆς Ἑλλάδος εἰς τὴν πρωτεύουσαν καὶ διοργανώτριαν πόλιν τῆς Ἡλίδος.

Ἐπεσημάνθησαν, ἐπίσης, ἐν μέρει ἀποκαλυφθέντα, ἀξιόλογα μεγάλα οἰκήματα, μεταξύ τῶν ὁποίων μέγα ἐνδιαφέρον συγκεντρώνει οἰκὸδόμημα τοῦ 2ου - 3ου μ.Χ. αἰ., τὰ δάπεδα τοῦ ὁποίου εἶναι ἐσπρωμένα διὰ θαυμασιῶν ψηφιδωτῶν (βλ. ΑΑΑ II (1969), σ. 15 - 19, εἰκ. 1). Ἡ ἔρευνα τοῦ ὡς ἄνω ψηφιδωτοῦ δὲν ὠλοκληρώθη εἰσέτι.

Τὰ πάσης φύσεως κινητὰ εὐρήματα τῆς ἀνασκαφῆς, τὰ προελθόντα τόσον ἐκ τῶν διαφόρων τομέων τῆς πόλεως, ὅσον καὶ ἐκ τῶν δύο μεγάλων νεκροταφείων, εἶναι ἀναρίθμητα καὶ παρουσιάζουν μέγα ἐνδιαφέρον.

Εἰς τὸ Μουσεῖον Ὀλυμπίας, ὅπου ἔχουν μετα-

φερθῆ ἅπαντα τὰ εὐρήματα, διενεργεῖται ὑπὸ εἰδικοῦ συνεργείου ὁ ἀπαραίτητος καθαρισμὸς, καθὼς καὶ ἡ συντήρησις καὶ ἀποκατάστασις, ἰδία τῶν ἐξ αὐτῶν μεταλλίνων, μεταξύ τῶν ὁποίων ἀριθμοῦνται καὶ 2.500 χαλκᾶ νομίσματα.

Τὰ εὐρεθέντα ἐντὸς τῶν τάφων κτερίσματα τῶν νεκρῶν εἶναι κυρίως πήλινα ἀγγεῖα μὲ πλουσίαν ποικιλίαν εἰς σχήματα (Πί ν. 152 α - δ), χαλκᾶ κάτοπτρα εἰς καλὴν κατάστασιν (Πί ν. 153 α), νομίσματα καὶ κοσμήματα. Χαρακτηριστικὸν εἶναι τὸ εὕρημα ἐνὸς πιθοειδοῦς τάφου τῶν ἀρχῶν τοῦ 3ου π.Χ. αἰ., εἰς τὸν ὁποῖον ὑπῆρχον πολύτιμα χρυσᾶ κοσμήματα, ἐν εἶδει μικροῦ θησαυροῦ, θαυμασίας τέχνης: ἄλυσιδωτὸν περιδέριον ἐκ χρυσοῦ καὶ σαρκίου λίθου, αἱ ἄκραι τοῦ ὁποίου εἰς τὸ σημεῖον τῆς κομβώσεως ἀπολήγουν εἰς κεφαλὰς κριοῦ ἐκ τοῦ ἰδίου λίθου, ζευγὸς ἐνωτίων εἰς σχῆμα ἀμφορέων καὶ διακεκοσμημένα ἐλάσματα χρυσοῦ, ἀνήκοντα προφανῶς εἰς τὸ διάδημα τῆς νεκρᾶς, τῆς ὁποίας τὸ ὄνομα *EYΞENH* εἶναι ἐγχάρακτον ἐπὶ χρυσοῦ ἐπίσης μικροῦ φύλλου (Πί ν. 153 β).

Ἐκ τῶν χαριεστέρων εὐρημάτων τῆς ἀνασκαφῆς καὶ ἀξιοθαύμαστον δείγμα μικροτεχνίας, εἶναι μικρὸν μολύβδινον ὁμοίωμα καθίσματος, προφανῶς παιδικὸν παίγνιον (Πί ν. 154 α), σιδηροῦν ἀγαλατίδιον γυμνοῦ παγωνοφόρου αὐλητοῦ χορευόντος καὶ αὐλοῦντος (Πί ν. 154 β), καθὼς καὶ ἑλεφαντίνη, εἰς σχῆμα καθήμενης σφιγγός, λαβὴ σιδηροῦ μᾶλλον ἀντικειμένου (Πί ν. 154 γ - δ).

Πολυάριθμα ἦσαν τὰ πάσης φύσεως κινητὰ εὐρήματα τῆς ἀνασκαφῆς, τὰ ὁποῖα περισυλλέγησαν ἐντὸς καὶ ἐκτὸς τῶν ἀποκαλυφθέντων ἐρειπίων καὶ εἰς βάθος ἐπιχώσεως ἀπὸ 0,30 ἕως 3 μ. Συγκεντρώθησαν ἑκατοντάδες λύχνοι, θραύσματα ὑαλίνων δοχείων, μεταξύ τῶν ὁποίων καὶ τεμάχια κατηγορίας *Millefiori* καὶ *Mosaic Class*, καθὼς καὶ σημαντικὴ εἰς ποσότητα καὶ τέχνην συλλογὴ ὑπερτριακοσίων πηλίνων ἀναθηματικῶν εἰδωλίων, κλασσικῶν, ἑλληνιστικῶν καὶ ρωμαϊκῶν χρόνων, γνωστῶν, σπανίων καὶ ἐντελῶς νέων, ἡλειακῆς προφανῶς προελεύσεως, τύπων. Μεταξὺ τῶν εἰδωλίων τούτων εὐρίσκωμεν Ἀφροδίτην, προσωπεῖα ἠθοποιῶν, προτομάς, γυναικείας μορφᾶς τῆς ἐποχῆς μὲ θαυμασίας πολυποικίλους κομμώσεις, συμπλέγματα μορφῶν, γυναικείας καὶ ἀνδρικός μορφᾶς εἰς ἄσημον στάσιν, καθὼς καὶ ἐπιτυχῆ ὁμοιώματα ζῶων καὶ πτηνῶν. Τὰ πλεῖστα τούτων εἶναι ἔργα τοπικῶν ἐργαστηρίων καὶ ὡς ἐκ τούτου εἶναι ἄκρως ἐνδιαφέρουσα ἡ μελέτη ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὴν προσφορὰν αὐτῶν εἰς θέματα λατρείας, ἔθιμων καὶ

γενικῶς τοῦ τρόπου τῆς ζωῆς καὶ τῆς σκέψεως τῶν ἀρχαίων Ἡλίδων (Πί ν. 155 α - δ, 156 α - ε).

Τέλος, ἡ γῆ τῆς Ἡλίδος ὑπῆρξεν ἐξ ἴσου πλουσία καὶ εἰς ὀλίγα μὲν, ἀλλὰ σημαντικά μαρμάρινα εὐρήματα. Ἔχομεν τεμάχια δημοσίων κυρίως ἐπιγραφῶν, αἵτινες ἀναφέρονται εἰς ψηφίσματα καὶ ἀφιερῶματα, μικρὰ καὶ μεγαλύτερα ἔργα πλαστικῆς, ὀλόγλυφα ἢ ἀνάγλυφα, ὡς καὶ μίαν σειρὰν πορτραίων (προτομῶν), μεταξὺ τῶν ὁποίων καὶ δύο Ρωμαίων αὐτοκρατόρων : τοῦ Γερμανικοῦ (Πί ν. 157 α) καὶ τοῦ Νέρωνος (Πί ν. 157 β). Τὰ ἐν λόγῳ πορτραῖτα τῶν αὐτοκρατόρων, διασωθέντα εἰς ἀρίστην κατάστασιν, εἶναι θαυμάσια δείγματα τέχνης τῶν ρωμαϊκῶν χρόνων καὶ ἀποτελοῦν μεγίστην προσφορὰν εἰς τὴν σειρὰν τῶν γνωστῶν μορφῶν τῶν αὐτοκρατόρων.

Τὸ εἶδος τῶν ἀρχιτεκτονικῶν λειψάνων, ὡς καὶ τὸ πλῆθος τῶν πάσης φύσεως κινητῶν εὐρημάτων, δηλοῦν ὅτι εὐρισκόμεθα εἰς μίαν ἀνθοῦσαν καὶ κατὰ τὴν Ρωμαϊοκρατίαν πόλιν, ἡ ὁποία, προφανῶς ἐγκαταλειφθεῖσα συγχρόνως μὲ τὸ ἱερόν τῆς Ὀλυμπίας, εἶχε τὴν σπανίαν τύχην νὰ μὴ συνεχισθῆ εἰς αὐτὴν ἡ ζωὴ κατὰ τοὺς ἀκολουθήσαντας τὴν καταστροφὴν καὶ ἐρήμωσιν τῆς αἰῶνας. Τοῦτο εἶχεν ὡς ἀποτέλεσμα τὰ ἐρείπια τῆς πόλεως νὰ μὴ ὑποστοῦν περαιτέρω φθοράς, ὥστε νὰ εἶναι σήμερον εὐχερῆς ἡ ἀνασκαφικὴ ἔρευνα.

Ἡ σημασία τοῦ ὅλου εὐρήματος δημιουργεῖ σοβαρὰς ὑποχρεώσεις διὰ τὴν πλήρη ἀποκάλυψιν καὶ μελέτην μιᾶς πόλεως, τῆς ὁποίας μικρὸν μόνον μέρος ἐγνωρίσαμεν.

Λόγῳ τῆς σπουδαιότητος καὶ τῆς ἐκτάσεως τῶν εὐρημάτων, ἐν συνεργασίᾳ δὲ μετὰ τῆς εἰδικῆς Ὑπηρεσίας Ὑδραυλικῶν Ἔργων τοῦ Ὑπουργείου Δημ. Ἔργων, μετετοπίσθη εἰς πολλὰς περιπτώσεις ἢ θέσεις τῆς διώρυγος κατὰ τμήματα, χάριν τῆς διασώσεως καὶ διατηρήσεως αὐτῶν³.

Εἰς τὰς περιπτώσεις, κατὰ τὰς ὁποίας ἀπεφασίσθη ἡ διάλυσις τῶν ἀρχαιοτήτων χάριν τῆς κατασκευῆς τῆς διώρυγος, ἐλήφθη πρόνοια, ὥστε νὰ ἀποτυπωθοῦν, περιγραφοῦν καὶ φωτογραφηθοῦν πλήρως τὰ πάσης φύσεως οἰκοδομικὰ λείψανα, ἡ δὲ διάλυσις τῶν θεμελιώσεων τῶν τοίχων καὶ τῶν διαπέδων ἐγένετο πάντοτε διὰ τῶν ἀρχαιολογικῶν συνεργειῶν καὶ μὲ εἰδικευμένους εἰς ἀνασκαφὰς ἐργάτας, ἀφοῦ περισκελέγησαν ἅπαντα τὰ εἰς δευτέραν χρῆσιν ἐντετειχισμένα ἀντικείμενα, μεταξὺ τῶν ὁποίων καὶ μαρμάρινα ἀγαλλμάτια, καθὼς καὶ οἱ κατεργασμένοι λίθοι.

Αἱ ἀποτυπώσεις τῶν οἰκοδομικῶν λειψάνων ἐγένοντο ὑπὸ τοῦ ἀρχιτέκτονος κ. Κωνστ. Παπαθεοδώρου, ἐξεπονήθη δὲ ὑπὸ εἰδικοῦ συνεργείου τῆς Ὑπηρεσίας Ἀρχαιοτήτων καὶ τοπογραφικὸν σχεδιογράφημα τῆς περιοχῆς Ἀρχαίας Ἡλίδος.

Γ. Α. ΠΑΠΑΘΑΝΑΣΟΠΟΥΛΟΣ

3. Διὰ τὴν συμπαράστασιν εἰς τὸ ἀνασκαφικὸν ἔργον τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ὑπηρεσίας, τὸ ὁποῖον ἐχρηματοδοτήθη ἐξ ὀλοκλήρου διὰ πιστώσεων τοῦ Ὑπουργείου Δημ. Ἔργων, ἐκφράζονται θερμαὶ εὐχαριστίαι πρὸς τὸν Γενικὸν Διευθυντὴν κ. Κ. Τριανταφυλλίδη, ὡς καὶ πρὸς τὸν ἐπὶ τόπου ἐκπρόσωπον τῆς ἀναδόχου Ἐταιρείας «ΣΦΑΙΡΑ» μηχανικὸν κ. Ἡλίαν Παρθένιον.

EXCAVATIONS OF A SITE (ELEAN PYLOS) NEAR AGRAPIDOCHORI

Background

This excavation was a salvage project at a Classical Greek site which is plausibly identified as Pylos in Elis. The site is to be partially flooded in the near future by a storage dam now in the final stages of construction on the Peneios River near the town of Kendron (Plan 1). The excavation took place as a result of an invitation from the Greek Archaeological Service to the American School of Classical Studies at Athens, which in turn solicited excavation proposals from contributing institutions, among which is the University

pied and to excavate as fully as possible the more important remains, especially those of the Classical period.

Project Activities

Full-scale excavations were conducted from June 12, 1968, until August 3, 1968. During this time up to twenty-eight Greek workmen were employed plus two foremen and a vase-mender. Work continued on a reduced scale with twelve workmen from August 5 until August 10 and with four workmen from August 12 until August 17. Members of the American staff were present at the site from June 10 until August 20.

The full-time American staff consisted, in addition to the director, of the following: Mrs. E. G. Caskey, Gerald A. Bair, Andrew W. Barton, William A. Colby, Katherine A. Coleman, C. W. J. Eliot and Jerome W. Sperling. Joseph C. P. Cotter, whose travel expenses were provided by the Pennsylvania State University, was also with the excavation for about five weeks. George Anastoulis of Miraka was general foreman, Aristomenes Arberoris of Ancient Corinth was second foreman, and George Arberoris of Ancient Corinth was vase-mender.

Results

The center of ancient habitation of the site is a large, flat-topped hill, called locally Armatova, situated just upstream of the confluence of the Peneios and Ladon Rivers (Pl. 158 a-b; Plan 2). The hill rises to a maximum of about 25 m. above the surrounding fields. The water in the storage lake is expected to rise to the +100 m. contour line (Plan 2); thus the top of the Armatova will become an island and Agrapidochori a lake-side village. Excavations were concentrated in two general areas: the top of the hill, and the fields to the northeast.

Since the top of Armatova is a broad and for the most part featureless expanse (maximum east-west length ca. 350 m.; maximum north-south breadth ca. 160 m.; total area ca. 23,000 sq. m.), it proved necessary to excavate a large number of trial trenches in order to determine the nature of the ancient deposit. Where walls were discovered more extensive excavation was undertaken. The ancient deposit was generally very shallow and reached

Plan 1. Map of Elis

of Colorado. The site is mentioned by ancient authors and has long been known. Trial excavations in 1964 by the Greek Archaeological Service revealed promising remains of the Geometric and Classical periods¹. Two further trial trenches were excavated in 1967 by the Austrian Archaeological Institute².

The objectives of the project were to define further the periods at which the site was occu-

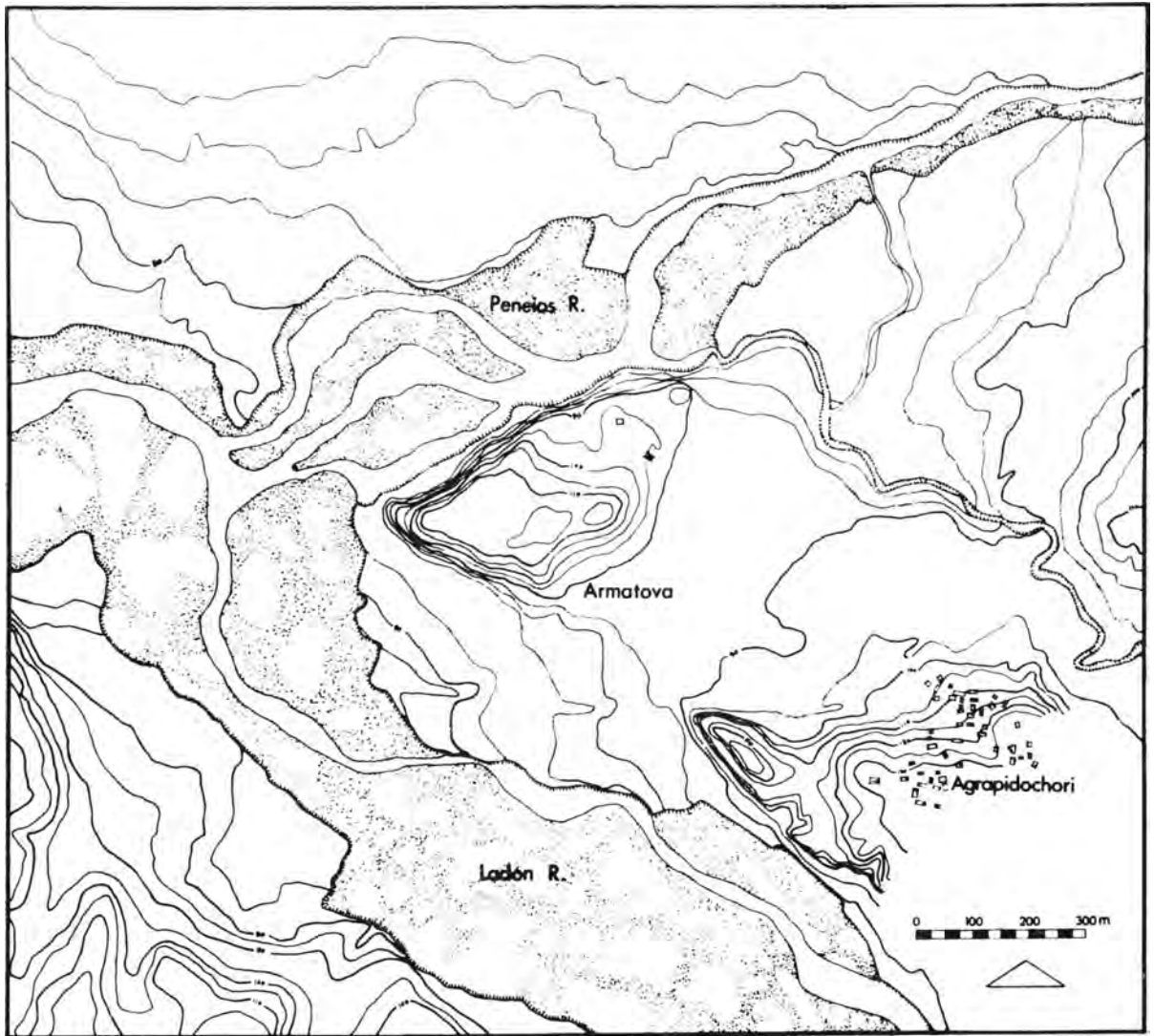
1. P. G. Themelis, « Trial excavation at Elean Pylos » *Deltion* 20 (1965): *Chronica*, pp. 214-219.

2. *Deltion* 23 (1968): *Chronica*, pp. 177-178.

a maximum depth of about 0.75 m., measured from the bottom of the level of modern cultivation to hard-pan (in Room 5 in Area C). The top of the hill was divided for convenience into five Areas (A - E) and these may be briefly described from east to west.

Area A comprised a series of trial trenches

Two of the graves were constructed of unworked stones (Graves 2 and 5, Pl. 1 and 3) two were simple interments (Graves 1 and 4) and one was a tile covered grave (Grave 3). Placed with the body in Grave 1 was a cup of gray fabric (Minyan Ware), clearly to be dated to the Middle Bronze Age (Pl. 159 a. The cup

Plan 2. Map of Armatova and its environs

at the eastern end of the hill. All of these trenches reached native hard-pan almost directly beneath the present surface. Most of the trenches were unproductive. At the eastern end of the hill, however, five graves were discovered.

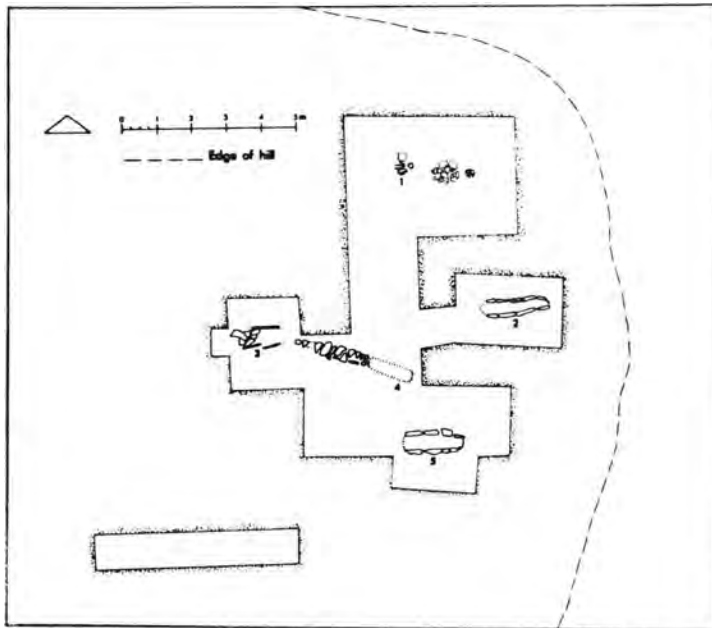
would originally have had two high-slung handles). No objects were discovered in the other graves, and they are not necessarily to be dated to the same period.

Area D comprised a series of trial trenches

located for the most part on the southern side of the hill, and a more extensively excavated area near the northern edge of the hill where a house dating to the Byzantine period was found. The trial trenches produced pottery of the Classical period, but no architectural remains. The Byzantine house was discovered within a low mound, the top of which was slightly higher than the surrounding surface of the hill (P l. 159 d; P l a n 4). It consisted of three rooms and an outside shelter, perhaps a lean-to, which may have been used as a kitchen. Room 3 had a floor of pebbles and plaster which was interrupted at the edges to

and fragments of glass vessels, one bronze coin of the Byzantine period and one silver coin of the early Frankish period (P l. 159 b, lower left). The possible lean-to at the western side of the house produced many fragmentary pots including one curious spouted vessel (P l. 159 c). The house may be tentatively dated to the twelfth century A.D.

Area C was located near the southwestern edge of the hill at the point where Mr. Themelis discovered and partly excavated a house of the Classical period in 1964 (P l. 159 e; P l a n 5). The remains of several other constructions of the Classical period were cleared in 1968,

Plan 3. Plan of eastern part of Area A showing trenches and graves

reveal the outline of rectangular benches set against the northern, southern and western walls. The eastern side of the house was badly destroyed and it was not possible to tell whether it had a similar arrangement. Blocked doorways were discovered on the northern and western sides of Room 1 and a tile covered burial of the Byzantine period was discovered beneath its floor (not shown on the plan). Two other tile burials, one definitely of the Byzantine period, the other of indeterminable age, were discovered near the house. Finds from the house itself included many tiles which had evidently fallen from the roof, a few sherds

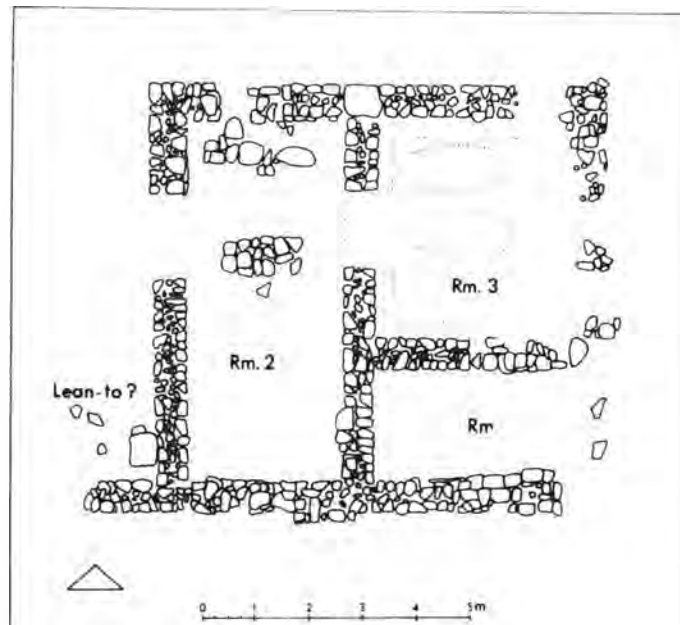
including several houses and a well. The lower part of the house walls was constructed of unworked pieces of the soft local sandstone. Although the walls rarely survived to a height of more than two or three stones, it is a likely hypothesis that their upper part was constructed of mud brick. Complete house plans were not easy to distinguish in this Area, though it is possible to say that the houses were made up of roughly rectangular rooms. Finds from the houses included many roof tiles of Laconian type, fragmentary pottery of the late fifth and early fourth centuries B.C., terracotta spoils (P l. 160 b), iron nails and a few coins. A

room of one house which had apparently been destroyed by fire (Rm. 2) produced a silver coin of Elis dating from the first half of the fourth century B.C. with a head of Hera on its obverse (P l. 159 b, lower right). The upper part of the well, which extended over 9 m. beneath the surface, was constructed of unworked stones; its sides were unlined further down. The well produced fragments of water jars and other pottery, including a fragment of a red-figure crater with the representation of a woman holding a lyre (P l. 160 a).

Areas B and E, which may be taken together, comprise the most widely excavated

collecting basin for the ground water which gathers above the relatively impervious clay layer. The pottery from the well was like that discovered earlier, though no pieces with figured decoration were found in 1968. No other structures were found contemporary with the well.

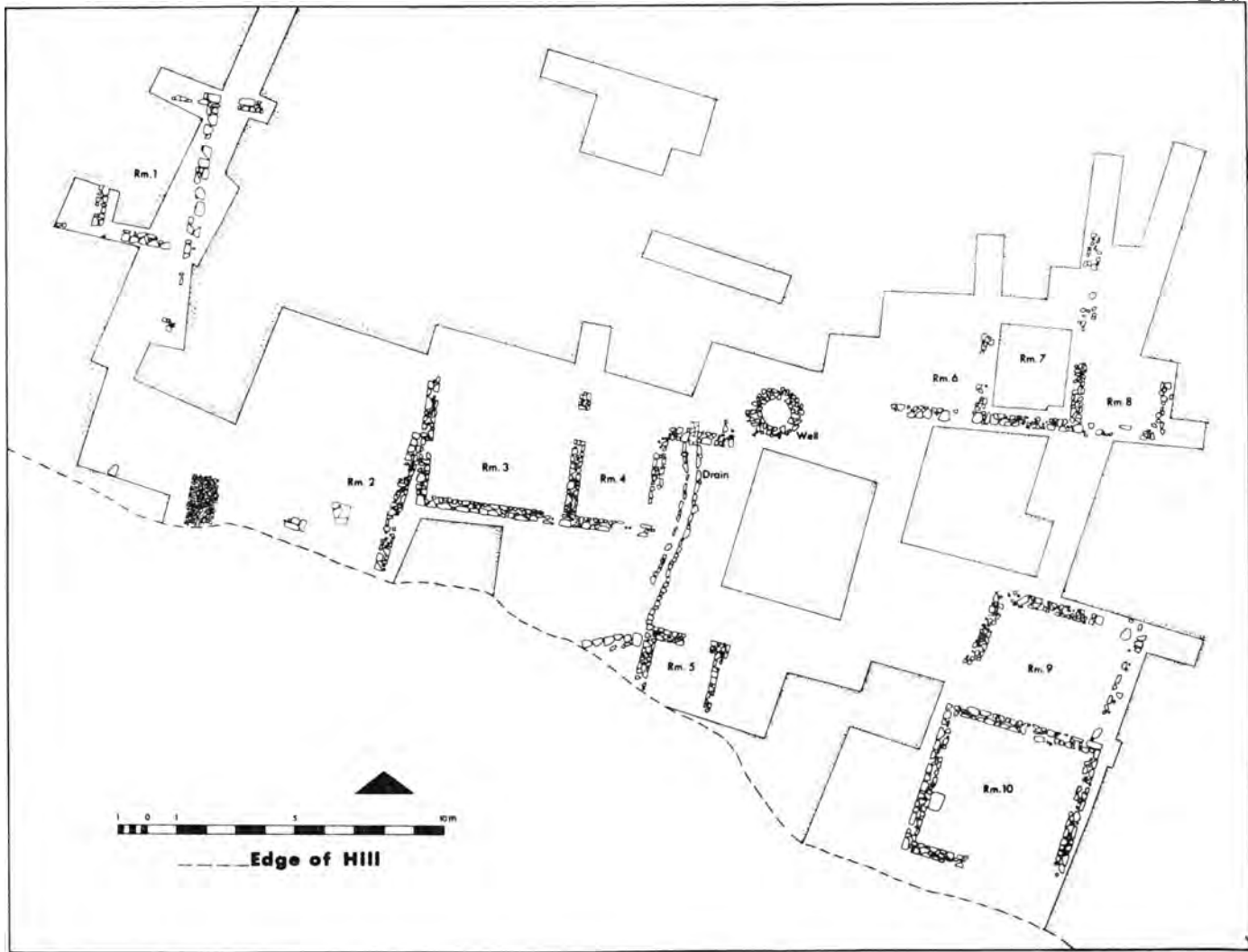
A number of houses of a period later than the well were excavated in Areas B and E. The plan of the houses indicated that there may have been two or more building phases. The two best preserved houses, near the center of the excavated space, are made up of a number of roughly rectangular rooms

Plan 4. Plan of Byzantine house in Area D

space (P l. 160 d). This is located near the northwestern edge of the hill in the vicinity of another of Mr. Themelis' trial trenches of 1964. The excavation of a well of the late Geometric or early Archaic period, begun by Themelis, was completed in 1968. It had been partly carried away by erosion, with the result that its profile could be easily discerned in the vertical scarp which formed the northern edge of the excavated space (P l. 160 e). The well had been cut through the pebble and stone layer forming the uppermost geological stratum of the hill and for a short distance into the clay level beneath; its lower part thus formed a

and they are separated by a narrow alley; this arrangement is reminiscent of that of Classical houses from Olynthos, and it suggests that the town was at one time laid out on a grid pattern. The construction of the houses is similar to that of the houses in Area C. Many remains of walls may have been lost through erosion at the northwestern edge of the hill and through repeated plowing in modern times. The finds from the houses include household pottery (P l. 160 c), which may be dated to the early fourth century B.C., many terracotta spoils (P l. 160 b), and a few objects of metal. One room in the northeast part of the

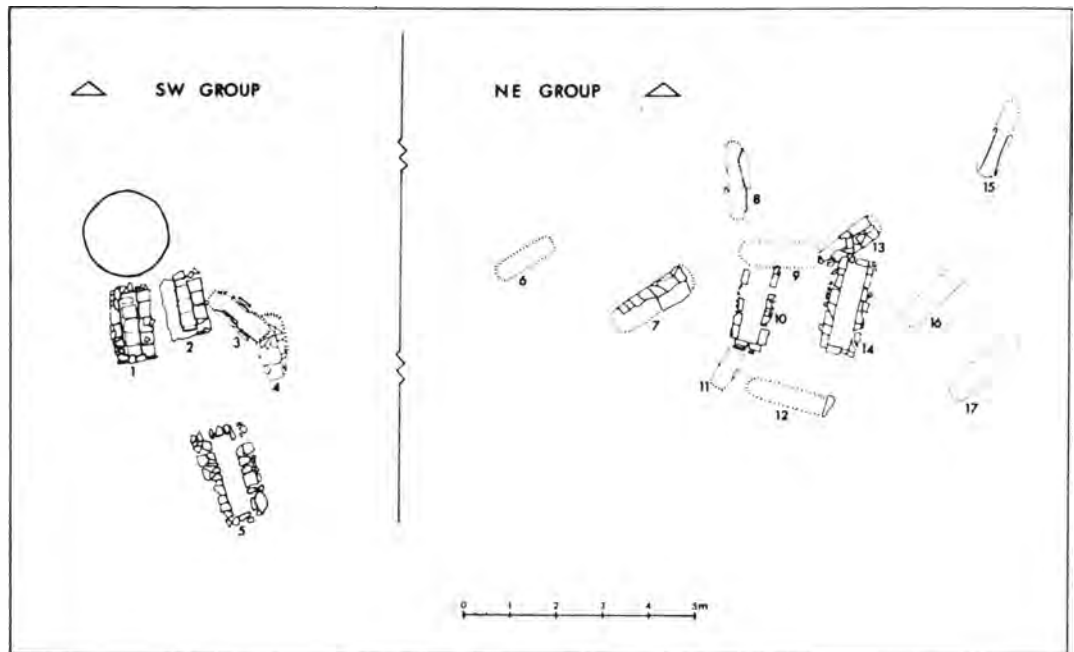

Plan 5. Plan of Area C

excavated space was used as a storeroom; in it were found many tiles which had been stacked on the floor. Since it was decided in the limited time available to extend the excavated space as widely as possible horizontally, much of the floor deposits may have been left unexcavated.

The fields to the northeast of Armatova were divided into two Areas, Area X and Area F. Area X comprised the plateau immediately beneath Armatova. Only two trenches were excavated here, both unproductive. No further exploration was attempted of the two

18 m. (P l a n 6; View of Southwestern Group, P l. 161 e). All are of the Roman period and date from the late third or early fourth century A.D. About half of the graves were constructed of large pan tiles. Most of the rest were built either of flat rectangular tiles or of small unworked stones or of a combination of flat tiles and stones. Three graves may have been simple interments in the earth. Most of the graves contained single interments, though four double interments were found. Twelve of the graves contained grave goods, usually several objects in each grave. The grave goods

Plan 6. Plan of graves and well in Area F 2

« Tymboi » in this Area, in which Mr. Themelis discovered a number of graves.

Area F was the designation used for a series of exploratory trenches in the fields to the east and northeast of Armatova subdivided into individual fields (F 1 - 4). F 1, the southernmost field, situated about 130 m. southwest of F 4, was unproductive. F 2 and F 4 were excavations in the fields of B. Tsarouchas, where Mr. Themelis discovered two graves. Seventeen more graves were excavated in F 2 in 1968, situated in two groups, a Northeastern and a Southwestern Group, which were separated from one another by a distance of about

consisted mostly of pottery (P l. 161 a), but included four terracotta lamps (P l. 161 b), four glass vessels, four coins and one bronze dipper (P l. 161 d).

In the midst of the graves of the Southwestern Group in F 2 an earth - cut well was discovered (P l. 161 e). It contained much fine pottery in a fragmentary state. The shapes included jugs, hydriae craters, trefoil - mouthed oinochoai, cups and plates. The decoration consisted generally of a fine black glaze with occasional bands of red or white paint. Some pieces had abstract patterns in black and red on a light ground. A few figured pieces were

found, including one fragment with the drawing of a bearded man unsheathing his sword (P l. 161 c), and another in early blackfigure style. The well had apparently gone out of use in the late seventh or early sixth century B. C. The deposit of pottery should prove of great importance to our knowledge of the ceramic production of Elis in the Archaic period.

A chance find from Area F 2, unconnected with any structure, was a silver coin of the Achaian League, dating to the period after about 370 B.C. (P l. 159 b, upper).

An exploratory trench dug in F 4 resulted in the discovery of another well with built walls whose deposit dates to the late fifth or early fourth century B.C.

A series of trenches were excavated in F 3, which is separated by a stream from F 2. These produced four graves without offerings, the remains of a small round construction, perhaps an oven, and fragmentary walls of a building of the Roman period. The walls were constructed of large stones set in a good lime mortar. Unfortunately, time did not permit further exploration, and the nature of the building remains uncertain.

One further operation in 1968 was the excavation of a pithos-burial which had been partly exposed by the road running from Agrapidochori towards the Ladon River at the foot of the hill Kremilas, the small hill immediately to the west of Agrapidochori (P l a n 2). The pithos (a large storage jar) lay on its side and contained a small bowl of the fifth or fourth century B.C.

The excavations of 1968 produced no direct proof of the identification of Armatova with Elean Pylos. No inscriptions were found which had bearing on the identification. On the other hand, the excavations have shown the existence of a settlement of moderate size dating to the late fifth and early fourth centuries B.C., a period for which we have historical evidence for

the habitation of Pylos (Diod. XIV, 17, 8: 401 B.C.; Xen., *Hell.* VII, 4, 16 and 26 : 365 B.C.). Pausanias mentions Pylos as being on the mountain road from Olympia to Elis at the confluence of the Peneios and Ladon Rivers (VI, 22, 5) at a distance of 80 stades from Elis (which is almost exactly the distance from Armatova to Elis) and Strabo mentions that it is near Scollion (or Scollis), a mountain spur situated a few kilometers northeast of Armatova. The combined evidence places the identification beyond any reasonable doubt.

Status

By the end of the summer of 1968 the objectives of the project were substantially completed; we had obtained an adequate picture of the periods at which the site was occupied and we had excavated some of the more important remains. The time-table for the flooding of the area of the site has not yet been certainly determined and further study and even excavation of the site might be possible in the summer of 1969. If further excavations were planned, they would be directed towards exploration in the large space left unexcavated near the center of Armatova at its northern side, and towards exploration near the two wells in F 2 and F 4 respectively in an attempt to discover other structures contemporary with these wells. Further excavations are not contemplated at present, however.

The most pressing follow-up activity is further study of the finds recovered, which are now stored in the Museum at Olympia, in order that a final report may be prepared. The grantee hopes to carry out this study in the summer of 1969, and it is tentatively planned to request support for this activity from the National Endowment for the Humanities.

JOHN E. COLEMAN

ΒΥΖΑΝΤΙΝΑ ΚΑΙ ΜΕΣΑΙΩΝΙΚΑ ΜΝΗΜΕΙΑ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΥ

Κατά τὸ ἔτος 1968 ἐπραγματοποιήθησαν ὑπὸ τῆς Ἐφορείας Βυζαντινῶν Ἀρχαιοτήτων 3ης Περιφέρειας αἱ κάτωθι ἐργασίαι :

Α'. ΣΤΕΡΕΩΣΙΣ ΜΝΗΜΕΙΩΝ ΚΑΙ ΣΥΝΤΗΡΗΣΙΣ ΤΟΙΧΟΓΡΑΦΙΩΝ

1. Εἰς τὸν ναὸν **Ζωοδόχου Πηγῆς Σαμαρίνας** (12ου αἰ.)¹ ἐγένετο συντήρησις τῶν τοιχογραφιῶν διὰ συνεργείου ὑπὸ τοὺς συντηρητὰς Σ. Παπαγεωργίου καὶ Σ. Περράκην. Ἡ ἐργασία τῆς στερεώσεως τῶν τοιχογραφιῶν ὠλοκληρώθη. Δὲν ἐπεχειρήθη ὁμως ὁ καθαρισμὸς τούτων. Συγχρόνως ἀνεκεραμώθη ὁ τροῦλλος τοῦ ναοῦ, χωρὶς νὰ γίνῃ ἀποκατάστασις τῆς ἀρχικῆς μορφῆς του. Ἡ ἐπείγουσα ἐκτέλεσις τῆς ἐργασίας ἐκρίθη ἀπαραίτητος χάριν τῆς προστασίας τῶν ἐντὸς τοῦ ναοῦ τοιχογραφιῶν².

2. Εἰς τὸ **Κάστρον τῆς Ἀνδρούσης** (13ου - 14ου αἰ.)³ ἐστερεώθη ὁ κυκλικὸς ΒΔ. πύργος τοῦ περιβόλου, ὅστις ἐκινδύνευε νὰ καταρρεύσῃ ὀλόκληρος ἐκ τοῦ γεγονότος ὅτι εἶχον πλήρως ὑποσκαφῆ τὰ θεμέλια του, λόγῳ διαβρώσεως τῆς κλιτύος, ἐπὶ τῆς ὁποίας εἶναι θεμελιωμένος⁴.

3. Εἰς τὸ **Κάστρον τῆς Καλαμάτας**⁵ ἐστερεώθη ὁ μέγας Β. πύργος. Ἡ ἀναστήλωσις αὐτῆ, ἐκτελεσθεῖσα διὰ τοῦ ἀρχιτεχνίτου Εὐστ. Φεργαδιώτη, παρουσίασε μεγάλας δυσκολίας λόγῳ τῆς ἀποκρήμνου θέσεως, ἐπὶ τῆς ὁποίας εἶναι ἰδρυμένος ὁ πύργος, λόγῳ τοῦ βαρυτάτου οἰκοδομικοῦ ὕλικου του καὶ λόγῳ τοῦ γεγονότος ὅτι ἡ κάτωθεν τούτου περιοχὴ τυγχάνει κατωκνημένη. Παρὰ ταῦτα ἡ ἐργασία ἐξετελέσθη λίαν ἱκανοποιητι-

1. A. Blouet, *Expédition scientifique de Morée*, τόμ. 1, πίν. 19 - 20. A. Couchaud, *Choix d'Eglises Byzantines en Grèce*, Paris 1842, πίν. 29. Φ. Βερσάκη, *ΑΕ* 1919, σ. 89 - 95. G. Millet, *L'École grecque dans l'Architecture Byzantine*, Paris 1916, σ. 64, 67 - 68, εἰκ. 30 - 32. Τοῦ αὐτοῦ, *Recherches sur l'Iconographie de l'Évangile*, Paris 1960, σ. 32, 42, 157, 499, 622, εἰκ. 536. A. Bon, *Le Peloponnèse Byzantin jusqu' en 1204*, Paris 1951, σ. 142, 146 - 147, 149, 162. Ν. Δρανδάκη, *Σαμαρίνα*, *ΑΔ* 17 (1961 - 62) : Χρονικά, σ. 89 - 90, Πίν. 97 α-β. A. Bon, *La Morée Franque*, Paris 1969 (εἰς τὸ ἐξῆς Bon, *Morée*), σ. 439, 589, πίν. 98, 1α-β.

2. Ν. Δρανδάκη, *ἐ.ἀ.*

3. Ἰ. Θ. Σφηκοπούλου, *Τὰ Μεσαιωνικὰ Κάστρα τοῦ Μορηῆ*, Ἀθήναι 1968 (εἰς τὸ ἐξῆς Σφηκοπούλου), σ. 323 - 326. A. Bon, *Morée*, σ. 637 - 639, πίν. 94 - 96, 97, 2α.

4. Bon, *Morée*, πίν. 95α καὶ 97, 2α.

5. R. Traquair, *Mediaeval Fortresses of the North-Western Peloponnesus*, *BSA* 12 (1906 - 7), 271 - 272, πίν. IX. K. Andrews, *Castles of the Morea*, Princeton, N. J. 1953 (εἰς τὸ ἐξῆς Andrews), σ. 28 - 35, πίν. V. Σφηκοπούλου, σ. 326 - 328. Bon, *Morée*, σ. 666 - 668, πίν. 89 - 93.

κῶς (Πίν. 162 α - β, 163 α - β). Ἐπίσης ἐστερεώθη μέρος τοῦ ἐξωτερικοῦ ΒΑ. περιβόλου τοῦ Κάστρου (Πίν. 163 γ - δ).

4. Εἰς τὸν ναὸν **Ἁγίου Βασιλείου Κουτήφαρη Μάνης** ἐγένετο στερεώσις τοῦ κτηρίου καὶ συντήρησις τῶν τοιχογραφιῶν διὰ τοῦ ἀρχιτεχνίτου Ἐμμ. Λιγνοῦ καὶ τοῦ συντηρητοῦ Σ. Παπαγεωργίου. Ἐπίσης τὰ μέγιστα ἐβοήθησεν εἰς τὰς ἐν λόγῳ ἐργασίας ὁ ζωγράφος - συντηρητὴς Ἄ. Μαργαριτώφ. Αἱ ἐργασίαι, ἐκτελεσθεῖσαι ἐσπευσμένως, δὲν ὠλοκληρώθησαν. Πάντως τὸ μνημεῖον ἐξησφαλίσθη ἀπὸ ἀμμεσον κίνδυνον καταρρεύσεως (Πίν. 164 α - β).

Ἐντὸς τοῦ ναοῦ ὑπάρχουν τοιχογραφίαι εἰς δύο στρώματα, τὸ πρῶτον 13ου αἰῶνος, ἀφελοὺς ὁμως τέχνης, καὶ τὸ δεύτερον τῶν χρόνων τῆς Τουρκοκρατίας, ἐπίσης ἀφελοὺς τέχνης.

Ὁ R. Traquair⁶ ἀναφέρει παρεμπιπτόντως τὸν ναὸν τοῦ Ἁγίου Βασιλείου, τὸν ὁποῖον συγκρίνει μὲ τὸ καθολικὸν τῆς Μονῆς Δεκούλου ἐν Οἰτύλῳ καὶ τὸν Ἁγιὸν Νικόλαον Λαγκάδας καὶ τὸν ὁποῖον θεωρεῖ σύγχρονον πρὸς τοὺς ναοὺς τούτους, χρονολογούμενους εἰς τὰ μέσα τοῦ 18ου αἰῶνος. Πιθανῶς εἶχεν ἐπηρεασθῆ εἰς τὴν χρονολόγησιν ταύτην ἀπὸ τὰς τοιχογραφίας τοῦ νεωτέρου στρώματος, διατηρουμένας ἴσως τότε ἐφ' ὀλοκλήρου τῆς ἐσωτερικῆς ἐπιφανείας τοῦ κτηρίου.

Κατὰ τοὺς χρόνους τῆς Τουρκοκρατίας ὁ ναὸς ὑπέστη σοβαρὰς ἐπεμβάσεις, αἱ ὁποῖαι εἶναι αἰσθηταὶ κυρίως εἰς τὴν ἀψίδα τοῦ ἱεροῦ καὶ εἰς τὸν τροῦλλον. Κατὰ τὴν ἐπισκευὴν ταύτην τοῦ τροῦλλου οἱ λίθοι τῆς σφενδόνης ἐχρησιμοποιήθησαν ἐκ δευτέρου εἰκῆ καὶ ὡς ἔτυχεν, εἰς τρόπον ὥστε αἱ ἐπ' αὐτῶν ἀρχικαὶ τοιχογραφίαι τοῦ 13ου αἰῶνος ἐκρύβησαν ἐντὸς τῶν ἀρμών. Ὁ ἐπισκευασθεὶς τότε τροῦλλος φέρει ἐσωτερικῶς ὑπολείμματα Παντοκράτορος ἐκ τῆς νεωτέρας τοιχογραφίσεως. Ἐξ ἄλλου, μεταξὺ τῶν χωμάτων, τὰ ὁποῖα ἀφηρέθησαν ἀπὸ τὴν στέγην, εὐρέθη νόμισμα ἐνετικὸν 17ου αἰῶνος⁷.

5. Εἰς τὸν ναὸν τοῦ Προφήτου Ἁλῆ εἰς θέσιν **Ἀμπύσολες Θαλαμῶν Μάνης**⁸ ἐγένετο ἀνα-

6. R. Traquair, *The Churches of Western Mani*, *BSA* 15 (1908 - 9) (εἰς τὸ ἐξῆς Traquair), σ. 202.

7. Ἡ ταῦτισις ἐγένετο ὑπὸ τῆς κ. Ἀδ. Καραμεινίη - Οἰκονομίδου, Ἐπιμελητρίδος τῆς Νομισματικῆς Συλλογῆς τοῦ Ἐθνικοῦ Ἀρχαιολογικοῦ Μουσείου.

8. Traquair, σ. 198, πίν. XV. H. Megaw, *Byzantine Architecture in Mani*, *BSA* 33 (1932-33) (εἰς τὸ ἐξῆς Megaw), σ. 160 - 162, πίν. 21 c. F. Gerke, *Die Mittelalterlichen Kunststätten, Der Peloponnes*, Athen 1944 (εἰς τὸ ἐξῆς Gerke), σ. 238, εἰκ. 16.

κεράμωσις τῆς στέγης καὶ ἀφρηρῆθι τὸ ἄνωθεν τῆς Δ. κεραίας μικρὸν κωδωνοστάσιον, τὸ ὁποῖον ἀπεδείχθη ὅτι ἦτο νεωτέρα προσθήκη (Πί ν. 164 γ). Τὸ κωδωνοστάσιον τοῦτο οὐδὲν ὡς συνεδέετο μὲ τὴν ὑπόλοιπον οἰκοδομήν. Ἦτο ἐπισφαλῶς στερεωμένον ἐπὶ τῶν σχιστολιθικῶν πλακῶν, διὰ τῶν ὁποίων εἶχε καλυφθῆ ἡ στέγη μετὰ τὴν ἀφαίρεσιν τῶν ἀρχικῶν κεραμίδων, καὶ ἐξεῖχε κατὰ πολὺ πέραν τῆς Δ. προσόψεως τοῦ ναοῦ· ἡ δὲ προεξοχὴ αὕτη ἦτο καὶ ἀσύμμετρος, δηλαδὴ μεγαλύτερα πρὸς τὰ ἀριστερὰ καὶ μικροτέρα πρὸς τὰ δεξιὰ. Ἡ ἀφαίρεσις τοῦ κωδωνοστασίου, ὄντος ἀσυνδέτου πρὸς τὴν ὑπόλοιπον οἰκοδομήν, ὑπεγορεύθη ἐκ τοῦ λόγου ὅτι τὸ βάρος του ἐδημιούργει ἐπικινδύνους ρωγμὰς ἐπὶ τοῦ Δ. θόλου τοῦ ναοῦ. Εἰς τὸ κωδωνοστάσιον ἦτο ἐντετειχισμένον ἀπόστημα κατεργασμένου μαρμάρου, τὸ ὁποῖον διεφυλάχθη ἐντὸς τοῦ ναοῦ. Αἱ ἐργασίαι ἐγένοντο διὰ τοῦ ἀρχιτεχνίτου Ρ. Ξένου.

Ὁ ναὸς φέρει ἐσωτερικῶς τοιχογραφίας χρονολογούμενας μετὰ πάσης πιθανότητος εἰς τὸν 13ον αἰῶνα, αἵτινες ὅμως ἔχουν ὑποστῆ μεγάλην φθορὰν ἀπὸ στρώμα λειχῶν, ὀφειλομένων κυρίως εἰς τὴν ἔλλειψιν στεγανότητος τῆς στέγης. Δείγμα τῶν ἐν λόγῳ τοιχογραφιῶν παρέχει ἡ φωτογραφία τοῦ Πί ν. 164 δ.

6. Εἰς τὸν ναὸν Ἁγίων Ἀναργύρων Κούμνης⁹ ἐγένετο ἀνακεράμωσις τῆς στέγης. Τὸ κτήριον φέρει ἐσωτερικῶς τοιχογραφίας εἰς τέσσαρα στρώματα, αἵτινες παρουσιάζουν μέγα ἐνδιαφέρον¹⁰. Αἱ τοιχογραφίαι τοῦ δευτέρου στρώματος, σωζομένου καλύτερον τῶν ἄλλων, χρονολογοῦνται μετὰ πάσης πιθανότητος εἰς τὸν 13ον αἰῶνα. Ἡ ἀνακεράμωσις ἐγένετο διὰ τοῦ ἀρχιτεχνίτου Ρ. Ξένου.

7. Εἰς τὸν ναὸν Ἁγίου Νικολάου εἰς θέσιν Καμπινάρη τοῦ χωρίου Πλάτσα Μάνης¹¹ ἐγένετο μερικὴ ἀνακεράμωσις τῆς στέγης διὰ τοῦ αὐτοῦ ἀρχιτεχνίτου Ρ. Ξένου. Ἐνταῦθα δημοσιεύεται φωτογραφία τοῦ ναοῦ ὡς ἔχει σήμερον

9. Traquair, σ. 193 - 194, πιν. XIV καὶ XV. Megaw, σ. 162. Gerke, σ. 278, εἰκ. 30. Κ. Ψυχιοῦ, Σπάρτη, Μιστράς, Λακωνία, Ἀθήνα 1939, σ. 106.

10. Μὲ τὰς τοιχογραφίας τοῦ ναοῦ τούτου ὡς καὶ τῶν δύο προαναφερθέντων, προτίθειμα νὰ ἀσχοληθῶ εἰς ἰδιαιτέραν μελέτην.

11. Traquair, σ. 194 - 195, εἰκ. 2, πιν. XV. Megaw, σ. 162. Σ. Κουγέα, Περί τῶν Μελιγγῶν τοῦ Ταυγέτου ἐξ ἀφορμῆς ἀνεκδότου Βυζαντινῆς ἐπιγραφῆς, Πραγματεῖαι Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν, τόμ. 15, ἀριθ. 3, Ἀθήναι 1951, σ. 1-34. Η. Ahrweiler - Glykatzi, Une inscription méconnue sur les Mélingues du Taygète, BCH 86 (1962), σ. 1 - 10. Gerke, σ. 224, εἰκ. 8.

(Πί ν. 165 α). Ἡ σφενδόνη τοῦ τρούλλου, ἐπισκευασθεῖσα πρὸ ἐτῶν παρὰ τῶν ἐντοπιῶν, ἔχει ἀλλάξει μορφήν¹² καὶ παρουσιάζει ἀνάγκην ἀποκαταστάσεως.

8. Εἰς τὸν ναὸν Ἁγίας Τριάδος Κρανιδίου¹³ συνεχίσθη ἡ συντήρησις τῶν τοιχογραφιῶν καὶ ἐσταθεροποιήθησαν τὰ χρώματα. Ἡ ἐργασία ἐπραγματοποιήθη διὰ συνεργείου ὑπὸ τὸν συντηρητὴν Σ. Περράκην.

9. Ἐν Δημητσάνῃ ἀνεστηλώθη τὸ ἀρχοντικὸν Ἄντωνοπούλου¹⁴. Ἡ ἐργασία ἐγένετο ὑπὸ τῆς Ἐπιμελητρίας δ. Ἐ. Κουνουπιώτου, τῆς ὁποίας δημοσιεύεται κατωτέρω σχετικὴ ἔκθεσις.

Β'. ΑΝΑΣΚΑΦΑΙ

1. Εἰς τὸν ἀγρὸν Σοφίας Τσιμπούρη ἐν Ἀρχαίᾳ Κορίνθῳ συνεχίσθη ἡ ἀρξάμενη πέρυσιν ἀνασκαφή¹⁵.

2. Εἰς τὸν ἀγρὸν Δημητρίου Γ. Σταθοπούλου εἰς θέσιν Παληόπυργα Ἀργους συνεχίσθη ἡ ἀπὸ ἐτῶν ἀρξάμενη ἀνασκαφή¹⁶.

Ἄμφότεραι αἱ ἐργασίαι ἐπωπεύθησαν ὑπὸ τῆς Ἐπιμελητρίας δ. Ἐ. Κουνουπιώτου, τῆς ὁποίας δημοσιεύεται κατωτέρω σχετικὴ ἔκθεσις.

Γ'. ΚΑΘΑΡΙΣΜΟΙ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΩΝ ΧΩΡΩΝ

Ἐγένετο καθάρισμός τοῦ χώρου περὶ τὸ ἀποκαλυφθὲν τμήμα τοῦ Ἰουστινιανείου τείχους τοῦ Ἰσθμοῦ εἰς τὸ σημεῖον, ὅπου διασταυροῦται τοῦτο μετὰ τῆς ἐθνικῆς ὁδοῦ Ἀθηνῶν - Κορίνθου¹⁷. Δημοσιεύονται ἐνταῦθα δύο φωτογρα-

12. Πρβλ. Traquair, εἰκ. 2.

13. Γ. Ἀ. Σωτηρίου, Ἡ Ἁγία Τριάς Κρανιδίου, ΕΕΒΣ, τόμ. Γ' (1926), σ. 192 - 205, εἰκ. 1 - 11. Ἀ. Κ. Ὀρλάνδου, ABME A' (1935), σ. 42. Μ. Chatzidakis, Symposium de Sopocani, Belgrade 1967, σ. 68, εἰκ. 17 - 18. Τοῦ αὐτοῦ, Βυζαντινὸν καὶ Χριστιανικὸν Μουσεῖον, ΑΔ 22 (1967) : Χρονικὰ, σ. 23, Πίν. 29 β καὶ 32 α - β. Bon, Morée, Paris 1969, σ. 102, 115, 488.

14. Τ. Ἀ. Γριτσοπούλου, Ὁ Στασιὸς τῆς Ἀκοβας καὶ ἡ οἰκογένεια Λαμπαρδοπούλου τῆς Δημητσάνης, Ἑλληνικά, τόμ. ΙΓ' (1953), σ. 129 καὶ 150. Τοῦ αὐτοῦ, Οἱ Ναοὶ τῆς Δημητσάνης, Ἀθήναι 1954, σ. 6 κ.έ. Φ. Ἀ. Δροσογιάννη, ΑΔ 22 (1967) : Χρονικὰ, σ. 222. Ἰ. Μπενεχούτσου, Σπίτια τῆς Γορτυνίας, Τὸ Ἑλληνικὸ Λαϊκὸ Σπίτι ('Ἐθνικὸν Μετσόβιον Πολυτεχνεῖον. Ἐδρα Ἀρχιτεκτονικῆς Μορφολογίας καὶ Ρυθμολογίας. Τακτικὸς Καθηγητῆς Π. Ἀ. Μιχαήλ, Φροντιστηριακὰ Ἐργασίαι Α'), εἰκ. 54, 55.

15. Φ. Ἀ. Δροσογιάννη, ΑΔ 23 (1968) : Χρονικὰ, σ. 195 - 200, Πίν. 149 - 152.

16. Ε. Πρωτονοταρίου - Δεϊλάκη, ΑΔ 19 (1964) : Χρονικὰ, σ. 126 - 127, Πίν. 124 α - δ.

17. Δ. Ἰ. Πάλλα, Τὸ Ἐξαμίλιον τείχος ἐπὶ τοῦ Ἰσθμοῦ, ΑΔ 17 (1961 - 62) : Χρονικὰ, σ. 78 - 83, Πίν. 91 α - γ, 92 β - δ, 93 α - β (ἐνθα καὶ προγενεστέρα βιβλιογραφία). Βλ. ὡσαύτως Σ. Λάμπρου, Νέος Ἑλληνομηνημῶν, τόμ. Β' (1905), σ. 435 - 489, αὐτόθι, τόμ. Δ' (1907), σ. 20 - 26 καὶ σ. 240 - 243 καὶ αὐτόθι, τόμ. Ε' (1908), σ. 115 - 116.

φίαι τοῦ τείχους, ὡς ἔχει σήμερον δεξιὰ τῆς πρὸς Κόρινθον ἐθνικῆς ὁδοῦ (Π ί ν. 165 β - γ). Ἐντὸς πύργου ἀριστερὰ τῆς ἐθνικῆς ὁδοῦ εὐρέθη ἀσάριον τοῦ Ἄρκαδίου καὶ σιδηρὰ αἰχμὴ βέλους. Ἐπὶ δὲ τῆς ἄνω ἐπιφανείας τοῦ τείχους εὐρέθησαν δύο νομίσματα, ἐξ ὧν τὸ ἓν ἐφθαρμένον καὶ τὸ ἕτερον ἐνετικόν, 14ου αἰῶνος ἐκ κράματος (Antonio Venier, 1382 - 1400. Πρβλ. Papadopolii, I, σ. 231, ἀριθ. 7)¹⁸.

Διὰ τὰς ἐν Λακωνίᾳ ἐκτελεσθείσας ἐργασίας δημοσιεύεται κατωτέρω ἰδίᾳ ἔκθεσις ὑπὸ τοῦ Ἐπιμελητοῦ Βυζαντινῶν Ἀρχαιοτήτων Μυστρᾶ.
Φ. Α. ΔΡΟΣΟΓΙΑΝΝΗ

*

1. ΚΟΡΙΝΘΙΑ

ΑΡΧΑΙΑ ΚΟΡΙΝΘΟΣ

Ἀνασκαφὴ οἰκοπέδου Τσιμπούρη¹

Κατὰ μῆνα Σεπτέμβριον συνεχίσθησαν ἐπὶ τετραήμερον αἱ ἀρξάμεναι κατὰ τὸ παρελθόν ἔτος ἀνασκαφαὶ ἐντὸς τοῦ οἰκοπέδου Σ. Τσιμπούρη. Αὗται εἶχον ἀποκαλύψει ἀλληλοδιαδόχως παλαιοχριστιανικὸν κτίσμα, στρώμα καταστροφῆς τοῦ 3ου μ.Χ. αἰ., ὄχρετόν καλῆς κατασκευῆς καὶ τμήμα τοίχου ἀνήκοντος πιθανώτατα εἰς ἑλληνιστικοὺς χρόνους.

Ἐφέτος ἡ ἀνασκαφὴ προὐχώρησε πρὸς Α. καὶ Β. τῆς περυσινῆς, δὲν κατῆλθε δὲ κατωτέρω τοῦ βάθους εἰς τὸ ὅποιον εὐρέθη ὁ ὄχρετός, διότι ἐκρίθη σκόπιμον νὰ καθαρισθῇ κατὰ πλάτος μεγαλύτερον τμήμα τοῦ οἰκοπέδου πρὸς καλυτέραν κατανόησιν τῶν ἀνασκαπτομένων. Κατὰ τὴν ἔρευναν τοῦ πρὸς Β. τῆς περυσινῆς ἀνασκαφῆς τμήματος, ἀντιστοιχοῦντος πρὸς τὸ παλαιοχριστιανικὸν στρώμα, εὐρέθησαν: χαλκοῦν νόμισμα, πηλίνη σφραγὶς μὲ σταυροειδῆ κοσμήματα, μικρὰ τμήματα μαρμαρίνων ἀρχιτεκτονικῶν μελῶν καὶ ψηφίδες πῆλιναί καὶ ἐκ μαρμάρου, προερχόμεναι ἐκ μαρμαροθετημάτων.

Κατωτέρω, καὶ ἐντὸς τοῦ συνεχιζομένου καὶ πρὸς Β. στρώματος καταστροφῆς τοῦ 3ου μ.Χ. αἰ., εὐρέθησαν ψηφίδες χρώματος λευκοῦ, μικρὸν χαλκοῦν νόμισμα καὶ τμήμα τοιχογραφίας.

Ἐκαθαρίσθη ἐπίσης καὶ ἡ συνέχεια τοῦ ὄχε-

τοῦ, ὅπου ἀπεκαλύφθησαν τμήμα μαρμαρίνης τραπέζης προσφορῶν, ὡς καὶ κυκλικὸν μαρμαρίνον τεμάχιον, ἀνήκον πιθανῶς εἰς διάτρητον θωράκιον.

Κατὰ τὴν διάνοιξιν νέων τομῶν, πρὸς Α. καὶ Β., ἀπεκαλύφθησαν διάφοροι τοῖχοι, σωζόμενοι εἰς μικρὸν ὕψος, καὶ κίων χρησιμοπονηθεὶς ὡς κατώφλιον. Ἐπὶ τοῦ κίονος εὐρέθησαν τεμάχια ἀγγείων καὶ μαρμάρων, τμήμα ψηφιδωτοῦ δαπέδου μὲ λευκὰς ψηφίδας, τεμάχια ὑαλίνων ἀγγείων καὶ μικρὸν χαλκοῦν νόμισμα.

Τέλος, κατὰ τὸν καθαρισμὸν τοῦ χώρου τῆς ἀνασκαφῆς, ἐντὸς σωροῦ λίθων εὐρέθησαν κιονόκρανα, τμήμα ἐπιστυλίου καὶ τὸ ἡμισυ ἀναγλύφου μὲ παράστασιν γυναικείας μορφῆς φερούσης δῆδας.

Δυστυχῶς ἡ ἔρευνα διεκόπη ἀποτόμως λόγῳ ἀρνήσεως τοῦ ἰδιοκτῆτου τοῦ οἰκοπέδου νὰ ἐπιτρέψῃ τὴν συνέχισιν τῆς ἀνασκαφῆς.

2. ΑΡΓΟΛΙΣ

Ἀνασκαφὴ ἀγροῦ Σταθοπούλου εἰς Παλιόπυργον Ἄργους²

Ἡ ἀνασκαφὴ, συνέχεια τῆς ἀρξαμένης τὸ ἔτος 1963, διεξήχθη τὸν χειμῶνα τοῦ ἔτους 1968 ὑπὸ δυσχερεστάτας συνθήκας καὶ διεκόπη ἀποτόμως ἐντὸς βραχυτάτου χρονικοῦ διαστήματος. Οὕτω δὲν κατέστη δυνατόν νὰ ἐξαχθοῦν σαφῆ συμπεράσματα ὡς πρὸς τὰ ἀνασκαπτόμενα ἀρχιτεκτονήματα.

Ἐφέτος ἑκαθαρίσθη καθ' ὅλον σχεδὸν τὸ μήκος τῆς ἡ ἀνακαλυφθεῖσα τὸ 1963 μακρὰ ὀρθογώνιος αἴθουσα, καλυπτομένη διὰ ψηφιδωτοῦ δαπέδου (μῆκ. 18.50, πλ. 3.80 μ.). Αἱ ψηφίδες εἶναι μεγάλου μεγέθους τρίχρωμοι, λευκαὶ, μαῦραι καὶ ἐρυθραὶ, τὸ δὲ σχέδιον τοῦ ψηφιδωτοῦ εἶναι τὸ ἀκόλουθον:

Ἐκτετακτικὸν τὸ ὀρθογώνιον δάπεδον τῆς αἰθούσης πλαισιούται ὑπὸ ταινίας κοσμουμένης δι' ἐναλλάξ ὀρθίων καὶ ἀνεστραμμένων ἀνθέων λωτοῦ³. Ἐσωτερικῶς τὸ δάπεδον διαιρεῖται εἰς τρία διάχωρα, ἐκ τῶν ὁποίων τὸ κεντρικὸν εἶναι τετράγωνον, τὰ δὲ ἄλλα δύο ὀρθογώνια. Τὸ κεντρικὸν κοσμεῖται διὰ κύκλου, ἐντὸς τοῦ ὁποίου πλέγμα ἐκ τετραγώνου καὶ κύκλων συνδεομένων διὰ κόμβων (Π ί ν. 166 α.).

Τὰ ἑκατέρωθεν τοῦ κεντρικοῦ διάχωρα φέρουν τὴν ἐξῆς διακόσμωσιν: Πλαίσιον ἐκ συμπλεκόμενων κύκλων μετὰ κόμβου⁴, ἐντὸς τοῦ ὁ-

18. Ἡ ταύτισις τῶν νομισμάτων ἐγένετο ὑπὸ τῆς κ. Ἀδ. Καραμεσίνη - Οἰκονομίδου, Ἐπιμελητρίας τῆς Νομισματικῆς Συλλογῆς Ἀθηνῶν.

1. ΑΔ 23 (1968) : Χρονικά, σ. 195.

2. ΑΔ 19 (1964) : Χρονικά, σ. 126 - 127, Πίν. 124.

3. Doro Levi, Antioch mosaic pavements, II, pl. CXXVIC.

4. ΑΔ 16 (1960) : Χρονικά, σ. 167, Πίν. 149 δ.

ποίου συνεχές πελτοειδές κόσμημα⁵ (Πί ν. 166 β).

Αί έρευναί εξετάθησαν κυρίως πρὸς Α. καὶ ἐν ἐπαφῇ πρὸς τὸ κτῆμα Κατεπάνου, ὅπου διεπιστώθη ὅτι ἐπερατοῦτο ἡ αἶθουσα, ἡ ὁποία ἐπεκοινώνει διὰ βαθμίδος μετ' ἄλλου διαμερίσματος, ὑψηλοτέρου κατὰ 0,15 μ. Τὸ νέον αὐτὸ διαμέρισμα ἐκτείνεται ἐντὸς τοῦ κτήματος Κατεπάνου καὶ καλύπτεται ὑπὸ ψηφιδωτοῦ δαπέδου μετὰ διακόσμησιν ἐκ διατεμομένων κόκλων⁶.

Ἔργασίαι ἐγένοντο καὶ πρὸς Δ. τοῦ ἀνακαλυφθέντος κατὰ τὸ παρελθὸν ἀμίδωτοῦ διαμερίσματος⁷ (Πί ν. 166 γ).

Ἐκαθαρίσθησαν δύο λίαν κατεστραμμένοι τῆραι καὶ τμήματα ψηφιδωτῶν δαπέδων. Αἱ ψηφίδες εἶναι μικραὶ, χρώματος λευκοῦ, μέλανος, ἐρυθροῦ καὶ κιτρίνου. Τὸ δάπεδον, τοῦ ὁποίου τὸ σχέδιον εἶναι δυσδιάκριτον ἐκ τινος λεπτοῦ ἀλλὰ σκληροῦ στρώματος ἀλάτων, χωρίζεται, νομίζω, εἰς τρία διάχωρα. Τὸ κεντρικὸν φέρει κυκλικά κοσμήματα, τὰ δὲ δύο ἑκατέρωθεν αὐτοῦ διάχωρα φέρουν ἐντὸς τριῶν ἐπαλλήλων πλαισίων, κοσμουμένων διὰ τετραφύλλων καὶ πλοχμῶν, ρομβοειδῆ κοσμήματα (Πί ν. 166 δ).

3. ΑΡΚΑΔΙΑ

ΔΗΜΗΤΣΑΝΑ

Οἰκία πρῶην Ἀνωτοπούλου⁸

Ἡ οἰκία, καλὸν δεῖγμα ἀρχοντικοῦ τῆς Δημητσάνης τοῦ 18ου - 19ου αἰ., ἀηλλοτριώθη ἐσχάτως καὶ θὰ χρησιμοποιηθῇ μελλοντικῶς διὰ τὴν στέγασιν τῆς Ἀρχαιολογικῆς Συλλογῆς Δημητσάνης.

Αὕτη εἶναι συγκρότημα δύο κτηρίων, ἐνὸς τριωρόφου νεωτέρου καὶ ἐνὸς διωρόφου παλαιότερου. Εἰς τὸ ἰσόγειον ἦσαν οἱ βοηθητικοὶ χώροι, εἰς τὸν πρῶτον ὄροφον εἶναι τὸ χειμερινὸν καὶ ἄλλα δύο δωμάτια, εἰς τὸν δεῦτερον ὄροφον δὲ ὑπάρχουν τρία δωμάτια καὶ ἡ μεγάλη αἶθουσα, τὸ σημαντικώτερον διαμέρισμα τῆς οἰκίας. Ἡ αἶθουσα αὕτη φέρει ἐνδιαφέρουσαν ξυλόγλυπτον ὀροφήν (Πί ν. 167 α), ὀλόκληρον δὲ τὴν μίαν πλευρὰν τῆς καλύπτει ἐνδιαφέρον ξυλόγλυπτον ἐρμάριον. Αἱ ἄλλαι πλευραὶ τῆς αἰθούσης ἔχουν ἐπιχρίσματα ἐξ ὑλικοῦ σκληροῦ καὶ

στιλπνοῦ ἀπομιμούμενα ὀρθομαρμάρωσιν. Τὸ ἄνω μέρος τοῦ τοίχου περιθέει εἶδος γείσου μετὰ γραπτὴν διακόσμησιν ἀνθεμίων.

Ἡ οἰκία εὐρίσκετο εἰς κακὴν κατάστασιν. Ἡ στέγη ἐκ τοῦ χρόνου, τοῦ βάρους τῶν χωμάτων καὶ τῶν ἐν τῷ μεταξύ ἀναπτυχθέντων ἐπ' αὐτῆς φυτῶν, εἶχεν ὑποχωρήσει κατὰ 0,50 μ., ἐτοίμη νὰ καταρρεύσῃ. Τὰ ξύλα τῆς στέγης ἦσαν ἐντελῶς σαθρά. Αἱ μεταξὺ αὐτῶν ρωγμαί, ὡς καὶ ἡ ἔλλειψις παραθυροφύλλων καὶ ὑαλοπινάκων, ἐπέτρεπον τὴν εἴσοδον τῶν ὀμβρίων ὑδάτων μετὰ κίνδυνον νὰ καταστραφῇ ἡ ὄραία ξυλόγλυπτος ὀροφή. Ὁ πρὸς Δ. τοίχος ἐκ « τσατμᾶ » ἦτο τελείως σαθρὸς, ὥστε ἡ οἰκία μετετρέπετο εἰς ἐνδιαίτημα προβάτων καὶ λοιπῶν κατοικιδίων. Τέλος, ὁ θόλος τοῦ ἰσογείου εἶχε καταρρεύσει. Μερίμνη τῆς Διευθύνσεως Ἀναστηλώσεως, διὰ μελέτης συνταγείσης ὑπὸ τοῦ ἀρχιτέκτονος τῆς Ὑπηρεσίας κ. Ἀ. Οἰκονομοπούλου καὶ διὰ τοῦ ἀρχιτεχνίτου τῆς Ὑπηρεσίας κ. Ἐμμ. Λιγνοῦ, ἐξετελέσθησαν αἱ ἐξῆς ἐργασίαι: Ἐκαθαρίσθη ἡ στέγη ἀπὸ τὰ χωμάτα καὶ τὰ φυτά. Ἀντικατεστάθησαν ὅλα τὰ ξύλα, διετηρήθησαν μόνον ὀλίγα στερεὰ δοκοὶ καὶ ἐγένετο ἡ ἀνακεράμωσις. Ἐκτίσθη ὁ πρὸς Δ. τοίχος καὶ ὁ θόλος τοῦ ἰσογείου. Ἐστερεώθησαν τμήματά τινα ἐκ τῶν σαθρῶν δαπέδων τῆς οἰκίας καὶ κατεσκευάσθησαν νέα παραθυρόφυλλα (Πί ν. 167 β).

E. ΚΟΥΝΟΥΠΙΩΤΟΥ

*

ΤΡΟΙΖΗΝΙΑ (Δαμαλᾶς)

1. Μουσωλεῖον

Τὸ σωζόμενον ἐν καλῇ καταστάσει, ρωμαϊκῶν χρόνων, μουσωλεῖον (G. Welter, Troizen und Kalanvrea, Berlin 1941), ἐντὸς τοῦ πορτοκαλεῶνος Δρίβα, εἶχε καταχωσθῆ ἐξωτερικῶς κατὰ τὸ μεγαλύτερον μέρος τοῦ ὕψους του καὶ ἐσωτερικῶς εἶχε κατακλυσθῆ ὑπὸ ἀκαθάρτων ὑγρῶν ἐκ τοῦ πλησίον λειτουργοῦντος ἐλαιοτριβείου.

Διὰ τῶν γενομένων ἐργασιῶν, ἐγένετο ἀποχωμάτωσις περὶ τὸ τετραγώνου τούτου κτηρίου, εἰς ἀπόστασιν 3 μ. ἀπὸ τῆς Δ. πλευρᾶς καὶ 2 μ. ἀπὸ τῶν λοιπῶν καὶ εἰς βάθος χαμηλότερον τῆς στάθμης τοῦ δαπέδου αὐτοῦ, ἐν συνεχείᾳ δὲ ἀφηρεθήσαν τὰ ὑγρά ἐκ τοῦ ἐσωτερικοῦ του καὶ ἐπετεύχθη ἡ στεγανοποίησις αὐτοῦ.

2. « Καμάρες »

Εἰς ἕτερον κτίσμα, τῆς ἰδίας ἐποχῆς, εὐρισκό-

5. Πρβλ. Β. Καλλιπολίτης, Ἀνασκαφὴ Ῥωμαϊκῆς ἐπαύλεως ἐν Κεφαλληνίᾳ, ΑΔ 17 (1961-62): Μελέται, σ. 26-27, Πίν. 10.

6. Ἀ. Ὀρλάνδος, ΑΔ 1929, Πίν. II, III.

7. ΑΔ 19 (1964): Χρονικά, σ. 129, Πίν. 124 β.

8. Ἐθνικὸν Μετσόβιον Πολυτεχνεῖον, Φροντιστηριακαὶ ἐργασίαι Α'. Τὸ Ἑλληνικὸ Λαϊκὸ σπίτι, Ἀθήναι 1960, 190, εικ. 54 - 55 (Ἰ. Μπενεχοῦτσος).

μενον εις μικράν απόστασιν από του προηγουμένου, ἐγένετο ἀποχωμάτωσις περίξ και ἐντός αὐτοῦ μέχρι τῆς ἀποκαλύψεως τοῦ δαπέδου.

3. Ἐπισκοπή

Ἐγένετο ἀποκοπή ἀγρίας βλαστήσεως και καθαρισμός τοῦ χώρου και τοῦ μνημείου.

4. Ἅγιοι Ἀπόστολοι

Ἐγένοντο αἱ αὐταὶ ἐργασίαι ὡς εἰς τὴν Ἐπισκοπήν.

ΚΥΘΡΑ¹

Συνεχῶς και ἄλλα μνημεῖα προστίθενται εἰς τὸν γνωστὸν ἤδη κατάλογον τὸν περιλαμβάνοντα ἐβδομήκοντα βυζαντινά, μεταβυζαντινά και ἐν γένει μεσαιωνικά μνημεῖα τῆς νήσου τῶν Κυθῆρων (ΑΔ 20 (1965): Χρονικά, σ. 183-199). Τὰ μνημεῖα ταῦτα εἶναι τὰ κατωτέρω περιγραφόμενα: Ἀρχιστράτηγος ἢ Ἐξαστράτηγος παρά τὸν Ποταμόν, ὁ Ἅγιος Πολύκαρπος παρά τὰ Λογοθετιάνικα, οἱ «Τρεῖς Ἐκκλησίαι» και ἡ Ἁγία Τριάς εἰς Περλεγγιάνικα και ὁ Ἅγιος Γεώργιος εἰς Λουραντιάνικα.

Ἡ Ἐφορεία Βυζαντινῶν Ἀρχαιοτήτων, συμφώνως πρὸς τὸ ἐγκεκριμένον πρόγραμμα, ἐξέτελεσε σειρὰν ἐργασιῶν, ἐπιγούσης φύσεως, διὰ τὴν στερέωσιν τῶν μνημείων τῆς νήσου και τῶν σπουδαιωτάτων τοιχογραφιῶν αὐτῶν. Ἐνταῦθα δίδονται πληροφορίες μόνον διὰ τὰς κτηριακὰς ἐργασίας, καθ' ὅσον ἡ ἔκθεσις περὶ τῶν ἐργασιῶν συντηρήσεως τῶν τοιχογραφιῶν ἀνήκει εἰς τὴν Διεύθυνσιν τοῦ Βυζαντινοῦ Μουσείου. Αἱ γενόμεναι ἐργασίαι ἔχουν ὡς ἑξῆς:

ΧΩΡΑ. ΚΑΣΤΡΟΝ

1. Παναγία ἢ Ὁρφανή

Ἐγένοντο συμπληρωματικαὶ ἐργασίαι διὰ τὴν συντήρησιν τῶν τοιχογραφιῶν και τὴν ἀποκατάστασιν τοῦ μνημείου (ΑΔ 20 (1965): Χρονικά, σ. 184. 21 (1966): Χρονικά, σ. 22 και 22 (1967): Χρονικά, σ. 204), ἧτοι:

α) Ἀποπεράτωσις τῆς διὰ σχιστολιθικῶν πλακῶν ἐπιστρώσεως τῆς στέγης.

β) Ἀποκατάστασις τοῦ ἀνατολικοῦ τοίχου και τῆς ξυλίνης θύρας εἰς τὸν δυτικόν.

γ) Ἀποκατάστασις τριῶν παραθύρων.

δ) Στερέωσις Ν. τοίχου.

2. Παντοκράτωρ

Διενεργήθησαν συμπληρωματικαὶ τινες ἐρ-

1. ΑΔ 20 (1965): Χρονικά, σ. 183-199. 21 (1966): Χρονικά, σ. 22-25. 22 (1967): Χρονικά, σ. 17-18 και 204-205.

γασίαι διὰ τὴν συντήρησιν τοῦ μνημείου (ΑΔ 20 (1965): Χρονικά, σ. 184. 21 (1966): Χρονικά, σ. 22 και 22 (1967): Χρονικά, σ. 204), ἧτοι:

α) Ἀφαίρεσις τῶν κατεστραμμένων ἐπιφανειῶν τῆς ἐκ κορασανίου ἐπικαλύψεως τῆς στέγης και ἀνακατασκευὴ διὰ παρεμφεροῦς ὕλικου, εἰς τὴν αὐτὴν ἀπόχρωσιν.

β) Ἀποκατάστασις τοῦ ἱεροῦ εἰς τὴν ἀρχικὴν του ἐμφάνισιν, διὰ κατεδαφίσεως μεταγενεστέρων προσθηκῶν και ἀποκαλύψεως τῶν δύο κογχῶν.

γ) Τοποθέτησις ξυλίνης θύρας, δύο παραθύρων και τείχις τῶν δύο τοξωτῶν ἀνοιγμάτων τοῦ Ν. τοίχου.

ΠΟΥΡΚΟΣ

1. Ἅγιος Δημήτριος

Παραλλήλως πρὸς τὸν ὑπὸ κλιμακίου τοῦ ΚΕΣ διενεργούμενον καθαρισμόν και συντήρησιν τῶν τοιχογραφιῶν (Πί ν. 168 α - β) τοῦ συμπλέγματος τῶν ναϊσκῶν τοῦ Ἁγίου Δημητρίου (ΑΔ 20 (1965): Χρονικά, σ. 186-187. 21 (1966): Χρονικά, σ. 22 και 22 (1967): Χρονικά, σ. 204), ἐγένετο ἀποχωμάτωσις κατὰ τὴν Α. και Β. πλευρὰν τοῦ κτίσματος, εἰς ἀπόστασιν 2.50-3 μ. ἀπὸ τοῦτου και εἰς βάθος 1.05-1.60 μ. (Πί ν. 169 α). Οὕτω, διησαλισθη τὸ κτήριον ἀπὸ τῆς εἰσροῆς τῶν ὑδάτων και ἐπετεύχθη ἡ στεγανότης τῶν τοίχων αὐτοῦ. Αἱ ἀποκαλυφθεῖσαι δύο κόγχαι εἶναι κατεσκευασμέναι ἐκ κοινῆς τοιχοποιίας, μετ' ἡρήσιν θραυσμάτων κεράμων εἰς τὰ μεταξὺ τῶν λίθων κενά, τοποθετημένων χωρὶς τάξιν. Πάντως, ἡ τοιχοποιία τοῦ βορείως προσκεκολλημένου παρεκκλησίου εἶναι ἀμελεστέρας κατασκευῆς, δι' ἀργῶν λίθων και χώματος ἢ ἐλαχίστου ἀσβεστοκονιάματος.

ΠΟΤΑΜΟΣ

1. Ἅγιος Νίκων²

Ἐγένοντο συμπληρωματικαὶ τινες ἐργασίαι διὰ τὴν ἀποκατάστασιν τοῦ σημαντικοῦ τούτου βυζαντινοῦ μνημείου, συμφώνως πρὸς τὴν ἐγκεκριμένην μελέτην (ΑΔ 22 (1967): Χρονικά, σ. 205). Οὕτω, πλὴν τῆς συντηρήσεως τῶν τοιχογραφιῶν, περὶ ἧς ἐγένετο λόγος ἀλλαχού (ΑΔ 21 (1966): Χρονικά, σ. 24 και 22 (1967): Χρονικά, σ. 17), ἐγένοντο τὰ ἑξῆς:

α) Πλακόστρωσις περίξ τοῦ ναοῦ.

β) Ἐπίστρωσις τοῦ πατάματος διὰ σχιστολιθικῶν πλακῶν.

γ) Κατασκευὴ κτιστοῦ τέμπλου, ὕψ. 0,88 μ.,

2. ΑΔ 20 (1965): Χρονικά, σ. 198.

εις αντικατάστασιν τοῦ διαλυθέντος ἐτοιμορπούου.

δ) Κατασκευή νέας θύρας.

2. Ἀρχιστράτηγος ἢ Ἐξαστράτηγος ἢ Ἀξιστράτηγος

Ὁ ναός οὗτος καταγράφεται τὸ πρῶτον εἰς τὸν κατάλογον. Εἶναι σύμπλεγμα διδύμων καμαροσκεπῶν ναϊσκῶν. Ἡ καμάρα τοῦ νοτίου εἶναι κατεσκευασμένη διὰ καλῶς πελεκημένων θολιτῶν, κατὰ τὸν τρόπον τῆς φραγκικῆς τεχνικῆς. Εἰς τὸν αὐτὸν ναῖσκον σώζονται τοιχογραφίαι εἰς δύο στρώματα. Σημειοῦται εἰς ἀρχάγγελος εἰς τὴν τυφλὴν κόγχην τοῦ Β. τοίχου, ὑπερφυσικῶν διαστάσεων, δυνάμενος νὰ χρονολογηθῆ εἰς τὸν 16ον ἢ 17ον αἰῶνα.

Ἀμφότεροι οἱ ναῖσκοι ἔχουν ὑποστῆ κτηριακᾶς ζημίας. Κατηρτίσθη πρόγραμμα ἐργασιῶν.

ΛΟΓΟΘΕΤΙΑΝΙΚΑ

Ἅγιος Πολύκαρπος

Ὁ ναῖσκος, εὐρισκόμενος εἰς θέσιν Φοινικία παρὰ τὰ Λογοθετιάνικα, καταγράφεται τὸ πρῶτον εἰς τὸν κατάλογον τῶν μνημείων τῶν Κυθῆρων. Πρόκειται περὶ μονοχώρου καμαροσκεπούς, μεθ' ἡμικυκλικῆς κόγχης ἱεροῦ, ἐξωτερικῶν διαστάσεων — ἄνευ τοῦ κατηδαφισμένου σήμερον ἐξωνάρθηκος — 7.25×4.50 μ. (Πί ν. 169 β). Τὸ ἐσωτερικὸν τῆς καμάρας, ὕψ. 3.10 μ., διὰ δύο τόξων - σφενδονίων, πλ. 0,50 μ., διαιρεῖται κατὰ μῆκος εἰς τρία μέρη, ὅστε νὰ σχηματίζεσθαι ἱερὸν, κυρίως ναός καὶ ἐσωνάρθηξ. Ἡ τοιχοδομία εἶναι ἰσχυρά, ἐκ σκληρῶν λίθων, ἡμιπελεκητῶν, ἐπιμήκων, καὶ ἐπενδύσεως κορασανίου. Εἰς τοὺς ἀρμούς ἔχουν χρησιμοποιηθῆ θραύσματα κεράμων, τοποθετημένα ἀτάκτως, δι' ὁμοίων δὲ θραυσμάτων ἔχει σχηματισθῆ εἰς τὰς ἐπιφανείας τῶν τοίχων κεραμοπλαστικός διάκοσμος.

Τὸ ἐσωτερικόν, ὡς καὶ τὸ κτιστὸν τέμπλον, εἶναι κατάγραφον διὰ θαυμασίας τέχνης ζωγραφικοῦ διακόσμου, εἰς δύο στρώματα. Σημειοῦται, ὅτι ὁ ἅγιος Πολύκαρπος εἰκονίζεται εἰς τὸν Β. τοῖχον, εἰς ὑπερφυσικὸν μέγεθος, εἰς τὸ τέμπλον καὶ εἰς τὸ τεταρτοσφαιρίον τῆς κόγχης τοῦ ἱεροῦ, κατὰ τὴν ἐπικρατοῦσαν ἐν Κυθήροις συνήθειαν τῆς ἀπεικόνισεως εἰς τὴν θέσιν ταύτην τοῦ ἁγίου, εἰς μνήμην τοῦ ὁποίου τιμᾶται ὁ ναός.

Χάριν τοῦ ζωγραφικοῦ διακόσμου ἐγένοντο αἱ ἐξῆς ἐργασίαι:

α) Κοπή πυκνωτάτης πρίνου, ἢ ὁποία εἶχεν ἐναγκαλισθῆ τὸν ναῖσκον, προκαλέσασα μεγάλην ζημίαν εἰς αὐτόν.

β) Ἀφαίσεις τῶν λιθίνων πλακῶν τῆς στέγης, αἱ ὁποῖαι ἦσαν κατεστραμμέναι.

γ) Ἐμφραξίς ρωγμῶν καμάρας, ἐπένδυσίς ταύτης διὰ μανδύου ἐξ ὀπλισμένου σκυροδέματος καὶ ἐπικάλυψις διὰ νέων σχιστολιθικῶν πλακῶν.

δ) Ἀποκατάστασις εἰς τὴν ἀρχικὴν τοῦ θέσιν τοῦ τεταρτοσφαιρίου τοῦ ἱεροῦ.

ε) Ἀποκατάστασις τοῦ Δ. τοίχου εἰς τὴν ἀρχικὴν τοῦ ἐμφάνισιν.

ς) Ἀποχωμάτωσις περὶξ τοῦ ναοῦ, εἰς βάθος ἀπὸ 0,55 ἕως 1.40 μ., διὰ τὴν ἐξασφάλισιν τοῦ ναῖσκου ἀπὸ τῶν ὑδάτων.

ζ) Τοποθέτησις καινουργοῦ θύρας.

ΠΕΡΑΕΓΓΙΑΝΙΚΑ

1. Ἅγιος Ἀνδρέας καὶ Ἅγιος Γεώργιος (Τρεῖς Ἐκκλησίαι)

Ἀρχικῶς ἦτο σύμπλεγμα τριῶν ναϊσκῶν (Πί ν. 169 γ). Σήμερον, ὁ μεσαῖος (Πί ν. 169 δ), ὁ ὁποῖος ἦτο μονόχωρος μετὰ τὴν καμάραν βαίνουσαν ἐγκαρσίως πρὸς τοὺς ἐκατέρωθεν αὐτοῦ ἐτέρους δύο, εἶναι τελείως κατεστραμμένος. Ἐκ τῶν σωζομένων δύο ναϊσκῶν, ὁ βόρειος τιμᾶται εἰς μνήμην τοῦ ἁγίου Ἀνδρέου, ὁ νότιος εἰς μνήμην τοῦ ἁγίου Γεωργίου.

Ὁ πρῶτος, ἀνήκων εἰς τὸν αὐτὸν μετὰ τὸν Ἅγιον Πολύκαρπον τύπον, φέρει ἡμικυκλικὴν κόγχην ἱεροῦ καὶ καλύπτεται διὰ κεράμων. Ὁ δεῦτερος (Πί ν. 170 α), μονόχωρος, καμαροσκεπής, μετὰ τὴν κόγχην τοῦ ἱεροῦ διαγραφομένην εἰς τὸ πλάτος τοῦ Α. τοίχου, καλύπτεται διὰ κορασανίου.

Εἰς τὸ ἐσωτερικὸν ἀμφοτέρων τῶν ναϊσκῶν σώζεται λίαν ἀξιόλογος ζωγραφικὸς διάκοσμος, τοῦλάχιστον εἰς δύο στρώματα, ἐκ τῶν ὁποίων τὸ πρῶτον δύναται νὰ τοποθετηθῆ εἰς τοὺς πρὸ τοῦ 1200 χρόνους, τὸ δὲ δεῦτερον εἰς τὴν παλαιολόγειον περίοδον. Μεταγενέστερα ζωγραφίσεις, γινόμεναι κατὰ τὸν 17ον, 18ον καὶ 19ον αἰῶνα, συμπληροῦν τὸν διάκοσμον.

Κατηρτίσθη πρόγραμμα ἐργασιῶν συντηρήσεως τῶν ναϊσκῶν.

2. Ἅγία Τριάς

Ὁ μονόχωρος, καμαροσκεπής οὗτος ναῖσκος, εὐρισκόμενος περὶ τὰ 150 μ. πρὸς Α. τοῦ προηγούμενου, διασώζει ζωγραφικὸν διάκοσμον, δυνάμενον νὰ χρονολογηθῆ εἰς τὸν 18ον αἰῶνα.

Κατηρτίσθη πρόγραμμα ἐργασιῶν στερεώσεως.

ΛΟΥΡΑΝΤΙΑΝΙΚΑ

1. Ἅγιος Γεώργιος

Καὶ ὁ ναός οὗτος καταγράφεται τὸ πρῶτον

εις τὸν κατάλογον τῶν μνημείων τῶν Κυθήρων.

Εἶναι σύμπλεγμα δύο ναῶν, μετὰ κοινοῦ καμαροσκεποῦς νάρθηκος καὶ δύο ἡμικυκλικῶν ἀψίδων, ἀνὰ μίαν εἰς τὸ ἱερόν ἐκάστου. Σημειοῦται, ὅτι ἡ καμὰρα τοῦ Ν. ναοῦ βαίνει ἀπὸ Β. πρὸς Ν., ὡς ἡ καμὰρα τοῦ νάρθηκος.

Εἰς τὸ ἐσωτερικόν σώζεται ζωγραφικὸς διάκοσμος, δυνάμενος νὰ χρονολογηθῆ εἰς τὸν 18ον αἰῶνα. Ἔχει ὑποστῆ ἐπιζωγραφῆσεις. Κατηρτίσθη πρόγραμμα ἐργασιῶν.

ΦΡΙΑΓΓΙΑΝΙΚΑ (ΠΕΝΤΕ ΠΗΓΑΔΙΑ)

Ἅγιος Βλάσιος³

Διὰ τὴν συντήρησιν τῶν διδύμων βυζαντινῶν ναϊσκῶν (Πί ν. 170 β) ἐγένοντο τὰ ἑξῆς :

α) Διάνοιξις προσβάσεως, ἵνα καταστῆ δυνατὴ ἡ μεταφορὰ τῶν οἰκοδομικῶν ὑλικῶν.

β) Ἀφαίσεις τῶν κατὰ καιροὺς προσθηκῶν, κυρίως ἐκ σιμέντου, ἐπὶ τῶν καμαρῶν, διὰ τῶν ὁποίων εἶχεν ἀλλοιωθῆ ἡ ἐμφάνισις τούτων χωρὶς νὰ ἔχη ἐπιτευχθῆ ἡ ἐξασφάλισις τῶν ἐκ τῆς εἰσροῆς τῶν ὕδατων (Πί ν. 170 γ). Μέρος μὲν τῆς καμὰρας τοῦ Ν. ναϊσκου ἐκαλύπτετο εἰσέτι διὰ τῶν παλαιῶν κεράμων (διαστ. στρωτήρων 0,51 × 0,35, καλυπτήρων 0,55 × 0,19 μ.), μέρος δὲ διὰ σχιστολιθικῶν πλακῶν. Τὰ ὑλικά ταῦτα εἶχον τοποθετηθῆ ἐπὶ παχέος στρώματος κορασανίου (κολυμπητά).

γ) Ἐξασφάλισις τῶν τοίχων διὰ τῆς κατασκευῆς ζώνης ἐκ σκυροδέματος, ἀθεάτου ἐξωτερικῶς, ἐπὶ τῆς κορυφῆς τῶν.

δ) Ἐπένδυσις τῶν καμαρῶν διὰ σκυροδέματος.

ε) Ἐπανατοποθέτησις τῶν παλαιῶν κεράμων καὶ ἐπίστρωσις τῆς λοιπῆς ἐπιφανείας τῶν καμαρῶν διὰ σχιστολιθικῶν πλακῶν.

ς) Στερέωσις τοιχοδομίας, ἀσφάλισις τῶν τριῶν κογχῶν τοῦ Α. τοίχου καὶ ἐπικάλυψις τούτων διὰ σχιστολιθικῶν πλακῶν.

ζ) Τοποθέτησις καινουργοῦ θύρας.

Διεπιστώθη, ὅτι ὁ ζωγραφικὸς διάκοσμος τοῦ Ν. ναϊσκου εἶναι εἰς τρία στρώματα.

Ἐπὶ τῆς Δ. παρειάς τῆς μετὰ τῶν δύο ναϊσκῶν παραστάδος ἀνεγνώσθη ἡ ἐπιγραφὴ :

Δέ(ησις) Γεωργίου τοῦ Δεπεζέτου (ἢ Δεπεζότου), (ἀ)μα σινβίο καὶ τέκνης.

ΠΑΛΑΙΟΚΑΣΤΡΟΝ

Ἅγιοι Ἀνάργυροι - Ἅγιος Κοσμάς

Ἐπ' εὐκαιρίᾳ τῆς ἐπισκέψεως τοῦ μνημείου πρὸς καταρτισμὸν προγράμματος ἐργασιῶν συντηρήσεως, ἐγένετο λεπτομερὴς ἐξέτασις

3. ΑΔ 20 (1965) : Χρονικά, σ. 195 καὶ 21 (1966) : Χρονικά, σ. 34.

τούτου, κυρίως τοῦ ἀρχαίου ὑλικοῦ καὶ τοῦ τρόπου δομῆς αὐτοῦ, ὡς καὶ τοῦ ζωγραφικοῦ διακόσμου, ὁ ὁποῖος, σωζόμενος κατὰ μεγάλα σύνολα εἰς δύο στρώματα, εἶναι λίαν ἐνδιαφέρων. Εἰς τὰ λεχθέντα περὶ τῆς Πλατυτέρας καὶ τῆς κάτωθεν ταύτης Ἄκρας Ταπεινώσεως εἰς τὸν Α. τοῖχον (ΑΔ 20 (1965) : Χρονικά, σ. 192), προστίθενται αἱ ἑξῆς παρατηρήσεις περὶ τοῦ ζωγραφικοῦ διακόσμου τοῦ ναοῦ :

α) Εἰς τὸ κτιστὸν τέμπλον φέρει τοιχογραφίας εἰς δύο στρώματα.

β) Εἰς τὸν Β. τοῖχον ἐταυτίσθησαν ὡς ἀνήκουσαι εἰς τὸ πρῶτον στρώμα αἱ παραστάσεις τοῦ ἁγίου Νικολάου, φέροντος πολυσταύριον φελόνιον, ἐπιμελελημένης ἐργασίας, καὶ ὁ Εὐαγγελισμὸς τῆς Θεοτόκου.

γ) Εἰς τὸν Ν. τοῖχον, ἐντὸς τετραγῶνων πλαισίων δι' ἐρυθροῦ χρώματος, εἰκονίζονται μεμωμένοι ἄγιοι. Εἰς τὸ κάτω μέρος τῶν πλαισίων σώζονται ἐπιγραφαί, αἱ σημαντικώτεραι τῶν ὁποίων εἶναι :

Δέησις τοῦ δούλου τοῦ Θεοῦ Νικολάου τοῦ ποτὲ Κῶστα καὶ τῆς συμβίας αὐτοῦ καὶ τῶν τέκνων αὐτοῦ Ἀμῆν.

Δέησις τοῦ δούλου τοῦ Θεοῦ Παπακῶστα Πρινέα καὶ τῆς Πρεσβυτέρας καὶ τῶν τέκνων αὐτοῦ Ἀμῆν.

Δέησις τῆς δούλης τοῦ Θεοῦ Ἐλένης πρὶν Πουῆλος καὶ τῶν τέκνων αὐτῆς Ἀμῆν.

Δέησις τοῦ δούλου τοῦ Θεοῦ Μανόλι Βιάρου.

ΜΥΛΟΠΟΤΑΜΟΣ

Ἐγένοντο σποραδικαὶ ἐπισκευαὶ καὶ στερεώσεις τοῦ τείχους τῆς βυζαντινῆς πόλεως.

ΠΑΥΛΟΣ ΛΑΖΑΡΙΔΗΣ

*

Α'. ΜΥΣΤΡΑΣ

Ι. ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΣ. ΑΓΙΟΣ ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ

α. Κτηριακά

Διὰ τὴν προστασίαν ἐκ τῆς ὑγρασίας τῶν καθαρισθειῶν τοιχογραφιῶν (βλ. κατωτ.) ἐλήφθησαν διάφορα μέτρα στεγανοποιήσεως καὶ στερεώσεως τοῦ κτηρίου. Οὕτω ἐγένοντο ἐργασίαι εἰς τὴν Ν. πλευρὰν τοῦ ναοῦ, ἐνθα τὸ ἔδαφος κεῖται εἰς ὑψηλότερον ἐπίπεδον ἀπὸ τοῦ δαπέδου τοῦ ναοῦ. Εἰς τὴν πλευρὰν αὐτὴν εἶχον δημιουργηθῆ ἐπὶ τουρκοκρατίας ὀστεοφυλάκια. Ὑπάρχει ἐπίσης καὶ ἐξωτερικὴ κλίμαξ ἀνόδου εἰς τὸν γυναικωνίτην, ἣτις ἐφάπτεται τοῦ ναοῦ. Ἀφοῦ ἐκαθαρίσθησαν τὰ ὀστεοφυλάκια, ἐγένετο ἐπίστρωσις διὰ σκυροδέματος καὶ ἐλήφθη μέριμνα

διὰ τὸν ἀερισμὸν τῶν νέων χώρων κατὰ τοὺς θερινοὺς μῆνας (Πί ν. 171 α). Προφυλακτικὰ μέτρα ἐλήφθησαν καὶ εἰς τὸ σημεῖον συναντήσεως τοῦ τοίχου μετὰ τοῦ ὀστεοφυλακίου (Πί ν. 171 β). Ἡ κλιμαξὴ ἐπίσης ἐπεσκευάσθη καὶ ἐπεστρώθη διὰ φυσικῶν πλακῶν, οὕτως ὥστε καὶ νὰ στεγανοποιηθῇ κατὰ τὸ δυνατόν, ἀλλὰ κυρίως αἱ ρύσεις τῶν βαθμίδων νὰ γίνονιν τοιαῦται, ὥστε νὰ ἀπομακρύνουν τὰ ὕδατα ἐκ τοῦ κτηρίου. Ἐσχάτως ἀποκατεστάθη ἡ κεραμοπλαστικὴ διακοσμητικὴ ζώνη τῆς αὐτῆς πλευρᾶς, διότι ἐκ τῶν ἐφαρμμένων ὀριζοντίων πλίνθων εἰσῆρχετο τὸ ὕδωρ καὶ διεπότηζε τοὺς τοίχους (Πί ν. 171 β), ἐπιθέτον ἐπὶ τῶν τοιχογραφιῶν ἄλατα. Εἰς τὴν Δ. στοᾶν ἐγένετο ἀνάσυρσις τῶν κεράμων καὶ ἀρμολόγημα τῶν τοίχων. Ἀποκατεστάθη ἐπίσης ἡ ἀπόκλισις τοῦ παραστάτου τῆς κυρίας θύρας τοῦ ναοῦ (Πί ν. 172 α). Εἰς τὴν Β. πλευρᾶν, κατόπιν προφορικῆς ἐντολῆς τοῦ Δ/ντοῦ Ἀναστηλώσεως, ἐγένετο στερεώσις τοῦ ΒΔ. φουρνικοῦ καὶ τοῦ τόξου (Πί ν. 172 β). Ἀρμολογήματα ἐγένοντο εἰς τὴν Α. πλευρᾶν τοῦ ναοῦ, ὡς ἐπίσης καὶ εἰς τὰ προσκτίσματα τῆς αὐλῆς τῆς Μητροπόλεως. Τέλος, εἰς τὴν εἴσοδον ἐπεστρώθη καλντερίμι.

β. Καθαρισμὸς τοιχογραφιῶν

Ὁ ἀπὸ τοῦ Δεκεμβρίου τοῦ 1967 ἀρξάμενος καθαρισμὸς τῶν τοιχογραφιῶν τῆς Μητροπόλεως¹ συνεχίσθη καὶ ἐπερατώθη περὶ τὸ τέλος τοῦ πρώτου ἑξαμήνου. Εἰργάσθη πενταμελὲς συνεργεῖον ὑπὸ τὸν ζωγράφον-συντηρητὴν τῆς Ὑπηρεσίας κ. Φ. Ζαχαρίου. Κατὰ τὰς ἐργασίας ἐστερεώθησαν καὶ ἐκαθαρίσθησαν μέχρι τοῦ ὕψους τοῦ γυναικωνίου (ἦτοι τῆς α' οἰκοδομικῆς φάσεως τοῦ ναοῦ) ἅσασαι αἱ τοιχογραφίαι.

Εἰς τὸ Ἱερὸν Βῆμα ἀπεκαλύφθη εἰς τὴν κόγχην τῆς ἀψίδος, ὑπὸ τὴν μεταγενεστέραν ἐπιζωγράφησιν, ἡ ἀρχικὴ παράστασις ὀρθίας Παναγίας κρατοῦσης πρὸ τοῦ στήθους τὸν Ἰησοῦν διὰ τῶν δύο χειρῶν. Εἰς τὸ δεξιὸν τῆς ἀπεκαλύφθη — εἰς κακὴν κατάστασιν — γονυπετῆς ἀνδρική γενειοφόρος μορφή, ἴσως ὁ ἰδρυτῆς τῆς ἐκκλησίας, ἐνῶ ὑπὸ τὴν νεωτέραν ἐπιγραφὴν τοῦ τόξου ἀπεκαλύφθη ὠραῖον κόσμημα φυτόμορφον (Πί ν. 173 β).

Ἡ παράστασις πρέπει νὰ ἀνήκῃ εἰς τὴν α' φάσιν τῆς εἰκονογραφίσεως τοῦ ναοῦ, ἦτοι τὰ τέλη τοῦ 13ου αἰ. Εἰς τὴν συνεχόμενὴν καμάραν, ὑπεράνω τοῦ Ἱεροῦ Βήματος, ἀνήκουσαν προφανῶς εἰς τὴν ἐκκλησίαν τοῦ Νικηφόρου, ἐφά-

νη διὰ δοκιμαστικῶν ἀνοιγμάτων, ὅτι ὑπὸ τούς, νεωτέρας ἐποχῆς, εἰκονιζομένους προφήτας, ὑπάρχει ἄλλη παράστασις χρονολογουμένη καὶ αὐτὴ εἰς τὸν 13ον - 14ον αἰ. Ἐκ τῆς θέσεως τοῦ σωζομένου ἀγγέλου δύναται τις νὰ υποθέσῃ ὅτι παριστάνετο ἡ Ἀνάληψις. Ἐπειδὴ δὲν ἦτο δυνατόν νὰ γνωσθῇ ἡ ἔκτασις τῆς σωζομένης, ὑπὸ τὸ νεώτερον στρώμα, ζωγραφικῆς, δὲν ἀφηρέθη τοῦτο.

Εἰς τοὺς πλαγίους τοίχους τῆς ἀψίδος τοῦ ἱεροῦ, ὑπὸ τὰ σκληρὰ ἄλατα, ἐνεφανίσθησαν — εἰς κακὴν κατάστασιν — παραστάσεις, κυρίως ἐκ τοῦ βίου τοῦ Ἰησοῦ (Γέννησις, ἢ πρόσκλησις τῶν μαθητῶν κ.ά.), ὡς ἐπίσης στηθάρια ἁγίων καὶ μορφαὶ ἱεραρχῶν. Ἡ ἐπιζωγράφησις τῆς Κοινωνίας τῶν Ἀποστόλων παρέμεινεν ὡς ἔχει.

Εἰς τὴν πρόθεσιν, ἢ εἰς τὴν κόγχην νεανικὴ μορφή ἀπεδείχθη ὅτι εἰκονίζει τὸν ἅγιον Δημήτριον στηθαῖον, φέροντα σταυρόν. Εἰς τὸν ἡμικύλινδρον ἐκαθαρίσθησαν μορφαὶ ἱεραρχῶν, εἰς τοὺς τοίχους στηθάρια ἁγίων καὶ ὀλοσσομοὶ ἱεράρχαι εἰς δύο ζώνας.

Εἰς τὸ διακονικὸν ἢ μᾶλλον παρεκκλήσιον τῶν Ἁγίων Ἀναργύρων, ὁ Χριστὸς τῆς κόγχης ἀπέκτησε τὴν ἀρχικὴν του λάμπιν διὰ τῆς ἐπιδεξίου διορθώσεως τῆς ρωγμῆς, ἥτις τὸν διέτρεχε (Πί ν. 173 α).

Κυρίως Ναός. Εἰς τὴν καμάραν τοῦ Ν. κλίτους ἡ μεγάλη σύνθεσις, γνωστὴ ὡς «τὰ θαύματα τοῦ Χριστοῦ εἰς τὴν Γαλιλαίαν», διὰ τοῦ καθαρισμοῦ καὶ τῆς, ἀνωδύνου ἐπιστημονικῶς, αἰσθητικῆς παρουσιάσεως τῶν μὲ γραμμικὴν ἐλαφρᾶν συμπλήρωσιν (Rigatino), ἀπέκτησεν ὅσον ἦτο δυνατόν τὴν ἐνότητά της καὶ ἐφάνερωσε τὴν μεγαλειώδη σύλληψιν καὶ ἱκανότητα τοῦ ζωγράφου νὰ ἐνώσῃ τρεῖς ἐπιφανείας τοίχων δι' ἐνιαίας συνθέσεως καὶ συνεχοῦς κινήσεως, εἰκονογραφοῦντος τὸ χωρίον τοῦ Εὐαγγελίου «διήλθεν καὶ εὐεργετῶν ἰώμενος»² (Πί ν. 174 α - β).

Εἰς τὸν ἐγκάρσιον τοῖχον τοῦ Ν. κλίτους, πρὸς τὸν νάρθηκα, ἀπεκαλύφθησαν δύο ἡμικατεστραμμέναι μορφαὶ ἀποστόλων. Οὕτω, καὶ διὰ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν σωζομένων μορφῶν (12) εἰς τὴν κάτω ζώνην τοῦ Ν. τοίχου ἀπεδείχθη ὅτι δὲν πρόκειται περὶ προφητῶν ἀλλὰ περὶ ἀποστόλων (Πί ν. 175 α). Εἰς τὸν ἀντίστοιχον Δ. τοῖχον τοῦ Β. κλίτους, ὑπεράνω τοῦ τοξωτοῦ ἀνοιγματος, ἀπεκαλύφθη παράστασις τῶν 40 Μαρτύρων.

Ἐκαθαρίσθησαν καὶ ἐστρώθησαν ἐπίσης αἱ

1. Βλ. καὶ ἐν ΑΑΑ Ι (1968), σ. 238 - 240.

2. Πράξεις τῶν Ἀποστόλων, Γ', 38.

έξωτερικαί τοιχογραφίαι επισκόπων, τοῦ Β. τοίχου.

Διὰ τοῦ καθαρισμοῦ τῶν τοιχογραφιῶν κατέστη εὐχερεστέρα ἡ κατανόησις τῆς ζωγραφικῆς τῆς Μητροπόλεως, τῶν Σχολῶν τῆς καὶ τῶν τάσεων, καθὼς καὶ ἡ παρακολούθησις τῆς οἰκοδομικῆς ἱστορίας τοῦ ναοῦ³.

2. ΜΟΝΗ ΒΡΟΝΤΟΧΙΟΥ

Ἐμφαντικὸν

α. Κτηριακὰ

Κατὰ τὸν χειμῶνα ὁ ναὸς κατεκλύσθη ὑπὸ τῶν ὑδάτων εἰσρευσάντων, τόσον ἀπὸ τὴν στέγην, ὅσον καὶ ἀπὸ τὸ δάπεδον τῆς Ν. στοᾶς (παρεκκλησίου). Κατόπιν ἐπιτοπίου ἐξετάσεως τοῦ Διευθυντοῦ Ἀναστηλώσεως καὶ εἰς ἐκτέλεσιν προφορικῆς ἐντολῆς τοῦ ἐγένετο, κατ' ἀρχάς, καθάρισμα ἀπὸ ρίζας κλπ. τῆς στενῆς λωρίδος, μετὰ τοῦ ναοῦ καὶ τῆς Τραπέζης τῆς μονῆς, ἣτις εὑρίσκεται περὶ τὰ 2 μ. ὑψηλότερον τοῦ δαπέδου τοῦ ναοῦ. Κατόπιν ἐπεστρώθη διὰ σκυροδέματος μὲ ἰσχυρὰν κλίσιν διὰ τὴν συγκέντρωσιν καὶ ἀπομάκρυνσιν τῶν ὑδάτων. Τὸ σκυροδέμα ἐκαλύφθη διὰ χρώματος, ὥστε νὰ ἐνοχλῆ ὀλιγώτερον αἰσθητικῶς (Πί ν. 175 β). Ἐγένετο ἐπίσης ἀνάσυρσις τῶν κεράμων εἰς μεγάλην κλίμακα.

β. Τοιχογραφίαι

Ἀπὸ τοῦ Νοεμβρίου ἤρχισαν ἐργασίαι καθαρισμοῦ τῶν τοιχογραφιῶν διὰ συνεργεῖου τῆς Ὑπηρεσίας ὑπὸ τὸν ζωγράφον-συντηρητὴν κ. Φ. Ζαχαρίου. Αἱ ἐργασίαι ἤρχισαν ἐκ τοῦ τρουλλίσκου τοῦ Ν. παρεκκλησίου, ἔνθα πλὴν τῆς μόνης διακρινομένης Βρεφοκτονίας (Πί ν. 176), ἀποκαλύπτονται εἰκονογραφικοὶ κύκλοι τῆς Γεννήσεως, τῆς Προσκυνήσεως τῶν Μάγων κλπ.

Ἄγιοι Θεόδωροι

Πρὸς ἀπομάκρυνσιν τῶν ὀμβρίων ὑδάτων τῶν εἰσρχομένων εἰς τὸν ναὸν ἐκ τοῦ ἀστέγου σήμερον ἐξωνάρθηκος, κατεσκευάσθη προχείρως ἀποχετευτικὸς ἄγωγος. Ἐπίσης, ἐγένετο ἐπισκευὴ τῶν κεράμων καὶ τῶν ὑαλοπινάκων. Ὁ ναὸς ἀπὸ ἀπλάγη τῶν βεβήλων ἐπιγραφῶν τῶν σημερινῶν ἐπισκεπτῶν.

3. ΠΕΡΙΒΛΕΠΤΟΣ

Κατὰ τὰς συχνὰς βροχοπτώσεις τοῦ φθινοπύρου παρατηρήθη εἰς τὴν Περίβλεπτον, κατ'

3. Μελέτην περὶ τοῦ ναοῦ καὶ τῶν τοιχογραφιῶν ἐτοιμάζει ἡ συνάδελφος δ. Ἐ. Κουνοπιώτου.

ἀρχάς, αὐξησις τῆς ὑγρασίας, εἶτα δὲ εἰσροὴ ὑδάτων ἀπὸ τοῦ πεσοκράνου τοῦ ΒΔ. τόξου. Κατόπιν ἐρεύνης διεπιστώθη ὅτι ἡ ὑγρασία ὠφείλετο εἰς τὴν ἰδιόμορφον θέσιν τῆς προσφύσεως τοῦ ναοῦ εἰς τὸν βράχον. Συγκεκριμένως, δένδρον (κοκυφιά) μεγάλων διαστάσεων εἶχε φυτρώσει εἰς τοῖχον ἀντιστηρίξεως ὀπισθεν τοῦ ναοῦ. Αἱ ρίζαι τοῦ δένδρου εἶχον ἀποσαθρώσει τὸν τοῖχον καὶ ᾤδηγουν τὰ ὕδατα ἐντὸς τοῦ ναοῦ. Παρὰ τὸ προκεχωρημένον τῆς ἐποχῆς καὶ τὰς τεχνικὰς δυσκολίας, ἐπετεύχθη ἡ ἐκρίζωσις τοῦ δένδρου καὶ ἡ ἀνακατασκευὴ τῶν πλησίον τοίχων, χωρὶς, βεβαίως, νὰ θεωρῆται ὅτι ἐπετεύχθη ἡ ὀριστικὴ λύσις τῶν προβλημάτων τῆς ὑγρασίας τῆς Περιβλέπτου (Πί ν. 177 α). Μικρὰς ἐκτάσεως στερεωτικαὶ ἐργασίαι (ἀρμολογήματα κλπ.) ἐγένοντο καὶ εἰς τὴν Α. πλευρὰν (Πί ν. 177 β). Ἐγένετο ἐπίσης ἐπισκευὴ τῶν κεράμων.

4. ΑΓΙΑ ΣΟΦΙΑ

Διηνοίγησαν τὰ διὰ ξηρολιθίας πεφραγμένα παράθυρα τοῦ Ἱεροῦ Βήματος καὶ ἐτοποθετήθησαν σιδηρὰ μετὰ διαφωτιστῶν ὑαλοπινάκων (Πί ν. 178 α), ἐτοποθετήθησαν δύο θύραι, μία εἰς τὸν ναὸν καὶ μία εἰς τὸ ΒΑ. παρεκκλήσιον, καὶ ἐγένετο μερικὴ ἐπισκευὴ τῶν κεράμων.

5. ΑΓΙΟΣ ΧΡΙΣΤΟΦΟΡΟΣ

Ἐκαθαρίσθησαν καὶ ἐστερεώθησαν αἱ σωζόμεναι τοιχογραφίαι.

ΚΟΣΜΙΚΑ ΚΤΗΡΙΑ

Πλησίον τοῦ, παρὰ τὴν πηγὴν «Μαρμάρων», πύργου τῶν ἐξωτερικῶν τειχῶν τοῦ Μυστρά, ἐπεσημάνθη μεγάλων διαστάσεων κτήριο (σημειούμενον ὑπὸ τοῦ G. Millet)⁴, ἀποτελούμενον ἐξ ἰσογείου καὶ ὀρόφου. Τὸ κτήριο εἶχε καλυφθῆ ὑπὸ βλαστήσεως καὶ διαφόρων ἄλλων ὕλικῶν εἰς τοιοῦτον βαθμὸν, ὥστε νὰ ἔχη ἀπὸ καιροῦ λησμονηθῆ (Πί ν. 178 γ). Κατ' ἀρχάς ἐγένετο καθαρισμὸς μὲ ἀποτέλεσμα νὰ φανῆ σαφέστερον ἡ ἐνδιαφέρουσα δομὴ του. Τοῦτο ἀποτελεῖται: α) ἐκ τοῦ κυρίως ἰσογείου στεγασμένου διὰ μεγάλων σταυροθολίων (ἔχει καταπέσει τὸ μεσαῖον) εἰς μεταγενεστέραν ἐποχὴν προσετέθη διάδρομος, τοῦ ὁποῦ ὁ ἐξωτερικὸς τοῖχος φέρει πολεμίστρας καὶ μικρὰ παράθυρα εἰς ἱκανὸν ὕψος. Διὰ τοῦ διαδρόμου αὐτοῦ τὸ κτήριο συνδέεται μετὰ τοῦ πύργου τῶν τειχῶν (Πί ν. 178 δ). Κατόπιν ἐρεύνης εἰς βάθ. 1 μ. περίπου ὑπὸ τὸ σημερινὸν δάπεδον τοῦ

4. G. Millet, Monuments Byzantins de Mistra. Album. Paris 1910, Τοπογραφικὸν σχεδιάγραμμα.

πύργου, εὑρέθησαν ἀνοίγματα (καταπακταί) ἐπιτρέποντα ἐπικοινωνίαν μὲ τὸ ἰσόγειον τοῦ πύργου, ὅπου καὶ ἡ πηγή (μάνα) τοῦ ὕδατος. Διὰ τῆς κατασκευῆς αὐτῆς ἠδύναντο νὰ λαμβάνουν οἱ ἐντὸς τοῦ Μυστρᾶ πολιορκούμενοι ὕδωρ δίχως νὰ ἐξέλθουν τῶν τειχῶν. Σήμερον ἡ λήψις τοῦ ὕδατος γίνεται ἐκ τῆς ἔξωθι τοῦ πύργου κρήνης, ἐνθα ἄλλοτε ὑπῆρχεν ἡ μαρμαρίνη σαρκοφάγος ἐξ' ἧς καὶ τὸ ὄνομα τῆς πηγῆς «Μαρμάρα». β) ἐκ τοῦ ὀρόφου, ὁ ὁποῖος ἦτο πρὸς Δ. ὅπου ὑφίσταται καὶ ἐστία (Πί ν. 178 β), σώζονται, μὲ μεταγενεστέρως ἐπισκευάς, καὶ οἱ τέσσαρες τοῖχοι πλὴν τῆς στέγης. Ὁ Ν. τοῖχος ἀποτελεῖται ἀπὸ συνεχεῖς καμάρας, ἄνω δὲ τούτου ὑψοῦνται ἄλλα κτήρια. Κλίμαξ ἀπὸ τὴν Ν. πλευρὰν ὠδήγει εἰς τὴν στέγην. Ἐκ τῆς ὅλης διατάξεως τοῦ κτηρίου, τῆς σχέσεως πρὸς τὸν πύργον, τῆς στρατηγικῆς θέσεώς του, ἦτις τὸ καθιστᾷ σχεδὸν ἀθέατον, ἐνθ' εὐρίσκεται εἰς καίριον σημεῖον τῶν τειχῶν τῆς Κάτω Χώρας, δυνάμεθα νὰ ὑποθέσωμεν ὅτι πρόκειται περὶ στρατιωτικοῦ προορισμοῦ οἰκοδομηματος, καταλήματος, πιθανώτατα, τῆς φρουρᾶς τῆς Κάτω Χώρας.

Αἱ ἐργασίαι εἶχον ὡς ἄμεσον σκοπὸν τὴν συγκράτησιν τῶν τοίχων τοῦ ἄνω ὀρόφου καὶ τῶν τοίχων τῶν ὑπερκείμενων οἰκοδομημάτων. Δὲν ἐπετεύχθη ἡ ἀπομάκρυνσις τοῦ ὄγκου τῶν χωμάτων, ἅτινα ἐκ τοῦ ὀρόφου ἐρρίφθησαν εἰς τὸ ἰσόγειον διὰ τῆς κρημνισθείσης καμάρας. Μελλοντικὴ ἀναστήλωσις τῆς καμάρας θὰ ἀποκαταστήσῃ τὸ ἰσόγειον καὶ θὰ προσφέρῃ ἐν εὐκοσμίκῳ οἰκοδόμημα εἰς τὸν Μυστρᾶν (Πί ν. 179 α - β).

ΣΠΙΤΙΑ

Ἐγένοντο διάφοροι μικρᾶς κλίμακος ἐργασίαι στερεώσεως τοίχων οἰκιῶν (βλ. οἰκία Σ)⁵ καθὼς καὶ ἐπικινδύνων τοίχων τῶν ὁδῶν. Διηνοίγη δὲ καὶ τὸ διαβατικὸν τῆς ὠραίας οἰκίας Ξ⁶ μὲ ἀποτέλεσμα τὴν διευκόλυνσιν τῆς κινήσεως τῶν ἐπισκεπτῶν (Πί ν. 179 γ - δ).

ΤΕΙΧΗ

Ἐγένοντο διάφοροι ἐπισκευαὶ τῶν τειχῶν, ὧν ἡ κυριώτερα παρὰ τὸν πύργον τῆς Β. πύλης, ὅπου παρουσιάζετο ἐπικίνδυνος κατάστασις.

Β'. ΜΟΝΕΜΒΑΣΙΑ

Κατὰ τὰς ὑρχὰς τοῦ χειμῶνος κατέπεσε

5. Ἄν. Ὁρλάνδος ἐν ABME τόμ. Γ' (1937), τεύχος I, σ. 89.

6. Ἐ. ἀ., σ. 113 - 114, εἰκ. 69, 78, 103.

τμήμα τοῦ τείχους τοῦ ἄνω φρουρίου Μονεμβασίας πρὸς Δ. τῆς πύλης τοῦ φρουρίου, δημιουργηθέντος ἐπικινδύνου ρήγματος (Πί ν. 180 α). Γενομένης μελέτης τῆς ἐπισκευῆς ὑπὸ τοῦ ἀρχιτέκτονος τῆς Ὑπηρεσίας κ. Αἴ. Βαζιργιαντζίκη, ἤρχισαν αἱ ἐργασίαι περὶ τὸ θέρος διὰ συνεργείου ὑπὸ τὴν καθοδήγησιν τοῦ ἐμπείρου ἀρχιτεχνίτου κ. Εὐστ. Φεργαδιώτη. Δυσκολία παρουσιάσθησαν διὰ τὴν ἐγκατάστασιν ἰκρίωματος, λόγῳ τοῦ μεγάλου ὕψους καὶ τοῦ βραχέως καὶ ἀποτόμου ἐδάφους. Ἡ κατασκευὴ κρεμαμένου ἰκρίωματος (Πί ν. 180 β), ἐπετεύχθη χάρις εἰς τὰς ἰκανότητας τοῦ εἰρημένου ἀρχιτεχνίτου. Τὸ ρήγμα ἐπανεκτίσθη μὲ μορφήν ὁμοίαν πρὸς τὴν τοῦ παλαιοῦ τμήματος (Πί ν. 180 γ). Ἐν συνεχείᾳ ἐστερεώθησαν ἄλλα ἐπικίνδυνα τμήματα τοῦ τείχους τοῦ ἄνω φρουρίου (Πί ν. 180 δ, 181 α), ὡς ἐπίσης ἐστερεώθησαν καὶ ἐπανεῦρον ἐν πολλοῖς τὴν ἀρχικὴν τῶν μορφήν ἐπάλξεις καὶ πολεμιστραὶ τοῦ ἄνω ὠσαύτως φρουρίου (Πί ν. 181 β), ἐτοποθετήθη δὲ ἡ σιδηρόφρακτος θύρα τοῦ ἄνω φρουρίου (Πί ν. 182 α). Ὁ προστατευτικὸς τοῖχος τῆς ἀνόδου ἐκ τῆς κάτω πόλεως εἰς τὴν ἄνω, εἶχεν εἰς ὠρισμένα σημεῖα (κυρίως εἰς μίαν γωνίαν) ἐπικινδύνους καὶ διὰ τὴν ἀσφάλειαν τῶν ἀναβαινόντων ραγμάς, αἱ ὁποῖαι ἐπιτυχῶς ἐπεσκευάσθησαν.

Ὁ πύργος τῆς κυρίας εἰσόδου τοῦ κάτω φρουρίου εἶχεν ὑποστῆ διαφόρους ζυμίας. Ἐκ τῶν διαθεσίμων πιστώσεων κατεβλήθη φροντίς νὰ θεραπευθοῦν αἱ σπουδαιότεραι. Οὕτως αἱ δοκοὶ (πρέκια), αἱ φέρουσαι τὸ τμήμα τοῦ τοίχου τοῦ ἡμικυκλικοῦ τμήματος τῆς ἐσωτερικῆς θύρας, εἶχον εἰς τοιοῦτον σημεῖον φθαρῆ, ὥστε ἡ διέλευσις δι' αὐτῆς νὰ εἶναι ἐπικίνδυνος. Ἀντικατεστάθησαν αὐταὶ διὰ παλαιῶν ξύλων καὶ ἐπανεκτίσθη τὸ τμήμα τοῦ τοίχου (Πί ν. 182 β). Ἄλλὰ καὶ ἡ κυρία πύλη δὲν εὐρίσκετο εἰς καλυτέραν κατάστασιν. Αἱ δοκοὶ τοῦ ὑπερθύρου εἶχον «καθήσει» καὶ ἐστηρίζοντο εἰς τὰ φύλλα τῆς σιδηροφράκτου θύρας, ἦτις ἔμενε πάντοτε ἀνοικτὴ καὶ τὰ θυρόφυλλα ἐλειτούργουν ὡς ὑποστηλώματα. Διὰ προσεκτικῆς ἐργασίας, ἀφηρέθησαν ἐκ τῆς προσώψεως τοῦ πύργου δύο τινές καὶ διὰ τοῦ ἀνοίγματος τούτου κατεσκευάσθη δοκὸς ἐκ σιδηροπαγοῦς σκυροδέματος καὶ ἐνισχύθη ἐσωτερικῶς δι' αὐτοῦ ἡ ὅλη τοιχοποιία τῆς πύλης. Οὕτω κατωρθώθη νὰ ὑψωθῇ τὸ ὑπερθύρον εἰς τὴν ἀρχικὴν θέσιν του, νὰ ἐλευθερωθοῦν αἱ θύραι καὶ νὰ στερεωθῇ ἡ ὅλη πρόσοψις. Μετὰ τὸ πέρας τῆς ἐργασίας, οἱ δόμοι ἐπανετοποθετήθησαν εἰς τὴν ἀρχικὴν τῶν θέσιν, διορ-

θωθείσης καί τινος ἀποκλίσεως, ἥτις εἶχε προηγουμένως σημειωθῆ.

Γ'. ΜΑΝΗ

Λόγω δυσμενῶν καιρικῶν συνθηκῶν δὲν ἐπετεύχθη ἡ ἀναστήλωσις τοῦ ναοῦ τοῦ Ἁγίου Πέτρου Πύργου Διροῦ. Διὰ μέρους τῆς πιστώσεως ἐστερεώθη ὁ ἄρτι ἐπισημανθεὶς ἡμιηρειπώμενος ναὸς τῆς Θεοτόκου (πλησίον τοῦ Πύργου Διροῦ), ἡ κόγχη τοῦ ὁποίου σώζει τοιχογραφίας 12ου πιθανῶς αἰ. (Πί ν. 183 α - β), περὶ ὧν ἔ' ἀσχοληθῶμεν ἀλλοχρῶς προσεχῶς. Ἀκριβῶς δὲ εἰς τὴν διάσωσιν τῶν ἀξιολογωτάτων τούτων τοιχογραφιῶν ἀπέβλεψαν αἱ ἐργασίαι.

Ὁ ναῖσκος εἶναι μονοκάμαρος, τὸ δυτικὸν δὲ ἥμισυ τῆς καμάρας ἔχει καταπέσει καὶ οἱ τοῖχοι ἐνεφάνιζον ἀπόκλινιν ἀπὸ τῆς κατακορύφου, ἐνῶ εἰς τὴν κατάγραφον κόγχην εἶχον δημιουργηθῆ ἐπικίνδυνοι ραγμαί (Πί ν. 184 α - β, 185 α).

Τὸ σωζόμενον ἥμισυ τῆς καμάρας ἐκαθαρίσθη, ἐνεποτίσθη δι' ἀραιᾶς σιμεντοκονίας (ἀριάνι) καὶ ἐπεκαλύφθη διὰ κονιάματος ὁμοίου πρὸς τὸ παλαιόν.

Εἰς τὸ τεταρτοσφαίριον τῆς κόγχης, πλὴν τῶν ἀνωτέρω ἐργασιῶν, ἐτοποθετήθησαν «μάρμαρα», ἥτοι σχιστολιθικαὶ πλάκες κατὰ τὸν ἐπικρατοῦντα τύπον εἰς τὴν Μάνην (Πί ν. 185 β). Εἰς τὴν καμάραν δὲν ἐτοποθετήθησαν τοιαῦται, εἰ μὴ μόνον εἰς τοὺς τοίχους, διὰ στατικούς καὶ αἰσθητικούς λόγους. Διὰ τὴν σχετικὴν στήριξιν τῶν ἀποκεκλιμένων τοίχων κατεσκευάσθησαν ἀντηρίδες ἐκ λίθων ἄνευ κονιάματος (ξηρολιθία), οὕτως ὥστε νὰ ἀντιδροῦν, σχετικῶς, εἰς τὰς ὠθήσεις τῶν τοίχων χωρὶς ὅμως νὰ προστί-

θεται μόνιμος κατασκευὴ εἰς τὸν ναῖσκον.

Αἱ ἐργασίαι, λόγῳ τοῦ προκεχωρημένου τῆς ἐποχῆς, δὲν ἐπερατώθησαν.

ΠΕΡΙΟΔΕΙΑΙ

Κατὰ τὰς συχνάς περιοδείας ἀνά τὴν Λακωνίαν, ἐπεσημάνθη ἀριθμὸς ἀγνώστων μνημείων. Ἐνδεικτικῶς ἀναφέρομεν τὸν ἡμιηρειπώμενον ναῖσκον τῶν Ἁγίων Ἀσωμάτων ἐξωθὶ τοῦ χωρίου **Κέρια Μάνης** (ἐν τῷ ἀγρῷ τοῦ Μαργιόλη). Ὁ ναῖσκος, διαστ. 10×5 μ. περίπου, εἶναι μονοκάμαρος μὲ σφενδόνα. Εἰς τὴν πρόσοψιν τοῦ ναοῦ εἶναι ἐντετειχισμένα ὠραῖα ἀνάγλυφα⁷.

Σῶζονται τοιχογραφίαι εἰς δύο στρώματα. Καλύτερον διατηρεῖται ἀρχάγγελος τῆς κόγχης (Πί ν. 186 α), 12ου πιθανῶς αἰ.⁸

Εἰς τὴν κόγχην ἐπίσης διατηροῦνται: Ἐνθρονος Παναγία καὶ ἱεράρχαι. Εἰς τοὺς τοίχους στρατιωτικοὶ ἄγιοι.

Εἰς τὸ **Γεράκι**, πρόχειρος ἔρευνα εἰς τὸν ναὸν τοῦ Ἁγίου Ἀθανασίου εἰς τὸ νεκροταφεῖον, ἔφερον εἰς φῶς, ὑπὸ τὸ νεώτερον κονίαμα, τοιχογραφίας, ὡς ἡ ἐνταῦθα δημοσιευομένη εἰκὼν ἁγίου Νικολάου (Πί ν. 186 β), τῆς ἰδίας πιθανῶς ἐποχῆς μὲ τὰς σωζόμενας εἰς τὸ Ἱερὸν Βῆμα τοιχογραφίας.

N. ΖΙΑΣ

7. Ἀνάγλυφον ἑλληνιστικῶν χρόνων ἐδημοσίευσεν ὁ συνάδελφος κ. Ἄγγ. Δεληβορριάς, ἐν ΑΑΑ Ι (1968), σ. 119 - 120.

8. Πρβλ. καὶ τοὺς ἀρχαγγέλους ἄλλων ἐκκλησιῶν τῆς Μάνης, ἐν Ν. Β. Δρανδάκη, Βυζαντιναὶ τοιχογραφίαι τῆς Μέσας Μάνης, Ἀθῆναι 1964, σ. 94 κ.έ., πίν. 74 - 75.

ΑΡΧΑΙΟΤΗΤΕΣ
ΚΑΙ ΜΝΗΜΕΙΑ ΒΟΙΩΤΙΑΣ

Α'.

Ἐκ τῶν ἐργασιῶν τῆς Ἐφορείας κατὰ τὸ ἔτος 1968, ἄλλαι μὲν ἐγένοντο ὑπὸ τὴν ἐποπτείαν τοῦ ὑπογραφομένου, ἄλλαι δὲ ὑπὸ τὴν ἐποπτείαν τοῦ Ἐπιμελητοῦ κ. Θ. Σπυροπούλου (ἐκθεσιν αὐτοῦ βλ. κατωτέρω).

Α'. ΜΟΥΣΕΙΑΚΑΙ ΕΡΓΑΣΙΑΙ

Ἐγένετο ριζικῶς νέα ἐκθεσις εἰς τὸ Μουσεῖον Χαιρωνείας. Αἱ παλαιαὶ προθήκαι ἀπεμακρύνθησαν, ἐτοποθετήθησαν δὲ εἰς τὰς ὀριστικὰς τῶν θέσεις αἱ νέαι, εἰς τὰς ὁποίας ἐτακτοποιήθησαν τὰ ἐκθέματα ὡς ἀκολούθως :

Ἡ ἀνατολικὴ αἴθουσα (Α) περιέλαβε 14 προθήκας (Σχ ἐ δ. 1), εἰς αὐτὰς δὲ ἐγένετο ἡ ἐκθεσις τῶν νεολιθικῶν, ΠΕ καὶ ΜΕ Συλλογῶν.

Προθήκη 5: Προϊστορικὰ ἀγγεῖα ἐκ τοῦ Τύμβου Ἐλατείας.

Προθήκη 6: Προϊστορικὰ ἀγγεῖα (νεολιθικά, ΠΕ καὶ τινὰ ΜΕ) ἐκ τοῦ ἀγροῦ Γιαννακοπούλου - Πιπέρη Ἐλατείας.

Προθήκη 7, ἐκ δεξιῶν πρὸς ἀριστερά: Α'. Μικροαντικείμενα ἐξ Ἁγίας Μαρίνης. Β'. Χαλκᾶ ἐκ τοῦ ἀγροῦ Γιαννακοπούλου - Πιπέρη. Γ'. Μικροαντικείμενα ἐκ τοῦ ἀγροῦ Χέβα. Δ'. Ὅστρακα καὶ μικροαντικείμενα ἐκ τῆς Σχιστῆς ὁδοῦ (μνημεῖον Μέγα).

Προθήκη 8. Δεξιὸν καὶ κεντρικὸν τρίτον: Μινύεια ἐκ τοῦ ἀγροῦ Γιαννακοπούλου - Πιπέρη. Ἀριστερὸν τρίτον: ΠΕ ἐξ Ὁρχομενοῦ.

Προθήκη 9: Ὅστρακα καὶ μικροαντικείμενα ἐξ Ὁρχομενοῦ.

Προθήκη 10: Ἀγγεῖα ΠΕ καὶ ΜΕ ἐξ Ὁρχομενοῦ.

Σχέδ. 1. Σκαρίφημα κατόψεως τοῦ Μουσείου Χαιρωνείας, ἐμφαίνον τὰς θέσεις καὶ τοὺς ἀριθμοὺς τῶν προθηκῶν

Προεκρίθη ἡ κατὰ συλλογὰς προελεύσεως ἐκθεσις λόγῳ τῆς ἰδιοτυπίας ἐκάστης τούτων. Ἐξετέθησαν δὲ ὡς κάτωθι :

Προθήκη 1: Νεολιθικά μονόχρωμα ἀγγεῖα ἐκ τῆς Μαγούλας Μπαλωμένου Χαιρωνείας καὶ τὰ δύο ἄριστα τῶν ἐκεῖθεν εἰδωλίων.

Προθήκη 2: Νεολιθικά γραπτὰ ἀγγεῖα ἐκ τοῦ αὐτοῦ συνοικισμοῦ καὶ τινὰ ἐγχάρακτα. Ταῦτα δὲν προέρχονται ἅπαντα ἐκεῖθεν, ἀλλ' ἡ προελευσίς τῶν δὲν ἦτο δυνατόν νὰ ἐξακριβωθῇ.

Προθήκη 3: Προϊστορικὰ ἀγγεῖα, κυρίως ΠΕ καὶ ΜΕ, ἐκ τοῦ συνοικισμοῦ Ἁγίας Μαρίνης Ἐλατείας.

Προθήκη 4. Δεξιὸν τρίτον: Ὅμοιως. Κεντρικὸν τρίτον, δύο ἀνώτεραι θέσεις: Προϊστορικὰ ἀγγεῖα (νεολιθικά κυρίως) ἐκ τοῦ ἀγροῦ Χέβα Ἐλατείας. Κάτω θέσις: ΜΕ ἀγγεῖων ἐκ τοῦ ἀγροῦ Γιαννακοπούλου - Πιπέρη Ἐλατείας. Ἀριστερὸν τρίτον: Ὅστρακα ἐκ τῶν ἀμερικανικῶν ἀνασκαφῶν Ἐλατείας.

Προθήκη 11: Ὅστρακα ἐκ τῆς Μαγούλας Μπαλωμένου Χαιρωνείας.

Προθήκη 12. Βόρειον τμήμα: Ὅστρακα ἐκ τῶν ἀμερικανικῶν ἀνασκαφῶν Ἐλατείας. Νότιον τμήμα: Μικροαντικείμενα ἐκ τῆς Μαγούλας Μπαλωμένου.

Προθήκη 13. Βόρειον τμήμα: Ὅστρακα ἐκ τοῦ ἀγροῦ Χέβα. Νότιον τμήμα: Ὅστρακα ἐκ τοῦ ἀγροῦ Γιαννακοπούλου - Πιπέρη.

Προθήκη 14: Ὅστρακα ἐξ Ἁγίας Μαρίνης Ἐλατείας.

Μεταξὺ τῶν προθηκῶν 1 καὶ 2, ΜΕ ἀμαυρόχρωμος πίθος ἐκ Τύμβου Χαιρωνείας. Μεταξὺ τῶν προθηκῶν 5 καὶ 6, 6 καὶ 7, καὶ 9 καὶ 10, ἀνὰ εἰς πίθος ἐκ τοῦ ἀγροῦ Γιαννακοπούλου - Πιπέρη.

Ἄξιον σημειώσεως τυγχάνει, ὅτι ἐντὸς τῶν παλαιῶν προθηκῶν τὰ ἀρχαῖα συνωδεύοντο ὑπὸ ἐνδείξεων προελεύσεως, αἵτινες πολλὰκις ἐκ γενομένου ἐλέγχου τοῦ καταλόγου ἀπεδείχθησαν ἀνακριβεῖς. Ὅθεν ἠναγκάσθημεν εἰς ριζικὸν

ἐλεγχον πάντων τῶν ἀντικειμένων τοῦ καταλόγου, καὶ τῶν ἀγγείων μὲν εὐρέθῃ ἢ ἀληθῆς προέλευσις, διὰ τὰ ὄστρακα ὅμως δὲν ἦτο δυνατόν τὸ τοιοῦτον καὶ ὡς ἐκ τούτου δὲν εἶναι ἀπολύτως βεβαία ἢ προέλευσίς των. Ὡσαύτως (καὶ τοῦτο ἰσχύει καὶ διὰ τὰ ἐκθέματα τῆς ἐτέρας αἰθούσης) πρέπει νὰ σημειωθῇ ὅτι κατὰ τὴν παλαιὰν διάταξιν ἐξετίθεντο ὅλα σχεδὸν τὰ εὐρήματα καὶ οὕτω οὐδὲν εἰς τὴν πραγματικότητα ἦτο ὄρατόν. Κατὰ τὴν νέαν ἐκθεσιν ἐγένετο αὐστηρὰ ἐπιλογή, ὥστε ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὰ κλασσικὰ ἀγγεῖα καὶ τὰ προϊστορικά ὄστρακα ἐξετέθησαν μόνον ἱκανὰ καὶ χαρακτηριστικὰ τεμάχια ἐξ ἐκάστης ομάδος.

Ἡ δυτικὴ αἴθουσα (B) περιέλαβε 18 προθήκας (ἀριθ. 15 - 32), ἐντὸς τῶν ὁποίων ἐξετέθησαν αἱ μυκηναϊκαὶ καὶ κλασσικαὶ συλλογαί, ὡς ἀκολούθως :

Προθήκη 15: Μυκηναϊκὰ ἀγγεῖα ἐκ τῆς πόλεως Μαράθου κόλπου Ἀντικύρας.

Προθήκη 16: Μυκηναϊκὰ ἀγγεῖα ἐξ Ὀρχομενοῦ (δύο ἄνω θέσεις), ἄγρου Γιαννακοπούλου-Πιτέρη καὶ Πύργου (κάτω θέσις).

Προθήκη 17: Τοιχογραφίαι μυκηναϊκαὶ καὶ τινα χαλκὰ ἐξ Ὀρχομενοῦ.

Προθήκη 18: Κορινθιακὰ καὶ ἀπομιμήσεις των ἐξ Ἀβῶν.

Προθήκη 19: Μελανόμορφα καὶ ἐρυθρόμορφα ἐξ Ἀβῶν.

Προθήκη 20: Πήλινα προσωπεῖα ἐξ Ἀβῶν.

Προθήκη 21: Κλασσικὰ ἀγγεῖα ἀπλῆς κοσμήσεως ἐξ Ἀβῶν.

Προθήκη 22: Σκύφοι καὶ κύλικες βοιωτικαὶ μελανόγραφοι ἐξ Ἀβῶν.

Προθήκη 23: Μελαμβαφῆ ἐξ Ἀβῶν.

Προθήκη 24: Ἐμπίεστα, ἐγγάρκτα καὶ ἐλληνιστικὰ γραπτὰ ἀγγεῖα ἐξ Ἀβῶν.

Προθήκη 25. Δεξιὸν καὶ κεντρικὸν τμήμα: Ἀπλούστερα ἀγγεῖα, κυρίως ἐλληνιστικῶν καὶ ρωμαϊκῶν χρόνων, ἐξ Ἀβῶν. Ἀριστερὸν τμήμα: Σκύφοι καὶ ποτήρια μελαμβαφῆ μετ' ἐγχαράκτων ἐπιγραφῶν ἐξ Ἀβῶν.

Προθήκη 26: Ποικίλα ἀγγεῖα ἐκ Μαράθου.

Προθήκη 27. Δεξιὸν καὶ κεντρικὸν τμήμα: Ὁμοίως. Ἀριστερὸν τμήμα, δύο ἄνω θέσεις: Μικρὰ συλλογὴ υαλίνων ἀγγείων, κάτω: Δύο χαλκὰ ἀγγεῖα.

Προθήκη 28: Προσωπεῖα καὶ εἰδώλια ἐξ Ἀβῶν.

Προθήκη 29: Εἰδώλια ἐξ Ἀβῶν.

Προθήκη 30: Μυκηναϊκὰ χαλκὰ καὶ μικροαντικείμενα ἐξ Ὀρχομενοῦ καὶ Μαράθου καὶ τεμάχια σιδηρῶν ὄπλων ἐκ τοῦ Τύμβου τῶν Μα-

κεδόνων τῶν πεσόντων κατὰ τὴν μάχην τῆς Χαιρωνείας.

Προθήκη 31: Διάφορα κλασσικὰ καὶ βυζαντινὰ ἀντικείμενα ἐκ Χαιρωνείας, Ὀρχομενοῦ, Ἀβῶν καὶ Μαράθου.

Προθήκη 32: Γεωμετρικὰ ἀγγεῖα ἐξ Ὀρχομενοῦ καὶ Βρανέζι.

Μεταξὺ τῶν προθηκῶν 21 καὶ 22 πῖθος ἀγνώστου προελεύσεως, μεταξὺ τῶν προθηκῶν 23 καὶ 24 μαρμάρινον ἑκαταῖον ἐκ Χαιρωνείας, μεταξὺ τῶν προθηκῶν 27 καὶ 28 μαρμάρινον ἄγαλμα Ἀπόλλωνος ἐκ Λεβαδείας (;).

Εἰς τὸν προθάλαμον ἐτοποθετήθησαν τὰ ἀριστα τῶν λιθίνων τοῦ Μουσείου, ἦτοι: ὁ Κούρος τοῦ Ὀρχομενοῦ, τὸ ἄγαλμα τῆς Μητρὸς τῶν Θεῶν, ἕτερον ἄγαλμα γυναικεῖον ἐκ Λεβαδείας, ὑπερφυσικοῦ μεγέθους ἀνδρική κεφαλὴ, ἐπιγραφή τοῦ ναοῦ τοῦ Διὸς βασιλέως, ἄγαλμα ἐξηλωμένου σατύρου, ἀνάγλυφον ἀνδρὸς τῆς ὑπέρας ἀρχαιότητος, ἄγαλμα θεᾶς προσφάτως εὑρεθὲν ἐν Λεβαδεῖα, ὑπερφυσικοῦ μεγέθους (ἔλαβε τὴν θέσιν τοῦ ἀσημάντου τὴν τέχνην μεγάλου ἀναγλύφου τοῦ Πάντωνος, ὅπερ μετεφέρθη ἐξω), σφαιρικός λίθος με ἀναγλύφους προτομάς Ἡλίου καὶ Σελήνης ἐκ Λεβαδείας, τεμάχιον κλασσικοῦ ἐπιτυμβίου ἀρίστης τέχνης ἐσχάτως παραδοθέν, παλαιοχριστιανικὸν ἀνάγλυφον μετὰ σταυροῦ καὶ ἁμῶν λαμπρᾶς τέχνης, εὑρεθὲν ὑπὸ τοῦ ὑπογραφομένου κατ' αὐτάς, καὶ τινα δευτερεύοντα γλυπτὰ.

Εἰς τὴν αὐλὴν τοῦ Μουσείου κατεβλήθη προσπάθεια ὅπως τοποθετηθῶσι κοσμίως τὰ πρὸ αὐτοῦ κείμενα ἀρχαῖα. Ἐξεχώσθησαν δὲ καὶ τινα λίθινα νοτίως τοῦ φρέατος, ἅτινα πρὸ πολλῶν ἐτῶν εἶχον καταχωσθῆ διὰ τῶν ὑλικῶν τῆς κατεδαφίσεως τοῦ παλαιοῦ φυλακείου.

Β'. ΑΝΑΣΚΑΦΑΙ

Τρεῖς ἀνασκαφικαὶ ἔρευναι ἐγένοντο ἐκτὸς Θηβῶν, εἰς Παραλίμνην, λόφον Προφήτου Ἡλιού Λεβαδείας καὶ Ἀταλάντην, μία πλησίον τῶν Θηβῶν, παρὰ τὸ προάστιον Πυρί, καὶ τινες ἐντὸς τῶν Θηβῶν.

1. ΠΑΡΑΛΙΜΝΗ

Εἰς τὸν Β. μυχὸν τῆς Παραλίμνης, ὅπου εἶχομεν ἐντοπίσει τὴν ἀρχαίαν Ἴσον (βλ. ΑΑΑ I (1968), σ. 139 κ.έ.), κατὰ τοὺς Ν. πρόποδας προβούνου καλουμένου Μποτσίκουλα καὶ εἰς ἀπόστασιν 500 - 700 μ. περίπου πρὸς Α. - ΒΑ. τῆς ἀκροπόλεως τῆς Ἴσου, εἶχον ἐντοπισθῆ μικροὶ τάφοι παρέχοντες δρόμον ἰδιότυπον, ἦτοι εὐρυνόμενον πρὸς τὸ στόμιον καὶ με ἀποκλινοῦ-

σας τās παρειάς και μέτωπον μετ' εισόδου, ένιοτε εύθυγράμμου, ένθυμιζούσης τήν τών μυκηναϊκών τάφων. Άνεσκάφη είκοσάς τούτων τών τάφων, έκαθαρίσθησαν δέ οί δρόμοι έτέρων έβδομήκοντα έννέα. Διεπιστώθη, ότι πρόκειται περί ΠΕ τάφων (άν και ό όρος ΠΕ, ως εκ τών κατωτέρω εκτεθησομένων, μετ' επιφυλάξεως δύναται νά άποδοθῆ), έχόντων τήν κάτωθι μορφήν: Μικρός δρόμος, σχήματος ήμίσεος ώσει-δοϋς μετ' άποκλινουσών τών παρειών και κατωφεροϋς του δαπέδου, όδηγει εις μέτωπον εισόδου συνήθως έλαφώς επικλινές, έφ' ου άνοιγεται όπη κυκλική θυραία προς θάλαμον κριβανοειδή, προσιτόν από σημείου παρά τήν κορυφήν του. Συνήθως ή θυραία όπη επέκτείνεται και επί του δαπέδου, οϋχι όμως πάντοτε. Διεπιστώθησαν παραδείγματα, όπου ό τάφος συνίστατο μόνον εις δρόμον, έτερα, όπου ό θάλαμος ήτο κατ' έξοχήν μικρός σφαιρικός περίπου και ή είσοδος έτεμε τοϋτον κατά τήν μέγιστην διάμετρον. Ό μέγιστος τών άνασκαφέντων θαλάμων είχε βάθ. μέν 1.20, διάμ. δέ 1.70 μ. Αί είσοδοι έφράσσοντο δι' άκατεργάστων πλακών.

Έπειδή οί τάφοι είχαν κατακλυσθή πρό εξηκονταετίας περίπου υπό τών υδάτων τής Παραλίμνης και είχαν παραμείνει ύπ' αυτά μέχρι πρότινος, τά τε όσά και ίσως πολλά εκ τών κτερισμάτων είχαν ολοσχερώς καταστραφή, πλήν όμως κατέστη δυνατόν νά διαπιστωθῆ ένίοτε ή ύπαρξις ένός μέχρι τριών νεκρών, κατά πᾶσαν πιθανότητα εις στάσιν άνακλίσεως. Έντός ένός τάφου εύρέθη λεπίς όψιανού, εις έτερον δέ, όπου εύρέθησαν και τά λείψανα ένός νεκρού, μικρόν σφαιρικόν άγγελιον χαρακτηριστικώς πρωτοκυκλαδικόν. Είς τόν δρόμον τέλος έτέρου, οϋτινος ό θάλαμος δέν διηνοίχθη, όστρακά τινα ΠΕ σκύφου. Μεταξύ τών πρωίμων τούτων τάφων εύρέθησαν και δύο θαλαμοειδείς μυκηναϊκοί, ό εις ήμιτελής, ό έτερος έχων τό τυπικόν σπηλαιώδες σχήμα.

Άξιοσημείωτον τυγχάνει, ότι παρόμοιοι τάφοι είχαν άνασκαφή υπό του Παπαδάκη εις τό άκρωτήριο Μάνικα προς ΒΔ. τής Χαλκίδος, ήτοι εις μικράν άπόστασιν και εις στενήν σχέσηιν προς τήν έρευνωμένην θέσιν, άποδώσαντες εύρήματα χαρακτηριστικώς Πρωτοκυκλαδικά, περιλαμβανομένων και ειδωλίων. Έπίσης όμοιοι τάφοι παρατηρήθησαν ύπ' έμού κατά τήν Ν. άκτὴν τής Παραλίμνης και εις χώρον γεωγραφικώς διακρινόμενον από τής Ίσου, κατά τούς πρόποδας του ύψώματος Καντήλι, έπομένως άνήκοντες πιθανώς εις έτερον συνοικισμόν.

Περαιτέρω, έξ όσων δύναμαι νά γνωρίζω, όμοιότητα κατά τό σχήμα και κυκλαδικές σχέσεις παρουσιάζουν οί τάφοι και ό συνοικισμός, οί έρευνώμενοι έσχάτως υπό του κ. Θ. Σπυροπούλου εις θέσιν Λιθαρές.

Οϋτω, τό εύρημα του παρά τήν Ίσον νεκροταφείου ένέχει πολλαπλήν σημασίαν, ένεκα του ότι οί κυκλαδίζοντες τάφοι τής Εύβοίας δέν άποτελοϋν πλέον μεμονωμένον φαινόμενον και στοιχειοθετεί τήν πορείαν τών μέχρι τής καρδιάς του βοιωτικού πεδίου κυκλαδικών επιδράσεων διά τής και κατά τούς ύστερωτέρους χρόνους δικαίως θεωρουμένης ως πύλης τής Βοιωτίας προς τό Αίγαίον περιοχής τής Άνθηδόνας (πρβλ. ΑΑΑ ΙΙ (1969), σ. 96 κ.έ.).

Είχεν ήδη συμπληρωθῆ ή άνασκαφή τών ΠΕ τάφων και ή τών μυκηναϊκών, είχε δέ άρχίσει ή τε γενική, του νεκροταφείου, και αί καθέκα-ήτο κατ' έξοχήν μικρός σφαιρικός περίπου και ή είσοδος έτεμε τοϋτον κατά τήν μέγιστην διάμετρον. Αί βροχοπτώσεις κατά τό 1968 ύπήρξαν πρωτοφανούς έντάσεως και διαρκείας και έσχον ως άποτέλεσμα, μεταξύ τών άλλων, τήν άνοδον τής στάθμης τών υδάτων τής Ύλίκης και εκ τούτου και τής Παραλίμνης, εις τό μέχρι πρό τινων έτων ύψος της και τήν υπερκάλυψιν οϋτω πάντων τών άποκαλυφθέντων κατά τό παρελθόν έτος άρχαίων, ως και τών άνεσκαμμένων.

2. ΛΟΦΟΣ ΠΡΟΦΗΤΟΥ ΗΛΙΟΥ ΛΕΒΑΔΕΙΑΣ

Περί τής μικράς, αλλά σημαντικωτάτης έρεύνης εις τόν λόφον Προφήτου Ήλιου Λεβαδειας, όπου πιστεύω, ότι άνεύρομεν τό μαντεϊον του Τροφωνίου, υπό τήν μορφήν ήν είχε κατά τήν ύστάτην άρχαιότητα, βλ. ΑΑΑ ΙΙ (1969), σ. 228 κ.έ.

3. ΑΤΑΛΑΝΤΗ

Είς τό οικόπεδον Β. Καρατράντου εύρέθη τμήμα ύποκαύστου λίαν κατεστραμμένον.

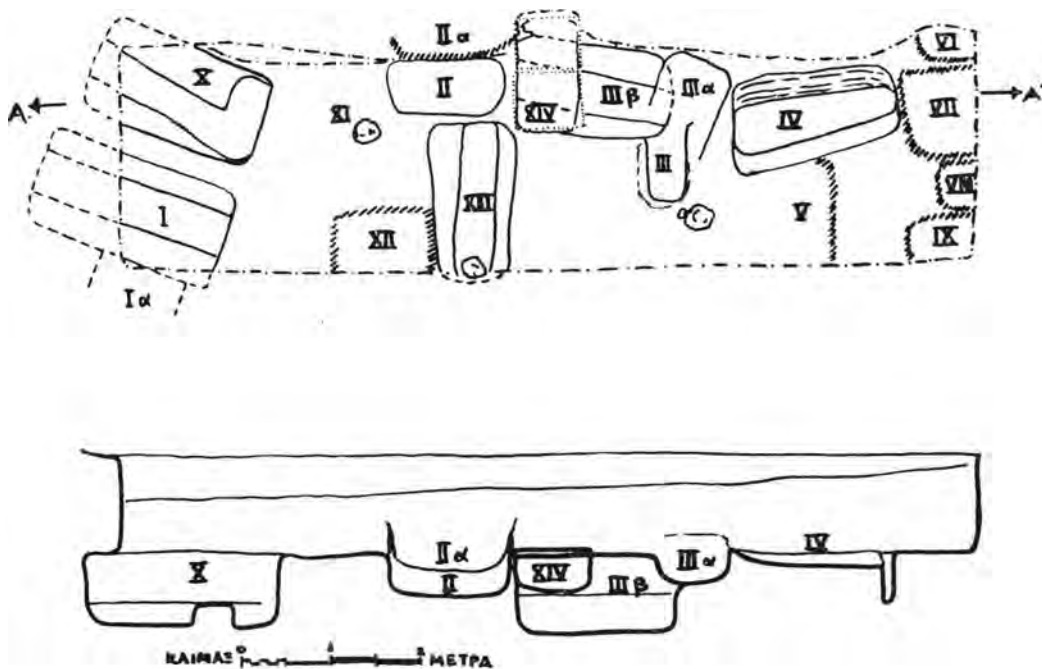
4. ΠΥΡΙ ΘΗΒΩΝ

Είς Πυρί Θηβών έπεξετάθη ή έρευνα εις τά πέριξ του άνεσκαμμένου κατά τό 1965-66 χώρου (βλ. ΑΔ 22 (1967): Χρονικά, σ. 236 κ.έ.), έντός του άγρου Σωτ. Παπαδημητρίου. Η έρευνα έγένετο εις δύο τομείς.

Τομείς Α: Χώρος τετράγωνος, πλευράς 8 μ. Έκαθαρίσθη και διηρουνήθη εύθως προς Α. του άνασκαφέντος κατά τό 1965 - 1966. Τάφοι άρχαϊκοί, οίτοι εις τήν παλαιάν άνασκαφήν, δέν εύρέθησαν, διότι, ως φαίνεται, δέν έξετείνετο περαι-

τέρω πρὸς τὰ ἐκεῖ τὸ νεκροταφεῖον. Εἰς βάθος ὄμως 1 μ. περίπου καὶ ὑπὸ ἀδιατάρακτα στρώματα, ἤρχισαν ἀποκαλυπτόμενοι σωροὶ μικρῶν λίθων καὶ ὄστρακα προϊστορικά. Διεπιστώθη ὅτι τὰ ὄστρακα ἀνήκουν κατὰ πλειονότητα εἰς τοὺς τελευταίους νεολιθικοὺς χρόνους καὶ οἱ λίθοι φαίνονται προερχόμενοι ἐκ τῆς καταρρέουσας κτισμάτων. Ἡ σημασία τοῦ εὐρήματος εἶναι ἐξαιρετικῆ λόγῳ τοῦ ὅτι τὸ πρῶτον βεβαιούται ἡ θέσις νεολιθικοῦ συνοικισμοῦ παρά τὰς Θήβας, ὅπου ἡ ὑπαρξίς του ἐκ τῶν εὐρημάτων τῆς Καδμείας ἀνεμένετο, καὶ δεύτερον διότι ὁ συνοικισμὸς κεῖται ἀδιατάρακτος ὑπὸ παλαιῶν νεωτέρων ἐπίχωσιν. Εὐθὺς μετὰ τὴν διαπίστω-

σκαφῆς τοῦ 1965 - 66. Καὶ ἐδῶ διεπιστώθη, ὅτι δὲν ἐπεξετείνεται τὸ ἀρχαῖον νεκροταφεῖον, ἀλλ' ἀπὸ βάθους 1 μ. περ. ἀπεκαλύφθησαν πυκνῶς παρ' ἀλλήλους καὶ ἐπ' ἀλλήλων κείμενοι τάφοι κλασσικῶν χρόνων, περιέχοντες κατὰ τὸ πλεῖστον καυσίν. Τοιοῦτοι τάφοι εἶχον εὑρεθῆ καὶ κατὰ τὴν προγενεστέραν ἀνασκαφὴν κείμενοι ἐνίοτε βαθύτερον τῶν ἀρχαῖκῶν διὰ τῆς διατήσεως τῶν στρωμάτων. Ἐκ τούτου καὶ ἐπειδὴ κατὰ τὴν Β. καὶ Δ. πλευρὰν τῆς προγενεστερας ἀνασκαφῆς εἶχε διαπιστωθῆ, ὅτι ὡσαύτως δὲν ἐπεκτείνονται αἱ ἀρχαῖκαι (ἐκτὸς πίθων) ταφαί, ἄγεται τις εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι κατὰ τοὺς ἀρχαῖκούς χρόνους ἐκεῖτο ἐκεῖ εἶδος μικροῦ

Σχέδ. 2. Θῆβαι. Πυρί. Ἐνασκαφὴ εἰς ἀγρὸν Σωτ. Παπαδημητρίου. Τάφος Β. Κάτωψις καὶ τομὴ

σιν ἡ ἀνασκαφὴ δὲν προὐχώρησεν εἰς βάθος, τὰ δὲ διανοιχθέντα διερευνητικὰ φρέατα ἐπεκαλύφθησαν, διότι ἀφ' ἐνὸς μὲν δὲν φαίνεται ὑπάρχων κίνδυνος καταστροφῆς χάρις εἰς τὴν νεωτέραν ἐπίχωσιν, ἥτις ἐπικαλύπτει τὰ κτίσματα, ἀφ' ἐτέρου δὲ τὸ μικρὸν τῆς πιστώσεως καὶ ἡ ἔλλειψις σχετικῆς προετοιμασίας ἐκ μέρους τοῦ ὑπογραφομένου, ἀναγκαίως διὰ τὸσον διάφορα ὡς τὰ ἀναμενόμενα εὐρήματα, ἐνεῖχε τὸν κίνδυνον τῆς μὴ ὀρθῆς προόδου τῆς ἐρευνῆς.

Τομεὺς Β (Σ χ ἐ δ. 2): Τάφος, πλ. 2.50 καὶ μῆκ. 10 μ., ἠνοίχθη παρὰ τὸ Ν. ὄριον τῆς ἀνα-

σκαφῆς τοῦ 1965 - 66. Καὶ ἐδῶ διεπιστώθη, ὅτι δὲν ἐπεξετείνεται τὸ ἀρχαῖον νεκροταφεῖον, ἀλλ' ἀπὸ βάθους 1 μ. περ. ἀπεκαλύφθησαν πυκνῶς παρ' ἀλλήλους καὶ ἐπ' ἀλλήλων κείμενοι τάφοι κλασσικῶν χρόνων, περιέχοντες κατὰ τὸ πλεῖστον καυσίν. Τοιοῦτοι τάφοι εἶχον εὑρεθῆ καὶ κατὰ τὴν προγενεστέραν ἀνασκαφὴν κείμενοι ἐνίοτε βαθύτερον τῶν ἀρχαῖκῶν διὰ τῆς διατήσεως τῶν στρωμάτων. Ἐκ τούτου καὶ ἐπειδὴ κατὰ τὴν Β. καὶ Δ. πλευρὰν τῆς προγενεστερας ἀνασκαφῆς εἶχε διαπιστωθῆ, ὅτι ὡσαύτως δὲν ἐπεκτείνονται αἱ ἀρχαῖκαι (ἐκτὸς πίθων) ταφαί, ἄγεται τις εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι κατὰ τοὺς ἀρχαῖκούς χρόνους ἐκεῖτο ἐκεῖ εἶδος μικροῦ

τινος τύμβου ταφικοῦ, περιλαμβάνοντος τοὺς πίθους τῶν ἀρχαῖκῶν τάφων, τὸ ἔξαρμα δὲ τοῦτο ἠφανίσθη ἢ ἠγνοήθη κατὰ τοὺς κλασσικοὺς χρόνους καὶ ὁ χώρος περιελήφθη ἐντὸς πλέον ἐκτεταμένου κλασσικοῦ νεκροταφεῖου. Ἐντὸς τῆς τάφου διεπιστώθη ἡ ὑπαρξίς δεκαῆς τάφων, ἐκ τῶν ὁποίων οἱ ἐπτὰ κατὰ μικρὸν μόνον μέρος ἀπεκαλύφθησαν ὑπ' αὐτῆς καὶ ὡς ἐκ τούτου δὲν ἠνοίχθησαν. Ἡνοίχθησαν ἑννέα, ἐξ ὧν οἱ ἐπτὰ περιεῖχον καυσίν, ὁ εἰς ταφὴν καὶ ὁ εἰς ἐφάινετο μὴ χρησιμοποιοῦν ἢ συληθεῖς πλήρως εὐθὺς μετὰ τὴν χρησιμοποίησιν. Ὁ περι-

έχων ταφήν και οί τρεις τῶν περιεχόντων καυσιν, ἀπέδωσαν πλῆθος κτερισμάτων συνισταμένων εἰς μελαμβροφῆ ἀγγεῖα (κανθάρους, κύπελλα κλπ.) καί καλήν συλλογήν εἰδωλίων. Ὡσαύτως εὐρέθησαν ἐπὶ τῶν τάφων μικραὶ ὁμάδες προσφορῶν δι' ὁμοίων ἀντικειμένων. Πλήν τούτων, ὑπὲρ τὴν γωνίαν μὴ ἀνοιχθέντος τάφου, ὡς προσφορὰ πιθανῶς, εὐρέθη μικρὸν ἀγγεῖον ἐξ ὑαλομάζης. Ἄξιον ἰδιαιτέρας σημειώσεως τυγχάνει, ὅτι ἐντὸς ἐνός τῶν πλουσιῶν περιεχόντων καυσιν τάφων καὶ ὑπὲρ τὴν ἀπηνθρακωμένην ὕλην, εὐρέθη στρώμα ὄλον κελυφῶν ὠν, χρώματος ὑποκιτρίνου, τὸ ὅποιον ἀγνωθῶ, ἐάν ὀφείλεται εἰς καυσιν ἢ εἰς τὴν κατάχρυσιν.

5. ΘΗΒΑΙ

Ἐντὸς τῶν Θηβῶν ἐγένετο ἔρευνα εἰς δεκατρία οἰκόπεδα. Εἰς τὰ ἐννέα ἐκ τούτων ἤλθον εἰς φῶς ἡσσοнос σημασίας εὐρήματα. Ἀντιθέτως ἔχει εἰς τὰ τρία, ὅπου ὁμως ἡ ἔρευνα συνεχίζεται καὶ κατὰ τὸ 1969, ὥστε τὰ περὶ αὐτῶν δὲν ἐκτίθενται ἐδῶ. Τὰ οἰκόπεδα ταῦτα εἶναι: α. Τὸ τοῦ **Εὐ. Φίλου** εἰς τὴν ὁδὸν Πινδάρου, β. Τὸ τῶν **ἀδελφῶν Παυλογιαννοπούλου** εἰς τὴν ὁδὸν Ἐπαμεινώνδου, γ. Τὸ τοῦ **Βρυζάκη** εἰς τὴν ὁδὸν Πελοπίδου, δ. Μικρὸν ἀλλ' ἄκρως σημαντικὸν ὑπῆρξε καὶ τὸ εὐρημα εἰς τὸ οἰκόπεδον **Λιακοπούλου - Κύρτση**, περὶ οὗ βλ. AAA I (1968), 241 κ.έ.

Αἱ λοιπαὶ ἔρευναι εἶναι αἱ τῶν κάτωθι οἰκοπέδων:

1. Ν. Ἰωάννου παρὰ τὸ Ἰσμήνιον

Ἐπεξετάθη ἡ ἀνασκαφὴ τοῦ 1967, ὅπου εἶχεν εὐρέθη τμήμα ψηφιδωτοῦ διαπέδου (βλ. ΑΔ 23 (1968): Χρονικά, σ. 207 κ.έ.). Ἀπεκαλύφθησαν νεώτεροί τινες τάφοι, πρὸς τοῖς εὐρεθεῖσι τὸ παρελθὸν ἔτος, καὶ τμήματα τοῦ ψηφιδωτοῦ δι' ὧν θὰ καταστῆ δυνατὴ ἡ ἀναπαράστασις τοῦ ὄλου. Τὸ ἀποκαλυφθὲν πέρυσιν τεμάχιον ἀπεκολλήθη καὶ μετεφέρθη εἰς τὸ Μουσεῖον.

2. Ξηροτόρη, ὁδὸς Πινδάρου

Ἐφάνησαν τέσσαρα πιθοειδῆ λαξεύματα ἐν μέρει ἐντὸς τοῦ χώματος καὶ ἐν μέρει ἐντὸς τοῦ μαλακοῦ πάρου. Συνκεντρώθη ἰκανὸς ἀριθμὸς ὀστράκων καὶ ἀγγείων βυζαντινῶν, ὧν τινα ἀρίστης ποιότητος.

3. Λιανοῦ, ὁδὸς Ἐτεοκλέους (πρὸς Ν. τοῦ Ν. ἄκρου τῆς πόλεως)

Εἰς βυζαντινὸς τοῖχος εὐρέθη διήκων κατὰ τὴν Β. πλευρὰν τοῦ οἰκοπέδου. Εἰς τὸ Δ. ὄριον ἐφάνη εἰς βυζαντινὸν στρώμα μικρὰ κατασκευὴ ἐκ πλινθίδων εὐθρύπτου λευκοῦ λίθου (τσιτσέ-

ρι), ὡς τμήμα κόγχης ἀνοιγομένης πρὸς Α.

4. Χρ. Πανάγαινα, ὁδὸς Χαλκίδος (κατέναντι τοῦ Γυμνασίου Θηβῶν)

Ἐν πιθοειδῆ λαξεύματι εἰς τὸν μαλακὸν βράχον, ἀρίστης κατασκευῆς. Ἀπέδωκεν ἐλάχιστα βυζαντινὰ ὄστρακα.

5. Ν. Κοκοντίνη, ὁδὸς Ἁγίας Τριάδος (εἰς τὴν ὁμώνυμον συνοικίαν)

Εὐρέθη εἰς τάφος ἀκτέριστος, λάκκος, διαστ. 1.67×0,80 καὶ βάθ. 0,35 μ., ἐντὸς τοῦ μαλακοῦ βράχου, καλυπτόμενος μὲ κεραμίδια. Ἐντὸς αὐτοῦ εὐρέθη σκελετὸς κείμενος ὑπτίως, τὴν κεφαλὴν ἔχων πρὸς ΝΔ. Ἄλλος τάφος ἐφάνη μέτρα τινα πρὸς ΝΔ., μὲ τὸν αὐτὸν προσανατολισμόν. Ἦτο λάκκος ὀρθογώνιος ἐντὸς τοῦ πάρου, διαστ. 1.85×0,93 καὶ βάθ. 1.08 μ., τοῦ ὁποίου τὰ ἄνω 0,30 μ. κατεῖχεν ἀνά μία βαθμῖς εἰς τὰς μακρὰς πλευράς, εὐρους 0,22 μ. (οὕτω τὸ ὄλον πλάτος ἄνω ἐφθανε τὰ 1.37 μ.). Αἱ βαθμίδες προφανῶς προωρίζοντο διὰ τὴν στήριξιν καλύμματος λιθίνου ἢ ξυλίνου, τοῦ ὁποίου οὐδὲν εὐρέθη ἶχνος. Ἐντὸς τοῦ τάφου εὐρέθη σκελετὸς ὑπτίως καὶ πλῆθος ἀγγείων καὶ εἰδωλίων. Τὰ πλεῖστα τῶν ἀγγείων ἦσαν κάρθοι μελαμβροφῆς, ὑπῆρχον ὁμως καὶ δύο ἐρυθρόμορφοι κρατηρίσκοι καὶ ἄλλα τινα.

6. Δ. Βάθη εἰς θέσιν Πολυγύρα

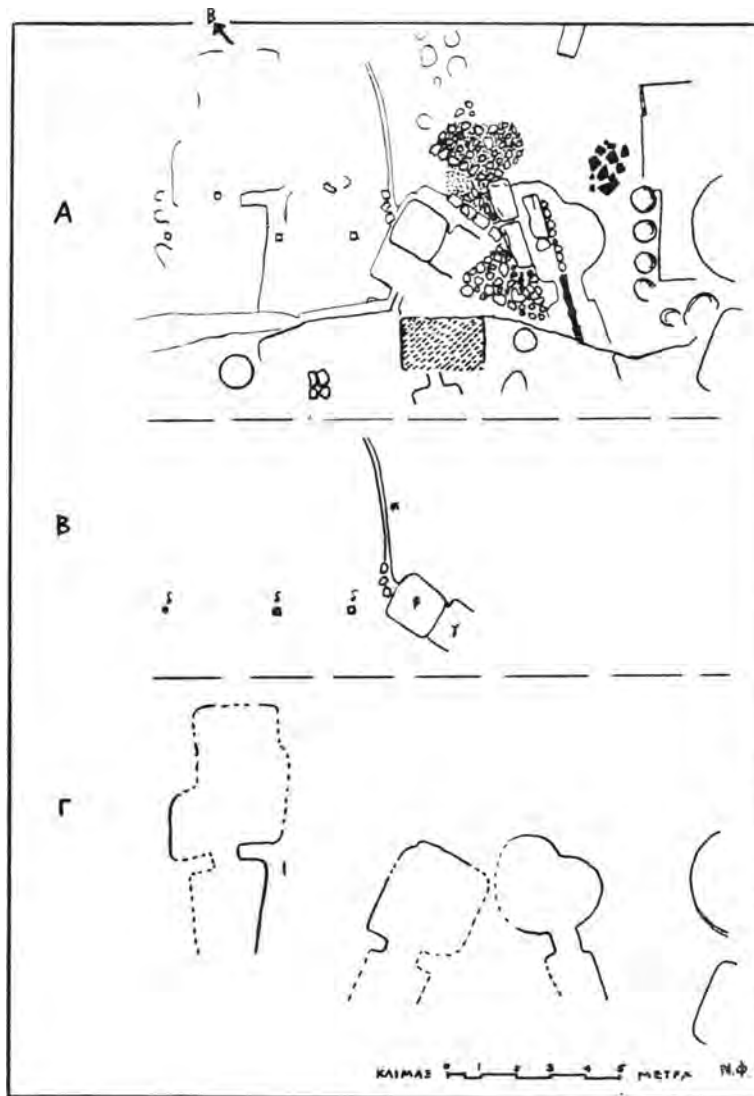
Εὐρέθη φρέαρ ἀερισμοῦ ὕδραγωγείου, κυκλικῆς τομῆς, ὡς καὶ τμήματα λαξευτοῦ ἀγωγοῦ μὲ κατεύθυνσιν ἀπὸ Ν. πρὸς Β., πάντα ταῦτα λίαν κατεστραμμένα. Πρὸς Δ. τούτου εὐρέθη μέγας λάκκος ἀπορριμμάτων, ἐξ οὗ συνελέγησαν ὀλίγα σχετικῶς ὄστρακα βυζαντινά.

7. Εὐ. Κονσολάκη (εἰς τὴν πρὸς Ἁγίου Θεοδώρου πλευρὰν τοῦ λόφου τοῦ Μικροῦ Καστελλίου)

Τὸ οἰκόπεδον ἦτο πρότερον αὐλὴ παλαιᾶς οἰκίας. Ὁ χώρος εἶχεν ἐπανειλημμένως ἰσοπεδωθῆ καὶ εἶχεν ἐντατικῶς χρησιμοποιηθῆ κατὰ τοὺς μυκηναϊκοὺς, τοὺς κλασσικοὺς, τοὺς ἑλληνιστικοὺς, τοὺς βυζαντινοὺς καὶ τοὺς νεωτέρους χρόνους. Ἡ λεπτολόγος ἔρευνα ἀπεκάλυψε λείψανα αὐτῶν τῶν περιόδων (Σ χ ε δ. 3), κυρίως τῆς πρώτης, τῆς τρίτης καὶ τῆς τετάρτης. Εἰς τοὺς βυζαντινοὺς χρόνους ἀνήκουν δάπεδα, μικροὶ κυκλικοὶ βόθροι καὶ ἄλλα λαξεύματα. Εἰς τοὺς ἑλληνιστικοὺς, ἴσως, μικρὰ ἀνοικτὴ δεξαμενὴ μὲ ἀγωγὸν φέροντα εἰς αὐτὴν τὸ ὕδωρ καὶ κεκλιμένον ἐπίπεδον πρὸς αὐτὴν, ὡς καὶ ὄπαι διὰ τὴν τοποθέτησιν καθέτων δοκῶν, ἴσως δηλαδὴ λείψανα

ἀγροτικής τινας ἐγκαταστάσεως. Εἰς τὴν μυκηναϊκὴν ἀνήκουν λαξεύματα, ἐξ ὧν κατωρθώθη νὰ ἀποκατασταθοῦν αἱ κατόψεις (ἢ τμήματά των) τριῶν τάφων, θαλαμοειδῶν ἀσφαλῶς, καὶ πιθανῶς ἐτέρων δύο.

καὶ ρωμαϊκὰ καὶ τεμάχιον ὄστου ζώου. Ἐπίσης εὐρέθη πιθοειδὲς λάξευμα ἐντὸς τοῦ μαλακοῦ φυσικοῦ πάρου καὶ ἀγωγὸς λαξευτός, θολωτός ἄνω μὲ κατεύθυνσιν ἀπὸ Β. πρὸς Ν. Ἴσως ὁ λάκκος ἐχρησίσμευε διὰ τὴν ἐπεξεργασίαν τοῦ πηλοῦ,

Σχέδ. 3. Θῆβαι. Ἀνασκαφὴ οἴκου. Εὐ. Κονσολάκη. Α. Γενικὴ κάτοψις. Β. Ἑλληνιστικὰ λείψανα: α. ἀγωγός, β. δεξαμενὴ, γ. κεκλιμένον ἐπίπεδον, δ. ὄπαι διὰ κατακορύφους δοκοῦς. Γ. Μυκηναϊκὰ λείψανα

8. Ν. Τρικαλίτη (εἰς Ἀλώνια Ἁγίων Θεοδώρων)

Εὐρέθη ὀρθογώνιον λάξευμα, διαστ. $1 \times 0,55$, βάθ. $0,95$ μ., ἐπικεχρισμένον ἔσω διὰ λευκοῦ πηλοῦ. Ἐκ τούτου συνελέγησαν ὄστρακα ἑλληνιστι-

τοῦ ἀναγκαίου διὰ τὴν συντήρησιν τοῦ ἀγωγοῦ.

9. Στ. Λυμπερίου (ὁδὸς Παπαναστασίου, Πολυγύρα)

Εὐρέθησαν, λαξευτὰ εἰς τὸν φυσικὸν βράχον,

φρέαρ κυκλικόν, διαμ. 1.10 μ., δύο φρεατίαι, ὀρθογώνιοι ὀπαί ὑδραγωγείου, διαστ. 1.20×0,47 καὶ 1.10×0,50 μ., καὶ τάφος ὀρθογώνιος, διαστ. 1.70×0,40, βάθ. 0,70 μ., σεσυλημένος. Ἐκ τοῦ φρέατος καὶ τῶν φρεατιῶν, ἅτινα ἐσκάφησαν μέχρι βάθους 2.50 μ. (ἡ περαιτέρω σκαφή ἦτο ἀδύνατος τεχνικῶς) συνελέγησαν ὀλίγα ὄστρακα ρωμαϊκά.

Γ'. ΠΕΡΙΟΔΕΙΑΙ - ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

1. Κατὰ τὴν Α. κλιτὸν τοῦ λόφου, ἐφ' οὗ ἡ ἀκρόπολις τῆς *Χαιρωνείας*, παρατηρήθησαν δύο μυκηναϊκοὶ λαξευτοὶ θαλαμοειδεῖς τάφοι παλαιόθεν ἀνοικτοί. Φαίνεται βεβαία ἡ ὑπαρξίς καὶ ἐτέρων. Ἡ παρουσία μυκηναϊκῶν λειψάνων κατὰ τὸν λόφον τοῦτον δὲν ἦτο γνωστή, ἐξ ὧν δύναμαι νὰ γνωρίζω.

2. Εἰς τὸ χωρίον *Στροβίικιον*, κείμενον μεταξύ Κάστρου (Γλᾶ) καὶ Πύργου, ἦτοι κατὰ τὸ μέσον περίπου τῆς « ἀκτῆς » τῆς *Κωπαίδος* καὶ κατὰ τὴν νοτιωτάτην ἐπέκτασιν τῶν προπόδων τοῦ συγκροτήματος *Μεγαλοβοῦνα* :

α) Ἀμέσως πρὸς ΝΑ. τοῦ χωρίου ὑπάρχουν δύο ὑψηλοὶ λόφοι. Ὁ ἀνατολικότερος τούτων ἦτο νῆσος πρὸ τῆς ἀποξηράνσεως τῆς λίμνης. Ἐπ' αὐτοῦ παρατηρήθησαν λείψανα κτηρίων προϊστορικῶν, τάφοι κλασσικοὶ, οἱ πλεῖστοι σεσυλημένοι, καὶ ἐπὶ τοῦ κέντρου τῆς ἐπιπέδου κορυφῆς, ἐπὶ τινος φυσικῶς ἐπιπέδου βράχου, σκυφοειδεῖς κοιλάνσεις τεχνηταί. Πέντε τοιαῦτα περιέβαλλον κύκλῳ ἑτέραν εἰς τὸ κέντρον. Πρόκειται πιθανώτατα περὶ εἰδους κέρνου καὶ ἡ εὐρεσίς του ἐπὶ τῆς κορυφῆς ὑψώματος, συνδυαζομένη πρὸς τὴν χρῆσιν τοῦ χώρου διὰ ταφᾶς εἰς τὴν κλασσικὴν ἐποχὴν, δημιουργεῖ τὴν ὑπόνοιαν, ὅτι πιθανῶς ἐπὶ τῆς ὡς ἄνω κορυφῆς εὐρίσκετο ἱερὸν τι προϊστορικόν. Ἐὰν τοῦτο εἶχε παρατηρηθῆ καὶ παλαιότερον δὲν ἠδυνήθη νὰ ἐξακριβώσω. Ἐκ τοῦ χώρου περισυνελέγησαν ὄστρακα, χρονολογούμενα ἀπὸ τῶν πρῶτων ΠΕ μέχρι καὶ τῶν μυκηναϊκῶν χρόνων, ὡς καὶ ὄστρακα ἑλληνιστικῶν πιθανώτατα χρόνων.

β) Πρὸς ΒΔ. τοῦ αὐτοῦ χωρίου καὶ χωριζόμενος ὑπὸ τούτου ὑπὸ τοῦ *Μέλανος* ποταμοῦ, ὑπάρχει λόφος πετρώδης, ἐφ' οὗ μικρὰ μονὴ τοῦ Ἁγίου Γεωργίου. Ὁ ναὸς εἶναι ἀπλοῦς μονόκλιτος, κεκοσμημένος δὲ ἐσωτερικῶς διὰ τοιχογραφιῶν μεταβυζαντινῶν, αἱ ὁποῖαι φαίνεται ὅτι ἐκτείνονται ἐπὶ πασῶν τῶν ἐπιφανειῶν, ἐχρί-

σθησαν ὁμοῦ δι' ἀσβέστου, πλὴν τμημάτων τινῶν κατὰ τοὺς μακροὺς τοίχους, τὴν ὀροφὴν τοῦ κυρίως ναοῦ καὶ τὰς κόγχας τοῦ ἱεροῦ. Παρὰ τὴν ΝΑ. πλευρὰν τοῦ λόφου παρατηρήθησαν λίθοι εἰργασμένοι, προερχόμενοι ἐκ πολυγωνικοῦ ἀρχαίου τοίχου.

γ) Πρὸς Β. τοῦ αὐτοῦ λόφου παρατηρήθησαν ὑπολείμματα κτηρίων, πιθανώτατα προϊστορικῶν. Μεταξὺ τούτων καὶ τοῦ χωρίου καὶ πλησίον μετεωρολογικοῦ σταθμοῦ παρατηρήθησαν δύο τάφοι διὰ λίθων, ἀσύλητοι, ὡς φαίνεται.

3. Εἰς τὴν θέσιν *Λαχίδεζα ἀγροτικῆς περιοχῆς Ὑπάτου Θηβῶν*.

α) Ἡ βαθεῖα ἄροσις εἰς τὸν ἀγρὸν τῶν ἱερέων ἀδελφῶν Παναγιωτοπούλου κατέστρεψεν ἐν μέρει τάφους ἀρχαίους καὶ κλασσικοὺς εἰς ἕκτασιν 10 στρ. περίπου. Ἀκολουθῶς ἀρχαιοκάπηλοι ἐσύλησαν δεκαπέντε περίπου ἐκ τούτων. Συνελέγησαν ὄστρακα ὑπογεωμετρικά, ἀρχαῖα (τοῦ ρυθμοῦ τῶν βοιωτικῶν κυλικῶν καὶ μελανόμορφα) καὶ κλασσικά (ὕστερα μελανόμορφα, μελανόγραφα καὶ μελαμβαφή).

Ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου, εἰς ἀγρὸν ἐκ 5 στρ. περίπου τοῦ ἐτέρου τῶν ὡς ἄνω ἱερέων, Ἰωάννου, κατεστράφησαν ἐν μέρει ὅμοιοι τάφοι καὶ ἐσυλήθησαν ἀκολουθῶς πέντε ἐξ αὐτῶν.

β) Περαιτέρω εἰς τὴν αὐτὴν περιοχὴν καὶ εἰς χῶρον περιπεφραγμένον, εἰς ὃν πρόκειται νὰ ἐγκατασταθῆ τὸ νέον νεκροταφεῖον τοῦ χωρίου, συνελέγησαν, ἐλθόντα εἰς φῶς ἐκ τῆς αὐτῆς αἰτίας, ὄστρακα ὅμοια τοῖς ὡς ἄνω ἀλλὰ καὶ ἱκανὰ καὶ ἄριστα ὄστρακα νεολιθικῶν, πρωτοελλαδικῶν καὶ ἴσως καὶ μεσοελλαδικῶν χρόνων. Ἐπειδὴ τὸ ἔδαφος ἐκεῖ μορφοῦται εἰς ἐλαφρὸν ὕψωμα, ἐκτάσεως 3 στρ. περίπου, φαίνεται, ὅτι εὐρισκόμεθα πρὸ προϊστορικοῦ συνοικισμοῦ. Ἐὰν οὕτως ἔχει τὸ πρᾶγμα, τότε πρόκειται περὶ τοῦ δευτέρου καθισταμένου γνωστοῦ νεολιθικοῦ συνοικισμοῦ εἰς τὴν περιοχὴν τῶν Θηβῶν μετὰ τὸν πρῶτον, τὸν εὐρεθέντα εἰς Πυρὶ Θηβῶν.

4. Εἰς Ὀρχομενόν, τέλος, καὶ κατὰ τὴν ἀρχὴν τοῦ δρόμου τοῦ θολωτοῦ τάφου, ὁ φύλαξ Γ. Οἰκονόμου παρατήρησεν, ὅτι τυχαίως ἀνοιχθεῖσα ὀπὴ ὠδήγει κάτω εἰς κυψελοειδῆ ὑπόγειον κατασκευὴν, βάθους τοῦλάχιστον 2 μ. Ἴσως πρόκειται περὶ μικροῦ μυκηναϊκοῦ τάφου ἢ περὶ πρωτοελλαδικοῦ.

ΝΙΚ. ΦΑΡΑΚΛΑΣ

Β'.

Πέραν τῶν συνεχῶν ἐσκαφικῶν καὶ ἀνασκαφικῶν ἐργασιῶν ἐν τῇ πόλει τῶν Θηβῶν, αἱ ὁποῖαι ἀπορροφοῦν μέγα μέρος τῆς δραστηριότητος τῆς Ὑπηρεσίας, συνεχίσθη ἡ προσπάθεια διὰ τὴν ἀνασκαφικὴν ἐρευναν εἰς τὴν ὑπαιθρον Βοιωτίαν καὶ διὰ τὴν διάσωσιν τῶν ἀρχαίων καὶ πρόληψιν τῶν καταστροφῶν ἐκ τῆς ἐπικρατήσεως πλέον μηχανοκαλλιέργειας, καὶ ἐκ τῶν λαθρανασκαφῶν. Ἐκτεταμένη προσπάθεια ἐγένετο διὰ τὴν περισυλλογὴν ἀρχαίων, τὰ ὅποια μετεφέρθησαν κυρίως εἰς τὸ Μουσεῖον Θηβῶν ἀλλὰ καὶ εἰς τὰς Συλλογὰς Σχηματαρίου, Τανάγρας καὶ Λαμίας. Ἐξ ἄλλου, περιοδεῖται εἰς τὴν ὑπαιθρον εἶχον ὡς ἀποτελεσμα, πέραν τοῦ συντονισμοῦ τῶν ὀργάνων τῆς Ὑπηρεσίας καὶ λοιπῶν κρατικῶν ὑπηρεσιῶν διὰ τὴν προστασίαν τῶν ἀρχαίων, καὶ τὸν ἐντοπισμὸν πολλῶν θέσεων, ἰδιαίτερα προϊστορικῶν οἰκισμῶν, εἰς τρόπον ὅστε ἀνάλογοι δραστηριότητες καὶ εἰς τὸ μέλλον νὰ διευρύνουν τὰς γνώσεις μας διὰ τὴν συνοικιστικὴν ἐξέλιξιν τῆς περιοχῆς καὶ τὴν ἀνάδειξιν τῆς ἀρχαιολογικῆς καὶ ἱστορικῆς φυσιογνωμίας τῆς.

Ἀνάλογος ὑπῆρξεν ἡ δραστηριότης καὶ εἰς τὸ Μουσεῖον Θηβῶν, εἰς τὸ ὅποιον εἰσήχθη ὑλικὸν εἰς μεγάλας ποσότητας, ταξινομηθὲν καὶ καταρτισθὲν κατὰ τὸν καλύτερον δυνατὸν τρόπον. Τὸ μεγαλύτερον μέρος τοῦ ὑλικοῦ τούτου παρέμεινεν εἰς τὰ ἐργαστήρια τοῦ Μουσείου, ἀφοῦ προηγουμένως ἀποκατεστάθη καὶ συνεπληρώθη. Εἰς τὰς ἐργασίας ταύτας ἐβοήθησεν ὁ κ. Ζαχ. Κανάκης, ἀποσταλείς, τῇ αἰτήσει τῆς Ἐφορείας, παρὰ τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἐταιρείας εἰς Θήβας, διὰ τὴν συμπλήρωσιν τῶν τοιχογραφιῶν ἐκ τοῦ οἰκοπέδου Δούρου (βλ. κατωτ.). Κατωρθώθη, πάντως, νὰ ἐκτεθῆ καὶ μέρος τοῦ ἐκ τῶν ἀνασκαφῶν Τανάγρας καὶ Λιθαρῶν προελθόντος ὑλικοῦ εἰς προθήκας τοῦ Μουσείου, ἐνῶ τὸ ἀξιολογώτερον προϊστορικὸν ὑλικὸν ἐξ οἰκοπέδων καὶ ἄλλων θέσεων συνεκεντρώθη εἰς εἰδικῶς διαμορφωθὲν ἐργαστήριον διὰ περαιτέρω συμπλήρωσιν καὶ μελέτην.

Εἰς βραχεῖαν κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἦττον ἐκθεσιν ἀναλύεται κατωτέρω τὸ ἔργον τῆς Ἐφορείας διὰ τὸ 1968, ἔργον τὸ ὅποιον καὶ γενικώτερον καὶ κατὰ περίπτωσιν συνεχίζεται καὶ διευρύνεται.

ΑΝΑΣΚΑΦΑΙ

ΘΗΒΑΙ

1. Οἰκόπεδον Κωνστ. Δούρου (παρὰ τὴν Μητρόπολιν Θηβῶν)

Τοῦτο κεῖται κατὰ τὴν μεσημβρινὴν πλευρὰν

τῆς πόλεως καὶ παρὰ τὸν Μητροπολιτικὸν ναόν. Εἶναι σχήματος ὀρθογωνίου παραλληλογράμμου περίπου, μὲ κύριον ἄξονα ἐξ Α. - Δ. καὶ συνολ. ἐκτάσεως 100 μ². περίπου. Ὁ ἰδιοκτήτης τοῦ οἰκοπέδου, ἐνδιαφερόμενος νὰ οἰκοδομήσῃ προσεχῶς εἰς τοῦτο, εἰδοποίησε τὴν Ἐφορείαν καὶ κατὰ τὴν ἐπιφανειακὴν ἀποχωμάτωσιν διὰ μηχανικοῦ φορτωτοῦ ἤλθεν εἰς φῶς εἰς ἀπροσδοκῆτως ὑψηλὸν σημεῖον πληθὺς ὄστράκων μυκηναϊκῶν, κυριώτατα ἀποτμήματα κυλικῶν τῶν ΥΕ ΠΙΒ χρόνων (Πί ν. 187 α - β). Αἱ ἐργασίαι διεκόπησαν ἀμέσως καὶ ἡ Ἐφορεία προέβη εὐθὺς εἰς τὴν συστηματικὴν ἀνασκαφὴν τοῦ οἰκοπέδου. Ἀπὸ τῆς ἐνάρξεως ἤδη ταύτης τὸ Β. τέρμα τοῦ οἰκοπέδου ὠρίζετο διὰ τοίχου μυκηναϊκοῦ, Α. - Δ. φορᾶς καὶ λοξοῦ πρὸς Β. (Σχ ἐ δ. 1).

Τὰ μυκηναϊκὰ λείψανα, ἐλθόντα εἰς φῶς εὐθὺς μετὰ τὴν ἀπομάκρυνσιν τοῦ ἐξ ἀόπλου σκυροδέματος δαπέδου τῆς ὑπαρχούσης οἰκίας, συνέχισαν μέχρι βάθους 0,50 μ. καθ' ὅλην τὴν ἔκτασιν τῆς ἀνασκαφῆς, εἰς τὸ βάθος δὲ ἐκεῖνο, ἀλλὰ καὶ εἰς ὠρισμένα σημεῖα ὑψηλότερον αὐτοῦ, εὐρέθησαν ἀρκετὰ τμήματα τοιχογραφιῶν (βλ. ΑΑΑ Ι (1968), σ. 11 καὶ ἔγχρωμον πίνακα), τὰ ὅποια ἀνήκον, φαίνεται, εἰς παράστασιν θαλασσογραφίας (Πί ν. 188 α - β καὶ ΑΑΑ ἔ. ἀ., σ. 11).

Μετὰ τὸ βάθος τοῦτο καὶ μέχρι τοῦ φυσικοῦ βράχου αἱ ἐν τῷ οἰκοπέδῳ ἐπιχώσεις ἔδωσαν ὄστρακα ΜΕ καὶ ΠΕ χρόνων, ἀκριβοῦς στρωματογραφίας καὶ εἰς πάχος 1 - 1.40 μ., λόγω τῆς κλίσεως τοῦ πρηνοῦς τοῦ λόφου, πρὸς τὴν Α. πλευρὰν τοῦ ὁποίου κεῖται τὸ οἰκόπεδον. Τοιχάρια τινα ΜΕ χρόνων ἀνεφάνησαν ἐντὸς τῆς τελευταίας ἐπιχώσεως, ὡς καὶ τρεῖς ταφαὶ ἀκτέριστοι, ἐνεργηθεῖσαι εἴτε ἐπὶ τοῦ δαπέδου, εἴτε εἰς τετράπλευρον λάκκον (Πί ν. 189 α).

Τὸ Β. ἡμισυ τοῦ Δ. τομέως εἶχεν ἤδη παραβιασθῆ διὰ τῆς ἀνορύξεως καὶ κατασκευῆς τεραστίου κτιστοῦ πύθου, γέμοντος ἀγγείων καὶ ὄστράκων βυζαντινῶν χρόνων.

Σημαντικὴ ἀποδεικνύεται ἡ περιοχὴ τῆς Μητροπόλεως Θηβῶν (βλ. Κεραμόπουλλον, ΑΔ 3 (1917) σ. 14, σημ. 1), διὰ τὰς ἀρχαιότητας, τὰς ὁποίας ἐγκλείει, ἀναμένεται δὲ ὅτι καὶ μελλοντικαὶ ἀνασκαφαὶ εἰς τὴν θέσιν αὐτὴν θὰ φέρουν εἰς φῶς καὶ ἄλλα ἀξιόλογα εὐρήματα.

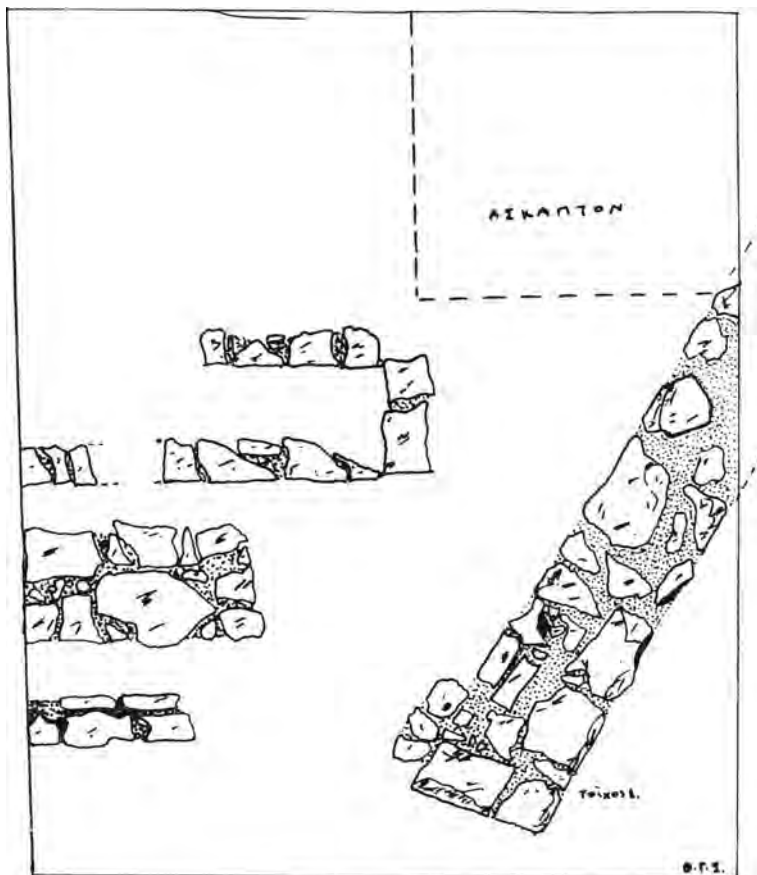
2. Οἰκόπεδον ἀδελφῶν Δαγδελῆν (ὁδὸς Ἐπαμεινώνδου)

Τὸ οἰκόπεδον τοῦτο κεῖται μεταξὺ τῶν οἰκοδομῶν Μαργώνη καὶ Γιαννοπούλου (βλ. ΑΔ 21

(1966): Χρονικά, σ. 183 κ.έ.), κατά παλαιότεραν δὲ ἐκσκαφὴν πρὸς στήριξιν πεδίου ἀπεκαλύφθησαν τμήματα τοιχογραφιῶν μυκηναϊκῶν χρόνων. Μέγα εἶναι τὸ βάθος τῶν ἐπιχώσεων ἐν τῷ οἰκοπέδῳ τούτῳ, ἐξικνουμένων μέχρις 20 μ. ἀπὸ τοῦ σημερινοῦ καταστρώματος τῆς ὁδοῦ Ἐπαμεινώνδου. Ἡ διαμόρφωσις αὐτῆ καὶ ὁ κίνδυνος καταρρεύσεως τῶν παρακειμένων οἰκοδομῶν, ἰδίᾳ τῆς τοῦ Ν. Μαργώνη, ἠμπόδισε τὴν συστηματικὴν ἔρευναν τοῦ οἰκοπέδου Δαγδε-

καὶ τῶν ΠΕ χρόνων. Ὡς θὰ ἐκτεθῆ προσεχῶς, εἰς τὸ οἰκοπέδον τοῦτο ἐπαναλαμβάνεται, ἀπὸ πλευρᾶς ἀκινήτων ἀρχαίων καὶ εὐρημάτων, ἡ αὐτὴ εἰκὼν πρὸς ἐκείνην τοῦ, κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον ἐρευνηθέντος, οἰκοπέδου Γιαννοπούλου (ΑΔ, ἔ.ἀ.).

Μετὰ τὴν ἀπομάκρυνσιν τῶν νεωτέρων ἐπιχώσεων καὶ τῶν ἐν αὐταῖς ταπεινῶν κτηριακῶν λειψάνων, ἀπεκαλύψαμεν εἰς βάθος 7 μ. ἀπὸ τῆς ὁδοῦ Ἐπαμεινώνδου δεκατρεῖς βυζαντινοὺς,

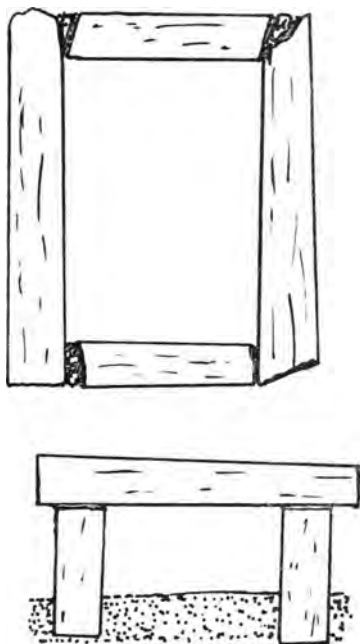

Σχέδ. 1. Θῆβαι. Οἰκόπ. Κ. Δούρου. Τοῖχοι ΜΕ καὶ μυκηναϊκός (1.)

λένη, ἡ ὁποία καὶ διεξήχθη τελικῶς δι' ἐρεύνης τῶν διανοιγομένων ὑπὸ τῶν ἰδιοκτητῶν βάσεων καὶ περισυλλογῆς τῶν κινητῶν εὐρημάτων. Μακρὰ καὶ ἐπίπονος ὑπῆρξε καὶ ἡ τελευταία ἐργασία, ἥτις, ἀρξαμένη τὸ 1968, συνεχίσθη καὶ κατὰ τὸ ἐπόμενο ἔτος. Τὰ κατὰ τὴν ἔρευναν τοῦ οἰκοπέδου τούτου θὰ ἐκτεθῶσιν ἐκτενέστερον εἰς τὰ Χρονικά τοῦ ΑΔ 25 (1970). Αἱ ἐπιχώσεις τοῦ οἰκοπέδου περιλαμβάνουν πάσας σχεδὸν τὰς πολιτιστικὰς φάσεις, ἀπὸ τῶν συγχρόνων μέχρι

κεραμοσκεπεῖς καὶ ἀκτερίστους τάφους, πυκνοὺς παρ' ἀλλήλους, ὡς καὶ λείψανα τοίχων τῶν αὐτῶν χρόνων (Πί ν. 189 β). Ἐν συνεχείᾳ ἠρευνήθη τὸ ΒΑ. θεμέλιον (βάσις) τοῦ οἰκοπέδου, διαστ. 3.50 x 2 μ., ἐντὸς τοῦ ὁποίου καὶ ἀπὸ βάθ. 10 μ. ἀπεκαλύφθη μέγας ἀριθμὸς τοιχογραφημάτων μυκηναϊκῶν χρόνων. Ἦδη συνεπληρώθη ἡ μελέτη ἀντιπροσωπευτικῶν θραυσμάτων καὶ δημοσιεύονται ταῦτα λίαν προσεχῶς, παρατηρεῖται ὅμως ἐνταῦθα ὅτι ἡ θέσις αὐτῶν ἐντὸς τοῦ θεμε-

λίου δὲν ἐνεῖχέ τι τὸ ἀποδεικτικὸν τοῦ τρόπου, καθ' ὃν κατέπεσαν ταῦτα, διότι πλείστα μὲν ἔκειντο ἐκτάδην μὲ τὴν ἐζωγραφημένην ἐπιφάνειαν πρὸς τὰ κάτω, πλὴν πολλὰ ἐπίσης ἀπέκειντο μὲ τὴν κυρίαν ὄψιν των πρὸς τὰ ἄνω, τινὰ δὲ καὶ λοξῶς ἢ κατακορύφως εἶχον ἐνσφηνωθῆ μεταξὺ τῶν χωμάτων. Εἰς τινὰ σημεῖα τοῦ θεμελίου, ἰδίᾳ κατὰ τὸ Ν. μέτωπον τῆς ἐκσκαφῆς αὐτοῦ, τὸ πάχος τοῦ μετὰ τοιχογραφιῶν στρώματος ἐμέτρει 1.30 μ., χωρὶς ἐν τούτοις νὰ εὐρίσκονται αὐτὰ εἰς ἐπαλλήλους στρώσεις, ἢ πλησίον τοίχων. Τὸ περιέχον τὰς τοιχογραφίας χῶμα ἦτο κυρίως μελανή, φαιόχρους ἢ τεφρὰ γῆ, μεμιγμένη μεθ' ἱκανῶν ἀνθράκων, γενικῶς δὲ φαίνεται ὅτι τὰ τοιχογραφήματα, τοῦ παρόντος θεμελίου

σ. ρ. 1.

Σχέδ. 2. Θήβαι. Οἰκόπ. Δαγδελήνη. Κάτοιψις καὶ τομὴ ΜΕ τάφου

τοῦλάχιστον, παρεσύρθησαν ἐκ Ν. πρὸς Β. κατὰ τὴν κλίσιν, τὴν ὁποίαν παρουσιάζει ἐνταῦθα ὁ χῶρος γενικώτερον.

Κατ' ἐπιλογὴν δίδονται ἐνταῦθα ὠρισμένα χαρακτηριστικὰ δείγματα τῶν ἐν τῇ μεταξὺ καθαρισθέντων καὶ ἀποκατασταθέντων τοιχογραφημάτων¹ (Πί ν. 190 α - γ), τῶν ὁποίων διεξοδικωτέρα μελέτη δημοσιεύεται ἀλλοῦ (βλ. ἀνωτέρω).

1. Τῶν σχετικῶν ἐργασιῶν ἐπεμελήθη ὁ ἀρχιτεχνίτης κ. Ζαχαρίας Κανάκης.

Τὸ στρώμα τῶν τοιχογραφιῶν ἠκολούθει ἐπίχωσις μαλακοῦ χῶματος, μέχρι τοῦ φυσικοῦ βράχου. Εἰς βάθος 12 μ. (ἀπὸ τῆς ὁδοῦ πάντοτε) εὐρέθῃ κιβωτιόσχημος τάφος ΜΕ χρόνων, ἐκτισμένος ἐκ πέντε μὲν ὀρθογωνίων παρίνων πλακῶν, ἐστεγασμένος δὲ δι' ἐτέρων δύο ὄγκωδωστέρων καὶ ἀκανονίστων (Σ χ ε δ. 2). Ἐντὸς αὐτοῦ εὐρέθῃ νεκρά, μὲ διατήρησιν τοῦ σκελετοῦ μετριωτάτην, τὴν κεφαλὴν πρὸς Ν., τὸ σῶμα δὲ εἰς συνεσταλμένην στάσιν. Παρὰ τὴν κεφαλὴν εὐρέθῃ μικρὸν, τριποδικόν, σκυφοειδὲς ἄγγειον (μμείται ξύλινον σκευός), ὡς καὶ δύο χαλκᾶ ἐνώτια, ἰσχυρῶς ὠξειδωμένα (Πί ν. 191 β).

Τέλος, ἐκ μερικῶς ἐρευνηθείσης βάσεως κατὰ τὸ Ν. ἄκρον τοῦ οἰκοπέδου, προέρχονται τὰ εὐρήματα τοῦ Πί ν. 191 α, γ - δ, τὰ ὁποῖα φαίνεται ὅτι ἦσαν κτερίσματα μυκηναϊκοῦ τάφου (ἀγνώστου ἀκριβῶς σχήματος), διότι μετ' αὐτῶν εὐρέθησαν καὶ ὀλίγα ἴχνη ἀνθρωπίνων ὀστέων. Καὶ περὶ τούτων ὁμως θὰ λεχθοῦν περισσότερα ἀπὸ ἄλλης θέσεως.

3. Οἰκόπεδον Αἰκατ. Λαλιώτη (ὁδὸς Ἐπαμεινώνδου)

Πρόκειται περὶ τοῦ μεθεπομένου οἰκοπέδου, κειμένου πρὸς Ν. τοῦ οἰκοπέδου Δαγδελήνη καὶ συνορεύοντος πρὸς Β. πρὸς τὸ οἰκόπεδον Γιαννοπούλου, οὐ ἐμνήσθημεν ἀνωτέρω. Καὶ τὸ οἰκόπεδον τοῦτο ἠρευνήθη, μερικῶς μόνον κατὰ τὸ παρὸν ἔτος, κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον, ὡς καὶ ἐκεῖνα τῶν Γιαννοπούλου καὶ Δαγδελήνη, καὶ διὰ τοὺς αὐτοὺς πάλιν λόγους (ἀνωτέρω).

Τὸ παρὸν οἰκόπεδον παρουσίασεν ἄρκετὰ ἐκτεταμένον καὶ περίπλοκον σύμπλεγμα τοίχων τῶν βυζαντινῶν χρόνων, τῶν ὁποίων τμήματα πάλιν ἀνεφάνθησαν εἰς τὰ ἀνασκαπτόμενα θεμέλια (Πί ν. 192 α - β). Εἰς τὴν οἰκοδόμησιν ἐνίων τῶν τοίχων τούτων ἐχρησιμοποιήθη ἀρχαιότερον ὕλικόν, κυρίως δὲ πῳρινοὶ δόμοι ἐκ κτηρίων κλασσικῶν καὶ μεταγενεστέρων, τὰ ὁποῖα καὶ ἔχουν καταστραφῆ πολλαχού ἐν Θήβαις, ὑπὸ τῆς ἐντόνου οἰκοδομικῆς δραστηριότητος κατὰ τοὺς βυζαντινοὺς χρόνους. Ἀρχαιότερα τῶν βυζαντινῶν εὐρήματα εἶναι εἰς τὸ παρὸν οἰκόπεδον, διὰ τὰς ἐφετεινὰς ἐργασίας τοῦλάχιστον, τὰ μυκηναϊκὰ, τὰ ὁποῖα καλύπτουν καὶ παχυτάτην ἐπίχωσιν (περὶ τὰ 4 μ.). Μυκηναϊκὴ κεραμεικὴ ἐξήχθη ἄφθονος ἐκ τῶν ἐρευνηθέντων θεμελίων, τὰ κτηριακὰ ὁμως λείψανα ὑπῆρξαν γενικῶς ἀσήμαντα, εὐρέθησαν δὲ καὶ ἐλάχιστα θραύσματα τοιχογραφιῶν καὶ τινὰ λείψανα δαπέδων ἐπεστρωμένων δι' ἀσβεστοκονιάματος.

Εἰς τὸ τέρμα τῆς δευτέρας ἀπὸ τῆς ὁδοῦ Ἐπαμεινώνδου βάσεως καὶ πρὸς Β. τοῦ οἰκοπέδου ἀπεκαλύφθησαν τοῖχοι κτηρίου μυκηναϊκῶν χρόνων. Γενικῶς τοῦ οἰκοπέδου τούτου τὰ προϊστορικά εὐρήματα ὑπῆρξαν κατὰ πολὺ πτωχότερα τῶν πρὸς Β. αὐτοῦ κειμένων οἰκοπέδων Γιαννοπούλου καὶ Δαγδελῆνη, δὲν ἀποκλείεται δὲ τμήματα τῶν ἐπιχώσεων τούτων νὰ παρεσύρθησαν πρὸς Β., λόγῳ τῆς κλίσεως, ἦν παρουσιάζει εἰς τὸ σημεῖον ἐκεῖνο ὁ λόφος τῆς Καδμείας (βλ. ἀνωτέρω καὶ ΑΔ, ἔ.ἀ., σ. 184).

4. Οἰκόπεδον Π. Λεοντάρη (ὁδὸς Οἰδίποδος, ἀριθ. 13)

Εἰς τὸ οἰκόπεδον τοῦτο εἶχεν ἤδη πραγματοποιηθῆ ὑπὸ τῆς Ἐφορείας ἀνασκαφῆ (βλ. ΑΔ 22 (1967): Χρονικά, σ. 230 καὶ ΑΔ 23 (1968): Χρονικά, σ. 208 κ.έ.), κατὰ τὸ παρὸν δὲ ἔτος καὶ εἰς συμπληρωματικὴν ἔρευναν ἀπεκαλύφθησαν τὰ ὠραιότερα τῶν κοσμημάτων, ἅτινα προήλθον ποτε ἐκ Θηβῶν, ἀποτελοῦντα κτερίσματα τάφου (βλ. ΑΑΑ Ι (1968), σ. 11, εἰκ. 14, 15).

Εἰς βάθος ἤδη 1.30 μ. ἀπὸ τῆς εὐθυτηρίας τῆς κλασσικῆς κρηπίδος, ἣτις εἶχεν ἀποκαλυφθῆ παλαιότερον εἰς τὸ οἰκόπεδον Λεοντάρη (βλ. ΑΔ 23 (1968): Χρονικά, σ. 209) ἀνεφάνη ἀνθρώπινος σκελετός, λίαν ἐφθαρμένος, κείμενος ἐκτάδην καὶ μετὰ τὴν κεφαλὴν πρὸς Β. Τῆς τελευταίας ἀπεκαλύφθη μέρος τῆς ἄνω γνάθου καὶ τμήμα τοῦ κρανίου. Ὁ νεκρός (ἢ μάλλον ἡ νεκρά) εἶχε ταφῆ ἐπὶ ἀβαθοῦς σκάμματος, ἐντός τοῦ σκληροῦ χώματος, σχήματος ὠοειδοῦς (0,80 × 1,37 μ.). Πρὸς τὸ μέρος τῆς κεφαλῆς καὶ εἰς τὸ βάθος τῆς ταφῆς ἀπεκαλύφθη in situ ἄγγειον, ἀλλὰ τόσον ἀτελῶς ὠπτημένον, ὥστε εἶχεν ἀποσπασθῆ σχεδὸν ἐντελῶς. Ὑπὲρ τὸ προμνησθὲν ἄγγειον εἶχεν ἤδη εὐρεθῆ, ἀλλ' ἀπομακρυνθῆ, ἐν ἀκέραιον καὶ θαυμασίας διατηρήσεως ἄγγειον. Εἶναι ἀβαθῆς κύλιξ μεθ' ἡμισφαιρικοῦ πεπλατυσμένου σώματος, χεῖλους ἐξω νεύοντος καὶ ἄνω, καὶ δύο τοξοειδῶν λαβῶν, ἀνερχομένων σχεδὸν κατακορύφως ἀπὸ τῶν χειλῶν καὶ καταληγουσῶν ὑπ' αὐτά. Κοσμεῖται διὰ γραμμικῶν κοσμημάτων εἰς τὸ σῶμα καὶ τὰς λαβάς (διὰ τὸ σχῆμα βλ. Furumark, Mycenaean Pottery, σ. 55 καὶ Form 241). Εἶναι καταφανῆς ἡ μίμησις μεταλλίνου προτύπου, τὸ σχῆμα δὲ τοῦ ἄγγείου εἶναι μία περαιτέρω βαθμὶς τῶν ΜΕ κυλικῶν, πιστεύω δὲ ὅτι πρέπει νὰ χρονολογηθῆ εἰς τὴν ΥΕ Ι περίοδον.

Τὰ χρυσᾶ κοσμήματα (βλ. ΑΑΑ, ἔ.ἀ., εἰκ. 14, 15) εἶναι: Κόσμημα χρυσοῦν (σφικωτῆρ κόμης) ἐκ χρυσοῦ σύρματος, περιελιχθέντος εἰς

δακτύλιον καὶ ἐν συνεχείᾳ εἰς δύο σπείρας. Ἡ ἀρμογὴ τοῦ σύρματος καὶ ἡ ἐν γένει τεχνουργήσις εἶναι ἀξιοθαύμαστος.

Ἄτερον κόσμημα, ὁμοίως ἐκ χρυσοῦ σύρματος, περιελιχθέντος ἄνω εἰς διπλοῦν βρόχον καὶ ἀντιδιαμετρικῶς πρὸς αὐτὸν εἰς σπείραν, κατὰ τὴν τεχνικὴν τοῦ προηγουμένου κοσμήματος καὶ μετὰ τὸ στέλεχος συνεχιζόμενον κατακορύφως, ἀλλ' ἀποτετημένον.

Ὅμοιον κόσμημα, ἐκ χρυσοῦ σύρματος πάλιν, περιελιχθέντος ἄνω εἰς σπείραν καὶ εἰς τὸ μέσον τοῦ στελέχους, καμπτομένου εἰς μικρὸν βρόχον.

Θραῦσμα σύρματος χρυσοῦ, ἰσοπαχοῦς πρὸς τὸ στέλεχος τῶν δύο προηγουμένων κοσμημάτων.

Σύρμα χρυσοῦν, περιελιχθὲν εἰς ἀκανονίστους δακτυλίους, παχύτερον τῶν προηγουμένων.

Ὅκτώ ψῆφοι σαρδίου, ἀμφικωνικά, σταγονόσχημοι, διάτρητοι, πιθανῶς ἐκ περιδεραίου. Καὶ τῶν κοσμημάτων τούτων θὰ δημοσιευθῆ προσεχῶς λεπτομερῆς μελέτη.

5. Οἰκόπεδον Δημ. Ἀδριανοῦ (Ἀλῶνια Ἀγίων Θεοδώρων)

Κατὰ τὴν ἐκσκαφὴν τοῦ οἰκοπέδου ἀπεκαλύφθη ἡ κάτω σειρὰ (θεμελίωσις) τοῖχου κλασσικῶν χρόνων (διαστ.: μῆκ. 7,70, πλ. 0,76, ὕψ. 0,46 μ.) (Πί ν. 192 γ).

Πιθανώτατα ἀνήκει τὸ τμήμα τοῦτο εἰς τὸ τεῖχος τῆς πόλεως, τὸ συνεχιζόμενον πρὸς Ν., πρὸς τὴν θέσιν « Βλάχικα Κονάκια », ὅπου εἶναι καὶ σήμερον ὄρατόν. Τὸ πρὸς Ν. ἄκρον τοῦ τοίχου εἶχε καταστραφῆ παλαιότερον κατὰ τὴν κατασκευὴν τῆς πρὸς Θήβας ἀμαξιτῆς ὁδοῦ καὶ ἰὼν ἀπέναντι κειμένων οἰκοδομῶν.

6. Οἰκόπεδον Σίνη (ὁδὸς Πινδάρου)

Ἐπιφανειακὸν εὐρημα ἐκ τοῦ ὡς ἄνω οἰκοπέδου εἶναι τὸ ἀπεικονιζόμενον θραῦσμα ἐκ μεγάλου ἄγγείου ἢ λάρνακος (διαστ. 0,09 × 0,104 × 0,022 μ.).

Ἐντὸς ἀλιευτικοῦ δικτύου κατευθύνονται πρὸς ἰχθὺν (δόλωμα;) τέσσαρες ἄλλοι, ἐνθ' πέμπτος κινεῖται πρὸς τὰ δεξιὰ. Ἐπὶ τοῦ ἐρυθροῦ βάθους ἐξωγραφῆθη ἡ παράστασις διὰ καστανομελαίνης βαφῆς (Πί ν. 193 α). Εἰκονογράφησις καὶ τεχντροπία κατατάσσουσιν τὸ παρὸν θραῦσμα εἰς τὸν ἀνακτορικὸν ρυθμὸν (Palace Style).

7. Οἰκόπεδον ἀδελφῶν Σπουρλῆ (ὁδὸς Πελοπίδου)

Περὶ τῆς ἀνασκαφῆς τοῦ οἰκοπέδου τούτου θὰ γίνῃ λόγος εἰς τὰ Χρονικά τοῦ ΑΔ 25 (1970), μετὰ τὴν ὀλοκλήρωσιν αὐτῆς.

ΛΙΘΑΡΕΣ ΘΗΒΩΝ

Ἡ ἀξιολογώτερά ἔρευνα τῆς Ἐφορείας κατὰ τὸ τρέχον ἔτος ὑπῆρξε βεβαίως ἡ ἀνακάλυψις καὶ ἐν συνεχείᾳ ἡ ἀνασκαφὴ τοῦ σημαντικωτάτου προϊστορικοῦ κέντρου εἰς τὴν ἐν ἐπικεφαλίδι θέσιν. Ἐκτενὴς μελέτη περὶ τῶν ἐρευνῶν εἰς Λιθαρὲς δημοσιεύεται εἰς ΑΔ 24 (1969).

ΤΑΝΑΓΡΑ ΘΗΒΩΝ

Ἄνασκαφὴ εἰς τὸ μυκηναϊκὸν νεκροταφεῖον

Κατὰ τὸν μῆνα Αὐγούστου ἐνεκαινιάσθη ἡ ἐπιστημονικὴ ἔρευνα τοῦ μυκηναϊκοῦ νεκροταφείου τῆς Τανάγρας, διὰ τῆς ὁποίας, τοῦτο μὲν ἐνετοπίσθη ἀξιολογώτατος ἀρχαιολογικὸς χώρος, τοῦτο δὲ ἐτέθη τέρμα εἰς τὴν ἀγρίαν σύλησιν, τὴν ὁποίαν ὑφίστατο τὸ νεκροταφεῖον κατὰ τὸ παρελθόν. Ἐμπνεύσει τοῦ Καθηγητοῦ κ. Μαρινάτου ὁ ὑπογραφόμενος ἀνέσκαψε θαλαμοειδεῖς τάφους εἰς Τανάγραν. Λεπτομερὴς εἰδησις περὶ τῆς ἀνασκαφῆς καὶ τῶν ἀποτελεσμάτων της, ὡς καὶ περὶ τῶν προοπτικῶν τῆς συστηματικῆς ἐρεύνης τοῦ νεκροταφείου ἐδημοσιεύθη εἰς τὰ ΑΑΑ Π (1969), σ. 20 - 25.

ΦΘΙΩΤΙΣ

Ἐχίνος

Εἰς διάνοιξιν ἀρδευτικοῦ ἀγωγοῦ ἀπεκαλύφθησαν δύο τάφοι, τὸ περιεχόμενον τῶν ὁποίων εἶχε διαταραχθῆ ὑπὸ τῶν ἐργατῶν. Ὁ εἷς, κεραμοσκεπῆς (σωζ. μήκ. 0,16, πλ. 0,24 μ.), βλαβεῖς ἤδη καιρίως, ἔσωξε μόνον τμημὰ του πρὸς Α. Κατὰ τὸν καθαρισμὸν οὐδὲν ἀπέδωκεν, ἀλλ' εἰς τὸν Σταθμὸν Χωροφυλακῆς ἐφυλάσσοντο καὶ παρεδόθησαν τὰ ἀντικείμενα τοῦ Πί ν. 194 α, ἥτοι δακρυδόχος, ὕψ. 0,11 μ., καὶ πλαστικὸν ἀγγεῖον εἰς σχῆμα κεφαλῆς γυναικός, τῶν ἐλληνιστικῶν χρόνων, ὡς προερχόμενα ἐκ τοῦ παρόντος τάφου. Ὁ ἕτερος τάφος εἶχε πάλιν διαταραχθῆ διὰ τῆς καταστροφῆς τοῦ ἡμίσεος τῆς καλυπτηρίου πλακῶς του. Εἶναι κιβωτιόσχημος, ἐκ πωρίνων πλακῶν (διαστ. 1.46 × 0,64 μ.). Ἐν εὐρημα παρεδόθη ἐξ αὐτοῦ, ἥτοι χαλκοῦν νόμισμα μακεδονικῶν χρόνων. Συμπληρωματικὸς καθαρισμὸς ἀπεκάλυψε ὑπὲρ τὸ σωζόμενον τμημὰ τοῦ καλύμματος τοῦ τάφου τούτου ὅστ' αὖτις καὶ μικρὸν ἀριθμὸν ὄστράκων, ὡς καὶ κόσμημα χρυσοῦν, ἐκ λεπτοῦ ἐλάσματος, καρδιόσχημον, φέρον εἰς τὸ μέσον ὠοειδῆ ψῆφον (ρουμπίνιον) καὶ τοξοειδῆ κρίκον πρὸς ἐξάρτησιν. Ἡ διαταραχὴ τῆς θέσεως δὲν ἐπέτρεψε καθορισμὸν τῆς ἀκριβοῦς συναρτήσεως τοῦ κοσμήματος πρὸς τὸν κιβωτιόσχημον τάφον, πιθανώτατα δὲ τὸ κόσμημα ἀνήκεν εἰς ἄλλην ταφὴν, ἧς ὅστ' αὖτις

τινα μόνον ἀνεφάνησαν ὑπὲρ τὸ κάλυμμα αὐτοῦ, πλὴν ἡ ἔρευνα δὲν συνεχίσθη, ἐλλείψει καταλλήλων μέσων. Ἐντὸς τοῦ κιβωτιόσχημου τάφου, τέλος, εὐρέθησαν ὄστρακά τινα, ἐλληνιστικῶν χρόνων, ἀβαφῆ.

ΠΕΡΙΣΥΛΛΟΓΑΙ

1. Λεοντάριον Θεσιπῶν

Περὶσυνελέγησαν καὶ εἰσῆχθησαν εἰς τὸ Μουσεῖον Θηβῶν τὰ κατωθὶ ἀρχαῖα:

1. Ψήφισμα ρωμαϊκῶν χρόνων, ὕψ. 0,69, πλ. 0,58, πᾶχ. 0,18 μ., ἐπὶ στήλης θεσπιακοῦ λίθου (Πί ν. 193 γ).

Ἡ δημοσίευσίς τούτου θὰ γίνῃ προσεχῶς.

2. Ἐπιτύμβια στήλη τοῦ 4ου αἰ. π.Χ., ὁμοίου λίθου, ὕψ. 0,87, πλ. 0,39, πᾶχ. 0,12 μ., μετ' ἀετωματικῆς ἐπιστέψεως καὶ ἐπιγραφῆς:

ΦΙΛΟΞΕΝΟΣ

3. Τμημὰ βάρου (;) ρωμαϊκῶν χρόνων, διαστ.: μήκ. 0,64, πλ. 0,35, ὕψ. 0,32 μ., με ἐκτυπον διακόσμησιν φύλλων κισσοῦ καὶ με ἐπιγραφὴν:

ΧΡΗΣΤΗ

2. Λεύκτρα Θηβῶν

Ἐκ τοῦ χωρίου Λεύκτρα μετεφέρθη μεγάλη μαρμαρινή, κυβοειδῆς πλάξ τοῦ 4ου π.Χ. αἰ., ὕψ. 0,92, πλ. 0,58, πᾶχ. 0,43 μ., με ἐπιγραφὴν:

ΜΥΡΩΝ

Ὁ κύβος εἶχε θραυσθῆ εἰς δύο τεμάχια, εὐρέθη δὲ εἰς τὸν ἀγρὸν τοῦ Νικ. Ζωγράφου, κατοικοῦ Λεύκτρων, καὶ εἶχεν ἔλθει εἰς φῶς κατὰ τὴν διὰ μονοῦνου ἄρσιν τοῦ ἀγροῦ του, ὅστις ἀπέχει περὶ τὰ 200 μ. ΝΔ. τοῦ Τροπαίου τῶν Λεύκτρων.

3. Ἀλιάρτος

Ἐξ Ἀλιάρτου μετεφέρθη τὸ μείζον τμημὰ ἐπιτύμβιου στήλης τοῦ 4ου αἰ. π.Χ., ὕψ. 0,59, σωζ. πλ. 0,34, πᾶχ. 0,17 μ., ἐγχωρίου ἄσβεστολίθου, με ἐπιγραφὴν:

-της

-ωρος

-ς

-δοτος

-ος

4. Δίστομον Βοιωτίας

Ἐκ Διστόμου μετεφέρθη ἐπιτύμβια στήλη ἄσβεστολίθου, τῶν ρωμαϊκῶν χρόνων, ἐνεπίγραφος, ὕψ. 0,68, πλ. 0,36, πᾶχ. 0,13 μ.:

Δεξικράτης

Ἀριστοκράτης

Δεξικράτης

Κοσμεῖται διὰ δύο ροδάκων ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν, κάτωθι δὲ αὐτῶν φέρει νέαν ἐπιγραφὴν :

1866

Ιουλ. 8

Νικολ.

Παπαιασ.

5. Ἀντίκυρα

Μετεφέρθη ἐξ Ἀντικύρας τμήμα στήλης ἀσβεστολίθου, ἐνεπιγράφου, σωζ. ὕψ. 0,40, πλ. 0,40, πᾶχ. 0,23 μ. :

Ταθ-

Ἰῶν Ἀντικυρέων ἐκ-
καὶ ἐκγόνοις προξενίαν-
γᾶς καὶ οἰκίας προδικίαν-
εἰράνας καὶ τὰ λοιπὰ τίμι[α]-
καὶ εὐεργέταις τᾶς πόλιος
Φίλωνος Πάρις Ἀθαναδώρου ε
Διοκλεως Ἀντικυρέως-
Ἀγαθῆ τύχη ἄρχων τῶν Ἀ-
... τῶν Ἀντικυρέων αεω... κ...
καὶ ἐκγόνοις προξεν[ίαν]. -
κτῆσιν γᾶς καὶ οἰκία[ς]-
καὶ πολέ[μο]υ κ-
καὶ τοῖς α-
ος ἐγγυ-
ωνες-
αεν-
...
...

6. Καζὶ Θηβῶν

Εὐρέθη καὶ μετεφέρθη ἐπιτυμβία στήλη τοῦ 5ου αἰ. π.Χ., σχεδὸν ἀκεραία, ὕψ. 0,86, πλ. 0,735, πᾶχ. 0,065 μ., με ἀετωματικὴν ἐπίστεψιν καὶ ἐπιγραφὴν :

Ἀσστεροπαῖος

7. Ἀνθηδῶν Βοιωτίας

Εὐρέθη καὶ μετεφέρθη θραῦσμα βάρου ἢ στήλης ἐκ πόρου, ὕψ. 0,42, πλ. 0,35, πᾶχ. 0,30 μ., με ἐπιγραφὴν :

ΖΑΝΙΔΙ

Ἐκ τῆς αὐτῆς θέσεως μετεφέρθη καὶ τὸ ἥμισυ πωρίνου κιονοκράνου.

8. Κῶπαι Θηβῶν (ν. Κάστρον)

Ἐκ Κῶπῶν μετεφέρθη ἐνεπίγραφος κύβος, πλ. 0,65 - 0,95, ὕψ. 0,61, πᾶχ. 0,45 μ. (με σημαντικὸν ἐπίγραμμα) : Βλ. ΑΑΑ ΙΙ (1969), σ. 80 κ.έ., εἰκ. Ι καὶ ΙΙΙ (1970), σ. 87 - 89.

9. Στείριον Λεβαδείας

Ἐπιτυμβία στήλη (γραπτὴ ἄλλοτε), ναόσχη-

μος, ἐνεπίγραφος, ὕψ. 0,83, πλ. 0,47, πᾶχ. 0,11 μ. (Πί ν. 194 γ) :

ΕΠΙ ΕΥΤΥΧΙΑΙ

10. Πλαταιαὶ

Ἐκ Πλαταιῶν μετεφέρθη τμήμα ἀγάλματος ἐξ ἀσβεστολίθου, διαστ. : σωζ. ὕψ. 0,385, μέγ. πᾶχ. πλίνθου 0,10, πλ. 0,225 μ. (Πί ν. 194 β). Σώζεται μέρος τοῦ στηρίγματος, ἐπὶ τοῦ ὁποίου διατηρεῖται τὸ κάτω τμήμα τοῦ ἱματίου εἰς ἀδρᾶς πτυχᾶς, ὅπισθεν μὲν εἰς ἀβαθεῖς ραβδώσεις, ἐμπροσθεν δὲ σχηματίζον ἄνω ἀριστερὰ κόλπωσιν καὶ ἀπλούμενον εἰς τριγωνικὴν ἀπόληξιν, ἀπὸ τοῦ ἄκρου τῆς ὁποίας πίπτει μικρὸς κροσσός. Συμφυῶς πρὸς τὸ στηρίγμα διατηρεῖται τμήμα τῆς ὀζώδους ράβδου, ἐφ' ἧς περιελίσσεται ὄφις, τοῦ ὁποίου ἐλλεῖπει ἡ κεφαλὴ. Σώζονται οἱ δάκτυλοι τοῦ ἀριστεροῦ ποδὸς τοῦ ἀγάλματος καὶ μέρος τοῦ μεταταρσίου, ἐπὶ τοῦ καττύματος πεδύλου. Τὸ τμήμα τοῦτο εἶναι καὶ τὸ καλύτερον εἰργασμένον, ἐνῶ πᾶσαι αἱ λοιπαὶ ἐπιφάνειαι διατηροῦν τὰ σημεῖα τῆς ἀδρᾶς ἐργασίας καὶ τὰ ἴχνη τοῦ βελονίου, εἰς ὀλίγα μόνον μέρη ἀπομακρυνθέντα διὰ λεπτομερεστεράς ἐπεξεργασίας. Πρόκειται πιθανότατα περὶ ἀντιγράφου ρωμαϊκῶν χρόνων, παριστῶντος τὸν θεὸν Ἀσκληπιόν.

ΠΕΡΙΟΔΕΙΑΙ

Κρεῦσις

Εἰς τὴν ἀπομακρυσμένην περιοχὴν τοῦ ὄρμου τῆς Κρεύσιδος (Λιβαδόστρας) καὶ ἐπὶ λόφου κειμένου ΒΑ. αὐτοῦ, ἐνετοπίσαμεν λείψανα κτηρίων προϊστορικῶν χρόνων. Πληθὺς ὄστράκων περισυνελέγη κατὰ τὴν Ν. κλιτῶν τοῦ λόφου τούτου. Τὰ ὄστρακα εἶναι ΠΕ χρόνων (πηλὸς ἀνάμικτος μετὰ χαλίκων καὶ ἄμμου, ὀπτήσεως μετρίως πρὸς καλήν, ἐξ εὐρυστόμων σκευῶν, φερόντων καὶ πλαστικὰς διακοσμήσεις ἐξωτερικῶς ἢ ἐπὶ τοῦ χεῖλους), ΜΕ (εὐρέθη τμήμα τῆς κοιλίας μετὰ τοῦ χεῖλους εὐρυστόμου ἄγγειου, με τοίχωμα ἐλαφρῶς συνεχόμενον καὶ χεῖλος δακτυλιοειδὲς νεῦον ἐξω καὶ ἐλαφρῶς ἄνω, ἐπίχρισμα παχύτερον καὶ λιπαρύτερον ἐξωτερικῶς, ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἔχουν γραφῆ δι' ὑπερύθρου βαφῆς γραμμικὰ κοσμήματα, 3/4 συγκεντρικῶν κύκλων, ἐλλειψοειδῆς διπλῆ ταινία πληρουμένη ὑπὸ ὀδοντωτῶν γραμμῶν καὶ κάθετοι γραμμαί. Ἀνήκει εἰς τὴν κατηγορίαν τῶν Yellow Minyan with Matt - Painted designs. Ἐπίσης εὐρέθη θραῦσμα ὑψίποδος κύλικος μετ' ἐπαλλήλων δακτυλίων, τῆς μινυεῖου τεχνικῆς). Ὡσαύτως εὐρέθησαν ἱκανὰ ὄστρακα μυκηναϊ-

κῶν χρόνων (ΥΕ IIIA2 - IIIB), ἀνήκοντα κυρίως εἰς σκύφους ἢ κύλικας. Ἰδιαιτέρας μνείας χρήζει θραύσμα ἀγγείου, πιθανώτατα ἀπότμημα ψευδοστόμου ἀμφορέως, τὸ ὁποῖον φέρει στίχον ἐκ τεσσάρων γραμμικῶν στοιχείων (Πί ν. 193 β). Εἶναι προφανῆς ἡ σπουδαιότης τοῦ θραύσματος διὰ μίαν ἀπρόσιτον περιοχὴν, ἡ ὅποια ἐν τούτοις μαρτυρεῖ περὶ τῆς ἐκτάσεως καὶ τῆς διὰ θαλάσσης ζωνῆς ἐπικοινωνίας τοῦ μυκηναϊκοῦ ἐμπορίου.

Πλαταιαί. Ἀνακάλυψις προϊστορικοῦ συνοικισμοῦ

Ἐπ' εὐκαιρίᾳ μικρᾶς ἀνασκαφῆς εἰς Πλαταιὰς Θηβῶν, ἐνετοπίσθη προϊστορικὸς συνοικισμὸς ἐπὶ χαμηλοῦ γηλόφου, κειμένου κατὰ τὸ Δ. πέρασ τοῦ ἐκτεινομένου πρὸς Β. τοῦ σημερινοῦ χωρίου κάμπου. Ὁ λόφος οὗτος, ἡ μορφολογία τοῦ ὁποῖου καὶ ἐφείλκεσε τὴν προσοχὴν, ἔχει τὸ Α. πρηνὲς εἰς ἤρεμον κατάβασιν πρὸς τὸ πεδῖον, ἐνῶ αἱ λοιπαὶ πλευραὶ του εἶναι περισσότερον τραχεῖαι, ἔχει δὲ γενικῶς σχῆμα τραπεζοειδές. Σήμερον εἶναι φυτευμένος δι' ἀμπελώνων ἢ καλλιεργεῖται διὰ σιτηρῶν ἢ κηπευτικῶν καὶ φυτῶν καπνοῦ. Περιωρίσθη, ὡς εἰκόσ, εἰς τὴν συλλογὴν ἐπιφανειακοῦ ὕλικου, τὸ ὁποῖον ἐδικαίωσε πλήρως τὴν πεποιθήσιν μου ὅτι ἔπρεπε ἐπ' αὐτοῦ νὰ ὑπάρχουν ἴχνη συνοικήσεως καὶ τοῦτο, διότι πληροῦνται ἐδῶ καλῶς οἱ ὄροι τῆς δημιουργίας προϊστορικοῦ οἰκισμοῦ, ὑπάρχει δηλονότι ἡ ἀπαραίτητος ἔξαρσις γῆς, εὐκόλως βατῆ καὶ προσιτῆ ἐξ ἐνὸς τοῦλάχιστον μέρους, ἀρκετὴ καὶ εὐφορος γῆ καὶ περιρρέων ποταμὸς διὰ τὴν ὕδρευσιν ἀνθρώπων καὶ κτηνῶν. Τὸ ὕλικόν ἐκ τῆς ἐπιφανείας τοῦ λόφου εἶναι κεραμικόν καὶ μέλη λιθίνων ἐργαλείων ἢ ὀλόκληρα τοιαῦτα. Ἐν γενικαῖς μόνον γραμμαῖς παρατηρεῖται ἐνταῦθα, ὅτι τὸ πρῶτον ὁμοιάζει ἀπὸ ἀπόψεως ὕφους πηλοῦ, σχημάτων καὶ γενικωτέρας κατασκευῆς πρὸς τὸ ὕλικόν ἐξ Εὐτρήσεως καὶ Λιθαρῶν, τὰ δὲ λίθινα ἐργαλεῖα (ὑπὲρ τὰ εἴκοσι) περιλαμβάνουν ἐν ἡμίτομον πελέκεως ἐξ ὀφίτου, ἀρκετοὺς πεσσούς σφενδονῶν, τριπτῆρας καὶ ἄλλα ἀνταποκρινόμενα πρὸς τὴν τελευταίαν αὐτὴν χρῆσιν ὁμοίως.

Τὸ ὕλικόν τοῦτο ἀνεμοχλεύθη καὶ ἐδῶ διὰ τῆς ἀρόσεως, ἡ ὅποια ἐσχάτως τόσας καταστροφὰς προκαλεῖ εἰς τὰ ἀρχαῖα, ἔχει δὲ ἐκ τῆς καλλιεργείας καὶ τῆς διαβρώσεως κυλίσσει εἰς τὸ Α. πρηνὲς τοῦ λόφου, τὸ ὁποῖον πρέπει νὰ εἶναι ὁ κυρίως χώρος τοῦ συνοικισμοῦ. Ὁ συνοικισμὸς οὗτος ἀνευρίσκειται διὰ πρῶτην φοράν.

Τανάγρα

1. Περιοδεύσας κατὰ τὴν ἀνατολικὴν Βοιωτίαν ἐπεσκέφθη τὴν περιοχὴν τοῦ Ἁγίου Θωμᾶ (ἄλλοτε Λιάτανη). Πρὸς Α. τοῦ ροῦ τοῦ ποταμοῦ Ἄσωπου καὶ ἐντὸς καλλιεργημένου ἀγροῦ, εὐρέθη τμήμα ἐπιτυμβίου στήλης, μελανοῦ λίθου, τῶν ρωμαϊκῶν χρόνων, φέρον τῆς ἐπιγραφῆν:

ΑΝΤΙΚΡΑΤΕΙΣ

Εἰς τὴν περιοχὴν τῆς ἀρχαίας Τανάγρας, πρὸς Δ. τοῦ Ἄσωπου καὶ παρὰ τὴν γέφυραν αὐτοῦ, δι' ἧς διέρχεται ἡ ὁδὸς πρὸς Ἅγιον Θωμᾶν, ἀπεκαλύφθη ἐντὸς ἀγροῦ τεμάχιον ὑποκυάνου μαρμάρου, ἀνήκον πιθανώτατα εἰς σκέλος ζώου τῶν ἀρχαϊκῶν χρόνων.

Εἰς τὴν θέσιν Ἅγιος Κωνσταντῖνος τῆς περιοχῆς Ἁγίου Θωμᾶ ἐνετοπίσθη χώρος σπουδαίου ἀρχαιολογικοῦ ἐνδιαφέροντος. Ὑψηλὸς λόφος, διαμορφούμενος εἰς τὴν κορυφὴν του εἰς μικρὸν καλλιεργήσιμον ὀροπέδιον, περιβάλλεται κατὰ τὰς τρεῖς πλευράς, δηλαδὴ τὴν Α., τὴν Ν. καὶ τὴν Δ., κατὰ τὸ πλεῖστον, ἀπὸ ἀπορρώγας κρημνοῦς καὶ εἶναι ἀπρόσιτος. Βατῆ εἶναι ἡ ΒΔ. κλιτύς, ἀπολήγουσα εἰς τὸ ἀνδρῶν τοῦ παρεκκλησίου τοῦ Ἁγίου Κωνσταντῖνου, τὸ ὁποῖον ἔχει ὀλιγότερον καθέτους τὰς κλιτύς.

Ἐξ ὀλοκλήρου τῆς περιοχῆς ταύτης ἀπεκομίσαμεν τὰς ἐξῆς μαρτυρίας: Κατὰ τὴν Α. καὶ ΒΑ. πρόσβασιν πλῆθος κοινῶν λίθων εἶναι κατεσπαρμένον ἐντὸς τῶν ἐκεῖ ἀγρῶν, μετακινούμενον συνεχῶς κατὰ τὴν ἄρσιν. Οἱ λίθοι οὗτοι ἔχουν καταφανῶς ἀναμοχλευθῆ ὑπὸ τοῦ ἀρότρου, τινὲς δὲ ἔχουν κατολισθῆσαι ἐκ τῆς ὑπερκειμένης κεφαλῆς τοῦ λόφου. Οἱ ἀναμοχλευθέντες προέρχονται πιθανώτατα ἐκ κτηρίων ἢ τοῦλάχιστον ἐξ ἀναλημματικῶν κατασκευῶν.

Ἀφθονώτατα καὶ λίαν ἐνδιαφέροντα τὰ κεραμικὰ εὐρήματα εἰς τῆς θέσεως αὐτῆς. Συνελέγησαν ὄστρακα τῶν ΠΕ χρόνων, ἀφθονα τῶν ΜΕ χρόνων, τῆς κατηγορίας τῶν Black Minyan, ὄστρακα μυκηναϊκῶν χρόνων ἐκ ποδῶν ὕψιπδων κυλικῶν καὶ λαβῶν ὁμοίων σχημάτων. Ἐντεῦθεν συνελέγησαν καὶ ὀλίγα ὄστρακα ἀγγείων τοῦ 7ου πρὸς 6ον αἰῶνα, ἐνῶ ἀφθονα πάλιν ἀπαντοῦν τὰ ὄστρακα τῶν ἐλληνιστικῶν - ρωμαϊκῶν καὶ τῶν ὑστέρων χρόνων.

Δύο λίθινα προϊστορικὰ ἐργαλεῖα εὐρέθησαν ἐν τῇ ἐπιφανείᾳ, ὧν τὸ ἐν, τμήμα κοιλοκύρτου ἐργαλείου, ἐκ λεπτοκόκκου πετρώματος, ἀνήκον πιθανώτατα εἰς ἐργαλεῖον ἀλέσεως αἰτίου, πρὸς Α., καὶ τὸ ἕτερον, τριπτῆρ ἐξ ὀφίτου,

πυραμιδοειδούς τομής, πρὸς Δ. τοῦ λόφου.

Ἐνδιαφέρουσα εἶναι ἡ ἀποκάλυψις, ἐνὸς ὅμως μόνου, γραπτοῦ ὀστράκου τῶν νεολιθικῶν χρόνων πρὸς ΒΔ. τοῦ ὑψώματος τοῦ Ἁγίου Κωνσταντίνου καὶ εἰς τὴν ὄφρυν τοῦ ἀνδῆρου πρὸς τὴν κλιτὸν του.

Ὡς προελέχθη, πᾶσαι αἱ παρατηρήσεις αὐταὶ εἶναι ἀπότοκοι συλλογῆς ἐπιφανειακῶν στοιχείων, οὐχ ἤττον ἢ ἀφθονία τοῦ καλύπτοντος τὴν ἐπιφάνειαν κεραμικοῦ ὕλικου, ἐλθόντος εἰς φῶς κυρίως διὰ τῆς ἀρόσεως ἢ καὶ τῆς διαβρώσεως, εἶναι τοιαύτη, ὥστε νὰ δικαιολογῆ τὴν ὑπόθεσιν, ὅτι ἐν τῷ χώρῳ τούτῳ ἔχομεν ἀξιόλογόν τινα θέσιν κατοικηθεῖσαν διαδοχικῶς. Εἶναι σχεδὸν βέβαιον, ὅτι μικρὰ ἀνασκαφικὴ δοκιμὴ θὰ ἐδικαίωνε τὰς ὑποθέσεις αὐτάς καὶ θὰ ἀπεκάλυπτε συνοικισμὸν τῶν προϊστορικῶν χρόνων καὶ ἄλλα λείψανα μεταγενέστερα.

2. Ἡ περιοχὴ πρὸς Ν. τῆς σημερινῆς κωμολέως Σχηματαρίου εἶναι μία ἐκτεταμένη νεκρόπολις, περιέχουσα ταφὰς ἀπὸ τῶν ἀρχαϊκῶν χρόνων καὶ ἐξῆς, πολλαὶ τῶν ὁποίων ἐσυλήθησαν κατὰ τὸ παρελθὸν ὑπὸ τῶν ἀρχαιοκαπήλων, εἰς τὴν ἑκτασιν δὲ τῶν ἀγρῶν κατὰ τὴν προειρημένην περιοχὴν δύναται τις σήμερον νὰ ἴδῃ τὰς θλιβεράς μαρτυρίας τῆς τυμβωρυχίας ἐκ τῶν θραυσμάτων τῶν πορίνων πλακῶν τῶν κιβωτιοσχημῶν τάφων καὶ ἐκ τῶν ὀστράκων, ἅτινα συνελέγησαν. Σαφῆ εἶναι τὰ ἴχνη ὑπάρξεως κλασσικῶν χρόνων νεκροταφείου εἰς θέσιν

Μαυροβούνι, ἡ ὁποία μορφοῦται εἰς μικρὸν γήλοφον, ὁ μορφολογικὸς δὲ οὗτος χαρακτήρ εἶναι ἐν γενικώτερον γνῶρισμα τῆς περιοχῆς, ἀπλουμένης εἰς παχείας καὶ εὐφόρους πτυχώσεις μέχρι τῶν προβούνων τοῦ ὄρειου συμπλέγματος τῆς Τανάγρας.

Ἐτι περαιτέρω πρὸς Ν. καὶ εἰς τὴν θέσιν Λιοῦγκο ἢ Κοκκάλι περισυνελέγησαν μυκηναϊκῶν χρόνων ὄστρακα ἐξ ἐκτάσεως περίπου 10 στρεμμάτων. Ἡ γῆ ἐνταῦθα εἶναι ἡ αὐτὴ πρὸς τὴν περιοχὴν ἐκείνην τῆς Τανάγρας, ἐνθα εὐρίσκεται νεκροταφεῖον τῶν μυκηναϊκῶν χρόνων, ὅπου καὶ ἐνηργήθη ἐφέτος ἀνασκαφὴ.

Τέλος, εἰς περιοχὴν ἀνήκουσαν εἰς τὸ Σχηματᾶριον καὶ ὄρωσαν τὸν Ν. Εὐβοϊκὸν κόλπον, εἰς θέσιν καλουμένην Κεσσέρι, ἐντὸς πυκνοῦ πευκῶνος καὶ ἐπὶ τῆς κορυφῆς τοῦ λόφου ὑπάρχουν τὰ λείψανα προϊστορικῶν κτηρίων, τὰ ὁποῖα ἔχουν ἔλθει εἰς φῶς διὰ παλαιότερων ἀνασκαφῶν. Εἰς τὴν Α. κλιτὸν τοῦ λόφου τούτου οἱ λαθρανασκαφεῖς τῆς περιοχῆς ἐπεδόθησαν εἰς τὴν σύλησιν τοῦ ἐκεῖ προϊστορικοῦ νεκροταφείου, διανοίξαντες ἐπτα ἕως ὀκτῶ τάφους λελαξευμένους ἐντὸς τοῦ πετρώματος. Οἱ τάφοι ὁμοιάζουν γενικῶς πρὸς τοὺς ἀνασκαφέντας εἰς τὴν θέσιν Λιθαρές, φαίνεται δὲ ὅτι εἶναι καὶ σύγχρονοι σχεδὸν πρὸς ἐκείνους, ὡς ἠδυνήθη νὰ συμπεράνω ἐκ τῶν συλλεγέντων ὀλίγων ὀστράκων, τὰ ὁποῖα ἀνήκουν εἰς τοὺς ΠΕ χρόνους.

ΘΕΟΔ. Γ. ΣΠΥΡΟΠΟΥΛΟΣ

*

ΒΥΖΑΝΤΙΝΑ ΚΑΙ ΜΕΣΑΙΩΝΙΚΑ ΜΝΗΜΕΙΑ ΒΟΙΩΤΙΑΣ

ΟΡΧΟΜΕΝΟΣ

Μονή Σκριποῦς¹

Συνεχίσθησαν και κατά τὸ ἔτος 1968 αἱ ἐργασίαι καθαρισμοῦ καὶ διαμορφώσεως τοῦ χώρου πέριξ τοῦ βυζαντινοῦ ναοῦ τῆς Παναγίας Σκριποῦς. Συγκεκριμένως ἐγένοντο τὰ ἑξῆς :

1. Ἐπερατώθησαν αἱ εὐρείας ἐκτάσεως ἀποχωματώσεις καὶ ἐπιχωματώσεις πέριξ τοῦ ναοῦ καὶ κυρίως εἰς τὴν Α., Δ. καὶ Ν. πλευράν, πρὸς διαρρύθμισιν τῶν ἐπιπέδων καὶ δημιουργίαν ἐλευθέρου χώρου λίαν ἀναγκαίου διὰ τὴν ἀσφάλειαν καὶ ἀνάδειξιν αὐτοῦ. Οὕτω, τὸ ἔδαφος ἔλαβεν ἐλαφρὰν κλίσιν πρὸς Α., διὰ τὴν διοχέτευσιν τῶν ὀμβρίων ὑδάτων εἰς κατασκευασθέντα πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον χάνδακα ἐκ « ξηρολιθιάς ».

Κατὰ τὴν ἀποχωμάτωσιν πρὸς Ν. τοῦ μνημείου ἀπεκαλύφθησαν λείψανα τοιχοποιίας, πλ. 0,60 μ., εἰς ἀπόστασιν 2 μ. ἀπὸ τοῦ Ν. τοίχου τοῦ ναοῦ, ἀνήκοντα, πιθανῶς, εἰς κλίμακα ὀδηγοῦσαν ἄλλοτε εἰς τὸν δεύτερον ὄροφον τῶν παλαιῶν κελλίων (Πί ν. 195 α).

2. Διὰ τὴν προστασίαν τοῦ κτηρίου ἀπὸ τῆς ὑγρασίας ἀποκατεστάθη ἐξωτερικῶς τὸ παλαιὸν λιθόστρωτον « πεζούλιον », πλ. 1.20-1.25 μ. κατὰ μῆκος τῶν τοίχων τοῦ ναοῦ, διὰ λίθων τῆς αὐτῆς μορφῆς καὶ τῶν αὐτῶν διαστάσεων πρὸς τὰς τῶν παλαιῶν λίθων καὶ μείγματος τῆς αὐτῆς ἀποχρώσεως.

1. ΕΕΒΣ Ζ' (1930), σ. 440. Η' (1931), σ. 413. ΑΕ 1931, σ. 113-157. ΑΔ 16 (1960) : Χρονικά, σ. 155. 22

3. Νοτίως τοῦ μνημείου (Πί ν. 195 β, 196 α) καὶ εἰς ἀπόστασιν ἀπ' αὐτοῦ 7.50 μ. καὶ καθ' ὄλον τὸ μῆκος του, κατεσκευάσθη ἀναλημματικὸς τοίχος πρὸς συγκράτησιν τῶν χωμάτων τοῦ εἰς ὑψηλότερον ἐπίπεδον εὑρισκομένου χώρου, πρὸ τῶν κελλίων.

4. Περισυνελέγησαν τὰ εἰς ὄλον τὸν χώρον κατεσπαρμένα μαρμάρινα μέλη καὶ ἐτακτοποιήθησαν, ἄλλα μὲν ἐντὸς τῶν ἀναστηλωθέντων παλαιῶν κελλίων, ἄλλα δὲ εἰς προετοιμασθεῖσαν θέσιν πρὸ τοῦ ναοῦ.

5. Εἰς τὰ ἀναστηλωθέντα κελλία ἐτοποθετήθησαν τέσσαρες ξύλινοι θύραι.

6. Ἐπανετοποθετήθησαν τὰ σιδηρὰ κιγκλιδώματα εἰς τὴν κλίμακα καὶ τὴν ὀριζόντιον στέγην τῶν παλαιῶν κελλίων.

7. Κατεσκευάσθη κυκλικὸς προστατευτικὸς τοίχος πέριξ τῆς πρὸ τοῦ ναοῦ κυπαρίσσου.

ΘΗΒΑΙ

Ψηφιδωτὸν δάπεδον²

Τὰ ἀποκολληθέντα τμήματα τοῦ ψηφιδωτοῦ δαπέδου ἐκ τοῦ οἰκοπέδου Στ. Σταμάτη ἐν ἔτει 1964, ἀφοῦ ἐπεσκευάσθησαν καὶ συντηρήθησαν διὰ τῆς ἀφαιρέσεως τοῦ σαθροῦ ὑποστρώματος καὶ κατασκευῆς ἐτέρου ἰσχυροῦ κατὰ τὴν σύγχρονον τεχνικὴν, ἐτοποθετήθησαν ἐπὶ τῶν προσόψεων τῶν τοίχων τοῦ Μουσείου τῶν Θηβῶν (Πί ν. 196 β, 197 α - γ).

ΠΑΥΛΟΣ ΛΑΖΑΡΙΑΗΣ

(1967) : Χρονικά, σ. 258 - 259. 23 (1968) : Χρονικά, σ. 226. 2. ΑΔ 20 (1965) : Χρονικά, σ. 253 - 255.

ΑΡΧΑΙΟΤΗΤΕΣ ΚΑΙ ΜΝΗΜΕΙΑ ΕΥΒΟΙΑΣ

Α'. ΑΝΑΣΚΑΦΑΙ

1. ΕΡΕΤΡΙΑ

Ἀπὸ τοῦ ἔτους 1960 νέα περίοδος ἀρχαιολογικῶν ἐρευνῶν ἤρχισε διὰ τὴν ἀρχαίαν πόλιν τῆς Ἐρετρίας καὶ γενικῶς τὴν νῆσον Εὐβοίαν. Ἡ Γενικὴ Διεύθυνσις Ἀρχαιοτήτων καὶ Ἀναστηλώσεως διὰ τῶν Ἐφορῶν καὶ Ἐπιμελητῶν Ἀρχαιοτήτων τῆς Β' Περιφερείας διενεργεῖ ἕκτοτε κατ' ἔτος ἀνασκαφὰς ἐντὸς ἰδιοκτητῶν οἰκοπέδων, πρὶν προβῆ εἰς τὴν χορήγησιν ἀδειῶν οἰκοδομήσεως (ΑΔ 17 (1961/62): Χρονικά, σ. 144 κ.έ.). Παρὰλλήλως, ἡ Ἑλβετικὴ Ἀρχαιολογικὴ Ἀποστολὴ Ἐρετρίας μὲ ἐπὶ κεφαλῆς τὸν Καθηγητὴν κ. Karl Schefold, συνεργαζομένη μετὰ τῶν Ἑλλήνων ἀρχαιολόγων, διενεργεῖ ἀπὸ κοινου μετ' αὐτῶν ἀπὸ τοῦ 1964 συστηματικὰς ἀνασκαφὰς περὶ τὴν Δυτικὴν Πύλιν τοῦ τείχους τῆς πόλεως καὶ τὸν ναὸν τοῦ Ἀπόλλωνος (ΑΔ 20 (1965): Χρονικά, σ. 262 κ.έ. καὶ Απτ. Kunst 9 (1966), σ. 106 κ.έ.).

Τὰ ἀποτελέσματα τῶν ἀνασκαφῶν τοῦ ἔτους 1968, ἰδιαίτερος ἀποκαλυπτικὰ διὰ τὴν ἐρετριακὴν ἱστορίαν, τοπογραφίαν, πολεοδομικὴν ἐξέλιξιν καὶ καλλιτεχνικὴν ἐπίδοσιν, ἐκτίθενται κατωτέρω κατὰ οἰκόπεδον. Ὁ πρῶτος ἀριθμὸς δηλοῖ τὸ οἰκοδομικὸν τετράγωνον τοῦ ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τοῦ Ὁθῶνος ἰσχύοντος πολεοδομικοῦ σχεδίου. Τὰ ἐντὸς παρενθέσεως ἀποτελοῦν στοιχεῖα συντεταγμένων τοῦ δημοσιευθέντος ἐν ΑΔ 20 (1965): Χρονικά, σ. 270 - 71, Σχέδ. 7, σχεδίου, ἐκπονηθέντος ὑπὸ τοῦ Ἑλβετοῦ ἀρχιτέκτονος κ. P. Auberson ἐπὶ τῇ βάσει τοπογραφικοῦ, ὑπὸ κλίμακα 1 : 500 τῆς Διευθύνσεως Ἀναστηλώσεως, τὸ ὁποῖον παραμένει ἀδημοσίευτον.

Πολύτιμοι βοήθοι ἀπεδείχθησαν οἱ ἀρχαιολόγοι δ. Ἄννα Βαβρίτσα, ἐπὶ τι χρονικὸν διάστημα, καὶ ὁ κ. Γ. Μάντζιος, καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν τῆς ἀνασκαφῆς. Τὰ σχέδια ὀφείλονται καὶ πάλιν εἰς τὸν γνωστὸν διὰ τὴν καλλιτεχνικὴν του ἐπίδοσιν κ. Κ. Ἡλιάκην.

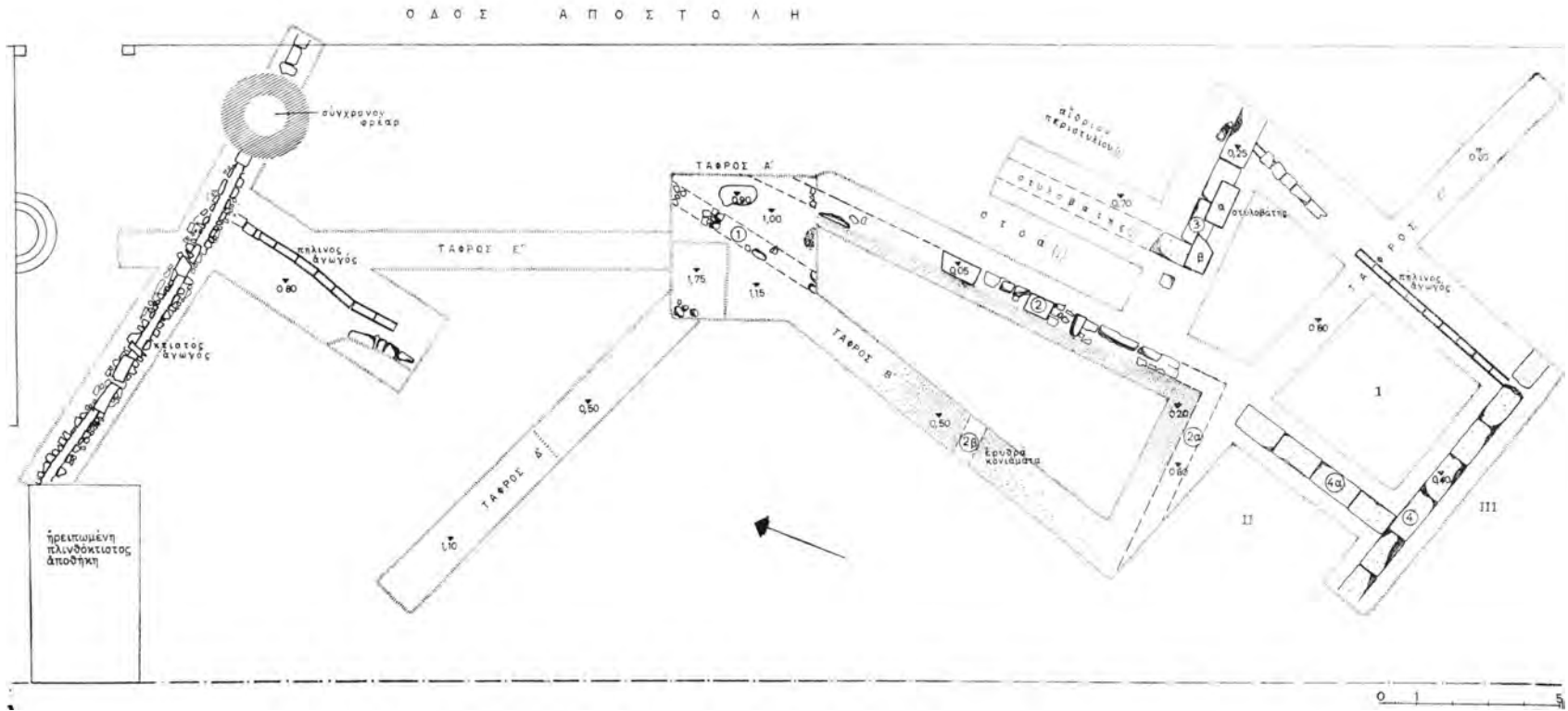
1. 321 (B/9)

Τὸ οἰκόπεδον εἶναι ἰδιοκτησία τοῦ Ἐθνικοῦ Στόλου. Εὐρίσκεται παρὰ τὴν Δ. πλευρὰν τῆς ὁδοῦ Ἀποστόλη, ἤτοι εἰς τὸν Δ. τομέα τῆς ἀρχαίας πόλεως, εἰς ἀπόστασιν 150 μ. περίπου ἀπὸ τοῦ δυτικοῦ τείχους. Τὸ Β. τμήμα τοῦ οἰκοπέδου καταλαμβάνει ἐγκαταλελειμένη οἰκία, πρῶην κοινοτικὸν κατάστημα τῶν Νέων Ψαρῶν. Ἡ ἀνασκαφὴ περιωρίσθη εἰς ἐπιφανειακὴν τὸ

πλεῖστον ἀποκάλυψιν τῶν ἀρχιτεκτονικῶν λειψάνων, ἐξαιρέσει μίᾳ δοκιμαστικῆς εἰς βάθος τομῆς (τάφος Α'), διαστ. 4 × 4 μ. περὶ τὸ μέσον τοῦ οἰκοπέδου (Σχ ἐ δ. 1). Ἡ κακίστη διατήρησις τῶν ἐρειπίων, λόγῳ κυρίως ὑφάρπαγῆς τῶν ὀρατῶν εἰς τὴν ἐπιφάνειαν λίθων κατὰ τοὺς νεωτέρους χρόνους (1832 καὶ ἐνταῦθεν), δὲν ἐπέτρεψε τὴν ὀλοκλήρωσιν τῆς μορφῆς τῶν οἰκοδομημάτων, τὰ ὁποῖα διὰ τῆς φαντασίας μόνον δύνανται νὰ ἀναπλασθοῦν.

Τάφος Α' (Σχ ἐ δ. 1): Ἀπὸ βάθ. 0,50-0,90 μ., ἕκτος λίθων τινῶν κατὰ τὴν ΒΔ. καὶ ΝΑ. γωνίαν τῆς τάφρου, οὐδὲν σαφὲς ἴχνος τοίχου ἀπεκαλύφθη. Ἡ περισυλλεγεῖσα κεραμικὴ καλύπτει χονδρικῶς χρονικὴν περίοδον ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τοῦ 3ου μέχρι τοῦ τέλους τοῦ 2ου αἰ. π.Χ. Εἰς βάθος 1 μ. ἀπεκαλύφθησαν τὰ ἴχνη τοίχου (ἀριθ. 1), πᾶχ. 0,50 μ. περίπου, μὲ κατεῦθυσιν ἀπὸ Β. πρὸς Ν. κατὰ τὴν διαγώνιον τῆς τάφρου. Ἐλάχιστοι μικροὶ ἀκανόνιστοι λίθοι εὐρίσκοντο κατὰ χώραν. Τὰ περισυλλεγένητα ὄστρακα, τινὰ ἐκ μικρογραφικῶν κυλικῶν, δεικνύουν ἀρχαίκοις χρόνοις. Ἡ χρονολόγησις τοῦ τοίχου εἰς τὸ τελευταῖον τέταρτον τοῦ 6ου π.Χ. αἰ. φαίνεται λίαν πιθανή. Τὸ ἀρχαῖκόν στρώμα διακόπτεται εἰς βάθ. 1.15 μ. ἀπὸ τῆς ἐπιφανείας, ἐνθα πρέπει νὰ εὐρίσκετο καὶ τὸ δάπεδον, τὸ ἀντιστοιχοῦν πρὸς τὸ τοίχιον. Κατὰ τὸ ΒΔ. τμήμα τῆς τάφρου ἢ ἀποχωμάτωσις προὐχώρησεν εἰς βάθ. 1.75 μ. μέχρι τοῦ παρθένου ἀμμόδου φυσικοῦ ἐδάφους. Τὰ ὄστρακα τοῦ στρώματος τούτου, ὀλίγα καὶ εἰς μικρὰ θραύσματα τεμαχισμένα, ἀνάγονται εἰς τὴν γεωμετρικὴν περίοδον (8ος - 7ος π.Χ. αἰ.). Μεταξὺ αὐτῶν ὁ κορμὸς πηλίνου εἰδωλίου ζώου (ἱπαρίου;) ἦτο ἰδιαίτερος εὐπρόσδεκτος.

Κατὰ ἀκτινωτὴν ἐκ τῆς τάφρου Α' διάταξιν ἐχαράχθησαν αἱ τάφοι Ε', Δ' καὶ Β' (Σχ ἐ δ. 1). Ἡ τάφος Ε' κατὰ τὸ Β. αὐτῆς τμήμα ἀπεκάλυψεν εἰς βάθ. 0,60-0,80 μ. ἀποχετευτικὸν ἀγωγόν, ἀποτελούμενον ἐξ ὀρθογωνίων σκαφοειδῶν σωλήνων εἰς σχῆμα ἀνεστραμμένου Π, ἐλαφρῶς μετακεκινημένων, μήκ. 0,62, πλ. 0,23, ὕψ. 0,16 καὶ πᾶχ. 0,03 μ. ἕκαστος. Ἐσώζετο εἰς μήκ. 5.50 μ. περίπου καὶ κατηθύνετο ἀπὸ Β. πρὸς Ν. Μόνον κατὰ τὸ Β. αὐτοῦ τμήμα ἐσώζοντο αἱ καλυπτήριοι πῆλινα ὀρθογώνιοι πλάκες (Πί ν. 198 ε). Ἄλλος ἀποχετευτικὸς ἀγωγός, ἐκτισμένος διὰ μικρῶν λίθων καὶ κεκαλυμμένος διὰ πλακῶν σχιστολίθου, ἐλάχισται τῶν ὁποίων διετηροῦντο κατὰ χώραν, ἀπεκαλύφθη, κατὰ τὴν διαπλάτυνσιν τῆς τάφρου Ε', ὑπερκείμενος τοῦ πειοσχίμου ἀγωγοῦ καὶ ἀκολουθῶν ἀκριβῶς

Σχέδ. 1. Ἐρέτρια. Οἰκόπ. 321 (B/9). Κάτωψις ἀποκαλυφθέντων ἀρχιτεκτονικῶν λειψάνων

ἀντίθετον Δ.-Α. κατεύθυνσιν (Πί ν. 199 β), ἀποκαλυφθέντος μήκους 14 μ. περίπου. Σύγχρονον φρέαρ είχε καταστρέψει μέρος αὐτοῦ (Σ χ έ δ. 1). Ἡ κατά προσέγγισιν χρονολόγησις ἀμφοτέρων τῶν ἀγωγῶν κατέστη δυνατὴ ὄχι τόσον χάρις εἰς τὴν περισυλλεγεῖσαν κεραμεικὴν, πτωχὴν λόγῳ τοῦ περιορισμένου πλάτους τῶν τομῶν, ὅσον χάρις, ἀφ' ἑνὸς μὲν εἰς τὴν ὕψομετρικὴν καὶ κατασκευαστικὴν σχέσιν τῶν μεθ' ἑτέρων ὁμοίων χρονολογηθέντων ἀγωγῶν, ἀποκαλυφθέντων ἐντὸς τοῦ αὐτοῦ οἰκοπέδου (Ν. τμήμα), ἀφ' ἑτέρου δὲ εἰς τὸν προσανατολισμὸν τῶν, ὁ ὁποῖος ἀντιστοιχεῖ πρὸς τὸν προσανατολισμὸν τῶν δύο βεβαιωθειῶν οἰκοδομικῶν φάσεων τοῦ οἰκοπέδου (βλ. κατωτ.). Οὕτως ὁ πῆλινος πειόσχημος ἀνήκει εἰς τὸν 3ον π.Χ. αἰ., ὁ δὲ κτιστὸς εἰς τὸ τέλος τοῦ 2ου.

Ἡ τάφρος Δ' οὐδὲν ἀξιοσημείωτον ἔδωσεν. Εἰς βάθ. 0,50 μ. κατὰ τὸ Α. αὐτῆς ἥμισυ, ἀπεκαλύφθη σκληρὸν στρώμα λατύπης, ὑπόλειμμα προφανῶς λιθωρυχίας. Κατὰ τὸ Δ. ἥμισυ ἡ ἀποχωμάτωσις προὐχῶρησεν εἰς βάθ. 1.10 μ. ἄνευ ἀποτελέσματος.

Ἡ τάφρος Β' (Σ χ έ δ. 1) ἔφερον εἰς φῶς καθ' ὅλον αὐτῆς τὸ μήκος καὶ εἰς βάθος 0,50 μ. σκληρὸν ἀσβεστώδες στρώμα, μεμιγμένον μετὰ χαλικῶν καὶ μικρῶν λίθων, ἀποτελοῦν προφανῶς δάπεδον ἐστεγασμένου χώρου. Τὸ ἀσβεστώδες δάπεδον διακόπτεται περὶ τὸ μέσον τῆς τάφρου, ὅπου στενὴ λωρὴ χώματος δεικνύει τὴν θέσιν ἀφαιρέθentos μεταγενέστερον διαχωριστικοῦ δοματίου τοιχοῦ (Σ χ έ δ. 1, 2β). Ἡ ἐπίχωσις μέχρι τοῦ δαπέδου ἦτο πλήρης θραυσμάτων λακωνικῶν κεράμων στέγης, τεμάχια δὲ κονιαμάτων τοίχων ἐρυθροβαφῆ (πομπηϊανὰ) παρακινουῦν τὴν φαντασίαν νὰ ἀναπλάσῃ τὸν πλοῦτον τῶν ἐσωτερικῶν χώρων.

Κατ' ὀρθὴν γωνίαν πρὸς τὴν τάφρον Β' καὶ πρὸς Α. ταύτης ἐχαράχθη ἡ τάφρος Γ', ἡ ὁποία διὰ διαδοχικῶν ἐπεκτάσεων ἔφερον εἰς φῶς δύο οἰκοδομήματα, ἀνήκοντα εἰς δύο φάσεις τῆς ἑλληνιστικῆς περιόδου, τὰ ὁποῖα περιγράφονται κατωτέρω: Εἰς τὴν πρωιμωτέραν ἑλληνιστικὴν φάσιν, τοῦ 3ου π.Χ. αἰ., ἀνήκει ὁ μνημειώδους κατασκευῆς τοίχος 4 (Σ χ έ δ. 1), ἐκ καλῶς ἡρμοσμένων πωροπλίνθων, διαστ. 1.30 × 0,65 καὶ πάχ. 0,35 μ. περίπου ἐκάστη, τῶν ὁποίων ἡ ἄνω ἐπιφάνεια εὐρίσκετο εἰς βάθ. 0,30 μ. ἀπὸ τῆς ἐπιφανείας (Πί ν. 199 α). Τῆς αὐτῆς πρὸς τὸν 4 κατασκευῆς εἶναι ὁ τοίχος 4α, κατ' ὀρθὴν γωνίαν πρὸς Β. καμπτόμενος καὶ δημιουργῶν δύο ἐστεγασμένους χώρους I καὶ II (Σ χ έ δ. 1). Ὁ πρὸς Ν. τοῦ τοίχου 4 ἄνω III ἀπετέλει κατὰ

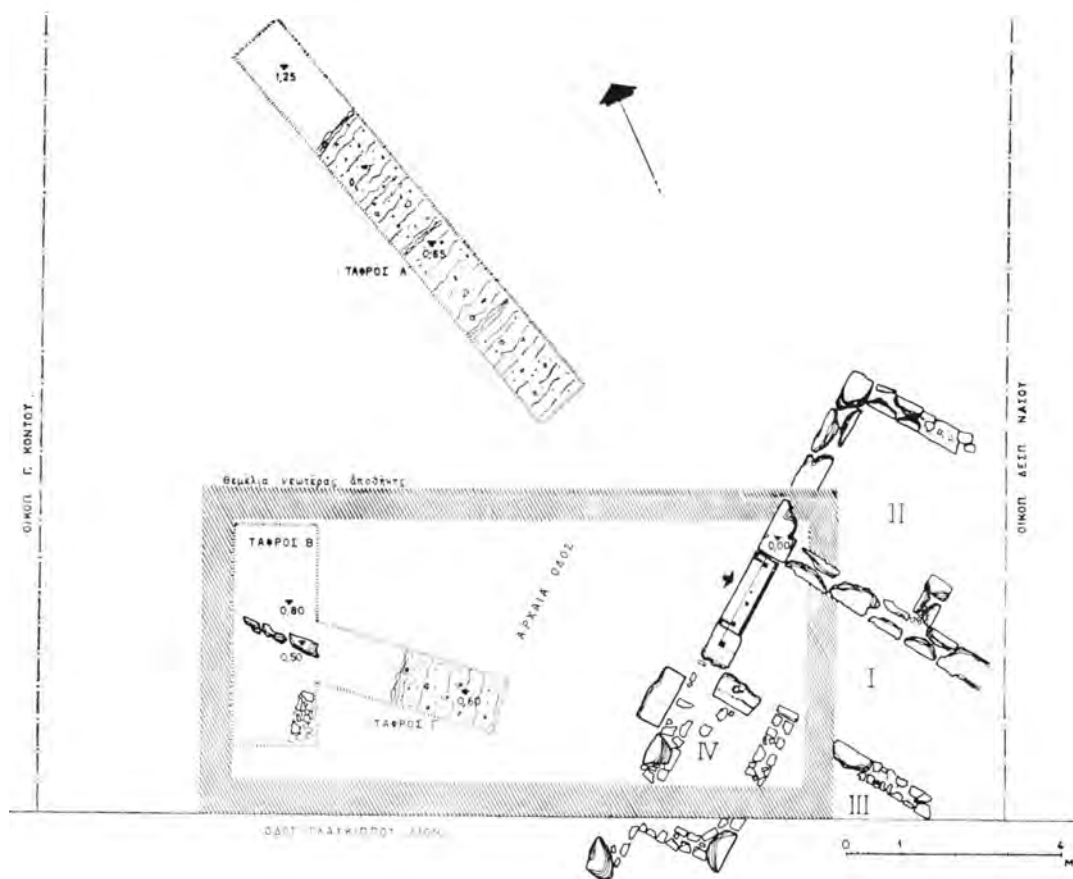
πᾶσαν πιθανότητα στοῖαν, τῆς ὁποίας ἡ κίονοστοιχία πρέπει νὰ ἀναζητηθῆ νοτιώτερον ἐντὸς τοῦ παρακειμένου οἰκοπέδου. Παραλλήλως πρὸς τὸν τοίχον 4α, πρὸς Α. καὶ εἰς βάθ. 0,80 μ., ἀπεκαλύφθη πῆλινος πειόσχημος ἀγωγός, ὁμοῖος πρὸς τὸν τῆς τάφρου Ε' (βλ. ἀνωτ.), ὁ ὁποῖος διωχέτευε τὰ ὕδατα τοῦ αἰθρίου τῆς ὑποθετικῆς στοῆς ἐξω τοῦ κτηρίου πρὸς Β., κάτωθεν τοῦ τοίχου 4. Ἡ μνημειώδους κατασκευῆς τῆς θεμελιώσεως τοῦ οἰκοδομήματος δεικνύει, ὅτι πρόκειται περὶ πολυτελοῦς, ἰδιωτικῆς, περιστύλου οἰκίας τοῦ τύπου τῶν ἑλληνιστικῶν οἰκιῶν τῆς Πέλλης, ἂν ὄχι περὶ δημοσίου κτηρίου. Στρώμα τέφρας, βεβαιωθὲν ἰδίᾳ ἄνωθεν τοῦ πηλίνου πειοσχῆμου ἀγωγοῦ, δυνατόν νὰ ὀφείλεται εἰς τὴν καταστροφὴν τῆς πόλεως ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων τὸ 198 π.Χ.

Ἡ νεωτέρα οἰκοδομικὴ φάσις τῆς ἑλληνιστικῆς περιόδου (2ος π.Χ. αἰ. ;) κατέστρεψε μέρος τοῦ Β. τμήματος τοῦ προηγουμένου κτηρίου, ἐπανεχρησιμοποίησε δὲ, ὡς φαίνεται, μέρος τοῦ παλαιότερου ὕλικου. Πρόκειται περὶ περιστύλου οἰκοδομήματος, ἀναλόγου grosso modo πρὸς τὸ παλαιότερον, διαφόρου μόνον ἐλαφρῶς προσανατολισμοῦ. Ὁ εἰς σχῆμα Γ, εἰς βάθ. 0,25 μ., ἀποκαλυφθεὶς τοίχος 3, ἐκ πωροπλίνθων, ἀποτελεῖ πιθανῶς τὴν θεμελίωσιν στυλοβάτου περιστυλίου (Σ χ έ δ. 1· Πί ν. 198 α). Δύο μόνον πλάκες ἐκ τοῦ στυλοβάτου εὐρέθησαν (α καὶ β) (Πί ν. 198 α), ἐλαφρῶς πρὸς Ν. μετατοπισμέναι, δεικνύουσαι τὴν κατεύθυνσιν πτώσεως τῆς κίονοστοιχίας, ἡ ὁποία ἦτο δωρική, ὡς ἀποδεικνύεται ἐξ εὐρεθέντος θραύσματος δωρικοῦ κίονοκράνου μὲ εὐθύγραμμον ἐχίνον, τοῦ 2ου πιθανῶς π.Χ. αἰ. Κάτωθεν τῆς τελευταίας πρὸς Α. πωροπλίνθου τῆς θεμελιώσεως τοῦ στυλοβάτου ἀπεκαλύφθη ὁ αὐτὸς πειόσχημος ἀγωγός πρὸς Ν. κατευθυνόμενος, κεκαλυμμένος διὰ πλακῶν σχιστολίθου. Πρόκειται περὶ τοῦ ἰδίου παλαιότερου ἀγωγοῦ, ὁ ὁποῖος ἐπανεχρησιμοποιήθη διὰ τὴν ἀποχέτευσιν τῶν ὑδάτων τοῦ νέου περιστύλου αἰθρίου, διὰ τὸν λόγον αὐτὸν καὶ ἀπεκόπη ἐκ τοῦ προηγουμένου δι' ἀφαιρέσεως ἐνδιάμεσου τμήματος πρὸς ἀλλαγὴν τῆς φορᾶς. Εἰς τὴν νέαν φάσιν ἐπαναχρησιμοποίησεως τοῦ ἀγωγοῦ ἀνήκει ἡ διὰ σχιστολιθικῶν πλακῶν κάλυψις αὐτοῦ (πρβλ. ἀνωτέρω τὴν κάλυψιν τοῦ συγχρόνου κτιστοῦ ἀγωγοῦ τῆς τάφρου Ε'). Πηλίνη λεκανὴς εἶχε τοποθετηθῆ παρὰ τὴν ἐσωτερικὴν Β. πλευρὰν τοῦ στυλοβάτου πρὸς συγκεντρωσιν τῶν ὑδάτων τοῦ αἰθρίου (Πί ν. 198 δ).

Ὁ τοίχος 2 (Σ χ έ δ. 1· Πί ν. 198 γ) ἀποτελεῖ τὸν Δ. τοίχον τῆς στοῆς τοῦ περιστυλίου. Εὐρί-

σκετο εἰς βαθ. μόλις 0,05 μ. ἀπὸ τῆς ἐπιφανείας. ἰδίᾳ δύο ὀρθογώνιοι λιθόπλινθοι, ἀποτελοῦσαι προφανῶς τὰς βάσεις κατωφλίου (Πί ν. 198 β). Κατ' ὀρθὴν γωνίαν πρὸς τὸν τοῖχον 2 πρὸς Δ. ἐκάμπτοντο οἱ τοῖχοι 2α καὶ 2β, ἐκ τῶν ὁποίων οὐδὲν ἴχνος λίθου ἐσώθη δυστυχῶς· τὴν θέσιν τῶν ἐν τούτοις μαρτυρεῖ ἡ σαφὴς γραμμὴ τοῦ ἀσβεστώδους κονιάματος τῆς δαπεδοστρώσεως (πρβλ. ἀνωτέρω τὸ αὐτὸ φαινόμενον εἰς τὴν τάφρον Β'). Καὶ τὰ πενιχρὰ ταῦτα ἀρχιτεκτονικὰ

ματικῶ περιβόλου ἰῶν τειχῶν. Πρὸ τῆς ἀνασκαφῆς ἦσαν ὁρατὰ εἰς τὴν ἐπιφάνειαν, κατὰ τὴν ΝΔ. γωνίαν τοῦ οἰκοπέδου, μαρμάρινον κατωφλίον καὶ τοῖχοι. Ἡ ἀνασκαφὴ περιορίσθη ἀρχικῶς εἰς ἐπιφανειακὴν ἀποχωμάτωσιν καὶ καθαρισμὸν τῶν ὁρατῶν ἐρειπίων. Ἀπεκαλύφθη οὕτω τὸ ΒΑ. τμήμα οἰκίας τοῦ 3ου π.Χ. αἰ. Τὸ ὑπόλοιπον μεγαλύτερον τμήμα τῆς οἰκίας ἐκτείνεται πρὸς Ν., πρὸς τὸ παρακείμενον οἰκοπέδον τῆς Δέσποινας Νάσου, ὡς καὶ ἐντὸς τῆς

Σχέδ. 2. Ἐρέτρια. Οἰκόπ. 259 (G/10). Κάτωφλι ΒΑ. τμήματος ἑλληνιστικῆς οἰκίας

λείψανα τῆς νεωτέρας ἑλληνιστικῆς φάσεως ἀνήκουν εἰς λαμπρὰν ποτε περιστυλον οἰκίαν τῆς ὑστάτης περιόδου ἀκμῆς τῆς Ἐρετρίας.

2. 259 (G/10)

Τὸ οἰκοπέδον, ἰδιοκτησίας Μ. Βρεττοῦ, εὑρίσκεται εἰς τὸ ΝΑ. τμήμα τῆς πόλεως, περὶ τὰ 130 μ. πρὸς ΒΔ. τοῦ Ἰσείου καὶ εἰς ἀπόστασιν 250 μ. περίπου ἀπὸ τοῦ Α. σκέλους τοῦ ὄχρω-

οῦ ὁδοῦ Γλαυκίππου Διονυσίου (Σχέδ. 2), πρᾶγμα τὸ ὁποῖον ἠμπόδισε τὴν ὀλοκλήρωσιν τῆς ἀρχιτεκτονικῆς του μορφῆς. Ἡ οἰκοδόμησις συγχρόνου ἀποθήκης μεγάλων διαστάσεων ἐπὶ τῆς ἀρχαίας οἰκίας ἐδυσχέραινεν ἐτι περισσότερον τὴν συμπλήρωσιν τῆς εἰκόνας. Διὰ τῆς εἰσόδου περὶ τὸ μέσον τῆς Β. πλευρᾶς τῆς οἰκίας, κλειομένης ποτὲ διὰ διφύλλου θύρας, ὡς μᾶς διδάσκουν τὰ ἐπὶ τοῦ κατωφλίου ἴχνη τὸρ-

μων (Πί ν. 199 γ), εισηγήχεται τις εις τὸν εὐρὺν διάδρομον I (Σχέδ. 2' Πί ν. 200 α). Ἐκατέρωθεν τοῦ διαδρόμου τούτου εὐρίσκονται διάφοροι χώροι, τῶν ὁποίων ἡ χρῆσις δὲν εἶναι δυνατὸν ἐπὶ τοῦ παρόντος νὰ καθορισθῇ. Πρὸς Α. τὸ δωμάτιον II (Πί ν. 200 α - β), μετὰ παραστάδος περὶ τὸ μέσον τοῦ Δ. τοίχου, ἦτο πιθανῶς κοιτῶν. Πρὸς Δ. οἱ χώροι III καὶ IV. Ἐκ τοῦ χώρου III δυστυχῶς μόνον ἡ ΒΑ. γωνία κατέστη δυνατὸν νὰ ἀποκαλυφθῇ (Σχέδ. 2). Ὁ στενὸς ὀρθογώνιος χώρος IV, ἔσωτ. διαστ. 2.40 × 1.30 μ., ἀπετέλει πιθανῶς βοηθητικὸν χώρον κάτωθεν κλίμακος ἀνόδου πρὸς δευτέρον ὄροφον. Ἡ ὀρθογώνιος λιθόπλινθος α (Σχέδ. 2' Πί ν. 199 γ, 200 α) ἀπετέλει ἴσως τὴν πρώτην βαθμίδα ἀνόδου τῆς κλίμακος ταύτης. Ἡ στερεὰ καὶ ἐπιμελῆς κατασκευὴ τῶν θεμελίων (ἡ ἀνωδομὴ ἀπετελεῖτο ἐξ ὠμοπλίνθων, θραύσματα τῶν ὁποίων εὐρέθησαν κυρίως ἐντὸς τοῦ χώρου II, ἡ δὲ κεράμωσις ἦτο κορινθιακὴ) καὶ ἡ πιθανὴ ὑπαρξίς δευτέρου ὀρόφου, δεικνύουν ὅτι ἡ οἰκία ἀνήκεν εἰς εὐπορον Ἑρετριέα. Ἡ χρονολόγησις τῆς εἰς τὸν 3ον π.Χ. αἰ. φαίνεται λίαν πιθανή. Εἶναι ἡ ἐποχὴ τῶν λαμπρῶν δημοσίων κτηρίων τῆς πόλεως, ὡς τὸ Γυμνάσιον, τὸ Θέατρον, ἡ Παλαιστρα καὶ ἡ Θόλος, τῶν χρόνων τῆς Μακεδονικῆς κατοχῆς.

Τὸ πρὸς Β. τῆς οἰκίας τμήμα τοῦ οἰκοπέδου ἠρευνήθη διὰ τριῶν τάφρων Α', Β' καὶ Γ' (Σχέδ. 2). Ἡ τάφος Α' (9 × 1 μ.) ἀπεκάλυψεν εἰς βάθ. 0,65 μ. κατὰστρωμα ὁδοῦ τῆς κλασσικῆς περιόδου, συμφῶνως πρὸς τὴν κεραμεικὴν. Ἡ ὁδὸς αὕτη φαίνεται ὅτι δὲν ἐχρησιμοποίηθη κατὰ τὴν ἑλληνιστικὴν περιόδον, γεγονός τὸ ὅποιον καθίσταται φανερόν καὶ ἐκ τοῦ βάθους, εἰς ὃ εὐρέθη. Τὸ ἀποκαλυφθὲν τμήμα τῆς ὁδοῦ ἔχει πλ. 6.50 μ. περίπου, τὸ ὄλον δὲ πλάτος τῆς ὑπολογίζεται εἰς 8 - 10 μ. Πρόκειται κατὰ συνέπειαν περὶ λίαν σημαντικῆς ὁδικῆς ἀρτηρίας τῆς κλασσικῆς περιόδου, ἡ ὁποία κατηθύνετο ἀπὸ Α. πρὸς Δ., ἦτοι ἐκ πύλης ἴσως τοῦ ἀνατολικοῦ τείχους πρὸς τὴν Ἀγορὰν τῆς πόλεως. Τὸ ὑπόστρωμα τῆς ὁδοῦ ἀπετελεῖτο ἐκ μικρῶν λίθων καὶ λατόπης. Κατὰ τὸ Β. τμήμα τῆς τάφρου Α', εἰς βάθ. 1.25 μ. μέχρι τοῦ φυσικοῦ ἀμμόδους ἐδάφους, ἡ ἐπιχωσις ἀπὸ 0,65 - 0,80 μ. περιείχεν ἀρχαϊκὴν κεραμεικὴν. Τὸ στρώμα τοῦτο ἔφερον ἴχνη ἐκ πυρὸς καταστροφῆς. Ἀπὸ 0,80 - 1 μ. τὰ ὄστρακα ἦσαν ἐλάχιστα, μεταξύ δὲ αὐτῶν παρετηρήθησαν καί τινα ὑστερογεωμετρικά.

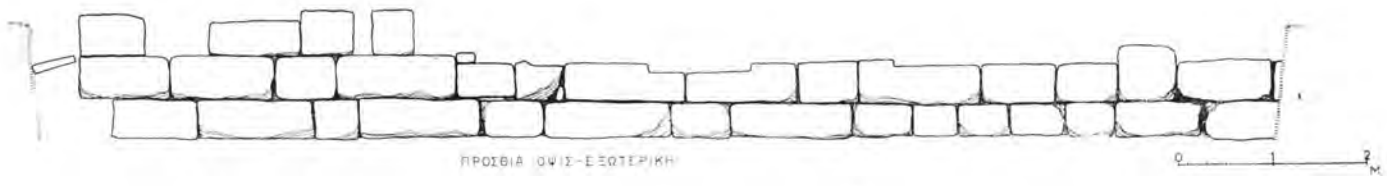
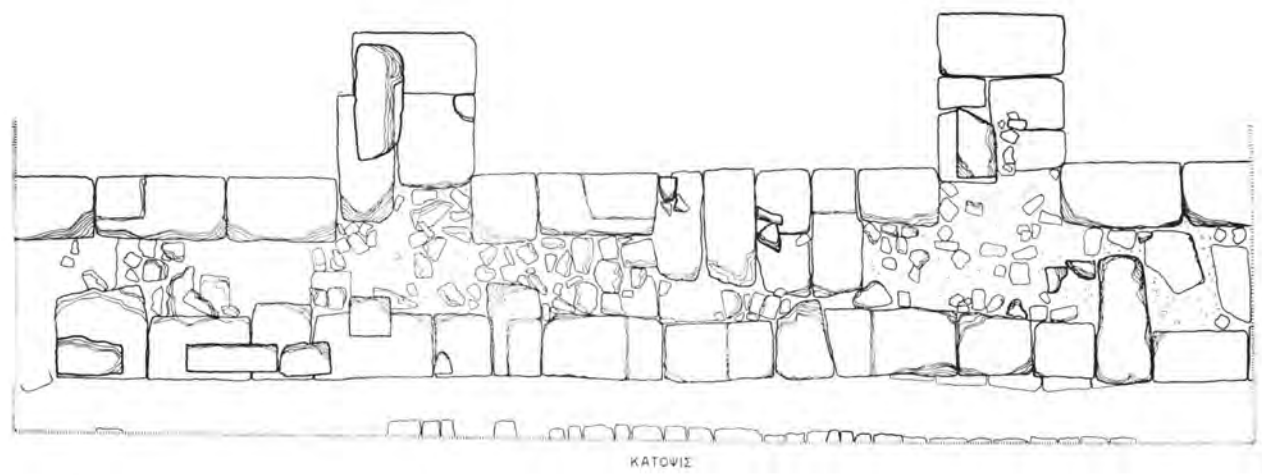
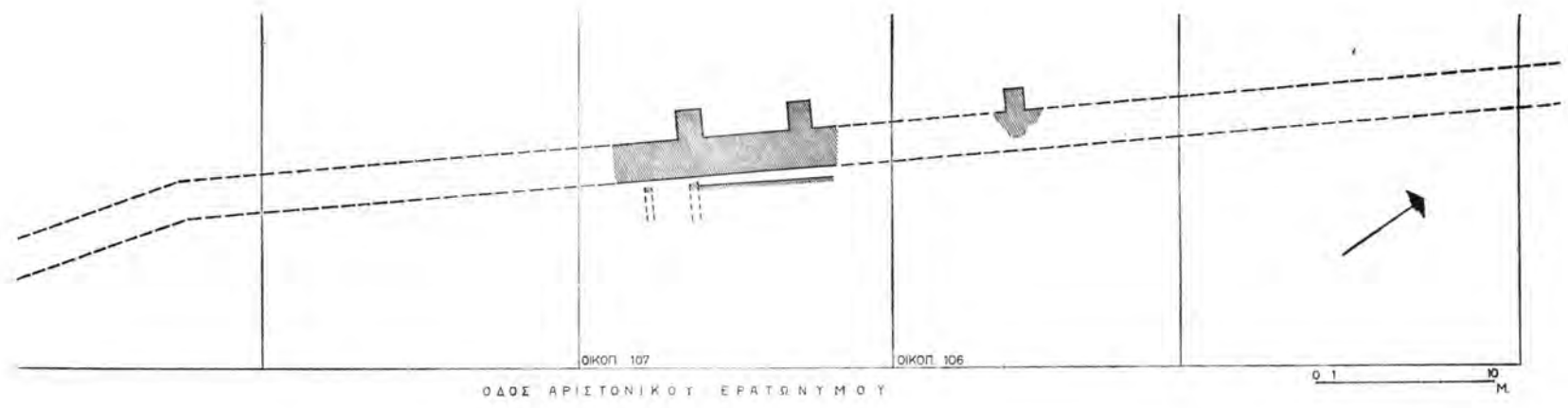
Ἡ τάφος Β' (4 × 1.50 μ.) ἀπεκάλυψεν εἰς βάθ. 0,50 μ. ἴχνη τοιχείου, ἐβεβαίωσε δὲ τὰ αὐτὰ πρὸς τὴν τάφρον Α' στρώματα. Ἡ τάφος Γ' (3 ×

1 μ.) ἀποτελεῖ πρὸς Ν. προέκτασιν τῆς Β' (Σχέδ. 2) σκοπὸς τῆς νὰ προσδιορισθῇ τὴν ἑκτασιν καὶ τὴν κατεύθυνσιν τῆς ὁδοῦ. Πράγματι, εἰς τὸ αὐτὸ περίπου βάθος (Σχέδ. 2) ἤλθεν εἰς φῶς μικρὸν τμήμα τῆς ὁδοῦ πρὸς Δ. κατευθυνόμενον, ἀλλὰ λίαν κατεστραμμένον.

3. 107 (B/12)

Ἡ ἀνασκαφὴ τοῦ οἰκοπέδου τούτου (Ν. ἡμισυ τοῦ οἰκοδ. τετραγώνου 107), ἰδιοκτησίας Κωνστ. Βρεττοῦ, κειμένου εἰς τὴν Δ. παραλιακὴν συνοικίαν τῆς πόλεως, ἀπεδείχθη ἡ πλέον ἐνδιαφέρουσα τῆς περιόδου 1968, διότι ἔφερον εἰς φῶς σημαντικὸν τμήμα τοῦ παρακτίου τείχους τῆς πόλεως. Ἦτο γνωστὸν ὅτι τὸ παράκτιον τείχος τῆς πόλεως ἦτο διπλοῦν. Ἡ ἐσωτερικὴ δευτέρα γραμμὴ του, ἀπέχουσα τῆς ἐπακτίου περὶ τὰ 70 μ., ἔχει χαρακτηρισθῇ ὡς διατείχισμα. Διὰ τῆς ἀνασκαφῆς ἐβεβαιώθη ὅτι τὸ διατείχισμα δὲν παρηκολούθει τὸ ἐπάκτιον τείχος καθ' ὅλην αὐτοῦ τὴν ἑκτασιν, ὡς ὁ Πετράκος ἀναπαρέστησε τοῦτο (ΑΔ 17 (1961/62): Χρονικά, σ. 153, Σχέδ. 9), ἀλλ' ἐξικνεῖτο μόνον μέχρι τῶν θερμῶν τοῦ λιμένος (Πετράκος, ἔ.ἀ., σ. 148, Σχέδ. 5 καὶ R. Ginouves, Balaneutique, 1962, σ. 185, πίν. LX 160), ἔνθεν ἐκάμπτετο πρὸς ΝΑ., ἐπερατοῦτο δηλαδὴ εἰς τὰ σημεῖα L - K τοῦ σχεδίου Pickard (AJA 1891, πίν. XIX). Πρὸς Α. τοῦ σημείου K μέχρι τοῦ H (Pickard, ἔ.ἀ.) ἡ γραμμὴ τοῦ τείχους ἦτο ἀπλῆ ἄνευ ἐσωτερικοῦ διατειχίσματος. Πρὸς Ν. τῶν σημείων F καὶ G τοῦ σχεδίου Pickard, τὸ Α. σκέλος τοῦ τείχους τῆς πόλεως προεξετείνετο πρὸς δημιουργίαν λιμενοβραχίονος, ἐπὶ ἀμμόδους λωρίδος θεμελιωμένου, διὰ τὴν προστασίαν λιμενίσκου, εὐρισκομένου εἰς τὴν θέσιν ὃ Pickard σημειοῖ τὴν παρουσίαν λίμνης (ronq). Οὐδὲν τμήμα τοῦ παρακτίου διατειχίσματος εἶχε μέχρι σήμερον ἀνασκαφῆ συστηματικῶς, γεγονός τὸ ὅποιον ἐξάγει τὴν σημασίαν τῶν ἀποτελεσμάτων.

Τὸ ἀποκαλυφθὲν τμήμα ἔχει μῆκ. 13 περίπου καὶ πλ. 2.15 - 2.35 μ. Φέρει ἐσωτερικῶς, ἐπὶ τῆς Β. πλευρᾶς του, δύο ἀντηρίδας, διαστ. 1.50 - 1.60 × 1.30 - 1.45 μ., αἱ ὁποῖαι ἀπέχουν μεταξύ των 4.90 μ. (Σχέδ. 3). Δὲν πρόκειται κατ' οὐσίαν περὶ ἀντηρίδων, ἀλλὰ περὶ συμφῶν μετὰ τοῦ τείχους πεσσῶν, οἱ ὁποῖοι προωρίζοντο διὰ τὴν στήριξιν τῶν ξυλίνων δοκῶν τοῦ πατώματος τοῦ περιδρόμου τοῦ τείχους, ὃ ὁποῖος ἐλάμβανε τοιουτοτρόπως μεγαλύτερον πλάτος. Ὁ περιδρόμος, εἰς τὸ ἀνασκαφὲν τοῦλάχιστον τμήμα του, φαίνεται ὅτι ἦτο ἐστεγασμένος διὰ κεραμώσεως λακωνικοῦ τύπου, ὡς δεικνύουν τὰ περισυλλε-

Σχέδ. 3. Οικόπ. 107 (Β/12). Τοπογραφικόν διάγραμμα, κάτωτις και ὄψις τοῦ διατειχίσματος

γέντα θραύσματα. Τεμάχιον στρωτήρος ἔφερε τὸ σφράγισμα ΑΚ διὰ συμπλεκόμενων γραμμῶν (Π ί ν. 201 α).

Τὸ μέγιστον σωζόμενον ὕψος τοῦ τείχους εἶναι 1.40 μ. Διατηρεῖται εἰς τρεῖς σειρὰς δόμων, ἐκ τῶν ὁποίων οἱ κατώτεροι δύο, ἐκ παροπλίνθων. ἀπετέλουν τὴν μὴ ὀρατὴν θεμελίωσιν, ὃ δὲ ἀνώτερος τρίτος, ἐκ λιθοπλίνθων μετὰ « καθρέπτου » ἐξωτερικῶς, ἀπετέλει τὴν πρώτην σειρὰν τῆς ἀνωδομῆς. Ἐκ τοῦ ἀνωτέρου, ἐν τούτοις, τούτου δόμου τέσσαρες μόνον πλίνθοι ἐσώζοντο κατὰ χῶραν, ἐξ ὧν αἱ τρεῖς ὀραταὶ εἰς τὴν ἐπιφάνειαν (Σ χ ἔ δ. 3, ὄψις). Αἱ παρόπλινθοι τῆς θεμελίωσης εἶναι στερεῶς μεταξύ των συνδεδεμέναι « φορηδόν » καὶ « παρὰ μήκος », τὰ δὲ μεταξύ των δύο παραλλήλων σειρῶν κενὰ πληροῦνται διὰ μικρῶν ἀκανονίστων λίθων (Π ί ν. 201 β καὶ 202 α · Σ χ ἔ δ. 3, κάτωσις), ἐν οἷς καὶ θραύσματα παρίνης, ἐπικεχρισμένης διὰ λευκοῦ κονιάματος ἐπικρανίτιδος κλασσικοῦ οἰκοδομήματος, καὶ ἐλάχιστα ὄστρακα, ἐν τῶν ὁποίων δίδει καὶ τὸν χρονολογικὸν τερμίνου κατασκευῆς τοῦ διατειχίσματος. Πρόκειται περὶ ἐρυθρομόρφου ὄστράκου, σῶζοντος πῶδα ἀνδρική μορφῆς, τοῦ τέλους τοῦ 4ου π.Χ. αἰ. Δὲν θὰ εὐρισκόμεθα οὕτω μακρὰν τῆς ἀληθείας, ἂν ἐλέγαμεν ὅτι τὸ διατειχίσμα φκοδομήθη περὶ τὸ 300 π.Χ. Ἡ ὄλη κατασκευὴ ἐδράζεται ἐπὶ ἀμμόδους ἀσταθοῦς ἐδάφους, ἐντὸς τοῦ ὁποίου ἐσημειώθησαν ἴχνη ταφῆς - καύσεως τῆς ὑστέρως γεωμετρικῆς περιόδου.

Παραλλήλως πρὸς τὴν Ν. πλευρὰν τοῦ διατειχίσματος, κατὰ μήκος τῆς παρυφῆς τοῦ σκάμματος καὶ εἰς τὸ ὕψος τοῦ δευτέρου δόμου, ἀπεκαλύφθη ἐν μέρει ἀρχαϊκὸς τοῖχος ἐκ μῆος σειρᾶς μικρῶν πολυγωνικῶν λίθων (Σ χ ἔ δ. 3· Π ί ν. 201 β).

Ἐντὸς τοῦ παρακειμένου οἰκοπέδου 106 ἐκαθαρίσθη ὀρατὴ εἰς τὴν ἐπιφάνειαν ἀντηρίδος, εἰς ἀπόστασιν 10.50 μ. περίπου ἀπὸ τῆς Α. τοῦ οἴκου 107, δεικνύουσα σαφῶς τὴν κατεύθυνσιν τοῦ διατειχίσματος καὶ πρὸς τὴν πλευρὰν ταύτην.

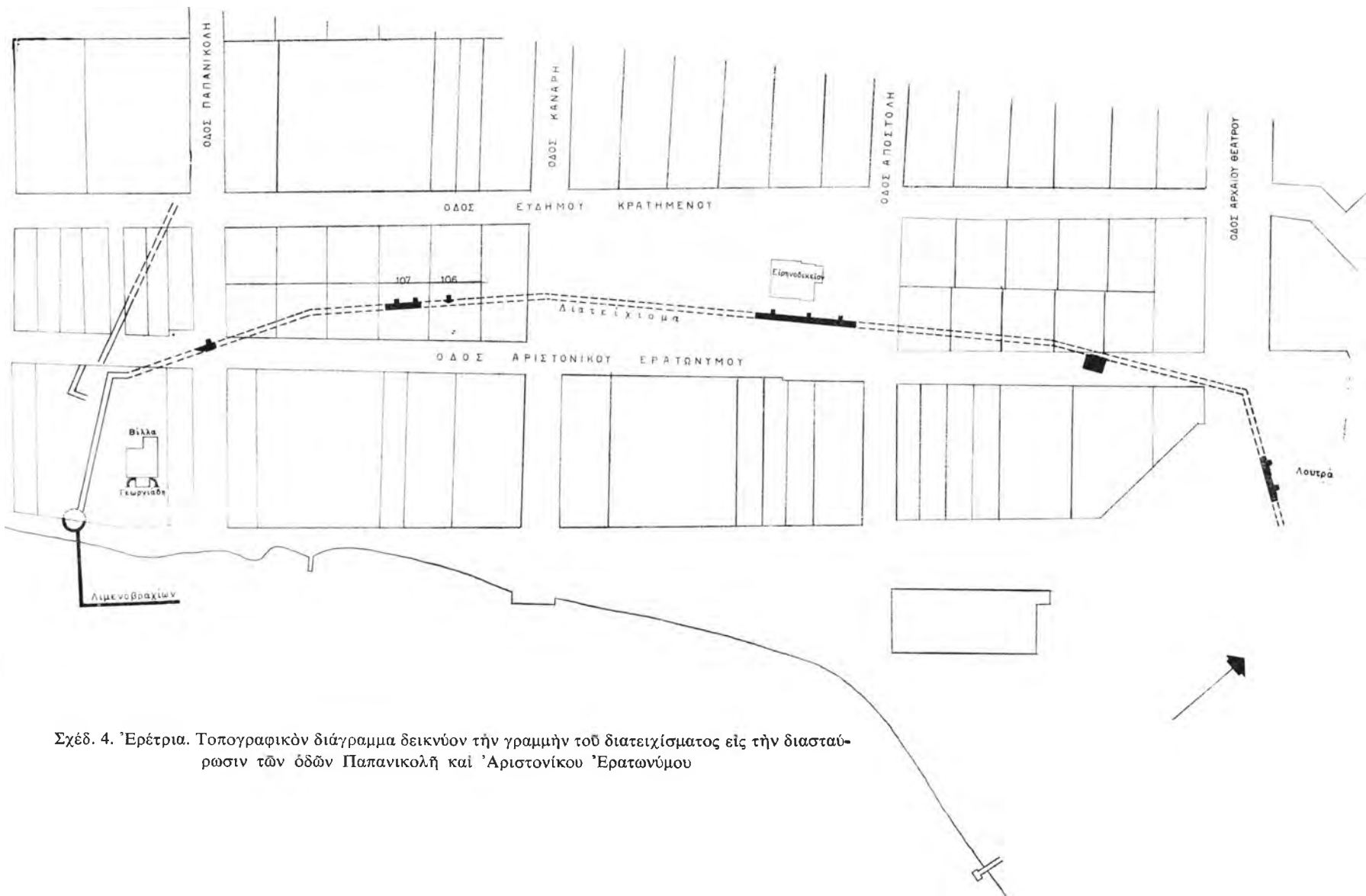
Παραλλήλως πρὸς τὴν ἀνασκαφὴν ἐγένετο δοκιμαστικὴ τομὴ εἰς τὴν διασταύρωσιν τῶν ὁδῶν Παπανικολῆ καὶ Ἀριστονοῦ Ἐρατωνύμου, ἡ ὁποία ἔφερεν εἰς φῶς μικρὸν τμήμα τοῦ διατειχίσματος μετὰ παρομοίας ἀντηρίδος - πεσοῦ εἰς ἀπόστασιν 65 μ. περίπου ἀπὸ τοῦ οἰκοπέδου 107 (Σ χ ἔ δ. 4· Π ί ν. 202 β). Ἐκ τοῦ σημείου τούτου τὰ ἴχνη τοῦ διατειχίσματος ἐξαφανίζονται ἐντὸς τοῦ περιμανδρωμένου κήπου τῆς βίλλας τοῦ ἀειμνήστου μηχανικοῦ Ἀθ. Γεωργιάδου, μελετητοῦ τοῦ λιμένος τῆς Ἐρετρίας.

Ἐνταῦθα ἤνοῦτο μετὰ τοῦ δυτικοῦ σκέλους τοῦ τείχους τῆς πόλεως, τὸ ὁποῖον κατέληγε πρὸς Ν. ἐπὶ κυκλικῷ παραθαλασσίῳ πύργου, ὄρατοῦ σήμερον. Ἐκ τοῦ πύργου ἐκκινεῖ κατ' ὀρθὴν γωνίαν καμπτόμενος λιμενοβραχίων, ὄρατος ἐντὸς τῆς θαλάσσης (Σ χ ἔ δ. 4) (πρβλ. ΑΕ 1913, σ. 210 - 214, ἔνθα εἰς τὸ διδόμενον σκαρίφημα σημειοῦται καὶ πύλη παρὰ τὸ σημεῖον ἐπαφῆς τοῦ διατειχίσματος καὶ τοῦ δυτικοῦ σκέλους τοῦ ὄχυρωματικοῦ περιβόλου τῆς πόλεως).

Κατέστη, οὕτω, δυνατόν νὰ ἀποτυπωθῇ ἡ πορεία τοῦ διατειχίσματος ἀπὸ τῶν θερμῶν μέχρι τῆς βίλλας Γεωργιάδου, χάρις εἰς τὴν ἀνασκαφὴν τοῦ οἰκοπέδου 107 καὶ εἰς τὸ ὀρατὸν ἀπὸ καιροῦ, παρὰ τὴν Ν. πλευρὰν τοῦ Εἰρηνοδικείου τῆς πόλεως, τμήμα (Σ χ ἔ δ. 4).

4. 107 (Β/12 (2)

Τὸ Β. ἡμισυ τοῦ οἰκοδομικοῦ τετραγώνου 107, ἀνήκον εἰς τὴν ἰδιοκτησίαν Ἰ. καὶ Μ. Οἰκονόμου, ἀνεσκάφη ἐν μέρει. Ἡ ἀνασκαφὴ περιωρίσθη δυστυχῶς εἰς ἐπιφανειακὴν μόνον ἀποκάλυψιν πολυγωνικοῦ περιβόλου (Σ χ ἔ δ. 5), κατὰ τὴν ΒΑ. γωνίαν τοῦ οἰκοπέδου, ὃ ὁποῖος συνεχίζεται ἀφ' ἐνὸς πρὸς τὸ παρακείμενον οἰκοπέδον Φωτίου Παρίση, ἀφ' ἑτέρου ἐντὸς τῆς ὁδοῦ Εὐδήμου Κρατημένου, διὰ τὸν λόγον δὲ αὐτὸν δὲν κατέστη δυνατόν νὰ ὀλοκληρωθῇ ἡ ἀρχιτεκτονικὴ του μορφῆς. Τὸ μικρὸν σχετικῶς πλάτος τοῦ θεμελίου (0,40 μ.) καὶ ἡ δι' ἡμέρων λιθοπλίνθων μὲ ἀμφοτέρωθεν ὄψεις (ἐσωτερικὴ καὶ ἐξωτερικὴ) κατασκευὴ, δεικνύουν ὅτι δὲν προωρίζετο νὰ βαστάζῃ τὸ βάρος οἰκοδομήματος (Π ί ν. 203 α - β). Πρόκειται προφανῶς περὶ περιβόλου τεμένους ἢ, τὸ πιθανώτερον, λόγῳ τῶν μικρῶν διαστάσεων, περὶ περιβόλου τάφου - ἡρώου παλαιοῦ γενάρχου - ἥρωος τῆς Ἐρετρίας. Ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει εἶναι ἀνάλογος πρὸς τὸ Πελόπιον τῆς Ὀλυμπίας, τοῦ ὁποίου ὁ πολυγωνικὸς περίβολος κατεσκευάσθη κατὰ τὴν ἑλληνιστικὴν περίοδον. Ἡ θέσις του πλησίον τοῦ ἀρχαϊκοῦ - γεωμετρικοῦ νεκροταφείου τῆς πόλεως εὐνοεῖ τὴν ὑπόθεσιν ταύτην. Ἀνάλογα ἡρῶα inter pueros ἀναφέρει ὁ περιηγητὴς Πausanias εἰς πλείστας πόλεις τῆς Ἑλλάδος. Ἡ ὀλοκλήρωσις τῆς ἀνασκαφῆς θὰ δώσῃ, πιστεύω, λίαν ἐνδιαφέροντα ἀποτελέσματα, διότι ἢ παρὰ τὸν λιμένα θέσις του σημαίνει ἴσως ὅτι ἔχομεν ἐνώπιόν μας τὸν χῶρον λατρείας ἥρωος παρομοίου πρὸς τὸν Ναύστολον τοῦ Ἰσείου (πρβλ. ΑΕ 1911, σ. 36, ἀριθ. 29. ΑΔ Ι (1915), σ. 183) καὶ ἀναλόγου πρὸς τὸν Ναύλοχον τῆς Πριήνης (ΑΕ 1963, σ. 10, σημ 3), ἢ ἀρχηγέτου - οἰ-

Σχέδ. 4. Έρετρια. Τοπογραφικόν διάγραμμα δεικνύον τήν γραμμήν τοῦ διατειχίσματος εἰς τήν διασταύρωσιν τῶν ὁδῶν Παπανικολῆ καί Ἀριστονίκου Ἐρατωνύμου

κιστού, ὡς ὁ Ναυσίθοος, ὄστις, ἀναστήσας τοὺς Φαίακας ἐκ τῆς Ὑπερείης, τοὺς ἐγκατέστησεν ἐν τῇ νήσῳ Σχερίη (ζ 9 - 10) :

ἀμφὶ δὲ τείχος ἔλασσε πόλει, καὶ ἐδείματο οἴκους, καὶ νηοὺς ποίησε θεῶν, καὶ ἐδάσσατ' ἀρούρας...

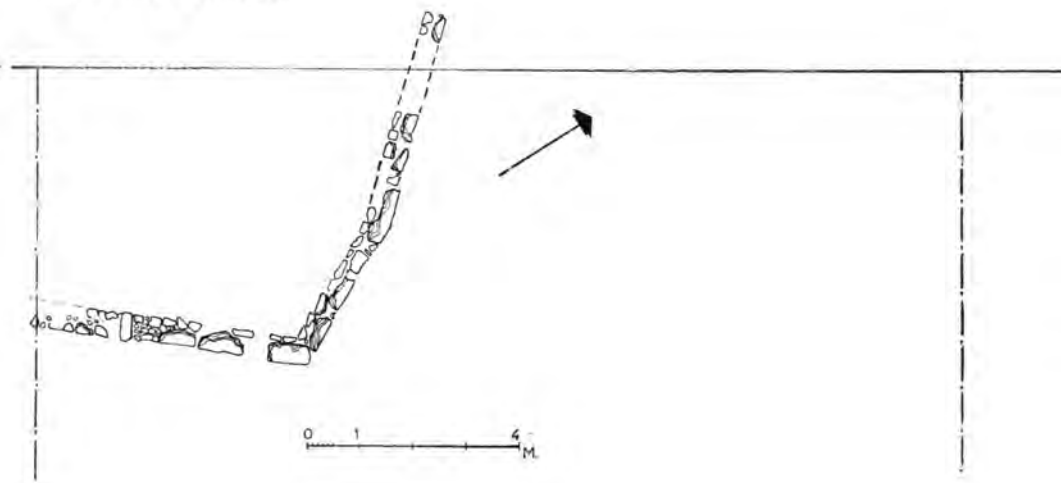
Τὰ περισυλλεγένητα ὄστρακα, τινὰ « Δυτικῆς κλιτύος », χρονολογοῦν τὸν περιβόλον εἰς τὸν 3ον π.Χ. αἰ.

5. 655 (C/8)

Τὸ οἰκόπεδον κεῖται ἐπὶ τῆς λεωφόρου Θεάτρου, πρὸς Ν. τοῦ Μουσείου, καὶ εἶναι ἰδιοκτησία Ἰ. Σαραντινοῦ. Εἰς βάθ. 1 μ. περίπου, παρὰ τὴν ΝΑ. γωνίαν τῆς ἀνασκαφείσης τάφρου, ἀπεκαλύφθη ἀσήμαντον τοιχίον ἐκ μιᾶς σειρᾶς πλακοειδῶν λίθων (Πί ν. 203 γ) καὶ βο-

Πετρογιάννη, κείμενον ἐπὶ τῆς ὁδοῦ Ἄρτεμιδος Ἄμαρυσίας, ὄχι μακρὰν τοῦ ἀνατολικοῦ τείχους τῆς πόλεως, εἰς βάθ. ἀπὸ 1.20 - 1.50 μ., εὐρέθη τυχαίως βόθρος - ἀποθέτης, περιέχων περὶ τὰ δέκα πλήρη καὶ ἑλλιπῆ πήλινα εἰδάλια, ἐντὸς στρώματος τέφρας καὶ θραυσμάτων κυλικῶν τοῦ 4ου π.Χ. αἰ. Πρόκειται προφανῶς περὶ ἀποθέτου μικροῦ (οἰκιακοῦ;) ἱεροῦ θηλείας θεότητας, τὸ ὅποιον θὰ πρέπει νὰ ἀναζητηθῆ πλησίον. Οἱ τύποι τῶν εἰδωλίων παρουσιάζουν ἐνδιαφέρον διὰ τὴν λατρείαν. Παριστοὺν κυρίως καθήμενας κορασίδας, παρομοίας πρὸς ἐκεῖνας τοῦ οἰκοπέδου Σαραντινοῦ καὶ γυμνοὺς καθήμενους παῖδας (Πί ν. 204 β, 205 β - γ) μὲ πλείστας ἀναλογίας πρὸς τὰ, ὄρθια ὅμως, ἀγαλμάτια κορασίδων (ἄρκτων) καὶ παίδων τοῦ ἱεροῦ τῆς Βραυρωνίας

ΟΔΟΣ ΕΝΔΗΜΟΥ ΚΡΑΤΗΜΕΝΟΥ

Σχέδ. 5. Ἐρέτρια. Οἰκόπ. 107 (B/12 (2)). Κάτοπις πολυγωνικοῦ περιβόλου

ρειότερον αὐτοῦ τμήμα δαπεδοστρώσεως ἐκ πηλοῦ μετὰ θραυσμάτων λακωνικῶν κεράμων καὶ ἑλλιπῶς ἀμφορέως ὀξυπυθμένου ἐπ' αὐτοῦ (Πί ν. 203 δ). Περισυνελέγησαν ὄστρακα ὀστέρων κλασσικῶν καὶ ἑλληνιστικῶν χρόνων. Δοκιμαστικῆ εἰς βάθος τομῇ ἔδωκεν ἐλάχιστα γεωμετρικά. Τὸ πλέον ἐνδιαφέρον εὗρημα τῆς ἀνασκαφῆς ἦτο πήλινον εἰδάλιον καθήμενης κορασίδος, φερούσης ποδήρη, χονδρὸν χιτῶνα (Πί ν. 204 α), δυνάμενον νὰ σχετισθῆ πρὸς τὴν λατρείαν τῆς Ἄρτεμιδος.

6. 691 (G/9)

Κατὰ τὴν ἀνόρουξιν λάκκου πρὸς τοποθέτησιν σιμεντοδοκοῦ ὑποστέγου εἰς τὸ οἰκόπεδον Κ.

Ἄρτεμιδος. Εὐρέθησαν καὶ ἕτεροι τύποι ὀρθίων παιδικῶν καὶ γυναικείων μορφῶν. Πιστεύω ὅτι ἅπαντα ἀποτελοῦν ἀναθήματα εἰς ἱερὸν τῆς Ἄρτεμιδος. Τὴν θεὰν παριστᾷ πιθανῶς τὸ μοναδικὸν τῆς ὁμάδος καὶ μεγαλύτερον εἰδάλιον καθήμενης ἱερατικῶς γυναικός, τὸ ὅποιον παρὰ τὴν μεγάλην φθοράν, ἐπιτρέπει νὰ διαφανοῦν ἀρχαϊστικά διὰ τὴν ἐποχὴν του (τέλος 4ου π.Χ. αἰ.) χαρακτηριστικά (Πί ν. 205 α). Δὲν ἀποκλείεται βεβαίως νὰ παριστᾷ τὴν Εἰλειθυίαν.

7. 719 (G/7)

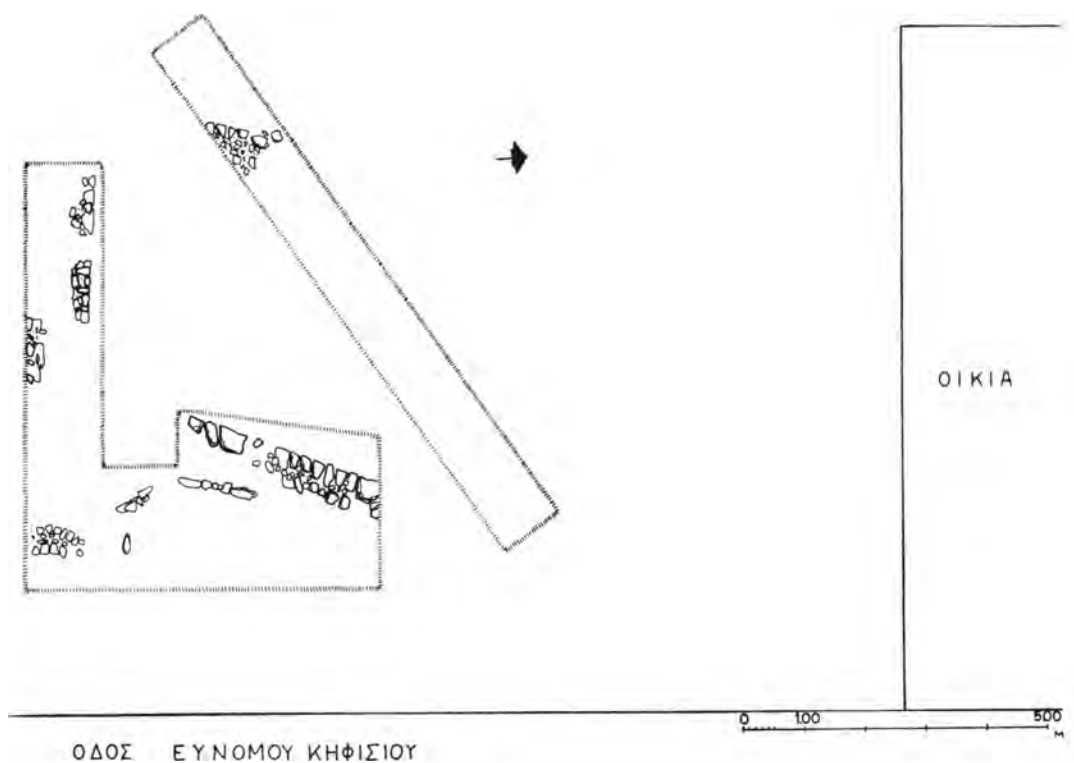
Τὸ οἰκόπεδον, ἰδιοκτησίας Γαρέφαλου, κεῖται πρὸς τὸ ΒΑ. τμήμα τῆς πόλεως, πλησίον τῆς ὁδοῦ Ἰσίδος, μὲ πρόσωπον πρὸς τὴν πλευρὰν τῆς

όδοῦ Εὐνόμου Κηφισίου. Ἐνεσκάφησαν δύο συνολικῶς τάφοι μέχρι βάθ. 1.40 μ., ἤτοι μέχρι τοῦ ἀμμόδου παρθένου ἐδάφους καὶ τῆς στάθμης τοῦ ὕδατος. Τὰ ἀποκαλυφθέντα ἀρχιτεκτονικὰ λείψανα εἶναι ἀσαφῆ καὶ εἰς οἰκτρὰν κατάστασιν διατηρήσεως (Πί ν. 206 α - β· Σχ ἐ δ. 6). Παρουσιάζουν, ἐν τούτοις, ἐνδιαφέρον διότι χρονολογούνται, συμφώνως πρὸς τὴν κεραμεικὴν, εἰς τὴν κλασσικὴν περίοδον, τὸν 4ον κυρίως αἰῶνα, ἐποχὴν, ἐκ τῆς ὁποίας ἐλάχιστα εἶναι τὰ σωζόμενα ἐν Ἐρετρίᾳ οἰκοδομήματα. Μεταξὺ τῶν ὄστράκων διακρίνεται θραῦσμα ἀττικοῦ ἐρυ-

τινα terra sigillata. Ὁ προορισμὸς τῶν πέντε ἡμιαποκαλυφθέντων χώρων τῆς οἰκίας (I - V) δὲν κατέστη δυνατόν νὰ καθορισθῆ (Σχ ἐ δ. 7). Ἡ θεμελίωσις, ἐκ καλῶς ἡρμοσμένων πλίνθων ἐκ πάρου λίθου, ἔφερον ὀγκώδεις ὀρθοστάτας, τρεῖς τῶν ὁποίων διατηροῦντο εἰσέτι κατὰ χώραν, εἰς τὰς θέσεις α καὶ β τοῦ Σχ ἐ δ. 7.

9. 817 (G/6)

Κεῖται εἰς τὸ ΒΑ. τμήμα τῆς ἀρχαίας πόλεως, παρὰ τὴν Β. πλευρὰν τῆς λεωφόρου Ἰσιδος. Εἰς τὸ Ν. τμήμα τοῦ οἰκοπέδου, ἰδιοκτησίας

Σχέδ. 6. Ἐρέτρια. Οἰκόπ. 719 (G/7). Ἀποκαλυφθέντα ἀρχιτεκτονικὰ λείψανα

θρομόρφου κρατῆρος με παράστασιν γυναικείας μορφῆς, ὀρχουμένης (;) (Πί ν. 206 γ). Ἐντὸς τοῦ ἀμμόδου στρώματος εὐρέθησαν ὄστρακὰ τινὰ γεωμετρικῶν χρόνων.

8. 760 A (D/6)

Κεῖται παρὰ τὴν Β. πλευρὰν τῆς λεωφόρου Ἰσιδος καὶ ἀνήκει εἰς τὸν Κ. Παρασκευᾶν. Ἀπεκαλύφθη μικρὸν τμήμα οἰκίας τοῦ 2ου πιθανῶς π.Χ. αἰ., ἡ ὁποία ἐχρησιμοποιήθη μερικῶς καὶ κατὰ τὸν 1ον αἰῶνα, ὡς δεικνύουν ὄστρακὰ

Γ. Μασούρη, ἀνεσκάφη δοκιμαστικὴ τάφος, ἡ ὁποία ἀπεκάλυψε τμήμα μωσαϊκοῦ ἀκοσμήτου δαπέδου ἐκ μελανῶν καὶ λευκῶν ψηφίδων, τοῦ ὁποίου τὸ Ν. πέρασ ὀρίζει τοῖχος, κατευθυνόμενος ἀπὸ Α. πρὸς Δ. Παρὰ τὴν Β. πλευρὰν τοῦ τοίχου, ἐντὸς τοῦ μωσαϊκοῦ δαπέδου, ἀπεκαλύφθη τὸ πῆλινον προστομιαῖον φρέατος (Πί ν. 206 δ). Ἡ ἀνασκαφὴ διεκόπη, χωρὶς νὰ ἀποπερατωθῆ, λόγω τῆς ἐλεύσεως τοῦ χειμῶνος καὶ τῆς πληρώσεως τῶν σκαμμάτων δι' ὕδατος. Τὰ περισυλλεγένητα ὄστρακα εἶναι ἐλληνιστικά, με-

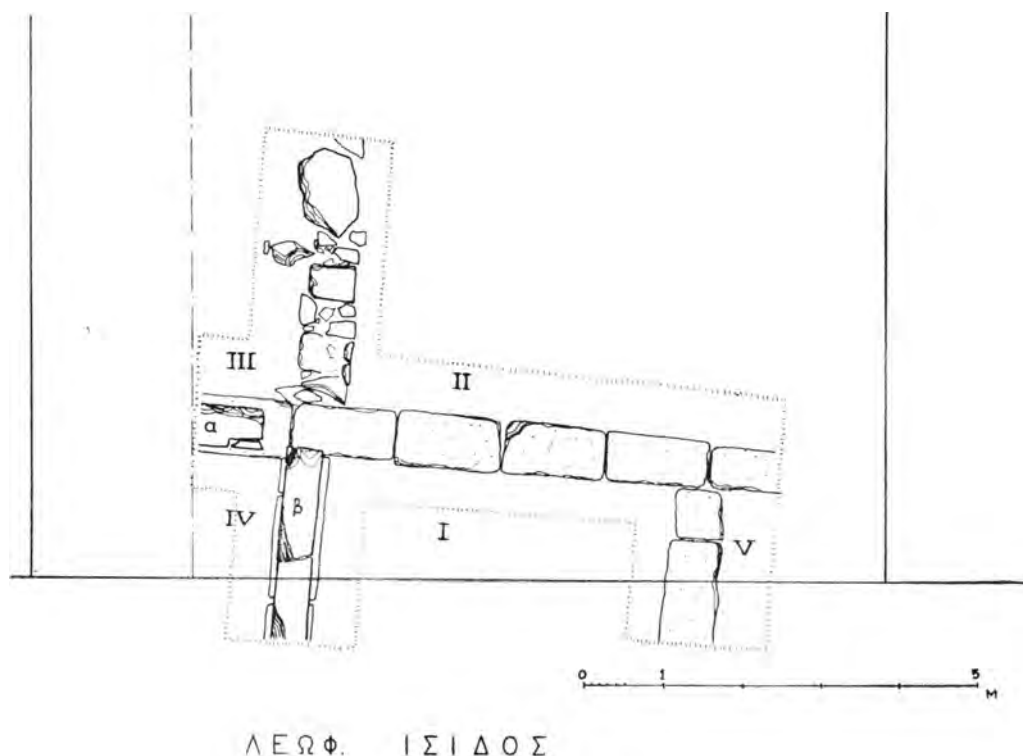
ταξὺ τῶν ὁποίων καὶ τοῦ τύπου « Δυτικῆς κλιτύος ».

Εἰς τὸ Β. τμήμα τοῦ αὐτοῦ οἰκοπέδου, ἀνήκοντος εἰς τὸν Ἰ. Λιατίφην, ἐγένετο ὡσαύτως δοκιμαστικὴ τομὴ, ἡ ὁποία ἀπεκάλυψε τὴν ΒΑ. γωνίαν μωσαϊκοῦ καὶ πάλιν διαπέδου, φέροντος διπλοῦν πλίσσιον ἐκ μελανῶν καὶ λευκῶν ψηφιδῶν. Ἡ ἀνασκαφὴ καὶ ἐνταῦθα ἐγκατελείφθη διὰ τοὺς αὐτοὺς ὡς ἄνω λόγους.

10. Αἶθριον Μουσείου

Προκειμένου νὰ διαμορφωθῇ καταλλήλως τὸ

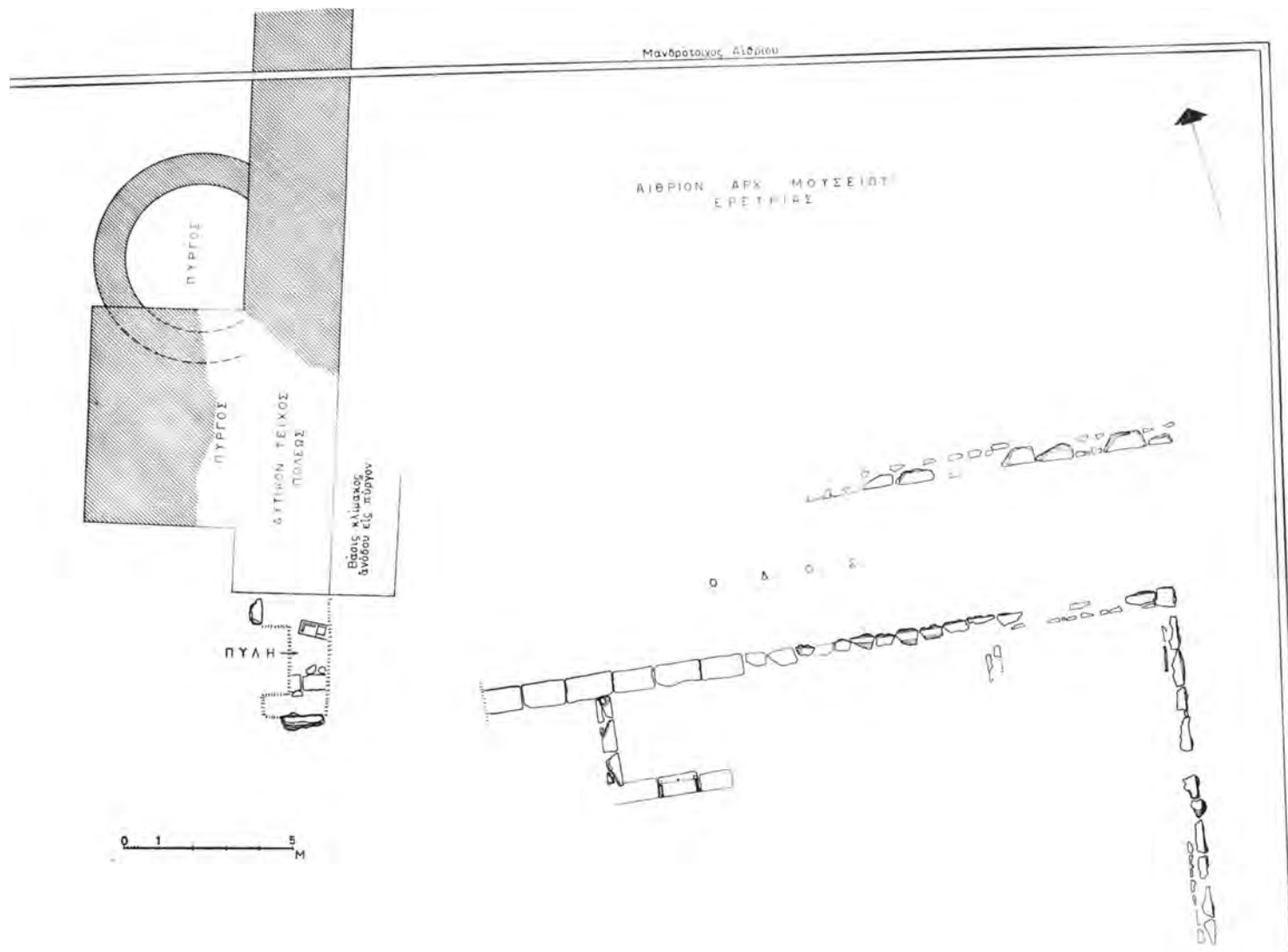
σκευάσθη μεταγενέστερον, πιθανῶς τὸν 2ον π.Χ. αἰ., μεγαλύτερος καὶ ἰσχυρότερος ὀρθογώνιος πύργος, προφανῶς πρὸς προστασίαν πυλίδος, κατασκευασθείσης κατὰ τὴν αὐτὴν ἐποχὴν, εἰς τὸ τμήμα τοῦτο τοῦ τείχους (Σχ ἐ δ. 8· Πί ν. 207 α - β). Ἡ πυλὶς ἔφερε θύραν, τῆς ὁποίας μόνον ἡ βάσις τῆς ἀριστερᾶς Β. παραστάδος, ἐσώθη, ἔλαφρῶς μετακεκινημένη (Πί ν. 207 γ - δ). Παρὰ τὴν πυλίδα, ἀριστερὰ τῷ εἰσερχομένῳ ὑπῆρχε πιθανῶς κλίμαξ ἀνόδου πρὸς τὸν πύργον (Σχ ἐ δ. 8). Ὁδός, πλ. 4.50 μ. περίπου. ὁδηγεῖ ἐκ τῆς πυλίδος πρὸς τὸ ἐσωτερικὸν τῆς

Σχέδ. 7. Ἐρέτρια. Οἰκόπ. 760 Α (D/6). Κάτωπις οἰκίας 2ου αἰ. π.Χ.

αἶθριον τοῦ ἀρχαιολογικοῦ Μουσείου, πρὸς ἐκθεσιν ἀρχαίων ἐν ὑπαίθρῳ, κατέστη ἀναγκαῖον νὰ προηγηθῇ πλήρης ἀποκάλυψις τῶν ἐν μέρει ὄρατῶν ἐντὸς αὐτοῦ ἀρχαίων οἰκοδομημάτων. Προηγήθη ἐπιφανειακὴ ἀποχωμάτωσις καὶ καθαρισμὸς τοῦ Β. τμήματος τοῦ αἶθριου, διὰ τοῦ ὁποίου διέρχεται τὸ δυτικὸν σκέλος τοῦ τείχους τῆς πόλεως. Διεπιστώθη ὅτι εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο προὔπῆρχεν ἀρχικῶς, ἐν ἐπαφῇ μετὰ τῆς ἐξωτερικῆς Δ. πλευρᾶς τοῦ τείχους, κυκλικὸς πύργος (τοῦ 3ου π.Χ. αἰ. ;), πρὸς Ν. τοῦ ὁποίου κατε-

πόλεως. Ἐκατέρωθεν τῆς ὁδοῦ ὑπῆρχον οἰκοδομήματα, τὰ ὁποῖα δὲν ἀνεσκάφησαν εἰσέτι. Τὸ κατὰ μῆκος τῆς Ν. πλευρᾶς τῆς ὁδοῦ οἰκοδόμημα ἀπεχωματώθη ἐν μέρει. Αἱ διαστάσεις του καὶ ὁ τρόπος κατασκευῆς, συμφώνως καὶ πρὸς τὴν κεραμεικὴν, δεικνύουν ὅτι πρόκειται περὶ ἑλληνιστικοῦ οἰκοδομήματος (Σχ ἐ δ. 8· Πί ν. 207 ε - ζ'), ἀναλόγου πρὸς τὰς ἡγεμονικὰς οἰκίας παρὰ τὴν Ν. πλευρὰν τῆς Δυτικῆς Πύλης, κειμένης περὶ τὰ 200 μ. βορειότερον τῆς πυλίδος. Κατέστη οὕτω φανερὸν ὅτι ἀπαιτεῖται

Σχέδ. 8. Ἐρέτρια. Αἶθριον Μουσείου. Τμήμα τοῦ Δ. τείχους τῆς πόλεως καὶ ἀποκαλυφθέντα λείψανα οἰκιῶν

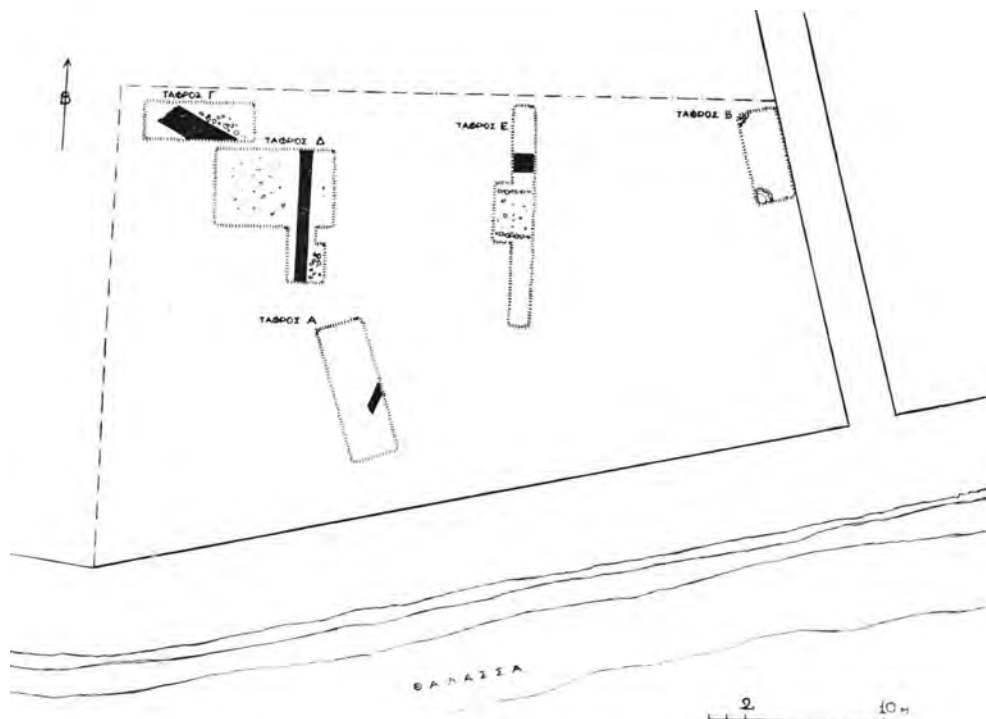
συστηματική και εδρείας κλίμακος άνασκαφή, ή όποία θά διενεργηθῆ έν εϋθέτω χρόνω.

11. Θόλος Ἀγοράς

Ἐγένετο καθαρισμός τῆς Θόλου τῆς Ἀγοράς καί ἐπανατοποθέτησις τῶν καταπεσόντων λίθων ἐπί τοῦ στομίου τοῦ ἱεροῦ φρέατος (βόθρου θυσιῶν), τοῦ εὑρισκομένου εἰς τὸ κέντρον ταύτης (Πί ν. 208 α - β), ἐφράχθη δὲ διὰ σιδη-

13. Ἴσειον

Τὸ μωσαϊκὸν δάπεδον τῆς εἰσόδου τοῦ Ἴσειου ἦτο διὰ χώματος κεκαλυμμένον ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τῆς άνασκαφῆς του ὑπὸ τοῦ Παπαδάκη (ΑΔ 1915, σ. 115 - 190). Κατὰ τὴν ἀποκάλυψιν διεπιστώθη ὅτι δὲν εἶχεν ὑποστῆ σοβαρὰς φθοράς (Πί ν. 209 α). Ἐπανεκαλύφθη διὰ φύλλου nylon καί στρώματος ἄμμου. Ὁ Γάλλος ἀρχαιολόγος Philippe Bruneau, χάριν τοῦ ὁποίου ἐγγέ-

Σχέδ. 9. Μάνικα Χαλκίδος. Ἀνασκαφή οἰκοπ. Ἀ. Κομνηνοῦ

ρᾶς ἐσχάρας (πρβλ. ΑΔ 17 (1961/62): Χρονικά, σ. 148 κ.έ., Σχέδ. 6 καί 7).

12. Γυμνάσιον

Ἐγένετο γενικὸς καθαρισμὸς τοῦ Γυμνασίου καί μερικὴ ἀποκατάστασις τῶν κατακρημισθέντων τοίχων (Πί ν. 208 γ). Ἐστερεώθησαν ἐπίσης διὰ σιμεντοκονίας τὰ καταστραφέντα τμήματα τῶν μωσαϊκῶν δαπέδων αὐτοῦ, ἰδίᾳ τοῦ χώρου Η (βλ. ΑΔ 20 (1965): Χρονικά, σ. 268, Σχέδ. 6), ὁ ὅποιος εἶναι ἐπεστρωμένος διὰ χονδρῶν λευκῶν καί μελανῶν χαλίκων, φέρει δὲ εἰς τὸ μέσον ὀρθογώνιον βάθρον (βωμόν) ἐκ τιτανολίθου (Πί ν. 208 δ).

νετο ἢ ἀποκάλυψις, ἐδημοσίευσεν ὠρισμένας παρατηρήσεις του περί τῆς ἐπιγραφῆς τοῦ κεντρικοῦ πλαισίου τοῦ μωσαϊκοῦ δαπέδου καί τῶν ἐκατέρωθεν ταύτης παραστάσεων (Ph. Bruneau, La mosaïque de l'Iséion d'Érétrie, Ant. Kunst 12 (1969), 80 κ.έ.). Ἀνέγνωσεν ὀρθῶς τὴν λέξιν τοῦ δεκάτου στίχου τῆς ἐπιγραφῆς ὡς « ἑδαφείων » ἀντὶ « ἑδαφῶν » τοῦ Παπαδάκη. Ὑποστηρίζει ἐπίσης (ἔ.ά., σ. 81) ὅτι ἡ ἔννοια τῆς λέξεως « κονιάματα » « a dû s'élargir jusqu'à désigner la mosaïque tout entière ». Ἡ ἐπὶ τοῦ πρώτου πλαισίου τοῦ δαπέδου παράστασις εἶναι ὑδρόβιον πτηνὸν καί ὄχι κροκόδειλος, ὡς περιγράφει ταύτην ὁ Παπαδάκης (Πί ν. 209 β).

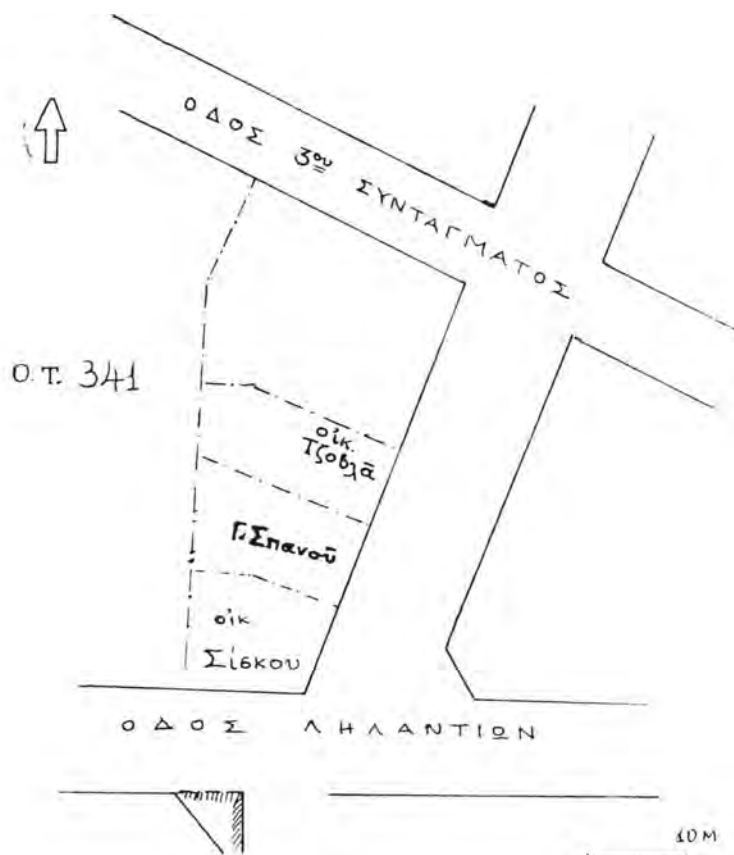
II. ΧΑΛΚΙΣ

1. Μάνικα Χαλκίδος

Ἡ χαμηλὴ γλωσσοειδὴς χερσονήσος τῆς Μάνικας, μῆκ. 500 μ. περίπου, εὑρισκομένη περί τὰ 5 χλμ. πρὸς ΒΑ. τῆς Χαλκίδος, εἶναι γνωστὴ ὡς θέσις σημαντικοῦ πρωτοελλαδικοῦ συνοικισμοῦ τῆς Εὐβοίας ἐκ τῶν ἀνασκαφῶν τοῦ Δ. Θεοχάρη (ΑΕΜ 6 (1962), 292 - 306, εἰκ. 12, 22, 24, 28 καὶ πίν. 11). Τὸ νεκροταφεῖον τοῦ συνοικισμοῦ, κείμενον πρὸς ΝΔ. τῆς Μάνικας εἰς θέ-

III Γ) περιόδου (πρβλ. BSA 61 (1967), 57, σμ. 68).

Ἐπ' εὐκαιρίᾳ αἰτήσεως πρὸς χορήγησιν ἀδείας οἰκοδομήσεως ἐπὶ τοῦ αὐχένος τῆς χερσονήσου, ἐντὸς τοῦ οἰκοπέδου Ἀ. Κομνηνοῦ, διενεργήθη δοκιμαστικὴ ἀνασκαφικὴ ἔρευνα. Ἀνεσκάφησαν συνολικῶς πέντε τάφροι (Α - Ε) εἰς διάφορα σημεῖα τοῦ οἰκοπέδου (Σχέδ. 9). Αἱ τάφροι Α, Γ, Δ καὶ Ε ἔδωσαν ἀρχιτεκτονικὰ λείψανα καὶ κινητὰ εὐρήματα τῆς μυκηναϊκῆς

Σχέδ. 10. Χαλκίς. Τοπογραφικὸν οἰκοπ. Γ. Σπανοῦ

σιν Παναγίτσα, εἶχεν ἀνασκάψει κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ αἰῶνος ὁ δραστήριος γυμνασιάρχης Γ. Παπαβασιλείου (Περὶ τῶν ἐν Εὐβοίᾳ ἀρχαίων τάφων, 1910, 1 κ.έ.). Τὰ ὑπὸ τοῦ Θεοχάρη ἀποκαλυφθέντα λείψανα ἀνήκουν κυρίως εἰς οἰκίας καὶ ὄχυρωματικὸν περίβολον τῆς ΠΕ II περιόδου. Τὰ ἐπιφανειακά, ἐν τούτοις, εὐρήματα ὁμιλοῦν περί συνεχοῦς ζωῆς ἐπὶ τῆς χερσονήσου ἀπὸ τῆς ΠΕ I μέχρι τῆς ΥΕ III Β (πιθανῶς καὶ

περίοδου (Πίν. 210 α - γ). Ἡ τάφος Β ἔδωσε γεωμετρικὴν κεραμεικὴν τοῦ 8ου π.Χ. αἰ. Δὲν ἦτο γνωστὸν μέχρι σήμερον ὅτι ἡ θέσις εἶχε κατοικηθῆ καὶ κατὰ τὴν γεωμετρικὴν ἐποχὴν. Λόγω τῆς σημασίας τῶν τὰ εὐρήματα θὰ ἀποτελέσουν τὸ θέμα ἰδιαιτέρας μελέτης.

2. Οἰκόπεδον Κ. Στυλιάρᾳ

Εἰς τὴν συνοικίαν Ἅγιος Ἰωάννης, κατὰ τὰς

ἐργασίας ἀποχωματώσεως οἰκοπέδου, ἰδιοκτησίας Κ. Στυλιαρᾶ, περισυνελέγησαν ὄστρακα ἐλληνιστικῶν καὶ ρωμαϊκῶν χρόνων. Μόνον εἰς ἀκέραιος ἀμφορεὺς εὐρέθη κατὰ χάραν, περιέχων τέφραν καὶ ὑπολείμματα κεκαυμένων ὄστων ἐκ παιδικῆς ταφῆς. Παραπλευρῶς, ἐντὸς νεωτέρας ἐπιχώσεως, εὐρέθη τυχαίως μαρμαρινὴ κεφαλὴ γυναικείου ἀγαλαμιδίου, ἐλληνιστικῶν πιθανῶς χρόνων, ὕψ. 0,16 μ. (Πί ν. 211 α - β).

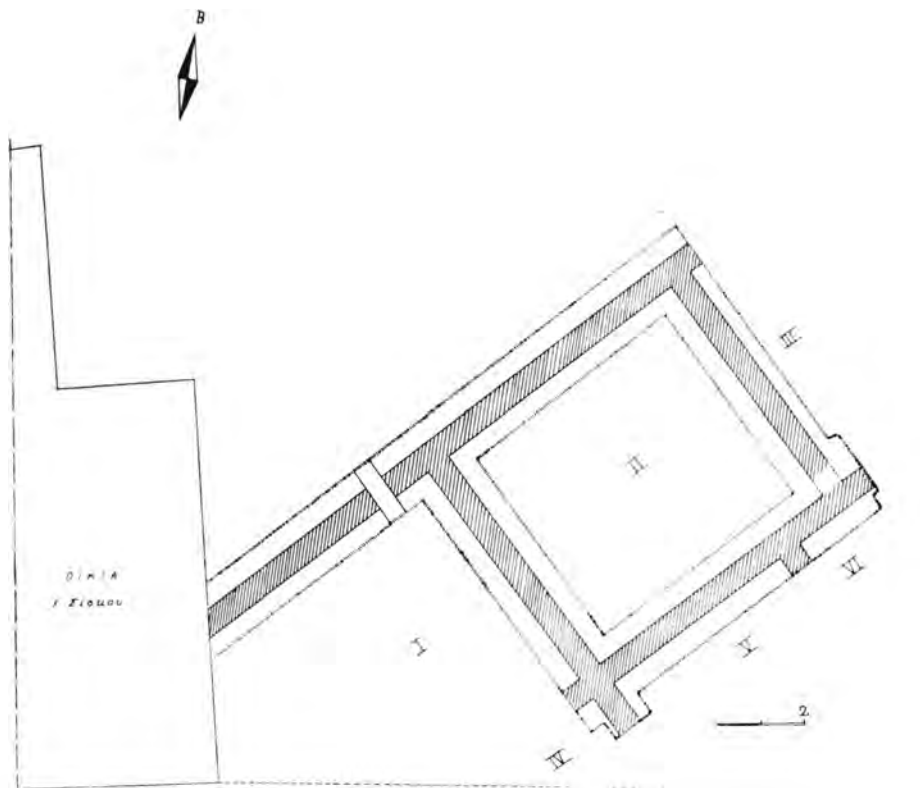
3. Οἰκόπεδον Γρ. Καρκαλή

Εἰς τὴν αὐτὴν ὡς ἄνω συνοικίαν, δυτικώτερον

χώδους ἐδάφους. Πρόκειται περὶ ἀναλημματικοῦ πιθανῶς τοίχου, ἀνεγερθέντος κατὰ τὴν ἐλληνιστικὴν ἐποχὴν, συμφώνως πρὸς τὴν κεραμεικὴν, πρὸς δημιουργίαν ἰσοπέδου ἀνδῆρου. Τὰ πρηνῆ τοῦ λόφου τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου κατέρχονται ἀποτόμως πρὸς τὴν πλευρὰν ταύτην καὶ θὰ ἦσαν ἀκατάλληλα πρὸς οἰκοδόμησιν ἄνευ τῆς παρουσίας τοῦ ἀναλήμματος.

4. Οἰκόπεδον Πνευματικοῦ

Ἐντὸς τοῦ οἰκοπέδου Πνευματικοῦ, εἰς τὴν συνοικίαν Γύφτικα, κατὰ τὴν ἀνασκαφὴν δο-

Σχέδ. 11. Χαλκίς, Οἰκόπ. Γ. Σπανοῦ. Κάτωπις ρωμαϊκοῦ οἰκοδομήματος

τοῦ οἰκοπέδου Στυλιαρᾶ, κατὰ σκαπτικὰς ἐργασίας πρὸς ἀνέγερσιν νέας οἰκοδομῆς ἐντὸς τοῦ οἰκοπέδου Γ. Καρκαλή, κειμένου περὶ τὰ 300 μ. πρὸς Α. τοῦ νεκροταφείου τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου, ἀπεκαλύφθη τοίχος εἰς μῆκ. 8 μ. περίπου, σωζόμενος εἰς ὕψος δύο δόμων (Πί ν. 211 γ), οἱ ὅποιοι ἠδράζοντο ἐπὶ ἐξεχούσης θεμελιώσεως ἐκ πωρίνων πλακῶν. Ἡ ἐσωτερικὴ Ν. πλευρὰ τῆς ἀνωδομῆς, ἐκ καλῶς ἠρμοσμένων λιθοπλίνθων, εὐρίσκεται ἐν ἐπαφῇ μετὰ τοῦ φυσικοῦ βρα-

κιμαστικῆς τάφρου, ἀπεκαλύφθη τετράγωνος, μικρῶν διαστάσεων, κεραμεικὸς κλίβανος, κατεσκευασμένος ἐξ ὀπτῆς γῆς καὶ ἔχων τὰ τοιχώματα ἐπενδεδυμένα διὰ κορινθιακῶν στρωτήρων (Πί ν. 211 δ). Ἐντὸς καὶ κυρίως ἐκτὸς αὐτοῦ περισυνελέγη μέγας ἀριθμὸς πυραμιδοειδῶν ἀγνύθων, τῶν ὁποίων προφανῶς ἡ ὀπτησις συνετελεῖτο ἐντὸς τοῦ κλιβάνου. Τὸ φυσικὸν βραχώδες ἔδαφος εὐρίσκετο εἰς βάθ. 0,80 μ. ἀπὸ τῆς ἐπιφανείας. Ἐκ τῆς ἐπιχώσεως τῆς τά-

φρου συνεκεντρώθησαν έλλημιστικά και ρωμαϊκά κυρίως δστρακα, αλλά και μέγας συγχρόνως αριθμός γεωμετρικών, γεγονός τὸ ὁποῖον δεικνύει τὴν πλήρη σχεδὸν καταστροφὴν τῶν παλαιότερων φάσεων (πρβλ. ΑΑΑ ΙΙ (1969), σ. 27 κ.έ.).

Οικόπεδον Γ. Σπανοῦ

Τὸ οικόπεδον κεῖται ἐντὸς τοῦ ὑπ' ἀριθ. 2341 οἰκοδομικοῦ τετραγώνου, μεταξὺ τῶν ὁδῶν Ἀηλαντίου καὶ 3ου Συντάγματος, πρὸς Β. τῆς συνοικίας Ἁγίου Ἰωάννης (Σχέδ. 10). Ἡ ἀνασκαφὴ δὲν κατέστη δυνατόν νὰ ὀλοκληρωθῆ, διότι τὸ ἀποκαλυφθὲν οἰκοδομήμα συνεχίζεται καὶ ἐντὸς τοῦ παρακειμένου οἰκοπέδου Τζοβλά.

Πρόκειται περὶ εὐμεγέθους οἰκοδομήματος ὑστέρων ρωμαϊκῶν χρόνων (3ος - 4ος μ.Χ. αἰ.), τὸ ὁποῖον περιλαμβάνει μέχρι στιγμῆς ἕξ χώρους (I - VI) (Σχέδ. 11). Ἐκ τούτων μόνον τὸ ὀρθογώνιον δωμάτιον ΙΙ, διαστ. 6.20 × 5.80 μ., ἀπεκαλύφθη πλήρως (Πί ν. 212 β). Αἱ μνημειώδεις διαστάσεις δεικνύουν ὅτι πρόκειται μάλλον περὶ δημοσίου κτηρίου. Οἱ τοῖχοι ἐκτισμένοι διὰ μικρῶν κυρίως λίθων, συνδεομένων δι' ἰσχυροῦ ἀσβεστοκονιάματος, περιέχουν καὶ τμήματα λιθοπλίνθων παλαιότερου, πρωίμου ἑλληνιστικοῦ οἰκοδομήματος, ἐκ τοῦ ὁποῖου ἐσώθησαν: α) τμήμα θεμελίου ἐκ τριῶν καλῶς ἤρμοσμένων πωροπλίνθων, ἐνσωματωθὲν εἰς τὸν δυτικὸν ἐξωτερικὸν τοῖχον τοῦ ρωμαϊκοῦ κτηρίου (Πί ν. 212 α) καὶ β) μέρος μωσαϊκοῦ δαπέδου ἐκ λευκῶν καὶ διασπάρτων μελανῶν ψήφων, τὸ ὁποῖον ἐσώθη κάτωθεν τῶν χώρων V, VI καὶ ΙΙ (Πί ν. 212 γ, 213 α). Ἐπὶ τοῦ στρώματος καταστροφῆς τοῦ ἑλληνιστικοῦ οἰκοδομήματος, πᾶς. 0,10 μ., εἶχε θεμελιωθῆ τὸ ρωμαϊκόν.

Δύο παιδικοὶ κεραμοσκεπεῖς τάφοι, ὁ τάφος 1, παρὰ τὴν ΝΔ. γωνίαν τοῦ χώρου V (Πί ν. 213 ζ') καὶ ὁ τάφος 2, περὶ τὸ μέσον τῆς Β. πλευρᾶς τοῦ χώρου ΙΙ (Πί ν. 213 ε), δυνάμενοι νὰ χρονολογηθοῦν μετὰ πιθανότητος εἰς τὸν 5ον μ.Χ. αἰ., δίδουν τὸν χρονολογικὸν *terminus ante quem* διὰ τὴν ἐγκατάλειψιν καὶ καταστροφὴν τοῦ ρωμαϊκοῦ κτηρίου.

Β'. ΤΥΧΑΙΑ ΕΥΡΗΜΑΤΑ

Τὰ κατωτέρω περιγραφόμενα πήλινα καὶ ὑάλινα ἀγγεῖα παρεδόθησαν ὑπὸ τῆς Ἁγγ. Κ. Κηρύκου, κατοικοῦ τοῦ χωρίου Κάτω Βάθειας (σημ. Ἁμαρύνθου). Εὐρέθησαν ἐντὸς τάφου εἰς ἀγρόν της τυχαίως, κατὰ τὴν καλλιέργειαν (Πί ν. 213 β - δ):

α. Ὑάλινον ἀλάβαστρον, ἑλλίπες τμήμα τοῦ χεῖλους, ἀπολεπισμένον ἐπιφανειακῶς λόγῳ ὀξειδώσεως, χρώματος κυανοῦ. Κυματοειδῆς ταινία ἐκκινεῖ σπειροειδῶς ἐκ τῆς βάσεως καὶ καλύπτει ὅλην τὴν ἐπιφάνειαν τοῦ λαμποῦ. Ὑψ. 0,09, μεγ. διάμ. 0,082 μ. (Πί ν. 213 β, 5).

β. Ἀκέραιον ὑάλινον βαλσαμάριον ὑποπρασίνου ἀποχρώσεως. Ὑψ. 0,13, διάμ. κάτω 0,085 μ. (Πί ν. 213 β, 4).

γ. Ὑάλινον φιαλίδιον εἰς δύο τεμάχια, ἑλλίπες τὸ μέγιστον τῆς κοιλίας, ὁμοίως πρὸς τὸ ἀνωτέρω ἀποχρώσεως (Πί ν. 213 β, 2).

δ. Θραύσματα ὑάλινου σκύφου, φαιοπρασίνου ἀποχρώσεως (Πί ν. 213 β, 3).

ε. Πηλινὴ λάγυνος, ἀκεραία. Ὑψ. 0,145, διάμ. κοιλίας 0,125 μ. (Πί ν. 213 γ, 6).

ζ'. Πήλινον ἀλάβαστρον, ἑλλίπες τὸ χεῖλος καὶ ἀποκεκρομένον κατὰ μικρὸν τῆς κοιλίας. Φέρει διακόσμησιν διὰ καστανομέλανος χρώματος: πλατεῖα ζώνη δικτυωτοῦ καλύπτει τὸ μέγιστον τοῦ κορμοῦ, περιβαλλομένη ἄνω καὶ κάτω ὑπὸ βλαστοσπειρας. Ὑψ. 0,13, διάμ. κάτω 0,03 μ. (Πί ν. 213 β, 1).

ζ'. Ἀρυβαλλοειδῆς ληκύθιον ἀκέραιον, μελαμβαφές. Ἐπὶ τῆς προσθίας ὄψεως φέρει ἐδαφόχρωμον ἀνθέμιον. Ὑψ. 0,075 μ. (Πί ν. 213 γ, 7).

η. Ἔτερον ὁμοιον (Πί ν. 213 γ, 8).

Χρονολογοῦνται πιθανῶς εἰς τὸν 4ον π.Χ. αἰ.

ΠΕΤΡΟΣ Γ. ΘΕΜΕΛΗΣ

ERETRIA 1968

Im fünften Jahr der neuen griechisch-schweizerischen Ausgrabungen hat sich das Zusammenwirken wieder in einer überraschenden Entdeckung bewährt, von der gleich zu berichten sein wird¹. Vorweg möchten wir Herrn Ephoros A. Vavritsas und den Herren Epimeliten P. Themelis und G. Mantzios für vielfache Hilfe und Beratung danken, ferner dem Nationalfonds, der die Mittel für den schweizerischen Anteil an den Grabungen zur Verfügung gestellt hat. P. Auberson und I. Metzger arbeiteten wieder den größeren Teil des Jahres an der Publikation der Funde in Eretria.

1. Den Berichten der Mitarbeiter über ihre Grabungen (Delt. 20 (1965): Chronika, 257 ff., 270 ff., 281 ff., 21 (1966): Chronika, 214 ff., 22 (1967): Chronika, 271 ff., 23 (1968): Chronika, 235 ff.) lassen wir dieses Jahr einen zusammenfassenden Bericht folgen, der an die Gesamtdarstellungen Delt. 20 (1965): Chronika, 262 ff., 273 f., 22 (1967): Chronika, 270 f.) anschließt.

P. Themelis stellte bei einer seiner ergebnisreichen Sondierungen in G/9 (Deltion 20 (1965): Chronika, 270, Abb. 7) eine frühhelladische Siedlung fest, am Rand des sumpfigen Geländes, das das heutige Eretria im Osten begrenzt. Da Frühhelladiker gern am Meer siedeln, ist anstelle des Sumpfes damals eine Meeresbucht anzunehmen. Den innersten Winkel der Bucht fand J. - P. Descocudres in F/5. Die Frühhelladiker werden die Siedlung aufgegeben haben, weil die Bucht zur Lagune wurde. Von der mittelhelladischen Periode bis um 800 fehlen bisher im Stadtgebiet Siedlungsspuren.

Aus R. Moosbruggers Sondierungen im Apollontempel wurde noch deutlicher als bisher, daß der Kult dort um 800 begann, während die geometrischen Funde im Stadtgebiet eine bis zwei Generationen später einsetzen. Die schönsten Funde dieser Sondierungen sind, neben edler reifgeometrischer Keramik, zwei mit Tangentenkreisen verzierte Goldbänder. Das Heiligtum lag damals also nicht so weit vom Ufer wie heute; das Relief der Landschaft muß bewegter gewesen sein.

Descocudres fand in F/5 das Ufer der Bucht (oder Lagune?) in geometrischer und archaischer Zeit besiedelt, aber aus dem frühen fünften Jahrhundert eine Auffüllung der Bucht mit großen Planierungsarbeiten im Zusammenhang mit den Wiederherstellungen der Stadt nach den Perserkriegen. Die Ursache der Verlandung der Bucht ist an Veränderungen der Landschaft zu beobachten, die sich bis in die Gegenwart fortsetzen: Noch heute schiebt die Anschwemmung von Sand die Uferlinie von D/12 nach Südosten immer weiter vor. Schon um 300 v. Chr. wurde die Linie der meeresseitigen Mauer Eretrias nach vorn verlegt, offenbar, weil man den damals verlandeten inneren Hafen (H/11 - 14) aufgeben mußte. Da südöstlich von F/13 noch heute Felsbänke der Uferlinie vorgelagert sind, kann der Eingang zur Bucht nur etwas nordwestlich davon gewesen sein. Sie muß sich dann über den inneren Hafen nach Norden erstreckt haben, in der Verlängerung der tiefen Hafensbucht, wo in der Situationsskizze RE s. v. Eretria 423 f. der Sumpf eingezeichnet ist. Östlich von der Bucht müssen Felsriffe, wie heute das Pezonisi, den vom Europos mitgeführten Sand aufgehalten haben.

Die Beobachtung dieser Bucht klärt eine an-

dere wichtige Entdeckung, die Cl. Krause am Westtor gelungen ist. Beim Ausräumen des Flußbettes nördlich vom Bollwerk in B/3 (Plan 1) ergab sich, daß die seitlichen Terrassenmauern hoch, und weit nach Norden, erhalten sind. In großem Bogen führen sie auf die früharchaischen Befestigungsmauern unter dem Westtor zu. Auf der Südseite ist zwar die direkte Verbindung unterbrochen, aber die Richtung gesichert. Der Fluß wurde also mit diesen Mauern einmal in die Stadt geleitet, und der alte Hohlweg, den wir annehmen², wurde zum Flußbett.

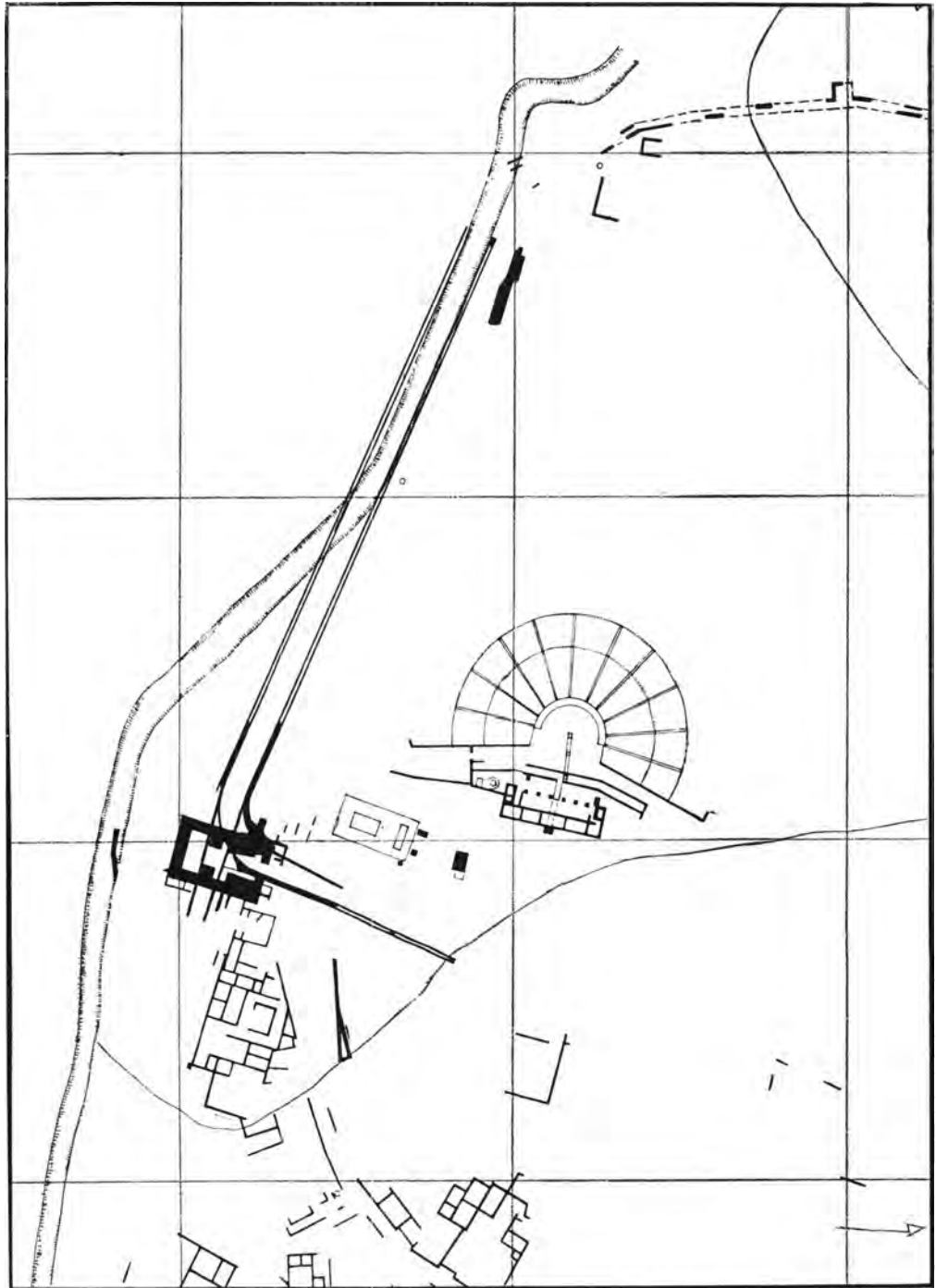
Es war allzu kühn, den Fluß von seiner nord-südlichen in östliche Richtung in einem Winkel von fast 90° abzuleiten; er hat bald wieder seinen alten Lauf gefunden. Daß man es dennoch unternahm, erklärt sich nur daraus, daß man hier eine ostwestliche Senke benützen konnte, die vom alten Hohlweg noch vertieft worden war. Wohin dieser Weg verlegt wurde, als man den Fluß durch die Senke des Hohlwegs leitete, und ob es schon damals eine Toranlage gab, ist noch ein ungelöstes Problem.

Das kühne kostspielige Unterfangen, den Fluß abzuleiten, muß einen besonderen Grund gehabt haben: man wollte vermutlich das stagnierende, für die Gesundheit gefährliche Wasser der Sümpfe in fließendes verwandeln³ und hat einen Ausfluß zum Meer offengehalten, wie er auch durch klassische Inschriften bezeugt wird. Da nun aber ein Fluß, der in eine Stadt strömt, deren Eroberung erleichtert, mußten jene gewaltigen früharchaischen Mauern innerhalb des Stadtgebietes⁴ als Befestigungsmauern mit Innenschale, also als Diateichismata ausgebildet werden. Man kann diese Mauern weit nach Osten verfolgen. Wo die Südmauer das alte Flußbett abriegelt, war sie besonders breit, aus z. T. tonnenschweren Blöcken aufgeführt: einige sieht man noch unter der späteren Brücke und östlich davon unter den späteren nordöstlichen Terrassenmauern. Trotzdem kann die Ableitung des Flußes höchstens einige Jahrzehnte gelungen sein, denn seine Anschwemmungen sind zu homogen, wie befragte Geologen beobachteten.

2. Ant. K. 11 (1968), 91.

3. Eine ähnliche Vermutung hat R. Moosbrugger bei seinem ersten Besuch in Eretria 1964 ausgesprochen, also 4 Jahre vor der Entdeckung der Ableitung des Flußes.

4. Ant. K. 11 (1968), 91 und Abb. 2. Cl. Krause, Delt. 22 (1967): Chronika, 271 ff., 23 (1968): Chronika, 239.

Plan 1. Eretria. Die Gegend des Westtors 1968 (Ausschnitt aus AD 20 (1965): Chronika, S. 270, Plan 7, mit eingezeichneter Ableitung des Flusses)

Auch die Scherben bestätigen, daß über der ersten bald eine zweite Befestigung errichtet wurde.

In den Anschwemmungsschichten an der Südmauer sieht man, daß der Fluß mit grosser Gewalt in sein neues Bett strömte. Dann werden die Sand- und Kiesschichten gleichmässiger, aber bald wieder durch schräge Schichten zerrissen, mit großen Steinbrocken. Dieser Befund zeugt von der Überschwemmungskatastrophe, die die Deichmauern im alten Flußbett zerstört und dem Fluß seinen alten Lauf wiedergegeben haben muß. Die Terrassenmauern, die diesen Lauf nun einfaßten, wurden ebenfalls in langer Erstreckung freigelegt.

Die Großartigkeit der ersten Periode, die im früharchaischen Griechenland unerwartet und einzigartig ist, gibt ein Indiz für die Lösung eines der wichtigsten Probleme der Geschichte Eretrias: Wann wurde die 700 m lange bis zu 20 m tiefe Mole erbaut, die zwar vom Wasser überflutet ist, aber noch heute der Hafen von Eretria gegen Westen beschützt? Das Baumaterial, kyklopische Blöcke, weist in die Frühzeit der Stadt. Die Mole wäre demnach ein Vorläufer eines berühmten anderen ionischen Wunderwerkes, der Mole des Polykrates in Samos.

In B/3 entdeckte Frau Kahil westlich vom Fluß einen bedeutenden spätgeometrischen Bau, der von einem archaischen ummantelt wird. Darüber stehen eine klassische Mauer von einer Wiederherstellung nach der Perserzerstörung, und große Quaderfundamente, die zu den Befestigungsanlagen ums Bollwerk gehören müssen, wie Krause in seiner bevorstehenden Veröffentlichung des Westtors nachweisen wird. Ferner wurde hier die Straße gefunden, die vom Tor dem Fluß entlang nach Norden ins Hinterland führt. Sie war durch eine Stützmauer sorgfältig terrassiert. In späthellenistischer Zeit wurde sie durch ein Vortor verschlossen. Krause konnte ein Defensivsystem von beträchtlicher Tiefe erschließen: vor der Kurtine, die zum Bollwerk gehört, ein inneres und äußeres Proteichisma und jenseits des vom Wildbach durchfloßenen Grabens einen zweiten Graben, der noch als schwache Mulde kenntlich ist.

Östlich vom Westtor wurde ein mindestens dreiteiliger öffentlicher Profanbau festgestellt, der die erste Periode des Westtors voraussetzt,

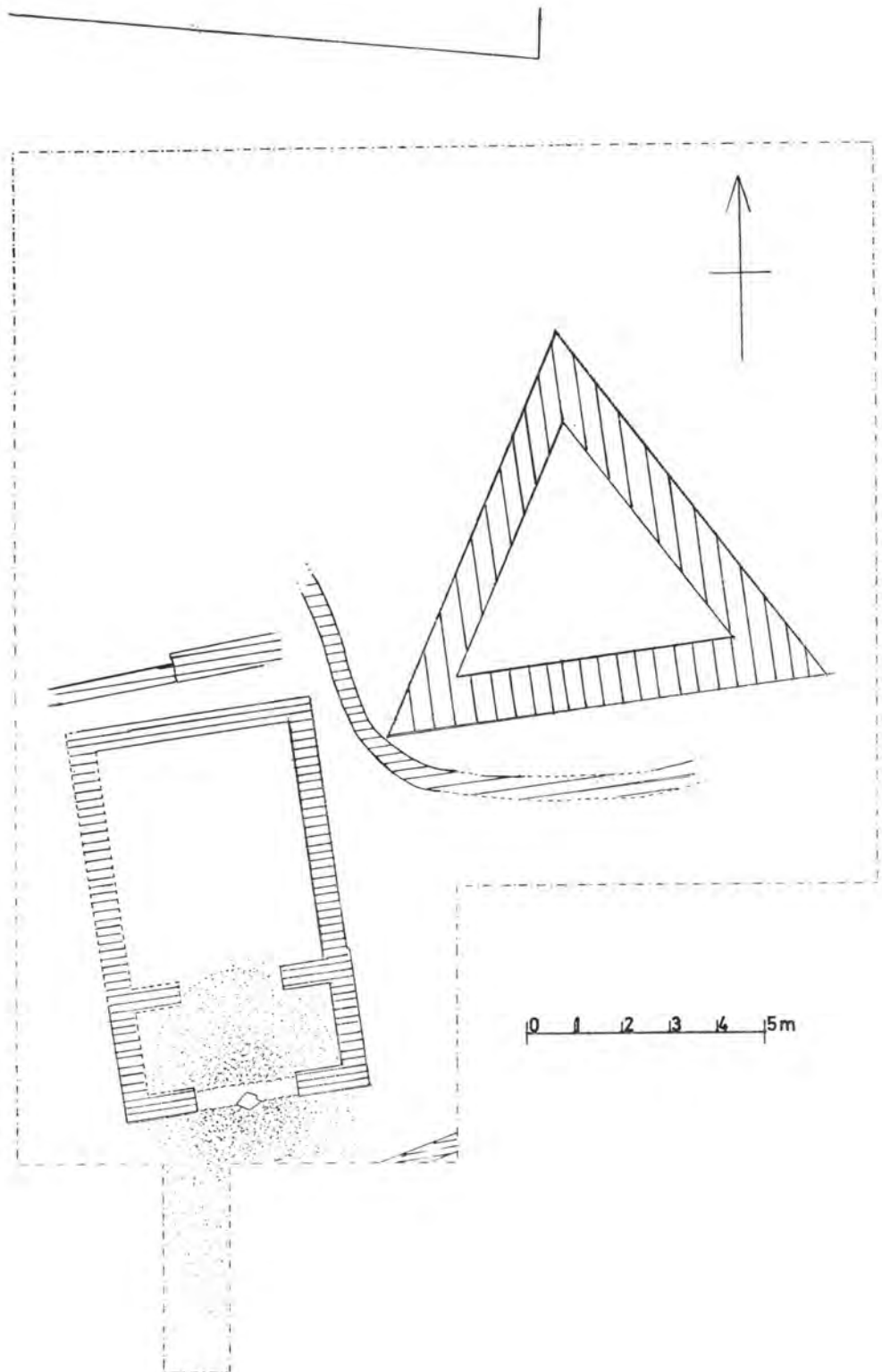
aber in der zweiten wieder aufgegeben wurde, also in die Zeit der attischen Kleruchie gehört. Die Mauer nördlich der Strasse könnte die Rückwand einer zum Dionysosbezirk sich öffnenden Halle gebildet haben.

Chr. Dunant klärte weiter die hellenistische Periode des Palastes über dem Heroon (in B/4 südlich vom Westtor) und stellte auch unter dem Haupthof des Palastes bedeutende ältere Anlagen fest. Cl. Bérard grub den am Ende des siebten Jahrhunderts erbauten Oikos westlich vom Heroon aus und fand unter dem Oikos eine grosse Opfergrube, die nach der letzten Bestattung des Heroons im zweiten und dritten Viertel des siebten Jahrhunderts nach und nach angefüllt wurde (Plan 2). Sie war voll von Asche, Scherben von Trinkgeschirr, und Tierknochen, also Resten von Opfermahlzeiten. Dazu kommen eine Tonstatuette einer thronenden Göttin aus dem frühen siebten Jahrhundert, Statuetten von Klagefrauen, Pferden und Reitern, Weihungen der eretrischen Hippobotai, sogar Lampen, die an nächtliche Feiern denken lassen.

Nördlich vom Bothros diente eine freie Fläche vermutlich den Festen, etwa auch einem hölzernen Vorgänger des Oikos. Die Fläche war von dem etwas höher liegenden Gelände nördlich davon durch eine Stützmauer geschieden. In jenem Nordteil, südlich vom alten Hohlweg, wurde rein geometrische Keramik gefunden, und ist schon von der Grabung 1964 eine Mauer bekannt, die etwas älter ist als das Heroon. Auf dieser Anhöhe zwischen Fluß und Hohlweg wird sich ein altes Heiligtum befunden haben, gegenüber dem Dionysosheiligtum nördlich vom Hohlweg, und an dieses Heiligtum lehnte sich das Heroon an. Der dreieckige Bau würde gut dazu passen, daß hier Hekate verehrt wurde.

Im späteren siebten Jahrhundert wurde die genannte Stützmauer verstärkt und südlich davon in der Achse des Bothros, also in deutlicher Kultradition ein Oikos errichtet, vermutlich für die rituellen Gelage der Phratrie des Heroons⁵. Oikos und Dreieck werden durch eine Temenosmauer getrennt. Vor dem Heroon und vor dem Oikos dienen kleine sorgfältig nivellierte Plätze dem Kult; südlich vom Oikos wurde auch ein kleiner Altar (?) gefunden.

5. Cl. Bérard wird den Oikos und einige dort gemachten Funde Ant. K. 12 (1969) veröffentlichen.

Plan 2. Eretria. Der Oikos beim Heroon, südlich von Westtor

Im sechsten Jahrhundert wird die Kulttradition schwächer; auch der Oikos scheint zerstört worden zu sein, wofür Bérard an die Luxusgesetze in Sparta und Athen erinnert, die die überlieferte Adelherrschaft einschränkten. Jedoch ist zu bedenken, daß die spätarchaischen Reste über dem Heroon dem Bau zum Opfer fielen, den wir bisher nicht besser als um 400 datieren können⁶, und der nur das von mir nördlich davon vermutete Heiligtum schonte⁷.

Zwei bedeutende um 700 errichtete Bauten hat J. - P. Descoedres in F/5 nördlich der oben genannten Bucht festgestellt: den schon im Bericht 1967 genannten Apsidenbau und einen quadratischen Bau von 7.70 m Seitenlänge. Unter dem Apsidenbau zeugten Holzkohlenspuren auf dem gewachsenen Boden von der ersten Rodung. Dann folgte ein reicher

6. Ant. K. 9 (1966), 120 Abb. 8 (im Umriß gezeichnete Mauern).

7. Ant. K. 12 (1969).

geometrischer Horizont und nach Süden leicht abfallende, etwa 20 cm starke Sand-Kies- und Lehmschichten, die er auf eine Regenperiode zurückführt. Erst auf diesen Schichten stehen die genannten Bauten.

Daß der Apsidenbau ein sakraler Monumentalbau war (er war 5.5 m breit und 11-15 m lang), bezeugt ein Depot von Trinkgefäßen der ersten Hälfte des siebten Jahrhunderts vor dem Apsidenbau. Eine aus mächtigen Blöcken gefügte Polygonalmauer hinter dem Apsidenbau scheint ein Rest der zugehörigen Temenosmauer zu sein.

Aus der immer deutlicher werdenden strategischen Bedeutung Eretrias ergibt sich die Aufgabe, sein Hinterland zu untersuchen. Die aus dem schiefrigen Gelände nördlich von Eretria sich heraushebenden Kalkfelsen vor H. Kyriaki und H. Demetrios wurden als bedeutende Siedlungsplätze klassischer Zeit entdeckt.

KARL SCHEFOLD

*

ΒΥΖΑΝΤΙΝΑ ΚΑΙ ΜΕΣΑΙΩΝΙΚΑ ΜΝΗΜΕΙΑ ΕΥΒΟΙΑΣ

Χαλκίς

Κτήριον Διευθύνσεως Τεχνικῶν Ὑπηρεσιῶν

Κατὰ τὴν διάνοξιν βόθρου εἰς τὸ ὑπόγειον τοῦ κτηρίου, ἔνθα στεγάζεται ἡ Διεύθυνσις Τεχνικῶν Ὑπηρεσιῶν Νομοῦ Εὐβοίας, τὸ δάπεδον τοῦ ὁποίου εὐρίσκεται εἰς βάθ. 1.10 μ. ἀπὸ τοῦ καταστρώματος τῆς ὁδοῦ Ἁγγελῆ, εὐρέθησαν ἐρείπια κτηρίου, διὰ τὸν προσδιορισμὸν τοῦ ὁποίου διενηργήθη μικρὰ σκαφικὴ ἔρευνα. Τὰ ἐρείπια ταῦτα ἐκ τοῦ τρόπου τῆς κατασκευῆς των καὶ τῆς διατάξεώς των δύνανται νὰ διακριθῶσιν εἰς τρεῖς οἰκοδομικὰς περιόδους :

Εἰς τὴν πρώτην ἀνήκει τοῖχος, λίαν ἐπιμελημένης κατασκευῆς ἐκ πωρολίθων ὀρθογωνίων, καλῶς πελεκημένων, διαστ. 0,48 × 0,38, 0,38 × 0,30, 0,38 × 0,34, 0,60 × 0,25 μ.

Εἰς τὴν δευτέραν περίοδον ἀνήκει τοῖχος κατασκευασθεὶς μεταγενέστερον, πρὸ τῆς Ν. ὀψείως τοῦ προηγουμένου, ἦν καὶ ἐκάλυψεν. Ὁ δεύτερος τοῖχος βαίνειν οὐχὶ παραλλήλως πρὸς τὸν πρῶτον, ἀλλὰ λοξῶς, εἶναι ἀμελεστέρας κατασκευῆς ἐξ ἀκατεργάστων λίθων καὶ ἀσβεστοκοκινιάματος, μετὰ μεγάλων τεμαχίων κεράμων εἰς τοὺς ἄρμούς.

Τέλος, εἰς τὴν τρίτην ἀνήκει τοῖχος ἀποκαλυφθεὶς εἰς ἀπόστασιν 3.20 μ. πρὸς Δ. τῶν προηγουμένων καὶ εἰς βάθ. 0,33 μ. κάτωθεν τοῦ δαπέδου τοῦ ὑπογείου, κατεσκευασμένος ἐκ μεγάλων πωρολίθων εἰς δευτέραν χρῆσιν, διαστ. 1 × 0,20, 0,93 × 0,40 μ. κλπ. Λόγῳ τῆς θέσεως, εἰς ἣν εὐρέθησαν τὰ ἀνωτέρω λείψανα τοιχοδομίας ὡς καὶ τῆς καταστροφῆς τούτων ὑπὸ τῆς θεμελιώσεως τοῦ σήμερον ὑπάρχοντος κτηρίου, ἦτο ἀδύνατος ἡ λεπτομερὴς καὶ εἰς ἑκτασιν ἐρευνα αὐτῶν καὶ ὁ καθορισμὸς τῆς μορφῆς τῶν κτηρίων, εἰς ἃ ἀνήκον, καὶ ἐπομένως καὶ ἡ χρονολόγησις των.

Φύλλα

1. Παναγία ἡ Ριζοκαστριώτισσα¹

Μονόχωρος, ξυλόστεγος ναὸς εἰς τοὺς πρόποδας τοῦ κάστρου τῶν Φύλλων, ἐπὶ βράχου, ὁ ὁποῖος μάλιστα καταλαμβάνει τμήμα τοῦ ὕψους τοῦ Ν. τοῖχου αὐτοῦ (Πί ν. 214 α). Εἰς τὸν Α. τοῖχον τοῦ ναοῦ σχηματίζονται τρεῖς μικραὶ ἡμιεξαγωνικαὶ κόγχαι, ἐκ τῶν ὁποίων αἱ τῆς προθέσεως καὶ τοῦ διακονικοῦ δὲν κατέρχονται μέχρι τοῦ ἐδάφους (Πί ν. 214 β).

Εἶναι κατεσκευασμένος δι' ἰσχυρᾶς τοιχο-

1. ΑΔ 16 (1960) : Χρονικά, σ. 157.

ποιίας ἐκ πωρολίθων ἢ μελανῶν σιδηρολίθων καὶ ἐπιμήκων ὀριζοντίως τοποθετημένων πλίνθων, εἰς ἀπλὴν ἢ διπλὴν σειρὰν, καὶ ἰσχυροῦ συνδετικοῦ μίγματος « κορασάνι ». Ξυλόστεγος κεραμοσκεπὴς χώρος περιβάλλει τὸν ναὸν ἀπὸ τῆς Δ. καὶ Β. πλευρᾶς, ἔνθα καὶ τὸ παρεκκλήσιον τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου, τὸ ὁποῖον εἶχεν ὑποστῆ σοβαρὰς ζημίας, ἦτοι : ρωγμὰς εἰς τὴν τοιχοποιίαν, ἀποκόλλησιν ἐκ τοῦ κυρίως σώματος τοῦ ναοῦ, καταστροφὴν τῆς ξυλείας καὶ τῶν κεράμων τῆς στέγης του. Τὸ δάπεδον τοῦ ναοῦ καὶ τοῦ ξυλοστέγου χώρου εἶναι ἐστρωμένον διὰ πλίνθων.

Ὁ ναὸς εἶναι κατάγραφος ἐσωτερικῶς διὰ τοιχογραφιῶν τοῦ 17ου αἰ. Αἱ τοιχογραφίαι ἀναπτύσσονται εἰς τρεῖς ζῶνας, καθ' ὅλον τὸ ὕψος τῶν τοίχων, εἰς τὰς ὁποίας ἐντὸς τετραγώνων πλαισίων εἰκονίζονται οἱ 24 οἰκοί, σκηναὶ τοῦ βίου τῆς Θεοτόκου καὶ τοῦ βίου καὶ τῶν θαυμάτων τοῦ Χριστοῦ. Εἰς τὴν κόγχην τοῦ ἱεροῦ εἰκονίζεται ἡ Πλατυτέρα, ἡ Θεία Κοινωνία καὶ ὁ Μελισμὸς, ἐκατέρωθεν τοῦ ὁποίου οἱ τέσσαρες ἱεράρχαι. Αἱ τοιχογραφίαι ἔχουν ὑποστῆ σημαντικὰς ζημίας, ἦτοι ἀπολεπίσεις, διογκώσεις, ἐξάλειψιν χρωμάτων, τμήματα δὲ τούτων ἔχουν καταρρεῦσει. Κατηρτίσθη πρόγραμμα συντηρήσεως αὐτῶν (Πί ν. 215 α).

Κατὰ τὸ ἔτος 1968 ἐγένοντο τὰ ἐξῆς διὰ τὴν στερέωσιν τοῦ κτηρίου :

α) Ἀνάσυρσις κεράμων, ἀντικατάστασις τῆς κατεστραμμένης ξυλείας τῆς στέγης καὶ στεγανοποιήσις δι' ἐπιστρώσεως πισσοχάρτου καθ' ὅλην τὴν ἑκτασιν τῆς στέγης τοῦ ναοῦ, τῆς προσθήκης, τοῦ παρεκκλησίου τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου καὶ τοῦ νάρθηκος.

β) Ἐμφραξις μεγάλης ρωγμῆς καθ' ὅλον τὸ ὕψος τοῦ Β. ἐξωτερικοῦ τοίχου τοῦ ναοῦ.

γ) Ἀσφάλισις τῆς προσθήκης διὰ κατασκευῆς ἀοράτων, ἐξωτερικῶς, « σενάζ » εἰς διάφορα μέρη τῆς τοιχοδομίας καὶ εἰς τὰς κορυφὰς τῶν τοίχων, καὶ

δ) Διάνοιξις ἀποχετευτικῆς αὐλάκος κατὰ μῆκος τῆς Ν. πλευρᾶς μεταξὺ τοῦ ναοῦ καὶ τοῦ βράχου.

2. Οἰκία Ἀνδρέου Μιαούλη

Εἰς τὸ χωρίον σώζεται ἡ οἰκία, ὅπου λέγεται ὑπὸ τῶν ἐντοπιῶν ὅτι ἐγεννήθη ὁ Ἀνδρέας Μιαούλης. Κατηρτίσθη πρόγραμμα ἐργασιῶν συντηρήσεως καὶ ἀποχωματώσεως περὶ ταύτης.

Κάδδι

Μεσαιωνικὸς πύργος

Ἐγένοντο ἐργασίαι στερεώσεως τοῦ τετρα-

γώνου μεσαιωνικού πύργου του ύψουμένου εις τὸ μέσον τοῦ χωρίου Κάδδι (Πί ν. 215 β). Συγκεκριμένως :

1. Συνεπληρώθη καὶ ἠσφαλίσθη ἡ ἀνωδομία τῶν τεσσάρων τοίχων καὶ ἐφράχθησαν ἐπικίνδυνοι ρωγμαὶ καθ' ὄλον τὸ ὕψος αὐτῶν.

2. Συνεπληρώθησαν καταπεσόντα τμήματα εις τὸν Β. τοίχον, ὡς καὶ μεγάλης διαμέτρου ὀπή εις τὸν Α. τοίχον.

3. Ἠλευθερώθη τὸ ἐσωτερικὸν τοῦ πύργου ἀπὸ τῶν « μπάζων », λίθων κλπ.

Μονόδρι - Κοῖλι

Εἰς τὸν συνοικισμὸν Κοῖλι τῆς κοινότητος Μονοδρίου ἐξητάσθησαν τὰ λείψανα τοῦ μεσαιωνικοῦ τετραγώνου πύργου (διαστ. 8×7.70 μ.), ἐξ ἰσχυρᾶς τοιχοποιίας, σωζόμενα εις ὕψ. 0,50 - 1 μ.

Βατώντας

Ἁγία Παρασκευῆ²

Ἐγένετο καθαρισμὸς καὶ τακτοποίησις τῶν ἐρειπίων τῆς παλαιοχριστιανικῆς βασιλικῆς τῆς Ἁγίας Παρασκευῆς, εὑρισκομένης ἐντὸς κτήματος τοῦ Δημοσίου παρὰ τὸ χωρίον Βατώντας (Πί ν. 216 α).

Ἀπεκόπη πυκνοτάτη ἀγρία βλάστησις, ἡ ὁποία ἐκάλυπτε τὰ ἐρείπια, καὶ ἐτακτοποιήθησαν τὰ ἐγκατεσπαρμένα μαρμάρια μέλη, μεταξὺ τῶν ὁποίων δύο μαρμάρινοι ἀρράβδωτοι κίονες, ὕψ. 3.65 μ., βάσις κίονος καὶ ἐπιθήμα μετὰ ἰσοσκελοῦς σταυροῦ ἐσχηματοποιημένων φύλλων (Πί ν. 216 β, 215 γ). Κατὰ τὰς ἐργασίας ἀπεκαλύφθη ἡ βάσις τοῦ τέμπλου, ὡς καὶ λείψανα νεωτέρας τοιχοποιίας, προφανῶς μικροῦ καὶ κτισθέντος ἐπὶ τοῦ κυρίου ἱεροῦ μετὰ τὴν κατατροφὴν τῆς βασιλικῆς. Ἐπὶ μαρμαρίνου ἀρραβδώτου κίονος εἶναι κεχαραγμένα δύο ἐπιγραφαί, ἐκ τῶν ὁποίων ἡ μία εἰς ἐπτὰ στίχους καὶ ἡ ἕτέρα εἰς δέκα.

Κάρυστος

Φρούριον Καστέλλο - Ρόσσο

Συνεχίσθησαν καὶ κατὰ τὸ 1968 αἱ ἀρξάμεναι τὸ παρελθὸν ἔτος ἐργασίαι συντηρήσεως καὶ στερεώσεως τοῦ σημαντικοῦ μεσαιωνικοῦ φρουρίου Καστέλλο - Ρόσσο παρὰ τὴν Κάρυστον (ΑΔ 23 (1968) : Χρονικά, σ. 245).

Αἱ ἐργασίαι περιωρίσθησαν ἐφέτος εἰς τὸν πεντάπλευρον πύργον, τὸν ὑψούμενον εἰς τὴν ΝΔ. γωνίαν τοῦ ὄχρου (Πί ν. 217 α) καὶ εἰς

τὴν ἀπομάκρυνσιν ὄγκων χωμάτων, ἐρειπίων κλπ. Ἐγένοντο τὰ ἑξῆς :

1. Ἀποκατάστασις τῶν ἐξωτερικῶν ἐπιφανειῶν τῶν πέντε πλευρῶν, διὰ συμπληρώσεως τῆς τοιχοδομίας, ὕψ. 13 μ., καὶ ἀποκαταστάσεως τῶν κανονιοθυρίδων εἰς τὴν ἀρχικὴν τῶν μορφήν (Πί ν. 217 β, 218 α).

2. Ἀπαλλαγὴ τοῦ ἐσωτερικοῦ τοῦ πύργου ἐκ τῶν ἐρειπίων καὶ χωμάτων. Οὕτως, ἐξηκριβώθη ἡ διαμόρφωσις αὐτοῦ εἰς ὀρόφους, ὁ πρῶτος τῶν ὁποίων ἔχει ὕψ. 2.15 μ., ὡς δεικνύει ἡ σχηματιζομένη ἐξοχή τῶν τοίχων, ἐπὶ τῆς ὁποίας ἠδράζετο τὸ ξύλινον δάπεδον τοῦ ὀρόφου. Τὸ ὕψος τοῦ πύργου ἐσωτερικῶς εἶναι 6.70 μ., τὸ μῆκος δὲ τῆς μὲν Ν. πλευρᾶς 6.80, τῆς δὲ Δ. 6.05 μ.

3. Κατὰ τὴν ἀποχωμάτωσιν ἀπεκαλύφθη τοίχος, πλ. 0,92 μ., κατασκευασθεὶς ἐκ τῶν ὑστέρων, παραλλήλως πρὸς τὸν Δ. τοίχον, ὁ ὁποῖος ἀνέρχεται μέχρι τοῦ ὕψους, περίπου, τῆς « ποδῆας » τῆς ἄνω κανονιοθυρίδος. Οὕτω, διεμορφώθη τὸ ὀρθογώνιον παραλληλόγραμμον βάσις, διαστ. 6.05 × 1.65 μ., ἐπὶ τῆς ὁποίας ἠδράζετο δάπεδον πρὸ τῆς κανονιοθυρίδος τοῦ Δ. τοίχου.

Κατὰ τὰς ἐργασίας περισυλλέγησαν :

α) Νόμισμα ἐνετικόν, τορνήσιον, 14ου αἱ.

β) Νόμισμα τελείως ἐφθαρμένον, 2ου ἢ 1ου αἱ. π.Χ.

Δοκὸς

Ἁγία Παρασκευοῦλα

Εἰς τὰς παρυφᾶς τοῦ χωρίου Δοκὸς εὑρίσκεται καμαροσκεπῆς ναῖσκος, ἀφιερωμένος εἰς τὴν Ἁγίαν Παρασκευήν, ὁ ὁποῖος διὰ τὰς μικρὰς του διαστάσεις ἀποκαλεῖται ὑπὸ τῶν ἐντοπίων Ἁγία Παρασκευοῦλα.

Ὁ ναῖσκος φέρει εἰς μὲν τὴν Α. πλευρὰν ἡμιεξάγωνον κόγχην ἱεροῦ, εἰς δὲ τὴν Δ. πρόσθετον, ξυλόστεγον ἀνοικτὸν νάρθηκα, τοῦ ὁποίου τὸ δάπεδον εἶναι κατὰ 0,45 μ. περίπου ὑψηλότερον τοῦ ναῖσκου. Τὰ μέρη ταῦτα καλύπτονται διὰ κεράμων.

Τὸ ἐσωτερικὸν τοῦ ναῖσκου εἶναι κατάγραφον. Ἡ ἀπεικόνισις τῶν σκηνῶν ἄρχεται ἀπὸ τοῦ Α. τοίχου καὶ συνεχίζεται εἰς τὸν Ν., Δ. καὶ Β. μετὰ τὴν ἐξῆς διάταξιν : Εὐαγγελισμὸς, Γέννησις, Ὑπαπαντή, Βάπτισις, Ἀνάστασις Λαζάρου, Βαῖοφόρος, Σταύρωσις (Δ. τοίχος), Ἀνάστασις, Ἀνάληψις, Πεντηκοστή, Μεταμόρφωσις καὶ Κοίμησις τῆς Θεοτόκου.

Εἰς τὸ ἱερὸν εἰκονίζονται ἀκόμη, ἡ Ἄκρα Ταπεινώσις εἰς τὴν πρόσθεσιν, τὸ Ὅραμα Πέτρου Ἀλεξανδρείας (ἀριστερά), δύο διάκονοι

2. ΑΔ 19 (1964) : Χρονικά, σ. 214.

ἐκατέρωθεν τῆς ἀψίδος καὶ κάτωθεν τῆς κατεστραμμένης, πιθανῶς, Πλατυτέρας τοῦ τεταρτοσφαιρίου ταύτης οἱ ἱεράρχαι ἐκατέρωθεν τῆς Ἁγίας Τραπεζῆς. Τέλος, εἰς τὸν κυρίως ναόν, κάτωθεν τῶν σκηνῶν τοῦ Δωδεκαόρτου, εἰκονίζονται ὁλόσωμοι ἅγιοι.

Αἱ τοιχογραφίαι ἔχουν ὑποστῆ ἀπολεπίσεις, διογκώσεις, ρωγμὰς, πτώσιν τμημάτων καὶ ἀμαύρωσιν χρωμάτων (Π ἰ ν. 218 β, 219 α). Παλαιότερον εἶχον γίνεαι ὑπὸ ἀδαῶν σποραδικαὶ ἐπισκευαὶ τῶν τοιχογραφιῶν διὰ σιμεντοκονίας.

Ἐκ τῆς ἐξετάσεως τῶν τοιχογραφιῶν, ὡς ἔχουσι σήμερον, δύναται νὰ λεχθῆ, ὅτι αὐταὶ εἶναι ἔργα καλοῦ ζωγράφου τοῦ 17ου αἰῶνος. Διὰ τὴν στερέωσιν τοῦ ναΐσκου καὶ τὴν προστασίαν τῶν τοιχογραφιῶν ἐκ τῆς εἰσροῆς τῶν ὑδάτων ἐγένοντο αἱ ἐξῆς ἐργασίαι :

α) Ἀνάσυρσις κεράμων τοῦ ναΐσκου καὶ τοῦ νάρθηκος καὶ συμπλήρωσις τῶν ἐλλειπουσῶν δι' ὁμοίων παλαιῶν.

β) Κατὰ τὴν ὡς ἄνω ἐργασίαν, ἀφηρέθη ἐκ

τῆς καμάρας παχὺ στρώμα « μπάζων », ἐφράγησαν εὐρεῖαι ρωγμαὶ δι' ὕδαροῦς σιμεντοκονίας (ἀριάνι) καὶ ἐκαλύφθη ἡ ἄνω ἐπιφάνεια τῆς καμάρας τοῦ ναΐσκου διὰ μανδύου ἐξ ὀπλισμένου σκυροδέματος.

γ) Συνεπληρώθησαν τὰ κατεστραμμένα μέρη τῆς τοιχοδομίας καὶ ἐξησφαλίσθη ἡ σύνδεσις τῶν τοίχων μεταξὺ τῶν διὰ « σενάζ », ἀοράτου ἐξωτερικῶς. Ἀποκατεστάθη ἡ ἐξ ὀπτῶν πλίνθων διακοσμητικὴ ὀδοντωτὴ ταινία εἰς τὴν κορυφὴν τῶν τοίχων.

δ) Ἀντικατάστασις τῆς κατεστραμμένης ξυλείας τῆς στέγης τοῦ ἐξωνάρθηκος.

ε) Ἀποκοπὴ δένδρου ἐκ τῆς Β. πλευρᾶς τοῦ ναΐσκου, καὶ

ς') Ἀποχωμάτωσις κατὰ τὴν Δ., Β. καὶ Α. πλευράν, ὥστε τὸ δάπεδον τοῦ ναοῦ νὰ εὐρίσκειται εἰς ὑψηλότεραν στάθμην τοῦ ἐδάφους. Διευθέτησις τῶν ἐπιπέδων τοῦ πέριξ χώρου διὰ τὴν ἀπομάκρυνσιν τῶν ὑδάτων (Π ἰ ν. 219 β).

ΠΑΥΛΟΣ ΛΑΖΑΡΙΔΗΣ

*

ΑΡΧΑΙΟΤΗΤΕΣ ΚΑΙ ΜΝΗΜΕΙΑ ΦΩΚΙΔΟΣ

ΔΕΛΦΟΙ

ΜΟΥΣΕΙΑΚΑΙ ΕΡΓΑΣΙΑΙ

Τὰ ἐκκρεμῆ θέματα τῆς ἐπανεκθέσεως τοῦ Μουσείου Δελφῶν δὲν ἐλύθησαν κατὰ τὸ διαρρεῦσαν ἔτος. Ἡ ἐπανεκθέσις τῆς Σφιγγὸς εὐρίσκειται εἰς τὸ στάδιον τῆς στερεώσεως διὰ μεταλλικῶν στηριγμάτων τοῦ διαρραγέντος σπονδύλου. Μικραὶ ὑπολειπόμεναι ἐργασίαι εἰς τὴν αἴθουσαν, εἰς ἣν ἐκτίθενται ἀρχιτεκτονικὰ μέλη καὶ τεμάχια τοῦ γλυπτοῦ διακόσμου τῆς Θόλου, δὲν ὠλοκληρώθησαν. Χαλκᾶ τινὰ ἐκθέματα ἀπεσύρθησαν τῆς ἐκθέσεως. Προσωρινῶς προστετέθησαν εἰς τὴν ἐκθεσὶν προϊστορικὰ ἀγγεῖα, προερχόμενα ἐκ τῶν ἀνασκαφῶν τῆς Κίρρας τοῦ ἔτους 1967.

Ἡ κ. Faure ἀπησχολήθη καθ' ὄλην σχεδὸν τὴν διάρκειαν τοῦ ἔτους μὲ τὴν συντήρησιν χαλκῶν εἰρημάτων τῶν παλαιῶν γαλλικῶν ἀνασκαφῶν.

Αἱ ἐργασίαι τῆς Ἐφορείας περιορίσθησαν εἰς τὴν κατάταξιν τῶν ἀρχαίων ἐντὸς τῶν ἀποθηκῶν τοῦ Μουσείου, τὴν συμπλήρωσιν τοῦ φωτογραφικοῦ ἀρχείου, τὸν καθαρισμὸν, τὴν συγκόλλησιν καὶ τὴν ταξινόμησιν τῶν εἰρημάτων τῶν ἀνασκαφικῶν ἐρευνῶν τῶν τελευταίων ἐτῶν.

ΕΡΓΑΣΙΑΙ ΕἰΣ ΤΟ ΤΕΜΕΝΟΣ ΤΗΣ ΠΡΟΝΑΙΑΣ ΑΘΗΝΑΣ

Συνεργεῖον τεχνιτῶν καὶ ἐργατῶν ἠσχολήθη μὲ τὴν στερέωσιν, κατὰ τὸ δυνατόν, τῶν Β. ἀναλημματικῶν τοίχων τοῦ ἱεροῦ τῆς Προναίας Ἀθηνᾶς. Φροντίς κατεβλήθη, ἐπίσης, διὰ τὴν διαμόρφωσιν πρᾶνοῦς, ὑπερκειμένου τῶν τοίχων τούτων. Ἀπεψιλώθη ἔκτασις 7 - 10 μ. Ἐκαλύφθησαν παλαιαὶ ἀνασκαφικαὶ τάφροι, ἀφοῦ προηγουμένως ἠλέγχθη ἡ πιθανότης ἀνευρέσεως ἀρχαίων εἰς τὰς παρειὰς καὶ τὸν πυθμένα τούτων. Κατὰ τὴν διαμόρφωσιν τοῦ πρᾶνοῦς ἀνευρέθησαν τυχαίως :

α) Χαλκοῦν τεμάχιον κυλινδρικήσ βάσεως αἰχμῆσ σαυρωτῆρος, μήκ. 0,10 μ., φέρον ὄνᾶ 0,006 μ. διπλοῦς ἐξέργουσ δακτυλίουσ.

β) Μικρὸν χαλκοῦν τεμάχιον ἐπικαλύψεωσ ἀσπίδοσ μὲ ἐμπέιστον διακόσμησιν (τύποσ δμοιοσ τοῦ F. d. D. V₁, fig. 359).

γ) Χαλκοῦν νόμισμα δυσδιάκριτον λόγω τῆσ κατιώσεωσ, διαμ. 0,016 μ.

Σκόπιμοσ θᾶ ἦτο ἡ διαμόρφωσις νέασ προσβάσεωσ εἰς τὸ ἱερόν, μὲ εἰσοδὸν τὴν Α. πύλην αὐ-

τοῦ, πρὸς εὐχερεστέραν διακίνησιν τῶν ἐπισκεπτῶν τοῦ χώρου.

Συνεργεῖον τῆσ Γαλλικήσ Ἀρχαιολογικήσ Σχολῆσ, ὑπὸ τὴν ἄμεσον ἐποπτεῖαν τοῦ ἀρχαιολόγου κ. Michaud, ἠσχολήθη μὲ τὴν μελέτην τοῦ λιθίνου ναοῦ τῆσ Ἀθηνᾶσ τοῦ 4ου αἰ. Ἐγένετο πλήρησ ἀποτύπωσις τοῦ ναοῦ, εἰς ἣν κατᾶστασιν διατηρεῖται, περισυλλογή καὶ κατάταξις τῶν ἀρχιτεκτονικῶν μελῶν τούτου, τῶν διασπάρτων ἀνὰ τὸ τέμενοσ καὶ τὰς ἐλαιοφύτουσ κλιτῶσ ὑπὸ τὸ ἱερόν.

Πλησίον τῆσ πηγῆσ Κεφαλοβρύσου, τῆσ περιοχῆσ τοῦ ἐλαιῶνοσ Δελφῶν, κατὰ τὰσ ἐσκαφικὰσ ἐργασίασ διὰ τὴν κατασκευὴν ὕδραγωγείου, ἀπεκαλύφθη ὑπὸ νεωτέραν ἐπίχωσιν πᾶχ. 1 - 0,80 μ., τμήμα δαπέδου ρωμαϊκῶν χρόνων καὶ ὑπολείμματα τοῦ ὀρίζοντοσ τὸν χώρον τοίχου κατὰ τὴν Β. καὶ Α. πλευράν. Οὗτοι ἦσαν ἐσωτερικῶσ ἐπικεχρισμένοι διὰ παχέουσ στρώματοσ ἀμμοκονιάματοσ.

ΚΙΡΡΑ

Οἰκόπεδον Ἀργυροπούλου

Κατὰ τὴν διάνοξιν θεμελιῶν εἰς τὸ ἐν λόγῳ οἰκόπεδον, παρατηρήθησαν ὄστρακα διαφόρων ἐποχῶν ἤδη ἀπὸ βάθ. 0,10 μ. ἀπὸ τῆσ ἀρχικήσ ἐπιφανείασ τοῦ ἐδάφουσ. Ἀπὸ τοῦ βάθουσ τούτου καὶ μέχρισ 1.10 μ., ὅπου συναντᾶται λιθόστρωσις (Σχ ἔ δ. 1), οὐδεμία στρωματογραφικὴ ἐνδειξις ὑπάρχει διότι ἐπρόκειτο περὶ ἐπιχώσεωσ.

Ἐκ τῆσ πληθῶρασ τῶν περισυλλεγέντων ὄστράκων, χαρακτηριστικὰ εἶναι : Τμήμα μελαμβοῦσ κοτύλησ καὶ ὄστρακον ἐξ ἐρυθρομόρφου ἀγγείου μὲ παράστασιν ἀνδροικήσ κεφαλῆσ. Τὰ ἀνευρεθέντα τρία χαλκᾶ νομίσματα εἶναι δυσδιάκριτα λόγῳ τῆσ κατιώσεωσ.

Τὸ λιθόστρωτον, πλ. 4.50 μ., τέμνει λοξῶσ τὸ οἰκόπεδον μὲ κατεύθυνσιν ἐξ Α. πρὸσ Δ. Τὸ μέσοσ πᾶχοσ εἶναι 0,20 μ. εἶναι κατεσκευασμένον ἐξ ἀργῶν ὡσ ἐπὶ τὸ πλεῖστον λίθων, διατεταγμένων ὁμαλώτερον εἰς τὰσ παρυφᾶσ του. Ἐπικάθηται ἀμμόδουσ ἐπιστρώματοσ πᾶχ. 0,10 μ. Τὸ παρθένον ἔδαφοσ συναντᾶται εἰς βάθ. 1.40-1.50 μ. Μεταξὺ τῶν λίθων, κατὰ τὸν καθαρισμὸν τοῦ λιθοστρώτου, ἀνευρέθησαν ὄστρακα τινὰ μελαμβοῦσ ἀγγείων 4ου αἰ. π.Χ., τμήμα σιδηροῦ ξίφουσ κατιωμένον, μήκ. 0,245 μ., καὶ χαλκῆ βελὸνη εἰς δύο τεμάχια, συν. μήκ. 0,083 μ.

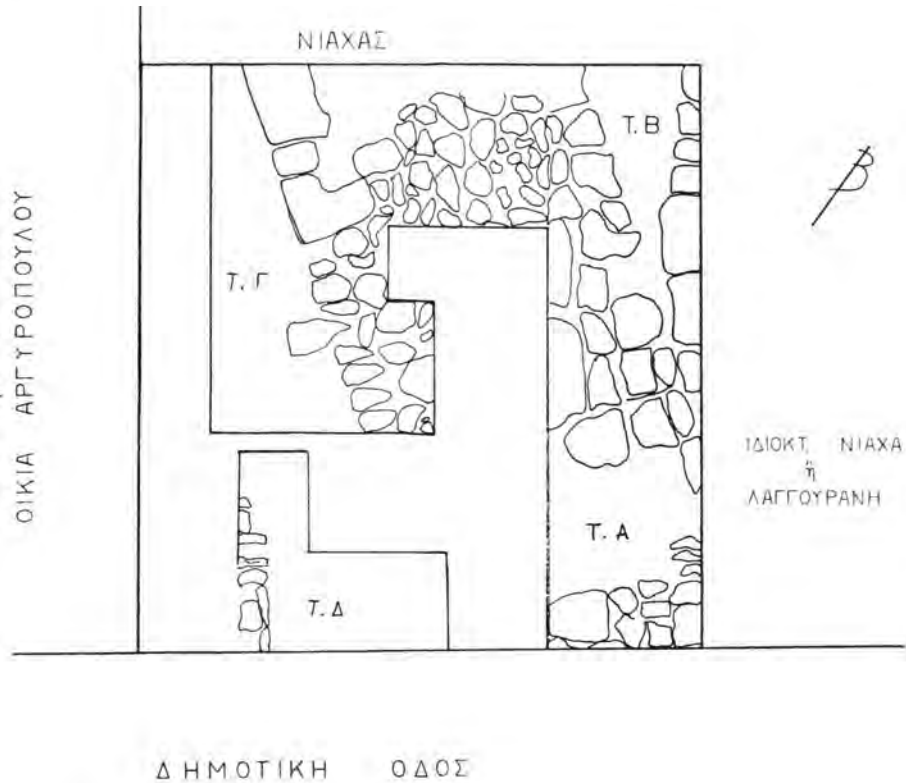
Ἐκατέρωθεν τῆσ κατασκευῆσ ἀπεκαλύφθησαν ὑπολείμματα κτισμάτων τινῶν. Ἡ διερεύνησις τῆσ φύσεωσ τούτων δὲν κατέστη δυνατή, διότι ἐξετεινόντο ἐκτὸσ τῶν ὀρίων τοῦ οἰκόπεδου Ἀργυροπούλου.

Ἐκ τοῦ μέχρι τοῦδε γενομένου ἐλέγχου τῶν ἐκσκαφικῶν ἐργασιῶν εἰς τὰ ὑπὸ οἰκοδόμησιν οἰκόπεδα τῆς Κίρρας, διαμορφοῦται ἡ γνώμη, ὅτι, περιμετρικῶς καὶ εἰς ἀκτίνα 100 μ. περίπου ἀπὸ τῆς ἐκκλησίας Παναγιά, ἐντοπίζεται ὁ προϊστορικὸς οἰκισμὸς. Ἡ ἱστορικὴ πόλις ἀπλοῦται εἰς μεγαλύτεραν ἑκτασιν. Οὐδὲν εἶρημα παρετηρήθη εἰς τὸν δυτικώτερον τομέα τῆς κώμης, τὸν γεινιάζοντα πρὸς τὴν πόλιν τῆς Ἰτέας.

Ἐπὶ τῇ προοπτικῇ τῆς ἐπανεκθέσεως τῆς μουσειακῆς Συλλογῆς Γαλαξειδίου, ἐγένετο ἔλεγχος καὶ φωτογράφησις τοῦ συνόλου τῶν φυλασσομένων εἰς τὸ κοινοτικὸν γραφεῖον ἀρχαίων.

ΣΠΗΛΑΙΟΝ « ΑΓΚΩΝΑ »

Εἰς τὰς Ν. κλιτύς τοῦ λόφου « Ἐρητοῦρι », πρὸς Α. τοῦ Γαλαξειδίου, ὑπάρχει σπήλαιον,

Σχέδ. 1. Φωκίς. Κίρρα. Ἀνασκαφὴ οἴκου Ἀργυροπούλου

ΓΑΛΑΞΕΙΔΙΟΝ

Εἰς Γαλαξειδίον, ἡ ἔρευνα τῶν ἐκσκαφικῶν ἐργασιῶν οὐδὲν θετικὸν ἀπέδωκεν. Αἱ νέαι κατασκευαὶ ἀνηγέρθησαν ἐν μέρει ἐπὶ τῶν θεμελίων τῶν κατεδαφισθέντων παλαιῶν κτισμάτων ἢ εἰς οἰκόπεδα, εἰς τὰ ὁποῖα προὔπηρχεν οἰκοδομη μὲθ' ὑπογείου.

Εἰς προκαθορισμένους τομείς τῆς πόλεως συνεχίζεται ὁ ἔλεγχος τῶν οἰκοδομῶν ὁ ἀφορῶν εἰς τὴν διατήρησιν, κατὰ τὸ δυνατόν, τοῦ τοπικοῦ ἀρχιτεκτονικοῦ χρώματος.

γνωστὸν ὑπὸ τὸ ὄνομα « Ἀγκώνα », μὲ μικρὸν φυσικὸν στόμιον, διευρυνθὲν κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη ὑπὸ ποιμένων τῆς περιοχῆς, καὶ σημαντικὸν βάθος. Ὑπῆρχον πληροφορίαι ὅτι εἶχον ἀνευρεθῆ κατὰ καιροῦς, ὑπὸ ἰδιωτῶν, ἐντὸς τούτου, ἀρχαία. Κατὰ τὴν σύντομον διερεύνησιν τοῦ σπηλαίου ὄντως διεπιστώσαμεν τὴν ὑπαρξιν πληθώρας ὀστράκων καὶ τεμαχίων πηλίνων εἰδωλίων εἰς τὸ δάπεδον τούτου, χρονολογουμένων ἀπὸ τοῦ 7ου αἰ. π.Χ. μέχρι τῆς ἑλληνιστικῆς ἐποχῆς. Εἰς τὸ προσεῖτον τμήμα τοῦ σπη-

λαιού ουδέν ἴχνος λαξεύσεως παρατηρήσαμεν.

Διὰ τὴν διασάφησιν τῆς χρήσεως τοῦ σπηλαιίου ἀπαραίτητος θὰ ἦτο συστηματικὴ ἔρευνα.

ΑΜΦΙΣΣΑ

Ἐκ τῆς ἐνάρξεως διενεργείας ἐκτάκτων ἀνασκαφικῶν ἔργων εἰς τὴν πόλιν τῆς Ἀμφίσσης, ἠρευνήθησαν ἐν συνόλῳ τὰ οἰκοδομηθέντα οἰκόπεδα. Εἰς τὰ πλείεστα τούτων τὸ ἀποτέλεσμα ὑπῆρξεν ἀρνητικόν, διότι αἱ ἐκσκαφαὶ ἐγένοντο ἐν πολλοῖς εἰς ἔδαφος βραχώδες ἢ παρθένον. Εἰς ἄλλα, ἐντὸς τῆς παχείας ἐπιχώσεως τούτων

1. Οἰκόπεδον Παιδικῆς Χαρᾶς (ἀνασκαφὴ ἑλλην. τάφων).

2. Οἰκόπεδον Κοκκίνου (βλ. ΑΔ 23 (1968): Χρονικά, σ. 250).

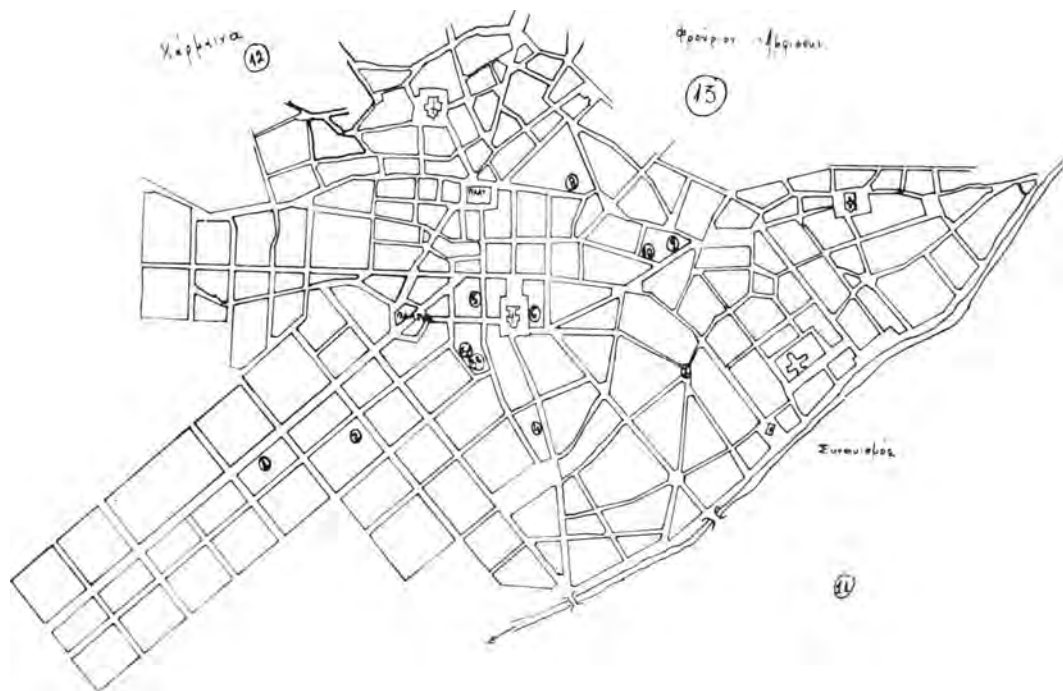
3. Α' Δημοτικὸν Σχολεῖον (ΑΔ 23 (1968): Χρονικά, σ. 250).

4. Οἰκόπεδα Δρίβα - Παχνᾶ (ΑΔ 22 (1967): Χρονικά, σ. 290).

5. Οἰκόπεδον Κεφαλᾶ (βλ. κατωτ.).

6. Δημοτικὰ ἔργα.

7. Οἰκόπεδον Ἐργατικῆς Ἑστίας (ψηφιδωτὸν 4ου αἰ. μ.Χ.).

Σχέδ. 2. Ἀμφίσσα. Τοπογραφικὸν διάγραμμα τῆς πόλεως

καὶ μέχρι βάθ. 4.50 μ., περισυλλέγησαν ὄστρακα διαφόρων ἐποχῶν ἀναμειγμένα, οὕτως ὥστε αἱ ἐνδείξεις νὰ εἶναι πενιχραὶ, ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὸν χρόνον χρήσεως τῶν χώρων τούτων.

Εἰς τὰ σποραδικὰ παλαιὰ εὐρήματα τῆς Ἀμφίσσης (βλ. L. Lerat, Les Locriens de l'Ouest, σ. 174 - 182), τὰς ἀνασκαφὰς τοῦ ἔτους 1959 τῆς Ἐφόρου κ. Κωνσταντίνου εἰς οἰκόπεδον ΟΤΕ (ΑΔ 18 (1963): Χρονικά, σ. 130), τὸ τυχαῖον εὐρημα τῆς «Χάρμνιας» (ἔ.ἀ.) καὶ τοῦ ἔτους 1963 (ΑΔ 19 (1964): Χρονικά, σ. 221), ἡ ἔρευνα κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη προσέθεσε σαφεῖς ἐνδείξεις ἀρχαίων:

8. Οἰκία Γερολυμάτου. Ἐν ὑπογείῳ διατηρεῖται ψηφιδωτὸν ρωμαϊκῶν χρόνων (βλ. σχετικὸν τοπογραφικὸν διάγραμμα τῆς πόλεως τῆς Ἀμφίσσης, Σχέδ. 2).

Ἡ ἐπιχειρηθεῖσα τοπογραφικὴ ἐνταξις τῶν ἀνασκαφικῶν δεδομένων εἰς τὰ πλαίσια τῆς συγχρόνου πόλεως τῆς Ἀμφίσσης, καθιστᾷ ἀπαραίτητον τὴν συνέχισιν τοῦ ἐλέγχου τῶν ἀνασκαφικῶν ἐργασιῶν καθ' ὅλην τὴν ἑκτασιν τῆς πόλεως, διότι δὲν κατέστη μέχρι τοῦδε δυνατὴ ἡ ἐντόπισις τῆς ἀρχαίας πόλεως εἰς συγκεκριμένους τομεῖς τῆς νεωτέρας.

Εἰς τὴν περιοχὴν τοῦ συνοικισμοῦ, ὅπου ὑ-

πάρχει λαξευτός τάφος ἐν εἴδει θαλάμου, γνωστός ὑπὸ τὸ ὄνομα « Λυκότρυπα » (11), παρὰ τὰς ἐπισταμένας ἐρεῦνας εἰς ὄλας τὰς ἐκσκαφικὰς ἐργασίας τῶν ὑπὸ ἀνέγερσιν οἰκοδομῶν, δὲν παρετηρήθησαν ἴχνη ἀρχαίων.

Ἀνασκαφὴ εἰς Παιδικὴν Χαρὰν

Κατὰ τὴν ἐκτέλεσιν ἐκσκαφικῶν ἐργασιῶν εἰς τὸ οἰκόπεδον « Παιδικῆς Χαρᾶς », ἀπεκαλύφθη ταφὴ παιδικὴ τοῦ τέλους τῶν ἐλληνιστικῶν χρόνων, εἰς βάθ. 2.45 μ. ἀπὸ τῆς ἀρχικῆς ἐπιφανείας τοῦ οἰκοπέδου, ἐδραζομένη ἐπὶ παρθένου ἐδάφους. Ἐπρόκειτο περὶ τάφου μικρῶν διαστάσεων, κιβωτισοσχήμου, κατεσκευασμένου ἐξ ἐπιμελέστατα λελαξευμένων πλακῶν τιτανολίθου. Ἡ ἐπικάλυψις τοῦ τάφου ἦτο ὁμοίως πλάξ μονόλιθος. Ἐντὸς τοῦ τάφου ἀνευρέθησαν ἐλάχιστα ἴχνη ὀστέων ὡς καὶ τὰ κάτωθι κτερίσματα :

α) Οἰνοχόη ἐρυθροβαφῆς, ὕψ. 0,047, διαμ. βάσ. 0,041 μ., μετ' ἀναγλύφου προσώπειου σατύρου κατὰ τὴν πρόσφυσιν τῆς λαβῆς ἐπὶ τοῦ ὤμου τοῦ ἀγγείου.

β) Μελαμβαφῆς μεγαρικὸς σκύφος, ὕψ. 0,05, διαμ. στομ. 0,072 μ. Εἰς τὴν βάσιν, ἐντὸς μεταλλίου πλαισιουμένου ὑπὸ διπλῆς στεφάνης ὄσειδων φυλλαρίων, ρόδαξ.

γ) Σκύφος μεγαρικὸς, ὕψ. 0,06, διαμ. στομ. 0,065 μ. Εἰς τὴν βάσιν ρόδαξ περιβαλλόμενος ὑπὸ ἀκτινωτῶν ραβδώσεων.

δ) Σκύφος μεγαρικὸς ἐρυθροβαφῆς, ὕψ. 0,047, διαμ. στομ. 0,041 μ. Εἰς τὴν βάσιν ἐντὸς μεταλλίου, περιβαλλομένου διὰ φύλλων ἀκάνθης, ρόδαξ.

ε) Θραύσματα μεγαρικοῦ σκύφου.

Περὶ τὰ 0,10 μ. βαθύτερον περίπου ἀνευρέθησαν : δέκα λογχοειδῆ φύλλα χρυσᾶ, δεκαοκτὼ τρίλοβα φύλλα (σελίνου) διηυθετημένα ἐν εἴδει στεφάνου (Πί ν. 220 α). Οὐδὲν συνεκτικὸν ὑλικὸν ἢ ἔλασμα στερεώσεως ἀνευρέθη. Μεταξὺ τῶν φυλλαρίων ἀνευρέθησαν : α) Περίοπτον χρυσοῦν σχήματος μηνίσκου, διακεκοσμημένον περιμετρικῶς δι' ἐπαλλήλων ἀλύσεων ἀπλῶν καὶ στρεπτῶν συρμάτων καὶ τριῶν ἡμιπολυτίμων ἐρυθρῶν λίθων (Πί ν. 220 β), β) ζευγὸς δισκοειδῶν χρυσῶν ἐνωτίων, διατηρούντων ἴχνη σμάλτου μεταξὺ τῶν βλαστοσπειρῶν, αἵτινες κοσμοῦν τὴν φακοειδῆ ἐπιφάνειάν των (Πί ν. 220 β).

Ἐκτὸς τοῦ κύκλου τῶν φύλλων εὐρέθη δακτύλιος χρυσοῦς, κεκοσμημένος δι' ἐρυθροῦ ἡμιπολυτίμου λίθου (Πί ν. 220 β). Ἐπίσης, περιστελέγησαν χρυσᾶ ψηφίδια καὶ χρυσᾶ νήματα,

ἀνήκοντα πιθανῶτα εἰς διακόσμησιν ἐνδυμάτων.

Ἐκ τῶν χωμάτων τῆς ἐκσκαφῆς περισυελέγη κάρθαρος μελαμβαφῆς τοῦ 4ου αἰ. π.Χ. Πιθανῶτα προέρχεται ἐξ ἐτέρου καταστραφέντος τάφου. Ἡ γειτνίασις τοῦ χώρου πρὸς τὸ οἰκόπεδον Κοκκίνου εἰς τὴν ὁδὸν Γιδιογιάννου (βλ. ΑΔ 23 (1968) : Χρονικά, σ. 250), ὅπου ἔχει ἀνευρεθῆ συστάς τάφον, καὶ τῆς ὁδοῦ τῆς διερχομένης πρὸ τοῦ οἰκοπέδου Κοκκίνου, ὅπου, κατὰ μαρτυρίας ἰδιωτῶν, εἶχον ἀνευρεθῆ παλαιότερον τάφοι κατὰ τὴν ἐκτέλεσιν ἀποχευτικῶν ἐργῶν, καθιστᾷ βεβαίαν τὴν ὑπαρξιν εἰς τὴν περιοχὴν αὐτὴν ἐνός τῶν ἀρχαίων νεκροταφείων τῆς Ἀμφίσης.

Οἰκόπεδον Κεφαλᾶ

Κτίσματα ρωμαϊκῆς ἐποχῆς ἀπεκαλύφθησαν κατὰ τὸ Ν. ὄριον τοῦ ἐν λόγῳ οἰκοπέδου, ὑπὸ ἐπίχωσιν 2 - 2.10 μ. Πρόκειται περὶ ἐκτεταμένου κτίσματος, λίαν κατεστραμμένου, τὸ ὁποῖον ἐξετείνετο κυρίως πρὸς Ν. καὶ Α. τοῦ ἐρευνηθέντος οἰκοπέδου (Πί ν. 220 γ).

ΚΑΛΛΙΟΝ

Ἡ κατασκευὴ φράγματος καὶ τεχνητῆς λίμνης εἰς τὸν ροῦν τοῦ Μόρνου ποταμοῦ, ἢ στάθμη τῆς ὁποίας θὰ κυμαίνεται μεταξὺ 439.60 - 440 μ. ἀπὸ τῆς ἐπιφανείας τῆς θαλάσσης, θὰ καλύψῃ ἐν μέρει ἀρχαία ταυτιζόμενα ὀριστικῶς πρὸς τὴν ἀρχαίαν πόλιν τοῦ Καλλίου (βλ. βιβλ. L. Lerat, Les Locriens de l'Ouest, Τόμ. I, σ. 9, 21, 23 καὶ 77, σημ. 4, 5. Ὡς καὶ Τόμ. II, σ. 69). Ἐνετοπίσθησαν αἱ ἐπιγραφαὶ αἱ ἀνευρεθεῖσαι μέχρι τοῦδε. Ἐφωτογραφήθη καὶ ἀπετυπώθη προχειρῶς τὸ τεῖχος (Πί ν. 220 δ - ε' Σ χ ε δ. 3).

ΣΟΥΒΑΛΑ - ΛΙΛΑΙΑ¹

Ἀκριβῶς πρὸ τῶν πηγῶν τοῦ Βοιωτικοῦ Κηφισοῦ, κατὰ τὴν ἐκτέλεσιν ὑδρομαστευτικῶν ἐργῶν, ἐκσκαφεῖς ἔφερον εἰς φῶς ἀπὸ τὸν πυθμένα λιμνάζοντος ὕδατος, λελαξευμένους ὄγκολίθους ἐκ φαιοροδίνου τιτανολίθου Παρνασοῦ καὶ πάρου (Πί ν. 221 α). Μεταξὺ τούτων ἀνευρέθησαν :

α) Πάρινος ὄγκολίθος παραλληλεπίπεδος, διαστ. 1.15 × 0,80 × 0,28 μ. (Πί ν. 221 β). Ἐπὶ τῆς μιᾶς τῶν μακρῶν πλευρῶν τούτου, εἰς ἐπιφάνειαν ἀποσσεσθραμμένην, διατηρεῖται εἰς ἓνα στίχον τμήμα ἀφιερωματικῆς ἐπιγραφῆς ρωμαϊκῶν χρόνων :

1. Περὶ τῆς περιοχῆς, βλ. Χ. Μπάρλα, Χαριστήριον εἰς Ἄ. Ὁρλάνδον, τ. Δ', σ. 303 - 328.

..Σ]ΕΒΑΣΤΩΙΚΑΙΤΩ.....

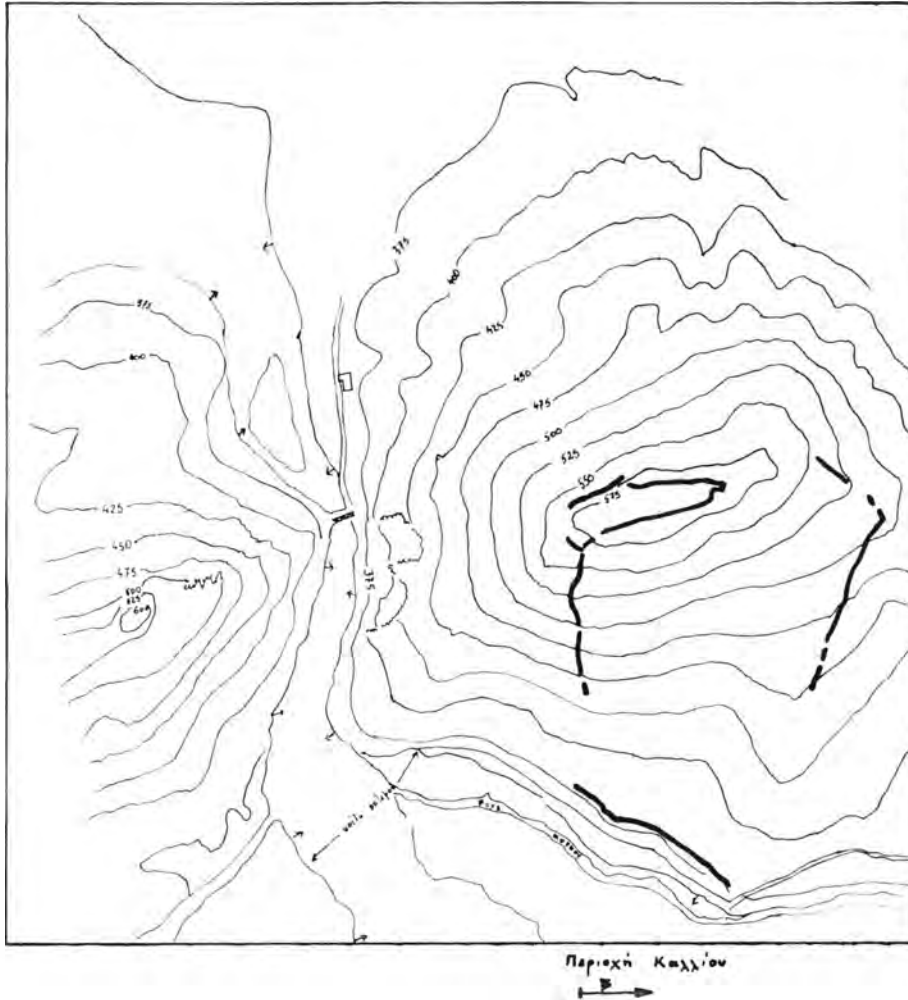
β) Δύο τμήματα δωρικού διαζώματος εκ παρολίθου ανήκοντα εις ἓν κτήριο. Δὲν συγκολλῶνται. Διαστάσεις :

α) ὕψ. 0,43, πλ. 0,40, μήκ. 0,53 μ., β) ὕψ. 0,43, πλ. 0,40, μήκ. 1.06 μ.

Εἰς τὸν πυθμένα τοῦ τέλματος, καὶ εἰς βάθ.

ΠΕΡΙΟΧΗ ΔΩΡΙΔΟΣ

Κατὰ τὴν διάρκειαν περιουσιῶν εἰς τὴν περιοχὴν τῆς ἀρχαίας Δωρίδος (RE τόμ. IV, σ. 1564) ἐφωτογραφήθησαν τὰ ὑπολείμματα ἀρχαίων τειχῶν ταυτιζομένων πρὸς τὰς ὀχυρώσεις τῆς Δωρικῆς Τετραπόλεως (βλ. H. Lolling, AM IX (1884), σ. 305) (Πί ν. 221 γ - δ). Ἡρευ-

Σχέδ. 3. Κάλλιον. Σχεδιογράφημα, ἔνθα σημειοῦται ἡ γραμμὴ τοῦ τείχους

1.60 μ. ὑπὸ τὴν στάθμην τοῦ ὕδατος, ἦτο ὄρατὴ ἐπιφάνεια, διαστ. 3 × 4 μ. περίπου, πλακόστρωτος, διὰ λελαξευμένων καὶ ἐπιμελέστατα προσηρμοσμένων τιτανολίθων. Δυνατότης ἐρεύνης δὲν ὑπῆρχε λόγῳ τῆς ἀμέσου γειτνιάσεως πρὸς τὰς πηγὰς τοῦ Κηφισοῦ ποταμοῦ. Ἡ κατασκευὴ ἔδιδε τὴν ἐντύπωσιν διαπέδου λίμνης.

νήθησαν εἰς ἑκτασιν αἱ περίξ τούτων περιοχαὶ καὶ ἐνετοπίσθησαν κτίσματα καὶ χώροι νεκροταφείων.

Ἐπίσης ἐφωτογραφήθη καὶ προχείρως ἀπετυπώθη τὸ τείχος τοῦ 4ου αἰ. π.Χ. τῆς Φωκικῆς Λιλαίας (Πί ν. 222 α - γ).

ΥΒΟΝΝΗ ΝΙΚΟΠΟΥΛΟΥ

ΒΥΖΑΝΤΙΝΑ ΚΑΙ ΜΕΣΑΙΩΝΙΚΑ ΜΝΗΜΕΙΑ ΦΘΙΩΤΙΔΟΣ - ΦΩΚΙΔΟΣ

Α'. ΦΘΙΩΤΙΣ

ΛΑΡΥΜΝΑ

Ἅγιος Νικόλαος

Συμφώνως πρὸς τὴν ἐξαγγελίαν τὴν γενομένην τὸ 1967 κατὰ τὴν περιγραφὴν τοῦ βυζαντινοῦ ναοῦ τοῦ Ἁγ. Νικολάου (ΑΔ 23 (1968): Χρονικά, σ. 252), καθηρέθη μελέτη ὑπὸ τῆς Διευθύνσεως Ἀναστηλώσεως διὰ τὴν ἀποκατάστασιν αὐτοῦ.

Ἐκ τῆς μελέτης ταύτης κατὰ τὸ λήξαν ἔτος 1968 ἐγένοντο τὰ ἑξῆς:

α) Ἀποκοπή τῆς ἀγρίας βλαστήσεως καὶ ἀπαλλαγὴ τοῦ ἐκτὸς καὶ ἐντὸς τοῦ μνημείου χώρου ἀπὸ τῶν ἐρειπίων, χωμάτων, κλπ. (Πί ν. 223 α). Κατὰ τὴν ἐργασίαν ἐγένετο καὶ διαλογὴ τῶν ἀρχιτεκτονικῶν καὶ λοιπῶν διακοσμητικῶν μελῶν, ὡς καὶ τῶν κυριωτέρων οἰκοδομικῶν ὑλικῶν.

β) Κατὰ τὸν καθαρισμὸν τοῦ ἐσωτερικοῦ διεπιστώθη, ὅτι τὸ δάπεδον εἶχε κατέλθει κατὰ 0,50 μ. ἀπὸ τοῦ ἀρχικοῦ τοῦ ἐπιπέδου (Πί ν. 223 β). Τοῦτο ὀφείλεται εἰς ἐνέργειαν ἀρχαιοκαπήλων πρὸς ἀνεύρεσιν, πιθανῶς, κεκρυμμένου θησαυροῦ.

Ἐγένετο ἐνίσχυσις τῆς ὑποθεμελίωσεως καὶ ζευξίς τῶν ἀπέναντι τμημάτων αὐτῆς διὰ δοκῶν, εἴτα δὲ ἐπεστρώθη τὸ δάπεδον μέχρι τοῦ ἀρχικοῦ αὐτοῦ ὕψους.

γ) Κατὰ τὸν καθαρισμὸν τῆς ἀνωδομίας ἀνευρέθησαν στοιχεῖα, τὰ ὁποῖα δεικνύουσι τὸν τρόπον τῆς διαμορφώσεως τῶν κεραίων καὶ τῶν διαφόρων τμημάτων τῆς στέγης, ὡς καὶ τὴν μορφήν καὶ τὰς διαστάσεις τῶν κεράμων.

δ) Ἐγένετο ἀποχωμάτωσις πέραξ τοῦ μνημείου εἰς ἀκτῖνα 3.50 μ. περίπου καὶ εἰς βάθ. 0,50-1.50 μ.

ε) Ἐγένετο συμπλήρωσις τῆς τοιχοδομίας (Πί ν. 223 γ) καὶ ἀποκατάστασις ἐν μέρει τῶν τριῶν κογχῶν τοῦ ἱεροῦ (Πί ν. 223 δ).

Παραλλήλως, ἐπεσημάνθησαν μέλη ἀνήκοντα εἰς παλαιοχριστιανικὸν κτίσμα παρὰ τὴν θέσιν Παζαράκι εἰς ἀπόστασιν ὀλίγων ἑκατοντάδων μέτρων ἀπὸ τοῦ Ἁγ. Νικολάου. Τὰ κυριώτερα τῶν μελῶν τούτων περισυνελέγησαν καὶ μετεφέρθησαν πρὸς φύλαξιν εἰς τὸν Ἁγ. Νικόλαον.

Αἱ ἐργασίαι θὰ συνεχισθῶσι τὸ ἐπόμενον ἔτος (1969).

ΚΑΜΕΝΑ ΒΟΥΡΛΑ

Μονὴ Μεταμορφώσεως - Ἁγιά

Τὸ καθολικὸν τῆς μονῆς, τὸ σωζόμενον σή-

μερον εἰς τὴν μορφήν τῆς τρικλίτου καμαροσκεποῦς βασιλικῆς (ΑΔ 17 (1961-62): Χρονικά, σ. 164 καὶ 20 (1965): Χρονικά, σ. 310), παρουσίαζεν ἐπικινδύνους ρωγμὰς εἰς τὴν τοιχοποιίαν καὶ ἀποκολλήσεις τῶν τοίχων (Πί ν. 224 α), διέτρεχε δὲ σοβαρὸν κίνδυνον ἐκ τῆς εἰσροῆς τῶν ὑδάτων λόγῳ τῆς κατεστραμμένης κεραμώσεώς του.

Διὰ τὴν στερέωσιν καὶ ἀσφάλειαν τοῦ κτίσματος ἐγένετο κατὰ τὸ ἔτος 1968 μέρος τῶν ἐργασιῶν τῶν προβλεφθεισῶν ὑπὸ τῆς οἰκείας μελέτης τῆς συνταχθείσης ὑπὸ τῆς Ὑπηρεσίας:

α) Στέγη. Ἀφηρέθησαν αἱ κατεστραμμένοι κέραμοι (Πί ν. 224 β) καὶ τὰ κάτωθεν τούτων προστεθέντα κατὰ καιροὺς «μπάζα».

Ἡ ἑκτασις ὀλοκλήρου τῆς στέγης ἐκαλύφθη διὰ μανδύου ἐξ ὀπλισμένου σκυροδέματος καὶ ἐν συνεχείᾳ ἐπανετοποθετήθησαν αἱ κέραμοι, συμπληρωθεῖσαι δι' ὁμοίων παλαιῶν. Τὸ αὐτὸ ἐγένετο καὶ εἰς τὰς στέγας τῶν τριῶν κογχῶν τοῦ ἱεροῦ.

β) Ἐσφαλίσθη ἡ ἀνωδομία διὰ τῆς κατασκευῆς εἰς τὰς κορυφὰς τῶν τοίχων καὶ καθ' ὄλην τὴν περιμετρον τούτων ἰσχυροῦ «σενάζ», 0,30 × 0,30 μ., ἀθεάτου ἐξωτερικῶς.

γ) Ἐστερεώθησαν αἱ ἀντηρίδες, αἱ ὑποστηρίξουσαι τοὺς μακροὺς τοίχους τοῦ ναοῦ.

δ) Ἐγένετο ἀποχωμάτωσις πέραξ τοῦ κτίσματος διὰ τὴν προστασίαν αὐτοῦ ἐκ τῆς ὑγρασίας.

ε) Ἀφηρέθησαν διάφοροι ἐκ σιμέντου κατασκευαί, αἵτινες ἐπέφερον αἰσθητικὴν ζημίαν εἰς τὸ κτίσμα.

ΝΕΡΑΤΙΑ ΣΤΥΛΙΑΙΟΣ

Μονὴ Ἁγίου Βλασίου

Ὁ ζωγραφικὸς διάκοσμος τοῦ καθολικοῦ καὶ τοῦ προσκεκολλημένου εἰς τὴν Β. πλευρὰν αὐτοῦ παρεκκλησίου τοῦ Ἁγ. Βλασίου τῆς ὡς ἄνω μονῆς (ΑΔ 17 (1961-62): Χρονικά, σ. 166), ἠπειλεῖτο ἐκ τῆς εἰσροῆς τῶν ὑδάτων διὰ τῶν κατεστραμμένων κεράμων τῆς στέγης καὶ ἐκ τῆς ὑγρασίας.

Πρὸς ἀντιμετώπισιν τοῦ κινδύνου τούτου ἐγένοντο αἱ ἑξῆς ἐργασίαι:

α) Ἀνάσυρις κεράμων καὶ συμπλήρωσις τούτων δι' ὁμοίων παλαιῶν. Κατὰ τὴν ἐργασίαν ταύτην παρετηρήθη, ὅτι αἱ κέραμοι ἐβαινον ἐπὶ σανιδώματος (πέτσωμα), ὑποβασταζομένου ὑπὸ δοκίδων, εὐρισκομένων κατὰ 0,80 μ. ὑψηλότερον τῆς ἄνω ἐπιφανείας τῶν καμαρῶν καὶ τῶν λοιπῶν στοιχείων τῆς ἀνωδομίας.

Ἐξ αὐτοῦ συμπεραίνεται, ὅτι ἀρχικῶς τὰ μέρη

της στέγης του ναού είχαν διάφορον διαμόρφωσιν της σημερινής.

β) Ἐνάσυρσις κεράμων μετὰ συγχρόνου ἀντικαταστάσεως τῶν ξυλίνων κατασκευῶν ἐγένετο καὶ εἰς τὴν στέγην τοῦ ἐσωνάρθηκος καὶ τοῦ ἀνοικτοῦ ἐξωνάρθηκος.

γ) Ἐγένετο ἀποχωμάτωσις περίξ τοῦ ναοῦ καὶ διαρρῦθμισις τῶν κλίσεων τοῦ ἐδάφους πρὸς ἀπομάκρυνσιν τῶν ὑδάτων.

Εἰς τὴν ἐξωτερικὴν ἐπιφάνειαν τοῦ Β. τοίχου τοῦ ναοῦ (Πί ν. 224 γ) ἀνεγνώσθη ἡ διὰ θραυσμάτων κεράμων χρονολογία: *ΕΤΟΣ ΑΨΜΣ* (1746).

Τὸ ἔτος τοῦτο ἀφορᾷ, ἀσφαλῶς, εἰς τὴν κατασκευὴν τοῦ κτηρίου. Ὑπενθυμίζεται, ὅτι ἡ τοιχογράφησις τοῦ ἐγένετο ἕξ ἔτη ἀργότερον, σμφῶνως πρὸς ἑτέραν ἐπιγραφὴν, ἣτοι: 1752 (βλ. ΑΔ, ἔ.ά.).

ΔΑΦΝΟΥΣΙΑ ΛΟΚΡΙΔΟΣ

Παλαιοχριστιανικὴ βασιλική

Μετὰ τὴν ἐπισκευὴν τοῦ ψηφιδωτοῦ δαπέδου πρὸ τριῶν ἐτῶν (ΑΔ 21 (1966): Χρονικά, σ. 246) ὁ χώρος τῆς βασιλικῆς εἶχε καλυφθῆ ὑπὸ πυκνοτάτης ἀγρίας βλαστήσεως. Ἡ βλάστησις ἀπεκόπη, ἐκαθαρίσθη ὁ χώρος τοῦ μνημείου καὶ ἐτακτοποιήθησαν τὰ μαρμάρινα μέλη αὐτοῦ.

ΑΓΙΟΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΛΟΚΡΙΔΟΣ

Οἱ κάτοικοι τοῦ παραθαλασίου χωρίου τοῦ Ἁγίου Κωνσταντίνου Λοκρίδος θέλουσι νὰ καταδαφίσουν τὸν ὑπάρχοντα σήμερον ὁμόνυμον ἐνοριακὸν ναὸν καὶ νὰ ἀνεγείρουν εἰς τὴν θέσιν του νέον.

Ἐπειδὴ, παρὰ τὸν ναὸν ὑπάρχει ὡς γνωστὸν (ΑΔ 22 (1967): Χρονικά, σ. 292) ψηφιδωτὸν δάπεδον ἐντὸς μεταγενεστέρου ταπεινοῦ οἰκίσκου, ἐκρίθη ἀναγκαῖον νὰ προηγηθῆ ἀνασκαφικὴ ἔρευνα πρὸς καθορισμὸν τοῦ κτηρίου, εἰς ὃ ἀνήκε τὸ ψηφιδωτὸν.

Ὅπως, ἀνεσκάφη ἔκτασις, μήκ. 27, πλ. 20 καὶ βάθ. 1.55 μ., πρὸς Ν. τοῦ σημερινοῦ ναοῦ τοῦ Ἁγ. Κωνσταντίνου. Εὐρέθησαν λείψανα τοιχοδομίας πολλῶν οἰκοδομικῶν περιόδων, ἐκ τῶν ὁποίων ἡ παλαιότερα, λίαν ἐπιμελεμένης κατασκευῆς κατὰ τὸ μικτὸν σύστημα ἐκ πλίνθων, διαστ. 0,30 × 0,30 μ., καὶ κοινῆς τοιχοποιίας,

ἀνήκει εἰς λουτρικὸν κτίσμα δυνάμενον καὶ ἐκ τῶν λοιπῶν εὐρημάτων νὰ χρονολογηθῆ εἰς τοὺς μεταξὺ τῆς ὑστερορρωμαϊκῆς καὶ τῆς παλαιοχριστιανικῆς περιόδου χρόνους (Πί ν. 224 δ). Μέρος τοῦ κτίσματος τῆς πρώτης ταύτης περιόδου ἀπετέλει καὶ τὸ διασωθὲν μέχρι σήμερον ψηφιδωτὸν δάπεδον (βλ. ΑΔ, ἔ.ά.). Ἐπὶ τῶν ἐρειπίων τοῦ κτίσματος τῆς πρώτης περιόδου κατασκευάσθησαν, ὡς συνάγεται ἐκ τῶν λειψάνων, οἰκοδομαὶ κατὰ τὴν παλαιοχριστιανικὴν, βυζαντινὴν καὶ μεταβυζαντινὴν περίοδον.

Τὰ δάπεδα τῶν κατασκευῶν τούτων, ἄλλοτε ἐκ πηλίνων πλακῶν, ἄλλοτε ἐκ πατημένου χώματος καὶ ἄλλοτε ἐκ χαλίκων καὶ ἀσβέστου, εὐρέθησαν εἰς διάφορα ὕψη.

Λόγω τῆς ἀποκαλύψεως τῶν ἐρειπίων τοῦ ἀρχαίου λουτροῦ, ἡ θέσις τῆς ἀνεγέρσεως νέας ἐκκλησίας μετετέθη ὀλίγα μέτρα ΒΑ. τῆς καθορισθείσης πρότερον.

Περισυνελέγησαν ὄστρακα ἀγγείων καὶ νομίσματα χαλκᾶ ὑστερορρωμαϊκῆς, παλαιοχριστιανικῆς καὶ μεταγενεστέρας περιόδων.

Β'. ΦΩΚΙΣ

ΓΡΑΒΙΑ

Μονὴ Παντανάσσης ἢ Πανάσσαρη

Συνεχίσθησαν καὶ κατὰ τὸ λήξαν ἔτος (1968) αἱ ἀρξάμεναι ἐργασίαι στερεώσεως καὶ ἀποκαταστάσεως τῆς παρὰ τὴν Γραβιὰν μονῆς Παντανάσσης, περιγραφή τῆς ὁποίας ἐγένετο ἡδη ἐν ΑΔ 23 (1968): Χρονικά, σ. 252 - 258.

Αἱ κυριώτεροι τῶν γενομένων ἐργασιῶν εἶναι αἱ ἑξῆς:

- α) Ἐπισκευὴ κεραμώσεως.
- β) Ἀνακατασκευὴ ὑπερθύρου τῆς ἀπὸ τοῦ νάρθηκος εἰς τὸν ναὸν εἰσόδου καὶ ἀποκατάστασις Δ. θύρας.
- γ) Σποραδικαὶ ἐπισκευαὶ τοιχοδομίας.
- δ) Κατεδάφισις ξυλοστέγου ἀκαλαισθήτου ἐξωνάρθηκος, προστεθέντος εἰς τὴν Δ. πλευρὰν εἰς τοὺς μετὰ τὸν τελευταῖον πόλεμον χρόνους.
- ε) Διαμόρφωσις κλίσεων ἐδάφους πρὸς ἀπομάκρυνσιν τῶν ὑδάτων, καὶ
- ς) Καθαρισμὸς καὶ συντήρησις τοῦ ζωγραφικοῦ διακόσμου. Ἡ περὶ τῆς τελευταίας ταύτης ἐργασίας ἔκθεσις ὑπάγεται εἰς τὴν ἀρμοδιότητα τοῦ ΚΕΣ.

ΠΑΥΛΟΣ ΛΑΖΑΡΙΔΗΣ

Π Ι Ν Α Κ Ε Σ

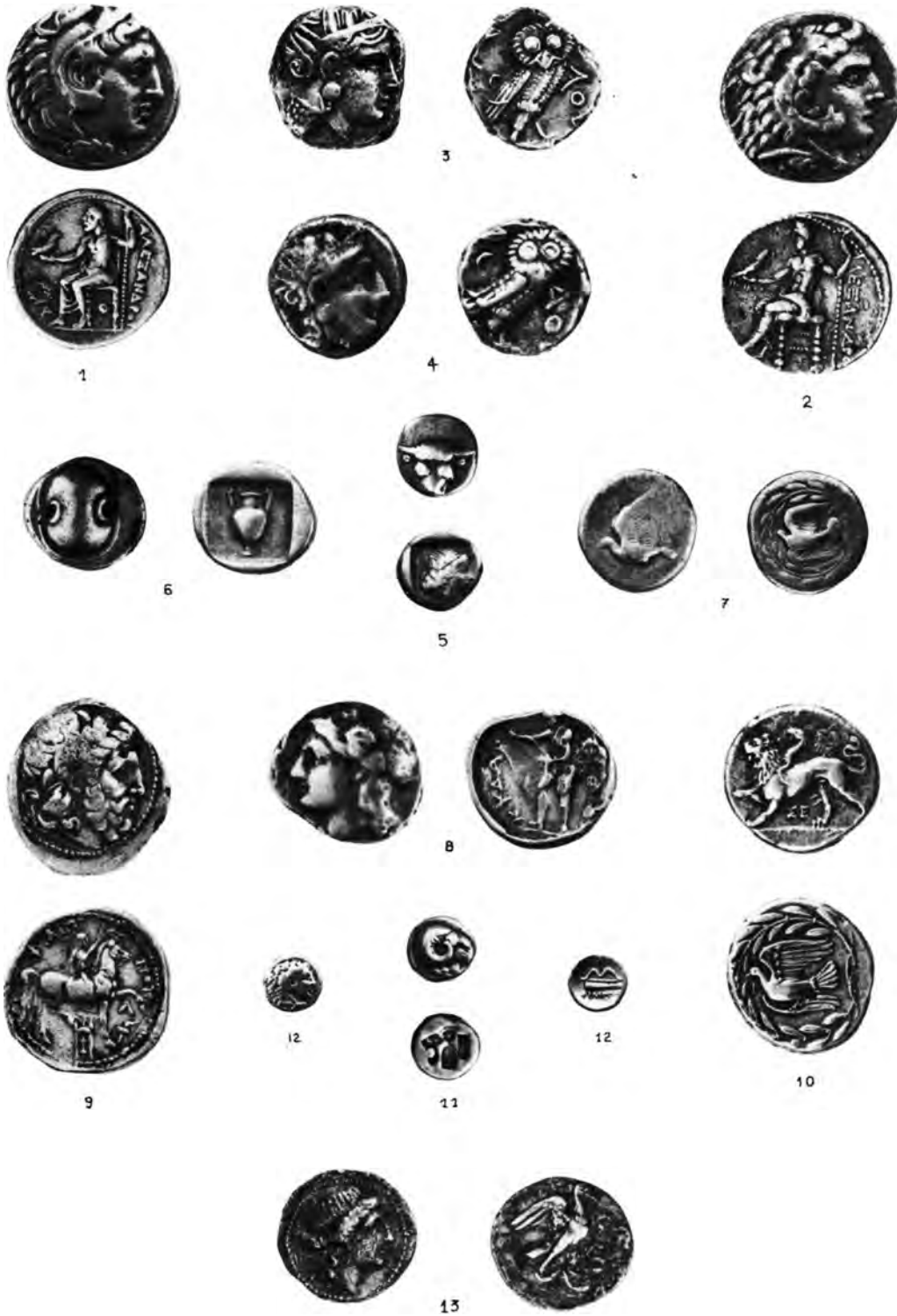

Ἀθήναι. Ἐθνικὸν Ἀρχαιολογικὸν Μουσεῖον : α. Βάσις ἀμφιγλύφου στήλης μετὰ τῆς συγκολληθείσης ἐπιγραφῆς, β. Ἐπιτύμβια στήλη Λέοντος καὶ Λεοντίου μετὰ τὴν συγκόλλησιν τοῦ νέου τμήματος

Ἀθήναι. Ἐθνικὸν Ἀρχαιολογικὸν Μουσεῖον : α. Τμήμα ἀναγλύφου συνανήκον εἰς τὴν ὑπ' ἀριθ. Εἰρ. 768 στήλην, β. Ἀγαλμάτιον Ἡρακλέους ἐξ Ἀμπελοκήπων μετὰ τὸν καθαρισμὸν

Β. ΚΑΛΛΙΠΟΛΙΤΗΣ

Ἀθήναι. Νομισματικὴ Συλλογὴ

14

15

17

16

16

18

20

19

21α

21

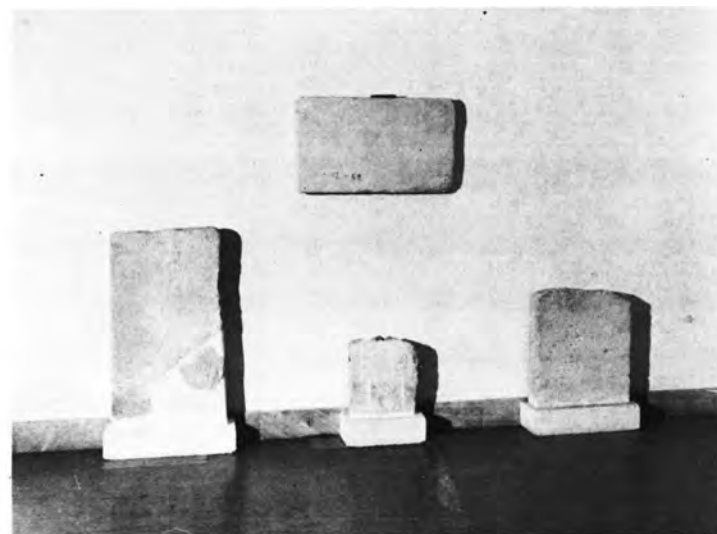
21α

22

Ἀθήναι. Νομισματική Συλλογή

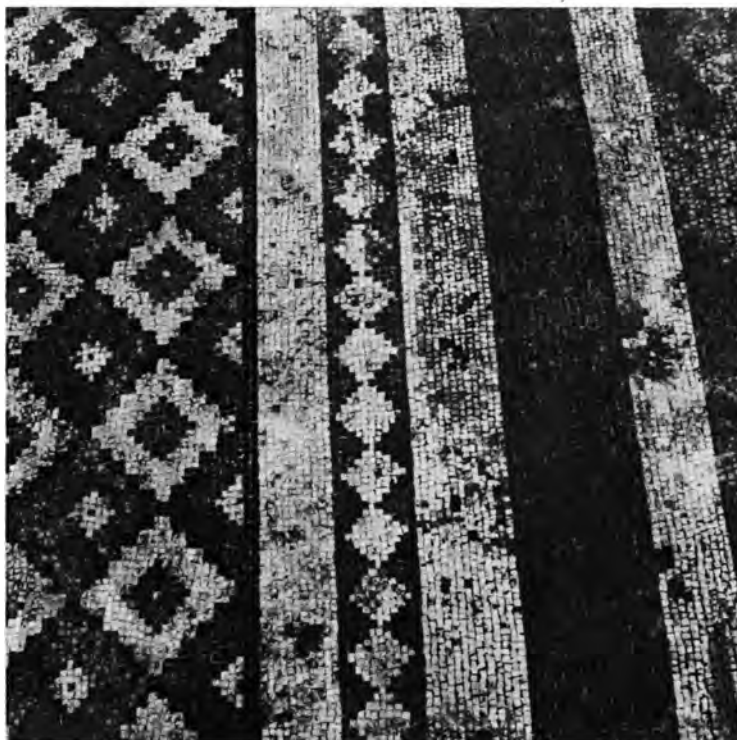

Ἄθηναι. Ἐπιγραφικὴ Συλλογὴ : α. Βάθρον περιρραντηρίων εἰς τὴν 2αν αἴθουσαν, β. Στήλαι πεσόντων (EM 10231 - 13376, EM 13375, EM 10230) καὶ τὸ ἐπιτύμβιον τῶν Κορινθίων (EM 22) εἰς τὴν 11ην αἴθουσαν, γ. Ἡ EM 13366 ἐπιγραφή εἰς τὴν 9ην αἴθουσαν, δ. Αἱ στήλαι τοῦ Δ. ὑποστύλου, « Κατάλογοι τῶν ἐπιμελητῶν τῶν νεωρίων »

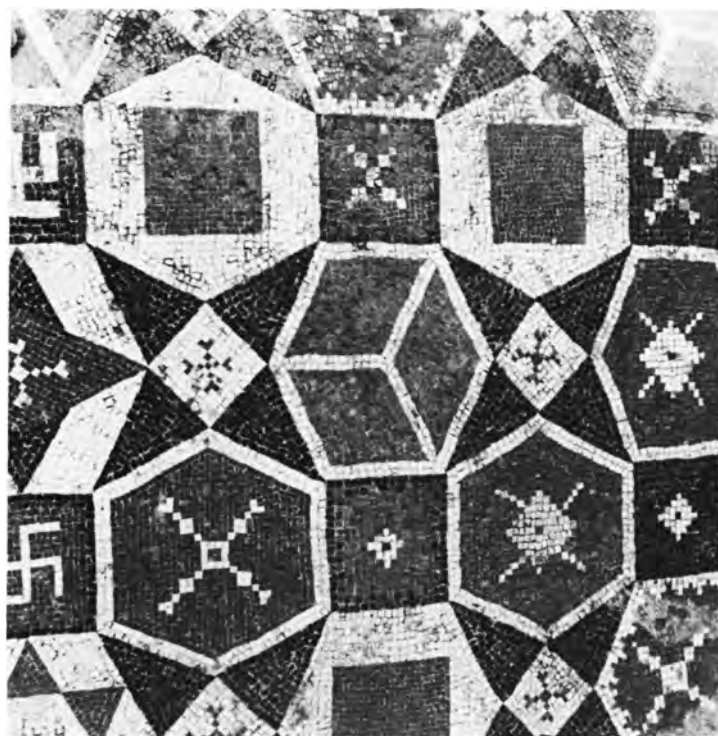

Βυζαντινὸν Μουσεῖον. Φορητὴ εἰκὼν Ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Προδρόμου μετὰ σκηνῶν ἐκ τοῦ βίου του

Α. Κ. ΟΡΛΑΝΔΟΣ

Ἄθῆναι : α - β. Λεπτομέρειαι ψηφιδωτοῦ δαπέδου ἐξ οἰκοπέδου ἐπὶ τῆς ὁδοῦ Διονυσίου Ἀρεοπαγίτου

Ἀθήναι : α - β. Λεπτομέρειαι ψηφιδωτοῦ δαπέδου ἐξ οἰκοπέδου ἐπὶ τῆς ὁδοῦ Διονυσίου Ἀρεοπαγίτου

Α. Κ. ΟΡΛΑΝΔΟΣ

Ἀθήναι : α - γ. Τμήμα ψηφιδωτοῦ δαπέδου ἐξ οἰκοπέδου ἐπὶ τῆς ὁδοῦ Εὐριπίδου

Α. Κ. ΟΡΛΑΝΔΟΣ

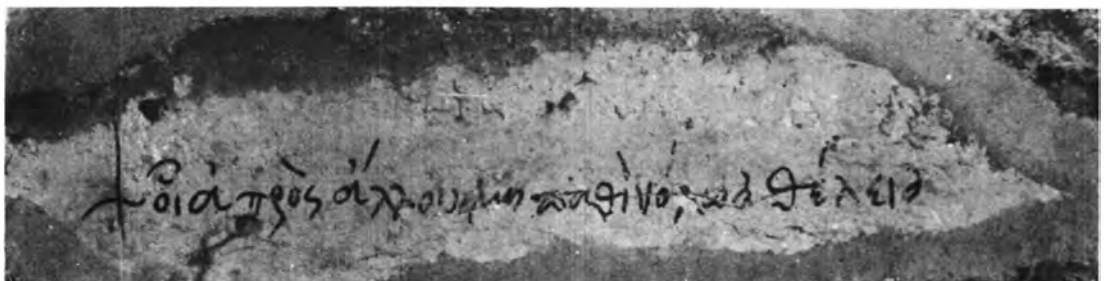

Θεσσαλονίκη. Οικόπεδον Ἡλιοπούλου ὁδοῦ Ἀθηνᾶς : α - δ. Ψηφιδωτὸν δάπεδον κατὰ τὰς ἐργασίας

α. Δήλος. Περιοχή Σκαρδανᾶ. Ψηφιδωτὸν δάπεδον με παράστασιν κεφαλῆς ταύρου, β. Βέροια. Ναὸς Ἁγίου Γεωργίου. Δ. τοῖχος. Τοιχογραφία τῆς Κοιμήσεως (τοῦ ἔτους 1642), κατὰ τὴν διάρκειαν τῶν ἐργασιῶν

Α. Κ. ΟΡΛΑΝΔΟΣ

Μονή Πεντέλης, Ναός Ἁγίας Τριάδος : α - β. Τοιχογραφία καὶ ἐπιγραφή μετὰ τὸν καθαρισμὸν

Α. Κ. ΟΡΛΑΝΔΟΣ

Κύθηρα. Ναός Ἁγίου Δημητρίου εἰς Ποδῦρκο. Παρεκκλήσιον Ἁγίου Βασιλείου : α - β. Τοιχογραφία
πρὸ καὶ μετὰ τὸν καθαρισμὸν

Α. Κ. ΟΡΛΑΝΔΟΣ

Μυστράς. Ναός Ἁγίου Δημητρίου (Μητρόπολις) : α - β. Τοιχογραφίαι μετὰ τὸν καθαρισμὸν

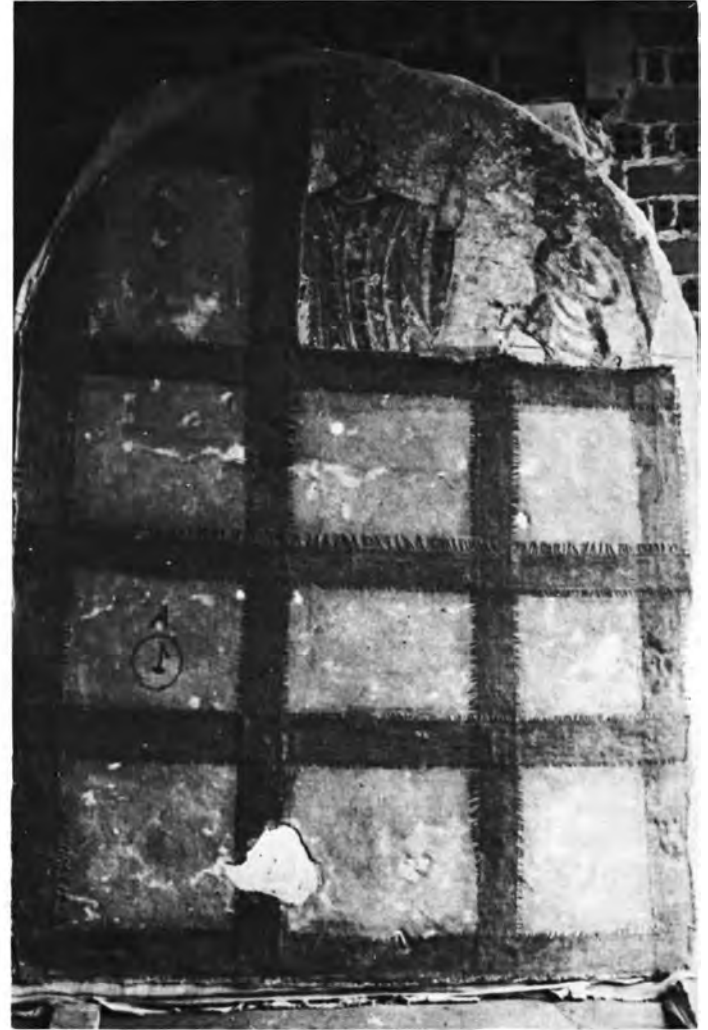
Α. Κ. ΟΡΛΑΝΔΟΣ

Μυστράς. Ναός Ἁγίου Δημητρίου (Μητρόπολις) : α - β. Τοιχογραφίαι μετὰ τὸν καθαρισμὸν

Αίτωλία. Καστράκι. Ναός Παναγίας Πρεβέντζας : α - β. Ἀποτειχισθεῖσαι τοιχογραφίαι

Θεσσαλονίκη. Πανεπιστημιούπολις : α - β. Παλαιοχριστιανικός τάφος

Α. Κ. ΟΡΛΑΝΔΟΣ

Κεφαλληνία. Ἄργοστόλιον. Ναὸς Ἁγίου Ἀνδρέου: α - β. Φορητὴ εἰκὼν

Κρήτη. Μελισσουράκι Μυλοποτάμου Ρεθύμνης. Ναός Ἁγίου Γεωργίου : α - β. Τοιχογραφίαι μετὰ τὸν καθαρισμὸν

Α. Κ. ΟΡΛΑΝΔΟΣ

Κρήτη. Μελισσουργάκι Μυλοποτάμου Ρεθύμνης. Ναός Ἁγίου Γεωργίου : α - β. Τοιχογραφίαι μετὰ τὸν καθαρισμὸν

Α. Κ. ΟΡΛΑΝΔΟΣ

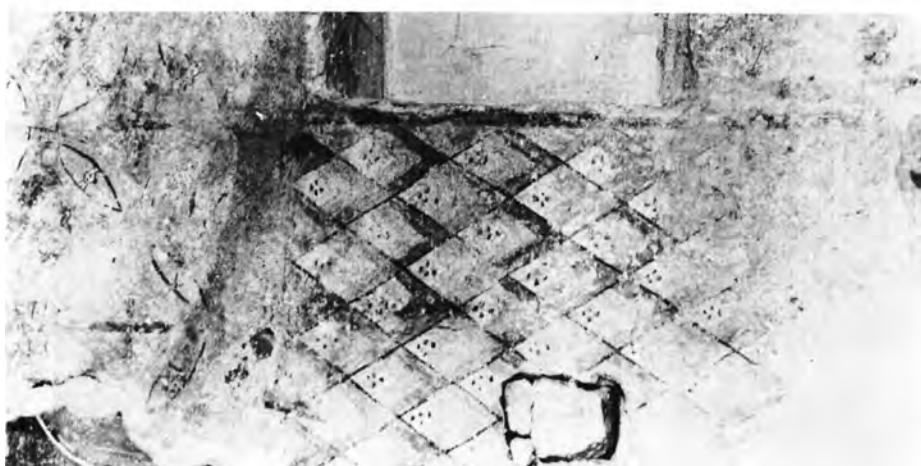
Κρήτη. Λιθίνες Σητείας : α - β. Φορητή εικών Σταυρώσεως πρό και μετά τὸν καθαρισμὸν

Α. Κ. ΟΡΛΑΝΔΟΣ

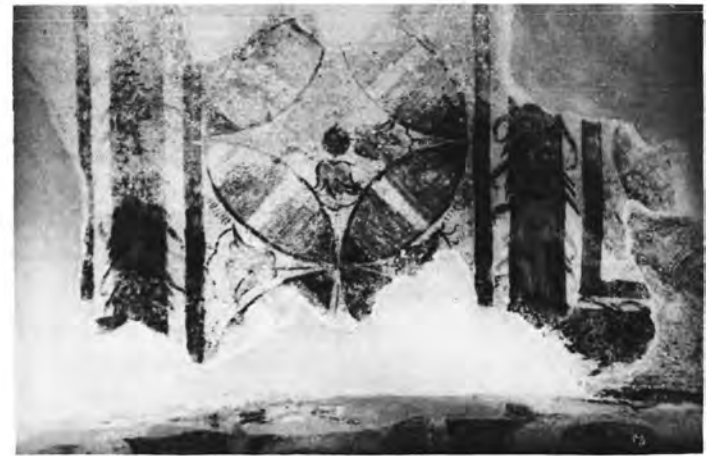
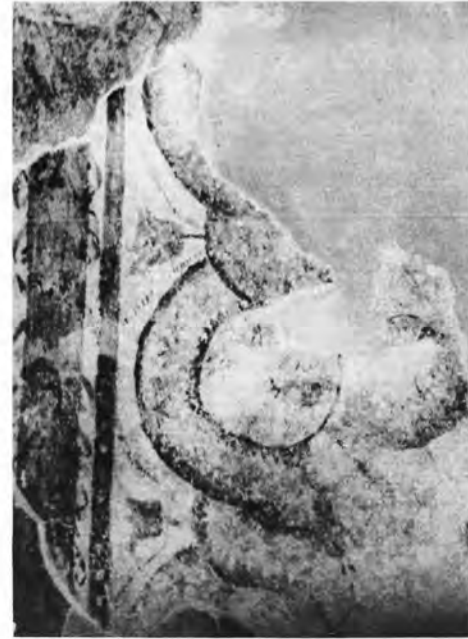
Κρήτη. Ναός Ἁγίου Νικολάου τῆς πόλεως Ἁγ. Νικολάου Μεραμπέλου : α - γ. Τοιχογραφίαι μετὰ τὸν καθαρισμὸν

Α. Κ. ΟΡΛΑΝΔΟΣ

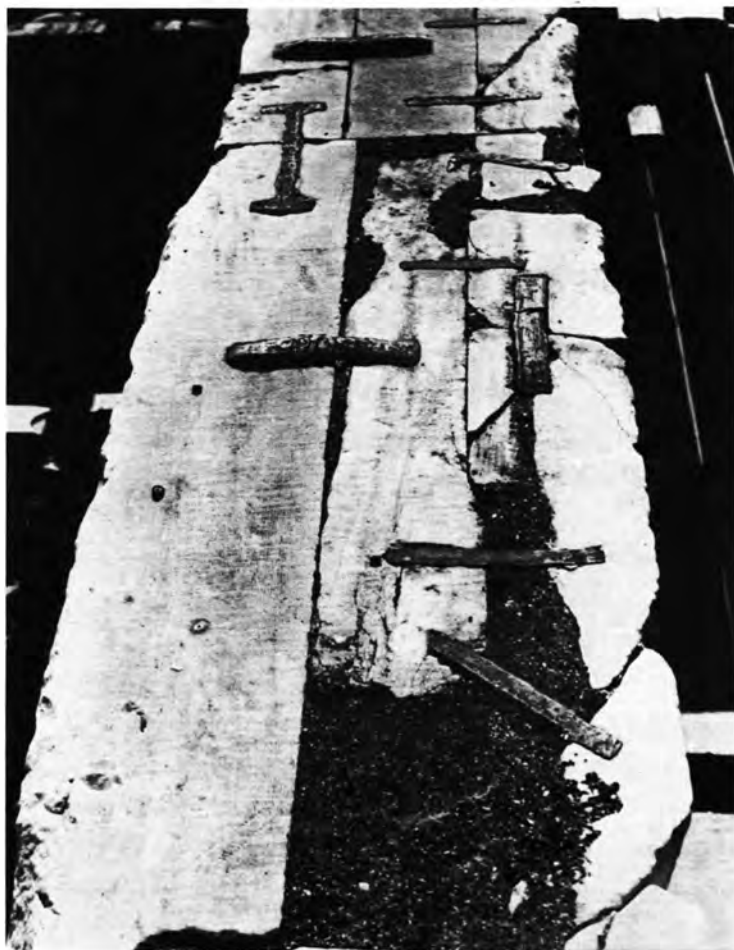
Κρήτη. Ναός Ἁγίου Νικολάου τῆς πόλεως Ἁγ. Νικολάου Μεραμπέλου : α - γ. Τοιχογραφίαι μετὰ τὸν καθαρισμὸν

Α. Κ. ΟΡΛΑΝΔΟΣ

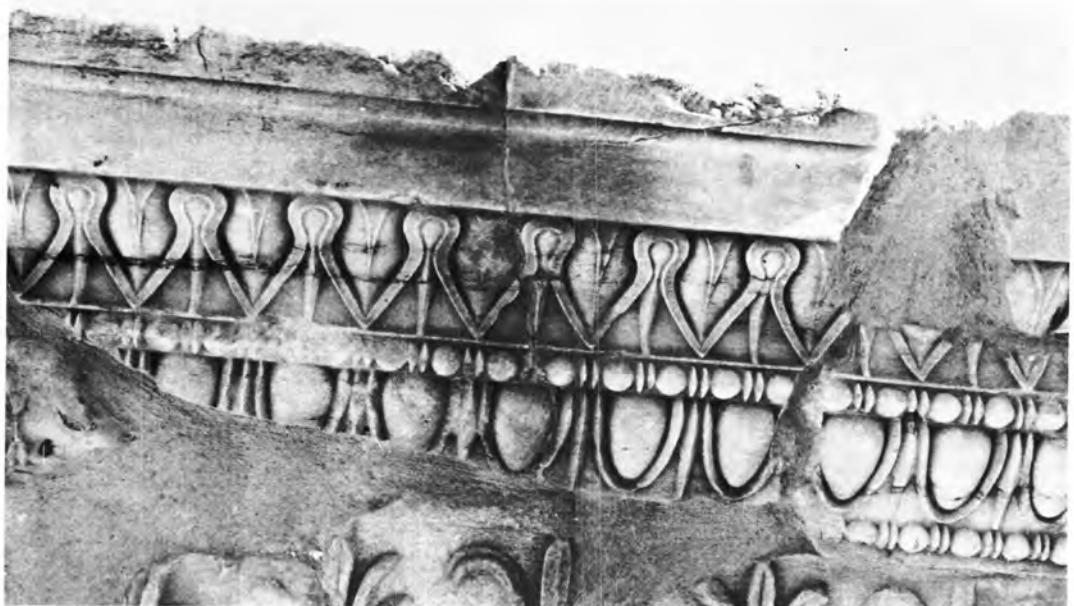
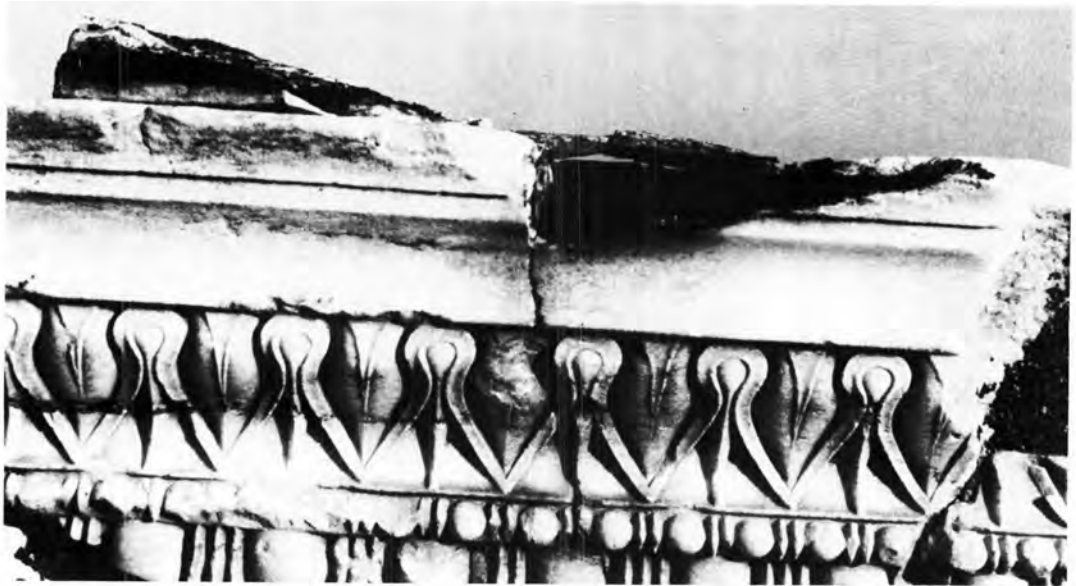
Κρήτη. Ναός Ἁγίου Νικολάου τῆς πόλεως Ἁγ. Νικολάου Μεραμπέλου : α - γ. Τοιχογραφίαι μετὰ τὸν καθαρισμὸν

Α. Κ. ΟΡΛΑΝΔΟΣ

Ἀθήναι : α - β. Ἡ ἄνω ἐπιφάνεια τῆς ἐπικρανίτιδος τῆς Ν. πλευρᾶς τοῦ Ἐρεχθείου πρὸ καὶ μετὰ τὰς ἐργασίας συντηρήσεως

Γ. ΔΟΝΤΑΣ

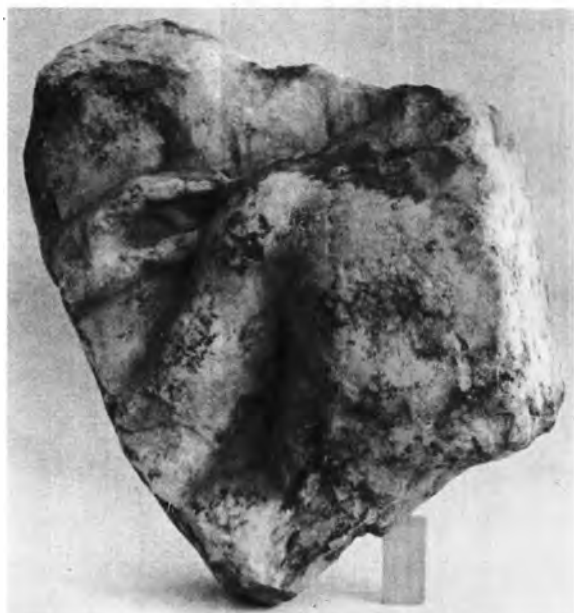
Ἄθηναι : α - β. Ἡ Ν. ὄψις τμήματος τῆς ἐπικρανίτιδος τοῦ Ἐρεχθείου πρὸ καὶ μετὰ τὰς ἐργασίας συντηρήσεως

Γ. ΔΟΝΤΑΣ

Ἄθῆναι : α - β. Τμήμα τῆς ἐπικρανίτιδος τῆς Ν. πλευρᾶς τοῦ Ἐρεχθείου πρὸ καὶ μετὰ τὴν ἀντικατάστασιν τοῦ ὀξειδωμένου συνδέσμου

Γ. ΔΟΝΤΑΣ

Ἄθηναι : α. Τμήμα ἐπιτυμβίου στήλης ἐκ τῆς περιοχῆς πρὸς Δ. τοῦ Ὠδείου Ἡρώδου τοῦ Ἀττικοῦ, β. Κάτω τμήμα γυναικείου ἀγάλματος ἐκ τῆς Ἀκροπόλεως, γ. Τμήμα ἀναγλύφου ἐκ τῆς Πλάκας, δ. Γυναικεία κεφαλὴ ἐκ τῆς ὁδοῦ Ἄρεως 16

Ἀθήναι. Οικόπ. Ψαρίδη (ὁδὸς Ἀδριανοῦ 78) : α. Ἄποψις ἀνασκαφῆς, β. Ὁ Β. τοῖχος τοῦ Πανθέου

Γ. ΔΟΝΤΑΣ

Ἀθηναί. Οἰκόπ. Ψαρίδη (ὁδὸς Ἀδριανοῦ 78) : α. Σταυροειδῆς πεσσὸς τοῦ Πανθέου, β. Μαρμάρινον δάπεδον καὶ ὀρθομαμάρωσις

Γ. ΔΟΝΤΑΣ

Ἄθῆναι. Οἰκόπ. Ψαρίδη (ὁδὸς Ἄδριανοῦ 78) : α. Θεμελίωσις τῶν τοίχων τοῦ Πανθέου, β. Τοῖχοι παλαιότερων κτηρίων εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τοῦ Πανθέου

Γ. ΔΟΝΤΑΣ

Ἀθήναι. Οἰκόπ. Ψαρίδη (ὁδὸς Ἀδριανοῦ 78) : α. Τοῖχοι παλαιότερων κτηρίων εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τοῦ Πανθέου (πρβλ. Πί ν. 31 β), β. Τὸ μεταξὺ τοῦ βορείου τοῖχου τοῦ Πανθέου καὶ τοῦ τοῖχου Α ἀνασκαφέν τμήμα

Γ. ΔΟΝΤΑΣ

Ἄθηναι. Οἰκόπ. Ψαρίδη (ὁδὸς Ἀδριανοῦ 78): α - β. Ἐνσφράγιστοι λαβαὶ ἀμοφορέων, γ - δ. Ὀξυ-
πύθμενοι ἀμοφορεῖς

Γ. ΔΟΝΤΑΣ

Ἀθήναι. Οικόπ. Ψαρίδη (ὁδὸς Ἀδριανοῦ 78) : α. Ἀγγεῖα ἐκ τῆς ἀνασκαφῆς, β. Δάπεδον ἐκ χαλίκων

Ἄθῆναι. Οἰκόπ. Λογοθέτη (ὁδὸς Πνυκὸς 10) : α. Ἄγγεῖα ἐκ τῆς δεξαμενῆς, β. Ἐποψὶς ἀνασκαφῆς

Ἀθήναι. Οἰκόπ. Λογοθέτη (δόδος Πνυκός 10) : α. Ἀγγεῖα ἐκ τῆς δεξαμενῆς, β. Τὸ στόμιον τῆς δεξαμενῆς

Ἀθήναι. Ὁδὸς Ἁγ. Γεωργίου Καρύτση καὶ Πραξιτέλους : α - γ. Πήλινα ἀγγεῖα

Ἀθήναι : α. Ἀναλημματικός τοῖχος ἀποκαλυφθεὶς εἰς οἰκόπ. ἐπὶ τῶν ὁδῶν Βεΐκου 39 καὶ Στρατηγοῦ Κοντοῦλη, β. Ἄποψις τοῦ τείχους τῆς πόλεως (τοῦ 4ου αἰ. π.Χ.), ἀποκαλυφθέντος ἐπὶ τῆς ὁδοῦ Βούρβαχη 3

Ο. ΑΛΕΞΑΝΔΡΗ

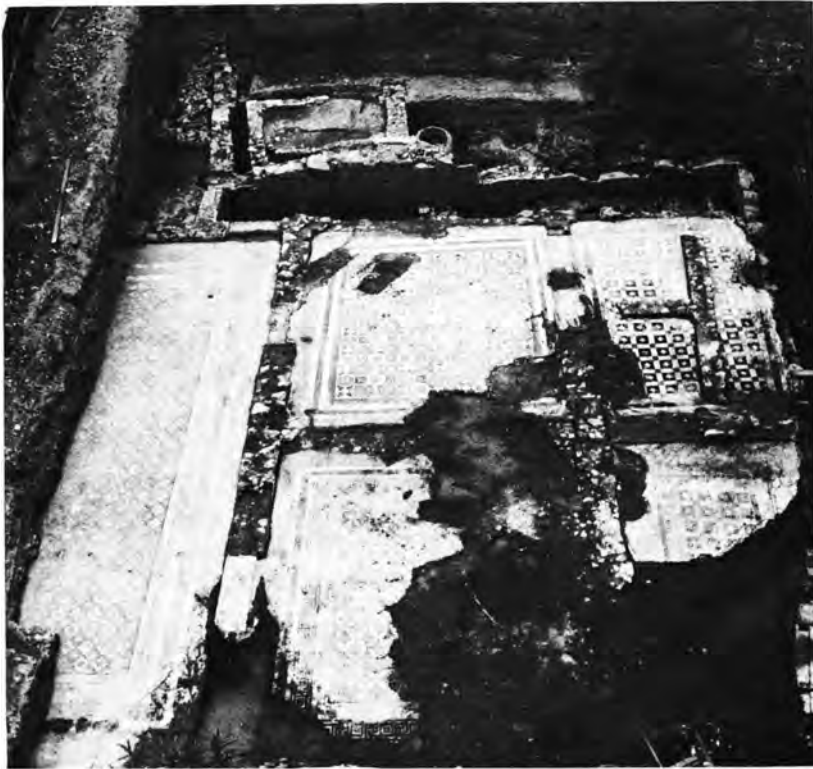

Ἄθηναι. Ὀδὸς Βούρβαχη 3 : α - β. Πήλινον εἰδώλιον καὶ κεφαλὴ ἑτέρου, γ. Ἐρυθρόμορφος πυξίς

Ἄθηναι. Κάτωγιν ἀνασκαφῆς ἐπὶ τῶν ὁδῶν Διονυσίου Ἀρεοπαγίτου καὶ Προπυλαίων

Ο. ΑΛΕΞΑΝΔΡΗ

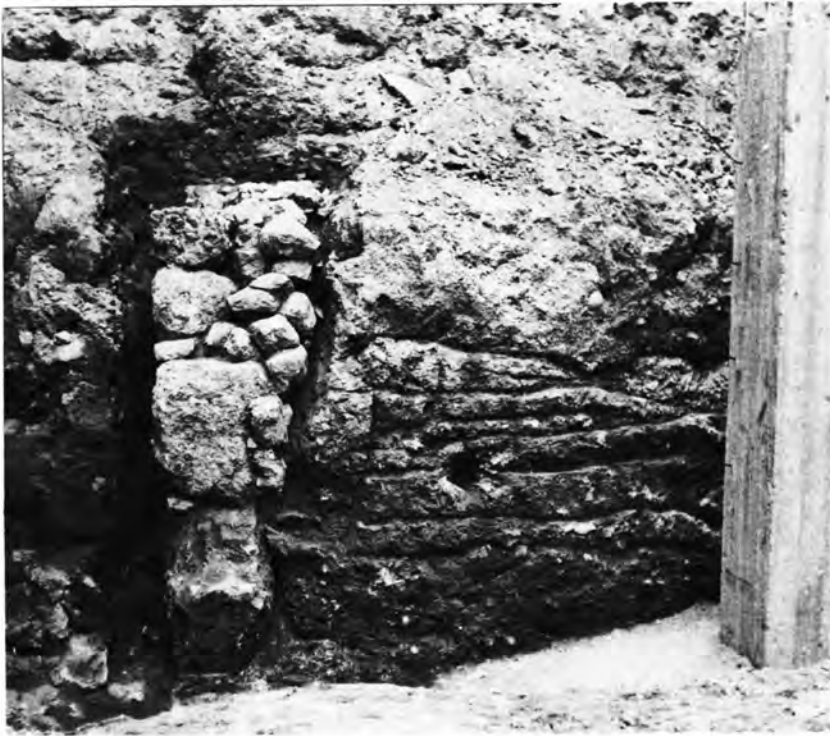
Ἄθηναι. Ὁδὸς Διονυσίου Ἄρεοπαγίτου καὶ Προπυλαίων : α. Μωσαϊκὰ δάπεδα, β. Τοιχοδομία δευτέρου περιβάλου

Ο. ΑΛΕΞΑΝΔΡΗ

Ἀθήναι: α-β. Πηλίνη λαβή σκεύους καί λύχνος ἐκ τοῦ κεραμικοῦ ἐργαστηρίου εἰς ὁδὸν Δημοφῶντος 5,
 γ. Ἐπιτύμβιος κιονίσκος ἐκ τῆς ὁδοῦ Δεινοχάρους 15, δ. Ταφικός ὑστερογεωμετρικός ἀμφορεύς ἐκ
 τῆς ὁδοῦ Δημοφῶντος 5

Ο. ΑΛΕΞΑΝΔΡΗ

Ἄθηναι : α. Τὸ Δ. ἀνάλημμα τῆς ἀποκαλυφθείσης εἰς τὴν ὁδὸν Διπύλου 8 ἀρχαίας ὁδοῦ, β. Τμῆμα τοῦ
τείχους τῆς πόλεως ἀποκαλυφθὲν εἰς τὴν ὁδὸν Διπύλου 11

Ο. ΑΛΕΞΑΝΔΡΗ

Ἄθῆναι: α. Τμήμα τοῦ Δ. πύργου τῶν Ἡρίων Πυλῶν ἀποκαλυφθὲν κατὰ τὴν συμβολὴν τῶν ὁδῶν Διτύλου καὶ Λεωκορίου, β. Ὁδὸς Ἰωσήφ τῶν Ρωγῶν 17. Τοῖχος ἐλληνιστικῆς οἰκίας μετ' ἐντετειχισμένων ἐνεπιγράφων βάθρων

Ἄθῆναι. Κάτωπις ἀνασκαφῆς ὕστερορωμαϊκῆς οἰκίας ἀποκαλυφθεῖσης εἰς τὴν ὁδὸν Κέκροπος 7 - 9

Ο. ΑΛΕΞΑΝΔΡΗ

Ἄθῆναι. Ὀδὸς Κέκροπος 7-9: α. Κεφαλὴ ἐξ ἀναγλύφου, β. Ἀνάγλυφον Κυβέλης, γ. Ἀναθηματικὸν ἀνάγλυφον

Ο. ΑΛΕΞΑΝΔΡΗ

Ἄθῆναι. Ὀδὸς Κέκροπος 7-9: α-δ. Πήλινα εἰδώλια

Ἀθήναι. Ὁδὸς Κέκροπος 7-9: α-δ. Πήλινον προσωπεῖον καὶ εἰδώλια

Ἀθῆναι. Ὁδὸς Λαμάχου 3 : α. Θραύσμα πηλίνου κάδου, β. Ἐποψὶς τῆς ἀποκαλυφθείσης ἀρχαίας ὁδοῦ

Ο. ΑΛΕΞΑΝΔΡΗ

Ἄθηναι : α. Μαρμαρινή γυναικεία κεφαλή ἐκ τῆς ὁδοῦ Λεωκορίου καὶ Λεπενιώτου, β. Μελανόμορφος σκύφος ἐκ τῆς ὁδοῦ Μακρυγιάννη 19 - 21, γ. Ἐποψὶς ἀνασκαφῆς ἐπὶ τῆς ὁδοῦ Μακρυγιάννη 19 - 21

Ἄθηναί. Ὀδὸς Μαραθῶνος 61 : α - γ. Ἐρυθρόμορφα ἀγγεῖα καὶ λευκὴ λήκυθος

Ἀθήναι. Ὁδὸς Μαραθῶνος 61 : α - γ. Μαρμάρινα ἀγάλματα in situ, ἐξ οἰκογενειακοῦ ταφικοῦ περιβόλου

Ο. ΑΛΕΞΑΝΔΡΗ

Ἀθήναι. Ὁδὸς Μαραθῶνος 61 : α. Ἀγάλματα ἐντετειχισμένα εἰς ὑστερορρωμαϊκὸν τοῖχον, β. Ἄγαλμα φιλοσόφου ἐκ τοῦ ὑστερορρωμαϊκοῦ τοίχου

Ο. ΑΛΕΞΑΝΔΡΗ

Ἀθήναι. Ὁδὸς Μύσανος : α. Τὸ ἐσωτερικὸν τῆς σαρκοφάγου, β. Ἡ σαρκοφάγος

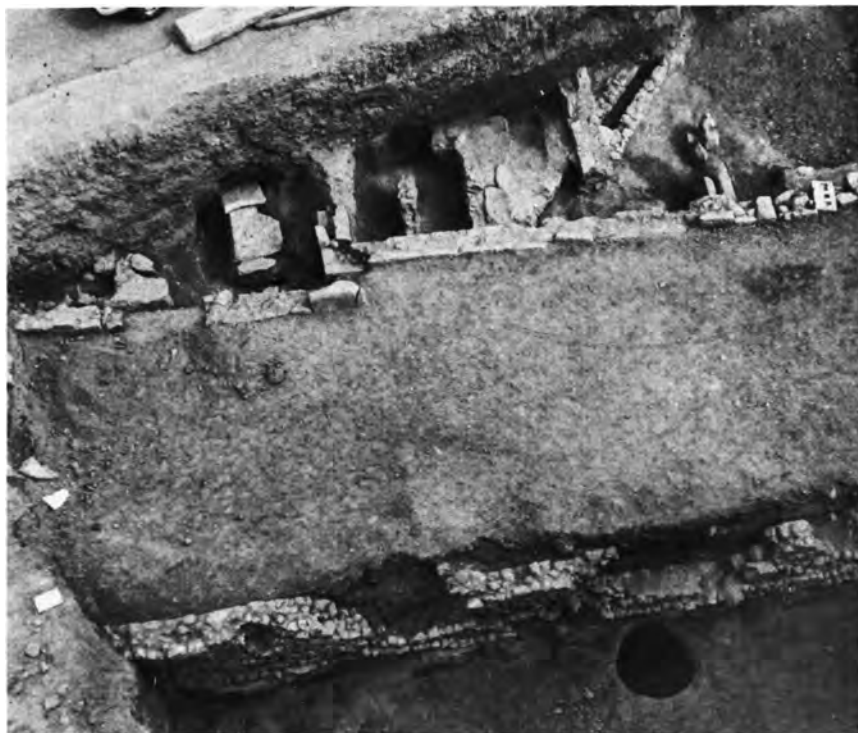

Ἀθήναι. Ὁδὸς Πουλοπούλου 18 : α - β. Μαρμάριναι γυναικεῖαι κεφαλαι

Ἄθῆναι. Ὁδὸς Πουλοπούλου 45 - 47: α. Ἐποψὶς τῆς ὁδοῦ πρὸς τὰς Πειραιϊκὰς Πύλας, β. Ἡ τοιχοδομία τοῦ ΒΑ. ἀναλήματος τῆς ἰδίας ὁδοῦ

Ο. ΑΛΕΞΑΝΔΡΗ

Ἀθήναι. Ὁδὸς Πουλοπούλου 45 - 47 : α. Τὸ Δ. τμήμα τῆς ὁδοῦ πρὸς Πειραιϊκὰς Πύλας μετὰ τοῦ κεραμικοῦ κλιβάνου καὶ τοῦ τάφου II, β. Τὸ ΝΑ. τμήμα τῆς ἰδίας ὁδοῦ

Ο. ΑΛΕΞΑΝΔΡΗ

Ἄθηναι : α. Ὁδὸς Προφ. Δανιήλ. Μαρμαρινὴ ἐπιτυμβία λήκυθος, β. Ὁδὸς Πουλοπούλου 45 - 47.
Ὁ τάφος III

Ο. ΑΛΕΞΑΝΔΡΗ

Ἄθηναι : α. Ὅδος Προμάχου 2 καὶ Παρθενῶνος. Ἄγγεια, β. Ὅδος Πυλάρου. Ὑάλινον μυροδοχεῖον, γ. Ὅδος Προφ. Δανιήλ. Μελαμβαφῆς ὄλπη, δ. Ὑστερομυκηναϊκὸς ψευδόστομος ἀμφορεὺς ἐκ τῆς ὁδοῦ Συγγροῦ

Ἀθήναι : α. Ὀδὸς Σαπφούς 5. Κάτοψις ἀνασκαφῆς, β. Ψηφιδωτὸν δάπεδον ἀποκαλυφθὲν ἐπὶ τῆς ὁδοῦ Σαρρῆ 9

Ο. ΑΛΕΞΑΝΔΡΗ

Ἄθῆναι. Ὁδὸς Σωκράτους καὶ Χαλκοκονδύλη : α. Χαλκοῦν κάτοπτρον ἐκ τοῦ ἀσυλήτου τάφου, β. Λεκανίς ἐξ ἀλαβάστρου ἐκ τοῦ ἀσυλήτου τάφου, γ. Ὁ ἀσύλητος τάφος

Ο. ΑΛΕΞΑΝΔΡΗ

Ἄθηναι : α. Ὀδὸς Φαβιέρου 17 Ἀλάβαστρον ἐκ τῆς σαρκοφάγου, β. Μελανόγραφος λήκυθος ἐκ τῆς ὁδοῦ Φθιώτιδος, γ. Ὀδὸς Φαβιέρου 17. Σαρκοφάγος, δ. Ὀδὸς Φαρμάκη 2 καὶ Ἄφροδίτης. Ἄγαλματιον Ἀπόλλωνος (;)

Ο. ΑΛΕΞΑΝΔΡΗ

Ἐλευσίς: α. Τμήμα ἀρχαϊκῆς στήλης ἐκ τῆς ὁδοῦ Ἀγάθου (Ο.Τ. 506 α), β. Ὁδὸς Παγκάλου 2.
ΝΑ. ἀνάλημμα Ἱερᾶς ὁδοῦ

Ο. ΑΛΕΞΑΝΔΡΗ

Ἐλευσίς. Ὁδὸς Παγκάλου 2. ΝΑ. ἀνάλημμα Ἱερᾶς ὁδοῦ

Ο. ΑΛΕΞΑΝΔΡΗ

Μέγαρα. Όδός 28ης Όκτωβρίου 238 : α. Φοινικικαί οίνοχοΐσκαί έκ τοϋ τάφου I, β. Πήλινον ειδώλιον έκ τοϋ τάφου I, γ. Τμήμα επιτυμβίου ανάγλύφου έκ τοϋ τάφου V

Ο. ΑΛΕΞΑΝΔΡΗ

Μέγαρα: α. Άπογεις τάφων αποκαλυφθέντων εις την οδόν Περειιάδου 17, β. Όδος Τζαβέλλα και Μπερναρδῆ (Ο.Τ. 186). Άπογεις αποκαλυφθείσης οικίας

Ο. ΑΛΕΞΑΝΔΡΗ

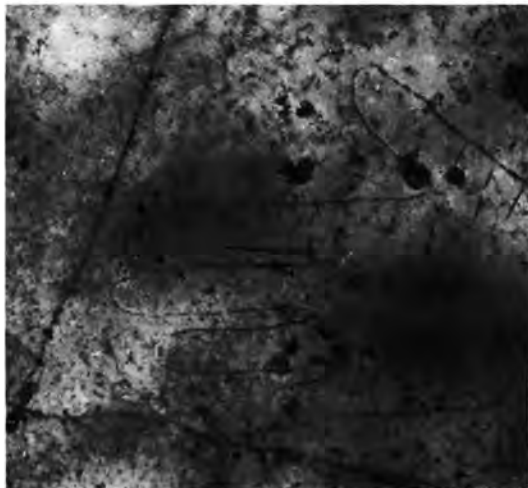

Ἄττική. Ἄνω Βούλα : α. Ἄποψις οἰκίας Α ἀπὸ Β., β. Μερικὴ ἄποψις οἰκίας Β ἀπὸ ΒΑ.

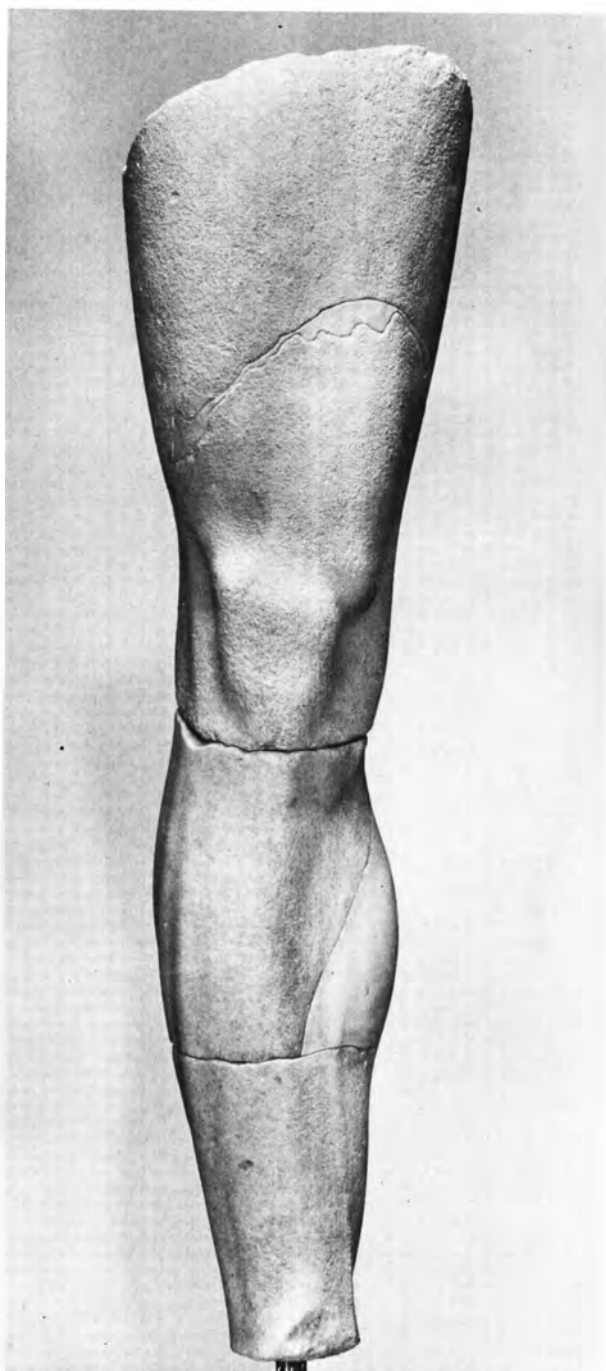

Ἄττική : α. Σούνιον. Θραύσμα ἐπιγραφῆς, β. Καμάριζα. Ἐπιτυμβία μαρμαρινὴ λήκυθος, γ. Καμάριζα. Θραύσματα ἀναγλύφων, δ. Καμάριζα, θέσις « Μεγάλα Πεῦκα ». Α. τοῖχος κλασσικοῦ οἰκοδομήματος

Π. ΘΕΜΕΛΗΣ

Ἄττική : α. Λαύριον - Καμάριζα. Δεξαμενή πλυντηρίου, β. Κάτω Ἄχαρναί. Μέτωπον ἀγωγοῦ μετ' ἐγχαράκτου P, γ. Λαύριον - Καμάριζα. Χάραγμα χειρός, δ. Κάτω Ἄχαρναί. Πήλινος ἀγωγός

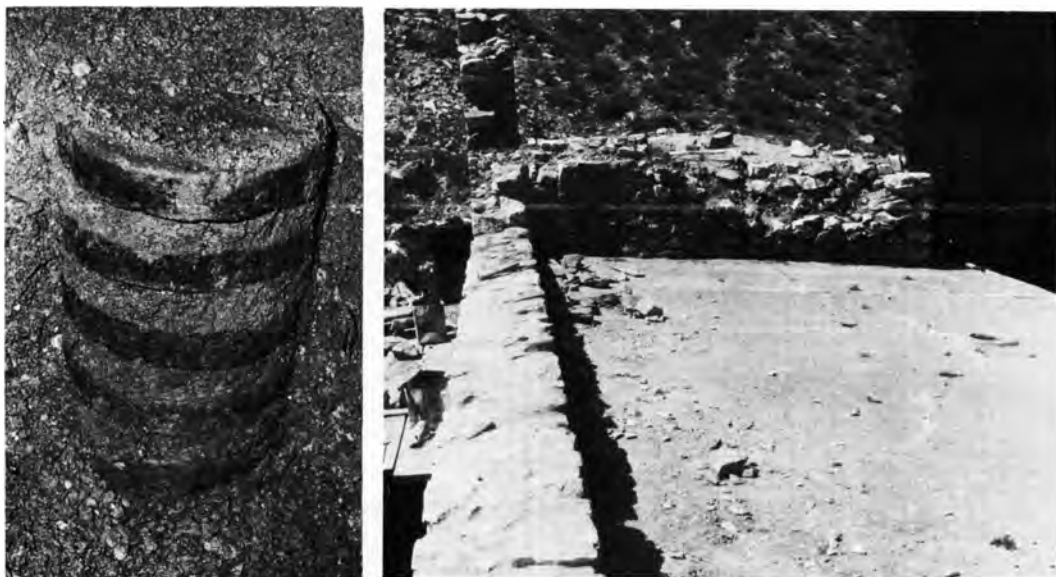

Aigina. Kriegerbein aus dem Westgiebel des Aphaia - Tempels

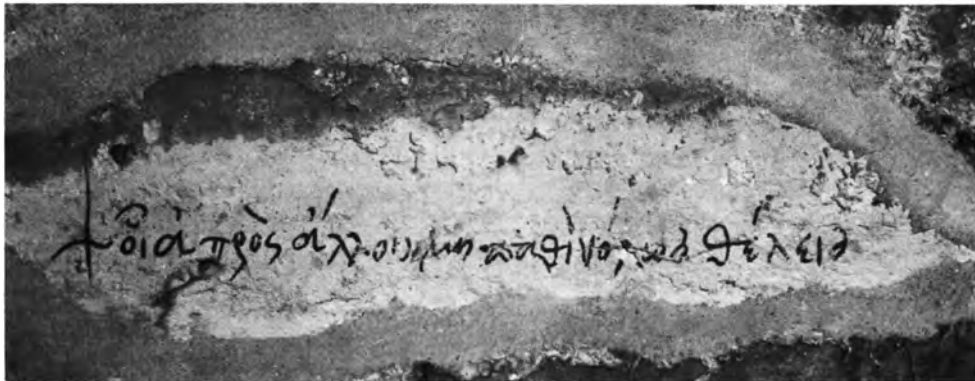
Aigina, Aphaia - Tempel. Südliche Terrassenmauer in Sturzlage

D. OHLY

Ἄττική : α. Ἀθήναι. Σωτεῖρα Λυκοδήμου. Ὑποστήριγμα δαπέδου ὑποκαύστου, β. Μονὴ Καρέα. Ἡ στέγη τῶν κελλίων πρὸ τῶν ἐργασιῶν, γ. Μονὴ Καρέα. Αἱ καμάραι τῶν κελλίων μετὰ τὴν ἀφαίρεσιν τῆς στέγης

Π. ΛΑΖΑΡΙΔΗΣ

Ἄττικὴ. Ἁγία Τριάς Πεντέλης : α - β. Ὁ ναός μετὰ τὰς ἐργασίας, γ. Ἐπιγραφή

Ἄττική. Κάλαμος: α. Μονή Μεταμορφώσεως, β. Τὸ καθολικὸν τῆς μονῆς, γ. Ὁ τροῦλλος τοῦ καθολικοῦ

Π. ΛΑΖΑΡΙΔΗΣ

Ἄττική : α. Μαρκόπουλον. Ναϊσκος Ἁγίας Παρασκευῆς καὶ Ἁγίας Θέκλης, β. Ναὸς Ἁγίας Κυριακῆς μεταξύ Καλυβίων καὶ Κερατέας

Π. ΛΑΖΑΡΙΔΗΣ

Ἄττική, Ἐλευσίς: α. Ὁ ναῖσκος τοῦ Ἁγίου Ζαχαρίου μετὰ τὰς ἐργασίας, β. Γλυπτά τῆς παλαιο-
χριστιανικῆς βασιλικῆς τοῦ Ἁγίου Ζαχαρίου, γ. Λείψανα τοξωτοῦ παραθύρου εἰς τὴν ἀψίδα τοῦ
Ἁγίου Ζαχαρίου, δ. Γλυπτὸν τῆς παλαιοχριστιανικῆς βασιλικῆς τοῦ Ἁγίου Ζαχαρίου

Αίγινα : α. Ψηφιδωτόν δάπεδον ἀποκαλυφθὲν εἰς ὁδὸν Παύλου Αἰγινήτου, β. Λεπτομέρεια τοῦ ἰδίου ψηφιδάτου

Π. ΛΑΖΑΡΙΔΗΣ

Κόρινθος. Κρητικά : α. Ταφικόν 202. Ή σαρκοφάγος Β, β. Μεταγενεστέρα ταφή έντός του ταφικού 202, γ. Ταφικόν 202. Σαρκοφάγος Α και μεταγενεστέρα ταφή ύπ' αυτήν, δ. Ταφή νηπίου ύπό τό δάπεδον του ταφικού 202

Ε. ΔΕΪΛΑΚΗ

Κόρινθος. Κρητικά : α. Κεραμοσκεπής τάφος πλησίον του ταφικού 202, β. Ταφικόν 200. Ή κτιστή παραστάς τῆς Ν. πλευρᾶς τῆς εἰσόδου, γ. Κάλυμμα μαρμαρίνης σαρκοφάγου

Ε. ΔΕΪΛΑΚΗ

Ἄργολιδοκορινθία: α. Τουρκική (;) κρήνη εἰς Νεμέαν (θέσις Πλόκαρη), β. Χιλιομόδι. Θέσις « Παλιὸ Σχολεῖο ». Ἐσωτερικὸν ὑστερορρωμαϊκοῦ τάφου, γ. Μυκῆναι. Πῶρινος ἰσοδομικὸς τοίχος, δ. Μυκῆναι ΜΕ ταφή, ε. Τίρυνς. Οἰκόπεδον Δασκαλάκου. Πρωτογεωμετρικὸς παιδικὸς τάφος

Ἄργολις, Καζάρμα : α - β. Τὸ διασωθὲν τμήμα τοῦ θολωτοῦ μυκηναϊκοῦ τάφου καὶ ἄποψις τοῦ ἐσωτερικοῦ αὐτοῦ μετὰ τῶν καταπεσόντων λίθων τῶν τοιχωμάτων

Ε. ΔΕΪΛΑΚΗ

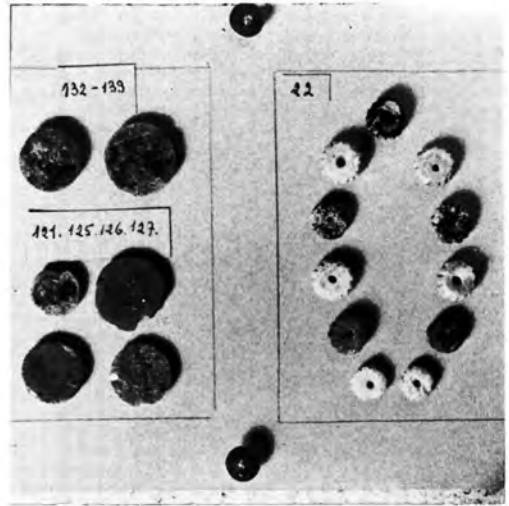
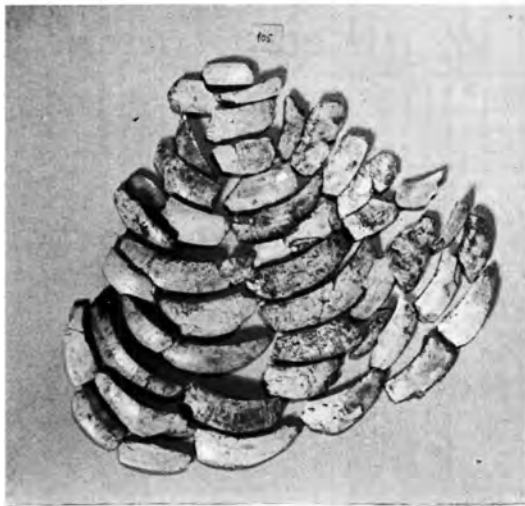

Ἄργολις, Καζάρμα : α. Τὸ ἐσωτερικὸν τοῦ θολωτοῦ μυκηναϊκοῦ τάφου μετὰ τὸν καθαρισμὸν, οἱ λάκκοι II καὶ III καὶ ὁ «βωμός», β. Ἐγκατάστασις ΠΕ ἐποχῆς ὑπὸ τὸν δρόμον τοῦ θολωτοῦ μυκηναϊκοῦ τάφου

Ε. ΔΕΪΛΑΚΗ

Ἄργολις. Καζάρμα : α - ε. Πήλινοι λύχνος καὶ ἀγγεῖα ἐκ τοῦ θολωτοῦ μυκηναϊκοῦ τάφου

Ἄργολις. Καζάρμα : α. Λύχνος ἐκ χρυσοῦ καὶ ἀργύρου ἐκ τοῦ λάκκου II, β. Πήλινα ἀγγεῖα ἐκ τοῦ λάκκου II, γ. Ἀρτόσχημον ἀγγεῖον ἐκ τοῦ λάκκου II καὶ σκύφος ἐκ τοῦ « βωμοῦ », δ. Ὀδόντες κίπρου ἐκ κράνου (λάκκος II), ε. Ψῆφοι ἐξ ὑαλομάζης καὶ « κομβία » μετ' ἐγχαράκτων συμβόλων, ζ'. Χαλκᾶ μαχαιρίδια καὶ ἐγχειρίδια, ζ. Χαλκοὶ δίσκοι ζυγοῦ καὶ χαλκᾶ ὄπλα (λάκκοι II καὶ III)

Ε. ΔΕΪΛΑΚΗ

*Αργος. Πλατεία Στρατώνος : α - β. Κτερίσματα του τάφου II, γ. Τὸ ἐσωτερικὸν τοῦ τάφου II

Ἄργος. Πλατεία Στρατῶνος : α. Κτερίσματα ἐκ τοῦ τάφου III, β. Τὸ ἐσωτερικὸν τοῦ τάφου III

Ἄργος : α. Λίθινον ἀγγεῖον ἐκ τοῦ οἴκοπ. Μπιτσιαρᾶ, β. Οἴκοπ. Βλάχου. Τμήμα ἀναγλύφου, γ. Οἴκοπ. Καράμπελα. Γεωμετρικὴ ταφή, δ. Οἴκοπ. Νίκα. Ἄρχαϊον φρέαρ

Ι. ΠΑΠΑΧΡΙΣΤΟΔΟΥΛΟΥ

Ἄργος. Οἰκόπ. Σκλήρη : α - β. Θραύσματα μελανομόρφων ἀγγείων, γ. Ἐμβλημα κορινθιακῆς κύλικος

Ἄργος : α. Οἰκόπ. Σκλήρη. Ταφικός ἀρχαῖκός πίθος, β. Κτῆμα Φράγκου. Ταφικά κτίσματα Ν. πλευρᾶς

Ἄργος. Κτήμα Φράγκου: α. Ταφικά κτίσματα ΝΔ. πλευρᾶς, β. Ἄργοι λίθοι χρησιμοποιηθέντες ὡς ταφικά σήματα

Ι. ΠΑΠΑΧΡΙΣΤΟΔΟΥΛΟΥ

Ἄργολις : α. Ἄργος. Κτῆμα Φράγκου. Κτίσματα Β. πλευρᾶς, β. Ἄργος. Κτῆμα Φράγκου. Τάφοι XXX καὶ XXXI (πρβλ. Πί ν. 90 β), γ. Ναύπλιον. Τμῆμα τῆς Α. πλευρᾶς τῶν τειχῶν Ἀκροναυπλίας μετὰ τὴν στερέωσιν

Ι. ΠΑΠΑΧΡΙΣΤΟΔΟΥΛΟΥ

Corinth : a. Terracotta plaque or mask from the Sacred Spring, b. Relief of quadriga, detail (from the Roman bath)

CHARLES K. WILLIAMS

Corinth : a. Spindle whorls from Protogeometric grave, b - c. Pots from Protogeometric grave

CHARLES K. WILLIAMS

Corinth : a. Roman lamps from underground fountain house, b. Glass urn from cremation burial, c. Demeter Sanctuary on slope of Acrocorinth, view from N.

CHARLES K. WILLIAMS

Isthmia : a. Tower 2 from the North; in the foreground the Trans-Isthmus Wall, b. Exterior face of Fortress South Wall from West. In the distance is the entrance to the passageway through the Trans - Isthmus Wall to the interior of Tower 2

P. CLEMENT

Isthmia: a. Passageway through Trans-Isthmus Wall to Tower 2. View from Southwest, b. Interior face of Fortress South Wall (right) and Trans - Isthmus Wall (left). In foreground right, late graves; in background left, stairway to top of Trans - Isthmus Wall

P. CLEMENT

Isthmia: a. Grave under Trans - Isthmus Wall (left) and Fortress Wall (right) at their point of junction, b. The same grave with part of one cover-slab removed

P. CLEMENT

Isthmia : a. Inner face of Fortress West Wall running North to Tower 15, b. Trans-Isthmus Wall running West from Tower 15. In foreground top of East jamb of Tower 15 Gate

P. CLEMENT

Isthmia : a. Vaulted entrance to passageway to interior of Tower 15, b. Interior of vaulted entrance

P. CLEMENT

Isthmia : a. Passageway to interior of Tower 15, looking towards vaulted entrance, b. Northeast interior corner of Tower 15. Graffiti: fish on left, cross-bow on right

P. CLEMENT

Isthmia : a. Tower 15 Gate from South, b. Blocking in Tower 15 Gate, from Southwest

P. CLEMENT

Isthmia : a. Lime kiln Southwest of Tower 15 Gate (cf. also P l. 98 b), b. North Drain from East; the East - West wall in the middle of the frame of the photo aligns with a footing some 37.50 m. to the East

P. CLEMENT

Isthmia. Lambrou Cemetery from the West

P. CLEMENT

Isthmia. Lambrou Cemetery: a. Grave 68 II 25 (right) and 68 II 26 (left) and between them Deposit 2, b. Deposit 2, from East, c. Grave 68 II 30 after cleaning, d. Deposit on lid of Grave 68 I 37

P. CLEMENT

Isthmia. Lambrou Cemetery: a. Attic cups (IPG 68-17 left and IPG 68-68 right), b. Attic kylix (IPG 68-38), c. Attic kylix (IPG 68 - 91), d. Attic lekythoi (IPG 68 - 65 right and IP 3850 left)

P. CLEMENT

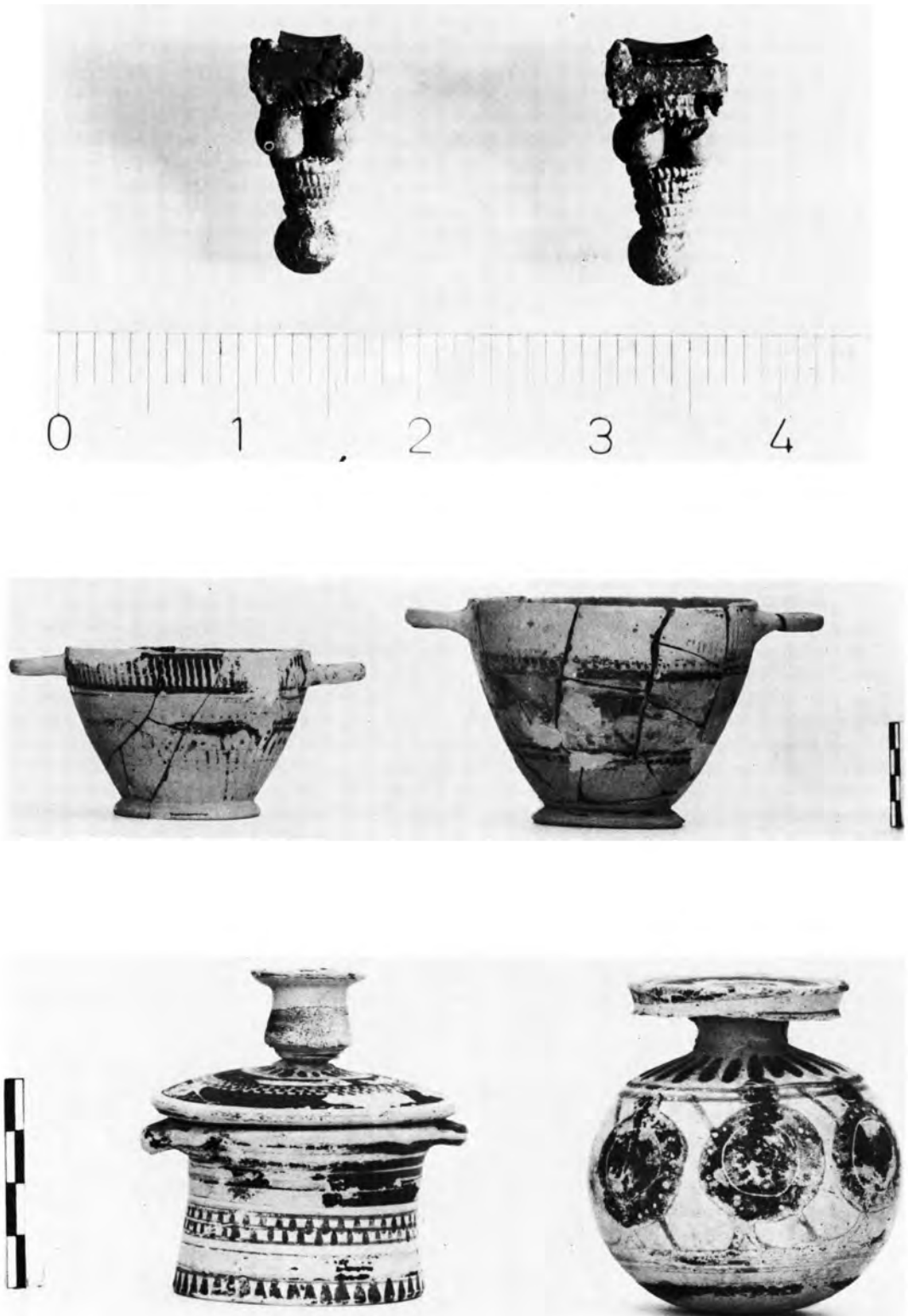

Isthmia. Lambrou Cemetery: a. A partially preserved Middle - Corinthian amphoriskos (IP 3880), b. Middle - Corinthian oenochoe (IPG 68 - 164) found by Grave 68 I 37, c. Fragments of a Middle - Corinthian amphoriskos (IP 3871)

Isthmia. Lambrou Cemetery: a - b. Details of the Middle - Corinthian oenochoe in P I. 106 b

P. CLEMENT

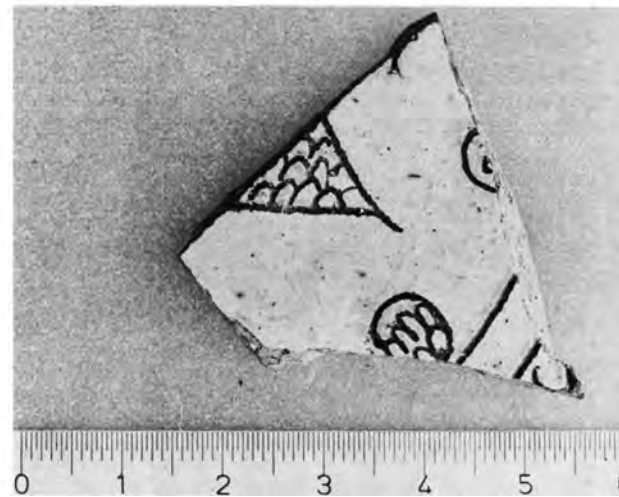
Isthmia. Lambrou Cemetery: a. Silver earrings from Grave 68 II 64 (IM 68 - 110), b. Corinthian skyphoi (IPG 68-93 left and IPG 68-195 right), c. Corinthian pyxis and aryballos (IPG 68 - 97 left and IPG 68-29 right)

P. CLEMENT

Isthmia. Lambrou Cemetery: a. Corinthian pyxis (IPG 68-179), b. Corinthian amphora (IPG 68-92)

P. CLEMENT

Isthmia. Lambrou Cemetery : a - b. Bronze coin of Constantine, enlarged (IC 869), c. Roman red-ware fragment with relief decoration (IPR 68 - 10), d. Fragment of a byzantine plate (IPB 68 - 22)

P. CLEMENT

Argos: Secteur α: a. Égout romain K, stylobate hellénistique J, mur romain, b. Hypocaustes, c. Galerie du portique en Pi, réutilisée à l'époque romaine, d. Socle de pierres

Argos: a. Skyphos dédié à Aphrodite, b. Figurine archaïque, c. Tête de figurine archaïque, d. Le temple, vu du SE (au premier plan, mur de terrasse archaïque)

Argos : a. Détail de la fondation du pronaos, vu du NO., b. Angle SO. du péribole, vu du SE., c. Triple mur de terrasse mésohelladique, vu du S., d. Foyer mycénien

Halicis: a. Northeast Tower from the East before excavation, b. Conglomerate orthostate and poros foundations of Northeast Tower as seen in Trench B

T. W. JACOBSEN

Haliëis: Mesolithic skeleton, Trench G/G - 1, after removal of stones

Haliëis: a. Neolithic flint tools (centimeter scale), b. Neolithic celts (centimeter scale), c. Early Neolithic deep bowl, HP 653 (centimeter scale), d. Middle Neolithic fruitstand, HP 649 (centimeter scale), e. Middle Neolithic collared jar, HP 650 (centimeter scale)

T. W. JACOBSEN

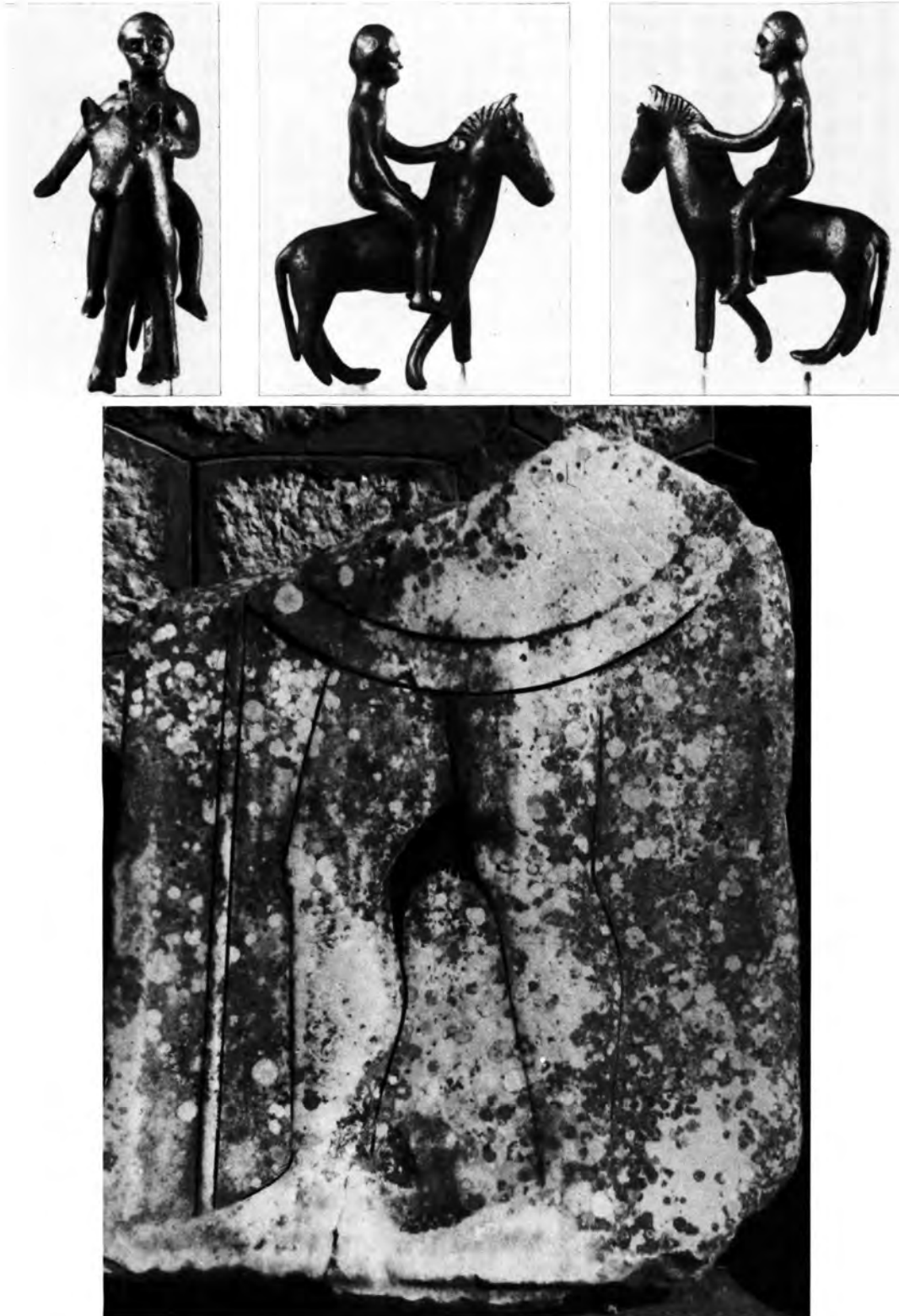

Μουσείον Τεγέας : α. Παράστασις δελφίνος ἐκ τοῦ ἀετώματος τοῦ ἐν Ἀσέα ναοῦ τοῦ Ποσειδῶνος καὶ τῆς Ἀθηνᾶς, β. Κορμὸς κατακεκλιμένης μορφῆς ἐξ ἀετώματος τοῦ ναοῦ τῆς Ἀλέας Ἀθηνᾶς, γ. Τεμάχιον πτυχῶν ἐκ τῶν ἐναετίων τοῦ ναοῦ τῆς Ἀλέας Ἀθηνᾶς

Α. ΔΕΛΗΒΟΡΡΙΑΣ

Μουσείον Τεγέας : α. Περιδέριον και ένώτια εξ άργύρου, τουρκικόν χρόνων, β - γ. Παλαιοχριστιανικόν κιονόκρανον

Ἄρκαδία : α - γ. Ἄρχαιοι. Συλλογή Δημητσάνης. Χαλκοῦν ἀγαλμάτιον ἰπέως, δ. Μουσεῖον Τεγέας.
Ἐπιτύμβιον ἀνάγλυφον πολεμιστοῦ ἐκ Παρθενίου

Α. ΔΕΛΗΒΟΡΡΙΑΣ

Μουσείον Σπάρτης: α. Ἄγαλμα «Εἰλειθυίας», β. Κεφαλή πολεμιστοῦ μετὰ κράνους

Α. ΔΕΛΗΒΟΡΡΙΑΣ

Μουσείον Σπάρτης : α - β. Κορμός πολεμιστοῦ ἀρχαϊκῶν χρόνων

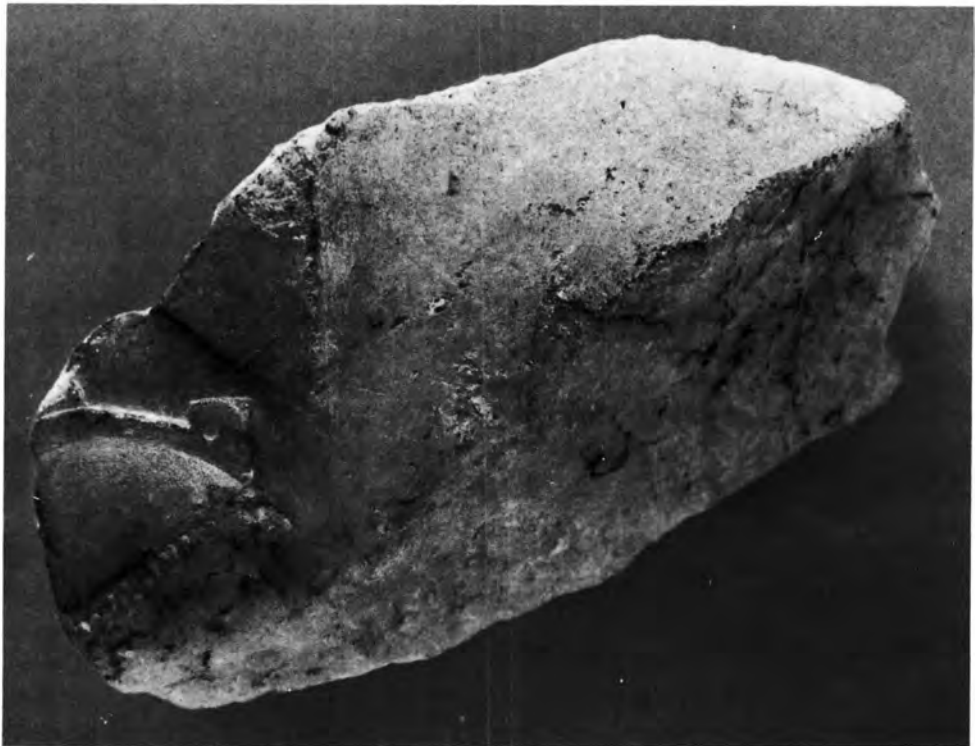
Α. ΔΕΛΗΒΟΡΡΙΑΣ

Μουσείον Σπάρτης : α - β. Ἀρχαϊκὸν ἄγαλμα γενειοφόρου ἀνδρικήσ μορφῆσ

Μουσείον Σπάρτης : α - β. « Λεωνίδας »

Μουσείον Σπάρτης : α - β. Τεμάχια μαρμαρίνης άσπίδος

Α. ΔΕΛΗΒΟΡΡΙΑΣ

Μουσείον Σπάρτης : α - β. Τεμάχια μαρμαρίνης άσπίδος

Α. ΔΕΛΗΒΟΡΡΙΑΣ

Μουσείον Σπάρτης : α - β. Κορμός κλασσικής πεπλοφόρου

Α. ΔΕΛΗΒΟΡΡΙΑΣ

Μουσείον Σπάρτης : α. Ἀγαλμάτιον ἱματιοφόρου, β. Ἀγαλμάτιον Ἀφροδίτης

Μουσείον Σπάρτης : α - β. *Άγαλμα *Άσκληπιού

Α. ΔΕΛΗΒΟΡΡΙΑΣ

Μουσείον Σπάρτης : α. Κεφαλή Ἡφαίστου ἢ Ὀδυσσέως, β. Ἀνάγλυφον Διοσκούραν

Μουσείον Σπάρτης : α - β. Κεφαλή Ἡρακλέους

Α. ΔΕΛΗΒΟΡΡΙΑΣ

Σπάρτη. Ίερὸν εἰς οἰκόπ. Ν. Σταυροπούλου : α. Πήλινα κύπελλα, β. Ἀπότμημα σαρκοφάγου

Α. ΔΕΛΗΒΟΡΡΙΑΣ

Σπάρτη: α. Ίερόν εἰς οἰκόπ. Ν. Σταυροπούλου. Ἐπότμημα ἀναγλύφου, β-γ. Τάφοι Λαχαναγοράς. Ἄρχαϊκὸν ἀνάγλυφον καὶ πλάκες ἐνεπιγράφου μνημείου, δ. Μουσεῖον Σπάρτης. Ἡμιτελὲς ἄγαλμα ἐκ τῆς βασιλικῆς τοῦ οἰκόπ. Ν. Βαρβιτσιώτη

Α. ΔΕΛΗΒΟΡΡΙΑΣ

Σπάρτη : α - β. Τάφοι Λαχαναγοράς

Φοινίκιον Λακωνίας. Ἱερὸν Ὑπερτελεάτα Ἀπόλλωνος : α. Τμήμα τῆς Δ. πλευρᾶς πρὸ τοῦ καθαρισμοῦ, β. Τμήμα τῆς Ν. πλευρᾶς μετὰ τὴν ἀνασκαφὴν

Φοινίκιον Λακωνίας : α. Χαλκή λαβή ὑδρίας ἐκ τοῦ Ἱεροῦ τοῦ Ὑπερτελεάτα Ἀπόλλωνος, β. Ἱερὸν Ὑπερτελεάτα Ἀπόλλωνος. Θεμελίωσις Α. πλευρῆς κτίσματος, γ. Λείψανα παλαιοχριστιανικῆς βασιλικῆς

Α. ΔΕΛΗΒΟΡΡΙΑΣ

Νεάπολις Λακωνίας : α - δ. Ἐκ τῆς Ἀρχαιολογικῆς Συλλογῆς Νεαπόλεως

Α. ΔΕΛΗΒΟΡΡΙΑΣ

Νεάπολις Λακωνίας : α - γ. Ἐκ τῆς Ἀρχαιολογικῆς Συλλογῆς Νεαπόλεως

Νεάπολις Λακωνίας: α - γ. Ἐκ τῆς Ἀρχαιολογικῆς Συλλογῆς Νεαπόλεως

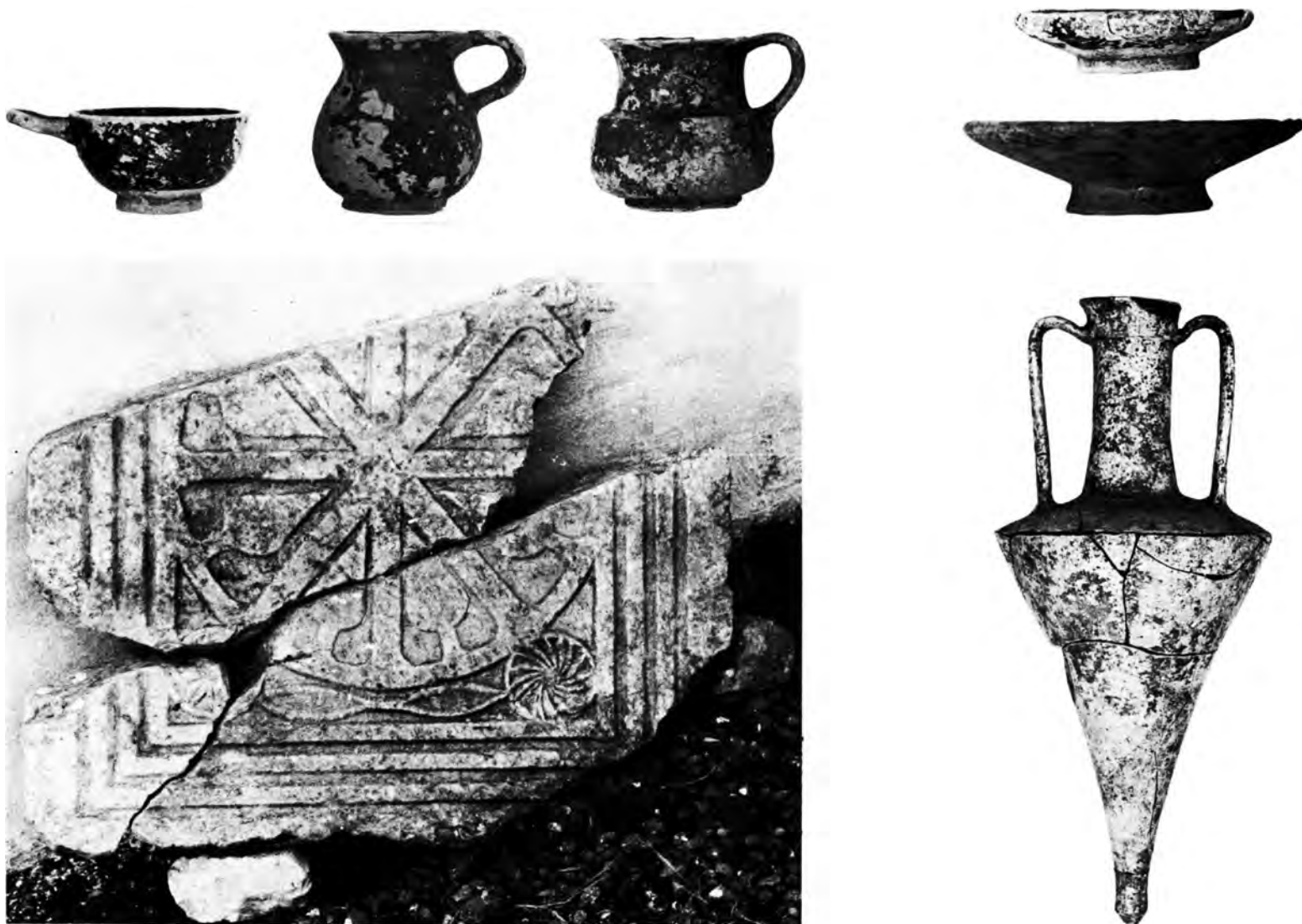

Δίχοβα Γυθείου : α - β. Ύψειπια βασιλικήσ ύστερορορρωμαϊκόν χρόνον

Μεσσηνία. Συλλογή Κορώνης : α. Ρωμαϊκός λύχνος, β. Μεγαρικοί σκύφοι, γ. Κυάθιον και σκύφος, δ. Έλληνιστική λάγυνος, ε. Δίωτον λεβητοειδές άγγειον

Α. ΧΩΡΕΜΗΣ

Μεσσηνία : α - ε. Μελαμβαφή άγγεϊα έξ Άρσινόης, ζ'. Παλαιοχριστιανικόν θωράκιον έκ Σωληναρίου
Πυλίας, ζ. Όξυπόθμενος άμφορεός έξ Άρσινόης

Γ. ΠΑΠΑΘΑΝΑΣΟΠΟΥΛΟΣ

Μεσσηνία : α. Χαλκοῦν εἰδώλιον ταύρου ἐκ Μίλα, β. Πήλινον εἰδώλιον Ἀρτέμιδος ἐξ Ἰθώμης, γ. Κεφαλὴ πηλίνου εἰδωλίου, δ - ζ. Μελαμβαφὴ ἀγγεῖα καὶ λύχνος ἐξ Ἀρσινόης

Μουσείον Ὀλυμπίας : α. Ἄποψις χαλκοθήκης Μουσείου, β. Ὑδρορροαὶ εἰς τὴν ὑπαιθρον αὐλὴν

Μουσείον Ὀλυμπίας : α. Παραγναθίς γεωμετρικοῦ κράνους, β. Σιδηρᾶ αἰχμὴ δόρατος, γ. Τμῆμα χαλκοῦ κράνους

Μουσείον Ὀλυμπίας: α - γ. Χαλκᾶ κράνη

Μουσείον Ὀλυμπίας : α - β. Πηλίνη ὑδρορροή ἐκ Μιράκας, γ. Τμήμα κορινθιακοῦ ἐπικράνου ἐκ τοῦ Νυμφαίου τοῦ Ἡρώδου Ἀττικοῦ, εὑρεθὲν εἰς Μιράκαν, δ. Πούς χαλκοῦ γεωμετρικοῦ τρίποδος

Γ. ΠΑΠΑΘΑΝΑΣΟΠΟΥΛΟΣ

Μουσείον Ὀλυμπίας : α. Ἐρυθρόμορφος λήκυθος ἐκ Μπαμπῶν Μακρυσιῶν, β. Χαλκοῦν εἰδώλιον λαγφοῦ, γ. Χαλκοῦν εἰδώλιον βοός, δ. Δάκτυλος χαλκοῦ ἀγάλματος, ε. Μυκηναϊκὰ ἀγγεῖα ἐκ Τρανῆς Λάκκας Ἀρχαίας Ὀλυμπίας

Γ. ΠΑΠΑΘΑΝΑΣΟΠΟΥΛΟΣ

Στρέφι Ἡλείας : α - β. Ὀστρακα ΠΕ χρόνων, γ. Πηλίνη κεφαλή εἰδωλίου ΠΕ ΙΙ χρόνων

Ἄρχαία Ἡλῆς : α. Συστάς ταφικῶν πίθων Δ. Νεκροταφείου, β. Ὁ ταφικός πίθος 20, γ - δ. Συστάς πλινθοκτίστων τάφων ἀπὸ Α. καὶ Ν.

Γ. ΠΑΠΑΘΑΝΑΣΟΠΟΥΛΟΣ

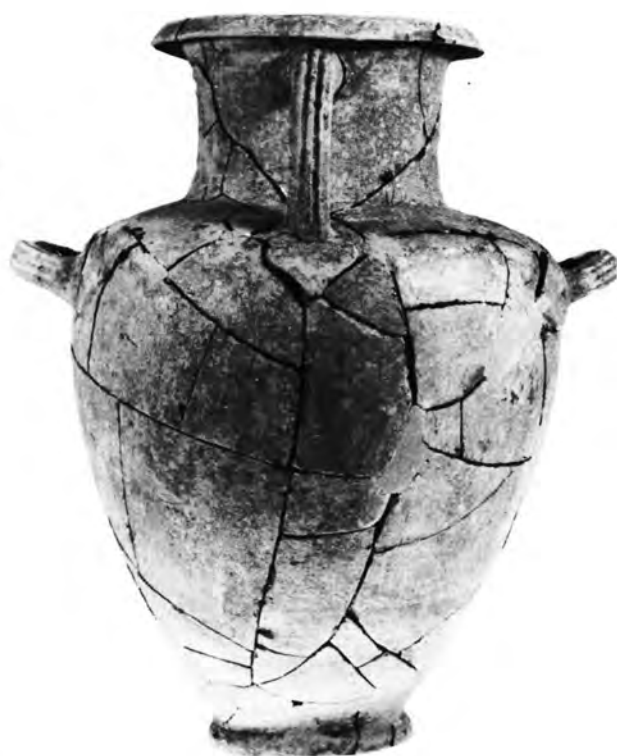

Ἐρχαία Ἑλίδας: α - β. Οἱ ὑπ' ἀριθ. 53 καὶ 20 κεραμοσκεπεῖς τάφοι τοῦ Δ. Νεκροταφείου, γ. Ὁ κιβω-
τιόσχημος τάφος 126 τοῦ Δ. Νεκροταφείου

Γ. ΠΑΠΑΘΑΝΑΣΟΠΟΥΛΟΣ

Ἄρχαία Ἥλις. Δ. Νεκροταφεῖον : α. Κιβωτιόσχημος τάφος ἐντὸς κυκλικοῦ περιβόλου, β. Ὁ πλινθό-
κτιστος τάφος 35, γ. Ὁ αὐτὸς τάφος ἐκ τῶν ἄνω, δ. Ἄποψις ρωμαϊκῆς οἰκίας

Ἄρχαία Ἑλίδος : α - δ. Πήλινα ἀγγεῖα

Ἐρχαία Ἦλις : α. Κάλυμμα χαλκοῦ καθρέπτου, β. Χρυσά κοσμήματα ἐκ τοῦ τάφου τῆς Εὐξένης

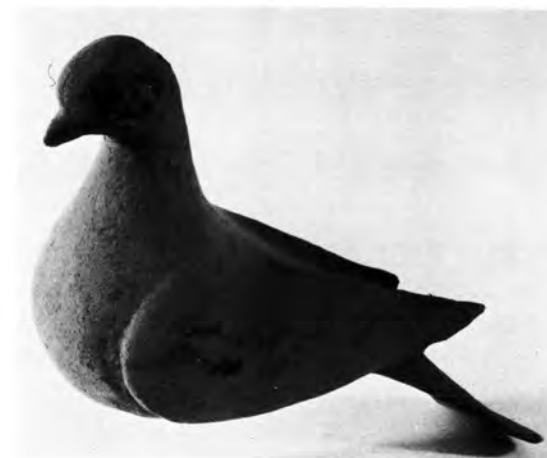

Ἄρχαία Ἦλις: α. Μολύβδινον ὁμοίωμα καθίσματος, β. Σιδηροῦν ἀγαλματιον αὐλητοῦ, γ - δ. Ἐλεφαντινὴ σφιγξ

Γ. ΠΑΠΑΘΑΝΑΣΟΠΟΥΛΟΣ

Ἄρχαία Ἑλίδας : α - δ. Πήλινα εἰδώλια

ΠΙΝΑΞ 156

ΧΡΟΝΙΚΑ Α.Δ. 24 (1969)

Ἀρχαία Ἑλις : α - ε. Πήλινα εἰδώλια

Ἄρχαία Ἦλις : α. Πορταῖτον αὐτοκράτορος Γερμανικοῦ, β. Πορταῖτον αὐτοκράτορος Νέρωνος

Γ. ΠΑΠΑΘΑΝΑΣΟΠΟΥΛΟΣ

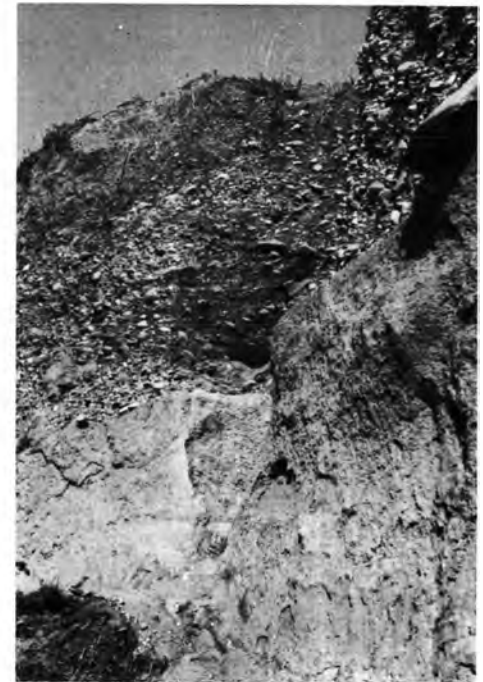
Elean Pylos: a. View from Armatova showing the area to be flooded with the storage dam in the background (from the E.), b. View of Armatova from the SE.

J. COLEMAN

Elean Pylos: a. Cup in Minyan Ware from Grave 1 in Area A, b. Silver coins from Area D (lower left), Area C (lower right) and Area F 2 (upper), c. Spouted vessel from Byzantine house in Area D, d. View of Byzantine house in Area D (from the E.), e. General view of Area C (from W.)

J. COLEMAN

Elean Pylos : a. Fragment of a red - figure crater from the well in Area C showing a woman with a lyre, b. Terracotta spools from Areas B, C and E, c. One - handled cup of the Classical period from Area B, d. General view of Areas B and E (from the NE.), e. View of NW. scarp of Armatova showing half - eroded well of the Geometric period (from the NW.)

J. COLEMAN

Elean Pylos: a. Mould - made bowl of the Roman period from Grave 3 in Area F 2, b. Terra-cotta lamp of the Roman period, found near Grave 7 in Area F 2, c. Sherd with bearded man drawing his sword, from the Archaic well in Area F 2, d. Bronze dipper of the Roman period from Grave 10 in Area F 2, e. View of Graves of the SW. group and the Archaic well in Area F 2 (front NE.)

J. COLEMAN

Κάστρον Καλαμάτας : α - β. Ὁ Β. πύργος πρὸ καὶ μετὰ τὰς ἐργασίας

Κάστρον Καλαμάτας : α - β. Ὁ Β. πύργος πρὸ καὶ μετὰ τὰς ἐργασίας, γ - δ. Ὁ ΒΑ. ἐξωτερικὸς περιβόλος πρὸ καὶ μετὰ τὰς ἐργασίας

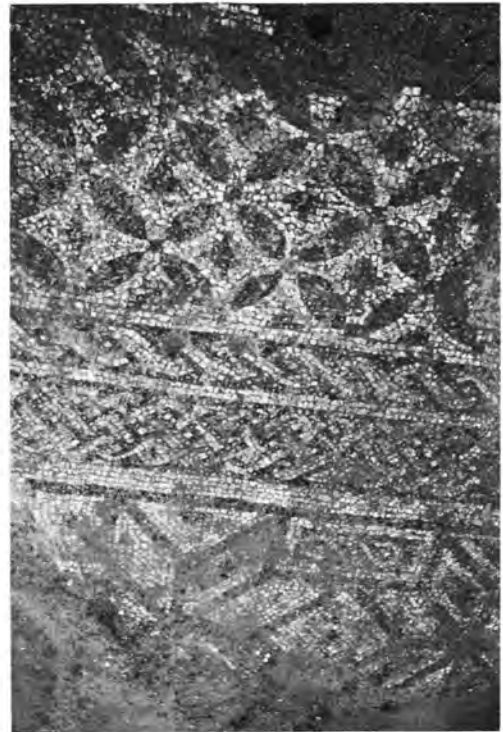
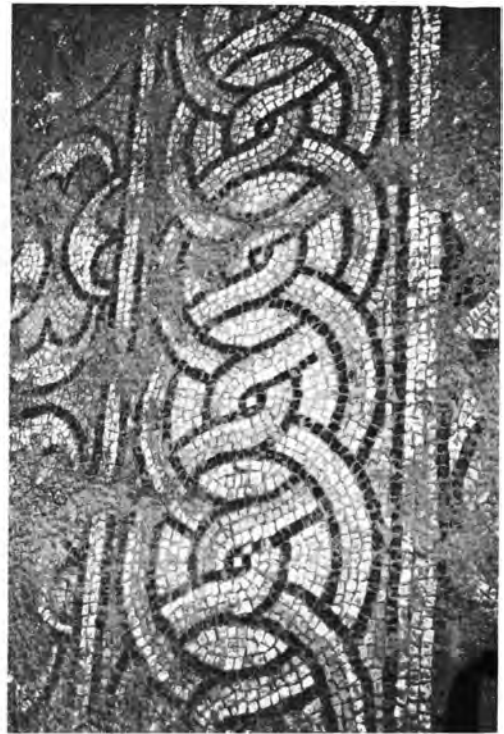

Μάνη : α - β. Ὁ Ἅγιος Βασίλειος Κουτήφαρη πρὸ καὶ κατὰ τὴν διάρκειαν τῶν ἐργασιῶν, γ - δ. Ἄμπυ-
σολες Θαλαμῶν. Ὁ ναὸς τοῦ Προφήτου Ἑλίου πρὸ τῶν ἐργασιῶν καὶ ὁ Παντοκράτωρ

α. Πλάτσα Μάνης, Ἅγιος Νικόλαος εἰς θέσιν Καμπινάρη, β - γ. Κορινθία. Τὸ Ἰουστινιάνειον τεῖχος τοῦ Ἴσθμου

Φ. ΔΡΟΣΟΓΙΑΝΝΗ

Παλιόπυργα Ἄργους : α - δ. Τὸ ἀποκαλυφθὲν ψηφιδωτὸν δάπεδον καὶ λεπτομέρειαι αὐτοῦ

Ε. ΚΟΥΝΟΥΠΙΩΤΟΥ

Δημητσάνα. Οικία πρώην Ἀντωνοπούλου : α. Λεπτομέρεια τῆς ξυλογλύπτου ὀροφῆς, β. Ἡ οἰκία μετὰ τὰς ἐργασίας

Ε. ΚΟΥΝΟΥΠΙΩΤΟΥ

Κύθηρα : α. Άγιος Δημήτριος Πούρκου. Λεπτομέρεια τής Γεννήσεως, β. Άγιος Δημήτριος Πούρκου.
Ή επιγραφή μετά τόν καθαρισμόν

Κύθηρα : α. Ποδρκος. 'Ο Άγιος Δημήτριος μετά την άποχωμάτωσιν, β. Λογοθετιάνικα. 'Ο Άγιος Πολύκαρπος, γ. Περλεγγιάνικα. Οί « Τρείς 'Εκκλησίαι », δ. Περλεγγιάνικα. 'Ο κατηδαφισμένος μεσαίος ναΐσκος τών « Τριών 'Εκκλησιών »

Π. ΛΑΖΑΡΙΔΗΣ

Κύθηρα : α. Περγεγγιάνικα. Ό Άγιος Γεώργιος, β - γ. Φριλιγγιάνικα. Ό Άγιος Βλάσιος και ή στέγη αυτού

Π. ΛΑΖΑΡΙΔΗΣ

Μυστρᾶς, Μητρόπολις : α - β. Ἡ Ν. πλευρά μετὰ τὰς ἐργασίας

Μυστράς. Μητρόπολις : α. Ή Δ. θύρα μετά τὰς ἐργασίας, β. Φουρνικὸν ΒΔ. γωνίας μετά τὰς ἐργασίας

Ν. ΖΙΑΣ

Μυστράς. Μητρόπολις : α. Ὁ Χριστὸς τοῦ διακονικοῦ μετὰ τὴν συντήρησιν, β. Λεπτομέρεια τοιχο-
γραφίων κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ καθαρισμοῦ

Ν. ΖΙΑΣ

Μυστράς. Μητρόπολις: α - β. Τοιχογραφίαι Ν. κλίτους

Μυστράς : α. Μητρόπολις, Νότιον κλίτος, β. Άφεντικό. Ή Ν. πλευρά μετὰ τὰς ἐργασίας

Μυστράς. Άφεντικό. Βρεφοκτονία

Μυστράς. Περιβλεπτος : α. Λεπτομέρεια τῆς Ν. πλευρᾶς μετὰ τὰς ἐργασίας, β. Ἡ Α. πλευρὰ μετὰ τὰς ἐργασίας

Μυστράς : α. Ἡ Ἁγία Σοφία μετὰ τὴν ἀπόφραξιν τῶν παραθύρων, β. Κτήριον παρὰ τὴν « Μαρμάραν ». Ὁ ἄνω δροφος μετὰ τὰς ἐργασίας, γ - δ. Κτήριον παρὰ τὴν « Μαρμάραν ». Ἀπόψεις πρὸ καὶ μετὰ τὰς ἐργασίας

Μυστράς : α - β. Κτήριον παρά την «Μαρμάραν». Λεπτομέρεια πρό και μετά τας ἐργασίας, γ - δ. Οικία Ξ
πρό και μετά τας ἐργασίας

Μονεμβασία: α - δ. Τὸ ἄνω φρούριον πρὸ καὶ κατὰ τὰς ἐργασίας

Ν. ΖΙΑΣ

Μονεμβασία : α-δ. Τὸ ἄνω φρούριον πρὸ καὶ κατὰ τὰς ἐργασίας

Μονεμβασία: α. Άνω φρούριον. Ή πύλη, β. Λεπτομέρεια του πύργου εισόδου του κάτω φρουρίου
μετά τας ἐργασίας

Ν. ΖΙΑΣ

Μάνη. Πύργος Διροῦ : α - β. Ὁ ναῖσκος τῆς Θεοτόκου πρὸ τῶν ἐργασιῶν καὶ τοιχογραφία τῆς κόγχης

Ν. ΖΙΑΣ

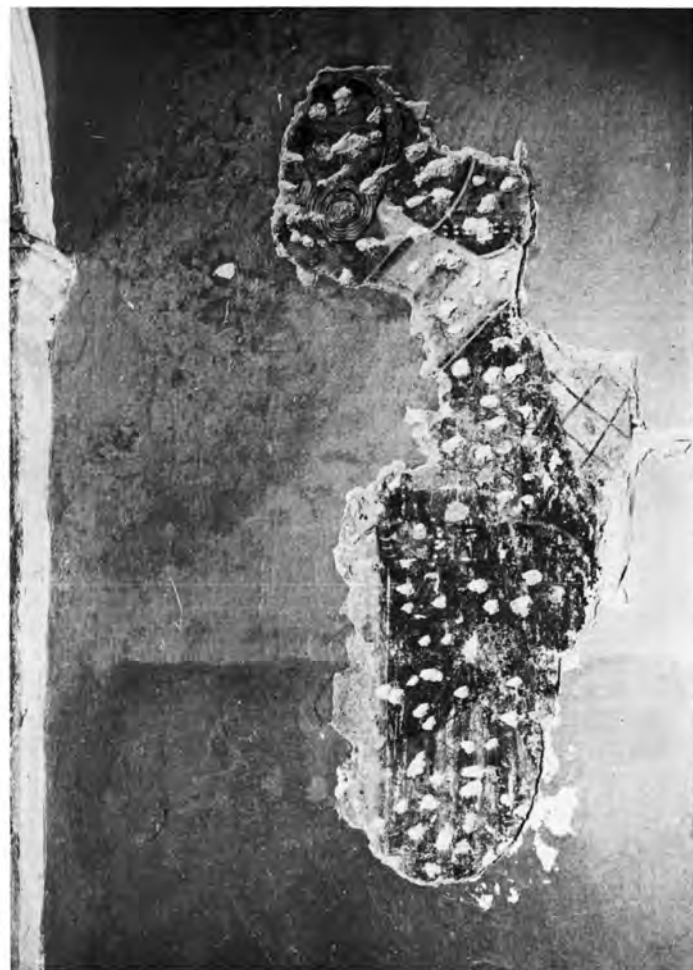

Μάνη. Πύργος Διρού: α - β. Ναΐσκος Θεοτόκου. Τοιχογραφίαι κόγχης

Ν. ΖΙΑΣ

Μάνη. Πύργος Διροῦ : α - β. Ναῖσκος Θεοτόκου. Ἡ κόγχη τοῦ ἱεροῦ πρὸ καὶ μετὰ τὰς ἐργασίας

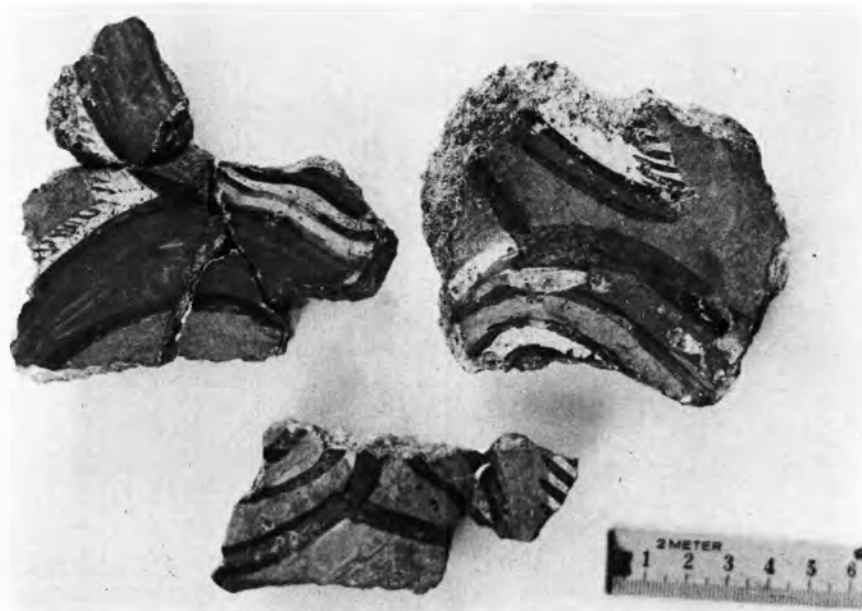
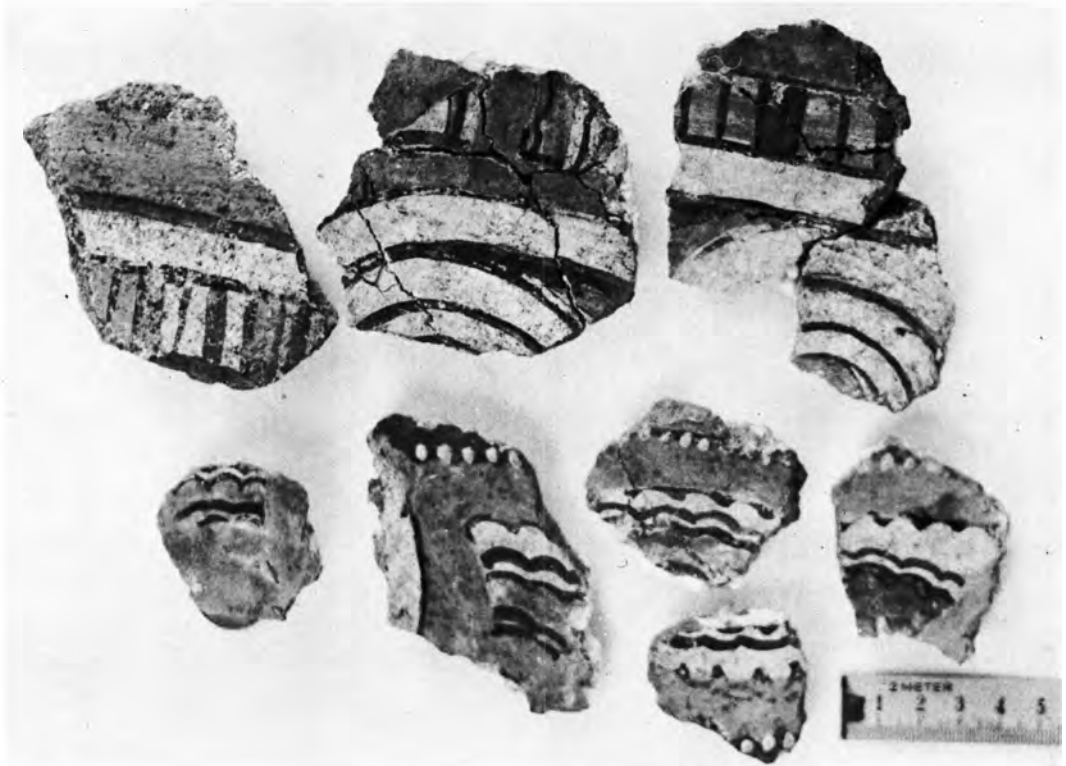

Μάνη : α. Κέρια. Τοιχογραφία εις ναόν Ἁγίων Ἀσωμάτων, β. Γεράκι. Τοιχογραφία εις ναόν Ἁγίου Ἀθανασίου εις Νεκροταφεῖον

Ν. ΖΙΑΣ

Θήβαι : α. Οικόπ. Κ. Δούρου : α. Άποψις άνασκαφής, β. Στρωματογραφική τομή

Θήβαι. Οικόπ. Κ. Δούρου: α - β. Τοιχογραφήματα μυκηναϊκῶν χρόνων

Θ. ΣΠΥΡΟΠΟΥΛΟΣ

Θήβαι: α. Οικόπ. Κ. Δούρου. ΜΕ ταφαι, β. Οικόπ. Δαγδελένη. Βυζαντιναι ταφαι

Θήβαι. Οικόπ. Δαγδελένη : α - γ. Τοιχογραφήματα μυκηναϊκῶν χρόνων

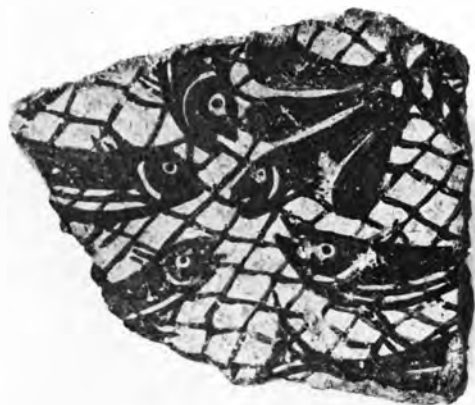

Θήβαι. Οικόπ. Λαγδελήνη : α - δ. Κτερίσματα μυκηναϊκού τάφου

Θήβαι : α. Οικόπ. Λαλιώτη. Βυζαντινοί τοίχοι, β. Οικόπ. Λαλιώτη. Μυκηναϊκὸν κτήριο, γ. Οικόπ. Δ.
Ἄδριανου εἰς Ἁγίους Θεοδώρους. Τοῖχος κλασσικῶν χρόνων

Θ. ΣΠΥΡΟΠΟΥΛΟΣ

Βοιωτία : α. Θήβαι. Οικόπ. Σίγη. Θραύσμα μεγάλου αγγείου ή λάρνακος, β. Ώστρακον μυκηναϊκόν εκ Κρεΐσιδος, γ. Ψηφισματική έπιγραφή εκ Λεονταρίου Θεσπιών

Θ. ΣΠΥΡΟΠΟΥΛΟΣ

α. Ἐχίνος Φθιώτιδος. Κτερίσματα τάφου, β. Τμήμα ἀγάλματος Ἀσκληπιοῦ ἐκ Πλαταιῶν, γ. Ἐπιτομβία στήλη ἐκ Στεiriου

Θ. ΣΠΥΡΟΠΟΥΛΟΣ

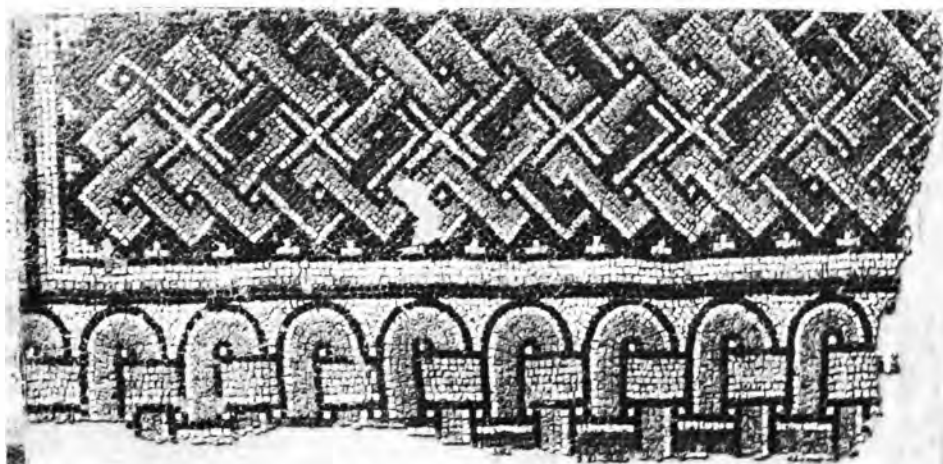

Όρχομενός, Μονή Σκριπούς : α. Άποκαλυφθέντα λείψανα κλίμακος, β. Ή Α. πλευρά του ναού πρό της κατασκευής του λιθοστρώτου

Βοιωτία : α. Μονή Σκριπούς Ὁρχομενοῦ. Ὁ χώρος πρὸς Ν. τοῦ ναοῦ μετὰ τὰς ἐργασίας, β. Θῆβαι.
Τὸ ψηφιδωτὸν ἐκ τοῦ οἴκου. Σταμάτη μετὰ τὴν συντήρησιν

Π. ΛΑΖΑΡΙΔΗΣ

Θήβαι : α - γ. Τὸ ψηφιδωτὸν καὶ ἡ ἐπιγραφὴ ἐκ τοῦ οἴκου. Σταμάτη μετὰ τὴν συντήρησιν

Ἐρέτρια (321): α. Στυλοβάτης ἑλληνιστικῆς οἰκίας (τοῖχ. 3), β. Βάσεις κατοφλίου, γ. Δ. τοῖχος στοῦς περιστυλίου, δ. Πηλίνη λεκανὶς ἀποχετεύσεως, ε. Ἀποχετευτικὸς ἀγωγὸς

Π. ΘΕΜΕΛΗΣ

Ἐρέτρια : α. (321). Θεμελίωσις ἑλληνιστικῆς οἰκίας (τοῖχ. 4), β. (321). Κτιστός ἀποχευτικὸς ἀγωγός, γ. (259). Κατώφλιον οἰκίας ἀπὸ Δ.

Π. ΘΕΜΕΛΗΣ

Ἐρέτρια (259) : α - β. Ἀπόψεις τῆς οἰκίας ἀπὸ Δ. καὶ ΒΑ.

Ἐρέτρια (107) : α. Σφράγισμα ἐπὶ λακωνικοῦ στρωτῆρος, β. Ἐποψὶς διατειχίσματος παρακτίου τείχους ἀπὸ Β.

Ἐρέτρια (107): α. Μερικὴ ἄποψις διατειχίσματος παρακτίου τείχους ἀπὸ Α., β. Ἀντηρὶς διατειχίσματος εἰς διασταύρωσιν ὁδῶν Ἀ. Ἐρατωνύμου καὶ Παπανικολῆ

Ἐρέτρια : α - β. (107). Δύο ὄψεις πολυγωνικοῦ περιβόλου, γ. (655). Ὑπολείμματα τοιχείου, δ. (655).
Δάπεδον καὶ ἀγγεῖα κατὰ χώραν

Ἐρέτρια : α. (655), Πήλινον εἰδώλιον κορασίδος, β. (691), Πήλινα εἰδώλια ἐξ ἀποθέτου

Ἐρέτρια (691) : α - γ. Πήλινα εἰδώλια ἐξ ἀποθέτου

Ἐρέτρια : α - β. (719). Ἀρχιτεκτονικά λείψανα, γ. (719). Ὀστρακὸν ἐρυθρομόρφου κρατήρος, δ. (817).
Μωσαϊκὸν δάπεδον μετὰ φρέατος

Ἐρέτρια. Αἶθριον Μουσείου: α. Τμήμα Δ. τείχους τῆς πόλεως μετὰ διπλοῦ πύργου, β. Πυλῖς τοῦ τείχους καὶ ὁδὸς ἀπὸ Δ., γ - δ. Βάσις παραστάδος θύρας πυλίδος, ε. Τμήμα ἡγεμονικῆς οἰκίας, ς'. Κατώφλιον οἰκίας

Π. ΘΕΜΕΛΗΣ

Ἐρέτρια : α. Τμήμα τῆς Θόλου τῆς Ἀγορᾶς, β. Τὸ φρέαρ τῆς Θόλου τῆς Ἀγορᾶς μετὰ τὴν ἀποκατάστασιν, γ-δ. Γυμνάσιον. Μερικὴ ἀποψις καὶ ὁ χώρος Η μετὰ τὸν καθαρισμὸν

Ἐρέτρια. Ἰσείον: α - β. Μωσαϊκὸν δάπεδον καὶ λεπτομέρεια αὐτοῦ

Μάνικα Χαλκίδος : α - β. Τοίχοι μυκηναϊκής περιόδου, γ. Μυκηναϊκή κεραμική

Χαλκίς : α - β. Οικόπ. Στυλιαρᾶ. Κεφαλή μαρμαρίνου ἀγαλματίου, γ. Οικόπ. Καρκαλή. Ἀναλημματικὸς τοῖχος ἀπὸ Α., δ. Οικόπ. Πνευματικοῦ. Κλίβανος ὀπτήσεως ἀγνύθων

Χαλκίς. Οικόπ. Γ. Σπανού : α. Δ. εξωτερικός τοίχος ρωμαϊκού κτηρίου και τμήμα θεμελίου έλληνιστικής έποχής (1), β. Ρωμαϊκόν οικόδομημα. Χώρος II από Ν. γ. Α. τοίχος χώρου II και έλληνιστικόν μωσαϊκόν δάπεδον

Εύβοια : α. Χαλκίς. Οικόπ. Γ. Σπανού. Έλληνιστικόν μωσαϊκόν δάπεδον, β-δ. Ύαλινα καί πήλινα ἄγγεϊα ἐκ Κάτω Βάθειας, ε. Χαλκίς. Οικόπ. Γ. Σπανού. Τάφος 2 μετὰ τὴν ἀποκάλυψιν, ς'. Κεραμοσκεπῆς τάφος 1

Π. ΘΕΜΕΛΗΣ

Φύλλα Εύβοίας : α - β. Παναγία ή Ριζοκαστριώτισσα κατά τὰς ἐργασίας καὶ ἀποψις αὐτῆς ἀπὸ Α.

Π. ΛΑΖΑΡΙΔΗΣ

Εύβοια : α. Φύλλα. Τοιχογραφίαι εις τὸ ἐσωτερικὸν τῆς Παναγίας τῆς Ριζοκαστριώτισσας, β. Κάδδι.
Ὁ μεσαιωνικὸς πύργος πρὸ τῶν ἐργασιῶν, γ. Βατώντας. Ἐπίθημα Ἁγίας Παρασκευῆς

Π. ΛΑΖΑΡΙΔΗΣ

Βατώντας Εύβοίας : α - β. Τὸ ἱερόν καὶ ὁ Δ. τοῖχος τῆς παλαιοχριστιανικῆς βασιλικῆς τῆς Ἁγίας Παρασκευῆς

Π. ΛΑΖΑΡΙΔΗΣ

Κάρυστος. Καστέλλο - Ρόσσο : α. Ὁ Δ. τοίχος ἀπὸ Ν., β. Τὸ ἐσωτερικὸν τοῦ Δ. πύργου πρὸ τῶν ἐργασιῶν

Π. ΛΑΖΑΡΙΔΗΣ

Εύβοια : α. Κάρυστος. Καστέλλο - Ρόσσο. Το έσωτερικόν του Δ. πύργου μετά τὰς ἐργασίας, β. Δοκός. Ἅγια Παρασκευούλα. Τοιχογραφίαι ὡς ἔχουν νῦν

Π. ΛΑΖΑΡΙΔΗΣ

Δοκός Εββοίας. Ἁγία Παρασκευούλα: α. Ἡ Βαϊοφόρος ὡς ἔχει νῦν, β. Ὁ ναός μετὰ τὰς ἐργασίας

Φωκίς : α - β. Ἄμφισσα. Χρυσὰ κοσμήματα ἐκ τῆς ἀνασκαφῆς εἰς Παιδικὴν Χαράν, γ. Ἄμφισσα. Τμήμα
ρωμαϊκοῦ κτίσματος εἰς οἰκόπ. Κεφαλαῖ, δ - ε. Ἀπόψεις τοῦ τείχους Καλλίου

Φωκίς - Δωρίς : α - β. Λελαξευμένοι ογκόλιθοι και ἐνεπίγραφος λίθος ἀποκαλυφθέντες πρὸ τῶν πηγῶν τοῦ Βοιωτικοῦ Κηφισοῦ, γ. Τεῖχος Κυτινίου, δ. Τεῖχος Γραβιάς

Υ. ΝΙΚΟΠΟΥΛΟΥ

Φωκίς : α - γ. Τείχος Λιλαίας

Λάρρινα. Ναός Ἁγίου Νικολάου: α. Ὁ ναός ἀπὸ ΒΔ. κατὰ τὰς ἐργασίας, β. Τοιχοδομία ἐσωτερικοῦ, γ-δ. Ὁ ναός ἀπὸ Ν. καὶ Α. κατὰ τὰς ἐργασίας

Π. ΛΑΖΑΡΙΔΗΣ

α - β. Καμένα Βοῦρλα. Μονή Μεταμορφώσεως Ἁγιάς. Τοιχογραφία ἀγίδος ἱεροῦ καὶ τὸ καθολικὸν κατὰ τὰς ἐργασίας, γ. Μονὴ Ἁγίου Βλασίου Νεράϊδας. Τὸ καθολικὸν ἀπὸ ΒΑ., δ. Ἅγιος Κωνσταντῖνος Λοκρίδος. Ἀποψις τῶν ἐρειπίων τοῦ λουτρῶνος

Π. ΛΑΖΑΡΙΔΗΣ

